

शिक्षक TET - इयत्ता १ ते ५ साठी

बालकांचा मोफत व सक्तीच्या शिक्षणाचा अधिकार अधिनियम, २००९ व राज्य शासन निर्णय अन्वये-

राज्य व देशपातळीवरील विविध प्रकारच्या परीक्षांचा व विविध स्तरांवरील अध्यापनाचा अनुभव असलेल्या उच्चविद्याविभूषित तज्ज्ञांच्या सहभागातून विकसीत करण्यात आलेले

महाराष्ट्र राज्य शिक्षक पात्रता परीक्षा मार्गदर्शिक

(MH-TET 2019-20)

कनिष्ठ प्राथमिक (इयत्ता १ ते ५) गटातील शिक्षक पदासाठीच्या
अभ्यासक्रमावर आधारित तसेच TET आणि CTET साठीही उपयुक्त

शासनाने निर्धारित केलेल्या
नवीन अभ्यासक्रमानुसार शैक्षणिक
क्षेत्रातील तज्ज्ञांनी विकसीत केलेले पुस्तक

प्रा. डॉ. सुरेश पाटील

एम.ए., एम.एड., एम.ए.डी.ई., एम.ए.(संप्रे.), एम.फिल., पीएच.डी.

प्रज्ञा प्रकाशन, नाशिक

महाराष्ट्र राज्य शिक्षक पात्रता परीक्षेसाठी मार्गदर्शक

MH-TET- 2019-20

कनिष्ठ प्राथमिक (इयता शली - ५वी)
या गटातील शिक्षक पदासाठीच्या अभ्यासक्रमावर आधारित

लेखक

प्रा . डॉ . सुरेश पाटील

संचालक, मूल्यमापन विभाग,
यशवंतराव चव्हाण महाराष्ट्र मुक्त विद्यापीठ, नाशिक,
एम.ए.,एम.एड.,एम.ए.(डी.ई), एम.ए.(संप्रे.), एम.फिल.,पीएच.डी.

प्राचार्य टी. व्ही.भागवत

एम.एस्सी.,एम.एड.

प्रा. एस.एन. शेलार

एम.ए.,एम.फिल.

डॉ. तेजस्वीनी कदम

एम.ए.,एम.एड.,एम.फिल.,पीच.डी.

श्रीमती एम. एच. काळे

एम.ए.,मराठी व इतिहास, बीएड

श्रीमती परीक्षा पाटील

एम.ए.,एम.एड.

श्रीमती मोनाली देशमुख

एम.ए.,एम.फिल.

श्रीमती सुजाता पाटील

एम.एस्सी.,एम.एड

किंमत रूपये : ४००/-

प्रज्ञा प्रकाशन, नाशिक

शिक्षक पात्रता परीक्षा (TET) २०१९-२० (इयत्ता १ - ५ वी साठी)

प्रकाशक : प्रज्ञा प्रकाशन, नाशिक

सर्व्हे. नंबर २२५, मातोरी, पो. मातोरी
ता. जि. नाशिक. पत्रपेटी क्रमांक : २७२७,
पिन - ४२२ ००३

फोन : ०२५३ २३४३७३७ , मो : ९४२१६०९४३७, ९४२१८३३१३७

द्वितीय आवृत्ती : नोव्हेंबर २०१९

आवृत्तीचे हक्क

भिलकोटकर ग्रुप,
C/O भिलकोटकर फार्म, सर्व्हे. नंबर २२५, मातोरी, पो. मातोरी
ता. जि. नाशिक. पत्रपेटी क्रमांक : २७२७, मातोरी. फो. ७७९८४३३७३७

© लेखकाधीन

ISBN - 978-81-921251-4-5

अक्षरजुळवणी: भिलकोटकर ग्रुप

मुद्रित शोधन

श्री. पी. डी. कुलकर्णी, श्री. सुभाष भाकरे

मुखपृष्ठ: श्री. किशोर वाघ

मूल्य रुपये - ४०० / -

प्रमुख वितरक : भिलकोटकर ग्रुप, प्रज्ञा प्रकाशन आणि सहकारी

भूमिका

शिक्षक मित्रहो,

विद्यार्थी हा केंद्रबिंदू आणि शिक्षक हा कणा असलेल्या शिक्षणव्यवस्थेचा दर्जा सुधारण्याचा प्रयत्न आपल्या शासनाने सुरु केला आहे. शिक्षण सर्वापर्यंत पोहोचविण्याबरोबरच ते दर्जेदार कसे देता येईल, यासाठीही शासन पातळीवर प्रयत्न होत आहेत. बालकांच्या मोफत व सक्तीच्या शिक्षणाचा अधिकार असो किंवा तत्सम कायदे असोत सरकारच्या ठायी दर्जेदार शिक्षणाचे महत्त्व पटण्याची ही चिन्हे दिसत आहेत. याच भूमिकेतून महाराष्ट्र शासनाने शिक्षक पदावर नियुक्त होणाऱ्या उमेदवारांसाठी शिक्षक पात्रता परीक्षा (Teacher Eligibility Test) अनिवार्य करण्याचा निर्णय घेतला आहे.

महाराष्ट्र शासनाच्या धोरणानुसार कनिष्ठ प्राथमिक (इयत्ता १ ते ५ साठी) व उच्च प्राथमिक (इयत्ता ६ ते ८ वी) या दोन गटावरील शिक्षक पदासाठी स्वतंत्र प्रश्नपत्रिका असतील. या पुस्तकात कनिष्ठ प्राथमिक (इयत्ता १ ते ५) गटातील शिक्षक पदासाठी (१) बालमानसशास्त्र व अध्यापनशास्त्र, (२) भाषा-१, (३) भाषा-२, (४) गणित, (५) परिसर अभ्यास असे एकूण पाच विषय अनिवार्य आहेत.

मित्रहो, ज्या शैक्षणिक स्तरावर तुम्हाला अध्यापनाचे काम करायचे आहे, त्या मुलांचा स्तर, त्यांचा बौद्धिक, मानसिक आणि शारीरिक पातळीवरील विकास तसेच सामाजिक, सांस्कृतिक पार्श्वभूमी लक्षात घेणे गरजेचे असते. कोणता आशय मुलांना कसा कधी पचनी पडेल, यासाठीही शिक्षकाला अभ्यास आणि चिंतनाची गरज असते. त्याशिवाय अध्यापनपद्धती, अध्यापनाचे साधने यांचे चपखल नियोजन तुम्हाला शक्य होणार नाही. हे काम काहीसे वेळखाऊ करण्याचे असले तरी त्याची परिणती मात्र विद्यार्थीवर्ग व शिक्षणक्षेत्राच्या विकासास उपयुक्त ठरणार हे नक्की !

शिक्षक हा विद्यार्थ्यांच्या विविध पार्श्वभूमीचा विचार करणारा तर हवाच, पण त्यासोबत आपल्या व्यवसायावर निष्ठा, आपल्या विषयात व्यासंग बाळगणारा असावा. विद्यार्थ्यांचा शिक्षकाबरोबरच मित्र आणि पालकाचीही भूमिका निभावणारा मार्गदर्शक अध्यापक शासनाला आणि समाजाला हवा आहे. म्हणजेच पूर्णपणे विकसित आणि अष्टपैलू व्यक्तिमत्त्वाचा धनी असलेला उमेदवार आपल्या समाजाला शिक्षक म्हणून हवा आहे.

शासनाच्या आणि समाजाच्या या अपेक्षांना आणि कसोट्यांना भावी शिक्षक म्हणून तुम्ही यशस्वीपणे सामोरे जाणार आहातच ! पण या मोहिमेत तुम्ही एकटे नाहीत. प्रज्ञा प्रकाशनची भक्कम साथ आणि मार्गदर्शन तुमच्यासोबत आहे. प्रस्तुतचे पुस्तक विकसित आणि प्रकाशित करताना प्रज्ञा प्रकाशनने प्रचंड मेहनत घेतली आहे. या पुस्तकातील आशय व प्रश्नलेखनात शिक्षणाच्या विविध स्तरावरील व्यासंगी विषयतज्ज्ञांचा सहभाग आहे. यामध्ये प्राथमिक, माध्यमिक, उच्च माध्यमिक, महाविद्यालयीन तसेच विद्यापीठीय स्तरावर अध्यापनाचा व संशोधनाचा अनुभव असलेल्या तज्ज्ञांचा सहभाग आहे. या तज्ज्ञ व्यक्तींनी अध्यापक विद्यालय, अध्यापक महाविद्यालय, एससीईआरटी, एनसीटीई, एमपीएससी, युपीएससी, IBPS, NET, SET अशा विविध ठिकाणी आपले महत्त्वपूर्ण योगदान दिलेले आहे. या सर्वांच्या सहभागातून आणि मेहनतीतून पुस्तक साकारत आहे. त्याचा तुम्हाला उपयोग होणार याचीही खात्री आहेच. तरीही त्यात काही उणीवा असतील तर आपण आमच्यापर्यंत पोहोचवाल, ही अपेक्षा !

धन्यवाद !!

प्रा. डॉ. सुरेश पाटील

९४२१६०९४३७

महाराष्ट्र शिक्षक पात्रता परीक्षा-TET

पेपर-१- इयत्ता १ली - ५वी साठी

महाराष्ट्र शिक्षक पात्रता परीक्षा परिषद, पुणे यांच्या मान्यतेनुसार शिक्षक पात्रता परीक्षा पाठ्यक्रम व प्रश्नपत्रिका आराखडा

- शिक्षक पात्रता परीक्षा पेपर-१ म्हणजे इयत्ता १ ली ते ५ वी साठी हा पाठ्यक्रम व प्रश्नपत्रिका आराखडा आहे.
- प्रश्नपत्रिका आराखडा व स्वरूप (इयत्ता १ ली ते ५ वी साठी).

एकूण गुण : १५०

कालावधी : २.३० मिनिटे

अ.क्र.	विषय (सर्व विषय अनिवार्य)	गुण	प्रश्न संख्या	प्रश्न स्वरूप
१.	बालमानसशास्त्र व अध्यापनशास्त्र	३०	३०	सर्व प्रश्न बहुपर्यायी / चार पर्यायी स्वरूपाचे
२.	भाषा-१	३०	३०	
३.	भाषा-२	३०	३०	
४.	गणित	३०	३०	
५.	परिसर अभ्यास (पर्यावरण शिक्षण)	३०	३०	
	एकूण	१५०	१५०	

या प्रश्नपत्रिकेतील विषय अनुक्रमांक १ ते ५ असे सर्व विषय अनिवार्य आहेत. वरील बालमानसशास्त्र व अध्यापनशास्त्र, भाषा-१ - मराठी, भाषा-२ - इंग्रजी, गणित आणि परिसर अभ्यास या पाचही विषयांवर प्रत्येकी ३० गुणांचे बहुपर्यायी प्रश्न विचारले जातील. प्रत्येक प्रश्न एका गुणासाठी विचारला जाईल.

पाठ्यक्रमाची व्याप्ती

बालमानसशास्त्र व अध्यापनशास्त्र

या विषयाच्या अनुषंगाने विचारण्यात येणारे प्रश्न हे शैक्षणिक मानसशास्त्र या संबंधी व ५ ते ११ वर्षे वयोगटाच्या विद्यार्थ्यांच्या अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेसंबंधी असतील. याचबरोबर विशेष गरजा असणारी बालके, त्याची गुणवैशिष्ट्ये, शालेय आंतरक्रिया, उत्तम शिक्षकाची गुणवैशिष्ट्ये यांच्यावर आधारीत प्रश्नांचाही समावेश असेल. तसेच विविध विषयांच्या अध्यापनपद्धती व मूल्यमापनपद्धतीवर आधारीत प्रश्नांचा समावेश राहिल.

या विषयांसाठी प्रचलित अध्यापक शिक्षण पदविका तसेच पदवी अभ्यासक्रम व ५ ते ११ वर्षे वयोगटातील संबंधित विहित केलेला व सध्या राज्यात सुरु असलेला पाठ्यक्रम लागू राहिल.

भाषा -१ व भाषा -२ या परीक्षेसाठी खालील गटांप्रमाणे भाषा-१ व भाषा-२ विषय घेता येतील.

भाषा-१	मराठी	इंग्रजी	उर्दू
भाषा-२	इंग्रजी	मराठी	मराठी व इंग्रजी

यासोबत इयत्ता १ ली ५ वी चा प्रचलित अभ्यासक्रमातील पाठ्यक्रम राहिल.

अनुक्रमणिका

बालविकास व अध्यापनशास्त्र

पृष्ठ क्रमांक

- बालकाचे मानसशास्त्र व्याख्या आणि स्वरूप • शैक्षणिक मानसशास्त्र • अभ्यास पद्धती • वाढ आणि विकास • अध्ययनप्रक्रिया • अध्ययन संक्रमण • स्मरण • व्यक्तिमत्त्व व व्यक्तीभेद • संरक्षण यंत्रणा • बुद्धी • विद्यार्थीकेंद्रीत शिक्षण • अध्ययन व मूल्यमापन • शिक्षण आणि प्रेरणा • प्रतिभावंत विद्यार्थी • अध्यापनशास्त्र.

१-५६

भाषा १ : मराठी भाषा

- आकलनात्मक उत्तारे • वर्ण विचार • नाम • सर्वनाम • विशेषण • क्रियापद • काळ • क्रियाविशेषण अव्यय • शब्दयोगी अव्यय • उभयान्वयी अव्यय • केवलप्रयोगी अव्यय • संधी • समास • प्रयोग • अलंकार • वृत्ते • शब्दसिद्धी • समानार्थी शब्द • विरुद्धार्थी शब्द • लिंगविचार • वाक्प्रचार • म्हणी • समूहदर्शक शब्द • अध्यापनपद्धती.

५७-१२०

भाषा २ : इंग्रजी भाषा

- Noun • Pronoun • verb • Adverb • Adjective • Preposition • Conjunction • Articles • Sentences • Conditionals • Synthesis • Clauses • Degree of Comparison • Tenses • Voice • Narration • Question Tag • Modal Auxiliaries • Punctuation marks • Direct and Indirect speech • Figures of Speech • Teaching Methods.

१२१-१७०

गणित

- संख्याज्ञान : स्थानिक किंमत, संख्यावरील क्रिया, सम-विषम संख्या, मूळ संख्या, संयुक्त संख्या • संख्यांचा लहानमोठेपणा • विभाज्यतेच्या कसोट्या • लसावि व म.सा.वि • संख्येचे अवयव पाडणे • अपूर्णांक : व्यवहारी अपूर्णांक, दशांश अपूर्णांक • वर्ग व वर्गमूळ • गुणोत्तर व प्रमाण • शेकडेवारी • नफा-तोटा • परिमाणे व कॅलेंडर • काळ-काम-वेग • सरळव्याज • आलेख • बीजगणित • परिमिती, पृष्ठभाग व क्षेत्रफळ • बिंदू, रेषा, प्रतल • त्रिकोण व प्रकार • समांतर रेषा • चौकोन व प्रकार • वर्तुळ व प्रकार • गणित अध्यापनशास्त्र. १७१-२३७

परिसर अभ्यास

- पर्यावरण • आपला परिसर • जैव विविधता • हवा • पाणी • कुटुंब • आहार • रोग • प्रथम उपचार • शरीराचे मुख्य भाग • मानवी पर्यावरण • शेती • आपली पृथ्वी • प्राथमिक इतिहास, भूगोल आणि नागरिक शास्त्र तसेच अध्यापनशास्त्र

२३८-३७१

TET नमुना प्रश्नपत्रिका

३७२-३८८

- विशेष सूचना : वरील आशयाव्यतिरिक्त इयत्ता १ ली - ५ वी च्या वेळोवेळी बदलणाऱ्या अभ्यासक्रमातील घटकांवर प्रश्न विचारले जातील.

बालमानसशास्त्र व अध्यापनशास्त्र

‘मानसशास्त्र’ या शब्दात ‘मानस’ आणि ‘शास्त्र’ हे दोन शब्द आलेले आहेत. मानस या शब्दाचा अर्थ ‘मन’ असा आहे. तर शास्त्र म्हणजे ‘पद्धतशीर व वस्तूनिष्ठाअभ्यास’ यावरून मानसशास्त्र हे ‘मनाचा अभ्यास करणारे शास्त्र आहे’ प्रत्येक व्यक्तीजवळ ‘मन’ असते. मन ही एक अमूर्त संकल्पना आहे. पण मानवी शरीरातील त्याचे स्थान नक्की कोठे आहे, हे कोणालाही सांगता येणार नाही. कारण ते अदृश्य असते, मग या अदृश्य बाबीचा अभ्यास आपण कसा करणार ? अॅरिस्टाटलने ‘मन म्हणजे शरीराचे कार्य’ अशी मनाची व्याख्या केली आहे. याचाच अर्थ आपल्या प्रत्येक शारिरीक कृती मागे मन असते. मॅकडुगलने ‘मानवी वर्तनाचे स्फूर्तीस्थान व वर्तनाचे नियंत्रण करणारी शक्ती’ अशी मनाची व्याख्या केली आहे.

आत्म्याचे शास्त्र

प्राचीन काळी मनास ‘आत्म्याचे शास्त्र’ असे म्हटले जात होते. इंग्रजीत मानसशास्त्रासाठी ‘Psychology’ हा शब्द वापरला जातो. Psyche म्हणजे ‘अत्मा’ आणि ‘Logos’ म्हणजे चर्चा. यावरून मानसशास्त्र म्हणजे ‘आत्म्याविषयी अभ्यास करणारे शास्त्र’ अशी व्याख्या करण्यात येत होती.

बोधावस्थेचे शास्त्र

१९७९ साली विल्यम वुंट या मानसशास्त्रज्ञाने जर्मनीतील लिपझिग या ठिकाणी मानसशास्त्राची पहिली पयोगशाळा सुरु केली. आणि म्हणूनच वुंटला प्रायोगिक मानसशास्त्रचा जनक असे म्हटले जाते. त्याने या प्रयोगशाळेत – संवेदना, अवबोध, अवधान, प्रतिक्रिया, वेग भावना, विचार इ. आंतरिक अनुभवाचा अभ्यास प्रयोग पद्धतीने केला. या आंतरिक अनुभवांची जाणिव तुम्हा आम्हा सर्वांनाच होत असते. म्हणून अशी जाणीव किंवा बोधावस्था हा मानसशास्त्राचा अभ्यासविषय आहे. असे वुंटने सांगितले. तेच बोधावस्थेचे शास्त्र म्हणजे मानसशास्त्र. प्रसिद्ध मानसशास्त्रज्ञ सिगमंड फ्रॉईड याने मानवी वर्तनावर बोधावस्थेप्रमाणेच अबोधावस्थेचा फार मोठा परिणाम होत असतो, असे स्पष्ट केले. आपल्या मनात दडपलेल्या भावना, इच्छा, विचार-वासना इ. चा वर्तनावर कळत- नकळत परिणाम होत असतो. व्यक्तीच्या समायोजनात येणारे अडथळे, व्यक्तीचे विकृत वर्तन, नकळत केले जाणारे वर्तन यांचा संबंध फ्रॉईडने अबोधावस्थेशी जोडला.

वर्तनाचे शास्त्र

जेम्स वॉटसनने ‘मानसशास्त्र’ हे वर्तनाचे शास्त्र आहे’ अशी व्यापक व्याख्या केली आहे.त्यांची मन, बोधावस्था या संकल्पनांवर टिकाकेली मानवाचे वर्तन हे अभ्यास विषय ठरू शकते. आणि त्यावरून ‘मानसशास्त्र म्हणजे मानवी वर्तनाचा अभ्यास करणारे शास्त्र’ अशी नवी व्याख्या मान्य झाली. वर्तन हे निरीक्षणक्षम, प्रयोगक्षमही आहे, ते आपणास प्रत्यक्ष पाहता येते, अनुभवता येते. त्याचे मापन करता येते, वर्तनाच्या शास्त्रीय अभ्यासातून योग्य निष्कर्ष निघू शकतात.

वर्तनाची वैशिष्ट्ये

- १) मानवी वर्तन हे अंतःप्रेरित असते.
- २) मानवी वर्तन हे अयांत्रिक स्वरूपाचे असते.

- ३) वर्तनात विविधता दिसून येते.
- ४) वर्तन हे व्यक्तीला मिळणाऱ्या अनुभवांवर आधारित असते.
- ५) वर्तन हेतुपूर्ण असते.
- ६) मानवी वर्तन हे शिक्षित स्वरूपाचे असते.

मानस शास्त्राच्या विविध शाखा

१) समान्य मानसशास्त्र	२) बाल- मानसशास्त्र
३) कुमारांचे मानसशास्त्र	४) समायोजन मानसशास्त्र
५) व्यक्तिगत भेदांचे मानसशास्त्र	६) शारीर मानसशास्त्र
७) शैक्षणिक मानसशास्त्र	८) सामाजिक मानसशास्त्र
९) व्यावसायिक मानसशास्त्र	१०) औद्योगिक मानसशास्त्र
११) उपभोक्त्याचे मानसशास्त्र	१२) अपराध मानसशास्त्र
१३) संरक्षण विषयक मानसशास्त्र	१४) चिकित्सात्मक मानसशास्त्र
१५) अपसामान्यांचे मानसशास्त्र	१६) मनोविश्लेषण पद्धत
१७) वृद्धांचे मानसशास्त्र	१८) क्रिडा मानसशास्त्र
- शिक्षणाचे मानसशास्त्रीय अधिष्ठान शिक्षण व मानसशास्त्राचा परस्परसंबंध

“शिक्षण म्हणजे व्यक्तीच्या वर्तनात होणारा कायमस्वरूपी व गुणात्मक बदल.”

“मानसशास्त्र म्हणजे मनाचे, आत्म्याचे, बोधावस्थेचे व वर्तनाचे शास्त्र.”

मानसशास्त्राच्या काही व्याख्या

- १) अॅरिस्टॉटल, प्लेटो – ‘आत्म्याचा अभ्यास करणारे शास्त्र’
- २) वुंट व टिचनेर – ‘बोधावस्थेचे शास्त्र’
- ३) सिग्मंड फ्रॉईड – “बोधावस्था व अबोधावस्थेचे अभ्यास करणारे शास्त्र .”

शैक्षणिक मानसशास्त्र

- १) अध्ययन अध्यापनाचे मानसशास्त्र असते.
- २) समस्यांचे निराकरण असते.
- ३) It is an education of Science.
- ४) व्यक्तीमत्व, परिणामकारक घटक, समस्या, मानसिक आरोग्य, इष्टानिष्टता यांचा सर्वकष विचार म्हणजे मानसशास्त्र.

५) शैक्षणिक मानसशास्त्राला उपयोजित मानसशास्त्र मानतात.

कारणे १) तत्व, नियम व सिद्धान्त हे शैक्षणिक मानसशास्त्र सिद्ध करत नाही.

१) हे शास्त्र आहे पण ते Perfect नाही. कारण वर्तनबदल होतो.

२) विधान/विचार काटेकोर होत असतात .

मानसशास्त्राची काही क्षेत्रे

- १) ज्यामुळे प्रतिक्रिया निर्माण होतात त्याला उद्दीपक – चेतक म्हणतात.
- २) प्रयोगकर्त्याने निवडलेल्या ह्या विशिष्ट उद्दीपक परिस्थितीला ‘स्वतंत्र परिवर्त्य’ (Independent Variable) म्हणतात.
- ३) स्वतंत्र परिवर्त्यातील परिवर्तनाचा जो परिणाम होतो, त्यास ‘परंतंत्र परिवर्त्य’ (Dependent Variable) म्हणतात.

मानसशास्त्राची शास्त्रीय वैशिष्ट्ये

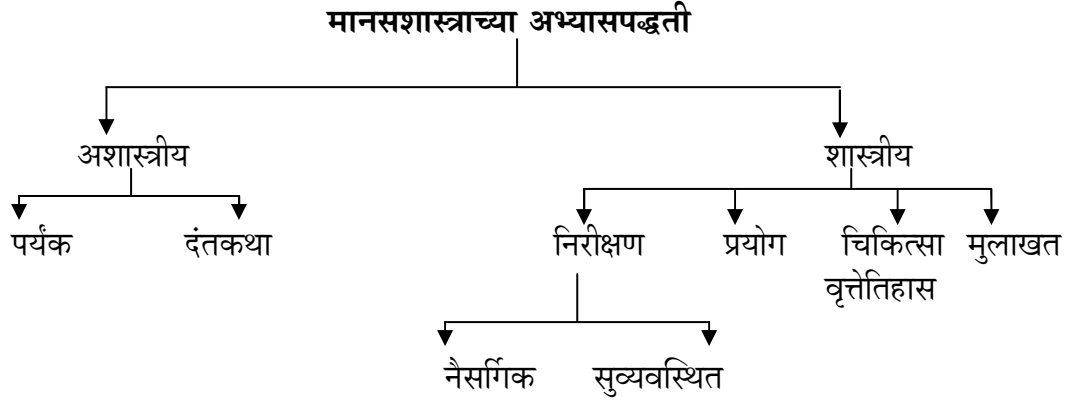
- १) विचारांच्या खुलेपणा
- २) प्रायोगिकता
- ३) मापनीयता
- ४) सुव्यवस्थि मांडणी

मानसशास्त्रीची उद्दिष्टे

- १) स्वतःचे व इतरांचे वर्तन समजून घेणे.

- २) मानवी वर्तनाबाबतचे मूलभूत नियम प्रस्थापित करणे.
- ३) वर्तनाचे पूर्वकथन व नियंत्रण करणे.

वाढ आणि विकास

प्रास्ताविक : व्यक्तीत जन्मपूर्व अवस्थेपासून म्हणजेच गर्भ धारणेपासून ते जन्माला येईपर्यंत आणि जन्मल्यापासून मृत्युपर्यंत अखंडीतपणे बदल होतात. यातले काही बदल मोजता येतात. दृश्य असतात. उदा. मुलांची उंची वाढते. वजन वाढते. हातपाय लांब होतात. अशा परिणामात्मक बदलांना वाढ असे म्हणतात. काही बदल मोजता येणारे नसतात. उदा. तीन वर्षांच्या मुलापेक्षा पाच वर्षांच्या मुलाचे शब्द-

भांडार अधिक असते. त्याला वेगवेगळ्या प्रकारची वाक्यरचना करता येते. लहान मुले रडकी असतात. पण तीच मुले मोठी झाल्यावर आपली नाराजी व्यक्त न करता, न रडता विनोद बुद्धीने वागतात. भावनांवर नियंत्रण ठेवू शकतात. तसेच भिन्न प्रकारे भावनाभिव्यक्ति करतात. अशा प्रकारच्या गुणात्मक बदलांना 'विकास' असे म्हणतात.

वाढ : वाढ म्हणजे आकारमान, प्रमाण, रचना, वय, उंची, इत्यादींमध्ये होणारा धनात्मक बदल.

विकास :- मूळ स्थितीमध्ये विशिष्ट मानकानुसार निश्चित दिशेने, सुसंगतपणे व क्रमशः होणारा धनात्मक बदल होय .

वाढ व विकासाची प्रक्रिया :- शारिरीक, सामाजिक, भावनिक व बौद्धिक

वाढ	विकास
१) व्यक्तीतील परिणामात्मक बदल २) उंची, वजन, केस, शरीर, अवयव ३) सतत व निश्चितपणे वाढ ४) वजन हे जन्मवेळेपेक्षा विविध स्तरानुसार वाढत जाते.	१) गुणात्मक बदल २) शारिरीक व मानसिक बदल ३) मेंदूतील पेशींची संख्या आकार आकलन, स्मृती, तर्क, क्षमता विकास ४) वाढ व सूक्ष्म आंतरिक बदलांचा समावेश ५) शारिरीक, भावनिक व बौद्धिक गुंतागुंत ६) परिस्थितीशी समायोजन उद्दिष्ट

विकास प्रक्रियेची वैशिष्ट्ये : १) सतत चालणारी प्रक्रिया २) संश्लेषणात्मक स्वरूपाची असते.

३) व्यक्तिभिन्नता आढळतो. ४) प्राणी जातीतील विकासप्रक्रिया वेगळी, मानवापेक्षा वेगळी.

५) विकासाची गती प्राथमिक अवस्थेत जास्त असते. ६) जैविक घटक व परिसराचा मोठा वाटा असतो.

बालकाच्या विकासावस्था

शारिरीक विकास : १) शैशवावस्था — जन्मापासून ३ वर्ष

२) बाल्यावस्था — अ) पूर्वबाल्यावस्था ३ ते ६ वर्ष

- ३) कौमार्यावस्था — आ) उत्तर बाल्यावस्था/किशोरावस्था ६ते१२ वर्ष
अ) पूर्व कौमार्यावस्था -१३ ते १५ वर्ष
आ) उत्तर कौमार्यावस्था- १५ ते १९ वर्ष

विकासाची प्रमुख तत्त्वे

- १) कोणत्याही विकासात एक पूर्व निर्धारित क्रम असतो.
- २) विकास डोक्याकडून पायाकडे, मध्यवर्ती भागाकडून परिसरीय भागाकडे आणि स्थूलाकडून सूक्ष्माकडे होतो.
- ३) विकास निरंतर चालत असला तरी विशिष्ट वयात काही लक्षणे प्रामुख्याने व जलद गतीने दिसतात.
- ४) विकास सतत होतो .त्यात खंड नसतो.
- ५) विकासात अनेक परस्परावलंबी गुणात्मक बदल होतात.
- ६) विकासाची भाष्योक्ति करता येते.
- ७) प्रत्येक व्यक्ति विकासावस्थेतून जातेच. मात्र विकासाच्या, वेगात, प्रमाणात व्यक्तिभिन्नता आढळते.
- ८) वर्तन समस्या वाटणारे वर्तन त्या-त्या वयाच्या अवस्थेत सामान्य स्वरूपाचे असते.

वाढ आणि विकासावर परिणाम करणारे घटक.

- १) अन्न
- २) व्यायाम
- ३) अनुवंश
- ४) परिस्थिती
- ५) कुटुंब
- ६) बुद्धिमत्ता
- ७) स्वभाववैशिष्ट्ये
- ८) समवयस्क मित्र
- ९) शाळा
- १०) संस्कृती

विकासाच्या अवस्था

गर्भधारणेपासून व्यक्तीच्या जीवनचक्राला सुरुवात होते. जैविक दृष्टीकोनातून विकासाचे चक्र जवळ जवळ पूर्ण होते. आधुनिक संस्कृतीत मानसिक, सामाजिक, नैतिक परिपक्वता ही अतिशय प्रगत अवस्था असते.

विकासाच्या उपपत्ती

- स्कीनरची वर्तनवादी उपपत्ती — Behaviouristic Theory
बँडुराची सामाजिक अध्ययन उपपत्ती — Social Learning Theory
सिगमंड फ्रॉइडची मनोविश्लेषणात्मक उपपत्ती — Psychoanalysis Theory
एरिक्सनची मनो-सामाजिक उपपत्ती — Psycho-social Theory

अध्ययनप्रक्रिया आणि अध्यापन

“अध्ययन म्हणजे अशी कृती की, जी कृती नव्या परिस्थितीला प्रतिसाद देण्याचे आयोजन करते.”

गॅरेट

अध्ययन प्रक्रिया

“एखाद्या प्रसंगामुळे अथवा अध्यापनामुळे व्यक्तीच्या वर्तनात होणारा कायमस्वरूपी बदल.”

उदाहरणार्थ, मेणबत्तीचा चटका.

नॉर्मल मन : अध्ययन ही एक प्रक्रिया आहे. या प्रक्रियेद्वारा आपल्या वर्तनात कमी अधिक प्रमाणत पण कायमस्वरूपी बदल घडून येतो. हा बदल घडून येताना आपल्या वर्तनात सभोवतालच्या घटनांचा परिणाम होतो.

अध्ययन प्रक्रियेची अंगे व स्वरूप

उद्दिष्ट — अध्ययन हे उद्दिष्टाधिष्ठीत असते.

प्रेरणा — अध्ययनाला प्रेरणेची आवश्यकता असते.

शोधन — साध्य किंवा उद्दिष्ट प्राप्तीची जाणीव झाली की अध्ययनकर्ता शोध घेतो.

हालचालीची पुनर्रचना — उद्दिष्ट पूर्तीसाठी विवध हालचाली अपेक्षित असतात. त्यामुळे कौशल्य प्राप्त होते.

समायोजन — परिस्थितीशी जुळवून घेणे. नवीन कौशल्य हस्तगत करण्यासाठी परिस्थितीशी समायोजन करावे.

आवर्तने — पुनरावृत्ती. अध्ययनार्थी आवर्तने करतो.

रिपक्वता — शारिरीक, मानसिक परिपक्वतेनंतर थोड्या काळातच अध्ययन होते.

मर्मदृष्टी — अध्ययनार्थी प्रयत्न-प्रमाद पद्धतीचा वापर करतात. मर्मदृष्टीने समस्या सहजपणे सुटतात.

अध्ययनप्रक्रिया :

विशिष्ट हेतूने प्रेरित होऊन काही क्रियांमार्फत, अनुभव कृतीद्वारे आपल्या वर्तनात बदल घडवून आणतो. हेतू साध्य करताना व्यक्ती परिस्थितीशी जुळवून घेते. ज्ञान, अभिवृत्ती तसेच कौशल्ये प्राप्त करते. या प्रक्रियेस अध्ययनप्रक्रिया म्हणतात.

अध्ययन प्रक्रियेची वैशिष्ट्ये :

- १) अध्ययन हे सहेतुक असते. उद्दिष्टाशिवाय संभवत नाही.
  - २) अध्ययन हे नेमके कृतीद्वार घडत असते.
  - ३) अध्ययन ही आजन्म चालणारी प्रक्रिया आहे.
  - ४) अध्ययन ही सातत्याने चालणारी प्रक्रिया आहे. प्रत्येक अनुभव काहीतरी नवीन शिकवणारा असतो.
  - ५) अध्ययनातून टिकाऊ स्वरूपाचे अपेक्षित बदल होतात.
  - ६) प्रत्येक प्राणी जगण्यासाठी अध्ययन करतो.
  - ७) सर्व प्राण्यांचे अध्ययन सारखे असते.
  - ८) अध्ययनात सरावाला खूप महत्व असते. सरावाने अध्ययन सुधारते.
  - ९) दीर्घकाळ सराव केला नाही तर अध्ययनाचे विस्मरण होते.
  - १०) अध्ययनाने आकलन सहज होते.
  - ११) एके ठिकाणी प्राप्त केलेल्या ज्ञानाचा दुसरा ठिकाणी उपयोग करता येतो.
  - १२) अध्ययनामुळे नवीन गोष्टींची धारणा होते.
- अशा प्रकारे अध्ययन हे संपूर्ण व्यक्तिमत्त्वाशी निगडित असते. वर्तनबदल हे कायम स्वरूपाची

अध्ययनविषयक सिद्धांतांचे प्रकार

- १) नैसर्गिक प्रकटीकरण सिद्धांत गट (Natural unfoldment)
- २) मनःशक्तीवादी सिद्धांत गट (Mental Discipline)
- ३) अनुभव पुंजगट सिद्धांत गट (Apperception Group)
- ४) वर्तनवाद सिद्धांत गट (Behaviouristic Group)
- ५) साकल्यवादी सिद्धांत गट (sGesalt Group)
- ६) ज्ञानात्मक क्षेत्रीय सिद्धांत गट (Cognitive Field Group)
- ७) मानवतावादी सिद्धांत गट (Humanistic Group)
- ज्ञानप्रक्रियाकरण सिद्धांत गट (Information Processing Group)

१) नैसर्गिक प्रकटीकरण सिद्धांत

हे सिद्धांत ज्या तत्वज्ञांनी मांडले त्यात रुसो फ्रॉबेल हे होते. मनुष्याचे नैसर्गिक आविष्कार मानणारे हे शास्त्रज्ञ दोन गोष्टींवर भर देतात .

अ) मनुष्य मुळातच चांगला असतो. जन्मतःच कुणी वाईट नसते.

आ) आपल्या परिसराशी आंतरक्रिया होताना तो शिकत असतो. म्हणजेच अध्ययन हे निसर्गतः किंवा आपोआप होते.

२) मनःशक्तीवादी सिद्धांत

या गटात ख्रिश्चन वूल्फचे कार्य आहे. याने मनाच्या काही शक्ती मानल्या. अ) स्मृती आ) अवबोधन इ) विचार ई) कल्पना, इत्यादी. या शक्तींना प्रशिक्षित करण्यासाठीच अध्ययन करायचे असते. उदाहरणार्थ, पाठांतर केल्यावर स्मरण चांगले होते. मनाच्या विविध शक्तींना प्रशिक्षित करणे म्हणजे अध्ययन. नंतर हा सिद्धांत निकालात निघाला.

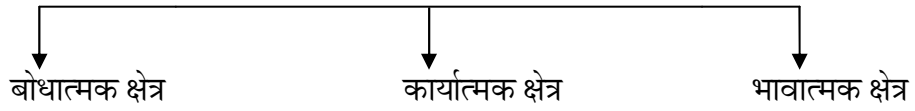
३) अनुभवपुंज सिद्धांत (Apperceptive Masses Group)

हर्बर्ट — या शब्दाचा प्रथमच वापर केला. नवे अनुभव जुन्या अनुभवांशी सातत्याने जोडले जातात व त्यातून अनुभवपुंज बनतात “अनुभवपुंजांचा विकास म्हणजे अध्ययन.”

४) वर्तनवादी सिद्धांत गट

थॉर्नडाईक, पाव्हलॉव्ह, गुथरी, हल्ल, स्कीनर यांनी मांडला. ‘वर्तनात बदल, सुधारणा कारणे म्हणजे अध्ययन.’ थॉर्नडाईक व पाव्हलॉव्ह यांनी बाह्य शरीर वर्तन महत्वाचे मानले. पण नववर्तनवादी पियाजेने अंतर्गत वर्तन महत्वाचे मानले.

वर्तनवाद्यांची वर्तनाची तीन क्षेत्रे

“बोधात्मक, भावात्मक व क्रियात्मक क्षेत्रात होणारे बाह्य व अंतर्गत बदल म्हणजे अध्ययन” ही व्याख्या झाली.

५) साकल्यवादी सिद्धांत गट : व्हर्दायमर, कोपका व कोहलर. “अध्ययन म्हणजे मर्मदृष्टीची प्राप्ती” परिस्थितीचे साकल्याने आकलन होऊन मनुष्याला मर्मदृष्टी प्राप्त होते.

६) बोधात्मक क्षेत्रीय सिद्धांत गट : कुर्ट लेविन, जे. एम. ब्रुनर

अध्ययन ही सापेक्ष क्रिया आहे. व्यक्तीनुरूप ती बदलते. कारण व्यक्ती समस्या सोडविण्यासाठी आपल्या परिसराशी आंतरक्रिया करते व त्यातून अध्ययन होते. या शास्त्रज्ञांच्या मते : मर्मदृष्टीबरोबरच बोधात्मक संरचना महत्वाची असते .जुन्या नव्या अनुभवांद्वारे संरचना तयार होते.

७) मानवतावादी सिद्धांत गट : मॅस्लो, कॉर्ल रॉजर्स, ऑर्थर कोम्ब

रॉजर्स “अध्ययन म्हणजे ‘स्व’ विकास.

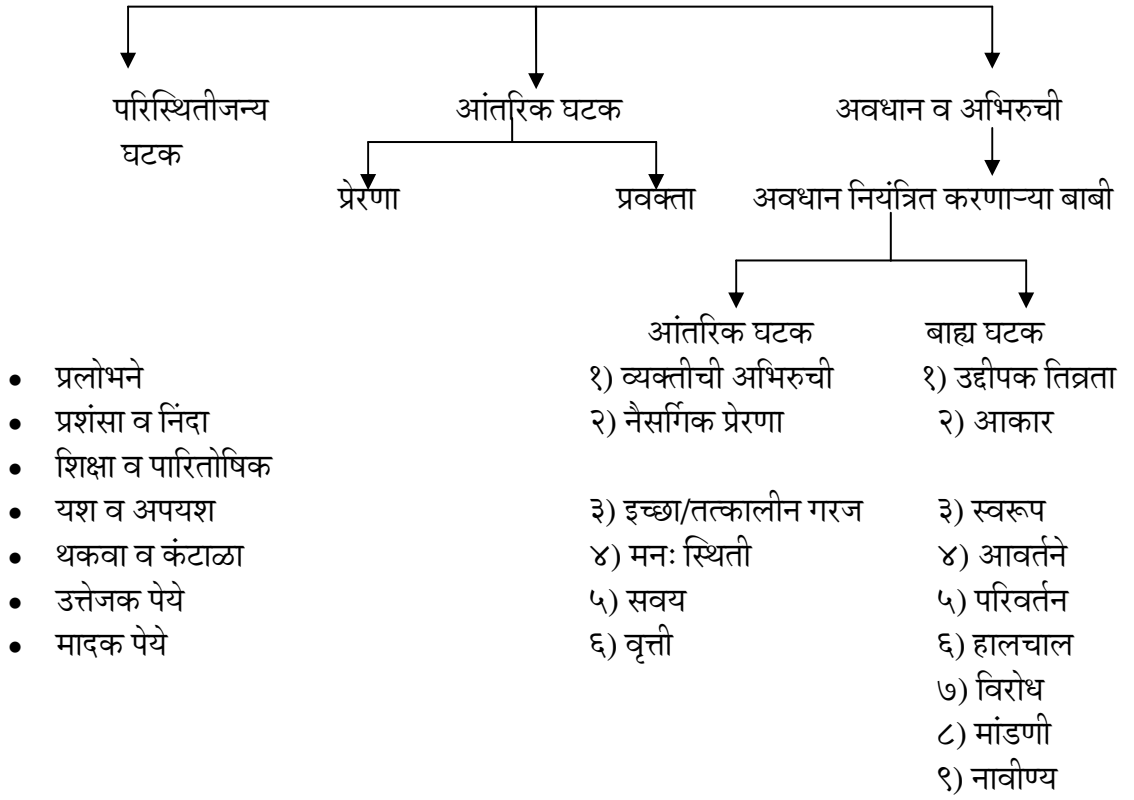
मॅस्लो — आत्मप्रचिती. (Self Actualization)

८) ज्ञानप्रक्रियाकरण सिद्धांत गट : (Information Processing Group) :- साकल्यवादी व वर्तनवादी मानसशास्त्रज्ञ

“Learning is the process of acquiring, Assimilating and internalizing cognitive, motor or behavioural inputs for their effective and varied use of when required and leading to enhanced capacity of further self monitored learning.”

या आठ गटांपैकी पहिल्या पाच गटातील सिद्धांतांना ऐतिहासिक सिद्धांत संबोधले जाते. उरलेले तीन गट हे आधुनिक अध्ययन सिद्धांत म्हणून गणले जातात.

अध्ययनावर परिणाम करणारे घटक

अध्ययन संक्रमण

एखाद्या विशिष्ट परिस्थितीतील अध्ययनाचा दुसऱ्या नव्या परिस्थितीतील अध्ययनावर अनुकूल किंवा प्रतिकूल परिणाम होतो. पूर्वीचे अध्ययन नंतरच्या अध्ययनाला एक तर पूरक ठरते किंवा विरोध ठरणारे, अडथळा आणणारे तरी ठरते, त्यालाच अध्ययन संक्रमण असे म्हणतात.

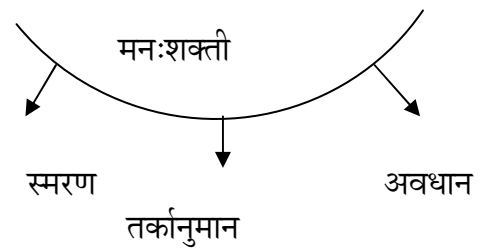
व्याख्या : “एखाद्या विशिष्ट परिस्थितीत संपादित केलेले ज्ञान व कौशल्य किंवा वृत्ती यांचा भिन्न परिस्थितीमध्ये उपयोग होणे म्हणजे अध्ययन संक्रमण होय .”

शालेय जीवनात मिळविलेल्या ज्ञानाचा जीवनात उपयोग करतो. पाढ्यांचा वापर पुढे गणिते सोडविण्यासाठी करतो .सायकल चालविण्याचे कौशल्य मोटारसायकल चालविण्यासाठी वापरतो .

मनवादी दृष्टीकोन

मन हे मनः शक्तीने बनलेले अभ्यासक्रम तयार करताना अभ्यासविषय मनःशक्तीला बळकटी आणू शकतो की नाही या दृष्टीने – काही विषय उदाहरणार्थ,

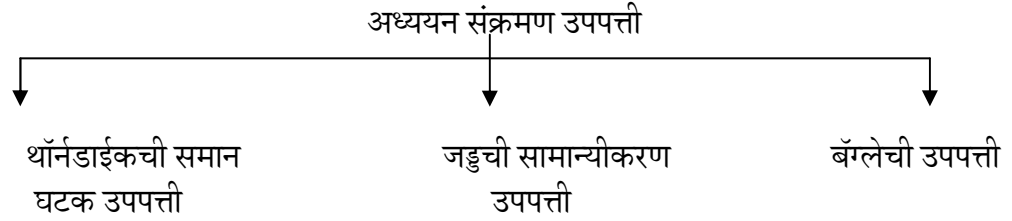
भूमिती - तर्कानुमान
विज्ञान - निर्णयशक्त

वाडमय - कल्पनाशक्ती
गणित प्राचीन वाडमय- मनाची एखाद्या गोष्टीशी अभिसंधित होण्याची प्रवृत्ती अधिक होते.

- १) ही विचारसरणी एकोणिसाव्या शतकात व विसाव्या शतकाच्या सुरुवातीपर्यंत होती. या विचारसरणीला १८९० मध्ये विल्यम जेम्सने पहिला धक्का दिला. त्याने पाठांतराच्या सहाय्याने स्मरणशक्ती बळकट बनते हे मत खोडून काढले.
- २) १९०१ मध्ये थॉर्नडाईक व वुडवर्थ यांनी अंदाज करण्याच्या शक्तीमध्ये (Power of Estimation) प्रशिक्षण उपयोगी पडत नाही, हे दाखवले.
- ३) १९१३ मध्ये Brigggs याने व्याकरणाच्या अभ्यासाने विविध क्षमतांचा विकास होतो, हे खोडून काढले.

अध्ययन संक्रमणाच्या उपपत्ती

१) थॉर्नडाईकची समान घटक उपपत्ती : १९०३ मध्ये ही उपपत्ती मांडली.

तत्व : मूळ अध्ययनाची परिस्थिती व नंतरची परिस्थिती यात ज्या प्रमाणात समानता असेल त्या प्रमाणात मूळ अध्ययनामुळे मिळवलेले ज्ञान बदललेल्या परिस्थिती संक्रमित होते.

लक्षण : ही समानता, ध्येये, पद्धती, सामान्य तत्वे व वृत्ती यातही असू शकते.

उदाहरणार्थ : गणितातील सामान्य सूत्रे विज्ञानात, एका भाषेचे व्याकरण दुसऱ्या भाषा अध्ययनात उपयोगी होते. मोटारसायकल आली तर कोणतेही दुचाकी वाहन चालवता येते.

आक्षेप : केवळ दोन भिन्न क्रियांमध्ये काही घटक समान आहेत म्हणून अध्ययन संक्रमण होत नाही.

२) जडुची सामान्यीकरण उपपत्ती

मत — दोन अध्ययन विषयांत साम्य आहे म्हणून एका विषयाच्या अध्ययनाचा उपयोग दुसऱ्या विषयाचे अध्ययन करताना होईलच असे नाही.

तत्व - हा जर फायदा व्हायचा असेल तर दोन्ही अध्ययन विषयातील मूलभूत सूत्र समजलेले असणे आवश्यक असते.

प्रयोग — प्रकाशाच्या अपवर्तनाच्या नियमासाठी नाण्याचा प्रयोग.

एका गटाला शिकवले दुसऱ्याला नाही. इथे शिकवलेल्या गटाला उपयोग झाला.

निष्कर्ष : “परिस्थितीत बदल झाला असला तरी आशय, पद्धती, नियम यांबाबतीत साम्य असूनदेखील अध्ययन संक्रमण घडून आलेले दिसत नाही.”

उपपत्तीचे महत्व :- ही उपपत्ती म्हणजे अध्ययन. सामान्यीकरण कसे करावे ? विचार कसा करावा याचे प्रशिक्षण होय.

३) बॅग्लेची उपपत्ती

मत : केवळ सामान्यीकरण करता आले तर अध्ययन संक्रमण होईल असे म्हणता येणार नाही.

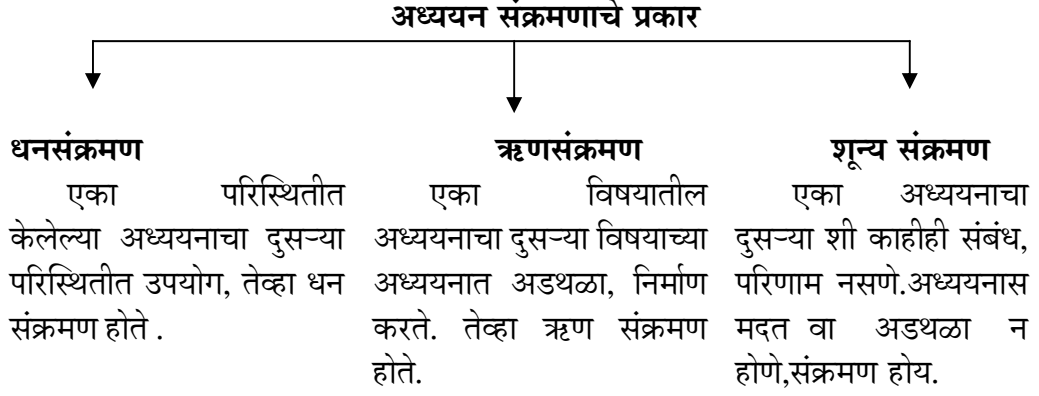
तत्व : जर अध्ययन संक्रमण व्हायचे असेल तर सामान्यीकरणाची क्रिया ही निष्ठेने व हेतूपूर्ण रितीने केली तर अध्ययन संक्रमणाचे प्रमाण वाढलेले दिसते.

उदाहरणार्थ, गणिताच्या अध्ययनातील नेमकेपणा जीवनात, इतरत्र वापरावा. शालेय जीवनातील प्रामाणिकपणाचे पाठ दैनंदिन जीवनात वापरता यावेत.

निष्कर्ष : शालेय अभ्यासक्रमातील भाग व्यवहारात संक्रमित व्हावयाचा असेल तर अभ्यासकानेच ते निष्ठेने करणे अपेक्षित आहे. अशी मूल्ये त्याच्यात रुजलेली नसतील तर शालेय अभ्यासातून दिलेले नैतिकतेचे पाठ उपयोगी पडणार नाहीत.

अध्ययन संक्रमणासाठी आवश्यक बाबी

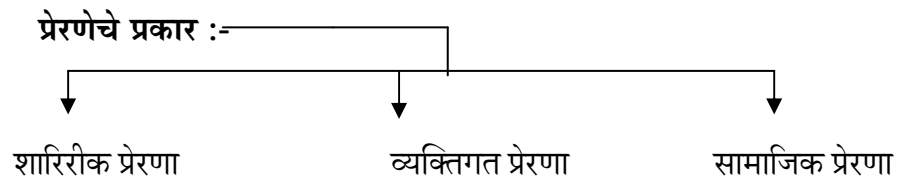
- १) अध्ययनकर्त्याची बुद्धिमत्ता   २) अध्यापन पद्धती   ३) वृत्ती विकास

द्विभागीय संक्रमण : एका हाताकडून दुसऱ्या हाताकडे तंत्राचे संक्रमण करता आले, तर त्या प्रकारच्या संक्रमणाला द्विविभागीय संक्रमण असे म्हणतात.

प्रेरणा

पार्श्वभूमी : अन्न मिळणे ही सजीव प्राण्यांची नैसर्गिक प्रेरणा आहे. अर्थात, प्रत्येकाला गरजेतून प्रेरणा मिळते. अभिरुची निर्माण होते. साध्याच्या दिशेने धडपड व प्रयत्न करीत असताना साध्य प्राप्त होईपर्यंत अभिरुची टिकून राहणे यास प्रेरणा म्हटले जाते. प्रेरणा म्हणजे शरीरातील पेशीसमूहातून मुक्त होणाऱ्या उर्जेमुळे इंद्रियांमध्ये हालचाल. गरजेतून प्रेरणा मिळते. अभिरुची निर्माण होते. साध्याच्या दिशेने धडपड सुरु होते तीच प्रेरणा. शिकणे हीदेखील एक नैसर्गिक प्रेरणा आहे. प्रक्रिया आहे. प्रत्येक व्यक्ती सतत अनेक गोष्टी शिकत असते. प्रत्येक गोष्ट शिकण्यासाठी तिला जरूरीइतकी प्रेरणा मिळते का ? एखाद्या गोष्टीची गरज आहे असे वाटून ती शिकण्याबद्दल इच्छा निर्माण होणे, अभिरुची निर्माण होणे व ती शिकून होईपर्यंत इच्छा व अभिरुची टिकून राहणे आवश्यक असते. म्हणजेच १) गरज २) अभिरुची याबरोबर ३) मानसिक सक्रियतेची आवश्यकता आहे. एकूणच काय तर वर्तनाला दिशा देणे, म्हणजे प्रेरणा होय. व्यक्तीवर होणारा कोणताही संस्कार प्रेरक असतो. म्हणून अध्ययन प्रक्रियेतील हा घटक अतिशय महत्त्वाचा असतो.

परिणामकारक अध्ययन प्रेरणेवर अवलंबून असते. यासाठी विद्यार्थ्यांसाठी आवश्यक प्रेरक बाबी पुढीलप्रमाणे,

- १) स्तुती व शब्दप्रहार   २) बक्षीस व शिक्षा   ३) यश व अपयश
 ४) स्पर्धा व सहकार   ५) निश्चित उद्दिष्ट्ये व स्पष्ट असा नेमलेला अभ्यास

- ६) स्वयंप्रेरणा
९) शिक्षकांचा आदर्श
- ७) अध्ययनाची तीव्र इच्छा
१०) विविध आंतरक्रियांतील सहभाग
- ८) मूल्ये व आदर्श

शाळेत उत्तेजन देणाऱ्या व प्रेरणा निर्माण करणाऱ्या बाबी

- १) स्वतः भोवती असलेल्या जगाला समजून घेण्याची इच्छा : भाषा, शास्त्र, भूगोल, इतिहास नागरिकशास्त्र
- २) शैक्षणिक वातावरणातून विधायक व उत्पादक कार्य
- ३) वैयक्तिक व सामुदायिक अभिरुची - ज्ञान व कौशल्ये - वाचन व प्रकल्प सहभाग
- ४) संपादित ज्ञानाचे उपयोजन : विज्ञान, भाषा ज्ञान
- ५) एका अध्यापन पद्धतीचा इतर विषयात उपयोग, प्रभुत्व -अभ्यासक्रम
- ६) प्रगतीचे ज्ञान करून देणारे आलेख - भाषा, गणित
- ७) स्वतः च्या उन्नतीची जाणीव - आत्माविष्कार व सामाजिक कार्य.
- ८) शिक्षकाचे प्रेम, वात्सल्य, शिक्षकाबद्दल प्रेम आदर व आपुलकी - वर्गवातावरण
- ९) शिक्षक, पालक व वर्ग बंधूंकडून प्रसंशा - यश व नैपुण्याबद्दल
- १०) टिका व दोषारोपणाचा उपयोग - चुकांची दुरुस्ती, प्रयत्न गैरवर्तनाला आळा बसावा म्हणून
- ११) सामुदायिक स्पर्धा - भाषा, क्रिडा, शास्त्र व गणित
- सहकाराची भावना व ग्रंथालयाची खास सवलत - प्रकल्प पूर्ण करण्यास सामूहिक उद्दिष्टे

स्मरण : (Memory)

दैनंदिन जीवनात आपल्याला विविध प्रकारचे अनुभव येत असतात. या अनुभवांची नोंद आपल्या मनःपटलावर होत असते, हे अनुभव पुनःपुन्हा अनुभवणे म्हणजे स्मरण होय.

स्मृती (Memory) : अध्ययनावर परिणाम करणारा हा महत्वाचा घटक होय. जेव्हा आपण नवीन अध्ययन करतो. तेव्हा संवेदनेला अर्थ लावण्यासाठी पूर्वानुभवाची गरज असते. जर हे पूर्वानुभवच स्मरणात राहिले नाही तर संवेदनेचा अर्थ लावणे कठीण होते. अध्ययनामध्ये स्मरणाची भूमिका महत्वाची असते.

व्याख्या : स्टाऊट - गतानुभवांचे पुनरुज्जीवन म्हणजे स्मृती.

एडगेल (Edgel) - स्मृती म्हणजे धारणा शक्ती.

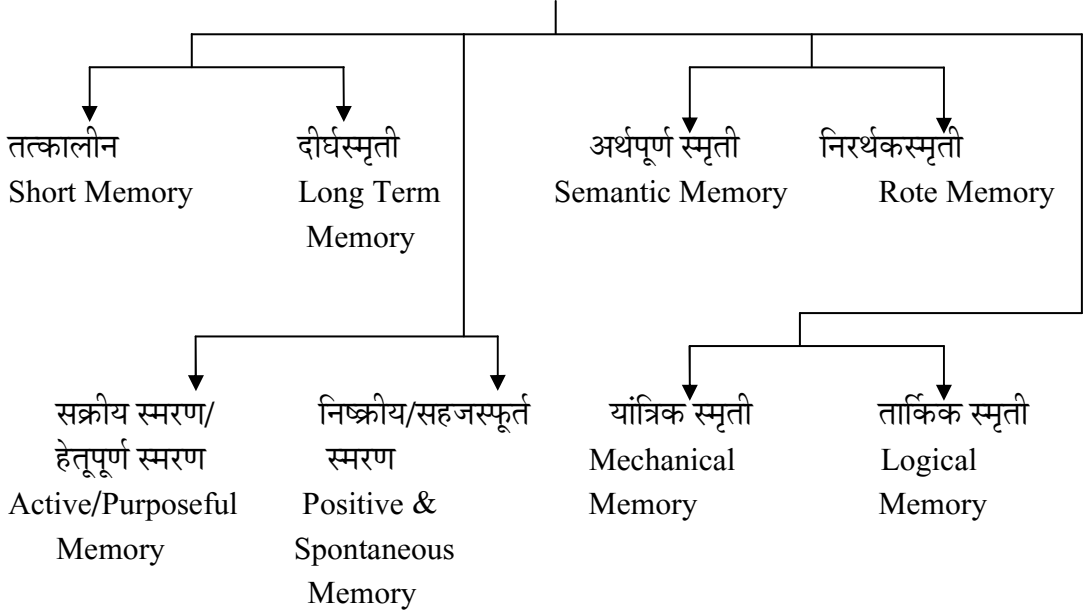
वुडवर्थ(sWoodworh) - मनावर घडलेल्या संस्कारांचा प्रत्यक्ष उपयोग.

आपण एखादा अनुभव घेतो. त्या अनुभवाचे आपल्या मनावर काही ठसे उमटतात. याला अनुभवांचे संस्कार किंवा ग्रहण(Registration) म्हणतात. जे अनुभव आपण देतो आणि ज्याचे मनावर ठसे उमटतात. तो मनात साठविला गेला नाही तर आपण आठवू शकणार नाही. मनात अनुभवांचे जतन म्हणजे धारणा (Retention) होय. ज्या अनुभवांचे ग्रहण झाले आहे, ते अनुभव आपण आवश्यकतेनुसार हवे तेव्हा पुनरुज्जीवित करतो. अनुभवांचे पुनरुज्जीवन म्हणजेच संस्मरण/प्रत्यावहन (Recall) होय. काही वेळा पाहिलेली वस्तू पुन्हा डोळ्यासमोर येते, तेव्हा पूर्वी पाहिलेली वस्तू ती हीच, अशी आपणांस ओळख पटते. पूर्वानुभवाच्या ओळख पटण्याच्या या प्रकारास प्रत्याभिज्ञान म्हणतात.

- स्मरणाचे घटक :** १) संस्कार/ग्रहण
२) संग्रहण/धारणा
३) संस्मरण/प्रत्यावाहन
४) प्रत्याभिज्ञान/ओळखणे

स्मृतीचे प्रकार

व्यक्तिमत्व : Personality

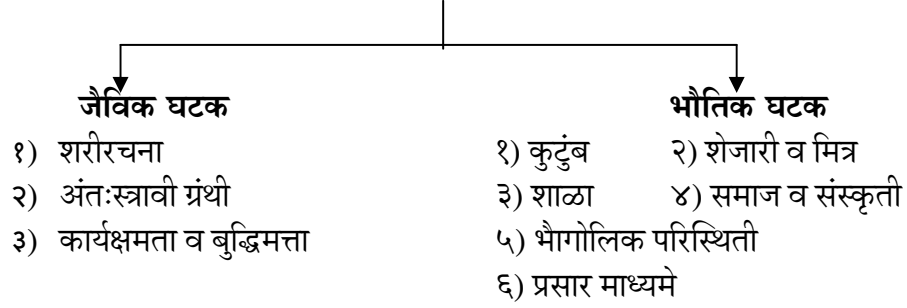
आधुनिक जीवनात समाजातील समायोजनाला आणि व्यक्तिमत्व विकासाला फार महत्त्व प्राप्त झाले आहे. एखाद्याचे दिसणे, रुबाबदारपणा, दुसऱ्यावर पडलेली छाप हा व्यक्तीमत्वाचा फार संकुचित अर्थ आहे. व्यक्तीमत्व – Personality हा शब्द Persona वरून आला. त्याचा अर्थ मुखवटा. ग्रीक काळात नाटकातील पात्रे मुखवटे वापरत त्यावरून पात्रांची वैशिष्ट्ये ठरत. म्हणजेच मूळ अर्थाप्रमाणे व्यक्तीमत्व व्यक्तीच्या बाह्यदर्शनापुरते मर्यादित असे.

हिलगार्ड (Hilgard) - व्यक्तीमत्वाच्या अभ्यासामध्ये व्यक्ती आणि व्यक्तीच्या लक्षणांचे अनन्यसाधारण संघटन यांच्यावर अधिक भर दिला नसता तर व्यक्तिमत्व आणि मानसशास्त्र समानार्थक मानणे भाग होते. अल्परट आणि ऑडबर्ट यांनी १७,९५३ लक्षणांची यादी व्यक्तिमत्वासाठी तयार केली आहे.

व्याख्या

- १) मन (Mann) : व्यक्तीची शरीररचना, वर्तनपद्धती, अभिरुची, अभिवृत्ती, बुद्धिमत्ता, विविध योग्यता आणि प्रगट वैशिष्ट्यांच्या संघाला व्यक्तिमत्व असे म्हणतात.
- २) व्हर्नॉन (Vernon) : वरील वैशिष्ट्यांव्यतिरिक्त प्रेरक, स्थिरभाव आणि अभिरुची यांबरोबर सामाजिक व भावनिक वैशिष्ट्यांचा समावेश.
- ३) मर्फो (Murphy) : व्यक्ती व परिस्थिती यांच्या आंतरक्रियातून साकारणारे.
- ४) रेक्सरोड (Rexroad) : व्यक्ती व समाज यांच्या संबंधावर आधारित “सामाजिकदृष्ट्या स्वीकारणीय व अस्वीकारणीय लक्षणांचा समूह.”
- ५) किम्बल (Kimbhe) :- ‘व्यक्तीचे इतरांहून वेगळेपण दाखवणारे गुण व त्यावेळी इतर लोक त्या व्यक्तीशी कसे वागतात, हे निश्चित कारणे स्थायी स्वरूपाचे अनन्यसाधारण संघटन.’ ‘स्वभावधर्म हा घटक अनुवंशिक असून तो चारित्र्यापेक्षा अधिक महत्वाचा आहे’- असे अल्परट मानतो. ‘शरीररचना व स्वभावधर्म यांचा उच्च सहसंबंध असतो,’ असेही त्याचे मत आहे.

व्यक्तिमत्त्वावर परिणाम करणारे घटक

व्यक्तिमत्व विकासासाठी शिक्षणाची भूमिका

बौद्धिक विकास
तर्कशास्त्र, भूमिती,
गणित, व्याकरण

भावनिक व सामाजिक विकास
वाड.मय, कला, इतिहास
भूगोल, विज्ञान

कौशल्यात्मक विकास
प्रात्यक्षिक कार्य, हस्तकला
हस्त व्यवसाय
कृतिप्रधान विषय

सामाजिक व नैतिक मूल्ये
अभ्यास व
अभ्यासपूरक कार्यक्रम

शारिरीक विकास
शारिरीक शिक्षण,
खेळ, व्यायाम,
क्रीडा स्पर्धा

शालेय वातावरण
प्रसन्न व रमणीय

नेत्यांच्या जयंत्या,
गायन, वक्तृत्व, चित्रकला,
वादविवाद स्पर्धा, प्रदर्शने

संरक्षण यंत्रणा (Defence Mechanism)

प्रत्येक व्यक्तीचा मानसिक समतोल हा तीव्र संवेग, संघर्ष, वैफल्य इ. कारणांमुळे ढासळतो. तो पूर्ववत करण्यासाठी व्यक्ती मानसिक तंत्राचा अवलंब करते. म्हणजेच मनाचा समतोल टिकविण्याची प्रवृत्ती मानसिक पातळीवर दिसून येते. प्रत्येक व्यक्ती आपल्या प्रतिष्ठेला, आत्मगौरवाला धक्का लागू नये म्हणून संघर्षात्मक परिस्थितीत विधायक मार्गांचा अवलंब करते. अकारणात्मक मार्ग अवलंबिते स्वतःच्या दोषांवर, चुकांवर पांघरून घालण्याचा प्रयत्न करते. अशा त-हेचे वर्तनाचे समर्थन करण्याच्या ज्या पद्धती आहेत, जी मानसिक तंत्रे आहेत त्यांनाच संरक्षण यंत्रणा असे म्हणतात.

व्याख्या : “व्यक्तीला विषम समायोजनापासून बचावाची जी काही मानसिक उपाययोजना करावी लागते, तिला संरक्षण यंत्रणा असे म्हणतात.”

मानसिक संघर्षाचे योग्य समाधान झाले नाही की विषम समायोजन होते. संघर्षाचे प्रमाण वाढले की मानसिक आरोग्य बिघडते आणि मानसिक संघर्ष तात्पुरते मिटविण्यासाठी संरक्षण यंत्रणा उपयोगी पडते.

संरक्षण यंत्रणा : “स्वतःची स्वतःच्या दृष्टीने व इतरांच्या दृष्टीने प्रतिमा शाबूत ठेवण्यासाठी व्यक्तीनेयोजलेल्या युक्त्या/फसवणूक .”

परिणाम : अत्याधिक उपयोग व्यक्तीच्या विकासाच्या दृष्टीने हानीकारक

संरक्षण यंत्रणा प्रकार

१) समर्थन (Rationalization)	९) प्रतिक्रियात्मक वृत्ती (Reaction Formation)
२) दमन (Repression)	१०) नकारात्मक वृत्ती (Negativism)
३) परागमन (Regression)	११) आत्मताडन (Self Punishment)
४) प्रतिपूरण (Compensation)	१२) आजाराचे सोंग घेणे
५) तादात्म्य (Identification)	१३) दिवा स्वप्नरंजन (Day-Dreaming)
६) प्रक्षेपण (Prejection)	१४) उदात्तीकरण (Sublimation)
७) विस्थापन (Displacement)	
८) विकृत श्रद्धा (Delusion)	

समायोजन म्हणजे परिस्थितीशी समाजमान्य प्रकारांच्या सहाय्याने जुळवून घेणे. एखाद्या व्यक्तीला इंजिनीअर होण्याची इच्छा आहे. पण त्यासाठी आवश्यक असणारी बौद्धिक क्षमता नाही. तर तो नाद सोडणे. त्याचा काहीही परिणाम आपल्या वर्तनावर होऊ न देणे हे वैयक्तिक समायोजन होय.

विषमायोजन (Mal Adjustment): ज्यावेळी व्यक्तीला परिस्थितीशी समायोजन साधता येत नाही. ईप्सीत पूर्ण करता येत नाही. तेव्हा अतीव दुःख होऊन व्यक्ती आत्मघातास प्रवृत्त होऊ शकते. पण असे होऊ नये म्हणून निसर्गतःच आपल्याकडे एक संरक्षण यंत्रणा (Defence Mechanism) असते. ज्याद्वारा आपण पराभव, अपयश, अपमान, त्यादी गोष्टी सहन करू शकतो व परिस्थितीशी जुळवून घेतो. पण अशा प्रकारे 'परिस्थितीशी जुळवून घेणे' म्हणजे विषमायोजन. हे मानसिक आरोग्याचे लक्षण नाही. म्हणून आपले अस्तित्व टिकविण्यासाठी पर्यायी यंत्रणा म्हणजे संरक्षण यंत्रणेच्या सहाय्याने विषमायोजन केले जाते.

- १) **समर्थन :** एखाद्या हेतूसिद्धीसाठी खूप प्रयत्न करूनही अपयश आले तर त्यामध्ये स्वतःचे अपयश समजता लोकांना पटेल असे छोटे समर्थन करणे. उदाहरणार्थ, पेपर अवघड गेल्यावर अभ्यास झाला नव्हता असे न म्हणता 'प्रश्न चुकीचे होते', 'वेळ कमी पडला', 'पेपर कडक तपासले' अशा सबबी सांगणे. प्रकार पहिला — जे मला प्राप्त झाले नाही ते मला नकोच होते किंवा ते अयोग्य होते. दुसरा — जे मिळाले ते गोड मानून घेणे.
- २) **दमन :** दमन म्हणजे दडपणे. आपले दुःखद अनुभव, अतृप्त इच्छा, आकांक्षा यांना दडपून आपल्या अबोधवस्थेमध्ये ढकलणे, म्हणजे दमन होय. यामुळे व्यक्ती संघर्ष, चिंता, दुःख अनुभवांना विसरते. त्यापासून निर्माण होणाऱ्या मानसिक ताणतणावांतून सुटका करून घेते. दमनामुळे तत्कालीन सुटका झाल्यासारखे वाटत असले तरी दमनाचा अतिरेक झाल्यास मानसिक विकृती होते. उदाहरणार्थ, काम वासनेला दडपून 'ब्रम्हचर्य हेच जीवन' असे जेव्हा म्हटले जाते तेव्हा तिथे कामवासनेचे दमन होते. काही वेळा दमन नकळत घडते. ज्यावेळी व्यक्ती जाणीवपूर्वक दमन करते. त्यास निरोधन (Suppression) म्हणतात. हे बोधावस्था पातळीवर घडत असल्याने तसे कमी त्रासदायक असते.
- ३) **परागमन :** परागमन म्हणजे पाठीमागे जाणे. भूतकाळातील सुखद स्मृतींना उजाळा देणे. एखाद्या वेळी परीक्षेत अपयश आले तर पूर्वीच्या धवल यशाची आठवण काढीत बसणे. 'वस्तुस्थितीपासून पलायन' ही वृत्ती विशिष्ट मर्यादेपलीकडे गेली की व्यक्ती लहान मुलासारखे आकांडतांडव करते, डोके आपटते, केस ओढून घेते. व्यक्ती एकांतप्रिय बनते. वारंवार धुम्रपान करते. व्यसनाचा अतिरेक करते.
- ४) **प्रतिपूरण :** अनुवंशिक किंवा परिस्थितीजन्य कारणामुळे व्यक्तीतील कमतरता वेगळ्या पद्धतीने भरून काढण्याचा प्रयत्न करणे म्हणजे प्रतिपूरण होय. उदाहरणार्थ, कुरूप मुलगी कलाक्षेत्रात, खेळात नेत्रदिपक प्रगती करते. अपंग व्यक्ती अभ्यासात घवघवीत यश मिळवते. शालेय अभ्यासात प्रगती दाखवता येत नाही म्हणून खेळात निपूण असणे, ही संरक्षक यंत्रणा तुलनात्मकदृष्ट्या अधिक

चांगली व हितकारक दिसून येते .

- ५) **तादात्म्य (Identification) :** स्वतःला अपयश आले तरी निकटच्या व्यक्तीचे यश हे आपले यश मानून समाधान मिळण्याचा प्रयत्न येते असतो . उदाहरणार्थ, स्वतःची उणीव झाकण्यासाठी 'मी अमुकचा मुलगा आहे' हे सांगणे. अमूक एक मंत्री माझ्या परिचयाचे आहेत. 'माझा नातेवाईक पायलट आहे'... यामध्ये मी कुणीच नसतो, माझे कोणीतरी मोठे असतात. आपल्याला ज्या गोष्टी करता येत नाही, त्या जे करतात त्यांच्याशी तादात्म्यकरण साधणे, ही प्रक्रिया येथे घडते .
- ६) **प्रक्षेपण :** आपले दोष इतरांवर प्रक्षेपित करून आपल्या मनाचे समाधान करून घेणे म्हणजे प्रक्षेपण. आपले गुण इतरेतरांवर प्रक्षेपित केलेले असतात. उदाहरणार्थ, १) महाभारत - धर्माला एकही अधर्म करणारी व्यक्ती सापडली नाही. दुर्योधनाला एकही सज्जन व्यक्ती सापडली नाही. २) पोळी करपणारी स्त्री तवा पातळ आहे असे सांगते. आपली असमर्थता ही कमतरता नसून दुसऱ्याची चूक आहे असे सांगणे.
- ७) **विस्थापन:** अपयशामुळे/वैफल्यामुळे जो राग आलेला असतो, त्या परिस्थितीवर राग काढण्यास आपण असमर्थ असतो, अशा वेळी दुसऱ्या व्यक्तीवर राग काढतो. वड्याचे तेल वांग्यावरकाढले जाते. उदाहरणार्थ, ऑफिसमधला बॉसचा राग बायकोवर. पत्नीचा राग सहकाऱ्यावर, पतीच्या राग मुलांवर काढणे.
- ८) **विकृत श्रद्धा :** आपल्या अतिरेकी समर्थनामुळे जी विकृती येते ती म्हणजे विकृत श्रद्धा होय. उदाहरणार्थ, पाठ चांगला झाला नसेल, तर 'प्राध्यापकच वाईट शेरे देतात.' 'मी अमूक जातीचा म्हणून माझ्यावर राग आहे.' आपल्या दोषपूर्ण वर्तनाची खोटी व विकृत समर्थने देऊन आपल्या स्वतःच्या अपयशाच्या भावनेतून सुटका करून घेणे.
- ९) **प्रतिक्रियात्मक वृत्ती :** आपल्या मनातील इच्छा, वासना, इतरांना कळू नयेत म्हणून नेमके त्याच्या विरोधी वर्तन करण्याची प्रवृत्ती असते. उदाहरणार्थ, लाच खाणारी व्यक्ती लाच न खाण्याबद्दल, नितीमत्तेबद्दल बोलते, अत्यंत अस्वच्छ व्यक्ती सार्वजनिक स्वच्छतेचा आव आणते, पापाचरण करणारे देवाचे व धर्माचे अवडंबर माजवतात. एखाद्या गोष्टीबद्दल मनात जी रुखरुख/अस्वस्थता असते ती अशी दूर केली जाते.
- १०) **नकारात्मक वृत्ती :** आपला मोठेपणा सिद्ध करण्यासाठी नकारात्मक वृत्तीचा अवलंब करतात. उदाहरणार्थ, रुसणे, नकार देणे, आवाज चांगला असूनही गाण्यात भाग घेणार नाही. स्वतःचे महत्व वाढवून घेण्यासाठी नकारघंटा वाजवणे.
- ११) **आत्मताडन :** इतरांपासून सहानुभूती मिळवण्यासाठी आकांडतांडव/आक्रस्ताळेपणा करणे म्हणजे आत्मताडन. उदाहरणार्थ, आपल्यावर अन्याय होतो, हे दर्शवण्यासाठी स्वतःला बडवून घेणे, भिंतीवर डोके आपटणे, आरडाओरडा करणे. हे आत्मताडन असते.
- १२) **आजारांचे सोंग :** एखाद्या परिस्थितीशी/प्रसंगाशी सामना करण्याऐवजी त्यातून सुटका करून घेण्यासाठी आजाराचे सोंग घेणे. उदाहरणार्थ, परीक्षेत नापास होण्याच्या भीतीने परीक्षा टाळण्याकडे कल, पोट दुखणे, डोके दुखणे, इत्यादी सबबी पुढे करणे .
- १३) **दिवा स्वप्नरंजन :** आपल्या इच्छा आकांक्षा जेव्हा व्यक्ती समाजमान्य मार्गांनी पूर्ण करू शकत नाही, तेव्हा व्यक्ती दिवसा जागेपणीच कल्पना विश्वात रमते व इच्छा काल्पनिकरित्या पूर्ण करून घेते.
- १४) **उदात्तीकरण :** आपल्या इच्छा, आकांक्षा, अतृप्त वासनांची प्रत्यक्षपूर्ती करून न घेता व्यक्ती आपल्या वर्तनाला समाजमान्य वर्तनात रुपांतरित करते. उदाहरणार्थ, 'एखादी निपुत्रीक स्त्री दुसऱ्याच्या मुलाला दत्तक घेऊन वाढवते. लहान मुलांच्या शाळेत काम करते.' कामवृत्तीचे उदात्तीकरण- शृंगाररसपूर्ण कथा, कविता, चित्रकलेतून प्रदर्शित करते. विषम योजनातील हा जास्तीत जास्त समाजमान्य मार्ग समजला जातो.

खालील प्रश्न वाचून त्याखाली दिलेल्या पर्यायातून अचूक उत्तराची निवड करा .

- १) अभिजात अभिसंधान पद्धतीचे जनक पुढीलपैकी कोण आहेत ?
 १) मॅडल २) स्किनर ३) बॅंडुरा ४) पॅव्हलॉव्ह
- २) मुलांना वयाच्या सहाव्या वर्षी - - - - - शाळेत प्रवेश मिळावा.
 १) माध्यमिक २) प्राथमिक ३) पूर्व प्राथमिक ४) खेळ गट
- ३) जोड्या जुळवा

‘अ’	‘ब’
१) फ्रॉबेल	१) १९१५
२) मॉटेसरी शाळा	२) मिशनरी शाळा
३) रुसोची पद्धत	३) बाल शिक्षण
४) शाळापूर्व शिक्षण	४) जीन पियाजे
- ५) बालकांच्या क्षमता व गरजांनुसार शिक्षण
 १) १-२, २-१, ३-५, ४-३ २) १-१, २-२, ३-३, ४-४
 ३) १-२, २-३, ३-१, ४-४ ४) १-५, २-२, ३-१, ४-५
- ४) - - - - - ही बालशिक्षणाची एकमेव पद्धत असते.
 १) सहजशिक्षण २) स्वयंशिक्षण ३) औपचारिक शिक्षण ४) निरंतर शिक्षण
- ५) पुढीलपैकी कोणती कृती आनंददायी शिक्षणातील कृती नाही?
 १) हसत-खेळत कृती २) स्वानुभव ३) निसर्गातून शिक्षण ४) पाठांतर कृती
- ६) मानसशास्त्राच्या अध्यापनपद्धतीत - - - - - ची आवश्यकता असते.
 १) अध्यापनशास्त्र २) बालमानसशास्त्र ३) अध्ययनशास्त्र ४) प्रत्यक्षशास्त्र
- ७) विद्यार्थ्यांचा कुपोषणाचा प्रश्न सुटून व मुले टिकून रहावीत, यासाठी कोणती योजना सुरू केली ?
 १) कस्तुरबा गांधी बालिका विद्यालय योजना (KGBV) २) आमची शाळा प्रकल्प (A.S.P)
 ३) सर्वशिक्षा अभियान (S.S.A) ४) दूध आणि मधले जेवण (Milk and mid-day-meal)
- ८) पुढे दिलेले विधान व कारण वाचून पर्यायांपैकी एकाची निवड करा.
 विधान – “वर्गात नेहमी वैविध्यपूर्ण व आकर्षक सजावट केलेली असावी.”
 कारण – त्यामुळे वर्गातील मुलांमध्ये सौंदर्यदृष्टी व कल्पकता निर्माण होऊ शकते.
 १) विधान बरोबर असून कारण त्याचे स्पष्टीकरण देत नाही.
 २) विधान बरोबर असून कारण त्याचे योग्य ते स्पष्टीकरण देते.
 ३) विधान चूक असून कारण बरोबर आहे.
 ४) विधान व कारण दोन्ही चूक आहेत.
- ९) बाल शिक्षणासाठी - - - - - व्यक्तींनीच बालकांना घराबाहेर नेऊन शिकवावे.
 १) मोठ्या २) सुशिक्षित ३) प्रशिक्षित ४) समजदार
- १०) शालेय विद्यार्थ्यांमध्ये - - - - - ची जोपासना करण्यासाठी मुलांना योग्य कृतीकडे जाणीवपूर्वक वळवावे लागते.
 १) चारित्र्य २) प्रामाणिकपणे ३) अभिरुची ४) चांगल्या सवयी
- ११) बालकांच्या ज्ञान ग्रहणाच्या विविध अवस्था कोणत्या बालनसशास्त्रज्ञाने सांगितलेल्या आहेत ?
 १) जीन पीयाजे २) स्कीनर ३) गिलफोर्ड ४) बेलार्ड
- १२) ७ ते ११ वर्ष वयोगटातील मुलांच्या - - - - - विचारशक्तीला प्रारंभ होतो.
 १) ज्ञान २) आकलन ३) तार्किक ४) मानसिक
- १३) वाढत्या वयाच्या मुलांच्या ज्ञानग्रहणात त्यांच्या आजूबाजूच्या - - - - - मोठा सहभाग असतो.
 १) वातावरणाचा २) शाळा ३) लोकांचा ४) घटना

- १४) मुलामुर्लीच्या बुद्धीची तपासणी करण्यासाठी व बुद्धी वाढविण्यासाठी शिक्षकांनी काय करावे ?
 १) खूप-खूप खेळू द्यावे २) साधने व उपक्रमांद्वारे अनुभव
 ३) घरी चांगला आहार व आरोग्य ४) स्व-निर्णय क्षमतेचा विकास
- १५) “शैक्षणिक प्रक्रियांद्वारे विविध अनुभवातून शिकणे आणि आजूबाजूच्या भिन्न भिन्न वातावरणाशी जुळवून घेण्याची क्षमता म्हणजे बुद्धिमत्ता होय.” ही व्याख्या कुणाची ?
 १) स्टॅन बर्ज २) जीन पियाजे ३) अॅरिस्टॉटल ४) प्लेटो
- १६) कार्यशिक्षण विषयाच्या शिक्षकाची कृती मित्रत्वाची आणि भूमिका - - - - - असावी लागते.
 १) मार्गदर्शकाची २) सकारात्मक ३) भावनात्मक ४) गुरूची
- १७) बहुविध बुद्धिमत्तेचा सिद्धान्त पुढीलपैकी कोणी मांडला ?
 १) मायकेल फॅरेरे २) मेरी क्युरी ३) स्टॅनबर्ग ४) हार्वर्ड गार्डनर
- १८) “विविध क्षेत्रात उत्तम कामगिरी करणाऱ्या व्यक्तीनाही बुद्धिमानच म्हणावे लागते” हा नवा विचार कोणत्या मानसशास्त्रज्ञाचा आहे ?
 १) हार्वर्ड गार्डनर २) पावलॉव्ह ३) स्कीनर ४) प्रोबेल
- १९) शालेय विद्यार्थ्यांची विचारप्रक्रिया ही त्यांना मिळणाऱ्या - - - - - आधारलेली असते.
 १) अभिरुचीवर २) अभ्यासावर ३) अनौपचारिकतेवर ४) अनुभवांवर
- २०) प्रत्येक बालक आपापल्या कुवतीनुसार निर्मिती करतो, यालाच - - - - - असे म्हणतात.
 १) बुद्धिमत्ता २) निर्मितीक्षमता ३) सर्जन-शीलता ४) कार्यकुशाग्रता
- २१) वय वर्ष ७ ते ११ दरम्यानचा सजीव हा कुठल्याही घटनेचा कार्यकारण संबंध लावून विचारपूर्वक मत मांडतो. त्याच्या या मूर्त आकारिक अवस्थेमध्ये तो पुढीलपैकी कोणत्या प्रकारचा विचारशक्तीला विकसित करू पहात आहे ?
 १) भाषिक २) तार्किक ३) भावनिक ४) आंतरव्यक्तिक
- २२) प्रत्येक बालकामध्ये एक किंवा अनेक प्रकारची - - - - - असू शकते.
 १) विनयशीलता २) संवेदनशीलता ३) बुद्धिमत्ता ४) नीतिमत्ता
- २३) जीवनात येणारे प्रश्न सोडविण्यासाठी किंवा आपापल्या समाजात ज्या ज्या गोष्टींना महत्त्व आहे, अशी कोणतीही गोष्ट निर्माण करण्यासाठी व्यक्तीची - - - - - उपयोगी पडू शकते.
 १) वैचारिकता २) बुद्धिमत्ता ३) संस्कारक्षमता ४) संवेदनशीलता
- २४) पुढील वाक्याबाबत तुमचे मत काय?
 वाक्य :- “ बुद्धीच्या विकासावर परिणाम करणारा लिंगभेद हा एक महत्त्वाचा घटक आहे.”
 १) दिलेले वाक्य अचूक आहे. २) दिलेले वाक्य चुकीचे आहे.
 ३) दिलेले वाक्य संप्रमात टाकणारे आहे. ४) दिलेले वाक्य चुकीची वाक्यरचना करणारे आहे.
- २५) मुलांच्या विचारप्रक्रियेला वाढविण्यासाठी - - - - - सारखे खेळ अत्यंत उपयोगी ठरतात.
 १) गाण्यांच्या भेंड्यां २) भातुकली ३) लगोरी ४) बुद्धिबळा
- २६) मानसशास्त्राची पहिली प्रयोगशाळा जर्मनीतील लिपझिंग विद्यापीठात कोणी सुरू केली ?
 १) जॉन ड्युई २) विल्यम वुंट ३) थॉर्नडाईक ४) जे. बी. वॅटसन
- २७) खालीलपैकी कोणत्या अभ्यासपद्धतीने काढलेले निष्कर्ष हे वस्तुनिष्ठ प्रकारचे असतात ?
 १) प्रायोगिक वर्तन २) प्रक्षेपण ३) सर्वेक्षण ४) जीवन वृत्तांतपद्धती
- २८) पुढीलपैकी कोणत्या घटकाचा बालकाच्या अध्ययनप्रक्रियेत समावेश होत नाही ?
 १) अतिउष्णता २) आहार ३) परिसर ४) शिक्षण
- २९) मुलांची भाषाक्षमता विकसित करण्यासाठी सर्वात महत्त्वाचा घटक म्हणजे _____ होय .
 १) पुस्तक २) संभाषण ३) मातृभाषा ४) शिक्षक

- ३०) बालकाच्या व्यक्तिमत्त्व जडणघडणीचा पाया - - - - - रचला जातो.
 १) गर्भस्थितीत २) बालपणात ३) तारुण्यावस्थेत ४) किशोरावस्थेत
- ३१) व्यक्तीच्या सामाजिकीकरणाची प्रक्रिया ही जन्मापासून मृत्यूपर्यंत चालू असते.
 १) चूक २) अर्धसत्य ३) वरकरणी सत्य ४) पूर्ण सत्य
- ३२) पुढे दिलेल्या 'क्ष' गटातील 'य' गटाशी जोड्या जुळवा.
 'क्ष' 'य'
 १) शाब्दिक संप्रेषण १) भावनाभिव्यक्ती
 २) अंडी, मांसाहार, डाळी २) जीवनसत्त्वे
 ३) भावनिक विकास ३) स्पर्श
 ४) अशाब्दिक संप्रेषण ४) प्रथिने
 ५) हाक
 १) १-५, २-४, ३-१, ४-३ २) १-३, २-२, ३-१, ४-५
 ३) १-१, २-२, ३-३, ४-४ ४) १-५, २-४, ३-३, ४-२
- ३३) बालकाच्या भाषिक विकासात सर्वप्रथम - - - - - कौशल्ये विकसित करणे योग्य ठरते.
 १) वाचन व संभाषण २) वाचन व लेखन ३) श्रवण व संभाषण ४) श्रवण व लेखन
- ३४) शालेय शिक्षकांची बालकांचा - - - - - विकासासंदर्भात जबाबदारी असते.
 १) भाषिक २) वैचारिक ३) सर्वांगीण ४) भावनिक
- ३५) शालेय विद्यार्थ्यांच्या अंगभूत विशिष्ट गुण, कौशल्यांच्या व वृत्तींचा विकास पडताळण्यासाठी पुढीलपैकी कोणते साधन सहाय्यभूत ठरते ?
 १) निरीक्षण २) मुलाखत ३) मौखिक परीक्षा ४) पडताळासूची
- ३६) 'मानसशास्त्र हे मनाचे शास्त्र आहे' ही व्याख्या कुणाची ?
 १) मॅकडुगल २) विल्यम वुडंट ३) बी. एफ. स्कीनर ४) बिने
- ३७) पुढे दिलेले कोणते तत्त्ववेत्ते हे निसर्गास सर्वात श्रेष्ठतम मानतात ?
 १) वास्तववादी २) समानवादी ३) आदर्शवादी ४) निसर्गवादी
- ३८) "बालकाचे मन समजून घेण्यासाठी अतिशय बारकाईने सर्व गोष्टींचा विचार करावा लागतो." या विधानाला समर्पक असे पुढीलपैकी काय ?
 १) बालकांच्या कृतींचा अभ्यास २) बालकांच्या वर्तनाचा अभ्यास
 ३) बालकांच्या स्वानुभवाचा अभ्यास ४) बालकांच्या वयाचा अभ्यास
- ३९) बालमानसशास्त्राची गरज पुढीलपैकी कशासाठी असते ?
 १) बुद्धीगुणांक काढण्यासाठी २) मानसिक वय काढण्यासाठी
 ३) मुले कशी वागतात हे समजण्यासाठी ४) पालकांची अपेक्षापूर्ती करवून घेण्यासाठी
- ४०) मानसशास्त्रीय भाषेत " - - - - म्हणजे विकास घडून येण्यासाठी बालकाची नैसर्गिकरित्या चालू असलेली शारीरिक व मानसिक पूर्वतयारी ."
 १) विकास २) परिपक्वता ३) क्षमता ४) मानसिकता
- ४१) शरीरामधील अंतर्गत अवयवांमध्ये होणारे बदल व अवयवांची प्रमाणबद्ध वाढ हे कोणत्या प्रकारच्या विकासाचे लक्षण आहे ?
 १) शारीरिक २) मानसिक ३) भावनिक ४) कारक
- ४२) वेदिका आता इतर मुलांमध्ये खेळते. रेषेच्या आत धावू शकते. केलेल्या सूचनेप्रमाणे कौशल्याने कामे करते. याचा अर्थ वेदिकाचा - - - - - विकास झाला आहे.
 १) मानसिक २) शारीरिक ३) कारक ४) बौद्धिक

- ४३) वाढ आणि विकासासंदर्भात पुढीलपैकी चुकीचे वाक्य कोणते ?
 १) वाढ संख्यात्मकतर विकास गुणात्मक असतो.
 २) वाढ मोजता येते. विकास सुसंगतपणे होतो.
 ३) वाढ ही मर्यादित तर विकास ही व्यापक संकल्पना आहे .
 ४) वाढ ही पक्वता-अनुभवांआधारे, विकास हा शरीराचे वजन, उंची दाखवणारा असतो.
- ४४) आत्मा ही ----- तर मन ही ----- संकल्पना आहे.
 १) आदर्शवत--- अवास्तव २) आध्यात्मिक--- मानसशास्त्रीय
 ३) भावनिक---वैचारिक ४) अध्यात्मवाद--- निसर्गवाद
- ४५) पुढीलपैकी कोणते मानसशास्त्र हे मानसशास्त्राची व्यवहारात उपयोगी पडणारी बाजू असू शकेल ?
 १) शैक्षणिक २) व्यावहारिक ३) उपयोजित ४) वैयक्तिक
- ४६) जसजसे विज्ञानात परिवर्तन होत जाते तसतसे मानसशास्त्रातील सिद्धांत ----- असतात.
 १) अपरार्तित २) निरुपयोगी ३) अपरिवर्तनशील ४) परिवर्तनशील
- ४७) ----- च्या पूर्णत्वासाठी अध्ययन घडून येणे आवश्यक असते.
 १) नियोजन २) अध्यापन ३) विद्याधन ४) व्यवस्थापन
- ४८) विधान — अध्यापन ही एक शास्त्रशुद्ध प्रक्रिया आहे, ती यशस्वी होते.
 कारण — अध्यापन प्रक्रियेला कलेची झालरसुद्धा आहे. याबाबत उचित उत्तराची निवड करा.
 १) विधान सत्य वाटते, कारण असत्य वाटते. २) विधान सत्य होण्यासाठी कारण आवश्यक आहे.
 ३) विधान व कारण दोन्ही असत्य आहेत. ४) विधान असत्य व कारण सत्य वाटते.

उत्तरसूची :

१-४,	२-२,	३-१,	४-२,	५-४,	६-२,	७-४,
८-२,	९-३,	१०-४,	११-१,	१२-३,	१३-१,	१४-२,
१५-१,	१६-१,	१७-४,	१८-१,	१९-४,	२०-३,	२१-२,
२२-३,	२३-२,	२४-२,	२५-४,	२६-२,	२७-१,	२८-१,
२९-४,	३०-२,	३१-४,	३२-१,	३३-३,	३४-३,	३५-१,
३६-४,	३७-४	३८-२,	३९-३,	४०-२,	४१-१,	४२-३,
४३-४,	४४-२,	४५-१,	४६-४,	४७-२,	४८-२	

अधिकचे प्रश्न

खालील प्रश्नांसाठी उत्तराचा अचूक पर्याय निवडा.

- १) शिक्षणप्रक्रियेतील उद्दिष्टपूर्तीसाठी खालीलपैकी कोणती बाब सर्वाधिक महत्वाची असते ?
 १) अध्यापनाची तयारी २) अध्ययनकर्त्याची एकाग्रता
 २) अध्यापनाची साधने ३) वर्गातील परिस्थिती
- २) मानसशास्त्र म्हणजे काय ?
 १) मानवी वर्तनाचा अभ्यास २) मानवी मानसिकतेचा अभ्यास
 ३) माणसाच्या कतृत्वाचा अभ्यास ४) माणूसपणाचा अभ्यास
- ३) शैक्षणिक मानसशास्त्र हे ----- मानसशास्त्र होय.
 १) मूलभूत २) कृतीयुक्त ३) सामाजिक ४) उपयोजित
- ४) एखाद्या प्रसंगात आपल्या वर्तनाचा अभ्यास स्वतःच करणे म्हणजे ----- होय.
 १) निरीक्षण २) प्रक्षेपण ३) बाह्य निरीक्षण ४) आत्मनिरीक्षण

- ५) मानवी वर्तनाच्या मुळाशी अबोध प्रेरणा असतात. ही मांडणी प्रथमतः कोणी केली ?
 १) गटे २) अॅरिस्टॉटल ३) फ्राईड ४) थॉनडाईक
- ६) शिक्षण म्हणजे बालकाचा - - - - - विकास होय.
 १) बौद्धिक २) भावनिक ३) सर्वांगीण ४) सामाजिक
- ७) 'अध्ययन हे आनंददायी आणि हसत खेळत पूर्ण व्हावे,' ही अपेक्षा कोणत्या पद्धतीची असते ?
 १) मूलभूत २) आनंददायी ३) बालशिक्षण ४) क्रिडन
- ८) अध्ययन ही - - - - - चालणारी प्रक्रीया आहे.
 १) निरंतर २) सातत्यपूर्ण ३) सर्वसमावेशक ४) अवरोधपूर्ण
- ९) 'समोरील परिस्थिती अथवा प्रसंग ओळखून आपल्या वर्तनात बदल करणे,' यास काय म्हणतात ?
 १) अवधान २) प्रसंगावधान ३) अनवधान ४) यापैकी नाही
- १०) अभिजात अभिसंधानात पुढीलपैकी कोणती बाब महत्त्वाची असते ?
 १) उद्दीपक २) संधान ३) अभिसंधान ४) अवधान
- ११) क्षेत्रीय उत्पत्तीचा जनक कोण ?
 १) आसूबेल २) लेवीन ३) कोहलर ४) रॉजर्स
- १२) अध्ययनाच्या गतीस अवरोध होऊन ती खुंटण्याच्या अवस्थेस काय म्हणतात ?
 १) पठारावस्था २) अवरोधावस्था ३) संभ्रमावस्था ४) संक्रमणावस्था
- १३) अध्ययनातील 'प्रभुत्व संपादनाची उतपत्ती कोणी मांडली ?
 १) टेलर २) ब्लूम ३) दवे ४) आसूबेल
- १४) अध्ययनप्रक्रियेसंबंधी अभिजात अभिसंधानाची उतपत्ती कोणी मांडली ?
 १) पॅवलाव्ह २) थॉनडाईक ३) लन्यू ४) कोहलर
- १५) थॉनडाईक या मानसशास्त्रज्ञाने अध्ययनाचा कोणता सिद्धांत मांडला ?
 १) अभिसंधान २) प्रयत्नप्रयास ३) साहचर्यवाद ४) वर्तनवाद
- १६) अभिजात अभिसंधान प्रक्रियेत विशिष्ट आवाज अथवा घंटानाद यास काय म्हणता येईल?
 १) वर्तन २) वर्तनबदल ३) उद्दिपक ४) प्रतिसाद
- १७) सतत निरीक्षण करून अचानक उत्तर सापडणाऱ्या अध्ययन उतपत्तीस - - - - - उतपत्ती म्हणतात.
 १) अभिजात अभिसंधान २) साधक अभिसंधान ३) मर्मदृष्टीमूलक ४) अभिसंधान
- १८) प्राण्यांना प्रशिक्षित करण्यासाठी कोणत्या अध्ययन उतपत्तीचा आधार घेतला जातो ?
 १) मर्मदृष्टीमूलक २) अभिसंधान ३) अभिजात अभिसंधान ४) साधक अभिसंधान
- १९) थॉनडाईक याने शोधून काढलेल्या अध्ययन उतपत्तीस काय म्हटले जाते ?
 १) वर्तनवाद २) अभिसंधान ३) मर्मदृष्टीमूलक ४) प्रयत्न प्रमाद
- २०) अध्ययनात अथवा दैनंदिन जीवनात चुका व शिका हे तत्व कोणत्या अध्ययन उतपत्तीशी जवळीक साधते ?
 १) मर्मदृष्टीमूलक २) प्रयत्न प्रमाद ३) साधक अभिसंधान ४) अभिसंधान
- २१) संवेदनेला अर्थप्राप्त होणे म्हणजे - - - - - होय.
 १) अबोध २) अवधान ३) अध्ययन ४) अध्ययन संक्रमण
- २२) स्मरणप्रक्रियेचे घटक असलेला अचूक गट पुढीलपैकी कोणता ?
 १) ग्रहण, वहन, धारणा, प्रत्यावाहन २) वहन, धारणा, प्रत्यावाहन, प्रत्याभिज्ञान
 ३) ग्रहण, धारणा, प्रत्यावाहन, प्रत्याभिज्ञान ४) ग्रहण, स्मरण, प्रत्यावाहन, प्रत्याभिज्ञान
- २३) विद्यार्थ्यांस अध्ययनप्रवण करण्यासाठी त्यांच्यात - - - - - निर्माण करणे आवश्यक असते.
 १) अहम् २) प्रेरणा ३) इच्छा ४) अपेक्षा

- २४) अध्ययनावर परिणाम करणारे प्रमुख घटक कोणते ?
 १) मनस्थिती व अनुवंश २) अनुवंश व व्यक्तिमत्त्व
 ३) परिसर व मनस्थिती ४) अनुवंश व परिस्थिती
- २५) समोरच्या परिस्थितीचा विचार करून सभोवतालचे वातावरण व व्यक्ति यांच्याशी अनुरूप संबंध स्थापन करण्याचा प्रयत्न म्हणजे - - - - - होय.
 १) सामाजिक बांधीलकी २) समायोजन ३) जुळवाजुळव ४) सामीलकी
- २६) सायकल चालविण्याचे कौशल्य हे मोटारसायकल चालविण्यासाठी उपयोगी पडत असेल तर यास अध्ययनाचे - - - - - संक्रमण म्हणता येईल.
 १) धन २) ऋण ३) तटस्थ ४) एकांगी
- २७) बुद्धीमापनाचे जनक कोणास मानले जाते ?
 १) पॅवलाव २) बीने ३) गिलफोर्ड ४) कोहलर
- २८) पूर्वीचे अध्ययन, जुन्या सवयी, कौशल्ये व ज्ञान यांचा उपयोग नवीन ज्ञान व कौशल्ये आत्मसात करण्यासाठी होतो त्यावेळी अध्ययनाचे - - - - - संक्रमण होते.
 १) तटस्थ २) ऋण ३) धन ४) एकांगी
- २९) आईवडील किंवा पूर्वजांकडून पुढील पिढीत गुणधर्म संक्रमित होणे म्हणजे - - - - - होय.
 १) विकास २) परिस्थिती ३) अनुवंशिकता ४) संक्रमण
- ३०) विद्यार्थीप्रधान शिक्षणपद्धतीमध्ये पुढीलपैकी कशाचा समावेश करता येईल ?
 १) डॉल्टन योजना २) श्रेयांक योजना ३) श्रेणीपद्धती ४) मूलोद्योग शिक्षणपद्धती
- ३१) विद्यार्थ्यांना कार्यप्रवण करून निष्कर्ष काढून घेण्यास कोणती पद्धती उपयुक्त असते ?
 १) कथन पद्धती २) प्रकल्प पद्धती ३) व्याख्यान पद्धती ४) दिग्दर्शन पद्धती
- ३२) अध्यापन प्रभावी होण्यासाठी पुढीलपैकी कोणती बाब सर्वप्रथम निश्चित करावी ?
 १) परीक्षण साधने २) अध्यापन साधने ३) उद्दिष्टे ४) चाचणीची तयारी
- ३३) विद्यार्थ्यांना स्वयंअध्ययनाची सवय कोणत्या पद्धतीत लावली जाते ?
 १) चर्चा पद्धती २) व्याख्यान पद्धती ३) कथन पद्धती ४) पर्यवेक्षित अभ्यास
- ३४) विद्यार्थ्यांना स्वतंत्रपणे प्रयत्न करून ज्ञान व कौशल्ये आत्मसात करणे म्हणजे - - - - - होय .
 १) स्वयंस्फूर्ती २) मार्गदर्शन ३) गती अध्ययन ४) स्वयं अध्ययन
- ३५) अध्ययन हे सहज आणि नैसर्गिक असते. अनौपचारिक शिक्षणातील अध्यापन हे व कृत्रिम अनैसर्गिक असते.
 १) वरील दोन्ही विधाने बरोबर आहेत. २) पहिले विधान बरोबर आणि दुसरे चूक आहे.
 ३) दुसरे विधान बरोबर आणि पहिले चूक आहे. ४) दोन्ही विधाने चूक आहेत.
- ३६) डॉल्टन योजना आणि प्रकल्पपद्धती - - - - - प्रधान आकृतीबंधाची उदाहरणे आहेत.
 १) शिक्षण २) आशय ३) विद्यार्थी ४) शाळा
- ३७) बक्षीसे व पारितोषिके यांमुळे - - - - -
 १) विद्यार्थ्यांमध्ये अहंभाव निर्माण होतो. २) विद्यार्थ्यांना नवे मित्र येऊन मिळतात.
 ३) विद्यार्थ्यांचे वर्तन सुधारण्याची संधी वाढते. ४) विद्यार्थी सतत शिक्षकांच्या संपर्कात राहतात.
- ३८) 'पर्सनॅलिटी' हा शब्द - - - - - या मूळ ग्रीक शब्दापासून तयार झाला आहे.
 १) पर्सोना २) पर्सन ३) पर्सियस ४) पर्सोनी
- ३९) पुढीलपैकी कोणती बाब शिक्षकाच्या व्यक्तिमत्त्वातील अविभाज्य अंग आहे ?
 १) शारीरिक ठेवण २) कपडे ३) सामाजिक वर्तन ४) अध्यापन कौशल्ये
- ४०) सतत कोणाची खोड काढणाऱ्या व दंगामस्ती करणाऱ्या मुलासाठी कोणता उपाय योजाल ?
 १) त्याला चांगली समज देऊ २) त्याच्या पालकांना बोलावून त्यांच्या कानावर घालू

- ३) शाळेतील जबाबदारीची व विधायक कामे देऊ ४) त्याची कानउघाडणी करू
- ४१) आपल्या देशात बालगुन्हेगारास कोठे ठेवले जाते ?
 १) अनाथालय २) विशेष कैदेत ३) सुधार शाळा ४) आश्रय
- ४२) विद्यार्थ्यांच्या वर्तनासंबंधी वस्तुनिष्ठ माहिती संकलित करण्यासाठी कोणत्या साधनाचा वापर प्रभावी ठरतो ?
 १) निरीक्षण २) लेखी परीक्षा ३) पालकांची मुलाखत ४) विद्यार्थ्यांची मुलाखत
- ४३) वस्तू किंवा घटना समोर उपस्थित झाली असता घडून येणाऱ्या स्मरणास - - - - - म्हणतात.
 १) दीर्घकालीन स्मरण २) तात्कालीन स्मरण ३) प्रत्यभिज्ञान ४) प्रत्यावाहन
- ४४) अभिजात अभिसंधानाचा शोध कोणी लावला ?
 १) पॅव्हलाव २) स्कीनर ३) थॉनडाईक ४) गॅने
- ४५) साधक अभिसंधानाचे जनक कोणास मानले जाते.
 १) पॅव्हलाव २) स्कीनर ३) थॉनडाईक ४) गॅने
- ४६) एक व्यक्ती इतर व्यक्तीपेक्षा पुढीलपैकी कोणत्या बाबींमुळे निराळी दिसते ?
 १) रंग, रूप, कपडे, संस्कृती २) रंग, रूप, चेहरा, स्वभाव
 ३) आवड, निवड, व्यंग, शारीरिक क्षमता ४) स्वभाव, कपडे, संस्कार
- ४७) दारिद्र्य अथवा आर्थिक परिस्थिती कमकुवत असल्याने ज्या मुलांना शिक्षण घेता येत नाही, अशा मुलांसाठी कोणती योजना फायदेशीर ठरते ?
 १) वाचनालयांची निर्मिती २) रात्रीच्या शाळा
 ३) बाल मार्गदर्शन केंद्र ४) कमवा व शिका
- ४८) वर्गातील अध्यापनाचे सामान्य आकलनास असमर्थ आणि इतर व्यक्तींशी समायोजन साधू न शकणारे विद्यार्थी - - - - - प्रकारात मोडतात.
 १) उद्धट २) अहंभावी ३) मतिमंद ४) गरीब
- ४९) ज्यांचा बुद्ध्यांक १३० पेक्षा अधिक असतो, त्यांना - - - - - म्हणतात.
 १) अद्वितीय २) अलौकिक ३) प्रज्ञावंत ४) एकमेवद्वितीय
- ५०) अध्ययनानंतर जसजसा वेळ जातो, तसतसे स्मरण्याचे प्रमाण - - - - - होत जाते.
 १) पक्के २) कमी ३) वृद्धीगत ४) उत्तम
- ५१) चिपांझी जातीच्या 'सुलतान' नावाच्या माकडावर कोणी प्रयोग केले होते ?
 १) थॉनडाईक २) ब्रूनर ३) वेदमेअर ४) कोहलर
- ५२) मूळ उद्दिपकाखेरीज दुसऱ्याच उद्दिपकाने एखादी प्रक्रिया जेव्हा सुरु होते, त्या प्रक्रियेस - - - - - म्हणतात.
 १) प्रक्षेपण २) आत्मनिरीक्षण ३) मनोवेधक ४) यांपैकी नाही
- ५३) विद्यार्थ्यांची मनोवृत्ती जाणून घेण्यासाठी कोणते साधन उपयुक्त ठरते ?
 १) प्रक्षेपण २) आत्मनिरीक्षण ३) मनोवेधक ४) यांपैकी नाही
- ५४) कूट प्रश्न सोडवण्यासाठी पुढीलपैकी कशाचा उपयोग होतो ?
 १) अनुकरण २) आविष्कार ३) प्रक्षेपण ४) मर्मदृष्टी
- ५५) विद्यार्थ्यांचे संभाषणातील उच्चार शुद्ध व स्पष्ट करण्यासाठी पुढीलपैकी कशाचा वापर उचित ठरेल ?
 १) प्रक्षेपण २) सादरीकरण ३) अनुकरण ४) अभिसंधान
- ५६) सायकल चालविणे शिकताना अनेक चुका होतात. अनेक अडचणी येतात. परंतु हळूहळू सायकल शिकणे पूर्ण होते, य अध्ययनपद्धतीस काय म्हणता येईल ?
 १) मर्मदृष्टीमूलक पद्धती २) प्रयत्न-प्रभाद पद्धती ३) क्रीडन पद्धती ४) यांपैकी नाही

- ५७) शैक्षणिक नियोजनात प्रथम कोणते नियोजन करणे आवश्यक असते ?
 १) वार्षिक नियोजन २) पाठनियोजन ३) घटक नियोजन ४) यांपैकी नाही
- ५८) पाठनियोजनातील उद्दिष्टांच्या स्पष्टीकरणास काय म्हणतात ?
 १) अध्ययन अनुभव २) शैक्षणिक अनुभूती ३) अध्ययन निष्पत्ती ४) पाठयमुद्दे
- ५९) कमी प्रतीचे उपजत गुण असूनही व्यक्तीमत्त्वे घडविता येतात, त्यासाठी कशाची गरज असते.
 १) उत्तम आर्थिक स्थिती व समतोल आहार २) भरपूर व्यायाम व योग्य आर्थिक स्थिती
 ३) उत्तम आरोग्य व सामाजिक सत्ता ४) योग्य परिस्थिती व योजनाबद्ध शिक्षण
- ६०) व्यक्तीभोवती असलेले सामाजिक व नैसर्गिक वातावरण म्हणजे - - - - - होय.
 १) परिसर २) अनुवंश ३) अध्ययना भिमुखता ४) शालेय वातावरण
- ६१) पुढीलपैकी कोणत्या घटकांचा परिणाम मुलांच्या शिक्षणावर होतो ?
 १) कुटुंब, व समाज २) कुटुंब, व आहार
 ३) आहार व विहार ४) समाज व परंपरा
- ६२) पुढीलपैकी कोणत्या घटकांचा परिणाम मुलांच्या शिक्षणावर सर्वाधिक होतो ?
 १) घर, आहार, परिस्थिती २) कुटुंब, घर, शेजारी
 ३) शाळा, परिस्थिती, आरोग्य ४) कुटुंब, शाळा, समाज
- ६३) भाषाविषयक कौशल्य पुढीलपैकी कोणती ?
 १) श्रवण, भाषण, निरीक्षण, वाचन २) श्रवण, निरीक्षण, भाषण, लेखन
 ३) श्रवण, भाषण, निरीक्षण, वाचन ४) श्रवण, वाचन, भाषण, निरीक्षण
- ६४) आपल्या मनातील विचार इतरांपर्यंत पोहोचविणे म्हणजे - - - - - होय.
 १) आदेशन २) संप्रेषण ३) संदेशवहन ४) अध्यापन
- ६५) एखाद्या अवगत ज्ञानाच्या अथवा कौशल्याच्या आधारे नवीन ज्ञान किंवा कौशल्य शिकण्याच्या किंवा शिकवण्याच्या प्रक्रियेस काय म्हणतात ?
 १) अज्ञानाकडून ज्ञाताकडे २) ज्ञाताकडून अज्ञाताकडे
 ३) कठीणाकडून सोप्याकडे ४) सोप्याकडून अवघडाकडे
- ६६) शैक्षणिक उद्दिष्टे म्हणजे विद्यार्थ्यांच्या वर्तनात व आचरणात होणारा - - - - - बदल होय.
 १) सामान्य २) सर्वसामान्य ३) अनिष्ट ४) इष्ट
- ६७) विद्यार्थ्यांनी वर्षभरात केलेल्या अभ्यासाचे मूल्यमापन - - - - -
 १) वर्षाअखेरीस एकदा करावे म्हणजे शिक्षकांना अतिरिक्त कामाचा बोजा पडत नाही.
 २) विविध साधनांचा वापर करून सातत्यपूर्ण करावे. यामुळे विद्यार्थ्यांचे योग्य मूल्यमापन होते.
 ३) वर्षभरात केव्हाही केले तरी पूर्वनिर्धारित उद्दिष्टांची तपासणी शक्य असते.
 ४) केले पाहिजेच असे नाही, कारण त्याने विद्यार्थ्यांच्या प्रावीण्यावर काहीही फरक पडत नाही.
- ६८) अध्यापनात दृकहक्-श्राव्य माध्यमांच्या वापरामुळे - - - - -
 १) अध्यापनात अधिकच्या साधनांची भर पडते. २) अध्यापन शिक्षकाना सुकर होते.
 ३) एकापेक्षा अधिक ज्ञानेंद्रियांचा वापर एकाच वेळी होतो.
 ४) ज्ञानेंद्रियांचा वापर कमी केला जातो.
- ६९) मूल्यमापनाचे गुणात्मक साधन पुढीलपैकी कोणते ?
 १) तोंडी परीक्षा २) लेखी परीक्षा ३) प्रात्यक्षिक परीक्षा ४) पदनिश्चयन श्रेणी
- ७०) मूल्यमापनाचे संख्यात्मक साधन पुढीलपैकी कोणते ?
 १) लेखी परीक्षा २) पदनिश्चयन श्रेणी ३) पडताळा सूची ४) प्रासंगिक नोंदी
- ७१) विद्यार्थ्यांनी प्राप्त किंवा संपादित केलेल्या ज्ञानाची तपासणी करण्यासाठी कशाचा उपयोग होतो ?
 १) अध्ययन २) वाचन ३) मूल्यमापन ४) अध्यापन

- ७२) बारा वर्षाचा शुभम वर्गात दंगामस्ती करतो. इतर मुलांच्या खोडया काढतो. यावरून उपाय योजण्यासाठी शिक्षकाने - - - - -
- १) शुभमला कडक शासन करावे. २) पालकांना बोलावून कानउघडणी करावी.
३) शुभमवर काही जवाबदाऱ्या टाकाव्यात. ४) अशा प्रवृत्तीचे समूळ उच्चाटन करावे .
- ७३) व्याख्यान पद्धतीद्वारे अध्यापन करताना - - - - -
- १) पाठ्यक्रम व पाठ्यपुस्तकाबाहेरील माहिती देता येते. २) परीक्षेचे वेळापत्रक सोपे जाते.
३) सर्व प्रकारच्या आशयासाठी अध्यापन करणे शक्य होते.
४) विद्यार्थी व शिक्षक समपातळीस येऊन काम करतात.
- ७४) विद्यार्थ्यांसोबत क्षेत्रभेटीचे आयोजन करण्यामागील हेतू कोणता ?
- १) परिपूर्ण अध्यापन २) अध्यापनातील आनंद ३) प्रत्यक्ष अनुभव ४) परिपूर्ण अध्यापक
- ७५) वर्गात अनुपस्थित राहणाऱ्या राकेशची उपस्थिती वाढविण्यासाठी कोणता उपाय योजाल ?
- १) शिक्षणाचे महत्त्व पटवून देऊ व सातत्याने उदबोधन करू.
२) अनुपस्थितीमागील करणे शोधून ती नाहीशी करण्याचा प्रयत्न करू.
३) त्याचा प्रवेश रद्द करण्याची सूचना देऊन त्याला उपस्थित राहण्यास भाग पाडू.
४) राकेशला कडक शासन करू.
- ७६) मानसशास्त्राचा जनक म्हणून कोणास ओळखले जाते ?
- १) सॉक्रेटिस २) प्लुटो ३) वॉटसन ४) ॲरिस्टॉरल
- ७७) 'मानसशास्त्र हे आत्म्याचे शास्त्र आहे' ही व्याख्या कोणाची आहे ?
- १) ॲरिस्टॉटल २) प्लुटो ३) वॉटसन ४) फ्राईड
- ७८) 'मानसशास्त्र म्हणजे जाणिवेतील व नेणिवेतील मनाचा अभ्यास होय' हे मत कोणाचे ?
- १) ॲरिस्टॉरल २) मॅकडुगल ३) कॅटसन ४) फ्राईड
- ७९) मानसशास्त्राची पहिली प्रयोगशाळा कोणत्या देशात सुरु झाली ?
- १) इंग्लंड २) जर्मनी ३) रशिया ४) अमेरिका
- ८०) मानसशास्त्राची पहिली प्रयोगशाळा कोणत्या विद्यापीठात स्थापन झाली ?
- १) लार्डफ झिंग २) ऑक्सफर्ड ३) पेग्निसिल्वा ४) केम्ब्रीज
- ८१) मानसशास्त्राची पहिली प्रयोगशाळा कोणी सुरु कोणती ?
- १) ॲरिस्टॉटल २) प्लेटो ३) फ्राईड ४) विल्यम वूट
- ८२) मानसशास्त्राच्या कोणत्या पद्धतीत 'मन' हीच प्रयोगशाळा असते ?
- १) निरीक्षण २) आत्मनिरीक्षण ३) सर्वेक्षण ४) प्रायोगिक
- ८३) सर्वसाधारण चर्चेत असे म्हटले जाते की, ' आजच्या मुलांपेक्षा पूर्वीची मुले चांगली होती,' हे वाक्य कोणत्या अभ्यास पद्धतीतील आहे ?
- १) दंतकथा २) सर्वेक्षण ३) पर्यक ४) वैकासिक
- ८४) तुटपुंजे निरीक्षण आणि अधिकाधिक तर्कावर आधारित असलेली पद्धती कोणती ?
- १) दंतकथा २) पर्यक ३) आत्मनिरीक्षण ४) निरीक्षण
- ८५) अध्ययनासंबंधीत चुका व शिका ही अध्ययनविषयक उत्पत्ती कोणी मांडली ?
- १) थार्नडाईक २) पॅव्लॉव ३) स्किनर ४) बांदुरा
- ८६) सिग्नलवर लाल दिवा लागल्यावर गाडी थांबवणे आणि हिरवा दिवा लागल्यावर गाडी पुढे नेणे, हे कोणत्या उत्पत्तीचे उदाहरण आहे ?
- १) प्रयत्न प्रमाण २) अभिजात अभिसंधान ३) साधक अभिसंधान ४) मर्मदृष्टी मूलक
- ८७) मानसशास्त्रातील सामाजिक निरीक्षण पद्धती कोणी मांडली ?
- १) थार्नडाईक २) पॅव्लॉव ३) स्किनर ४) बांदुरा

- ८८) अध्ययनप्रक्रियेतील क्षेत्रांत उत्पत्ती कोणी मांडली ?
 १) डॉ.ब्लूम २) कर्ट लेवीन ३) बांदूरा ४) स्किनर
- ८९) मानसशास्त्रातील सामाजिक निरीक्षण उत्पत्ती कोणत्या दोन घटकांचा समावेश होतो ?
 १) अनुकरण व निरीक्षण २) निरीक्षण व मार्गदर्शन
 ३) अनुकरण व समुपदेशन ४) निरीक्षण व समुपदेशन
- ९०) पाढे पाठांतर करण्यासाठी वारंवार उत्पत्ती करावी लागते, हे कोणत्या नियमाचे उदाहरण आहे ?
 १) सराव २) सज्जता ३) अनुकरण ४) परिणाम
- ९१) मानसशास्त्रात मांडली गेलेली पहिली अध्ययन उत्पत्ती कोणती ?
 १) साधक अभिसंधान २) अभिजात अभिसंधान
 ३) मर्मदृष्टी सिद्धांत ४) प्रयत्न प्रमाण पद्धती
- ९२) संवेदनेला जेव्हा अर्थ प्राप्त होते, तेव्हा त्यास - - - - - म्हणतात.
 १) स्वयंवेदना २) संबोध ३) अवबोध ४) अवधान
- ९३) एखादी संकल्पना, गोष्ट, घटना, समजून घेण्यासाठी मनाने केलेली म्हणजे काय ?
 १) संवेदना २) संबोध ३) अवबोध ४) अवधान
- ९४) आकाशात विजांचा कडकडाट झाल्यास आपले लक्ष आकाशाकडे जाते, हे पुढीलपैकी कोणत्या अवधानाचे लक्षण आहे ?
 १) ऐच्छिक २) अनैच्छिक ३) अभ्यस्त ४) वैचारिक
- ९५) परीक्षा जवळ येते त्यावेळेस रामनाथ अभ्यास करतो, हे कोणत्या अवधानाचे लक्षण आहे ?
 १) ऐच्छिक २) अनैच्छिक ३) अभ्यास ४) वैचारिक
- ९६) नंदू एक गणित वेगवेगळ्या पद्धतीने सोडवतो, हे कोणत्या अवधानाचे प्रकार आहे ?
 १) ऐच्छिक २) अनैच्छिक ३) अभ्यस्त ४) वैचारिक
- ९७) 'स्वर्गवासी झालेली माणसे बोलावत आहेत,' असा भास होत असेल तर ते कोणत्या अवबोधाचे लक्षण आहे ?
 १) इंद्रियभ्रम २) मानसिकभ्रम ३) अध्ययन भ्रम ४) चित्तभ्रम
- ९८) अचानक नजरेस पडलेल्या कापडाच्या अथवा कापडाच्या पट्टीला साप समजून घाबरणे, यास कोणता भ्रम म्हणता येईल ?
 १) इंद्रियभ्रम २) मानसिकभ्रम ३) चित्तभ्रम ४) निद्राभ्रम
- ९९) नजरेसमोर उद्दीपक नसताना मनात निर्माण होणाऱ्या मानसिक चित्रास - - - - - म्हणतात.
 १) कल्पना २) भावना ३) प्रतिभा ४) प्रेरणा
- १००) शाळेत विविध उपक्रमांचे नियोजन होते . हे कोणत्या कल्पना प्रकारचे लक्षण आहे ?
 १) पुनर्रचित २) रचनात्मक ३) सृजनात्मक ४) अनुकरणात्मक
- १०१) मानसिक स्तरावर प्रतिमांची जुळवाजुळव करून मनात चित्र तयार करण्यास काय म्हणतात ?
 १) कल्पना २) भावना ३) प्रतिभा ४) प्रेरणा
- १०२) आर्किटेक्ट विविध वास्तूसंबंधी आराखडे तयार करतात, हे कोणत्या कल्पना प्रकारचे उदाहरण आहे ?
 १) व्यावहारिक २) पुनर्रचित ३) रचनात्मक ४) अनुकरणात्मक
- १०३) ललित साहित्याची निर्मिती करणे, हे कोणत्या कल्पनाप्रकारचे उदाहरण आहे ?
 १) पुनर्रचित २) रचनात्मक ३) सौंदर्यात्मक ४) नियोजनात्मक
- १०४) वर्गातील अध्यापनाकडे लक्ष न देणाऱ्या व घरीही अभ्यास न करणाऱ्या विद्यार्थ्यांस शिक्षकाकडून - - - - - मिळाल्यास तो विद्यार्थी अध्ययनशील होण्यास मदत होते.
 १) कल्पना २) प्रेरणा ३) प्रतिमा ४) यावला

- १०५) मानसिक वयाची संकल्पना सर्वप्रथम कोणी मांडली ? static
 १) थार्नडाईक २) कोहलर ३) वॉटसन ४) बिने
- १०६) मानसशास्त्रातील बुद्धिमत्तेचा द्विघटक सिद्धांत कोणी मांडला ?
 १) बिने २) स्विअरमन ३) थर्स्टन ४) टर्मन
- १०७) मानसशास्त्रातील अनेक घटक सिद्धांत कोणी मांडला ?
 १) थर्स्टन २) टर्मन ३) वॉटसन ४) स्विअरमन
- १०८) मानसशास्त्रात बुद्धिमत्तेचा बहुआगामी सिद्धांत कोणी मांडला ?
 १) थार्नडाईक २) थर्स्टन ३) टर्मन ४) गिलफोड
- १०९) तबला वाजविण्याच्या कौशल्याचा संबळ वाजविण्यासाठी मदत होणे याला अध्ययनाचे - - - -
 संभाषण म्हणतात.
 १) धन २) ऋण ३) शून्य ४) अभिजात
- ११०) पेटी वाजविण्याच्या कौशल्याचा वायोलिन वादन शिकण्यासाठी मदत होणे, यास
 अध्ययनाचे - - - - - संक्रमण म्हणतात.
 १) साधक २) शून्य ३) ऋण ४) धन
- १११) विद्यार्थ्यांना अध्ययन व अभ्यासासाठी कार्यप्रवण करण्यास पुढीलपैकी कोणती बाब सर्वाधिक
 उपयुक्त आहे ?
 १) शारीरिक शिक्षा २) शाब्दिक शिक्षा ३) बक्षीसे व प्रमाणपत्रे ४) उद्धोधन
- ११२) उत्तरपुस्तिकांचे मूल्यनिर्धारण करताना शिक्षकाचा स्वतःचे स्थान निर्माण करावयाचे असल्याने
 त्याने पुढीलपैकी कोणत्या भूमिकेत असावे ?
 १) कडक आणि कंजूषपणे गुणदान करावे. २) मोकळेपणाने गुणदान करावे.
 ३) केवळ विद्यार्थी हिताचा विचार करावा. ४) वस्तुनिष्ठ गुणदान करावे.
- ११३) एका परिस्थितीत प्राप्त केलेले ज्ञान, अनुभव व कौशल्य यांचा दुसऱ्या परिस्थितीत नवे ज्ञान,
 अनुभव व कौशल्य प्राप्त करतांना अडथळा निर्माण होतो, यास अध्ययनाचे - - - - -
 संक्रमण म्हणता येईल.
 १) धन २) ऋण ३) शून्य ४) वास्तव
- ११४) मराठी भाषेच्या देवनागरी लिपीचा हिंदी भाषेतील लेखनकौशल्य आत्मसात करण्यासाठी मदत
 होत असते, तेव्हा अध्ययनाचे - - - - - संक्रमण झाले असे म्हणता येईल.
 १) धन २) ऋण ३) शून्य ४) वास्तव
- ११५) मराठी भाषेच्या अभ्यासाचा तमीळ भाषेचा अभ्यास करतांना अडथळा निर्माण होतो, तेव्हा
 अध्ययनाचे - - - - - संक्रमण होते.
 १) धन २) ऋण ३) शून्य ४) वास्तव
- ११६) अध्ययन संक्रमण संबंधीत समान घटक उत्पत्ती कोणी मांडली ?
 १) वॉटसन २) थार्नडाईक ३) वॉटसन ४) बॅंग्ले
- ११७) अध्ययन संक्रमणासंबंधीत सामान्यीकरण उत्पत्ती कोणी मांडली ?
 १) बॅंग्ले २) जडे ३) थार्नडाईक ४) वॉटसन

उत्तरसूची :

१-२,	२-१,	३-४,	४-४,	५-३,	६-३,
७-४,	८-४,	९-२,	१०-१,	११-२,	१२-१,
१३-२,	१४-१,	१५-२,	१६-३,	१७-३,	१८-४,
१९-४,	२०-२,	२१-१,	२२-३,	२३-२,	२४-४,
२५-२,	२६-१,	२७-२,	२८-३,	२९-३,	३०-१,

३१-४,	३२-३,	३३-४,	३४-४,	३५-१,	३६-३,
३७-३,	३८-१,	३९-४,	४०-३,	४१-२,	४२-१,
४३-३,	४४-१,	४५-२,	४६-२,	४७-४	४८-३,
४९-३,	५०-२,	५१-४,	५२-२,	५३-१,	५४-४,
५५-३,	५६-२,	५७-१,	५८-३,	५९-४	६०-१,
६१-१,	६२-४,	६३-१,	६४-२,	६५-२,	६६-४,
६७-२,	६८-३,	६९-४,	७०-१,	७१-३,	७२-३,
७३-१,	७४-३,	७५-२,	७६-४,	७७-१	७८-४,
७९-१,	८०-४,	८१-३,	८२-२,	८३-१,	८४-३,
८५-४,	८६-२,	८७-१,	८८-१,	८९-४,	९०-३,
९१-४,	९२-२,	९३-१,	९४-३,	९५-४,	९६-१,
९७-३,	९८-३,	९९-१,	१००-१,	१०१-३,	१०२-२,
१०३-४,	१०४-२,	१०५-१,	१०६-४,	१०७-१,	१०८-४,
१०९-३,	११०-४,	१११-२,	११२-३,	११३-१,	११४-२,
११५-२,	११६-२,	११७-२,			

अधिकचे प्रश्न :

- १) अध्ययन करणे ही प्रक्रिया कशी आहे ?
  - १) जटिल
  - २) कठीण
  - ३) नैसर्गिक
  - ४) प्रयत्नवादी
- २) शिक्षण अधिक फलद्रूप व्हावे म्हणून कोणत्या गोष्टीची आवश्यकता आहे ?
  - १) अध्ययन-अध्यापन
  - २) मूल्यमापन
  - ३) नियोजन
  - ४) अध्यापन अध्यापनाये मानसशास्त्र
- ३) मनाचा वस्तूनिष्ठ व पद्धतशीर अभ्यास म्हणजे - - - - - होय.
  - १) मनशास्त्र
  - २) भौतिकशास्त्र
  - ३) मानसशास्त्र
  - ४) अविशास्त्र
- ४) मानवी शरीराकडून ज्या कृती घडतात त्यामागे खालील पैकी कोणता घटक कारणीभूत असतो ?
  - १) मनाची प्रेरणा
  - २) डोळ्यांनी पाहणे
  - ३) कानांनी ऐकणे
  - ४) नाकाने श्वास घेणे
- ५) अॅरिस्टॉटल हा कोण होता ?
  - १) आदिम पुरुष
  - २) तत्ववेत्ता
  - ३) समाजसेवक
  - ४) साजकीयनेता
- ६) 'आत्म्याचे शास्त्र ते मानसशास्त्र' अशी मानसशास्त्राची व्याख्या कोणी केली ?
  - १) अॅरिस्टॉटल
  - २) क्विंटिलियन
  - ३) विल्हेवुंट
  - ४) फ्राईड
- ७) मानसशास्त्राच्या अभ्यासाची सुरवात केव्हापासून झाली ?
  - १) इ.स.पूर्व ३८४-३२२
  - २) इ.स. पूर्व ३८४-३९०
  - ३) ई.स.पूर्व ३९०-२९०
  - ४) ई.स.पूर्व २९०-३९०
- ८) 'रिपब्लिक' नावाच्या ग्रंथात व्यक्तीभिन्नतेसंबंधी विचार मांडणारा शास्त्रज्ञ कोणता ?
  - १) ल्पेटो
  - २) वॉटसन
  - ३) वुडवर्थ
  - ४) मॅकड्यूगल
- ९) रोमन काळातील शिक्षणतज्ञ कोण होता ?
  - १) क्वीटिलियन
  - २) भार्गन
  - ३) किंग
  - ४) रॉबिन्स
- १०) २१ वे शतक हे - - - - - शतक मानले जाते.
  - १) मानसशास्त्राचे
  - २) पदार्थविज्ञानाचे
  - ३) शरीरशास्त्राचे
  - ४) भौतिकशास्त्राचे
- ११) १९व्या शतकातील कोणती गोष्ट मानसशास्त्राच्या विकासास पोषक ठरली ?
  - १) मनाचा अभ्यास
  - २) आत्म्या संबंधीची चर्चा

- ३) शरीरशास्त्र व पदार्थविज्ञान ४) विज्ञानातील प्रगती व शोध यातील संशोधन
 १२) मानवी वर्तनाच्या मुळाशी अबोध प्रेरणा असतात हे - - - - - याने निदर्शनास आणले.
 १) विल्हेम वुंट २) फ्राईड ३) वोट्सन ४) मॉर्गन
 १३) मॉर्गन, किंग आणि रॉबिन्स यांनी मानसशास्त्राची केलेली व्यख्या खालील पैकी कोणती ?
 १) मनाचे शास्त्र २) आल्याचे शास्त्र
 ३) बोधावस्थेचे शास्त्र ४) मानव आणि मानवतेर प्राण्यांचा
 १४) व्यक्तीच्या वर्तनावर व मनःस्थितीवर त्याच्या - - - - - अवस्थेचा परिणाम होत असतो.
 १) आर्थिक २) शारीरिक ३) भौतिक ४) भौगोलिक
 १५) शरीरातील विविध ग्रंथीतून पसरणारे स्त्राव शारीरिक व बौद्धिक विकास यांचा अभ्यास - - - - -
 मानसशास्त्रात केला जातो.
 १) तुलनात्मक २) सामान्य ३) शरीरशास्त्रीय ४) व्यक्तीभेदाचे
 १६) अनुवंश आणि परिस्थिती यासंबंधीचा अभ्यास - - - - - मानसशास्त्रात केला जातो.
 १) सामाजिक २) व्यक्तीभेदाचे ३) बालमानसशास्त्र ४) सामान्य
 १७) मानसिक आजारांचा अभ्यास, मानसिक रोगांची करणे शोधून त्यावर उपचार करणारी
 मानसशास्त्राची शाखा कोणती ?
 १) चिकित्सा मानसशास्त्र २) बालमानसशास्त्र
 ३) औध्योजिक मानसशास्त्र ४) सानान्य मानसशास्त्र
 १८) शिक्षकाचे अध्यापन मानसशास्त्राला धरून असावे असा विचार - - - - - शतकात केला गेला.
 १) १८ २) १९ ३) २० ४) २१
 १९) फ्रोबेल, हर्बर्ट व पेस्टॉलॉजी यांनी कोणता विचार मांडला ?
 १) व्यक्ती तितक्या प्रकृती २) मानसशास्त्रात मनाचा अभ्यास केला जातो
 ३) शिक्षकाचे अध्यापन मानसशास्त्राला धरून असावे
 ४) व्यक्तीच्या विकासावर परिसराचा परिणाम होतो
 २०) शैक्षणिक मानसशास्त्र हे इक - - - - - शास्त्र आहे.
 १) नैसर्गिक २) उपयोजित ३) भौतिक ४) तर्क
 २१) शैक्षणिक वातावरणात घडणारे - - - - - हा शैक्षणिक मानसशास्त्राचा विषय आहे.
 १) वर्तन २) बदल ३) मन ४) शरीर
 २२) अध्यापन प्रक्रिया ही शैक्षणिक - - - - - मध्यवर्ती कल्पना होय.
 १) कार्याची २) मानसशास्त्राची ३) वातावरणाची ४) परिस्थितीची
 २३) "अध्ययन-अध्यापनाशी संबध असणारी मानसशास्त्राची शाखा म्हणजेच शैक्षणिक मानसशास्त्र"
 अशी व्यख्या कोणी केली ?
 १) फ्रोबेल २) सी ई स्क्रीनर ३) हर्बर्ट ४) पेस्टॉलॉजी
 २४) व्यक्तीच्या वर्तनात सुयोग्य व अपेक्षित बदल घडून आणण्याचे कार्य - - - - - करित असते.
 १) शिक्षण २) ज्ञान ३) व्यवसाय ४) कुटुंब
 २५) शिक्षण म्हणजे व्यक्तीच्या वर्तनातील - - - - - बदल होय.
 १) सुयोग २) अपेक्षित ३) संभाव्य ४) विशिष्ट
 २६) खालील पैकी कोणते शिक्षण प्रक्रियेचे वैशिष्ट्य नाही ?
 १) शिक्षण ही अखंडपणे चालणारी प्रक्रिया आहे. २) शिक्षण ही मानसिक प्रक्रिया आहे.
 ३) शिक्षण ही फक्त शाळेत चालणारी प्रक्रिया आहे. ४) शिक्षण ही सामाजिक प्रक्रिया आहे.
 २७) व्यक्तीवर्तनाचा अभ्यास मानसशास्त्र करते तर वर्तनाला योग्य वळण लावण्याचे काम - - - -
 करते.

- १) शिक्षण शास्त्र २) बालमानसशास्त्र ३) समाजशास्त्र ४) सामान्य मानसशास्त्र
- २८) मानसशास्त्र हे वर्तनाचे तर शिक्षणशास्त्र हे - - - - - सुयोग्य वळण लावणारे शास्त्र आहे.
- १) वर्तनाला २) समाजाला ३) विद्यार्थ्याला ४) व्यक्तीला
- २९) शिक्षणशास्त्र शिक्षणाचे ध्येय निश्चित करते तर ते ध्येय गाठण्या साठी - - - - - मार्गदर्शन करते.
- १) मानसशास्त्र २) समाजशास्त्र ३) बालमानसशास्त्र ४) सामान्यमानसशास्त्र
- ३०) अध्यापनातून विद्यार्थ्यांना - - - - - करण्याची प्रेरणा मिळणे आवश्यक असते.
- १) अभ्यासाची २) वाचनाची ३) ज्ञानार्जनाची ४) अध्ययनाची
- ३१) बालकाच्या वार्ताच शास्त्रीय अभ्यास करणारे शास्त्र कोणते ?
- १) शैक्षणिक मानसशास्त्र २) सामाजिक मानसस्तर
३) बालमानसशास्त्र ४) चिकित्सा मानसशास्त्र
- ३२) एखाद्या घटनेचा अनुभव घेऊन त्याचा वृत्तांत कथन म्हणजे - - - - - होय.
- १) आत्मनिरीक्षण २) बाह्यनिरीक्षण ३) सर्वेक्षण ४) निरीक्षण
- ३३) नैसर्गिक परिस्थितीत व्यक्तीच्या किंवा प्राण्याच्या वर्तनाचे केलेले निरीक्षण म्हणजे - - - - - होय.
- १) आत्मनिरीक्षण २) बाह्यनिरीक्षण ३) सर्वेक्षण ४) निरीक्षण
- ३४) बाह्य निरीक्षणाला - - - - - निरीक्षण म्हणतात.
- १) परीक्षण २) मुल्यांकन ३) वस्तुनिष्ठ ४) व्यक्तिनिष्ठ
- ३५) प्रयोग म्हणजे नियंत्रित वातावरणात केलेले - - - - - असते.
- १) उपक्रम २) कौशल्य ३) निरीक्षण ४) परीक्षण
- ३६) सर्वेक्षण याचा अर्थ कोणता ?
- १) पाहणे २) पाहणी करणे ३) टेहाळणे ४) माहिती घेणे
- ३७) प्रश्नावलीतील ज्या प्रश्नांची उत्तरे होय किंवा नाही स्वरूपात असतात त्यांना - - - - - प्रश्न म्हणतात.
- १) बद्ध २) मुक्त ३) वस्तुनिष्ठ ४) लघुत्तरी
- ३८) प्रश्नाचे सविस्तर उत्तर असणाऱ्या प्रश्नांना - - - - - म्हणतात.
- १) मुक्त २) बद्ध ३) दिर्घोत्तरी ४) लघुत्तरी
- ३९) समस्यांचे निरीक्षण करण्यासाठी उपयुक्त पद्धत कोणती ?
- १) निरीक्षण २) सर्वेक्षण ३) संकलन ४) सहकार्य
- ४०) संशोधनासाठी कोणती पद्धत मोठ्या प्रमाणात वापरली जाते ?
- १) निरीक्षण २) सर्वेक्षण ३) प्रायोगिक ४) विश्लेषण
- ४१) शैक्षणिक श्रेत्रात एखादा अध्ययनार्थी खूप मागे पडतो याचे निदान करण्यासाठी खालीलपैकी कोणती पद्धत वापरावी ?
- १) सर्वेक्षण २) जीवनवृत्तांत ३) प्रायोगिक ४) निरीक्षण
- ४२) श्रेष्ठ व्यक्तींच्या जीवनाचा अभ्यास करून त्यांना श्रेष्ठत्व कशामुळे प्राप्त झाले याचा शोध - - - - - पद्धतीच्या आधारे घेतायेतो.
- १) निरीक्षण २) सर्वेक्षण ३) जीवनवृत्तांत ४) प्रायोजिक
- ४३) आधुनिक शिक्षण हे - - - - - प्रभावित झाले आहे.
- १) विज्ञानाने २) संगणकाने ३) माहितीने ४) मानसशास्त्राने
- ४४) अध्ययनार्थींच्या वर्तनाच्या अभ्याससच्च्या पद्धतीपैकी शास्त्रीय पद्धत कोणती ?
- १) सर्वेक्षण २) दंतकथा ३) आत्मनिरीक्षण ४) पर्यक
- ४५) व्यक्तींच्या वर्तनाचा सखोल अभ्यास करण्यासाठी किंवा एखाद्या व्यक्तीसमूहाचा सूक्ष्मपणे अभ्यास करण्यासाठी - - - - - पद्धती वापरतात.

- १) आत्मनिरीक्षण २) सर्वेक्षण ३) जीवनवृत्तांत ४) प्रायोगिक
- ४६) खालीलपैकी अधिक खर्चाची आणि वेळखाऊ पद्धत कोणती ?
 १) सर्वेक्षण २) निरीक्षण ३) प्रायोजिक ४) जीवनवृत्तांत
- ४७) वर्तनातून घडून येणाऱ्या योग्य बदलास काय म्हणतात ?
 १) अध्ययन २) अध्यापन ३) नियोजन ४) व्यवस्थापन
- ४८) अध्ययन हे नेहमीच - - - - - असते.
 १) समांतर २) उद्दीष्टाधिष्ठित ३) परिपूर्ण ४) संग्राही
- ४९) ध्येयाप्रत वाटचाल करण्यासाठी कशाची गरज असते ?
 १) प्रेरणा २) शिक्षण ३) पैसा ४) अन्न
- ५०) 'शोधन' या शब्दाचा अर्थ खालीलपैकी कोणता ?
 १) शोध घेणे २) कसून शोध घेणे ३) कसातरी शोध घेणे ४) हरवलेली वस्तू शोधणे
- ५१) समायोजन म्हणजे काय ?
 १) समाजात मिसळणे २) समूहाने उभे करणे ३) परिस्थितीशी जुळवून घेणे ४) समाजात राहणे
- ५२) एखादे कौशल्य चांगले संपादन्यासाठी - - - - - आवश्यकता असते.
 १) आवर्तनांची २) अध्ययनाची ३) अभ्यासाची ४) वाचनाची
- ५३) अध्ययनात काही वेळा प्रगती थांबल्यासारखी वाटते, प्रयत्न चालू असूनही प्रगती मात्र खुंटलेली असते अशा अवस्थेला - - - - - म्हणतात.
 १) पठारावस्था २) मध्यावावस्था ३) अत्यावस्था ४) प्रारंभावस्था
- ५४) पठारावस्था ओलांडून अध्ययनार्थी जेव्हा प्रगतीच्या अंतिम टप्प्यात प्रवेश करतो तेव्हा त्याच्या प्रगतीचा वेग - - - - - असतो.
 १) उत्तम २) चांगला ३) साधारण ४) असाधारण
- ५५) अभिरुची कमी होते हे - - - - - निर्माण होण्याचे कारण आहे.
 १) अभिमान २) आवड ३) पठारावस्था ४) शौर्य
- ५६) उद्दीपक व प्रतिसाद यांच्यामधील - - - - - प्रस्थापित होणे म्हणजे अध्ययन होय.
 १) सहकार्य २) साहचर्य ३) परस्पर संबंध ४) विरोध
- ५७) थॉर्नडाईक यांनी उद्दीपक व प्रतिसाद यांच्यावर भर दिल्यामुळे त्यांच्या अध्ययन उपपत्तीला - - - - - उपपत्ती संबोधतात.
 १) सहसंबंध २) आधुनिक ३) ज्ञानात्मक ४) साहचर्य
- ५८) नैसर्गिक चेतकाबरोबर कृतीम चेतक वापरून कृतीम चेतकाद्वारे नैसर्गिक प्रतिक्रिया घडवून आणणे म्हणजे - - - - - होय.
 १) साहचर्य २) अभिसंधान ३) वर्तनवाद ४) सज्जतेचा नियम
- ५९) क्रमान्वित अध्ययनाची कल्पना - - - - - आधारलेली आहे.
 १) अभिजात अभिसंधानावर २) साधक अभिसंधानावर
 ३) साहचर्य संबधावर ४) वर्तनवादावर
- ६०) समस्या मर्मदृष्टीने सोडवल्याजातात असे - - - - - यांचे मत आहे.
 १) आसुबेल २) ब्रुनर ३) कोहलर ४) लेबिम
- ६१) कोहलर हा जर्मन मानसशास्त्रज्ञ कोणत्या विचार सारणीचा होता ?
 १) प्रयत्नवादी २) वर्तनवादी ३) समष्टिवादी ४) ज्ञानात्मक
- ६२) विविध संकल्पना आई संज्ञा यांच्या मदतीने लेविमने आपली - - - - - श्रेत्रीय उपपत्ती मांडली.
 १) ज्ञानात्मक २) समाकाशवादी ३) अनुदेशन ४) मर्मदृष्टी

- ६३) ज्ञानात्मक अध्ययन आणि विकासात्मक मानसशास्त्र यांचे अभ्यासक कोण ?
 १) जेरोम ब्रुनर २) डेव्हिड आसुबेल ३) लेविम ४) थार्नडाईड
- ६४) ----- हा व्दिघटक उपपत्तीचा जनक आहे.
 १) स्पिरमन २) बीने ३) मैडल ४) लेविन
- ६५) अमूर्तबुद्धी, मूर्तबुद्धी व सामाजिक बुद्धी हे ----- उपपत्तीचे तीन प्रकार आहे.
 १) बिने २) स्पिरमन ३) थार्नडाईक ४) कोहलर
- ६६) प्रयुक्त अध्ययन ही उपपत्ती कोणी मांडली ?
 १) स्किनर २) बीने ३) ब्रुनर ४) डॉ. ब्लूम
- ६७) खालीलपैकी कोणत्या अप्पत्तीनुसार मानसिक शक्तीचा विकासासाठी परिश्रम व अनुशिलता आवश्यक आहे ?
 १) ध्येयनिष्ठता २) समावेशक घटक ३) समान घटक ४) भिन्न घटक
- ६८) अनुवंशासंबंधी चे संशोधन कोणी केले ?
 १) ग्रेगार मॅडेल २) डाल्टन ३) डार्विन ४) डेव्हिड
- ६९) अध्ययनार्थ्यांच्या दृष्टीने खालीलपैकी कोणता घटक महत्त्वाचा नाही ?
 १) घर २) शाळा ३) सामान ४) पैसा
- ७०) बाह्य जगाचे ज्ञान मिळविनारी ----- ही एक मूलभूत मानसिक प्रक्रिया आहे.
 १) संवेदन २) संबोध ३) अवबोध ४) बोधावस्था
- ७१) उद्दीपकांच्या अस्तित्वाशिवाय ----- उद्दीपति होत नाहीत.
 १) ज्ञानेंद्रीय २) पंचेद्रीय ३) घ्राणेद्रीय ४) भेदू
- ७२) पूर्वी घेतलेले अनुभवांचे मनातल्या मंत् पुनरुज्जीवन करता येणे यालाच ----- असे म्हणतात.
 १) प्रतिभा २) प्रतिमा ३) प्रभात ४) प्रघात
- ७३) मोगन्याच्या फुलांचा सुगंध अनुभवणे ही खालील पैकी कोणती प्रतिमा आहे ?
 १) रसप्रतिमा २) स्पर्शप्रतिमा ३) गतीप्रतीमा ४) गंधप्रतिमा
- ७४) प्रतिमा ही अवबोधाची ----- असते.
 १) सावली २) नक्कल ३) छाया ४) मुद्रा
- ७५) पूर्वाभूत मनःपटलावर जसेच्या तसे उमटले की त्या कल्पनांना ----- असे म्हणतात ?
 १) रचनात्मक २) पुनरुत्पादित ३) सर्जनात्मक ४) स्वैर
- ७६) कवी, नाटककार, कादंबरीकार यांच्या कलाकृतीतून ----- कल्पना साकार होतात.
 १) सर्जनात्मक २) अनुकरणात्मक ३) स्वैर ४) व्यावहारिक
- ७७) इ.स. १८८५ मध्ये कोणत्या जर्मन शास्त्रज्ञाने विस्मरण प्रक्रियेचा अभ्यास केला ?
 १) वुववर्ड २) रॉस ३) एबिंगहॉस ४) माल्विक्स
- ७८) कोणते अवधान हयेपूर्वक नसते ?
 १) अनैच्छिक अवधान २) ऐच्छिक अवधान ३) अभ्यास अवधान ४) अभिद्रची अवधान
- ७९) मुळात आकर्षक नसलेल्या गाठेरीकडे प्रयत्नपूर्वक लक्ष देण्याच्या अवधानास ----- अवधान म्हणतात.
 १) अभिरुची २) ऐच्छिक ३) अभ्यस्त ४) अनैच्छिक
- ८०) चित्रकार, संशोधक, कलावंत यांचे अवधान खालीलपैकी कोणत्या प्रकारचे आहे ?
 १) अभ्यास अवधान २) सहेतुक अवधान ३) अहेतुक अवधान ४) यापैकी नाही
- ८१) अवधानाचा प्रेष्ठ प्रकार कोणता ?
 १) अनैच्छिक २) ऐच्छिक ३) अभ्यस्त ४) अभिरुची

- ८२) खाणे, पिणे, झोप, विश्रांती ह्या खालीलपैकी कोणत्या प्रेरणा आहेत ?
 १) शारीरिक प्रेरणा २) व्यक्तिगत प्रेरणा ३) सामाजिक प्रेरणा ४) प्रतिष्ठा विषय व प्रेरणा
- ८३) बुद्धिमापन क्षेत्रात मानसिक वयाचा शोध कोणी लावला ?
 १) जॉनड्यूई २) थोर्नडाईद ३) बीने ४) ब्लुय
- ८४) जी कसोटी एका वेळी एकच व्यक्तीस देता येते तिला ----- कसोटी म्हणतात.
 १) शाद्रीद २) अशाब्दिक ३) सामुहिक ४) व्यक्तिगत
- ८५) कोणत्या कसोट्यामध्ये भाषेचा वापर केलेला आहे ?
 १) शाब्दिक २) सामुहिक ३) कृती ४) अशाब्दिक
- ८६) भाषेची अडचण असलेल्या, बहिऱ्या व मुक्या मुलासाठी कोणत्या कसोट्या वापरतात ?
 १) कृती युक्त २) अशाब्दिक ३) सामुहिक ४) व्यक्तिगत
- ८७) झिघटक सिद्धांत कोणी मांडला ?
 १) स्विकरमन २) जॉनड्यूई ३) ब्लूम ४) लीने
- ८८) स्मरण म्हणजे काय ?
 १) प्रतिमा २) प्रतिभा ३) कल्पना ४) धारणा
- ८९) वर्तन व अवबोध या दोन्हीतील सुधारणा म्हणजे ----- होय.
 १) अध्यापन २) शिक्षक ३) शिक्षण ४) अध्ययन
- ९०) आपल्या घराण्याकडून आलेले आपल्या शारीरिक ठेवणीतील घटक म्हणजे ----- होय.
 १) अनुवंश २) परंपरा ३) योगायोग ४) परिस्थिती
- ९१) अवधान हा एक ----- आहे.
 १) मनोविज्ञान २) मनोव्यापार ३) चेतन ४) घटक
- ९२) अवबोधापासून निर्माण झालेली स्मृतीप्रतिमा ----- असते.
 १) अमूर्त २) मूर्त ३) अपभ्रंश ४) उलटी
- ९३) मानसिक वय ही संकल्पना ----- या मानसशास्त्र ज्ञाने मांडली.
 १) मैडल २) थोर्नडाईद ३) बीने ४) लेवीन
- ९४) सामाजिक निरीक्षणाला ----- याने अधिक महत्व दिले.
 १) बॅदुरा २) पॅटलाव ३) स्किनर ४) कहेतर
- ९५) कल्पनांचे ----- सर्जनात्मक, व्यावहारिक, सौन्दर्यात्मक किंवा संमिश्र असे विविध प्रकार आहेत.
 १) भावनात्मक २) शारीरिक ३) अनुकरणात्मक ४) कार्यात्मक
- ९६) मुलांना कौटुंबिक व वैयक्तिक इतिहास ----- पद्धतीत तपासला जातो.
 १) सर्वेक्षण २) आत्मनिरीक्षण ३) जीवन्वृतांत ४) अंतनिरीक्षण
- ९७) कल्पना ही माणसाच्या ----- अलौकिक देणगी आहे.
 १) भावनेची २) बुद्धीची ३) कार्याची ४) वर्तनाची
- ९८) मानसशास्त्राचा जनक कोण ?
 १) प्लेटो २) अॅरिस्टॉटल ३) क्वीटिलियन ४) पॅव्हलॉव्ह
- ९९) सायकॉलॉजी हा शब्द कोणत्या भाषेतून तयार आला.
 १) लॅटीन २) ग्रीक ३) फ्रेंच ४) उच
- १००) मनाचे शास्त्र ते मानसशास्त्र ही व्याख्या ----- या मानसशास्त्रज्ञाने उचलून धरली.
 १) अॅरिस्टॉटल २) वुट ३) प्लेटो ४) मॅकड्यू गल
- १०१) पाहिली मानसशास्त्राची प्रयोगशाळा कुठे सुरू झाली.
 १) अमेरिका २) जपान ३) जर्मनी ४) रशिया

- १०२) B-S-O-R हे सूत्र कोणी मांडले.
 १) वुडवर्थ २) रॉबीन्स ३) वॉटसन ४) प्लेटो
- १०३) मानसशास्त्राची पाहिली प्रयोगशाळा कोणी सुरू केली.
 १) वुडवर्थ २) वुंट ३) ल्पेटो ४) रॉबीन्स
- १०४) "मानवी वर्तनाचे शास्त्र" ते मानसशास्त्र अशी व्याख्या कोणी केली ?
 १) वॉटसन २) वुंट ३) वुडवर्थ ४) प्लेटो
- १०५) अॅरिस्टॉटलच्या ग्रंथाचे नाव काय ?
 १) डी अॅनीमा २) माझा लढा ३) रिपब्लिक ४) यांपैकी नाही
- १०६) निरीक्षण पद्धतीचे किती प्रकार आहेत ?
 १) १ २) २ ३) ३ ४) ४
- १०७) सामाजिक निरीक्षणाला कोणत्या शास्त्रज्ञाने महत्त्व दिले ?
 १) वॉटसन २) ल्पेटो ३) बांदुरा ४) ब्रुनर
- १०८) सर्वेक्षण पद्धतीत कोणत्या दोन साधनांचा समावेश होतो.
 १) मुलाखत आणि प्रश्नावली २) मुलाखत व सामाजिक आलेख
 ३) प्रश्नावली व निरीक्षण ४) प्रश्नावली व सामाजिक आलेख
- १०९) कोणत्या साली मानसशास्त्राची पाहिली प्रयोगशाळा सुरू झाली ?
 १) १८७९ २) १८८० ३) १८८१ ४) १८८२
- ११०) अनुभव व वर्तन यांच्यामधील सुधारणा म्हणजे काय ?
 १) अध्ययन २) अध्यापन ३) मूल्यमापन ४) मुल्यांकन
- १११) बालवर्तनाचा अभ्यास करण्यासाठी कोणती पद्धती वापरावी ?
 १) अंतनिरीक्षण २) निरीक्षण ३) आत्मानिरीक्षण ४) सर्वेक्षण
- ११२) मानसशास्त्राला अबोधावस्थेचे शास्त्र ही संकल्पना - - - - - यांनी दिली.
 १) फ्राईड २) वुडवर्थ ३) वुंट ४) वॉटसन
- ११३) अभिजात अभिसंधान उपपत्ती कोणी मांडली ?
 १) गुथ्री २) पॅव्हलॉव्ह ३) स्किनर ४) बांदुरा
- ११४) प्रभुत्व संपादन उप्पात्तीचा उद्गाता कोण ?
 १) लेविन २) बांदुरा ३) गुथ्री ४) डॉ. ब्लूम
- ११५) परिमापाचा नियम कोणी मांडला ?
 १) पॅव्हलॉव्ह २) थोर्नडाईक ३) ब्लूम ४) बांदुरा
- ११६) स्किनर यांनी कोणावर प्रयोग केला ?
 १) कुत्रा २) मांजर ३) कबुतर ४) माकड
- ११७) अध्ययन वक्राचे टप्पे किती आहेत ?
 १) २ २) ३ ३) ४ ४) ५
- ११८) ज्ञानात्मक क्षेत्रीय उपपत्ती कोणी मांडली ?
 १) लेनीन २) ब्लूम ३) बांदुरा ४) स्किनर
- ११९) प्रभुत्व संपादन अध्ययन उपपत्ती कोणी मांडली ?
 १) बांदुरा २) लेनिन ३) ब्लूम ४) गुथ्री
- १२०) एडवर्ड थोर्नडाईक यांनी कोणावर प्रयोग केला ?
 १) मांजर २) कुत्रा ३) कबुतर ४) माकड
- १२१) कोणत्या मानसशास्त्रज्ञाने सर्वप्रथम अध्ययनविषयक उपपत्ती मांडली ?
 १) बांदुरा २) थोर्नडाईक ३) स्किनर ४) पॅव्हलॉव्ह

- १२२) थोर्नडाईकने अध्ययनविषयक किती नियम सांगितले ?
 १) १ २) २ ३) ३ ४) ४
- १२३)साधक अभिसंधान उपपत्ती कोणी मांडली ?
 १) स्किनर २) पॅव्हलॉव्ह ३) थोर्नडाईक ४) लेनिन
- १२४) प्रयत्न-प्रमाद पद्धतीचा उद्गाता कोण ?
 १) स्किनर २) थोर्नडाईक ३) लेनिन ४) ब्लूम
- १२५) वर्तनवादी विचारसरणी कोणी मांडली ?
 १) वॉटसन २) वुंट ३) वुडवर्थ ४) स्किनर
- १२६) पॅव्हलॉव्ह यांनी कोणत्या प्राण्यावर प्रयोग केला ?
 १) मांजर २) कबुतर ३) माकड ४) कुत्रा
- १२७) संकेत अध्ययन उपपत्ती कोणी मांडली ?
 १) टॉलमन २) गॅंगे ३) आसुबेल ४) ब्रुनर
- १२८) गॅंगे याने कोणती उपपत्ती मांडली ?
 १) संकेत अध्ययन २) श्रेणीबद्ध अध्ययन ३) समष्टिवादी उपपत्ती ४) ज्ञानात्मक उपपत्ती
- १२९)समष्टिवादी उपपत्ती कोणी मांडली ?
 १) टॉलमन २) कोफका ३) गॅंगे ४) ब्रुनर
- १३०)अध्ययन व अनुदेशन उपपत्तीचा उद्गाता कोण ?
 १) आसुबेल २) कोफका ३) गॅंगे
- १३१)सवयी, ज्ञान, वृत्ती यांचे संपादन म्हणजे अध्ययन अशी व्याख्या कोणी केली ?
 १) सिंगोल २) मन ३) क्रो आणि क्रो ४) गॅरेट
- १३२)अनुभवमिश्रीत वर्तनाबदल म्हणजे अध्ययन अशी व्याख्या कोणी केली ?
 १) सिंगोल २) मर्फी ३) मन ४) गॅरेट
- १३३)कोहलर या शास्त्रज्ञाने कोणत्या प्राण्यावर प्रयोग केला ?
 १) कुत्रा २) मांजर ३) कबुतर ४) माकड
- १३४) ज्ञानाच्या रूपांतराचे सूत्र कोणते ?
 १) B=P-Q-R २) B=S-O-R ३) B=S-O-Q ४) P-Q-T
- १३५) प्रयत्न प्रसाद पद्धतीत कोणत्या प्राण्यावर करण्यात आले ?
 १) कबुतर २) कुत्रा ३) मांजर ४) माकड
- १३६) अवबोध म्हणजे: - - - - - ?
 १) अर्थपूर्ण संवेदन २) अर्थमुक्त संवेदन ३) अर्थहीन संवेदन ४) क्रियाशील संवेदन
- १३७) अध्ययन पद्धतीचा आत्मा कोण ?
 १) अखंडता २) प्रयत्न ३) समग्रता ४) एकता
- १३८) संवेदना म्हणजे - - - - - ?
 १) अर्थमुक्त ज्ञान २) अर्थरहित ज्ञान ३) गतिशील ज्ञान ४) कृतीशील ज्ञान
- १३९) शारीरिक व मानसिक अध्ययनात - - - - - परिपक्वतेचे फार मोठे स्थान आहे.
 १) शारीरिक २) मानसिक ३) नैसर्गिक ४) आध्यात्मिक
- १४०) पूर्वी घेतलेल्या अनुभवांचे मनातल्या मनात पुनरुज्जीवन करता येते, यालाच काय म्हणतात ?
 १) प्रतिमा २) अवबोध ३) संवेदना ४) कल्पना
- १४१) कल्पनेचे मुख्य किती प्रकार पडतात ?
 १) १ २) २ ३) ३ ४) ४

- १४२) विचार प्रक्रिया किती पातळीवर होते ?
 १) २   २) ३   ३) ४   ४) ५
- १४३) स्मरण प्रक्रियेचे घटक किती ?
 १) १   २) २   ३) ३   ४) ४
- १४४) अवधानाचे प्रमुख प्रकार किती ?
 १) १   २) २   ३) ३   ४) ४
- १४५) गरजांची श्रेणीबद्ध रचना कोणी मांडली ?
 १) मास्लो   २) एकवर्ड   ३) थॉर्नडाईक   ४) वुडवर्थ
- १४६) खालीलपैकी व्यक्तिगत प्रेरणा कोणती ?
 १) यश व अपयश   २) सुरक्षा   ३) परावलंबित्व   ४) समाजमान्यता
- १४७) खालीलपैकी सहवासविषयक प्रेरणा कोणती ?
 १) यश व अपयश   २) अभिरुची   ३) जोडीदाराची गरज   ४) प्रतिष्ठा मिळवणे
- १४८) उपयोजित विचार म्हणजे बुद्धिमत्ता अशी व्याख्या बुद्धिमत्तेची कोणी केली ?
 १) स्टर्न   २) अँडम्स   ३) गेट्स   ४) मॅकड्यूगल
- १४९) बुद्ध्यांक = मानसिक वय X १००
 ?
 १) शारीरिक   २) बौद्धिक   ३) आध्यात्मिक   ४) व्यावसायिक
- १५०) ज्या मुलांची भाषेची अडचण असते, अशा मुलांना कोणती कसोटी दिली जाते ?
 १) व्याकिगत   २) शाब्दिक   ३) अशाब्दिक   ४) कृतीयुक्त
- १५१) जी कसोटी एका वेळी एकाच व्यक्तीस देता येते, तिला कोणती कसोटी म्हणतात ?
 १) व्यक्तिगत   २) सामूहिक   ३) वर्तुळाकार   ४) अशाब्दिक
- १५२) टर्मनच्या मते, अलौकिक बुद्धिमत्ता कोणत्या गटात येते ?
 १) १४० व त्यापेक्षा जास्त   २) १३० ते १३९   ३) १२० ते १२९   ४) ८० ते ८९
- १५३) टर्मनच्या मते, निर्बुद्धू कोणत्या गटात येतात ?
 १) १४० व त्यापेक्षा जास्त   २) २० पेक्षाकमी   ३) २० ते ३९   ४) ४० ते ५९
- १५४) एडवर्ड थॉर्नडाईक यांची कसोटी किती घटकांनी तयार झाली आहे ?
 १) १   २) २   ३) ३   ४) ४
- १५५) थर्स्टन यांच्या अनेक घटक सिद्धांतात किती घटक आहेत ?
 १) २   २) ४   ३) ६   ४) ७
- १५६) टर्मन यांच्या मते, २० ते ३९ या बुद्धिमत्तेचे लोक कशात येतात ?
 १) मंद   २) जड   ३) सामान्य   ४) शिघ्र
- १५७) बहुआयामी बुद्धिमत्ता सिद्धांत कोणी मांडला ?
 १) थर्स्टन   २) गिलफोर्ड   ३) स्मिअरमन   ४) थॉमसन
- १५८) टर्मनच्या मते, शिघ्र बुद्धिमत्ता कोणत्या गटात येते ?
 १) १२० ते १२९   २) ११० ते ११९   ३) ९० ते १०९   ४) १३० ते १३९
- १५९) टर्मनच्या मते अप्सामान्य बुद्धिमत्ता कोणत्या गटात येते ?
 १) ८० ते ८९   २) ७० ते ७९   ३) ६० ते ६९   ४) १२० ते १२९
- १६०) विस्मरणाचा अभ्यास कोणत्या जर्मन मानसशास्त्रज्ञाने केला ?
 १) वुडवर्थ   २) माक्वीक्स   ३) ईबिंगहॉस   ४) वुंट
- १६१) स्मिअरमन यांनी कोणता सिद्धान्त मांडला ?
 १) व्दिघटक सिद्धांत   २) बहुआयामी सिद्धांत   ३) अनेक घटक सिद्धांत   ४) बहुघटक सिद्धांत

- १६२) टर्मनच्या मते, बुद्धिमत्ता म्हणजे काय ?
 १) १३० ते १३९   २) १२० ते १२९   ३) ११० ते ११९   ४) ९० ते १०९
- १६३) टर्मनच्या मते, मंद बुद्धिमत्ता ? -----
 १) ४० ते ५९   २) ६० ते ६९   ३) ७० ते ७९   ४) ८० ते ८९
- १६४) भावनिक बुद्धिमत्ता ही संकल्पना सुरुवातीला कोणी मांडली ?
 १) वुडवर्थ   २) वुर्ड   ३) डॅनियल गोलमान   ४) गिलफोर्ड
- १६५) सामाजिक संयोजनाची व्याख्या कोणी सर्वप्रथम केली ?
 १) ब्राऊन   २) डॅनियल गोलमान   ३) गिलफोर्ड   ४) वुंट
- १६६) ऋहण, धारणा, प्रत्यावाहन व ----- हे स्मरण प्रक्रियेचे घटक आहेत.
 १) पुर्नअध्ययन   २) प्रत्यावाहन   ३) प्रत्यामीज्ञान   ४) अध्ययन
- १६७) स्मरण म्हणजे ----- ?
 १) विस्मरण   २) धारणा   ३) कल्पना   ४) प्रतिमा
- १६८) आपल्या अनुभवांची ज्ञानात्मक बाजू म्हणजे ----- होय.
 १) विचार   २) प्रतिमा   ३) स्मरण   ४) अवधान
- १६९) संस्कृत विषयाचा अभ्यास मराठीच्या अभ्यासास पूरक ठरतो, हे ----- संक्रमण होय.
 १) धान   २) ऋहण   ३) शून्य   ४) धन-ऋहण
- १७०) इतिहासाच्या अध्ययनाचा गणित अध्ययनावर साधक किंवा बाधक काहीच परिणाम घडत नाही हे ----- संक्रमणाचे उदाहरण आहे.
 १) धन   २) ऋहण   ३) शून्य   ४) उदासीन
- १७१) मिल्टनचे पॅरेडाईस लॉस्ट हे ----- काव्य पाठांतरासाठी निवडले.
 १) इंग्रजी   २) फ्रेंच   ३) जर्मनी   ४) डच
- १७२) समान घटक उपपत्ती हे नामकरण कोणी केले ?
 १) वुडवर्थ   २) क्लार्इण   ३) थॉर्नडाईक   ४) वुंट
- १७३) अध्ययन संक्रमणाची सामान्यीकरण उपपत्ती ----- यांनी विकसित केली.
 १) जडउ   २) थॉर्नडाईक   ३) वुडवर्थ   ४) गोपालस्वामी
- १७४) ऋहण संक्रमणात एका परिस्थितीत अध्ययन केलेल्या परिस्थितीचा दुसऱ्या परिस्थितीत करावयाच्या अध्ययनावर कोणता परिणाम होतो ?
 १) साधक   २) विपरीत   ३) अनुकूल   ४) बाधक
- १७५) आधुनिक मानसशास्त्राचा जनक कोण ?
 १) विल्यम जेम्स   २) वुडवर्थ   ३) आरिस्टॉटल   ४) वुंट
- १७६) शिक्षण संस्थांत व अभ्यासक्रम व पाठ्यक्रमानुसार मिळते ते -----
 १) अनौपचारिक   २) औपचारिक   ३) सहजशिक्षण   ४) निरंतर
- १७७) जे शिक्षण आपणास औपचारिक शिक्षणसंस्थांच्या बाहेर दिले जाते, त्याला काय म्हणतात ?
 १) अनौपचारिक   २) औपचारिक   ३) निरंतर   ४) सहजशिक्षण
- १७८) ज्या शिक्षणात कोणताच साचेबंदपणा नसतो, व्यक्ती समाजातून शिकते त्याला काय म्हणतात ?
 १) निरंतर   २) सहजशिक्षण   ३) औपचारिक   ४) अनौपचारिक
- १७९) वाढ व विकास यावर कोणत्या शास्त्रज्ञाने संशोधन केले ?
 १) एडवर्ड डक   २) ब्लूम   ३) अर्नेस्टजोन्स   ४) गेटस्
- १८०) जन्मपूर्व अवस्था म्हणजे किती कालावधी ?
 १) २५० ते ३०० दिवस   २) २५० ते ४०० दिवस
 ३) २४० ते ३०० दिवस   ४) २६० ते ३०० दिवस

- १८१) प्रौढावस्था - - - - - कालावधी.
 १) ६० वर्षानंतर २) १४ ते २१ वर्ष ३) १२ ते १४ वर्ष ४) ४० ते ६० वर्ष
- १८२) शै शवावस्था म्हणजे किती कालावधी ?
 १) ६ ते १२ वर्ष २) १ महिना ते २ वर्ष ३) १२ ते १४ वर्ष ४) १४ ते २१ वर्ष
- १८३) पौगाडावस्था म्हणजे किती कालावधी ?
 १) १४ ते २१ वर्ष २) ४० ते ६० वर्ष ३) १२ ते १४ वर्ष ४) १ महिना ते २ वर्ष
- १८४) वृद्धावस्थेचा कालावधी किती आहे ?
 १) ६० वर्षानंतर २) ४० ते ६० वर्ष ३) १४ ते २१ वर्ष ४) १२ ते १४ वर्ष
- १८५) कुमारवस्थेचा कालावधी किती ?
 १) ४० ते ६० वर्ष २) १४ ते २१ वर्ष ३) ६० वर्षानंतर ४) १ महिना ते २ वर्ष
- १८६) जन्मपूर्व अवस्थेच्या एकूण किती उपअवस्था आहेत ?
 १) १ २) २ ३) ३ ४) ४
- १८७) वाढ रोखण्याच्या काळ कोणता ?
 १) किशोरावस्था २) प्रौढावस्था ३) पौगाडावस्था ४) वृद्धावस्था
- १८८) किशोरावस्थेला मानसशास्त्रात - - - - - काळ म्हणतात.
 १) समायोजनाचा २) संघर्षाचा ३) वादळी ४) यापैकी नाही
- १८९) माता-पित्याकडून बालकाकडे संकृभित होणारे गुणधर्म म्हणजे काय ?
 १) परंपरा २) अनुवंश ३) बळीवंश ४) गुण
- १९०) परिपक्वतेच्या दिशेने परिवर्तन म्हणजे - - - - - होय ?
 १) विकास २) वाढ ३) तरुणावस्था ४) पंक्वता
- १९१) अध्यापन पद्धतीचे मुख्य प्रकार किती ?
 १) १ २) २ ३) ३ ४) ४
- १९२) खालीलपैकी शिक्षकप्रधान अध्यापन पद्धती कोणती ?
 १) चर्चा २) पर्यवेक्षित ३) कयन ४) स्वयंअध्ययन
- १९३) उद्गमन प्रतिमानाचा उद्गाता कोण ?
 १) हिल्डा टाबा २) जेरॉम ब्रुनर ३) पियाजे ४) सचमन
- १९४) जाणीव जागृती प्रतिमानाचा उद्गाता कोण ?
 १) जॉर्जब्राऊन व विल्यम शू २) डेव्हीड हंट व जे वूल्य
 ३) सर्रीन वुकाँक व जेरी लुकस ४) रिचडे सचमन व स्किनर
- १९५) वर्गसभा प्रतिमानाचे जनक कोण ?
 १) डेव्हीड हंट २) जोसीफ श्वाँब ३) विल्यम ग्लॉसर ४) वूल्य
- १९६) प्रशिक्षण प्रतिमानाचे जनक कोण आहेत ?
 १) स्किनर २) वूल्य ३) गॅते ४) ग्लॉसर
- १९७) स्वयं अध्ययनास - - - - - हे फार मोठे परिणामकारक व प्रभावी माध्यम आहे.
 १) श्रवण २) भाषण ३) वाचन ४) लेखन
- १९८) - - - - - सारखे अध्ययनासाठी दुसरे प्रभावी साधन नाही.
 १) प्रश्नावली २) मुलाखात ३) निरीक्षण ४) सामाजिक आलेख
- १९९) अध्यापन प्रक्रियेतील प्रेरक गोष्ट कोणती ?
 १) वातावरण निर्मिती २) आश्वासक विश्वास ३) अध्यापन ४) शै. साहित्याचा वापर
- २००) सचेतन अध्ययनासाठी - - - - - अध्यापनात स्थान दिले पाहिजे.
 १) कृती व अनुभव २) कृती ३) वाचन ४) अनुभव

- २०१) व्याख्यान - - - - - प्रधान पद्धती आहे.
 १) पालक २) विद्यार्थी ३) शिक्षक ४) समाज
- २०२) अपेक्षित सुसंवाद साधण्यासाठी सतत काय करावे लागते ?
 १) समाधान २) समायोजन ३) प्रतिसाद ४) संपादन
- २०३) विद्यार्थ्यांकडून निष्कर्ष काढून घेण्यास - - - - - उपयुक्त आहे.
 १) दिग्दर्शन २) चर्चा ३) उद्गामी व अवगामी ४) व्याख्यान
- २०४) विद्यार्थ्यांकडून संशोधन वृत्तीचा विकास - - - - - पद्धतीमुळे होतो.
 १) चर्चा २) व्याख्यान ३) प्रात्यक्षिक ४) स्वयंसंशोधन
- २०५) सामान्यांकडून विशेषाकडे हे अध्यापनाचे - - - - - आहे.
 १) साधन २) सूत्र ३) तत्व ४) तंत्र
- २०६) Personality यातील Persona हा शब्द कोणत्या भाषेतून आला आहे ?
 १) ग्रीक २) लॅटीन ३) फ्रेंच ४) डच
- २०७) - - - - - ही एक मोठी सामाजिक प्रेरणा आहे.
 १) प्रतिष्ठा २) मान-सम्मान ३) समाजमान्यता ४) स्वाभिमानी
- २०८) मानसिक अवस्थेमुळे शिक्षक - - - - - कडे दुर्लक्ष करू शकतो.
 १) अभ्यासक्रम २) मूल्यमापन ३) अध्यापन ४) प्रयोगात
- २०९) विद्यार्थ्यांला - - - - - शिक्षा करणे गुन्हा आहे.
 १) शारीरिक २) मानसिक ३) बौद्धिक ४) आर्थिक
- २१०) शाळा हे कुटुंब असून - - - - - पालक असतो.
 १) सचिव २) अध्यक्ष ३) मुख्याध्यापक ४) शिक्षक
- २११) मानसिक स्वास्थ्य हे मनाचे - - - - - होय.
 १) आरोग्य २) चांगुलपणा ३) समाधान ४) उद्दिष्ट
- २१२) - - - - - आवाज असलेल्या शिक्षक मुलांना आवडत नाही.
 १) अस्पष्ट २) वाईट ३) चिडका ४) गोड
- २१३) मानसशास्त्रीयदृष्ट्या व्यक्तिमत्व म्हणजे - - - - - होय.
 १) बाह्यांग २) बाह्यांग व ऊंतरंग ३) उत्तम ऊंतरंग व बाह्यांग ४) विचार
- २१४) पूर्वीचे अध्ययन नंतरच्या अध्ययनाला एक तर पूरक ठरते किंवा विरोध, अडथळा ठरते त्यालाच - - - - - म्हणतात.
 १) अध्ययन-अध्यापन २) अध्ययन-संक्रमण ३) अध्ययन-नियोजन ४) अध्ययन-व्यवस्थापन
- २१५) अध्ययन संक्रमणाचे - - - - - प्रकार संभवतात.
 १) दोन २) तीन ३) चार ४) पाच
- २१६) एका परिस्थितीत केलेल्या अध्ययनाचा दुसऱ्या पद्धतीत करावयाच्या अध्ययनावर अनुकूल परिणाम होतो अशा अध्ययन संक्रमणास - - - - - असे म्हणतात.
 १) धन संक्रमण २) ऋण संक्रमण ३) शून्य संक्रमण ४) उदासीन संक्रमण
- २१७) एका परिस्थितीत केलेल्या अध्ययनाचा दुसऱ्या परिस्थितीत करावयाच्या अध्ययनावर विपरीत परिणाम होतो अशा संक्रमणाला - - - - - म्हणतात.
 १) धन संक्रमण २) ऋण संक्रमण ३) शून्य संक्रमण ४) यापैकी नाही
- २१८) दोन्ही परिस्थिती अगदी भिन्न असतील तर एका परिस्थितीतील अध्ययनाचा दुसऱ्या परिस्थितीतील अध्ययनावर अनुकूल अथवा प्रतिकूल कोणताच परिणाम होत नाही अशा संक्रमणास - - - - - म्हणतात.
 १) धन संक्रमण २) ऋण संक्रमण ३) शून्य संक्रमण ४) उदासीन संक्रमण

- २२९) मानसिक शक्तीचा विकास झाला की, अध्ययन-संक्रमण आपोआप घडून येते अशी पूर्वीची समजूत ----- उपपत्ती म्हणून ओळखली जाते.
- १) शक्तीवादी   २) समान घटक   ३) ज्ञानात्मक   ४) क्षेत्रीय
- २२०) जोपर्यंत शक्तीवादी उपपत्तीचा प्रभाव होतो तोपर्यंत शालेय अभ्यासक्रमात खालीलपैकी कोणत्या विषयाला स्थान नव्हते ?
- १) लॅटीन   २) भूमिती   ३) व्याकरण   ४) विज्ञान
- २२१) अध्ययन संक्रमण होण्यासाठी कृती सहेतुक व ध्येयनिष्ठ असली पाहिजे हे मत कोणाचे ?
- १) वुडवर्थ   २) थोर्नडाईक   ३) बॅग्ले   ४) सी.एच.जड्ड
- २२२) ----- हे संक्रमण हे होकारात्मक किंवा विधायक असतात.
- १) धन   २) ऋण   ३) शून्य   ४) यापैकी नाही
- २२३) अडथळा, त्रासदायक हे शब्द ----- संक्रमणात दिसतात.
- १) शून्य   २) ऋण   ३) धन   ४) द्विभागीय
- २२४) शिक्षणतज्ञांनी शिक्षणाचे किती प्रकार सांगितले आहेत ?
- १) दोन   २) तीन   ३) चार   ४) पाच
- २२५) लहान मूल कुटुंबात आई-वडिलांचे, भावंडांचे, शेजाऱ्या-पाजार्यांचे मित्र-मैत्रिणींचे पाहून शिकवे ते ----- शिक्षण होय.
- १) ओपचारिक   २) अनौपचारिक   ३) सहज   ४) दूरस्थ
- २२६) 'शिक्षण म्हणजे वर्तनातील विकासशील असा बदल' अशी शिक्षणाची व्याख्या कोणी केली ?
- १) गेटस् या शिक्षणशास्त्रज्ञाने   २) अॅरिस्टॉटल या मानसशास्त्रज्ञाने
३) थोर्नडाईक या शास्त्रज्ञाने   ४) गिलफर्ड या तज्ञाने
- २२७) 'By education, I mean, all round drawing out of the best in man body, mind and spirit' अशी शिक्षणाची व्याख्या कोणी केली ?
- १) महात्मा गांधी   २) विनोबा भावे   ३) रविंद्रनाथ टागोर   ४) महर्षी कर्वे
- २२८) 'अनुभूतीच्या माध्यमाद्वारे वर्तनात हळूहळू घडून येणारे बरळ म्हणजे शिक्षण होय' अशी शिक्षणाची व्याख्या कोणी केली ?
- १) गेटस्   २) महात्मा गांधी   ३) गिलफर्ड   ४) कोहलर
- २२९) वर्तनाला उपयुक्त ठरणारी आंतरिक शक्ती कोणती ?
- १) प्रतिभा   २) प्रतिमा   ३) प्रेरणा   ४) नियम
- २३०) प्रगतीच्या स्वरूपात बदल होण्याच्या क्रियेला ----- म्हणतात.
- १) विकास   २) गती   ३) अधोगती   ४) अवनती
- २३१) विकास हा वाढीप्रमाणे भौतिक ----- मोजता येत नाही.
- १) परिमाणात   २) घटक   ३) वातावरणात   ४) पर्यावरणात
- २३२) मेंदूची वाढ झाली की स्मरणशक्ती, निर्णयक्षमता वाढते हे बदल कोणत्या स्वरूपाचे आहेत ?
- १) आवश्यक स्वरूपाचे   २) विकासात्मक स्वरूपाचे
२) आर्थिक स्वरूपाचे   ४) सामाजिक स्वरूपाचे
- २३३) व्यक्तीचा विकास ही ----- चालणारी प्रक्रिया आहे.
- १) सहन   २) अखंडपणे   ३) नेहमी   ४) कधीकधी
- २३४) वाढ आणि विकास प्रक्रियेत मानवी जीवनातील सर्वात महत्वाचा आणि मौल्यवान कालखंड कोणता ?
- १) बाल्यावस्था   २) कुमारावस्था   ३) प्रौढावस्था   ४) वृद्धावस्था

- २३५) मुलांच्या जीवनातला कोणता कालखंड हा शारीरिक व मानसिक बदलांचा कालखंड म्हणून ओळखला जातो ?
 १) बाल्यावस्था २) प्रौढावस्था ३) शैशवावस्था ४) किशोरावस्था
- २३६) कुमारावस्थेतील मुलांच्या समस्यांवर मात करण्यासाठी शाळेतील वातावरण पोषक असणे गरजेचे आहे असे खालीलपैकी कोणाचे आहे ?
 १) जॉन ह्युई २) अब्राहम लिंकन ३) महात्मा गांधी ४) रविंद्रनाथ टागोर
- २३७) कुमारावस्थेतील मूल बौद्धिकदृष्ट्या खुपच ----- असते.
 १) साधारण २) परिपक्व ३) अपरिपक्व ४) तरबेज
- २३८) ----- अवस्थेमध्ये जीवनवर्धक रसाच्या व लैगिंग ग्रंथीच्या पाझरण्यामुळे त्यांची वाढ अचानक व भरमसाठ होते.
 १) शैशवावस्था २) बाल्यावस्था ३) कुमारावस्था ४) तारुण्यावस्था
- २३९) प्रेम व सुरक्षितता यांची गरज ----- अवस्थेत असते.
 १) कुमार २) तारुण्य ३) शैशव ४) प्रौढ
- २४०) अहं व स्वातंत्र्य यांची गरज ----- अवस्थेत असते.
 १) कुमार २) तरुण ३) शैशव ४) बाल्य
- २४१) छोटे छोटे खेळ, धाडस हे ----- अवस्थेत दिसून येतात.
 १) बाल्य २) शैशव ३) प्रौढ ४) किशोर
- २४२) 'कृतक विश्वास' ----- अवस्थेत सर्वाधिक असतो.
 १) प्रौढ २) कुमार ३) शैशव ४) तरुण
- २४३) कोणत्या अवस्थेत मूला-मुलीचा नवा जन्म होतो ?
 १) बाल्यावस्थेत २) शैशावस्थेत ३) कुमारावस्थेत ४) प्रौढावस्थेत
- २४४) किशोरावस्थेला हद्दीकरणाचा काळ असे मत कोणाचे ?
 १) स्टॅन्ले २) रॉस ३) टिचनेर ४) बीने
- २४५) शैशवावस्थेतील ----- हा बालकांचा फार मोठा मानसिक आधार असतो.
 १) अध्ययन २) स्पष्टीकरण ३) खेळ ४) कृतकविश्वास
- २४६) कोणत्या काळात शारीरिक वाढीची पठरावस्था येते ?
 १) बाल्यावास्थेच्या २) किशोरवस्थेच्या ३) तरुणावस्थेच्या ४) प्रौढावस्थेच्या
- २४७) सर्व साधारणपणे कुमारावस्थेतील मुलांसाठी उपयुक्त पद्धत कोणती ?
 १) व्याख्यान पद्धत २) कथन पद्धत ३) चर्चा पद्धत ४) प्रश्न पद्धत
- २४८) कोणत्या पद्धतीचा वापर मराठी व इतिहास या विषयात जास्त केला जातो.
 १) कथन २) व्याख्यान ३) चर्चा ४) पर्यवेक्षणी
- २४९) स्वयं अध्ययनासाठी ----- हे फार मोठे व प्रभावी साधन आहे.
 १) श्रवण २) भाषण ३) लेखन ४) प्रश्न
- २५०) अध्यापन प्रक्रियेचे स्वरूप, अध्यापन पद्धती यांच्या सखोल अभ्यासानंतर शिक्षण क्षेत्रात उदयास आलेला नवा दृष्टीकोन म्हणजे ----- होय.
 १) शै.साधने २) अध्यापनाची प्रतिमाने ३) अध्ययन-अध्यापन ४) अध्ययनाचे मुल्यांकन
- २५१) ----- अभ्यासक्रमात पहिल्यांदाच अध्यापनाची प्रतिमाने समाविष्ट करण्यात आली.
 १) विद्यापीठांच्या २) महाविद्यालयांच्या ३) अध्यापक पदविका ४) माध्यमिक शाळेच्या
- २५२) ज्ञानात्मक, वैचारिक व बौद्धिक अंगाचा विकास घडवून आणणे हे कोणत्या प्रतिमानाचे उद्दिष्ट आहे.
 १) वर्तन-परिवर्तन २) सामाजिक आतेराक्रिया ३) व्यक्तिगत विकास ४) ज्ञानप्रक्रिया करण

- २५३) विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तीवैशिष्ट्ये व सुप्त शक्तींचा शोध घेऊन विकास करणे हे कोणत्या प्रतिमानांचे उद्दिष्ट आहे ?
 १) व्यक्तिगत-विकास २) ज्ञानप्रक्रिया ३) सामाजिक आंतराक्रिया ४) वर्तन-परिवर्तन
- २५४) विद्यार्थ्यांच्या सामाजिक अंगाचा विकास करण्यासाठी आवश्यक प्रतिमान कोणते ?
 १) ज्ञानप्रक्रिया २) व्यक्तिगत विकास ३) सामाजिक विकास ४) वर्तन परिवर्तन
- २५५) कोणत्या प्रतिमानानुसार शिक्षणात विद्यार्थ्यांच्या बाह्यदृश्य वर्तन-परिवर्तनावर भर दिला जातो.
 १) ज्ञानप्रक्रिया २) व्यक्तिगत निकाल ३) सामाजिक आंतराक्रिया ४) वर्तनपरिवर्तन
- २५६) अध्यापन प्रतिमानांचा जनक कोण आहे ?
 १) डॉ ब्लूम २) बिमे ३) डॉ ब्रूसजॉईस ४) रॉय
- २५७) - - - - - प्रतिमान म्हणजे एक प्रकारचे नियोजन आहे.
 १) अध्यापन २) सामाजिक ३) व्यक्तिगत ४) ज्ञान
- २५८) पृच्छा प्रतिमानाचे जनक - - - - - आहेत.
 १) एच.ई.आर्मस्ट्रॉंग २) रिचर्ड सचमन ३) थोर्नडाईक ४) विल्यम वुंट
- २५९) सचेतन अध्ययनासाठी अध्यापनात कोणत्या गोष्टीला महत्व द्यावे ?
 १) कृती २) अनुभव ३) कृतीत अनुभव ४) वाचन
- २६०) बुद्धीमंथन हा - - - - - पद्धतीचा प्रकार आहे.
 १) चर्चा २) कथन ३) व्याख्यान ४) स्वयंअध्ययन
- २६१) डॉल्टन योजना, प्रकल्प पद्धतीत - - - - - आंतरक्रिया आकृतीबधाचे उदाहरण आहे.
 १) विद्यार्थीप्रधान २) पुस्तकप्रधान ३) शिक्षकप्रधान ४) वातावरणप्रधान
- २६२) विद्यार्थ्यांच्या संशोधन वृत्तीचा विकास - - - - - मुळे होतो.
 १) दिग्दर्शनपद्धती २) स्वयंसंशोधनपद्धती ३) उद्गामीपद्धती ४) अवगामीपद्धती
- २६३) अध्यापनाची एकूण प्रतिमाने किती आहे ?
 १) बारा २) पंधरा ३) वीस ४) बावीस
- २६४) अध्यापन प्रतिमानांचे वर्गीकरण एकूण किती कुलांत केले आहे ?
 १) दोन २) तीन ३) चार ४) पाच
- २६५) जाणीव जागृती प्रतिमान हे खालीलपैकी अध्यापन प्रतिमानांच्या कोणत्या कुलातील आहे ?
 १) ज्ञानप्रक्रिया २) व्यक्तिगत विकास ३) सामाजिक आंतरक्रिया ४) वर्तन-परिवर्तन
- २६६) संकल्पना प्राप्ती प्रतियान खालीलपैकी कोणत्या कुलातील आहे ?
 १) ज्ञानप्रक्रिया २) व्यक्तिगत ३) सामाजिक आंतरक्रिया ४) वर्तन-परिवर्तन
- २६७) आत्मानियंत्रण प्रतिमान खालीलपैकी कोणत्या कुलातील आहे ?
 १) व्यक्तिगत विकास २) सामाजिक आंतरक्रिया ३) वर्तन-परिवर्तन ४) ज्ञानप्रक्रिया
- २६८) वर्गसभा प्रतिमान हे खालीलपैकी कोणत्या कुलातील आहे ?
 १) ज्ञान प्रक्रियाकरण २) व्यक्तिगत विकास
 ३) सामाजिक आंतरक्रिया ४) वर्तन-परिवर्तन
- २६९) बोधायक विकास प्रतिमानांचा जनक कोण ?
 १) हिल्डा टाबा २) जीन पियाजे ३) जेरी लुकस ४) जोसेफ श्वाॅ ब
- २७०) सर्जनात्मक प्रतिमानाचा जनक कोण ?
 १) कार्ल रॉजर्स २) विल्यम गॉर्डन ३) डेव्हिड हंट ४) सरीन बुकॉक
- २७१) कोणती प्रतिमाने शालेय विषयाशी निगडीत असतात ?
 १) ज्ञान प्रक्रियाकरण २) व्यक्तिगत विकास
 ३) सामाजिक आंतरक्रिया ४) वर्तन-परिवर्तन

- २७२) समाजमान्यता ही एक मोठी - - - - - प्रेरणा आहे.
 १) आर्थिक २) रानक्रिय ३) सामाजिक ४) भौतिक
- २७३) शालेय शिक्षेच्या माध्यमातून अध्ययनार्थ्यांच्या - - - - - वर्तनाला आळा बसावा त्याचे वर्तन सुधारावे हा हेतू असतो.
 १) योग्य २) अयोग्य ३) दैनंदिन ४) यापैकी नाही
- २७४) शिक्षकाच्या अभिवृत्ती विकसित होण्यासाठी खालीलपैकी कोणती गोष्ट आवश्यक नाही ?
 १) ज्ञाननिष्ठा २) अध्ययनाची निष्ठा ३) समाजनिष्ठा ४) राजकीय निष्ठा
- २७५) बक्षिशे म्हणजे - - - - - केलेल्या कार्याची सामाजिक पावती आहे.
 १) शाळेने २) विद्यार्थ्यांने ३) शिक्षकांने ४) गावाने
- २७६) दैनंदिन शालेय अध्ययन-अध्यपन - - - - - प्रक्रियेवर चालू असते.
 १) व्याख्यान २) अध्ययन ३) संबोध ४) विचार
- २७७) अभ्यासक्रम हा - - - - - असावा.
 १) वर्णनात्मक २) सोपा ३) जीवनाभिमुख ४) मार्गदर्शक
- २७८) मेंदूची वाढ ही - - - - - च्या वाढीमुळे होते.
 १) वक्षग्रंथी २) लैंगिकग्रंथी ३) अंतरखावी ग्रंथी ४) प्रोटेस्टंट ग्रंथी
- २७९) विद्यार्थ्यांचे - - - - - खेचण्यासाठी शिक्षकांजवळ नेहमी काही ना काहीतरी नवीन कल्पना, योजना असाव्या लागतात.
 १) अवधान २) अभिरुची ३) कल्पना ४) प्रतिमा
- २८०) अध्ययन-अध्यापन प्रक्रियेचा केंद्रबिंदू - - - - - असतो.
 १) शिक्षक २) विद्यार्थी ३) शाळा ४) पुस्तक
- २८१) आकलन, शोध, दिथा, टीका हे - - - - - चे चार पैलू आहेत.
 १) कल्पना २) अवधान ३) बुद्धी ४) अभिरुची
- २८२) बुद्धी निरनिराळ्या प्रसंगात वापरली तर तिचे - - - - - रुपांतर होते.
 १) प्रगतीत २) विकासात ३) हुशारीत ४) वैभवात
- २८३) मानसिक अवस्थेमुळे शिक्षक - - - - - कडे दुर्लक्ष करू शकतो.
 १) अध्यापना २) अभ्यासक्रमा ३) मूल्यमापना ४) नियोजना

उत्तरसूची :

१-३,	२-४,	३-३,	४-१,	५-२,	६-१,
७-१,	८-१,	९-१,	१०-१,	११-३,	१२-२,
१३-४,	१४-२,	१५-३,	१६-२,	१७-१,	१८-२,
१९-३,	२०-२,	२१-१,	२२-२,	२३-२,	२४-१,
२५-१,	२६-३,	२७-१,	२८-१,	२९-१,	३०-४,
३१-३,	३२-१,	३३-२,	३४-३,	३५-३,	३६-२,
३७-१,	३८-१,	३९-२,	४०-२,	४१-२,	४२-३,
४३-४,	४४-१,	४५-३,	४६-३,	४७-१,	४८-२,
४९-१,	५०-२,	५१-३,	५२-१,	५३-१,	५४-१,
५५-३,	५६-२,	५७-१,	५८-२,	५९-३,	६०-३,
६१-३,	६२-१,	६३-१,	६४-१,	६५-३,	६६-४,
६७-१,	६८-१,	६९-४,	७०-३,	७१-१,	७२-२,
७३-४,	७४-२,	७५-२,	७६-१,	७७-३,	७८-१,

७९-२,	८०-१,	८१-३,	८२-१,	८३-३,	८४-४,
८५-१,	८६-२,	८७-१,	८८-१,	८९-४,	९०-१,
९१-२,	९२-१,	९३-३,	९४-१,	९५-३,	९६-३,
९७-२,	९८-२,	९९-२,	१००-३,	१०१-३,	१०२-१,
१०३-२,	१०४-१,	१०५-१,	१०६-२,	१०७-३,	१०८-१,
१०९-१,	११०-१,	१११-२,	११२-१,	११३-२,	११४-४,
११५-२,	११६-३,	११७-४,	११८-१,	११९-३,	१२०-१,
१२१-२,	१२२-३,	१२३-१,	१२४-२,	१२५-१,	१२६-४,
१२७-१,	१२८-२,	१२९-२,	१३०-१,	१३१-३,	१३२-१,
१३३-४,	१३४-२,	१३५-३,	१३६-१,	१३७-३,	१३८-२,
१३९-३,	१४०-१,	१४१-२,	१४२-१,	१४३-४,	१४४-१,
१४५-१,	१४६-१,	१४७-३,	१४८-२,	१४९-१,	१५०-३,
१५१-१,	१५२-१,	१५३-२,	१५४-४,	१५५-४,	१५६-२,
१५७-२,	१५८-३,	१५९-१,	१६०-३,	१६१-१,	१६२-४,
१६३-१,	१६४-३,	१६५-१,	१६६-३,	१६७-२,	१६८-१,
१६९-१,	१७०-३,	१७१-१,	१७२-३,	१७३-१,	१७४-२,
१७५-१,	१७६-२,	१७७-१,	१७८-२,	१७९-३,	१८०-१,
१८१-४,	१८२-१,	१८३-३,	१८४-१,	१८५-२,	१८६-३,
१८७-१,	१८८-३,	१८९-२,	१९०-१,	१९१-२,	१९२-३,
१९३-१,	१९४-१,	१९५-३,	१९६-१,	१९७-१,	१९८-३,
१९९-१,	२००-१,	२०१-३,	२०२-२,	२०३-१,	२०४-४,
२०५-२,	२०६-२,	२०७-३,	२०८-३,	२०९-१,	२१०-३,
२११-१,	२१२-३,	२१३-३,	२१४-२,	२१५-२,	२१६-१,
२१७-२,	२१८-३,	२१९-१,	२२०-४,	२२१-३,	२२२-१,
२२३-२,	२२४-२,	२२५-३,	२२६-१,	२२७-१,	२२८-३,
२२९-३,	२३०-१,	२३१-१,	२३२-२,	२३३-२,	२३४-२,
२३५-४,	२३६-१,	२३७-२,	२३८-३,	२३९-३,	२४०-१,
२४१-४,	२४२-३,	२४३-३,	२४४-२,	२४५-४,	२४६-२,
२४७-१,	२४८-१,	२४९-१,	२५०-२,	२५१-३,	२५२-४,
२५३-१,	२५४-३,	२५५-४,	२५६-३,	२५७-१,	२५८-२,
२५९-३,	२६०-१,	२६१-१,	२६२-२,	२६३-४,	२६४-२,
२६५-२,	२६६-१,	२६७-३,	२६८-३,	२६९-२,	२७०-२,
२७१-१,	२७२-३,	२७३-२,	२७४-४,	२७५-२,	२७६-३,
२७७-३,	२७८-३,	२७९-१,	२८०-२,	२८१-३,	२८२-३,

२८३-१,

अधिकचे प्रश्न

१) अध्ययन-अध्यापनाद्वारे विद्यार्थ्यांत होणारे बदल तपासण्यासाठी कशाचा वापर केला जातो ?

१) शाळा-महाविद्यालये   २) तपासणीस   ३) मूल्यमापन   ४) यांपैकी नाही

२) एखाद्या वस्तूचे संख्यात्मक मूल्य ठरवणे म्हणजे -----होय.

१) मूल्यमापन   २) मापन   ३) मूल्यनिर्णय   ४) मूल्यनिश्चिती

- ३) इंग्रजीतील 'measurement' या शब्दास मराठी प्रतिशब्द कोणता ?
 १) मापन २) मूल्यमापन ३) मूल्यनिर्धारण ४) मूल्यनिश्चिती
- ४) इंग्रजीतील 'assessment' या शब्दासाठी मराठी प्रतिशब्द कोणता ?
 १) मापन २) मूल्यमापन ३) मूल्यनिर्धारण ४) मूल्यनिश्चिती
- ५) इंग्रजीतील 'evaluation' या शब्दासाठी मराठी प्रतिशब्द कोणता ?
 १) मापन २) मूल्यमापन ३) मूल्यनिर्धारण ४) मूल्यनिश्चिती
- ६) मापनामध्ये -----अपेक्षित असते.
 १) मूल्यमापन २) मूल्यवर्धन ३) मूल्यसंचय ४) सांख्यिकीकरण
- ७) शैक्षणिक उद्दिष्ट्ये किती प्रमाणात साध्य झालीत याचा पडताळा पाहण्यासाठी वापरलेली सूत्रबद्ध प्रक्रीया म्हणजे -----होय.
 १) मापन २) मूल्यमापन ३) चाचणी ४) परीक्षा
- ८) संख्यात्मक मापनाच्या जोडीस -----असल्यास त्यास मूल्यमापन म्हणता येईल.
 १) संख्यात्मक अभिप्राय २) गुणात्मक अभिप्राय ३) परिमाण ४) सर्वसमावेशकता
- ९) कोणत्याही मापनात दोन बाबींचा समावेश असतो. ज्याचे मापन करावयाचे ती पहिली, तर दुसरी कोणती ?
 १) परिणाम २) मापन ३) परिमाण ४) मोजिका
- १०) मूल्यमापन ही -----प्रक्रिया आहे.
 १) तत्काळ पूर्ण होणारी २) अतिशय अवघड अशी ३) क्षणीक ४) सतत चालणारी
- ११) अध्ययन-अध्यापनाद्वारा विद्यार्थ्यांमध्ये-----बदल होत असतो.
 १) विलक्षण २) वर्तन ३) उद्दीष्ट्याच्या अवरोधात ४) पालकांच्या अपेक्षेनुसार
- १२) कोणताही विषय वा अभ्यासक्रम विकसित करताना सर्वप्रथम कशाची निश्चिती करणे आवश्यक असते ?
 १) उद्दिष्टे २) उपघटक ३) परीक्षा पद्धती ४) अध्ययन अनुभूती
- १३) उद्दिष्टांना अनुरूप असे शैक्षणिक अनुभव कोणाद्वारा देता येतात ?
 १) शिक्षक २) वर्ग ३) अध्यापन ४) शाळा
- १४) शैक्षणिक मूल्यमापनप्रक्रियेत ज्या बाबींचा समावेश होतो, त्यांचा कालानुक्रमे लावलेला उचित क्रम कोणता ?
 १) उद्दिष्टे - पाठ्यक्रम विकसन-मूल्यमापन - अध्ययन-अनुभव
 २) उद्दिष्टे-पाठ्यक्रम विकसन - निकाल प्रक्रिया - अध्ययन-अध्यापन
 ३) उद्दिष्टे - पाठ्यक्रम विकसन - अध्ययन-अनुभव - मूल्यमापन
 ४) अध्ययन-अध्यापन-उद्दिष्टे-पाठ्यक्रम - निकालप्रक्रिया
- १५) शिक्षणाचा मुख्य हेतू कोणता ?
 १) विद्यार्थ्यांना वर्गात शिकवणे. २) अध्ययन-अध्यापन प्रक्रिया पूर्ण करणे.
 ३) विद्यार्थ्यांत बदल घडवून आणणे. ४) विद्यार्थ्यांत वर्तन बदल घडवणे.
- १६) प्राथमिक स्तरावर किमान अध्ययन क्षमता निश्चित करण्यासाठी -----यांच्या अध्यक्षतेखाली समिती नेमण्यात आली ?
 १) जे.एच. टेलर २) बेंजामीन ब्लूम ३) आर.एच.दवे ४) बी.के. पासी
- १७) शिक्षणविषयक उद्दिष्टे आणि गाभा घटक यांचा साकल्याने विचार कोणत्या शैक्षणिक धोरणात विचार करण्यात आला होता ?
 १) १९६४ २) १९८६ ३) १९९२ ४) २०००

उत्तरसूची :

१-३,	२-२,	३-१,	४-३,	५-२,	६-४,
७-२,	८-२,	९-३,	१०-४,	११-२,	१२-१,
१३-३,	१४-३,	१५-४,	१६-३,	१७-२	

अधिकचे प्रश्न

१) शिक्षकाने वर्गावर जाऊन एखाद्या विषयातील कोणता भाग आणि कसा शिकवावा यासाठी -----
उद्दिष्टे मार्गदर्शक ठरवतात.

१) राष्ट्रीय	२) अभ्यासक्रमाची	३) अध्यापनाची	४) शिक्षणक्रमाची
- २) डॉ. बेंजामीन ब्लूम यांनी मांडलेल्या टेक्सॉनॉमीत उद्दिष्टांच्या किती क्षेत्राचा समावेश होतो ?
१) दोन	२) तीन	३) चार	४) पाच
- ३) बोधात्मक क्षेत्रातील उद्दिष्टे मानवी शरीरातील कोणत्या भागाशी संबंधित असतात ?
१) मेंदू	२) हृदय	३) हात-पाय	४) शरीर
- ४) भावनात्मक क्षेत्रातील उद्दिष्टे मानवी शरीरातील कोणत्या भागाशी संबंधित असतात ?
१) मेंदू	२) हृदय	३) हात-पाय	४) शरीर
- ५) क्रियात्मक क्षेत्रातील उद्दिष्टे मानवी शरीरातील कोणत्या भागाशी संबंधित असतात ?
१) मेंदू	२) हृदय	३) हात-पाय	४) डोके
- ६) ब्लूमच्या टेक्सॉनॉमीतील 'ज्ञान' हे कोणत्या क्षेत्रातील अध्यापनाचे उद्दिष्ट आहे ?
१) बोधात्मक	२) भावनात्मक	३) क्रियात्मक	४) आंतरक्रियात्मक
- ७) ब्लूमच्या टेक्सॉनॉमीतील 'आकलन' हे कोणत्या क्षेत्रातील अध्यापनाचे उद्दिष्ट आहे ?
१) भावात्मक	२) क्रियात्मक	३) आंतरक्रियात्मक	४) बोधात्मक
- ८) ब्लूमच्या टेक्सॉनॉमीतील 'उपयोजन' हे कोणत्या क्षेत्रातील अध्यापनाचे उद्दिष्ट आहे ?
१) क्रियात्मक	२) आंतरक्रियात्मक	३) बोधात्मक	४) भावात्मक
- ९) ब्लूमच्या टेक्सॉनॉमीतील 'विश्लेषण' हे कोणत्या क्षेत्रातील अध्यापनाचे उद्दिष्ट आहे ?
१) आंतरक्रियात्मक	२) बोधात्मक	३) भावात्मक	४) क्रियात्मक
- १०) ब्लूमच्या टेक्सॉनॉमीतील 'संश्लेषण' हे कोणत्या क्षेत्रातील अध्यापनाचे उद्दिष्ट आहे ?
१) बोधात्मक	२) भावनात्मक	३) क्रियात्मक	४) आंतरक्रियात्मक
- ११) ब्लूमच्या टेक्सॉनॉमीतील 'मूल्यमापन' हे कोणत्या क्षेत्रातील अध्यापनाचे उद्दिष्ट आहे ?
१) भावात्मक	२) बोधात्मक	३) क्रियात्मक	४) आंतरक्रियात्मक
- १२) ब्लूमच्या टेक्सॉनॉमीतील 'स्वीकार' हे कोणत्या क्षेत्राशी संबंधित अध्यापनाचे उद्दिष्ट आहे ?
१) बोधात्मक	२) भावनात्मक	३) क्रियात्मक	४) आंतरक्रियात्मक
- १३) ब्लूमच्या टेक्सॉनॉमीतील 'प्रतिसाद' हे कोणत्या क्षेत्राशी संबंधित अध्यापनाचे उद्दिष्ट आहे ?
१) भावात्मक	२) क्रियात्मक	३) आंतरक्रियात्मक	४) बोधात्मक
- १४) ब्लूमच्या टेक्सॉनॉमीतील 'मूल्यनिर्णय' हे कोणत्या क्षेत्राशी संबंधित अध्यापनाचे उद्दिष्ट आहे ?
१) क्रियात्मक	२) आंतरक्रियात्मक	३) बोधात्मक	४) भावात्मक
- १५) ब्लूमच्या टेक्सॉनॉमीतील 'मूल्यसंघटन' हे कोणत्या क्षेत्रातील अध्यापनाचे उद्दिष्ट आहे ?
१) आंतरक्रियात्मक	२) बोधात्मक	३) भावात्मक	४) क्रियात्मक
- १६) ब्लूमच्या टेक्सॉनॉमीतील 'चारित्र्यनिर्मिती' हे अध्यापनाच्या कोणत्या क्षेत्रातील उद्दिष्ट आहे ?
१) बोधात्मक	२) भावनात्मक	३) क्रियात्मक	४) आंतरक्रियात्मक
- १७) ब्लूमच्या टेक्सॉनॉमीतील 'नवनिर्मिती' हे कोणत्या क्षेत्राशी संबंधित अध्यापनाचे उद्दिष्ट आहे ?
१) भावात्मक	२) क्रियात्मक	३) आंतरक्रियात्मक	४) बोधात्मक

- १८) डॉ. बेंजामीन ब्लूम यांच्या टेक्सॉनॉमीतील 'अनुकरण' हे कोणत्या क्षेत्राशी संबंधीत अध्यापनाचे उद्दिष्ट आहे ?
 १) क्रियात्मक २) आंतरक्रियात्मक ३) बोधात्मक ४) भावात्मक
- १९) डॉ. ब्लूम यांच्या टेक्सॉनॉमीतील 'क्रियाकौशल्य' हे कोणत्या क्षेत्राशी संबंधीत अध्यापनाचे उद्दिष्ट आहे ?
 १) भावात्मक २) क्रियात्मक ३) आंतरक्रियात्मक ४) बोधात्मक
- २०) डॉ. ब्लूम यांच्या टेक्सॉनॉमीतील 'अचूकता' हे कोणत्या क्षेत्राशी संबंधीत अध्यापनाचे उद्दिष्ट आहे ?
 १) क्रियात्मक २) आंतरक्रियात्मक ३) बोधात्मक ४) भावात्मक
- २१) डॉ. ब्लूम यांच्या टेक्सॉनॉमीतील संधीकरण हे अध्यापनाच्या कोणत्या क्षेत्राशी संबंधीत उद्दिष्ट आहे?
 १) आंतरक्रियात्मक २) बोधात्मक ३) भावात्मक ४) क्रियात्मक
- २२) डॉ. ब्लूम यांच्या टेक्सॉनॉमीतील 'स्वभाविकरण' हे अध्यापनाच्या कोणत्या क्षेत्राशी संबंधीत उद्दिष्ट आहे ?
 १) बोधात्मक २) भावनात्मक ३) क्रियात्मक ४) आंतरक्रियात्मक
- २३) बोधात्मक क्षेत्रातील अध्यापनाच्या उद्दिष्टांचा पुढीलपैकी कोणता क्रम योग्य आहे ?
 १) ज्ञान, आकलन, विश्लेषण, संश्लेषण, उपयोजन, मूल्यमापन
 २) ज्ञान, आकलन, मूल्यमापन, उपयोजन, विश्लेषण, संश्लेषण
 ३) ज्ञान, आकलन, उपयोजन, मूल्यमापन, विश्लेषण, संश्लेषण
 ४) ज्ञान, आकलन, उपयोजन, विश्लेषण, संश्लेषण, मूल्यमापन
- २४) भावात्मक क्षेत्रातील अध्यापनाच्या उद्दिष्टांचा पुढीलपैकी कोणता क्रम योग्य आहे ?
 १) स्वीकार, मूल्यनिर्णय, प्रतिसाद, मूल्यसंघटन, चारित्र्यनिर्मिती
 २) स्वीकार, प्रतिसाद, चारित्र्यानिर्मिती, मूल्यसंघटन, मूल्यनिर्णय
 ३) स्वीकार, प्रतिसाद, मूल्यनिर्णय, मूल्यसंघटन, चारित्र्यनिर्मिती
 ४) स्वीकार, प्रतिसाद, मूल्यनिर्णय, चारित्र्यनिर्मिती, मूल्यसंघटन
- २५) क्रियात्मक क्षेत्रातील उद्दिष्टांचा पुढीलपैकी योग्य क्रम कोणता ?
 १) अनुकरण, क्रियाकौशल्य, अचूकता, स्वाभाविकरण, संधीकरण
 २) अनुकरण, क्रियाकौशल्य, अचूकता, संधीकरण, स्वाभाविकरण
 ३) अनुकरण, क्रियाकौशल्य, स्वाभाविकरण, अचूकता, संधीकरण
 ४) अनुकरण, स्वभाविकरण, क्रियाकौशल्य, अचूकता, संधीकरण
- २६) बोधात्मक क्षेत्रातील ----- ही पहिली पायरी आहे.
 १) ज्ञान २) आकलन ३) उपयोजना ४) मूल्यमापन
- २७) बोधात्मक क्षेत्रातील पुढीलपैकी-----ही सर्वात वरची म्हणजे उच्च पातळी आहे.
 १) ज्ञान २) आकलन ३) उपयोजन ४) मूल्यमापन
- २८) अध्यापनाच्या उद्दीष्टांचा पुढीलपैकी कोणत्या स्तरावर केवळ स्मरणावर भर असतो ?
 १) ज्ञान २) आकलन ३) उपयोजन ४) कौशल्य
- २९) एखादा उपघटक वाचल्यानंतर संख्या, नियम, प्रसंग स्मरणाच्या आधारे सांगणे म्हणजे अध्यापनाचे कोणते उद्दिष्ट साध्य झाले ?
 १) ज्ञान २) स्वीकार ३) उपयोजन ४) संघटन
- ३०) शहरांची व्यक्तींची नावे आठवून सांगणे म्हणजे ----- हे अध्यापनाचे उद्दिष्ट साध्य झाले ?
 १) मूल्यमापन २) उपयोजन ३) आकलन ४) ज्ञान
- ३१) एखादी व्याख्या समजणे किंवा समजावून सांगणे हे ----- मध्ये अपेक्षित असते.
 १) ज्ञान २) आकलन ३) उपयोजन ४) मूल्यमापन

- ३२) कवितेची मध्यवर्ती कल्पना सांगणे म्हणजे कोणत्या प्रकारचे उद्दिष्ट साध्य झाले ?
 १) ज्ञान २) आकलन ३) संश्लेषण ४) विश्लेषण
- ३३) एका परिस्थितीतील ज्ञान दुसऱ्या परिस्थितीत वापरण्याची क्षमता म्हणजे ----- होय.
 १) ज्ञान २) आकलन ३) उपयोजन ४) मूल्यमापन
- ३४) एका ठिकाणी केलेले नियम दुसऱ्या ठिकाणी वापरणे म्हणजे -----होय.
 १) ज्ञान २) आकलन ३) मूल्यमापन ४) उपयोजन
- ३५) गणितातील पाढे तोंडपाठ करून नंतर योग्य वेळी म्हणून दाखवणे म्हणजे कोणते उद्दिष्ट साध्य झाले?
 १) ज्ञान २) आकलन ३) उपयोजन ४) कौशल्य
- ३६) गणितात पाठांतर केलेल्या पाढ्याच्या आधारे गणिते सोडवणे, येथे कोणते उद्दिष्ट साध्य झाले असे म्हणता येईल ?
 १) ज्ञान २) आकलन ३) उपयोजन ४) कौशल्य
- ३७) भाषा विषयाच्या म्हणी व वाक्प्रचार तोंडपाठ करणे हे कोणते उद्दिष्ट साध्य झाल्याचे निदर्शक आहे?
 १) संश्लेषण २) संश्लेषण ३) मूल्यमापन ४) ज्ञान
- ३८) पाठांतर केलेल्या म्हणी व वाक्प्रचारांचा निबंधलेखनात योग्य ठिकाणी वापर करणे म्हणजे कोणते उद्दिष्ट साध्य झाले ?
 १) ज्ञान २) आकलन ३) उपयोजन ४) विश्लेषण
- ३९) विज्ञानातील संकल्पना, तत्वे, संज्ञांचा दैनंदिन जीवनात वापर करणे म्हणजे ----- होय.
 १) ज्ञान २) आकलन ३) उपयोजन ४) मूल्यमापन
- ४०) एखादया घटनेचे, कृतीचे किंवा प्रसंगाचे पृथक्करण करून त्यातील लहानमोठ्या घटकांचे परस्परसंबंध स्पष्ट सांगणे म्हणजे-----होय .
 १) आकलन २) उपयोजन ३) विश्लेषण ४) संश्लेषण
- ४१) कादंबरीतील कथनाविषयी उपविषय, पात्रे, त्यांचे स्वभाव, परस्परसंबंध, लेखनशैली, भाषा विशद करणे म्हणजे ----- होय.
 १) आकलन २) विश्लेषण ३) संश्लेषण ४) मूल्यमापन
- ४२) एखादया ग्रंथाचे सर्व भाग निरनिराळे करून त्यांचा एकमेकांशी संबंध स्पष्ट करून सांगणे म्हणजे ----- होय.
 १) विश्लेषण २) संश्लेषण ३) मूल्यमापन ४) नवनिर्मिती
- ४३) संश्लेषण ही बोधात्मक पातळीवरील प्रक्रिया विश्लेषणाच्या-----पातळीवर चालणारी आहे.
 १) समान २) समांतर ३) विरुद्ध ४) एकाच
- ४४) जेथे पृथक घटकांचे एकत्रीकरण केले जाते त्यास-----म्हणतात.
 १) ज्ञान २) आकलन ३) विश्लेषण ४) संश्लेषण
- ४५) भाषा विषयात दिलेल्या विषयावर निबंध लिहिणे, म्हणजे कोणते उद्दिष्ट साध्य होईल ?
 १) ज्ञान २) उपयोजन ३) विश्लेषण ४) संश्लेषण
- ४६) निबंधलेखन करताना त्यामध्ये स्वतःच्या आणि नवीन प्रतिमा-प्रतीके वापरणे म्हणजे अध्यापनाचे कोणते उद्दिष्ट साध्य होईल ?
 १) ज्ञान २) उपयोजन ३) मूल्यमापन ४) नवनिर्मिती
- ४७) बौद्धिक कौशल्याची सर्वोच्च पातळी कोणती ?
 १) ज्ञान २) उपयोजन ३) आकलन ४) नवनिर्मिती

- ४८) पाठ्यपुस्तकातील ओळी न पाहता म्हणता येणे म्हणजे अध्यापनाचे कोणते उद्दिष्ट साध्य झाले ?
 १) ज्ञान २) आकलन ३) उपयोजन ४) कौशल्य
- ४९) पाठ्यपुस्तकातील कवितांची समीक्षा जर विद्यार्थी करीत असेल तेंव्हा कोणते अध्यापनाचे उद्दिष्ट साध्य होईल ?
 १) आकलन २) उपयोजन ३) नवनिर्मिती ४) मूल्यमापन
- ५०) पाठ्यपुस्तकातील कवितेपासून प्रेरणा घेऊन विद्यार्थी स्वतंत्र कविता लिहीत असेल तेव्हा अध्यापनाचे कोणते उद्दिष्ट साध्य झाले ?
 १) उपयोजन २) आकलन ३) विश्लेषण ४) नवनिर्मिती
- ५१) भावात्मक क्षेत्रातील उद्दिष्टांचे वर्गीकरण मांडण्याचे श्रेय ----- यांच्याकडे जाते.
 १) क्रॅथवाल २) ब्लूम ३) टेलर ४) दवे
- ५२) अभिवृत्ती व सदगुणांशी संबंधीत अध्यापनाच्या उद्दिष्टांचे क्षेत्र कोणते ?
 १) बोधात्मक २) भावात्मक ३) ज्ञानात्मक ४) क्रियात्मक
- ५३) भावात्मक क्षेत्रातील अध्यापनाचे निम्नस्तरीय उद्दिष्ट कोणते ?
 १) चारित्र्यनिर्मिती २) मूल्यसंघटन ३) प्रतिसाद ४) स्वीकार
- ५४) पुढीलपैकी उद्दिष्टांच्या कोणत्या क्षेत्रात कारक कौशल्यांच्या विकासाचा समावेश होतो ?
 १) बोधात्मक २) भावात्मक ३) क्रियात्मक ४) ज्ञानात्मक
- ५५) स्नायू आणि मज्जातंतू यांच्या कार्यातील समन्वयाचा विचार ----- क्षेत्रातील विकासात घेतला जातो.
 १) बोधात्मक २) क्रियात्मक ३) ज्ञानात्मक ४) भावात्मक
- ५६) अध्यापनाच्या क्रियात्मक उद्दिष्टांची मांडणी करण्याचे श्रेय ----- यांचेकडे जाते.
 १) क्रॅथवॉल २) ब्लूम ३) टेलर ४) दवे
- ५७) क्रियात्मक क्षेत्रातील अध्यापनाचे निम्नस्तरीय उद्दिष्ट कोणते ?
 १) अनुकरण २) क्रियाशैली ३) अचूकता ४) संधीकरण
- ५८) क्रियात्मक क्षेत्रातील अध्यापनाचे उच्चस्तरीय उद्दिष्ट कोणते ?
 १) अनुकरण २) क्रियाशैली ३) अचूकता ४) स्वाभाविकरण
- ५९) भावात्मक क्षेत्रातील अध्यापनाचे उच्चस्तरीय उद्दिष्ट कोणते ?
 १) स्वीकार २) प्रतिसाद ३) मूल्यसंघटन ४) चारित्र्यनिर्मिती
- ६०) विशिष्ट उद्दिष्ट साध्य झाले, हे विद्यार्थ्यांमध्ये घडून आलेल्या ज्या वर्तनबदलाद्वारे दिसून येते त्या वर्तनबदलास ----- असे म्हणतात.
 १) उद्दीष्टांची निश्चिती २) उद्दीष्टांची परिपूर्ती
 ३) उद्दीष्टांचे स्पष्टीकरण ४) उद्दीष्टे साध्य करणे
- ६१) इयत्ता एक ते चारमधील पाठ्यपुस्तकातील आशयाचा विचार करता ती कोणत्या क्षेत्राशी अधिक निगडीत असतात ?
 १) आंतक्रीयात्मक २) क्रियात्मक ३) बोधात्मक ४) भावात्मक
- ६२) जे मूल्यमापन सतत चालते, त्यास-----मूल्यमापन म्हणतात.
 १) संकलित २) सातत्यपूर्ण ३) नैमित्तिक ४) सर्वसमावेशक

उत्तरसूची :

१-३,	२-२,	३-१,	४-२,	५-३,	६-१,
७-४,	८-३,	९-२,	१०-१,	११-२,	१२-२,
१३-१,	१४-४,	१५-३,	१६-२,	१७-४,	१८-४,
१९-३,	२०-२,	२१-१,	२२-४,	२३-४,	२४-३,

२५-२,	२६-१,	२७-४,	२८-१,	२९-१,	३०-४,
३१-२,	३२-२,	३३-३,	३४-४,	३५-१,	३६-३,
३७-४,	३८-३,	३९-३,	४०-३,	४१-२,	४२-१,
४३-३,	४४-४,	४५-४,	४६-४,	४७-४,	४८-१,
४९-४,	५०-४,	५१-१,	५२-२,	५३-४,	५४-३,
५५-२,	५६-४,	५७-१,	५८-४,	५९-४,	६०-३,
६१-३,	६२-२				

अधिकचे प्रश्न

- १) अध्ययन-अध्यापनापूर्वी निश्चित केलेली उद्दिष्टे किती प्रमाणात साध्य झाली हे पाहण्यासाठी कशाचा उपयोग होतो ?
  - १) पाठ्यक्रम
  - २) शैक्षणिक साधने
  - ३) मूल्यमापन
  - ४) अध्यापन साधने
- २) बोधात्मक अंगांचे परीक्षण करण्यासाठी कोणते साधन उपयुक्त ठरेल ?
  - १) लेखी परीक्षा
  - २) प्रात्यक्षिक परीक्षा
  - ३) पडताळणी सूची
  - ४) वाक्य पूर्ती
- ३) विद्यार्थ्यांत प्रयोग करण्याचे कौशल्य आजमावण्यासाठी मूल्यमापनाचे कोणते साधन उपयुक्त ठरेल?
  - १) प्रात्यक्षिक परीक्षा
  - २) तोंडी परीक्षा
  - ३) लेखी परीक्षा
  - ४) मुलाखत
- ४) मूल्यमापनाच्या साधनाचे प्रमुख प्रकार किती आहेत ?
  - १) एक
  - २) दोन
  - ३) तीन
  - ४) चार
- ५) परीक्षा या मूल्यमापनाच्या साधनाचे मुख्य प्रकार किती ?
  - १) एक
  - २) दोन
  - ३) तीन
  - ४) चार
- ६) जगभरातील शिक्षणव्यवस्थेत सर्वाधिक वापरले जाणारे मूल्यमापनाचे साधन पुढीलपैकी कोणते ?
  - १) लेखी परीक्षा
  - २) तोंडी परीक्षा
  - ३) मुलाखत
  - ४) निरीक्षण
- ७) लेखी परीक्षा घेण्यासाठी सर्वप्रथम कशाची गरज असते ?
  - १) तपासणीस
  - २) समीक्षा
  - ३) प्रश्नपत्रिका
  - ४) उत्तरसूची
- ८) लेखी परीक्षेद्वारा पुढीलपैकी कोणत्या क्षेत्रातील मूल्यमापन योग्य पद्धतीने करता येते ?
  - १) बोधात्मक
  - २) भावात्मक
  - ३) क्रियात्मक
  - ४) आंतरक्रियात्मक
- ९) प्रात्यक्षिक आणि तोंडी परीक्षेच्या तुलनेत लेखी परीक्षेसाठी वेळ, पैसा, आणि श्रम यांचा वापर कसा होतो ?
  - १) कमी
  - २) समान
  - ३) अधिक
  - ४) अनिश्चित
- १०) मूल्यमापनाच्या पुढीलपैकी कोणत्या प्रकारात लाखो विद्यार्थ्यांची परीक्षा एकाच ठिकाणी एकाच वेळी घेता येते ?
  - १) लेखी परीक्षा
  - २) तोंडी परीक्षा
  - ३) पडताळा सूची
  - ४) निरीक्षण
- ११) लेखी परीक्षेत आशयात्मक किंवा निबंधवजा प्रश्नांचे प्रमाण अधिक असेल तर काय परिणाम होतो?
  - १) तपासण्यातील वस्तुनिष्ठता वाढते.
  - २) तपासण्यातील नेमकेपणा वाढतो.
  - ३) तपासण्यातील व्यक्तिनिष्ठता वाढते.
  - ४) गुणदानात फरक पडत नाही.
- १२) प्रश्नपत्रिकेत निबंधवजा प्रश्न अधिक प्रमाणात विचारल्यास त्यांचा कोणता परिणाम होतो ?
  - १) प्रश्नपत्रिकेची काठीप्यपातळी वाढते.
  - २) संपूर्ण पाठयांशावर प्रश्न विचारणे अवघड जाते.
  - ३) विद्यार्थ्यांना लहान प्रश्नाची उत्तरे लिहिण्याची सवय राहत नाही.
  - ४) विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन अचूक व वस्तुनिष्ठ होते.

- १३) मूल्यमापनातील किंवा परीक्षेतील वस्तुनिष्ठता वाढविण्यासाठी कोणत्या प्रश्नांचा वापर अधिक करावा ?
 १) लघूत्तरी २) अतिलघूत्तरी ३) दीर्घोत्तरी ४) बहुपर्यायी
- १४) प्रश्नपत्रिकेत वस्तुनिष्ठ प्रश्न अधिक विचारल्यास पुढीलपैकी कोणता परिणाम होतो ?
 १) सर्व पाठ्यक्रमावर प्रश्न विचारता येतात.
 २) प्रश्नपत्रिका सोडवणे सोपे जाते.
 ३) असे प्रश्न विद्यार्थ्यांना आवडतात.
 ४) प्रश्नपत्रिकेची निर्मिती वेळ, पैस, श्रम, यांची बचत होते.
- १५) शास्त्रीय पद्धतीने प्रश्न तयार करून ते सोडविण्याच्या पद्धतीस काय म्हणतात ?
 १) प्रश्नपत्रिका २) प्रश्नसंच ३) प्रश्नपेढी ४) प्रश्नावली
- १६) गुरुकुल पद्धतीत आश्रमवासी विद्यार्थ्यांची परीक्षा घेण्याचे प्रमुख साधन कोणते होते ?
 १) लेखी परीक्षा २) तोंडी परीक्षा ३) निरीक्षण ४) प्रात्यक्षिक परीक्षा
- १७) विद्यार्थ्यांचे पाठांतर, हजरजवाबीपणा, संभाषण, कौशल्यांची चाचणी करण्यासाठी कोणते साधन वापरले जाते ?
 १) तोंडी परीक्षा २) लेखी परीक्षा ३) स्पर्धा ४) पडताळा सूची
- १८) पुढीलपैकी कोणत्या परीक्षेतील मूल्यमापन होताना विद्यार्थी व शिक्षक समोरासमोर असतात ?
 १) लेखी परीक्षा २) तोंडी परीक्षा ३) प्रासंगिक नोंदणी ४) वाक्यपूर्ती
- १९) क्रियात्मक किंवा कारक क्षेत्रातील विकासाचे परीक्षण करण्यासाठी कोणते साधन अधिक उपयुक्त ठरते ?
 १) लेखी परीक्षा २) तोंडी परीक्षा ३) प्रात्यक्षिक परीक्षा ४) खेळ
- २०) पडताळा सूची हे मूल्यमापनाचे ----- साधन आहे.
 १) गुणात्मक २) संख्यात्मक ३) सर्वसमावेशक ४) संकलित
- २१) विद्यार्थ्यांच्या ठिकाणी असलेल्या गुण वा कौशल्यांचे स्थान निश्चित करण्यासाठी कशाचा वापर होतो ?
 १) पडताळा सूची २) पदनिश्चयन श्रेणी ३) प्रासंगिक नोंदी ४) लेखी परीक्षा
- २२) एखादी व्यक्ती अथवा विद्यार्थ्यांची उक्ती आणि कृती यांत तफावत असेल तर अशा वेळी ----- म्हणजे खात्रीशीर पुरावाच ठरतो.
 १) प्रासंगिक नोंदी २) उत्तरपुस्तिकेतील उत्तरे ३) तोंडी परीक्षा ४) पदनिश्चयन श्रेणी
- २३) मूल्यमापनाच्या पुढील साधनापैकी सर्वाधिक वेळखाऊ साधन कोणते ?
 १) निरीक्षण २) मुलाखत ३) पदनिश्चयन ४) प्रश्नावली
- २४) 'वाक्यपूर्ती' हे मूल्यमापनाचे कोणत्या प्रकारातील तंत्र आहे ?
 १) निरीक्षण २) आत्मनिरीक्षण ३) आविष्कार ४) समाजमिती
- २५) 'कथा' किंवा 'कवितापूर्ती' हे मूल्यमापनाचे कोणत्या प्रकारातील तंत्र आहे ?
 १) समाजमिती २) आविष्कार ३) निरीक्षण ४) आत्मनिरीक्षण
- २६) 'चित्र काढणे' किंवा 'चित्रपूर्ती' हे मूल्यमापनाचे कोणत्या प्रकारातील तंत्र आहे ?
 १) समाजमिती २) आविष्कार ३) निरीक्षण ४) आत्मनिरीक्षण
- २७) 'बाहुली खेळ' हे मूल्यमापनाचे कोणत्या प्रकारातील तंत्र आहे ?
 १) आविष्कार २) आत्मनिरीक्षण ३) समाजमिती ४) निरीक्षण
- २८) 'दैनंदिनी' हे मूल्यमापनाचे पुढीलपैकी कोणत्या प्रकारातील तंत्र आहे ?
 १) निरीक्षण २) आत्मनिरीक्षण ३) समाजमिती ४) आविष्कार

- २९) 'सामाजिक आलेख' हे मूल्यमापनाचे कोणत्या प्रकारातील तंत्र आहे ?
 १) आत्मनिरीक्षण २) निरीक्षण ३) आविष्कार ४) समाजमिती
- ३०) 'ओळख पाहू' हे मूल्यमापनाचे कोणत्या प्रकारातील तंत्र आहे ?
 १) समाजमिती २) आविष्कार ३) निरीक्षण ४) आत्मनिरीक्षण
- ३१) 'मतावली' हे मूल्यमापनाचे पुढीलपैकी कोणत्या प्रकारातील तंत्र आहे ?
 १) निरीक्षण २) आत्मनिरीक्षण ३) समाजमिती ४) आविष्कार
- ३२) 'मुलाखत' हे मूल्यमापनाचे कोणत्या प्रकारातील तंत्र आहे ?
 १) निरीक्षण २) आत्मनिरीक्षण ३) आविष्कार ४) समाजमिती
- ३३) 'प्रश्नावली' हे मूल्यमापनाचे कोणत्या प्रकारातील तंत्र आहे ?
 १) समाजमिती २) आविष्कार ३) आत्मनिरीक्षण ४) निरीक्षण
- ३४) 'पदनिश्चयन श्रेणी' हे मूल्यमापनाच्या कोणत्या प्रकारातील तंत्र आहे ?
 १) निरीक्षण २) आत्मनिरीक्षण ३) आविष्कार ४) समाजमिती
- ३५) 'प्रासंगिक नोंदी' हे मूल्यमापनाचे कोणत्या प्रकारातील तंत्र आहे ?
 १) समाजमिती २) आविष्कार ३) आत्मनिरीक्षण ४) निरीक्षण
- ३६) 'पडताळा सूची' हे मूल्यमापनाचे कोणत्या प्रकारातील तंत्र आहे ?
 १) आविष्कार २) आत्माविष्कार ३) निरीक्षण ४) आत्मनिरीक्षण
- ३७) पुढीलपैकी कोणते तंत्र हे मूल्यमापनाचे समाजमिती तंत्र आहे ?
 १) पदनिश्चयन श्रेणी २) मतावली ३) ओळखा बरे ४) वाक्यपूर्ती
- ३८) मूल्यामापनातील निरीक्षण तंत्र पुढीलपैकी कोणते ?
 १) पदनिश्चयन श्रेणी २) मुलाखत ३) वाक्यपूर्ती ४) समाजमिती आलेख
- ३९) मूल्यमापनासाठीचे आत्मनिरीक्षण तंत्र पुढीलपैकी कोणते ?
 १) प्रासंगिक नोंद २) मुलाखत ३) कथापूर्ती ४) ओळखा बरे
- ४०) मूल्यमापनासाठीचे आविष्कार तंत्र पुढीलपैकी कोणते ?
 १) पडताळा सूची २) मतावली ३) बाहुल्यांचा खेळ ४) मुलाखत
- ४१) मूल्यमापनाचे कोणते तंत्र हे गुणात्मक तंत्र नाही ?
 १) दैनंदिनी २) पडताळा सूची ३) मतावली ४) लेखी परीक्षा
- ४२) मूल्यमापनाचे पुढीलपैकी कोणते तंत्र हे संख्यात्मक तंत्र नाही ?
 १) तोंडी परीक्षा २) प्रात्यक्षिक परीक्षा ३) कवितापूर्ती ४) लेखी परीक्षा
- ४३) पुढीलपैकी कोणती परीक्षा प्रत्येक विद्यार्थ्याची स्वतंत्र घ्यावी लागते ?
 १) वर्गचाचणी २) अंतिम लेखी परीक्षा ३) तोंडी परीक्षा ४) यांपैकी नाही
- ४४) विद्यार्थ्यांच्या संभाषण कौशल्याच्या परीक्षणासाठी मूल्यमापनाचे योग्य साधन कोणते ?
 १) वर्गचाचणी २) समाजमिती ३) निरीक्षण ४) तोंडी परीक्षा
- ४५) एखाद्या वर्गातील विद्यार्थ्यांमधून वर्गप्रमुखाची निवड करावयाची झाल्यास पुढीलपैकी कोणते तंत्र उपयुक्त ठरेल ?
 १) समाजमिती २) निरीक्षण ३) आविष्कार ४) बाह्यनिरीक्षण
- ४६) एखाद्या चाचणीद्वारे ज्या क्षमतेचे अचूक मापन करावयाचे ठरविले त्याच क्षमतेचे अचूक मापन होत असेल तर ती चाचणी ----- आहे, असे म्हणतात.
 १) विश्वसनीय २) सप्रमाण ३) वस्तुनिष्ठ ४) पर्याप्त
- ४७) एखाद्या खोलीची लांबी मोजण्यासाठी पुढीलपैकी कोणते साधन वापरणे उचित होईल ?
 १) मीटर २) किलोमीटर
 ३) मैल ४) सागरी मैल

- ४८) द्रव पदार्थाचे मापन करण्यासाठी कोणते माप योग्य ठरेल ?
 १) लीटर २) मीटर ३) ग्रॅम ४) यांपैकी नाही
- ४९) एकाच बाबीच्या दोनदा केलेल्या मापनातील सुसंगतीला ----- म्हणतात.
 १) सप्रमाणता २) विश्वसनीयता ३) पर्याप्तता ४) वस्तुनिष्ठता
- ५०) एका वजन काट्यात सकाळी व्यक्तीचे वजन साठ किलोग्रॅम आणि संध्याकाळीही तितकेच भरत असेल तर तो वजन काटा ----- आहे, असे म्हणता येईल.
 १) वस्तुनिष्ठ २) पर्याप्त ३) विश्वसनीय ४) सप्रमाण
- ५१) एका विषयावरील पाच घटकांवर दोन प्रश्न विचारणाऱ्या कसोटीपेक्षा पाच प्रश्न विचारणारी कसोटी ----- विश्वसनीय असेल.
 १) कमी २) जास्त ३) समान ४) असमान
- ५२) वस्तुनिष्ठ प्रश्नांच्या परीक्षणात ----- कमी येते.
 १) वस्तुनिष्ठता २) व्यक्तीनिष्ठता ३) काठीण्यपातळी ४) पर्याप्तता
- ५३) वस्तुनिष्ठ प्रश्नांचा समावेश असलेली कसोटी -----
 १) अधिक विश्वसनीय असते. २) कमी विश्वसनीय असते.
 ३) कठीण असते. ४) सोपी असते.
- ५४) प्रश्नपत्रिकेतील प्रश्न अतिशय सोपे किंवा अतिशय कठीण असल्यास -----
 १) कसोटीची विश्वसनीयता वाढते. २) कसोटी सोडवणे सोपे जाते.
 ३) कसोटी सोडविणे अवघड जाते. ४) कसोटीची विश्वसनीयता कमी होते.
- ५५) 'वस्तुनिष्ठता' म्हणजे काय ?
 १) उत्तरांची तपासणी करतांना परीक्षकांच्या मताचा गुणदानावर प्रभाव न पडणे.
 २) उत्तरांची तपासणी करतांना परीक्षकांच्या मताचा गुणदानावर सकारात्मक प्रभाव पडणे .
 ३) उत्तरांची तपासणी करतांना परीक्षकांच्या मताचा गुणदानावर नकारात्मक प्रभाव पडणे.
 ४) उत्तराची तपासणी करतांना विद्यार्थ्यांचा फायदा होईल याची काळजी घेणे.
- ५६) ज्या प्रश्नांच्या उत्तरास गुणदान करतांना व्यक्तीनिष्ठता येत नाही, त्यांना ----- प्रश्न म्हणतात.
 १) व्यक्तिनिष्ठ २) लघूत्तरी ३) वस्तुनिष्ठ ४) आशयात्मक
- ५७) ज्या प्रश्नांच्या उत्तरास गुणदान करतांना व्यक्तीनिष्ठता येते, त्यांना-----प्रश्न म्हणतात.
 १) व्यक्तिनिष्ठ २) बहुपर्यायी ३) विश्वसनीय ४) द्विपर्यायी
- ५८) ज्या कसोटीत वा प्रश्नपत्रिकेत निबंधवजा प्रश्नांचा समावेश अधिक असेल तेव्हा -----
 १) त्या कसोटीची वस्तुनिष्ठता वाढते. २) त्या कसोटीचा विशेष प्रभाव पडत नाही.
 ३) त्या प्रश्नपत्रिकेची वस्तुनिष्ठता कमी होते. ४) त्या प्रश्नपत्रिकेची काठीण्यपातळी वाढते.
- ५९) संपूर्ण पाठ्यांशावर प्रश्न विचारले गेल्यास, कसोटी ----- समजली जाते.
 १) वस्तुनिष्ठ २) व्यक्तिनिष्ठ ३) विश्वसनीय ४) पर्याप्त
- ६०) एखाद्या विषयातील विद्यार्थ्यांचे ज्ञान, अनुभव, अध्ययनातील अडचणी प्रगतीमधील उणीवा शोधून काढण्यासाठी कोणती चाचणी वापरतात ?
 १) प्रमाणित चाचणी २) अंतिम चाचणी ३) नैदानिक चाचणी ४) सर्वसमावेशक चाचणी
- ६१) विद्यार्थ्यांच्या अध्ययनातील वा विषयातील अडचणी शोधून झाल्यानंतर कशाची गरज असते ?
 १) अध्यापनाची २) उपचारात्मक कार्यक्रम ३) नवोपक्रम ४) यांपैकी नाही
- ६२) पाठ्यक्रम उद्दिष्टे व प्रश्नप्रकारानुसार महत्त्व देवून प्रश्नपत्रिकेसाठी तयार केलेला तक्ता म्हणजे ----- होय.
 १) गुणविभागणी तक्ता २) नमुना उत्तरे व गुणविभागणी
 ३) संविधान तक्ता ४) प्रश्नपत्रिका तक्ता

- ६३) परंपरागत परीक्षेचे तीन प्रकार कोणते ?
 १) लेखी, तोंडी, प्रात्यक्षिक
 २) निरीक्षण, परीक्षण, समीक्षण
 ३) आत्मनिरीक्षण, आविष्कार, प्रात्यक्षिक
 ४) लेखी, निरीक्षण, प्रात्यक्षिक
- ६४) मूल्यमापन साधनाचे मुख्य दोन प्रकार कोणते ?
 १) परीक्षण व समीक्षण
 २) आविष्कार व समाजमिती
 ३) संख्यात्मक व गुणात्मक
 ४) निरीक्षण व आत्मविश्वास
- ६५) निरीक्षण तंत्रातील उपप्रकार कोणते ?
 १) मुलाखत, प्रश्नावली, मतावली
 २) पदनिश्चयन श्रेणी, प्रासंगिक नोंदी, पडताळा सूची
 ३) प्रश्नावली, मतावली, समाजमिती
 ४) मुलाखत, पडताळा सूची, पदनिश्चयन श्रेणी
- ६६) आत्मनिरीक्षण तंत्रे पुढीलपैकी कोणती ?
 १) वाक्यपूर्ती, चित्रपूर्ती, बाहुली खेळ
 २) मुलाखत, प्रश्नावली, मतावली
 ३) प्रासंगिक नोंद, पडताळा सूची, समस्या सूची
 ४) सामाजिक आलेख, मतावली, प्रश्नावली
- ६७) समाजमिती तंत्रातील उपप्रकार कोणते ?
 १) सामाजिक आलेख, ओळखा बरे
 २) मतावली, प्रश्नावली
 ३) प्रासंगिक नोंदी, पडताळा सूची
 ४) वाक्यापूर्ती, कथापूर्ती
- ६८) पदनिश्चयन श्रेणीचे प्रकार कोणते ?
 १) वर्णनात्मक, बोधात्मक, भावात्मक, क्रियात्मक
 २) बोधात्मक, भावात्मक, संकेतात्मक, वर्णनात्मक
 ३) वर्णनात्मक, भावात्मक, बोधात्मक, व्याख्यात्मक
 ४) वर्णनात्मक, संकेतात्मक, अंकात्मक, व्याख्यात्मक
- ६९) मूल्यमापनाच्या गुणात्मक साधनांचे चार प्रकार कोणते ?
 १) निरीक्षण, आत्मनिरीक्षण, परीक्षण, समीक्षण
 २) निरीक्षण, आत्मनिरीक्षण, आविष्कार, समाजमिती
 ३) निरीक्षण, समीक्षण, परीक्षण, आविष्कार
 ४) निरीक्षण, समाजमिती, आत्मनिरीक्षण, परीक्षण
- ७०) ज्या कसोटीमुळे अभ्यास केलेल्या व अभ्यास न केलेल्या विद्यार्थ्यांमधील फरक समजतो ती -----
 --- कसोटी होय.

- १) पर्याप्त
 २) उपयुक्त
 ३) भेदभावक्षम
 ४) सप्रमाण

उत्तरसूची :

१-३,	२-१,	३-१,	४-२,	५-३,	६-१,
७-३,	८-१,	९-१,	१०-१,	११-४,	१२-२,
१३-४,	१४-१,	१५-३,	१६-२,	१७-१,	१८-२,
१९-३,	२०-१,	२१-१,	२२-१,	२३-३,	२४-३,
२५-२,	२६-२,	२७-१,	२८-४,	२९-४,	३०-१,
३१-२,	३२-२,	३३-३,	३४-१,	३५-४,	३६-३,
३७-३,	३८-१,	३९-२,	४०-३,	४१-४,	४२-३,
४३-३,	४४-४,	४५-१,	४६-२,	४७-१,	४८-१,
४९-२,	५०-३,	५१-२,	५२-२,	५३-१,	५४-४,
५५-१,	५६-३,	५७-१,	५८-३,	५९-४,	६०-३,
६१-२,	६२-३,	६३-१,	६४-३,	६५-२,	६६-२,
६७-१,	६८-४,	६९-२,	७०-३		

अधिकचे प्रश्न

- १) विद्यार्थ्यांला देण्यात आलेल्या अध्ययन अनुभवाद्वारा वर्तन बदलाची तपासणी करणारी चाचणी म्हणजे ----- होय.
 १) संपादनकूक चाचणी २) प्रमाणित चाचणी ३) नैदानिक चाचणी ४) भेदनक्षम चाचणी
- २) आशयात्मक किंवा निबंधवजा प्रश्नाना ----- प्रश्न म्हटले जाते.
 १) वस्तुनिष्ठ २) बद्ध प्रतिसादात्मक ३) मुक्त प्रतिसादात्मक ४) बहुपर्यायी
- ३) पुढीलपैकी कुठल्या प्रश्नप्रकारात उत्तर अचूक असले तरी संपूर्ण गुण मिळण्याची शक्यता कमी असते ?
 १) निबंधवजा २) बहुपर्यायी ३) द्विपर्यायी ४) जोडया लावा
- ४) पुढीलपैकी कोणत्या प्रश्नप्रकारात विद्यार्थ्यांना उत्तर आपल्या भाषेत लिहिता येते ?
 १) निबंधवजा २) द्विपर्यायी ३) बहुपर्यायी ४) जोडया लावा
- ५) लेखनशैली, भाषा, यांचा गुणदानावर परिणाम कोणत्या प्रश्नप्रकारात प्रामुख्याने होतो ?
 १) वस्तुनिष्ठ २) दीर्घोत्तरी ३) चूक/बरोबर ४) गाळलेले शब्द भरा
- ६) पुढीलपैकी कोणत्या प्रश्नप्रकारात तपासताना वस्तुनिष्ठता कमी असते ?
 १) जोडया लावा २) गाळलेल्या जागा भरा ३) टिपा लिहा ४) चूक किंवा बरोबर
- ७) पुढीलपैकी कोणत्या प्रकारचे प्रश्न तयार करणे सोपे असते ?
 १) बहुपर्यायी २) टिपा लिहा ३) जोडया लावा ४) यांपैकी नाही
- ८) विद्यार्थ्यांचे भाषा-कौशल्य आजमावण्यासाठी कोणता प्रश्नप्रकार उपयुक्त ठरतो ?
 १) जोडया लावा २) गाळलेल्या जागा भरा ३) चूक किंवा बरोबर ४) दीर्घोत्तरी
- ९) पुढीलपैकी कोणते प्रश्न अधिक वापरल्यास प्रश्नपत्रिकेचा आकार लहान होतो ?
 १) लघूत्तरी- दीर्घोत्तरी २) वस्तुनिष्ठ ३) बहुपर्यायी ४) द्विपर्यायी
- १०) पुढीलपैकी कोणत्या प्रश्नप्रकारात उत्तर संपूर्णपणे चूक किंवा बरोबर असत नाही ?
 १) वस्तुनिष्ठ २) बहुपर्यायी ३) आशयात्मक ४) गाळलेल्या जागा भरा
- ११) केवळ काही घटकांचा अभ्यास करून उत्तीर्ण होणे पुढीलपैकी कोणत्या प्रश्नप्रकारच्या प्रश्नपत्रिकेद्वारे शक्य होते ?
 १) दीर्घोत्तरी २) वस्तुनिष्ठ ३) बहुपर्यायी ४) द्विपर्यायी
- १२) पुढीलपैकी कोणत्या प्रश्नप्रकाराच्या वापराने संपूर्ण पाठ्यक्रमवार प्रश्न काढणे अवघड असते ?
 १) वस्तुनिष्ठ २) अतिलघूत्तरी ३) दीर्घोत्तरी ४) लघूत्तरी
- १३) '१८५७ च्या उठावाचे परिणाम सविस्तर स्पष्ट करा.' हा कोणत्या प्रकारचा प्रश्न आहे ?
 १) वस्तुनिष्ठ २) बहुपर्यायी ३) द्विपर्यायी ४) निबंधवजा
- १४) पुढीलपैकी कोणत्या प्रकारास निश्चित प्रतिसादात्मक प्रश्न म्हणता येईल ?
 १) द्विपर्यायी २) लघूत्तरी ३) दीर्घोत्तरी ४) आशयात्मक
- १५) पुढीलपैकी कोणत्या प्रश्नप्रकारात परीक्षकांच्या मतांचा काहीही परिणाम होत नाही ?
 १) टिपा २) प्रत्यभिज्ञान ३) लघूत्तरी ४) अतिलघूत्तरी
- १६) कोणत्या प्रश्नप्रकारात पर्याय उपलब्ध असतात ?
 १) वस्तुनिष्ठ २) एका वाक्यात उत्तरे ३) एका शब्दात उत्तरे ४) प्रत्यभिज्ञान
- १७) पुढीलपैकी कोणत्या प्रश्नप्रकारात उत्तर ओळखण्याची प्रक्रिया घडते ?
 १) प्रत्यावाहन २) प्रत्यभिज्ञान ३) एका वाक्यात उत्तरे ४) एका शब्दात उत्तरे
- १८) पुढीलपैकी कोणत्या प्रकारचे प्रश्न तयार करणे सर्वात सोपे असते ?
 १) बहुपर्यायी २) द्विपर्यायी ३) जोडया लावा ४) यांपैकी नाही

- १९) पुढीलपैकी कोणत्या प्रकारच्या प्रश्नाचे उत्तर अंदाजे देऊनही अचूक असण्याची किमान पन्नास टक्के शक्यता असते ?
 १) बहुपर्यायी २) पर्यायी ३) द्विपर्यायी ४) जोडया लावा
- २०) पुढीलपैकी कोणत्या प्रकारातील प्रश्न तयार करणे अवघड असते ?
 १) पर्यायी २) आशयात्मक ३) द्विपर्यायी ४) बहुपर्यायी
- २१) पुढीलपैकी कोणते प्रश्न प्रश्नपत्रिकेत अधिक वापरल्यास प्रश्नपत्रिकेची लांबी वाढते ?
 १) द्विपर्यायी २) बहुपर्यायी ३) लघूत्तरी ४) दीर्घोत्तरी
- २२) 'प्रत्यावाहन' प्रश्नामध्ये ----- लागते.
 १) उत्तर ओळखावे २) उत्तर निवडावे ३) उत्तर आठवावे ४) उतार स्पष्ट करावे
- २३) 'महात्मा गांधीजीचे संपूर्ण नाव काय ?' हा कोणत्या प्रकारचा प्रश्न आहे ?
 १) प्रत्यभिज्ञान २) प्रत्यावाहन ३) पर्यायी ४) लघूत्तरी
- २४) 'भारतात ----- घटक राज्ये आहेत.' हा कोणत्या प्रकारचा प्रश्न आहे ?
 १) प्रत्यभिज्ञान २) बहुपर्यायी ३) पूर्ती ४) पर्यायी
- २५) कमी वेळेत व सहज निर्मिती करता येणारा प्रश्नप्रकार कोणता ?
 १) बहुपर्यायी २) जोडया लावा ३) प्रत्याभिष्टान ४) रिकाम्या जागा भरा
- २६) 'युग्मिकरण' हा कोणत्या प्रकारातील प्रश्न आहे ?
 १) प्रत्यावाहन २) प्रत्याभिज्ञान ३) रिकाम्या जागा भरा ४) अतिलघूत्तरी
- २७) प्रश्नविश्लेषणात प्रामुख्याने कशाचा विचार केला जातो ?
 १) प्रश्नविधान, उत्तर २) प्रश्न, उत्तराचे मुद्दे
 ३) काठीण्यपातळी, भेदनक्षमता ४) प्रश्न, काठीण्यपातळी
- २८) प्रश्नपत्रिकेसाठी संविधान तयार करताना कोणते घटक विचारात घेतात ?
 १) प्रश्नप्रकार, उद्दिष्टे, पाठ्यांश २) प्रश्नप्रकार, प्रश्नपत्रिका, विद्यार्थ्यांसाठी सूचना
 ३) प्रश्नप्रकार, पाठ्यांश, उत्तराचे मुद्दे ४) प्रश्नपत्रिका, नमुना उत्तरे, विद्यार्थ्यांसाठी सूचना

उत्तरसूची :

१-१,	२-३,	३-१,	४-१,	५-२,	६-३,
७-२,	८-४,	९-१,	१०-३,	११-१,	१२-३,
१३-४,	१४-१,	१५-२,	१६-४,	१७-१,	१८-२,
१९-३,	२०-४,	२१-२,	२२-३,	२३-२,	२४-३,
२५-४,	२६-२,	२७-३,	२८-१		

अधिकचे प्रश्न

- १) 'Statistics' या शब्दाचा मराठी प्रतिशब्द कोणता ?
 १) गणितशास्त्र २) मूल्यनिर्धारण ३) कोष्टकिय माहिती ४) संख्याशास्त्र
- २) समान लांबीच्या प्राप्तांकाच्या गटास ----- असे म्हणतात.
 १) विस्तार २) वर्गांतर ३) बहुलक ४) गटांची लांबी

- ३) 'वर्गांतराची वारंवारिता' म्हणजे काय ?
 १) विशिष्ट वर्गांतराचा वर्गांतर मध्य
 २) वर्गांतराची संख्या
 ३) एकूण विद्यार्थी संख्या
 ४) प्रत्येक वर्गांतरात येणाऱ्या प्राप्तांकाची संख्या
- ४) गटाच्या प्राप्तांक मालिकेतील सर्व संख्येचे प्रतिनिधित्व करणारी व सर्व मालिकेच्या मध्याच्या जवळपास असणारी संख्या म्हणजे ----- होय.
 १) वारंवारिता
 २) गटांचे विचलन
 ३) गटांची केंद्रीय प्रवृत्ती
 ४) वर्गांतर मध्य
- ५) गटांतील सर्व प्राप्तांकांची अंकगणिती पद्धतीने काढलेली सरासरी म्हणजे ----- होय.
 १) विचलन
 २) मध्यमान
 ३) गृहीत मध्यमान
 ४) प्रमाण विचलन
- ६) केंद्रीय प्रवृत्तीचे सर्वात विश्वसनीय परिणाम कोणते ?
 १) मध्यमान
 २) मध्यांक
 ३) बहुलक
 ४) यांपैकी नाही
- ७) मालिकेतील प्राप्तांक उतरत्या किंवा चढत्या क्रमाने मांडले असता अगदी मध्यावर असणारा प्राप्तांक म्हणजे ----- होय.
 १) मध्यमान
 २) मध्यांक
 ३) बहुलक
 ४) यांपैकी नाही
- ८) गटात सर्वाधिक वेळा येणारा प्राप्तांक म्हणजे ----- होय.
 १) मध्यमान
 २) मध्यांक
 ३) बहुलक
 ४) मध्यगा
- ९) बहुलकाला ----- असेही म्हणतात.
 १) मध्यमान
 २) मध्यांक
 ३) एकलक
 ४) भूयिष्टक
- १०) 'मध्यांक' यास ----- असेही म्हटले जाते.
 १) मध्यमान
 २) मध्यगा
 ३) मध्यांक
 ४) बहुलक
- ११) केवळ निरीक्षणच्या आधारे केंद्रीय प्रवृत्तीचे खालीलपैकी कोणते परिमाण शोधणे सोपे जाते ?
 १) मध्यांक
 २) मध्यगा
 ३) सरासरी
 ४) बहुलक
- १२) ५०, ५५, ५२, ६१, ५५, ४८, ३५ या प्राप्तांक मालिकेचा बहुलक किती ?
 १) ५०
 २) ५२
 ३) ५५
 ४) ६१
- १३) गटाच्या केंद्रीय प्रवृत्तीभोवती किंवा मध्यमानाभोवती गुण विखुरणारी बाब म्हणजे ----- होय.
 १) विचलन
 २) मध्यांक
 ३) बहुलक
 ४) विस्तार
- १४) एका गटातील सर्वात मोठा आणि सर्वात लहान प्राप्तांक म्हणजे ----- होय.
 १) विचलन
 २) मध्यांक
 ३) विस्तार
 ४) बहुलक
- १५) विचलनशीलतेचे सर्वात विश्वसनीय परिमाण कोणते ?
 १) सरासरी विचलन
 २) प्रमाण विचलन
 ३) चतुर्थक विचलन
 ४) मध्य विचलन
- १६) प्रसामान्य संभव वक्र कोणत्या आकाराचा असतो ?
 १) उलटा त्रिकोण
 २) शंकू
 ३) घंटा
 ४) आयत
- १७) प्रसामान्य संभव वक्रात वक्र धन विषमिती येण्यामागे नसलेले कारण कोणते ?
 १) गटात हुशार विद्यार्थी कमी असणे
 २) परीक्षक कमी गुण देणारे असणे.
 ३) अभ्यासक्रम सोपा असणे
 ४) प्रश्नपत्रिकेत कठीण प्रश्न असणे.

१८) प्रसामान्य संभव वक्रात वक्र ऋण विषमित येण्यामागे नसलेले कारण कोणते ?

- १) गटात हुशार विद्यार्थी अधिक असणे   २) परीक्षक कमी गुण देण्याच्या प्रवृत्तीचे असणे
३) शिक्षकांचे अध्यापन परिणामकारक असणे   ४) अभ्यासक्रम सोपा असणे

१९) प्रसामान्य संभाव्य वक्रात वक्र धन विषमित येण्यामागील कारण कोणते ?

- १) गटात हुशार विद्यार्थी अधिक असणे   २) प्रश्नपत्रिकेत सोपे प्रश्न अधिक असणे
३) अभ्यासक्रम सोपा असणे   ४) परीक्षक जास्त गुण देणारे असणे

२०) प्रसामान्य संभाव वक्रात वक्र ऋण विषमित होण्यामागील कारण कोणते ?

- १) प्रश्नपत्रिकेत कठीण प्रश्न जास्त आसणे   २) अभ्यासक्रम कठीण आसणे
३) परीक्षक कमी गुण देणारे असणे   ४) गटात हुशार विद्यार्थी अधिक असणे

उत्तरसूची :

१-४,	२-२,	३-४,	४-३,	५-२,	६-१,
७-२,	८-३,	९-२,	१०-३,	११-४,	१२-३,
१३-१,	१४-३,	१५-२,	१६-३,	१७-३,	१८-२,
१९-३,	२०-४				

भाषा : १ — मराठी

उतारे व त्यावरील आधारित प्रश्न

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

प्रवास करण्यासाठी स्वतःच्या दोन पायांशिवाय माणसाजवळ काहीही नव्हते, अशा कालचा विचार करणे कठीण आहे. त्याच्यापाशी ना घोडा, ना उंट, अगदी बैलगाडीही नव्हती. एका ठिकाणाहून दुस-या ठिकाणी चालत चालत तो खूप लांबवर प्रवास करी. माणसाने चक्राचा शोध लावल्यानंतर गाडी आली असावी. पण चक्र आणि गाडीआधी माणूस प्रवासासाठी प्राण्यांना माणसाळवण्यास शिकला असावा. कदाचित चक्राचा शोध लावण्यापूर्वी माणूस जलवाहतुकीचा उपयोग करीत असावा. अशी शक्यता आहे. की, त्याने पाण्यावर लाकूड तरंगतांना पाहिले असावे आणि त्याला जल वाहतुकीची कल्पना सुचली. बहुधा त्याने एखाद्या झाडाचा बुंधा कोरून पोकळी करून पहिली नाव निर्माण केली.

१) प्रारंभी माणूस कसा प्रवास करीत होता ?

- १) नावेने   २) पायी   ३) घोड्याच्या पाठीवरून   ४) बैलगाडीतून

२) माणसाने पहिली नाव कशी निर्माण केली ?

- १) पाण्यावर लाकूड तरंगतांना पाहून.   २) प्राण्यांना पोहतांना पाहून.
३) लाकडाचे तुकडे एकत्र बांधून   ४) झोपडी बनवायची ठरवून.

३) माणसाने झाडाचा बुंधा कोरून पोकळी निर्माण केली; कारण त्याला-

- १) गाडी बनवायची होती.   २) चाक बनवायचे होते.
३) नाव बनवायची होती.   ४) झोपडी बनवायची होती.

४) पुढीलपैकी कोणती घटना प्रथम घडली ?

- १) माणसाने प्राण्यांना माणसाळवले.   २) माणसाने चक्राचा शोध लावला.
३) माणसाने गाडी बनवली.   ४) माणसाने नाव बनवली.

५) उता-यातील मुख्य कल्पना पुढीलपैकी कशाने चांगली व्यक्त होते ?

- १) माणूस खूप काळापासून प्राण्यांना मानसाळवत आला आहे.
२) माणसाने वाहतुकीची विविध साधने वापरली आहेत.
३) माणसाने विविध प्रकारच्या नावा बनवल्या आहेत.
४) माणूस नेहमीच जलवाहतुकीच्या साधनांच्या शोधात राहिला आहे.

उत्तरसूची : १-२, २-४, ३-३, ४-१, ५-२

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

सर्व हंसाचे कौतुक करतात आणि मला काळा म्हणतात. मी हंसापेक्षा वेगाने उडू शकतो. मी त्याला आव्हान देऊन त्याचा पराभव करीन. मग लोक माझे कौतुक करतील आणि त्याचा अपमान करतील. असा विचार करून कावळ्याने हंसाला आपल्याबरोबर समुद्राच्या असलेल्या एका बेटावर उडण्याचे आव्हान दिले. हंसाने या गोष्टीला नकार दिला. पण कावळ्याने हट्ट धरला, म्हणून दोघेही आकाशात उडाले. सुरुवातीला खूपच वेगाने उडत कावळा हंसाच्या पुढे गेला. हंस आपल्या नेहमीच्या वेगाने उडत होता. लवकरच कावळा थकला आणि पडू लागला. त्याची कीव येऊन हंसाने त्याला आपल्या पंखावर घेतले आणि त्या बेटापर्यंत सुरक्षितपणे उडवून नेले. कावळ्याला स्वतःची लाज वाटली.

१) कावळा कसा होता ?

- १) हुशार   २) गर्विष्ठ   ३) नम्र   ४) मत्सरी

- २) हंसाने कावळ्याच्या प्रस्तावाचे प्रारंभी काय केले ?
- १) स्वागत केले. २) प्रस्तावाला नकार दिला
३) प्रस्ताव स्वीकारला ४) प्रस्तावाची थट्टा केली
- ३) कावळ्याने हंसाला सुचवले की, त्यांनी-
- १) एकमेकाला सहाय्य करावे. २) उडण्याची शर्यत लावावी.
३) बेटावर दोघांनी एकत्र बसावे. ४) सहलीला जावे.
- ४) हंसाला आव्हान देऊन त्याचा पराभव करण्याची कावळ्याची इच्छा का होती ?
- १) कावळ्याचे कौतुक होईल २) हंसाचे कौतुक होईल.
३) हंसाला काळा म्हटले जाईल ४) हंसाला त्याची कीव येईल.
- ५) कावळ्यासारखे न करता, हंस आपल्या नेहमीच्या वेगाने उडाला ; कारण —
- १) तो कावळ्याला घाबरून होता. २) तो अहंकारी होता.
३) तो अंतिम परिणामाविषयी साशंक होता. ४) त्याला आत्मविश्वास होता.

उत्तरसूची : १-४, २-२, ३-२, ४-१, ५-४

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

मेरी एका दवाखान्यात नर्स होती. स्वतःच्या लग्नाच्या दिवशीही ती कामावर गेली होती. काम पूर्ण होताच ती घरी गेली. दोन तासावरच तिचे लग्न होते. तिने आपला गणवेश बदलला आणि नववधूचा पोशाख केला. नंतर ती चर्चला जाण्यास निघाली. वाटेत तिने फुले खरेदी केली लग्नाच्या वेळेपूर्वी दहा मिनिटे ती चर्चमध्ये पोहचली. त्या वेळी चर्चमध्ये कोणीही नव्हते. लग्नाच्या वेळेनंतर दहा मिनिटे उशिराने नियोजित वर चर्चमध्ये हजर झाला. पण मेरीने त्याच्याशी लग्न करण्यास नकार दिला. ती म्हणाली “जो माणूस स्वतःच्या लग्नाला वेळेवर हजर राहत नाही, तो जीवनात कशा प्रकारे राहत असेल ? अशा माणसाशी लग्न करून माझे जीवन बरबाद करू इच्छीत नाही.” एवढे म्हणून ती घरी परतली. त्या नियोजित वराला अत्यंत लाज वाटली आणि निराश होऊन तो परत गेला.

- १) लग्न कोठे होणार होते ?
- १) वधूच्या घरी २) वराच्या घरी ३) चर्चमध्ये ४) दवाखान्यात
- २) लग्नापूर्वी मेरीने काय केले नाही ?
- १) ती वराला भेटण्यास गेली नाही. २) तिने नववधूचा पोशाख केला नाही.
३) तिने दवाखान्यात नोकरी केली नाही. ४) तिने फुले खरेदी केले नाही.
- ३) मेरीने नियोजित वराशी लग्न करण्यास नकार दिला, यामागील कारण कोणते ?
- १) तिचे नोकरीविषयीचे कर्तव्य २) त्याचा अनियमितपणा
३) तिचे शिस्त ४) त्याचा गर्व
- ४) “जो माणूस स्वतःच्या लग्नाला वेळेवर हजर राहत नाही, तो जीवनात कशा प्रकारे राहत असेल ?” या वाक्यातील ‘कशा प्रकारे’ शब्द काय सुचवतो ?
- १) फुले खरेदी करण्याचे २) गणवेश बदलण्याचे
३) चर्चमध्ये जाण्याचे ४) वेळेवर पोहोचण्याचे.
- ५) “ जो माणूस लग्नाच्या वेळी ----- राहत नाही,” या वाक्यात मेरीच्या स्वभावाचा कोणता गुण प्रकट होतो ?
- १) स्पष्टवक्तेपणा २) असभ्यता ३) वराबद्दलचा अनादर ४) भांडखोरपणा

उत्तरसूची : १-३, २-१, ३-२, ४-४, ५-१

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

इ.स. १९२१ मध्ये अलेक्झांडर फ्लेमिंगने पेनिसिलिनचा शोध लावला. मानवाने शोध लावलेल्या अत्यंत उपयोगी औषधापैकी हे एक औषध आहे. बॅक्टेरियामुळे चिघळलेल्या ज्या जखमा दुस-या कोणत्याही रीतीने ब-या होत नाहीत, अशा जखमा पेनिसिलीनमुळे ब-या होतात. प्रत्येक प्रकारच्या बॅक्टेरियाचा नाश या औषधाने होत नसला तरी जखमांमधील खास प्रकारच्या जिवाणूंना पेनिसिलीन मोठ्या प्रमाणात नष्ट करते. सुरुवातीला या शोधाची माहिती फारच थोड्या लोकांना होती. जखमी सैनिकांचे प्राण वाचवण्याची शक्ती पेनिसिलीन मध्ये होती. त्यामुळे युद्धात ते उपयोगी पडत असे. पेनिसिलीन तयार करण्यासाठी अनेक कारखाने स्थापन करण्यात आले. त्यांच्या मदतीने तयार झालेल्या या औषधामुळे हजारो सैनिक व लोकांचे प्राण वाचू शकले आणि मानवजातीवरील अनेक संकटे दूर झाली.

१) पेनिसिलीन खूप उपयोगी आहे कारण ते —

१) युद्धात उपयोगी पडते.	२) अनेक कारखान्यात तयार होते.
३) जखमा ब-या करते.	४) सैनिकांना बरे करते.

२) जखमा ब-या करण्याच्या पेनिसिलीनच्या शक्तीचा अनुभव खास करून कोणाला आला ?

१) सैन्याला	२) अलेक्झांडर फ्लेमिंगला
३) वैज्ञानिकांना	४) जखमी सैनिकांना

३) पेनिसिलीन अशा जखमा ब-या करते की, ज्या ----- चिघळलेल्या असतील.

१) कोणत्याही बॅक्टेरियामुळे	२) खास प्रकारच्या बॅक्टेरियामुळे
३) युद्धामुळे	४) इजा झाल्यामुळे.

४) हजारो लोकांचे प्राण वाचले; कारण की —

१) लोक औषधाचा उपयोग करीत.	२) लोकांना झालेली इजा गंभीर नव्हती.
३) युद्ध चालू राहिले नाही.	४) पेनिसिलीनचा शोध लागला.

५) 'मानवजातीवरील अनेक संकटे दूर झाली.' या वाक्याचा अर्थ असा की —

१) अजून काही संकटे बाकी आहेत.	२) संकटांना कधीच अंत नसतो.
३) नाहक मृत्यूचे प्रमाण कमी झाले.	३) दयाळू माणसापुढे अनेक अडचणी असतात.

उत्तरसूची: १-३, २-४, ३-२, ४-४, ५-१

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

श्रीधरला कुत्र्यांची भीती वाटत होती. तो जेव्हा पाच वर्षांचा होता, तेव्हा त्याच्या शेजा- - याच्या कुत्र्याने त्याच्यावर उडी मारली होती आणि त्याला ते चावले होते. आता त्याचे काका 'कॉफी' नावाची कुत्री त्याला देत होते. ते ऑस्ट्रेलियाला जाणार होते आणि कुत्री त्यांच्याबरोबर नेऊ शकत नव्हते. सौम्य डोळ्यांची 'कॉफी' गडद तपकिरी रंगाची होती. तिला मुले आवडायची. जेव्हा त्याच्या काकांनी कॉफीला घरी आणले, तेव्हा प्रत्येकाने तिच्या पाठीवरून हात फिरवला. स्मिताने तिला उराशी घट्ट धरले. आईने तिला थोडे दूध दिले. वडिलांनी तिच्या कानात गुदगुल्या केल्या. कॉफीने शेषूट हलवले. श्रीधर कोप-यात बसून होता. तोच एकटा असा होता की, ज्याने तिला हात लावला नव्हता. अचानक कॉफी त्याच्याकडे गेली आणि तिने त्याचा हात चाटला. श्रीधर जवळजवळ ओरडलाच. नंतर ती पायाजवळ बसली. काका हसले. "श्रीधर," ते म्हणाले, "तिला तू आवडला आहेस. तिला फिरायला घेऊन जा. तू तिची काळजी घेतली पाहिजे. मी गेल्यानंतर तिला वार्ड वाटेल." श्रीधर हसला. त्यानंतर तो कधीच घाबरला नाही.

- १) श्रीधर कुत्र्यांना घाबरत होता, कारण —
 १) तो फक्त पाच वर्षांचा होता. २) त्याच्याजवळ पाळीव प्राणी कधीच नव्हता.
 ३) शेजा-याचे कुत्रे त्याला चावले होते. ४) कुत्री माणसावर उड्या मारतात.
- २) श्रीधरच्या कुटुंबाकडे काका कॉफीला देत होते कारण, —
 १) त्यांना कॉफी आता नको होती. २) ते आपला देश सोडून चालले होते.
 ३) ते श्रीधरला भेटवस्तू देऊ इच्छित होते. ४) कॉफीला श्रीधर आवडला होता.
- ३) कॉफीचे स्वागत फक्त कोणी केले नाही ?
 १) श्रीधरने २) स्मिताने ३) श्रीधरच्या वडिलांनी ४) श्रीधरच्या आईने
- ४) कॉफीला ते नाव दिले गेले, कारण —
 १) काकांना कॉफी प्यायला आवडत होती. २) तिचे डोळे सौम्य होते.
 ३) तिला मुले आवडायची ४) तिचा रंग गडद तपकिरी होता.
- ५) श्रीधर तिला आवडला, हे कॉफीने असे दाखवले —
 १) तिचे शेषूट हलवून २) त्याचा हात चाटून
 ३) त्याच्यावर उडी मारून ४) त्याच्याबरोबर फिरायला जाऊन

उत्तरसूची : १-३, २-२, ३-१, ४-४, ५-२

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

निनाला सुट्टी लागली. ती आपल्या कुटुंबियांसमवेत सिमल्याला गेली. तिथे जाऊन आजारी पडली. नंतर तिचे काका आले. कारण त्यांचे कार्यालय सिमल्यात होते. ते कार्यालयीन कामासाठी सिमल्यात आले. प्रेरणा ही निनाची बहीण होती. निना ही तिच्या काकांसोबत गप्पागोष्टी करीत होती. तिचा आजार बरा होऊन तिची सुट्टी संपली. ती तिच्या गावी परत आली. तिला तिच्या मैत्रीणीने विचारले, “तुझी सुट्टी कशी गेली ?” ती म्हणाली, “फारच कमी मजेची.”

- १) निना आपल्या कुटुंबियांसमवेत सिमल्याला का गेली होती ?
 १) नातेवाईकांना भेटण्यासाठी २) आजारावर उपचारासाठी
 ३) सुट्टी घालवण्यासाठी ४) कार्यालयीन कामासाठी
- २) निनाच्या म्हणण्यानुसार तिची सुट्टी कशी गेली होती ?
 १) वाईट २) खूप चांगली ३) खूपच उत्तेजक ४) फारच कमी मजेची
- ३) प्रेरणा ही निनाची कोण होती ?
 १) बहीण २) नातलग ३) मैत्रीण ४) आत्या
- ४) निना म्हणते, माझे काका खूप छान आहेत. म्हणजे तिला असे म्हणायचे आहे की —
 १) ते खूप महत्वाची व्यक्ती आहेत . २) ते अगदीच मुर्ख आहेत .
 ३) ते असामान्य गोष्टी करू शकतात. ४) ते खूपच प्रेरक आहेत .
- ५) निनाचे काका काही कार्यालयीन कामासाठी आले होते; म्हणजे —
 १) त्यांचे कार्यालय सिमल्यात होते. २) त्यांचा व्यवसाय सिमल्यात होता.
 ३) कार्यालयातील लोकांनी त्यांना पाठवले होते. ४) ते सुद्धा सुट्टीवरच आले होते.

उत्तरसूची : १-३, २-४, ३-१, ४-४, ५-१

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

वनस्पती प्राण्यांप्रमाणे इतस्ततः फिरत नाहीत. त्यांच्या मुळांमुळे त्या जमिनीत रूतलेल्या असतात. अन्नरस मिसळलेल्या जमिनीतील पाणी मूळ शोषून घेते. ते वनस्पतीच्या इतर भागात पोहोचवते. डेलिया आणि गाजरासारखी काही मुळे अन्न साठवतात. पानांना सूर्यप्रकाश आणि हवा

मिळावी, म्हणून खोड वनस्पतीला वर उचलते. खोड ही अन्ननलिका सुद्धा आहे. मुळाकडून ते अन्न घेते. पान सूर्यप्रकाश आणि हवा वापरून वनस्पतीला जगण्यासाठी आवश्यक असलेले अन्न तयार करते. बाष्प निघून जाण्यासाठी पानांला छिद्र असतात. या छिद्रांमधूनच ते प्राणवायू श्वसनाच्या रुपाने घेते. फूल बिया निर्माण करते आणि त्यांतून नवीन वनस्पती वाढतात.

१) वनस्पतींना जमिनीत पक्के कोण धरते ?

- १) मुळे   २) खोड   ३) पाने   ४) फुले

२) खोडाला 'अन्ननलिका' सुद्धा म्हणतात; कारण ते —

- १) नलिकेसारखे दिसते.   २) मुळाकडून अन्न घेते.
३) अन्न तयार करते.   ४) पोकळ असते.

३) पुढीलपैकी कोणते विधान बरोबर नाही ?

- १) मुळे वनस्पतीला जमिनीत पक्के धरतात.   २) वनस्पतीसुद्धा फिरू शकतात.
३) खोड वनस्पतीला आधार देते.   ४) पाने अन्न तयार करतात.

४) आपण वनस्पतीची सर्व पाने तोडल्यास काय होईल ?

- १) ती जोरात वाढेल   २) ती जोरात श्वासोच्छ्वास करील.
३) ती अन्नसाठा करील   ४) ती लवकरच मरेल.

५) नवीन वनस्पती कशापासून तयार होतात ?

- १) जुन्या वनस्पतीपासून   २) सुपीक जमिनीपासून
३) फुलांनी तयार केलेल्या बियांपासून   ४) पावसाच्या पाण्यापासून

उत्तरसूची : १-१ , २-२ , ३-२ , ४-४, ५-३

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

सिमि म्हणजे एक पिल्लू होते. ती फार गोड होती. आशाला ती एका पार्कमध्ये रडत असलेली सापडली होती. जेव्हा तिने उचलून घेतले, तेव्हा पिल्लू रडायचे थांबले. तिच्याकडे पाहू लागले. आशाला तिचे असे बघणे आवडले. तिने तिला घरी घेवून जायचे ठरवले. तिच्या आईनेही या बेताला संमती दिली. त्या दोघांनी तिचे नाव ठेवले 'सिमि' आणि तिला त्या आनंदाने घरी घेऊन आल्या. अजून त्या पिल्लाला कोणी शिकवलेले नव्हते. म्हणून आशाने विचार केला की त्याला शिकवावे. दुस-या दिवशी सकाळी ती सिमीला बाहेर घेऊन गेली. तिला काही गोष्टी शिकवल्या. शिकवणा-याला थोडे कठोर व्हावेच लागते. त्यामुळे जेव्हा तिने ऐकले नाही, तेव्हा तिने तिला शिक्षा केली आणि नेव्हा तिने मनाप्रमाणे करून दाखवले, तेव्हा तिला बक्षीस दिले. एकंदरीत शिकवणे काही अवघड नव्हते. एका आठवड्याच्या आत सिमि म्हणजे एक चांगले सभ्य पिल्लू बनून गेली.

१) आशा सिमीला घरी घेऊन आली, कारण तिला —

- १) तिची दया आली.   २) तिचे बघणे आवडले.
३) कुत्र्याची आवड होती.   ४) एका पिल्लाची गरज होती.

२) 'तिने ऐकले नाही...' इथे 'तिने' म्हणजे —

- १) आशाने   २) आशाच्या आईने   ३) पिल्लाने   ४) गोष्ट सांगणारीने

३) 'बक्षीस' च्या विरुद्धार्थी शब्द कोणता आहे ?

- १) प्रोत्साहन   २) शिक्षा   ३) भेट   ४) रागावणे

४) पिल्लाचे नाव सिमि कोणी ठेवले ?

- १) आशाने   २) तिच्या आईने   ३) आशाने आणि आईने   ४) आशाच्या मैत्रिणीने

५) 'मनाप्रमाणे करून दाखवले...' याकरिता पुढीलपैकी कोणता शब्द बरोबर आहे ?

- १) आज्ञापालन   २) प्रदर्शन   ३) अनुकरण   ४) उचलणे

उत्तरसूची: १-१, २-३, ३-२, ४-३, ५-३

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

एका मंत्रिमहाशयांना तुरुंगाची तपासणी करित असताना एका लहान खोलीत एक तरुण गुन्हेगार आढळला. त्यांनी त्या कैद्याला त्याच्या हातून कोणता गुन्हा घडला होता ते विचारले, तो कैदी उच्चारला, “ रस्त्यातून जात असतांना मला एका दोरीचा तुकडा दिसला. त्याच्या कोणालाही उपयोग नसावा, असा विचार करून मी तो उचलला आणि घरी आणला .” मंत्रिमहाशयांना आश्चर्य वाटले. त्यांना त्या माणसाची दया आली. फक्त जुन्या दोरीचा तुकडा उचलला.” तुरुंगाधिकारी म्हणाला, “ त्या दोरीला काय बांधले होते, ते आपण कृपया त्याला विचारावे.” मंत्रिमहाशयांनी त्याला विचारले, “तरुणा, त्या दोरीला काय बांधले होते ?”

“महाशय, दुर्दैवाने त्या दोरीला गाय बांधली होती.”

१) मंत्रिमहाशयांनी तरुणाला केव्हा पाहिले ?

- १) तुरुंगाची तपासणी करताना   २) रस्त्यावरून जाताना
३) तरुण गाईला घेऊन जाताना   ४) तरुणास दोरीचा तुकडा उचलताना

२) जेव्हा मंत्रिमहाशयांनी कैद्याचे पहिले उत्तर ऐकले, तेव्हा —

- १) ते वैतागले   २) त्यांचे मनोरंजन झाले
३) ते प्रक्षुब्ध झाले   ४) ते आश्चर्यचकित झाले

३) मंत्रिमहाशयांनी तुरुंगाधिका-याला काय विचारले असावे ?

- १) त्या तरुण माणसाला झालेली कैद योग्य आहे का ?
२) तो दोरीचा तुकडा कैद्याच्या मालकीचा होता का ?
३) त्या कैद्याला सोडून देणे योग्य नव्हे काय ?
४) गाय त्या दोरीला बांधली होती का ?

४) त्या तरुणाने दोरी उचलली, कारण —

- १) त्याला गरज होती.   २) ती फारच आवडली.
३) दोरीला गाय बांधली होती.   ४) कोणाच्याही मालकीची नव्हती.

५) “दुर्दैवाने त्या दोरीला गाय बांधली होती,” या विधानावरून समजते की, तो कैदी —

- १) निष्पाप होता   २) लबाड होता   ३) प्रामाणिक होता   ४) खोटारडा होता

उत्तरसूची: १-१, २-४, ३-१, ४-३, ५-२

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

दीर्घ काळानंतर माणसाने असा शोध लावला की, त्यामुळे जगातील दळण-वळणाची पध्दतच बदलून गेली. तो शोध म्हणजे चाकाचा शोध होय. जे चाक तुम्ही बैलगाडी, सायकल, बस आणि आगगाडीला पाहता तेच ते ‘चाक’ होय. आज ती गोष्ट इतकी शुल्लक वाटते की, त्यामुळे चाकाचा शोध हे एक थोर संशोधन होते, असे कोणी मानतच नाही. परंतु चाक तयार करण्यास आणि त्याचा उपयोग ध्यानात येण्यास माणसास खूप काळ लागला. पूर्वी जड ओझी माणसांना अथवा जनावरांना वाहून न्यावी लागत असत. ती गोष्ट किती अवघड असेल, याची तुम्ही सहजच कल्पना करू शकाल.

त्यानंतर कोणाच्या तरी ध्यानात आले असावे की, सपाट वस्तूपेक्षा गोल वस्तू वेगाने सरकते. पहिली गाडी म्हणजे लाकडी ओडक्यांना बसवलेले गोलाकार लाकडी तुकडेच असले पाहिजेत. आपल्या जीवनातून चाक नाहीसे करणे, म्हणजे संपूर्ण संस्कृतीच थांबवणे होय.

१) चाकाचा शोधानंतर —

- १) माणसाचे ओझी वाहण्याचे काम थांबले.
- २) ओझी वाहण्यासाठी माणसांना खूप कमी कष्ट पडू लागले.
- ३) माणूस पूर्वीपेक्षा अधिक जलद पळू लागला.
- ४) ओझी वाहण्यासाठी जनावरांचा उपयोग करण्याचे माणसाने थांबवले.

२) चाकाचा शोध हे एक थोर संशोधन वाटत नाही; कारण —

- १) चाकाचा उपयोग ही अलिकडच्या काळातील गोष्ट आहे.
- २) तो शोध फार पूर्वी लागला होता.
- ३) चाकाचा उपयोग ही अगदी नित्य व्यवहारातील गोष्ट आहे.
- ४) सर्व वाहनांना चाके असतात.

३) आदिमानवाने चाकाचा विचार पुढील कोणत्या गोष्टीवरून केला होता ?

- १) लाकडाचा सपाट तुकडा ओढून.
- २) प्राण्यांना ओझी ओढताना पाहून.
- ३) चाकाशिवाय गाडी ओढून.
- ४) गोल वस्तू घरंगळत नेऊन.

४) आपल्या जीवनातून चाक नाहीसे झाले, तर —

- १) माणसाची हालचाल थांबेल.
- २) आपणांस काम उरणार नाही.
- ३) सध्याची संस्कृती नष्ट होईल.
- ४) आयुष्य खूप धोकादायक होईल.

५) या उता-याला पुढीलपैकी कोणते शीर्षक सर्वात योग्य होईल ?

- १) चाक लहान, शोध महान
- २) माणूस आणि गाडी
- ३) दळणवळणाचे प्रकार
- ४) प्राणी आणि चाक

उत्तरसूची : १-२, २-३, ३-४, ४-३, ५-१

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

आपल्या ग्रामीण भागातील बहुसंख्य जनता गरीब आणि अज्ञानी आहे. नेहमीच पैशांची चणचण असल्यामुळे चांगली खते व बियाणे शेतकरी विकत घेऊ शकत नाहीत. त्यांच्या गरिबीचा फायदा घेऊन भरमसाठ व्याज आकारण्या-या सावकारांकडून त्याला कर्ज घ्यावे लागते. अशा प्रकारे शेतकर्यांचे जीवन कर्जाच्या बोझ्याखाली दबलेले असते. शेतकरी त्याच्या अज्ञानामुळे नवीन शेतकीपध्दती आत्मसात करू शकत नाही. म्हणून तो आपले उत्पादनही वाढवू शकत नाही. परिणामी त्याचे उत्पादन कमी राहते. हे आर्थिक प्रश्न सोडवण्याचे प्रयत्न सरकार करीत आहे. याखेरीज लोकांनीही आपल्या अडचणी दूर करण्यासाठी मेहनत घेतली पाहिजे. हे प्रश्न सोडवण्यास सहयोग व एकत्र काम करण्याची वृत्ती बरीच उपयोगी पडू शकेल. सहयोग देण्यास लोक तयार असतील तर कोणतीही गोष्ट अशक्य वाटणार नाही.

१) शेतकरी चांगली बियाणे व खते विकत घेऊ शकत नाही; कारण —

- १) ती सावकाराकडून घ्यावी लागतात.
- २) त्याच्याजवळ पुरेसे पैसे नसतात.
- ३) सरकार त्यांचे प्रश्न सोडवत नाही.
- ४) बियाणे खते सहजी उपलब्ध नसतात.

२) शेतक-याचे उत्पन्न कमी असते; कारण —

- १) सावकार भरमसाठ व्याज आकारतो.
- २) आपले उत्पादन वाढवणे त्याला शक्य होत नाही.
- ३) त्याच्यावर फार मोठ्या कर्जाचा बोझा असतो.
- ४) चांगले बियाणे व खते उपलब्ध नसतात.

- ३) खेडयातील लोकांच्या ब-याचशा सोडवता येतील, जर —
- १) त्यांना सरकारी मदत मिळेल.
  - २) सावकार भरमसाठ व्याज आकारत नाही.
  - ३) लोक सहयोग देण्यास तयार असतील.
  - ४) चांगली बियाणे व खते सहज उपलब्ध केली जातील.
- ४) शेतीच्या नवीन पद्धतीचे ज्ञान करून घेणे शेतक-याला शक्य होत नाही; याचे कारण त्यांचे
- १) अज्ञान
  - २) कर्ज
  - ३) कमी उत्पादन
  - ४) आळशीपणा
- ५) पुढीलपैकी कोणते शीर्षक या उता-याला सर्वात योग्य होईल ?
- १) शेतक-यांची कर्जे
  - २) शेतीच्या नव्या पद्धती
  - ३) शेतक-यांनी जादा मेहनत केलीच पाहिजे.
  - ४) शेतक-यांच्या आर्थिक समस्या.

उत्तरसूची : १-२, २-२, ३-३, ४-१, ५-४

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

पृथ्वीच्या पृष्ठभागावर सतत बदल होत असतात. आज जे पाण्याखाली आहे. तेच पुष्कळ वर्षापूर्वी कदाचित समुद्राच्या वर होते. समुद्री शिंपले जे एके काळी पाण्याखाली होते, आता खूप उंचीवरच्या जमिनीवर सापडतात. हिमालयाच्या अनेक शिखरांपाशी आपल्याला अनेक दगड आढळतात की, जे समुद्राच्या तळाशी वसलेल्या वस्तूचे बनतात. याचा अर्थ हिमालय कधी काळी समुद्राच्या तळाशी होता. अनेक गोष्टी पृथ्वीच्या पृष्ठभागात बदल घडवून आणीत असतात. नद्या माती वाहून नेतात आणि खडक झिजवतात. वारे मोकळी रेती आणि धूळ वाहून नेतात. कधी कधी पृथ्वीच्या पृष्ठभागाचा एखादा भाग हळूहळू वर जातो किंवा सावकाश खाली जातो. या गोष्टी बहुतेक वेळा चालूच असतात. अत्यंत संथपणे पृथ्वीचा पृष्ठभाग बदलतात. पण कधी-कधी जेव्हा भूकंप होतो, तेव्हा पृथ्वीचा पृष्ठभागात आकस्मित बदल होतो.

- १) समुद्री शिंपले जे एके काळी पाण्याखाली होते, आता पर्वतावर सापडतात. यावरून असे,
  - १) समुद्री शिंपले पर्वतावर नेले आहेत.
  - २) जोरदार वा-यांनी समुद्री शिंपले पर्वतावर नेले.
  - ३) एके काळी हे पर्वत समुद्राखाली होते.
  - ४) समुद्री शिंपले पृथ्वीवर सर्वत्र सापडतात .
- २) पृथ्वीच्या पृष्ठभागात बदल कशामुळे होतात ?
  - १) केवळ भूकंपामुळे.
  - २) समुद्राच्या पातळीत बदल होतात तेव्हा.
  - ३) नद्या आणि जोरदार वारे यांच्यामुळे.
  - ४) अनेक गोष्टींचा परिणाम म्हणून.
- ३) पृथ्वीच्या पृष्ठभागातील बदल —
  - १) नेहमीच सावकाश होतात.
  - २) नेहमीच आकस्मित होतात.
  - ३) सर्वसाधारणपणे सावकाश पण कधी कधी आकस्मित होतात.
  - ४) सर्वसाधारणपणे आकस्मित पण कधी कधी सावकाश होतात.
- ४) हिमालयाच्या अनेक शिखरांपाशी आपल्याला अशा प्रकारचे दगड आढळतात की, जे समुद्राच्या तळाशी असलेल्या वस्तूचे बनतात. याचा अर्थ असा की —
  - १) हिमालय नेहमी समुद्राच्या वर राहिलेला आहे.
  - २) हिमालय कधी काळी समुद्राच्या तळाशी होता.
  - ३) हिमालयात भूकंप होतात.
  - ४) पृथ्वीच्या पृष्ठभागात काही बदल झालेले नाहीत.

५) या उता-याला योग्य शीर्षक कोणते ?

१) पृथ्वीच्या पृष्ठभागातील बदल.

२) हिमालयातले बदल.

३) भूकंप आकस्मित बदल घडवतात.

४) पृथ्वी हळूहळू बदलते.

उत्तरसूची : १-३, २-४, ३-३, ४-२, ५-१

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

सुमारे २००० वर्षापूर्वी रोमन जहाजांनी व्यापाराच्या शोधात मलबारचा किनारा आणि तामिळनाडूचा पूर्व किनारा येथे भेट दिली. या काळात सर्व भूमध्य प्रदेशांवर रोमच्या साम्राज्याची सत्ता होती. रोमनांना भारताकडून सर्वात हवा असलेला माल म्हणजे मसाले, कापड, मौल्यवान खडे, मोरासारखे पक्षी आणि माकडासारखे प्राणी. रोमन जहाजे लाल समुद्राकडून अरबी समुद्र ओलांडून मलबार किना-याला किंवा पूर्व किना-याला येत असत. रोमन लोक आपल्याला हव्या असलेल्या मालांनी जहाजे भरून घेत. त्यासाठी सोने देऊन किंमत चुकती करीत आणि रोमला परत जात. रोमच्या सोन्याने दक्षिण भारतातील राज्ये खूप श्रीमंत झाली.

१) सुमारे २००० वर्षापूर्वी रोमन लोक मलबारच्या किना-यावर कशाच्या शोधात आले ?

१) सोने

२) जहाजे

३) व्यापार

४) राजे

२) रोमच्या सम्राटांची सत्ता कशावर होती ?

१) लाल समुद्र

२) अरबी समुद्र

३) मलबारचा किनारा

४) भूमध्य प्रदेश

३) पुरातन काळी —

१) रोमच्या लोकांना भारताकडून खूप सोने मिळत असे.

२) रोमच्या लोकांना तामिळनाडूहून पाहुणे भेट देत असत.

३) रोमच्या लोकांना भारतीय चैनीचा माल खूप आवडत असे.

४) रोमचे लोक चैनीचा माल भारतात पाठवत असत.

४) दक्षिण भारतातील राज्ये खूप श्रीमंत झाली, कारण —

१) त्यांना रोमहून सोने मिळत असे.

२) त्यांना रोमहून हिरे मिळत असत.

३) त्यांचे लोक पैसे मिळवण्यासाठी रोमला जात. ४) त्या राज्याच्या भोवती समुद्रकिनारा होता.

५) या उता-यावरून असे दिसते की, प्राचीन काळी दक्षिण भारतातील —

१) लोक रोमशी खूप चांगला व्यापार करीत असत. २) लोक रोमला जहाजे विकत असत.

३) लोक रोमला खूप सोने विकत असत.

४) लोकांना रोमकडून चैनीचा माल मिळत असे.

उत्तरसूची : १-३, २-४, ३-३, ४-१, ५-१

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

भारत अतिप्राचीन संस्कृतीपैकी एक आहे. अनेक देशांतील लोक इथल्या महान आचर्यांकडून शिक्षण घेण्यासाठी भारतात येत. कारण भारत हे विद्येचे केंद्र होते. त्या काळात भारत लहान मोठ्या व्यापा-यांचेही केंद्र होते. भारतातील माल सर्व जगभर प्रसिद्ध होता.पूर्वेकडचे आणि पश्चिमेकडचे व्यापारी खुशकीच्या आणि समुद्रमार्गे येत. ते भारतीय माल खरेदी करायला येत. भारत पुन्हा व्यापार आणि उद्योगांचे केंद्र बनत आहे. भारतीय माल अनेक देशांकडे निर्यात केला जातो. भारतीय तंत्रज्ञ आणि शास्त्रज्ञ अनेक परदेशांत काम करतात.

१) लोक भारतात कशाला येत ?

१) शिकण्यासाठी

२) शिकवण्यासाठी

३) मौजमजा करण्यासाठी

४) माल विकण्यासाठी

- २) भारत विद्येचे केंद्र होते, कारण —
- १) ते मध्यवर्ती ठिकाण होते. २) ती एक प्राचीन संस्कृती होती.
- ३) तेथे महान आचार्य होते. ४) तेथे प्रवीण कारागीर होते.
- ३) भारत आणखी कशाचे केंद्र होते ?
- १) कला आणि संस्कृती. २) लहान-मोठा व्यापार.
- ३) शास्त्र आणि तंत्रज्ञान. ४) संगीत आणि नृत्य.
- ४) व्यापारी भारतीय माल खरेदी करण्यासाठी येत, कारण-
- १) तो महाग असे. २) तो स्वस्त असे. ३) तो उपयोगी असे. ४) तो प्रसिद्ध होता.
- ५) या उता-यासाठी सर्वाधिक योग्य शीर्षक कोणते ?
- १) भारताचा उज्वल काळ २) भारत — विद्येचे केंद्र
- १) भारतातील उद्योग ४) भारताला भेट देणारे पाहुणे
- २

उत्तरसूची : १-१, २-२, ३-२, ४-४, ५-१

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

जगातील उष्ण प्रदेशात वर्षभर पाऊस पडतो. तेथील जंगलांत विविध झाडांची उत्तम रीतीने वाढ होते. त्या जंगली प्रदेशात एवढा पाऊस पडतो की, त्यांना ' पावसाळी जंगले' म्हणतात. पावसाळी जंगलातील वृक्ष नेहमी हिरवेगार असतात. ते मोठ्या संख्येने वाढतात. त्यांची उंचीही इतकी असते की, सूर्यप्रकाश अडकल्याने सूर्याची किरणे जमिनीपर्यंत पोहचतच नाहीत. परिणामी तेथे मोठ्या प्रमाणात लहान झुडपे उगवतात. विविध जातींची ही झुडपे व वेली उंच वृक्षांच्या फांद्यांवर उगवतात. त्यामुळे त्यांना सूर्यप्रकाश मिळू शकतो. अनेक जातींचे पशू व पक्षीही त्या पावसाळी जंगलात राहतात.

- १) जगात पावसाळी जंगले ----- प्रदेशात आढळतात.
- १) थंड २) बहुतेक ३) सर्व ४) उष्ण
- २) पावसाळी जंगलातील वृक्ष भरपूर ----- असतात.
- १) छया देणारे २) बुटके ३) उंच ४) प्रकारचे
- ३) पावसाळी जंगलामध्ये सूर्याची किरणे जमिनीपर्यंत पोहचत नाहीत, कारण —
- १) तेथे मोठ्या प्रमाणावर वेली व झुडपे असतात.
- २) तेथे अनेक जातींची झाडे असतात.
- ३) तेथील झाडे उंच आणि घनदाट असतात.
- ४) तेथे नेहमीच पाऊस पडतो.
- ४) 'परिणामी तेथे लहान झुडपे उगवतात.' या वाक्यात 'परिणामी' चा संदर्भ कशाशी आहे ?
- १) जंगलाच्या तळापर्यंत न पोहोचणारी सूर्याची किरणे.
- २) जंगलात उगवणारी विविध जातींची झाडे.
- ३) उंच वृक्षांच्या फांद्यांवर उगवणा-या वेली व झुडपे.
- ४) जंगलात राहणारे अनेक जातींचे पशू व पक्षी.
- ५) पुढीलपैकी कोणते विधान सत्य नाही ?
- १) पावसाळी जंगलातील वृक्ष इतर वृक्षांपेक्षा उंच असतात.
- २) पावसाळी जंगलातील वृक्ष नेहमी हिरवेगार असतात.
- ३) पावसाळी जंगलात जमिनीवर अनेक झाडे उगवतात.
- ४) पावसाळी जंगलामध्ये अनेक जातींचे प्राणी झाडांवर व झाडांखाली राहतात.

उत्तरसूची : १-४, २-३, ३-३, ४-१, ५-१

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

एकदा एका जंगलात नदीकाठावर एक सुंदर सोनेरी हरीण राहत होते. एका रात्री त्याने मदतीसाठी मारलेल्या हाक ऐकल्या. ते त्या आवाजाच्या दिशेने धावले. त्याला नदीत बुडत असणारा एक माणूस आढळला. त्याने त्याला ओढून पाण्याच्या बाहेर काढले. “माझे प्राण वाचवल्याबद्दल मी तुझे आभार कसे मानू ?” तो माणूस, म्हणजे व्यापारी म्हणाला. “माझ्याविषयी कोणाला सांगू नकोस.” हरीण म्हणाले. व्यापा-याने तसे वचन दिले. आणि आपल्या मार्गाने निघून गेला. काही आठवड्यांनंतर एका सोनेरी हरिणाबद्दल माहिती देणा-याला खूप मोठे बक्षीस राजाने जाहीर केले. राजाला ते पकडायचे होते. व्यापारी ताबडतोब राजाकडे गेला आणि त्याला हरीण कोठे सापडेल, याची राजाला माहिती दिली.

- १) नदीकाठी कोण राहत होते ?
  - १) व्यापारी
  - २) राजा
  - ३) हरीण
  - ४) राजाचा दूत
- २) पुढीलपैकी कोणता शब्द हरिणाचे वर्णन करते ?
  - १) एकटे
  - २) दयाळू
  - ३) घाबरलेले
  - ४) अभिमानी
- ३) पुढीलपैकी कोणता शब्द व्यापा-याचे वर्णन करतो ?
  - १) लोभी
  - २) उद्धट
  - ३) शूर
  - ४) इमानी
- ४) या उता-याचे सर्वात योग्य शीर्षक म्हणजे ?
  - १) सोनेरी हरीण
  - २) राजा आणि हरीण
  - ३) कृतघ्न व्यापारी
  - ४) राहा आणि व्यापारी
- ५) व्यापारी राजाकडे सांगण्यासाठी काय सांगण्यासाठी गेला ?
  - १) त्याच्या अपघाताविषयी
  - २) सोनेरी हरीणाविषयी
  - ३) त्याच्या व्यापारातील नुकसानीविषयी
  - ४) जंगलातील नदीविषयी.

उत्तरसूची : १-३, २-२, ३-१, ४-३, ५-२

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

राजा विश्वामित्र प्राण्यांची शिकार करण्यासाठी त्यांच्या सेवकांसह जंगलात गेले. जंगलामध्ये शिकारीसाठी खूप फिरले. परंतु ते एकही प्राण्याला पकडू शकले नाही. शेवटी ते थकून गेले. सेवक पाण्याच्या शोधात निघाले. सेवक म्हणजे राजाची सेवा करणारे त्यांना फिरता-फिरता दुरवर एक झोपडी दिसली. पाण्याच्या शोधात ते त्या झोपडीपर्यंत जाऊन पोहोचले. त्या झोपडीमध्ये त्यांना एक ऋषी दिसले. ते वशिष्ठ ऋषी होते. त्यांनी सेवकांना पाहिल्यानंतर त्यांची विचारपूस केली. ते फार दयाळू होते. त्यांनी राजाला बोलावून त्याची जलतृप्ती केली. जलतृप्तीनंतर राजा व त्याचे सेवक वनातून बाहेर पडले.

- १) राजा विश्वामित्र जंगलात कशासाठी गेले ?
  - १) फिरण्यासाठी
  - २) जंगलाचे सौंदर्य न्याहाळण्यासाठी
  - ३) प्राण्यांच्या शिकारीसाठी
  - ४) सेवकांच्या विनंतीला मान देण्यासाठी
- २) राजा आणि त्याचे सेवक —
  - १) प्राण्यांची शिकार करू लागले.
  - २) रस्ता चुकले.
  - ३) एकाही प्राण्याला पकडू शकले नाही.
  - ४) घरी परतण्याचा मनस्थितीत नव्हते.
- ३) सेवक म्हणजे —
  - १) तुमची सेवा करणारी माणसे.
  - २) ज्यांच्याबरोबर तुम्ही खेळू शकता अशी माणसे.
  - ३) तुमच्या गरजा पुरवणारी माणसे.
  - ४) जंगलात तुम्ही रस्ता चुकू नये म्हणून मार्ग दाखवणारे वाटाडे.

- ४) पाणी शोधत असतांना त्यांना काय दिसले ?
- १) एक ओढा
२) एक अदभूत शक्ती असणारी गाय
३) एक झोपडी
४) एक साधू
- ५) वशिष्ठ ऋषी कसे होते ?
- १) मित्रासारखे
२) दयाळू
३) महान
४) अतिथ्यशील

उत्तरसूची : १-२ , २-२, ३-१, ४-३, ५-२

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

दहा कोटी वर्षांपेक्षाही अधिक काळापासून मगरी पृथ्वीतलावर आहेत. भारतामध्ये मगरींच्या तीन जाती आढळतात. त्या म्हणजे पाणथळ मगरी, खा-या पाण्यातील मगरी आणि सुसरी होत. या सर्व लवकरच नष्ट होऊ घातलेल्या जमाती आहेत. मगरींची बाळे किडे खातात; परंतु ती जसजशी मोठी होतात तसतशी ती बेडूक, मासे, असे मोठे प्राणी पडतात. पूर्ण वाढलेल्या मगरी या हरीण किंवा तशा प्रकारचे प्राणी खाऊ शकतात. पाण्याच्या आत तरंगत मगरी शिकार करतात. डोक्याच्या वरच्या भागात त्यांचे डोळे आणि नाक असल्याने शरीराचा बरचसा भाग पाण्याखाली असतानाही त्या बघू शकतात आणि श्वासोच्छ्वास करू शकतात. त्या अगदी हळू आणि गुपचूप त्यांच्या भक्ष्याजवळ तरंगत जातात. आणि चपळाईने हल्ला करतात.

- १) मगरी 'लवकरच नष्ट होऊ घातलेल्या जाती' आहेत म्हणून त्यांना —
- १) ठार मारले पाहिजे.
२) माणसाळले पाहिजे.
३) संरक्षण दिले पाहिजे.
४) साखळदंडाने बांधले पाहिजे.
- २) मगरींची बाळे काय खातात ?
- १) अंडी
२) किडे
३) बेडूक
४) हरीण
- ३) पुढीलपैकी कोणते विधान बरोबर आहे ?
- १) पूर्ण वाढलेल्या मगरी मोठे प्राणी खाऊ शकतात.
२) शरीराचा बरचसा भाग पाण्याखाली असतांनाही पाहू शकतात.
३) चपळाईने त्या भक्ष्यावर हल्ला करू शकतात.
४) मगरीची फक्त एकच जात भारतात आढळते.
- ४) मगर आपल्या भक्ष्याची शिकार कशी करते ?
- १) ती हळूच तरंगत जाते आणि हल्ला करते.
२) चपळाईने तरंगत जाते आणि हल्ला करते.
३) हळूच तरंगत जाते आणि चपळाईने हल्ला करते.
४) चपळाईने तरंगत जाते आणि चपळाईने हल्ला करते
- ५) मगरीचे डोळे डोक्याच्या वरच्या भागात नसते, तर काय झाले असते ?
- १) ती जोरात पोहली असती.
२) तिने शिकार सहज केली असती.
३) ती पाण्याखाली
४) तिला पाण्याच्या वरती पोहोवे लागले असते.

उत्तरसूची : १-३, २-२, ३-४, ४-३, ५-४

पुढील उतारा काळजीपूर्वक वाचा. प्रश्नासाठी दिलेल्या चार पर्यायांपैकी योग्य पर्याय निवडा.

मी जवळजवळ सहा वर्षांचा होतो. एकदा मी एका पुस्तकात एक सुंदर चित्र पहिले. ते एका घनदाट जंगलाचे चित्र होते. मी जंगलाविषयी विचार केला आणि एका जंगली प्राण्याचे चित्र काढले. ते मी काही मोठ्या माणसांना दाखवले आणि त्यांना विचारले, "तुम्हाला याची भीती वाटते का ?" पण त्यांनी मला

विचारले, “भीती ? कुणाला उगीचच एखाद्या हॅटची का भीती वाटेल ?” मी काही हॅटचे चित्र काढले नव्हते. माझ्या दृष्टीने तो एक हत्ती होता. पण मोठ्या माणसांना समजलेच नाही. त्यांच्यापैकी एकाने मला सल्ला दिला. चित्रे काढायचे सोडून दे. त्यापेक्षा भूगोलात व्याकरणात किंवा गणितात लक्ष घाल.” म्हणून तर मी चित्र काढायचे सोडून दिले. म्हणून तर मी एक महान कलावंत नाही बनू शकलो.

१) मुलाने चित्र काढले होते —

- १) जंगलाचे   २) प्राण्याचे   ३) मुलीचे   ४) हॅटचे

२) ‘भीती?’ हा एक प्रश्न —

- १) प्रश्न   २) विधान   ३) विनंती   ४) हुकूम

३) जर मोठ्या माणसाने सल्ला दिला नसता; तर मुलगा झाला असता —

- १) भूगोलाचा तज्ञ   २) गणितज्ञ   ३) कलावंत   ४) व्याकरणतज्ञ

४) मुलाने चित्र काढायचे का सोडून दिले ?

- १) त्याला हाच सल्ला मिळाला होता.   २) त्याला गणितज्ञ व्हायचे होते.
३) त्याच्यापाशी वेळ नव्हता.   ४) चित्रे काढणे फर अवघड होते.

५) ‘सुंदर’ च्या विरुद्ध अर्थाचा शब्द आहे —

- १) व्यवस्थित   २) लाडका   ३) आकर्षक   ४) कुरूप

उत्तरसूची : १-१, २-२, ३-३, ४-२, ५-३

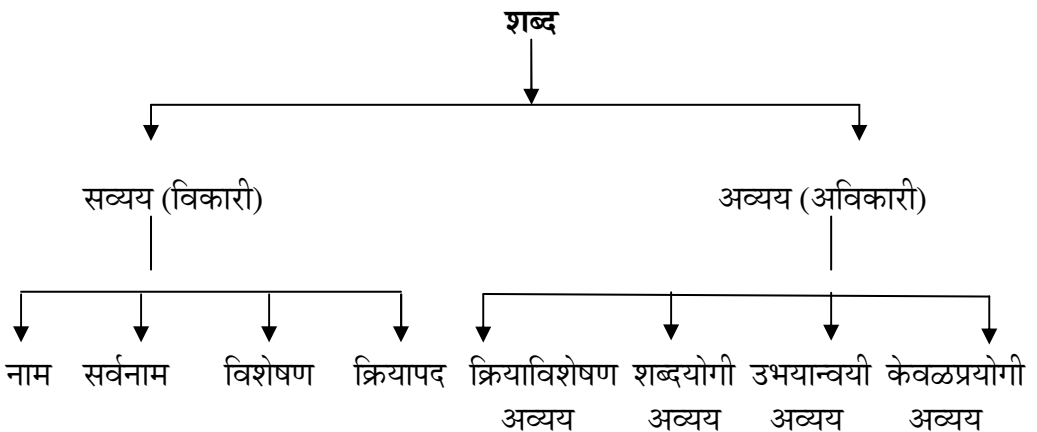
शब्दांच्या जाती

‘शब्द’ हा वाक्यातील महत्त्वाचा घटक आहे. कोणत्याही अर्थपूर्ण वर्णसमूहाला शब्द असे म्हटले जाते. शब्दांचे वेगवेगळ्या प्रकारे वर्गीकरण केले जाते. शब्दांच्या जातींचे सव्यय आणि अव्यय असे दोन मुख्य प्रकार केले जातात. यांनाच अनुक्रमे विकारी आणि अविकारी असे म्हटले जाते.

विकारी शब्द : वाक्यात उपयोगात येताना ज्या शब्दांच्या मूळ रूपात बदल होतो त्या शब्दांना विकारी (बदल घडणारे) शब्द असे म्हटले जाते. उदा. माणूस — माणसाला.

अविकारी शब्द : वाक्यात उपयोगात येताना ज्या शब्दांच्या मूळ रूपात बदल होत नाही त्या शब्दांना अव्यय किंवा अविकारी शब्द (बदल न घडणारे) म्हणतात. उदा. हळू- हळूवार.

नाम, सर्वनाम, विशेषण व क्रियापद या सव्यय किंवा विकारी शब्दजाती मानल्या जातात. यातील नाम, सर्वनाम व विशेषण यांना विभक्ती, लिंग, वचन व पुरुषाचे विकार होतात तर क्रियापदांना काळ व अर्थ यांच्या प्रत्ययांनुसार विकार होतात. मात्र अव्ययांना कोणतेही विकार होत नाहीत. त्यात क्रियाविशेषण, शब्दयोगी, उभयान्वयी व केवळप्रयोगी या अव्ययांचा समावेश होतो.

शब्दांच्या जाती त्यांची व्याख्या व उपप्रकार

नाम : वाक्यात येणा-या शब्दांपैकी जे शब्द प्रत्यक्षात असलेल्या किंवा काल्पनिक वस्तूंची किंवा त्यांच्या गुणांची नावे असतात, त्यांना नाम असे म्हणतात. उदा. फूल, हरी, गोडी, झाड, पर्वत नामाचे मुख्य तीन प्रकार आहेत.

अ) सामान्यनाम : मुलगा, लेखणी, घर, शाळा, नदी इ.

ब) विशेषनाम : रामा, हिमालय, गंगा, भारत इ.

क) भाववाचकनाम : धैर्य, कीर्ती, चांगुलपणा, वात्सल्य इ.

सर्वनाम : जे शब्द नामांच्या ऐवजी येतात त्यांना 'सर्वनाम' म्हणतात. उदा. मी, तू, हा, जो, कोण इ. सर्वनामांचे सहा प्रकार आहेत.

अ) पुरुषवाचक सर्वनाम : मी, आम्ही, तू, तुम्ही, तो, ती, ते इ.

ब) दर्शक सर्वनाम : हा, ही, हे, तो, ती, ते.

क) संबंधी सर्वनाम : जी, जो, जे, ज्या

ड) प्रश्नार्थक सर्वनाम : कोण, काय, कोणास, कोणाला, कोणी.

इ) सामान्य किंवा अनिश्चित सर्वनामे : कोण, काय, ही सर्वनामे वाक्यात प्रश्न विचारण्यासाठी न येता ती कोणत्या नामांबद्दल आली आहेत हे निश्चितपणे सांगता येत नाही. तेव्हा त्यांना निश्चित सर्वनाम असे म्हणतात.

फ) आत्मवाचक सर्वनाम : आपण, स्वतः, स्वतःला इ.

विशेषण : नामाबद्दल विशेष माहिती सांगून त्याची व्याप्ती मर्यादित करणाऱ्या विकारी शब्दास 'विशेषण' असे म्हणतात. विशेषणांचे मुख्य प्रकार तीन आहेत .

अ) गुणविशेषणे : मोठी मुले, आंबट बोर, म्हातारी माणसे. मोठी, आंबट, म्हातारी ही गुणविशेषणे आहेत.

ब) संख्याविशेषणे : दहामुली, चौदा भाषा, पहिलावर्ग, पुष्कळ लोक, काही मुले. अधोरेखित शब्द संख्याविशेषणे आहेत.

क) सार्वनामिक विशेषणे : माझे पुस्तक, तिच्या साड्या, तो पक्षी, हा माणूस यात माझे, तिच्या, तो, हा, ही मूळची सर्वनामे असून नामाबद्दल विशेष माहिती सांगतात.

क्रियापद : वाक्याचा अर्थ पूर्ण करणा-या क्रियावाचक शब्दाला क्रियापद म्हणतात. क्रियापदाचे मुख्य प्रकार दोन आहेत . १) सकर्मक २) अकर्मक क्रियापदांचे काही प्रकार पुढीलप्रमाणे आहेत.

अ) संयुक्त क्रियापदे : कोकीळा झाडावर गात आहे. यात एक धातुसाधित व एक साहाय्य करणारे क्रियापद असे मिळून वाक्याचा अर्थ पूर्ण होतो.

ब) सहाय क्रियापदे : जे क्रियापद वाक्यातील मुख्य धातूच्या कृदन्तापुढे येवून त्या वाक्याचा अर्थ पूर्ण करण्यास साहाय्य करते त्यास सहाय क्रियापद म्हणतात. उदा. १) मी मुंबईस जाणार नाही. २) त्याने आंबा खाऊन टाकला.

क) प्रयोजक क्रियापद : वाक्यात कर्ता हा क्रिया करणारा नसून तो ती क्रिया दुस-याकडून करवतो. याला प्रयोजक म्हणतात. उदा. गुरुजींनी विद्यार्थ्यांस बाकावर बसवले.

ड) शक्य क्रियापद : जेथे क्रियापदावरून कर्त्याला ती क्रिया करण्याची शक्ती किंवा सामर्थ्य आहे असा बोध होतो. त्यास शक्य क्रियापद म्हणतात. उदा. मला दहा मैल चालवते. तिला मोटारीत सहा तास बसवते. वरील वाक्यात चालवते, बसवते ही शक्य क्रियापदे आहेत.

क्रियाविशेषण अव्यय : ज्या अव्ययांनी क्रियेच्या कोणत्याही प्रकारचे विशिष्टत्व दाखविले जाते, त्यास क्रियाविशेषण अव्यय असे म्हणतात. क्रियाविशेषण अव्ययांचे प्रकार पुढीलप्रमाणे ,

अ) कालवाचक क्रियाविशेषण अव्यय : काल, उदया, दररोज, वारंवार, पूर्वी, परवा, लगेच, केव्हा, मागे. इत्यादी.

ब) स्थलवाचक क्रियाविशेषण अव्यय : येथे, तेथे, खाली, वर, कोठे, अलीकडे, पलीकडे, मागे, पुढे, जिकडे, तिकडे, सभोवार, इत्यादी.

क) रीतिवाचक क्रियाविशेषण अव्यय : सावकाश, गटागटा, जपून, उभ्याने, झटकन, पटकन, पटपट, टपटप, चमचम इ.

शब्दयोगी अव्यय : जे अव्यय शब्दाला जोडल्याने त्या शब्दाचा इतर दुस-या शब्दाशी असलेला संबंध दाखविला जातो. त्या अव्ययास शब्दयोगी अव्यय असे म्हणतात.

शब्दयोगी अव्ययांचे प्रकार

अ) कालवाचक : आता, पूर्वी, आधी, नंतर, आतून, खालून, पर्यंत, पासून.

ब) स्थलवाचक : आत, बाहेर, मागे, पुढे, समोर, जवळ, ठायी, अलीकडे.

क) हेतुवाचक : साठी, करणे, करिता, प्रीत्यर्थ.

ड) तुलनावाचक : पेक्षा, तर, मध्ये, परीस.

इ) योग्यतावाचक : सारखा, जोगा, समान, प्रमाणे, सम, बरहुकूम.

उभयान्वयी अव्यय : दोन किंवा अधिक शब्द अथवा दोन किंवा अधिक वाक्ये यांना जोडणा-या शब्दाला उभयान्वयी अव्यय असे म्हणतात. उभयान्वयी अव्ययाचे प्रकार,

अ) समुच्चयबोधक अव्यय : आणि, व, अन्, शिवाय आणखी, आणिक इत्यादी.

ब) विकल्पबोधक अव्यय : अथवा, वा, किंवा, अगर की इत्यादी.

क) न्यूनत्वबोधक : पण, परंतु, बाकी, तरी, किंतु इ.

ड) परिणाम बोधक : म्हणून, सबब, याकरिता, तेव्हा तस्मात, यास्तव, अतएव इ.

इ) संकेतबोधक : जर, तर, जरी, तरी, म्हणजे, की, तर इ.

केवलप्रयोगी अव्यय : जी अव्यये बोलणा-याच्या मनातील हर्ष, शोक, आश्चर्य, तिरस्कार, अनुमोदन, इत्यादी भाव किंवा वृत्ती दर्शवितात. त्यांना केवलप्रयोगी अव्यये असे म्हणतात.

केवलप्रयोगी अव्ययांचे प्रकार

अ) हर्षदर्शक : वा, वावा, अहा, ओहो, अहाहा.

ब) शोकदर्शक : अँः, अरेरे, अयाई, हायहाय, हाय, आईग .

क) आश्चर्यदर्शक : ऑ, ओहो, अबब, बापरे, अहाहा, अरेच्या, चकचक.

ड) प्रसंशादर्शक : हा, जी, जीहा, ठीक, बराय, अच्छा.

इ) विरोधदर्शक : छे, छट, अहं, छेछे, हॅट, उँहू.

फ) तिरस्कारदर्शक : धिक, थूः, शीऽ, इश्श, छी.

ग) संबोधनदर्शक : अग, अरे, अहो, ए, अगा, आगो, बा, रे.

ह) मौनदर्शक : चूप, चिप, गप, गुपचिप.

विभक्ती

नामाच्या रूपात जो बदल होतो तो १) लिंगभेदामुळे व २) वचनभेदामुळे हे आपण पाहिले. नामाच्या रूपात विभक्तीमुळेही बदल होतो. विभक्ती कशास म्हणतात ते पाहू, प्रत्येक वाक्य हे एका कुटुंबासारखे आहे. कुटुंबात आई, बाप, भाऊ, बहीण, पती, पत्नी, मुलगा, मुलगी अशा विविध नात्यांनी काही माणसे एकत्र येतात. कुटुंबात एक प्रमुख व्यक्ती असते. या प्रमुख व्यक्तीशी त्या कुटुंबातील इतर व्यक्तींचे प्रत्यक्ष अगर अप्रत्यक्ष असे नाते असते. हीच गोष्ट वाक्यातही पाहावयास मिळते. वाक्यातील शब्दांचा त्यातील मुख्य शब्दाशी म्हणजे क्रियापदाशी किंवा इतर शब्दांशी काही ना काही संबंध असतो. या संबंधाला व्याकरणात 'कारक' असे म्हणतात.

वाक्यात जे शब्द येतात ते त्यांच्या मूळ स्वरूपात जसेच्या तसे सामान्यतः येत नाहीत. वाक्यात वापरताना त्यांच्या स्वरूपात बदल करावा लागतो. उदाहरणार्थ — 'शेजारी मधू रस्ता कुत्रा काठी मार'

असे शब्द एकापुढे एक ठेवल्याने काहीच बोध होत नाही. या शब्दसमूहाला वाक्य म्हणता येत नाही. ते वाक्य होण्यासाठी 'शेजारच्या मधूने रस्त्यात कुत्र्याला काठीने मारले' अशा स्वरूपात ते शब्द ठेवावयास हवेत. वाक्यातील शब्दांचा संबंध दाखविण्यासाठी नाम किंवा सर्वनाम यांच्या स्वरूपात जो बदल किंवा विकार होतो त्याला व्याकरणात 'विभक्ती' असे म्हणतात. विभक्तीची व्याख्या अशी :

नामे व सर्वनामे यांचे वाक्यातील क्रियापदाशी किंवा इतर शब्दांशी येणारे संबंध ज्या विकारांनी दाखविले जातात त्या विकारांना 'विभक्ती' असे म्हणतात.

नामाचे किंवा सर्वनामाचे विभक्तीचे रूप तयार करण्यास त्याला जी अक्षरे जोडतात त्यास 'प्रत्यय' असे म्हणतात. वरील वाक्यात 'च्या, ने, त, ला' हे विभक्तीचे प्रत्यय होत. हे विभक्तीचे प्रत्यय लावण्यापूर्वी नामाच्या किंवा सर्वनामाच्या स्वरूपात जो बदल होतो त्याला 'सामान्यरूप' असे म्हणतात. 'रस्त्या' व 'कुत्र्या' ही रस्ता व कुत्रा या नामांची सामान्यरूपे होत; व 'रस्त्यात, कुत्र्याला' ही विभक्तीची रूपे होत.

प्रत्येक वाक्य म्हणजे एक विधान असते. यात क्रियापद हा प्रमुख शब्द होय. ही क्रिया करणारा वाक्यात कोणीतरी असतो. त्यास 'कर्ता' म्हणतात. ही क्रिया कोणावर घडली ? कोणी केली ? कशाने केली ? कोणासाठी केली ? कोठून घडली ? कोठे किंवा केव्हा घडली ? हे सांगणारे शब्द वाक्यात असतात. नामांचा क्रियापदाशी किंवा इतर शब्दांशी असणारा संबंध अशा प्रकारे आठ प्रकारचा असतो; म्हणून विभक्तीचे एकंदर आठ प्रकार मानले जातात. ते असे : १) प्रथमा, २) द्वितीया, ३) तृतीया, ४) चतुर्थी, ५) पंचमी, ६) षष्ठी, ७) सप्तमी व ८) संबोधन. यांतील पहिल्या सातांना संस्कृतातील नावे दिली आहेत. आठव्या संबन्धाच्या वेळी हाक मारले जाते; म्हणून त्याला 'अष्टमी' असे न म्हणता 'संबोधन' असे नाव दिले आहे. (संबोधन = हाक मारणे, बोलावणे.)

या विभक्तीचे प्रत्यय कोणते व त्यामुळे नामाच्या स्वरूपात कोणते बदल होतात हे पुढील तक्त्यावरून दिसून येईल :

विभक्तीचे प्रत्यय व 'फूल' या नामाची होणारी रूपे :

विभक्ती	एकवचन		अनेकवचन	
	प्रत्यय	शब्दांची रूपे	प्रत्यय	शब्दांची रूपे
प्रथमा	- -	फूल	- -	फुले
द्वितीया	स, ला, ते,	फुलास, फुलाला	स, ला, ना, ते	फुलांस, फुलांना
तृतीया	ने, ए, शी	फुलाने, फुलाशी	नी, शी, ई, ही	फुलांनी, फुलांशी
चतुर्थी	स, ला, ते	फुलास, फुलाला	स, ला, ना, ते	फुलांस, फुलांना
पंचमी	ऊन, हून	फुलाहून	ऊन, हून	फुलांहून
षष्ठी	चा, ची, चे	फुलाचा-ची-चे	चा, ची, चे	फुलांचा-ची-चे
सप्तमी	त, ई, आ	फुलात	त, ई, आ	फुलांत
संबोधन	- -	फुला	नो	फुलांनो

यांतील काही प्रत्ययांचा उपयोग केवळ पद्यात होतो. वरीलप्रमाणे सर्वनामांनाही प्रत्यय लागून त्यांची रूपे तयार करता येतात. नामांची किंवा सर्वनामाची विभक्ती प्रत्ययावरून ओळखतात.

विभक्तीचे अर्थ: (कारकार्थ व उपपदार्थ)

आपण आतापर्यंत विभक्ती यासंबंधीची माहिती मिळविली. प्रत्येक विभक्तीचा एक प्रमुख अर्थ मानला जातो. त्यांची आपण आता ओळख करून घेऊ. वाक्यात नामाचा किंवा सर्वनामाचा क्रियापदाशी जो संबंध असतो त्याला 'कारक संबंध' आणि त्या विभक्तीला 'कारकविभक्ती' असे म्हणतात. पुढील वाक्य पाहा.

आमच्या वर्गातील मधूने शाळेचे सुवर्णपदक जिंकले. या वाक्यातील 'जिंकले' या मुख्य शब्दाकडे (क्रियापदाकडे) 'मधूने' व 'सुवर्णपदक' या दोन शब्दांचा प्रत्यक्ष संबंध आहे. कारण, जिंकणारा कोण ?

तर 'मधू'. जिंकण्याची क्रिया करणारा, म्हणून तो कर्ता. जिंकण्याची क्रिया कोणावर घडते? सुवर्णपदक' या शब्दावर. म्हणून 'सुवर्णपदक' हे त्याचे कर्म. या वाक्यात 'मधूने' व 'सुवर्णपदक' यांची कारकविभक्ती आहे. कारण, या नामांचा संबंध क्रियापदाकडे आहे.

आता या वाक्यातील 'आमच्या' व 'वर्गातील' या दोन पदांचा संबंध 'मधूने' या पदाकडे आहे. तसेच 'शाळेचे' या शब्दाचा संबंध 'सुवर्णपदक' या नामाकडे आहे. म्हणजे 'आमच्या, वर्गातील, शाळेच्या' या तीन पदांचा संबंध या वाक्यातील 'जिंकले' या मुख्य पदाकडे म्हणजे क्रियापदाकडे नसून, मधूने व सुवर्णपदक या दोन **उप-पदांकडे** आहे. अशा प्रकारच्या संबंधाला '**उपपदसंबंध**' किंवा '**उपपदविभक्ती**' असे म्हणतात. विभक्तीच्या रुपांमुळे वाक्यातील शब्दाशब्दांमधील हे जे संबंध किंवा नाती जोडली जातात त्यांना व्याकरणात '**विभक्तीचे अर्थ**' असे म्हणतात. वाक्यातील नाम किंवा सर्वनाम यांचे क्रियापदाशी जे संबंध त्यांना '**कारकार्थ**' म्हणतात; व क्रियापदाशिवाय इतर शब्दांशी असलेल्या संबंधांना '**उपपदार्थ**' असे म्हणतात. यांची आपण अधिक माहिती करून घेऊ.

विभक्तीचे अर्थ

नामे व सर्वनामे यांचे वाक्यातील मुख्य क्रियेशी असणारे संबंध प्रमुख आहेत. वाक्यातील क्रियापद हा प्रमुख शब्द. या शब्दाने दर्शविलेली क्रिया करणारा वाक्यात कोणीतरी असतो. त्यास **कर्ता** म्हणतात. कर्त्याची विभक्ती केव्हा-केव्हा प्रथमा असते. प्रथमेचा प्रमुख कारकार्थ **कर्ता**. कर्त्याने केलेली क्रिया कोणावर घडली हे सांगणारा शब्द म्हणजे कर्म. कर्माची विभक्ती द्वितीया. म्हणजेच द्वितीयेचा प्रमुख कारकार्थ **कर्म**.

वाक्यातील क्रिया ज्या साधनाने किंवा ज्याच्या साहाय्याने घडते त्याला '**करण**' म्हणतात. करण म्हणजे क्रियेचे साधन. 'मी चाकूने पेन्सिल तासली', या वाक्यात तासण्याची क्रिया चाकू या साधनाने केली. 'चाकूने' ची विभक्ती तृतीया. तृतीयेचा मुख्य कारकार्थ **करण**.

जेव्हा क्रिया ही दानाचा अर्थ व्यक्त करते, तेव्हा ते दान ज्याला करण्यात येते त्याच्या वाचक शब्दाला किंवा देणे, बोलणे, सांगणे, इ. अर्थाच्या क्रिया ज्याला उद्देशून घडतात त्या वस्तूला व स्थानाला '**संप्रदान**' असे म्हणतात. 'मी गुरुजींना दक्षिणा दिली' या वाक्यात 'गुरुजींना' याची विभक्ती चतुर्थी व चतुर्थीचा मुख्य कारकार्थ **संप्रदान**. (संप्रदान = दान)

क्रिया जेथून सुरू होते तेथून ती व्यक्ती व वस्तू दूर जाते म्हणजे क्रियेच्या संबंधाने ज्याच्यापासून एखाद्या वस्तूचा वियोग दाखवायचा असतो त्यास '**अपादान**' म्हणतात. उदा.- 'मी शाळेतून आताच घरी आलो', या वाक्यातील 'शाळेतून' या शब्दाची विभक्ती पंचमी व पंचमीचा मुख्य कारकार्थ **अपादान**. (अपादान = वियोग)

वाक्यातील क्रिया कोठे किंवा केव्हा घडली हे क्रियेचे स्थान किंवा काळ दर्शविणा-या शब्दाच्या संबंधास '**अधिकरण**' असे म्हणतात. 'दररोज सकाळी मी शाळेत जातो,' या वाक्यातील 'सकाळी' व 'शाळेत' हे शब्द क्रियेचा काळ व स्थळ दाखवितात. यांची विभक्ती सप्तमी व सप्तमीचा मुख्य कारकार्थ **अधिकरण**. (अधिकरण = आश्रय, स्थान.)

विभक्तीचे मुख्य कारकार्थ सहा आहेत,

१) कर्ता (२) कर्म (३) करण (४) संप्रदान (५) अपादान (६) अधिकरण.

षष्ठी विभक्तीत शब्दांचा संबंध सामान्यतः क्रियापदाशी येत नाही; दुस-या नामाशी येतो षष्ठीचा अर्थ **संबंध**. केव्हाकेव्हा षष्ठीलाही कारकार्थ असलेला आढळतो.

संबोधनाचा उपयोग हाक मारताना करतात. जे नाम संबोधन म्हणून वापरले जाते त्याला विकार होतो व प्रत्ययही लागतात. म्हणून **संबोधन** ही आठवी विभक्ती मानतात.

विभक्तीचे प्रत्यय, विभक्ती व प्रमुख कारकार्थ पुढीलप्रमाणे :

	प्रत्यय	विभक्ती	कारकार्थ		प्रत्यय	विभक्ती	कारकार्थ
१	प्रत्यय नाहीत	प्रथमा	कर्ता	५	ऊन, हून	पंचमी	अपादान
२	स, ला, ते, ना	द्वितीया	कर्म	६	चा, ची, चे, च्या, ची	षष्ठी	संबंध
३	ने, ए, शी, नी	तृतीया	करण	७	त, ई, आ	सप्तमी	अधिकरण
४	स, ला, ते, ना	चतुर्थी	संप्रदान	८	-, नो	संबोधन	हाक

प्रयोग

आपण आतापर्यंत 'वाक्यां'विषयी बरीच माहिती मिळविली : वाक्य म्हणजे पूर्ण विधान करणारा एक किंवा अनेक शब्दांचा समूह. वाक्यातील सर्वांत महत्त्वाचा शब्द म्हणजे क्रियापद. वाक्य-कुटुंबप्रमुखच तो! या क्रियापदाने दर्शविलेली क्रिया करणारा वाक्यात जो कोणी असतो त्यास 'कर्ता' असे म्हणतात. ही क्रिया कर्त्याशीच न थांबता ती केव्हाकेव्हा पुढे जाते व ज्याच्यावर ती घडते ते त्याचे 'कर्म'. कर्ता, कर्म व क्रियापद हे वाक्यातील महत्त्वाचे घटक. वाक्यात कर्त्याला किंवा कर्माला प्राधान्य दिल्यामुळे क्रियापदाचे रूप त्याच्याप्रमाणे बदलत असते. कर्ता-कर्म-क्रियापद यांच्या परस्परसंबंधाला 'प्रयोग' असे म्हणतात. 'प्रयोग' हा शब्द संस्कृत 'प्र+युज' (>योग) यावरून तयार झाला असून त्याचा अर्थ 'जुळणी' किंवा 'रचना' असा आहे. प्रत्येक वाक्यात जे क्रियापद असते त्याच्या रूपाची ठेवण किंवा रचनाच अशी असते की ती केव्हा कर्त्याच्या किंवा कर्माच्या लिंग, वचन किंवा पुरुष याप्रमाणे बदलते, तर केव्हा ती मुळीच बदलत नाही. कर्त्याची किंवा कर्माची क्रियापदाशी अशी जी जुळणी, ठेवण किंवा रचना तिलाच व्याकरणात 'प्रयोग' असे म्हणतात. प्रयोगाचे मुख्य प्रकार तीन : १) कर्तरिप्रयोग, २) कर्मणिप्रयोग व ३) भावेप्रयोग. यांचा आपण क्रमाने विचार करू :

कर्तरी प्रयोग : पुढील वाक्ये पाहा :

१) तो गाणे गातो. २) ते गाणे गातात. ३) ती गाणे गाते. ४) तू गाणे गातोस.

यांतील पहिल्या वाक्यात 'तो' हा कर्ता, 'गाणे' हे कर्म व 'गातो' हे क्रियापद आहे. या वाक्यातील प्रयोग जर ओळखायचा तर 'गातो' हे क्रियापद कोणाप्रमाणे बदलते हे पाहणे आवश्यक आहे. कर्त्याप्रमाणे का कर्माप्रमाणे ? हे करण्यासाठी क्रमाने कर्त्याचे लिंग, वचन व पुरुष बदलून पाहावे. प्रथम कर्त्याचे लिंग बदलून पाहू. (वाक्य क्रमांक २ पाहा.) 'तो' बदल 'ती' हा कर्ता ठेवताच क्रियापदाचे 'गातो' हे रूप बदलून 'गाते' असे झाले. म्हणजे या वाक्यात क्रियापद हे कर्त्याच्या लिंगाप्रमाणे बदलते असे ठरले. केव्हा-केव्हा क्रियापदाचे रूप तिन्ही लिंगी सारखे असते. उदा.- तो आहे, ती आहे, ते आहे. अशा वेळी वचन किंवा पुरुष बदलून पाहावे; व मगच ते क्रियापद कोणाप्रमाणे बदलते ते ठरवावे. वरील वाक्यातील कर्त्याचे वचन बदलून पाहू. (वाक्य क्रमांक ३ पाहा.) 'तो' चे अनेकवचनी रूप 'ते' ठेवताच क्रियापदाचे रूप 'गातात' असे झाले. आता कर्त्याचा पुरुष बदलून पाहू. (वाक्य-क्रमांक ४ पाहा.) तृतीयपुरुषाऐवजी 'तू' हा द्वितीयपुरुषी कर्ता ठेवताच क्रियापदाचे रूप 'गातोस' असे झाले. याचा अर्थ असा की 'तो गाणे गातो' या वाक्यात 'गातो' हे क्रियापद कर्त्याच्या लिंग, वचन व पुरुष यांप्रमाणे बदलते. म्हणजेच येथे क्रियापद कर्त्याच्या तंत्राप्रमाणे चालते; किंवा क्रियापदावर कर्ता हा आपली हुकमत चालवितो. म्हणून हा कर्तरिप्रयोग. कर्तरिप्रयोगात कर्ता हा धातु-रूपेश (=क्रियापदाच्या रूपावर अधिकार चालविणारा) असतो.

कर्तरी प्रयोगातील क्रियापद हे सकर्मक असले तर त्यास 'सकर्मक कर्तरिप्रयोग' म्हणतात व क्रियापद हे अकर्मक असल्यास त्यास अकर्मक कर्तरिप्रयोग म्हणतात. उदा.-

ती गाणे गाते. (सकर्मक कर्तरिप्रयोग)

ती घरी जाते. (अकर्मक कर्तरिप्रयोग)

कर्तरी प्रयोगाची खूण- कर्तरिप्रयोगात कर्ता हा नेहमी प्रथमान्तच असतो; व कर्म हे प्रथमान्त किंवा द्वितीयान्त असते. उदा.-

- १) मी शाळेतून आताच आलो. (प्रथमान्त कर्ता)   २) पोपट पेरू खातो. (प्रथमान्त कर्म)
३) शिक्षक मुलांना शिकवितात. (द्वितीयान्त कर्म)

कर्मणी प्रयोग : पुढील वाक्ये पाहा :

- १) मुलाने आंबा खाल्ला.   २) मुलीने आंबा खाल्ला.
३) मुलांनी आंबा खाल्ला.   ४) मुलाने चिंच खाल्ली.
५) मुलाने आंबे खाल्ले.

पहिल्या वाक्यात 'मुलाने' हा कर्ता व 'आंबा' हे कर्म आहे. आता या वाक्यातील प्रयोग ओळखायचा तर कर्त्याचे लिंग वचन बदलून पाहा. 'मुलाने' याच्याऐवजी 'मुलीने' किंवा 'मुलांनी' असा कर्ता बदलला तरी क्रियापदाचे रूप 'खाल्ला' असेच राहिल' (वाक्य क्र, २ व ३ पाहा.) कर्त्याच्या लिंगवचनाप्रमाणे क्रियापदाचे रूप बदलत नाही, म्हणून हा कर्तरिप्रयोग नव्हे. आता कर्माचे लिंग बदलून पाहा. 'आंबा' ऐवजी 'चिंच' हे 'स्त्रीलिंगी' कर्म ठेवले तर क्रियापदाचे रूप 'खाल्ली' असे होईल. आता वचन बदलून पाहा. 'आंबे' हे कर्म झाले तर क्रियापद 'खाल्ले' असे होईल. म्हणजे या वाक्यात कर्माच्या लिंग-वचनाप्रमाणे क्रियापदाचे रूप बदलते, म्हणून हा 'कर्मणी प्रयोग' होय. कर्मणिप्रयोगात क्रियापद कर्माच्या तंत्राप्रमाणे चालते; म्हणजेच कर्म हा धातुरुपेश असतो. या प्रयोगात सकर्मक व अकर्मक असे दोन प्रकार असणारच नाहीत. कारण, कर्म असल्याशिवाय हा प्रयोग होणार नाही. या प्रयोगात क्रियापद सकर्मकच हवे.

कर्मणी प्रयोगाची खूण- कर्मणिप्रयोगात कर्म प्रथमान्त असते. कर्ता प्रथमान्त कधीच नसतो. कर्ता केव्हा तृतीयान्त, चतुर्थ्यन्त, सविकरणी तृतीयान्त, किंवा शब्दयोगी अव्ययान्त असतो. उदा.-

- १) तिने गाणे म्हटले. (तृतीयान्त कर्ता; व प्रथमान्तकर्म)
२) मला हा डोंगर चढवतो. (चतुर्थ्यन्त कर्ता)
३) रामाच्याने काम करवते. (कर्ता सविकरणी तृतीयान्त)
४) मांजराकडून उंदीर मारला गेला. (कर्ता शब्दयोगी अव्ययान्त)

वरील चारही वाक्यांचा प्रयोग कर्मणी असला तरी त्याचेही विविध प्रकार आहेत :

या प्रयोगात क्रियापद कर्माच्या लिंगवचनानुसार बदलत असले तरी बहुतेक कर्ताच प्रधान असतो. त्यास 'प्रधानकर्तुक कर्मणी' म्हणतात. वरील पहिली दोन वाक्ये पाहा. तिस-या वाक्यात क्रियापदाने शक्यता सुचविली आहे. यास 'शक्य कर्मणी' म्हणतात.

प्राचीन मराठी काव्यात सकर्मक धातूला 'ज' हा प्रत्यय लावून 'करिजे, बोलिजे, कीजे, म्हणीजेले, देईजे' अशी कर्मणिप्रयोगाची रूपे पाहावयास मिळतात. उदा.-

- १) त्वां काय कर्म करिजे लघु लेकरानें.   २) नळें इंद्रासी असे बोलिजेलें.
३) जो जो कीजे परमार्थ लाहो.   ४) द्विर्जी निषिधापासाव म्हणीजेलों.

या प्रकारच्या प्रयोगास 'प्राचीन' किंवा 'पुराण कर्मणी' म्हणतात. 'त्याची गोष्ट लिहून झाली' या प्रकारच्या वाक्यात कर्ता 'त्याची' हा षष्ठी विभक्तीत आहे. 'लिहून झाली' या संयुक्त क्रियापदाने क्रियेच्या समाप्तीचा अर्थ सूचित केलेला असतो. अशा प्रकारच्या प्रयोगाला 'समापन कर्मणी' असे म्हणतात. कर्मणिप्रयोगातील कर्त्याला 'कडून' हे शब्दयोगी अव्यय लावून इंग्रजी भाषेतील पद्धतीप्रमाणे रचना करण्याचा जो नवीन प्रकार आहे त्यास 'नवीन कर्मणी' किंवा 'कर्मकर्तरी' असे म्हणतात. उदा.- [शिपायाकडून चोर पकडला गेला.]

कर्मकर्तरी प्रयोग : पुढील वाक्ये वाचा :

- १) राम रावणास मारतो.   २) रावण रामाकडून मारला जातो.

या दोन्ही वाक्यांचा अर्थ जवळजवळ एकच आहे. पहिल्या वाक्यात 'मारतो' या क्रियापदाचा 'राम' हा कर्ता असून 'रावण' हे कर्म आहे. दुस-या वाक्यात 'रावण' हा कर्ता आहे. म्हणजे पहिल्या वाक्यातील कर्म हे दुस-या वाक्यात कर्ता बनले आहे; व मूळच्या वाक्यातील कर्त्याला 'कडून' हे शब्दयोगी अव्यय जोडले असून मूळ धातूच्या भूतकाळी रूपापुढे 'जा' या धातूचे मूळच्या काळातील रूप ठेवलेले आहे. पहिल्या वाक्यात 'राम' या शब्दाला प्राधान्य आहे व त्याचा प्रयोग 'कर्तरी' आहे; तर दुस-या वाक्यात 'रावण' या शब्दाला म्हणजे मूळच्या वाक्यातील कर्माला प्राधान्य दिल्यामुळे जो प्रयोग बनला त्याला **कर्मकर्तरी प्रयोग** म्हणतात. अशी वाक्यरचना इंग्रजीत करत असल्यामुळे इंग्रजीतील Passive Voice ला मराठीत 'कर्मकर्तरी प्रयोग' म्हणतात. सकर्मक धातूच्या भूतकालवाचक कृदंताला 'जा' या सहाय धातूची मदत देऊन हा प्रयोग करतात. कर्मकर्तरीला काही जण '**नवीन कर्मणी**' म्हणतात. जेव्हा वाक्यातील कर्माला प्राधान्य देऊन विधान करावयाचे असते किंवा कर्ता स्पष्ट नसतो, किंवा कर्त्याचा उल्लेख टाळावयाचा असतो त्या वेळी हा कर्मकर्तरी प्रयोग विशेष सोईचा वाटतो. काही उदाहरणे पाहा :-

१) गाय गुराख्याकडून बांधली जाते. आला.	२) न्यायाधीशाकडून दंड करण्यात आला.
३) सभेत पत्रके वाटली गेली.	४) सर्वांना समज दिली जाईल.

भावे प्रयोग : पुढील वाक्य पाहा : मुलाने बैलास मारले.

या वाक्यातील कर्त्याचे किंवा कर्माचे लिंग व वचन बदलून पाहू. 'मुलाने' याऐवजी 'मुलीने' किंवा 'मुलांनी' असा कर्ता ठेवला तरी क्रियापदाचे रूप 'मारले' असेच राहते. 'बैलास' या कर्माऐवजी 'गाईस' असे स्त्रीलिंगी रूप किंवा 'बैलांना' ही अनेकवचनी रूप ठेवले तरी क्रियापदाचे रूप मारले असेच राहते. जेव्हा क्रियापदाचे रूप कर्त्याच्या किंवा कर्माच्या लिंगवचनपुरुषाप्रमाणे बदलत नसून ते नेहमी तृतीयपुरुषी, नपुंसकलिंगी, एकवचनी असे स्वतंत्र असते, तेव्हा अशा प्रकारच्या वाक्यरचनेस '**भावेप्रयोग**' असे म्हणतात. भावेप्रयोगात क्रियापदाचा जो भाव किंवा आशय त्याकडे प्राधान्य असते, व त्या मानाने मूळ कर्ता व मूळ कर्म ही दोन्ही गौण असतात. या प्रयोगाची आणखी काही उदाहरणे पाहा :

१) रामाने रावणास मारले.	२) शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना शिकवावे.
३) त्याने आता घरी जावे.	४) त्याला घरी जाणवते.

यांतील पहिली दोन वाक्ये सकर्मक आहेत व पुढील दोन वाक्ये अकर्मक आहेत. भावेप्रयोगाचे १) सकर्मक व २) अकर्मक असे दोन प्रकार आहेत.

भावे प्रयोगाची लक्षणे

- १) कर्ता तृतीयान्त किंवा चतुर्थ्यन्त असतो (वरील वाक्ये क्र. १ व ४).
- २) कर्म असल्यास त्याची सप्रत्ययी द्वितीया विभक्ती असते (वाक्ये १ व २).
- ३) अकर्मक भावेप्रयोगात क्रियापद विद्यार्थीच असते (वाक्य क्र. ३).
- ४) शक्यार्थक क्रियापदांचा नेहमीच भावेप्रयोग होतो (वाक्य क्र. ४).

भावेकर्तरी प्रयोग — पुढील वाक्ये पाहा :

१) मला आज मळमळते .	२) त्याला घरी पोचण्यापूर्वीच सांजावले .
३) आज सारखे गडगडते .	४) सहलीस जाताना कात्रजजवळ उजाडले .

वरील वाक्यांतील क्रियापदांना स्वतंत्र असे कर्ते नाहीत. सर्वच वाक्यांतील क्रियापदे तृतीयपुरुषी नपुंसकलिंगी एकवचनी आहेत; म्हणजे ती भावेप्रयोगी आहेत. पण त्यांना कर्ते नसल्यामुळे हा **अकर्तृक भावेप्रयोग** होय. अशा वाक्यात **क्रियेचा भाव** किंवा अर्थ हाच वाक्यातील कर्ता असल्यामुळे यास '**भावेकर्तरीप्रयोग**' असेही म्हणतात.

(येथे, सांजावले=सांज झाली; मळमळते=मळमळत होते; गडगडते=गडगड होते.)

वृत्ते

आपल्या मनात येणारे विचार आपण भाषेच्या द्वारा व्यक्त करतो. ही विचार व्यक्त करण्याची पद्धती दोन प्रकारची आहे: १) आपल्या मनात जसे विचार येत जातात ते जसेच्या तसे बोलून दाखविणे. आपल्या या स्वाभाविक बोलण्याला 'गद्य' असे म्हणतात. (गद् = बोलणे). उदा.- 'पंढरीला दिंडी चालली पाहा.' हे वाक्य गद्य आहे; २) हेच विचार किंवा याच वाक्यातील शब्द काही ठरावीक क्रमाने लिहून ते सुरावर म्हणत येतील अशा पद्धतीने त्याची रचना केली तर त्याला 'पद्य' असे म्हणतात. वरील गद्यातील वाक्याची रचना पद्यात करावयाची झाली तर ती अशी होईल :

पहा दिंडी चालली पंढरीला!!! ।

गद्यामध्ये एकामागून एक वाक्ये येतात; तर पद्यात ओळी किंवा चरण येतात. (पाद=चरण) जे पादयुक्त म्हणजे ज्यात चरण असतात त्यास 'पद्य' म्हणतात. गद्य हे वाचता येते; पद्य हे सुरावर किंवा चालीवर म्हणता किंवा गाता येते. पद्याचा चरण म्हणताना सारख्या अंतराने टाळी वाजवीत राहावे असे वाटते. यालाच 'लय' असे म्हणतात. पद्य हे लयबद्ध असते; किंवा लयबद्ध शब्दरचनेला 'पद्य' असे म्हणतात. पद्यात ही जी विशिष्ट शब्दरचना आपण करतो तिला 'वृत्त' किंवा 'छंद' म्हणतात. खालील पद्यरचना पाहा :

सदा सर्वदा योग तूझा घडावा

तुझे कारणी देह माझा पडावा

उपेक्षू नको गुणवंता अनंता

रघूनायका मागणे हेचि आता

या पद्याच्या चरणांतील शब्दरचनेकडे सूक्ष्मणाने पाहा. या कवितेचे चार चरण (=ओळी) आहेत. प्रत्येक चरणात सारखीच म्हणजे प्रत्येकात बारा अक्षरे आहेत. शिवाय प्रत्येक चरणातील अक्षरांचा — ह्रस्व- दीर्घांचा (=लघुगुरूंचा) क्रमही सारखाच आहे. म्हणजे पहिले अक्षर —ह्रस्व व पुढील दोन दीर्घ अशा क्रमाने त्यांची रचना केली आहे, असे आढळून येईल. या वृत्तातील प्रत्येक चरणात अक्षरे सारखी व त्यांचा लघुगुरूक्रम (=गण) सारखा आहे. या रचनेला 'अक्षरगणवृत्त' असे म्हणतात. पुढील पद्यरचना पाहा :-

पोर खाटेवर मृत्युच्याच दारा

कुणा गरिबाचा तळमळे बिचारा

दूर आई राहिली कोकणात

सेविकेचा आधार एक हात

या पद्याचेही चार चरण आहेत; पण याच्या प्रत्येक चरणातील अक्षरांची संख्या सारखी नाही. पहिल्या चरणात १२ अक्षरे आहेत; दुस-या चरणात १३ अक्षरे आहेत; तर तिस-या व चौथ्या चरणांत प्रत्येकी ११ अक्षरे आहेत. प्रत्येक चरणातील अक्षरांचा लघुगुरूक्रम सारखा नाही. म्हणजे हे अक्षरगणवृत्त नव्हे. मात्र याच्या प्रत्येक चरणातील अक्षरांच्या एकूण मात्रा मोजल्या तर त्या सारख्याच म्हणजे प्रत्येकी १९ भरतील. (मात्रा कशास म्हणतात ते पुढे येईलच.) या पद्यरचनेत अक्षरांपेक्षा मात्रांचे बंधन आहे. अशा पद्यरचनेला 'मात्रावृत्त' किंवा 'जाती' असे म्हणतात. आता तिस-या प्रकारची पद्यरचना पाहा :

चंद्राच्या गालावरी । देव लावी गालबोट ।

मिरविते आई । माझ्या गाली तुझे ओठ ॥

या पद्यात छोटे चार चरण आहेत. यातील सर्वच चरणांतली अक्षरे सारखी नाहीत. यातील चरणांची अक्षरे ७, ८, ६, व ८ अशी आहेत. त्यांतील अक्षरे —ह्रस्व असली तरी ती दीर्घ उच्चारली जातात. अशा प्रकारची जी सैलरचना आहे तिला 'छंद' असे म्हणतात. पद्यरचनेचे प्रमुख तीन प्रकार आपण पाहिले. पद्यरचनेत मात्रा, गण, यती, लघू, गुरू, या ज्या संज्ञा वारंवार येतात.

अलंकार

अलंकार म्हणजे दागिने किंवा आभूषणे होत.

आपली भाषा अधिक सुंदर, अधिक आकर्षक व अधिक परिणामकारक होण्यासाठी लेखक व कवी भाषेला अलंकारांनी सजवतात.

१) 'तुझे डोळे कमळासारखे टपोरे आहेत', असे म्हटल्यामुळे भाषा अधिक आकर्षक होते.

२) 'बघ आई, आकाशात सूर्य हा आला पांघरून अंगावर भरजरी शेला'

या ओळींमध्ये कवीने सूर्यकिरणांना 'भरजरी शेला' असे म्हटल्यामुळे कवितेची भाषा अधिक सुंदर झालेली दिसून येते.

३) 'भीमाचे बाहू लोखंडासारखे बलदंड होते.'

या वाक्यात भीमाच्या हातांना लोखंडाच्या टणकपणाची उपमा दिल्यामुळे, वाक्य अधिक परिणामकारक झाले. ज्या ज्या गुणांमुळे भाषेला शोभा येते, त्या गुणधर्मांना भाषेचे अलंकार असे म्हणतात. कवितेमध्ये कधी कधी शब्दांच्या नादमधूर रचनेमुळे सौंदर्य निर्माण होते, त्यास शब्दचमत्कृती म्हणतात तर कधी शब्दांतील वेगवेगळ्या अर्थामुळे सौंदर्य निर्माण होते, त्यास अर्थचमत्कृती म्हणतात. म्हणून, भाषेच्या अलंकारांचे दोन प्रकार आहेत.

(१) शब्दालंकार (२) अर्थालंकार.

अलंकारात दोन वस्तुंमधील साम्य किंवा भेद दाखवलेला असतो. ज्या वस्तूचे वर्णन केलेले असते, त्याला उपमेय म्हणतात. उदाहरण तीनमधील 'भीमाचे बाहू' हे उपमेय आहे. ज्याची उपमा दिली जाते, त्याला उपमान म्हणतात. म्हणजेच, उदाहरण तीनमधील 'लोखंड' हे उपमान आहे.

ज्याला उपमा देतात ते उपमेय. ज्याची उपमा देतात ते उपमान. अपन्हुती, अपन्हुती म्हणजे लपवणे किंवा झाकणे होय. जेव्हा उपमेयाचा निषेध करून उपमेय हे उपमानच आहे, असे सांगितले जाते, तेव्हा अपन्हुती अलंकार होतो.

उदाहरण : 'हे नव्हे चांदणे, ही तर मीरा गाते'

येथे 'चांदणे' हे उपमेय आहे. 'मीरेचे गाणे' हे उपमान आहे. परंतु उपमेयाला नाकारून 'मीरेचे गाणे' हे उपमान वरचढ ठरले आहे. मीरेचे गाणे हेच चांदणे आहे, असे सांगितल्यामुळे हा अपन्हुती अलंकार झाला.

अपन्हुती अलंकाराची आणखी काही उदाहरणे :

न हे नयन, पाकळ्या उमलल्या सरोजातील

न हे वदन, चंद्रमा शरदिचा गमे केवळ

हे हृदय नसे परि स्थंडिल धगधगलेले

हा नव्हे अधर, ही कुंदकळी फुललेली

ओठ कशाचे, देठचि फुलले पारिजातकाचे

व्यतिरेक

व्यतिरेक म्हणजे विशेष स्वरूपाचा अतिरेक होय

जेव्हा उपमेय हे उपमानापेक्षा श्रेष्ठ असते, तेव्हा व्यतिरेक अलंकार होतो.

उदाहरण : 'अमृताहुनी गोड नाम तुझे देवा'

इथे देवाचे नाव हे उपमेय आहे. अमृत हे उपमान आहे. पण देवाचे नाव अमृतापेक्षा गोड आहे. म्हणजेच हे उपमानापेक्षा श्रेष्ठ असल्यामुळे हा व्यतिरेक अलंकार झाला.

व्यतिरेक अलंकाराची आणखी काही उदाहरणे :

१) सर्व दानांहून मरणोत्तर देहदान हे सर्वोत्तम आहे.

२) मखमलीहुनी मऊ तुझे गाल बाळा

- गुलाबाहुनी बालगुलाब हा फुललेला
 ३) तु माउलीहून मयाळ।चंद्राहूनि शीतळ।
 पाण्याहुनि पातळ।कल्लोळ प्रेमाचा ॥
 ४) कामधेनुच्या दुग्धाहुनही ओज हिचे बलवान

चेतनगुणोक्ती

चेतनागुणोक्ती म्हणजे चैतन्याचे गुण सांगणारे वचन. जेव्हा एखादी निर्जीव वस्तू सजीव आहे, असे मानून सजीव प्राण्याप्रमाणे किंवा माणसाप्रमाणे वागते, असे वर्णन काव्यात केलेले असते, तेव्हा चेतनागुणोक्ती अलंकार होतो.

उदाहरण : डोकी अलगद घरे उचलती

काळोखाच्या उशीवरूनी

काळोखाच्या उशीवरून डोके अलगद वर उचलून घरे माणसांप्रमाणे जागी होतात, असे वर्णन केल्यामुळे येथे घरांवर मानवी भावनांचे आरोपण केले आहे. निर्जीव घरांना चेतनत्व आल्यामुळे हा चेतनागुणोक्ती अलंकार झाला. चेतनगुणोक्ती अलंकाराची आणखी काही उदाहरणे :

- १) ओघळता या आभाळाच्या
 डोळ्यांमधले थेंब निळे
 तरुवेर्लीच्या भाळावरती

त्या मोत्यांचे गोल तिळे

- २) क्षितिजापाशी इंद्रधनूने

कमान सुंदर वाकविता

ओलेत्याने टिपते डोळे

वसुंधरा हसता हसता

पुढील प्रश्नांची अचूक उत्तरे निवडा .

- १) पुढील पद्यपंक्तींमधील अलंकार कोणता ?

कुटुंबवत्सल इथे फणस हा। कटिखांद्यावर घेउनि बाळे

कथिते त्याला कुशल मुलांचे। गंगाजळिचे बेत आगळे

- १) चेतनागुणोक्ती   २) अपन्हुती   ३) व्यतिरेक   ४) अनुप्रास

- २) पुढील पद्यपंक्तींमधील अलंकार कोणता ?

मानेला उचलीतो, बाल मानेला उचलिततो

नाही ग बाई, फणा काढुनि नाग हा डोलतो

- १) चेतनागुणोक्ती   २) अपन्हुती   ३) व्यतिरेक   ४) अनुप्रास

- ३) पुढील पद्यपंक्तींमधील अलंकार कोणता ?

सावळा ग रामचंद्र। रत्नमंचकी झोपतो।

त्याला पाहता लाजून। चंद्र आभाळी लोपतो ॥

- १) अनुप्रास   २) व्यतिरेक   ३) अपन्हुती   ४) चेतनागुणोक्ती

- ४) पुढील पद्यपंक्तींमधील अलंकार कोणता ?

आला हा दारि उभा वसंत फेरीवाला

पोते खांद्यावरि सौद्याचे, देइल ज्याचे त्याला

- १) अनुप्रास   २) व्यतिरेक   ३) अपन्हुती   ४) चेतनागुणोक्ती

उत्तरसूची : १- १, २- २, ३- २, ४-४.

समास

१) राम आणि लक्ष्मण प्रत्येक दिवशी विद्येच्या आलयात जातात व अभ्यास करतात. संध्याकाळी दोघे क्रिडेसाठी असलेल्या अंगणात खेळतात. सोमवारी ते ज्याचा कंठ नीला आहे, त्या देवाची प्रार्थना करतात.

२) रामलक्ष्मण दररोज विद्यालयात जातात व अभ्यास करतात. संध्याकाळी दोघे क्रिडांगणात खेळतात. सोमवारी ते निलकंठाची प्रार्थना करतात. येथे, पहिल्या व दुस-या परिच्छेदात बदल आहे.

‘राम आणि लक्ष्मण’ ऐवजी ‘रामलक्ष्मण’ असा जोडशब्द वापरला.

‘प्रत्येक दिवशी’ ऐवजी ‘दररोज’ असा जोडशब्द वापरला. ‘विद्ये च्या आलयात’ ऐवजी ‘विद्यालयात’ असा जोडशब्द वापरला आहे. ‘क्रीडेसाठी असलेल्या अंगणात’ ऐवजी ‘क्रीडांगणात’ असा जोडशब्द वापरला. ‘ज्याचा कंठ निळा आहे, त्या देवाची’ ऐवजी ‘निलकंठाची’ असा जोडशब्द वापरला आहे. हे जोडशब्द तयार करताना नेमके काय केले ?

मधले काही शब्द किंवा विभक्तीप्रत्यय गाळले. अशा प्रकारे शब्दांची काटकसर करून सोपे सुटसुटीत शब्द भाषेत वापरले. अशा रितीने शब्दांचा संक्षेप करून, जो नवीन जोडशब्द तयार होतो, त्या प्रक्रियेला समास म्हणतात. जो नवीन जोडशब्द तयार होतो, त्याला सामासिक शब्द म्हणतात. या सामासिक शब्दाची फोड करून दाखवणा-या पद्धतीला विग्रह म्हणतात.

वरील परिच्छेदातील सामासिक शब्द व त्यांचा विग्रह होतो.

सामासिक शब्द विग्रह

रामलक्ष्मण	- राम आणि लक्ष्मण
दररोज	- प्रत्येक दिवशी
विद्यालय	- विद्येचे आलय
क्रीडांगण	- क्रीडेसाठी अंगण
निलकंठ	- निळा आहे कंठ ज्याचा असा तो

समासाचे प्रकार : समासात कमीत कमी दोन शब्द एकत्र येतात.

समासातील शब्दांना पद असे म्हणतात. पहिला शब्द म्हणजे पहिले पद होय. दुसरा शब्द म्हणजे दुसरे पद होय. समासातील कोणते पद महत्त्वाचे किंवा प्रधान आहे यावरून समासाचे प्रकार ठरतात. महत्त्वाचे म्हणजे प्रधान पद आणि कमी महत्त्वाचे म्हणजे गौण पद होय. यावरून समासांचे चार मुख्य प्रकार होतात:

पहिले पद	दुसरे पद	
प्रधान -	गौण	= अव्ययीभाव समास
गौण -	प्रधान	= तत्पुरुष समास
प्रधान -	प्रधान	= द्वंद्व समास
गौण -	गौण	= बहुव्रीही समास

उदाहरणार्थ,

- १) अव्ययीभाव समास — पहिले पद प्रधान दररोज
- २) तत्पुरुष समास — दुसरे पद प्रधान विद्यालय, क्रीडांगण
- ३) द्वंद्व समास — दोन्ही पदे प्रधान रामलक्ष्मण
- ४) बहुव्रीही समास — दोन्ही पदे गौण निळकंठ

अव्ययीभाव समास

१) सायली दररोज शाळेत जाते. २) सायना कधीही गैरहजर राहत नाही. ३) सुधीर यथाशक्ती दुस-यांना मदत करतो. यांतील., पहिल्या वाक्यात ‘दररोज’ हा सामासिक शब्द आहे. दुस-या वाक्यात ‘गैरहजर’ हा सामासिक शब्द आहे. तिस-या वाक्यात ‘यथाशक्ती’ हा सामासिक शब्द आहे.

या सामासिक शब्दांतील महत्त्वाची पदे,

सामासिक शब्द पहिले पद + दुसरे पद

महत्त्वाचे पद

१) दररोज	दर + रोज	पहिले पद (दर)
२) गैरहजर	गैर + हजर	पहिले पद (गैर)
३) यथाशक्ती	यथा + शक्ती	पहिले पद (यथा)

पहिल्या पदामुळे सामासिक शब्दाला विशिष्ट अर्थ प्राप्त होतो, म्हणून वरील सामासिक शब्दांतील पहिले पद महत्त्वाचे आहे. ज्या समासातील पहिले पद महत्त्वाचे असते व जो सामासिक शब्द क्रियाविशेषण अव्यायाचे कार्य करतो, त्या समासाला अव्ययीभाव समास म्हणतात.

अव्ययीभाव समासाची काही उदाहरणे :

सामासिक शब्द

विग्रह

१ आमरण	मरणापर्यंत
२ आजन्म	जन्मापासून
३ आसेतुहिमालय	सेतुपासून हिमालयापर्यंत
४ आलोचन	लोचनांपर्यंत
५ आकर्ण	कानापर्यंत
६ दररोज	प्रत्येकदिवशी
७ हरघडी	प्रत्येक घडीला
८ प्रतिक्षण	प्रत्येक क्षणी
९ प्रतिमास	प्रत्येक महिना
१० प्रतिवर्षी	प्रत्येक वर्षी
११ विनचूक	चुकीशिवाय
१२ बिनबोभाट	बोभाटयाशिवाय
१३ बिनधोक	धोक्याशिवाय
१४ यथाविधी	विधीप्रमाणे
१५ यथाशक्ती	शक्तीप्रमाणे
१६ यथाकाल	काळाप्रमाणे
१७ यथावकाश	वेळेप्रमाणे
१८ गैरलागू	नियमात न बसता
१९ गैरहजर	हजर न राहता
२० बेमालूम	मालूम(माहित) न असता
२१ बेशिस्त	शिस्त न पाळता
२२ गल्लोगल्ली	प्रत्येक गल्लीत
२३ घडोघडी	प्रत्येक घरी
२४ वारंवार	प्रत्येक वेळी, अनेक वेळा
२५ जागोजागी	प्रत्येक जागी

कर्मधारय समास

कर्मधारय समास हा तत्पुरुष समासाचा एक उपप्रकार आहे. तत्पुरुष समासात दुसरे पद प्रधान असते.

- १) मी महाराष्ट्रात राहतो.   २) ते जंगल घनदाट आहे.
३) शाळेमध्ये ज्ञानामृत पाजले जाते. ४) मातृभूमीचा मला अभिमान आहे.

वरील वाक्यांतील सर्व अधोरेखित शब्द हे सामासिक शब्द आहेत. या सामासिक शब्दांचा विग्रह पुढीलप्रमाणे होतो:

- १) महाराष्ट्र - महान असे राष्ट्र   २) घनदाट - घनासारखे दाट
३) ज्ञानामृत - ज्ञानरूपी अमृत   ४) मातृभूमी - भूमी हीच माता

ज्या तत्पुरुष समासातील पहिले पद विशेषण व दुसरे पद नाम असते तसेच दोन्ही पदांतील संबंध उपमान — उपमेय अशा स्वरूपाचा असतो, त्याला कर्मधारय समास म्हणतात.

कर्मधारय समासाची काही उदाहरणे

सामासिक शब्द

- १ सुचिन्ह
२ अर्धचंद्र
३ परमेश्वर
४ सुस्थल
५ सुसंस्कृत

विग्रह

- सु असे चिन्ह
अर्ध असा चंद्र
परम असा ईश्वर
सु असे स्थल
सु (चांगला) असा संस्कृत

द्विगु समास

- १) नवरात्र झाल्यावर दसरा येतो.
२) पुढचा आठवडा मला अभ्यासाला पुरेसा आहे.
३) आईसारखे दैवत त्रिभुवनात नाही.
४) प्रयागक्षेत्री गंगा, यमुना व सरस्वती या नद्यांचा त्रिवेणी संगम आहे.

वरील वाक्यांतील सर्व अधोरेखित शब्द हे सामासिक शब्द आहेत. या सामासिक शब्दांचा विग्रह पुढीलप्रमाणे होतो:

- १) नवरात्र - नऊ रात्रींचा समूह   २) आठवडा - आठ दिवसांचा समूह
३) त्रिभुवन - तीन भुवनांचा समूह   ४) त्रिवेणी - तीन प्रवाहांचा समूह

ज्या तत्पुरुष समासातील पहिले पद संख्याविशेषण व दुसरे पद नाम असते, तसेच दोन्ही पदांतील संबंध विशेषण — विशेष्य स्वरूपाचा असतो, त्याला द्विगु समास म्हणतात.

द्विगु समासाची काही उदाहरणे:

सामासिक शब्द

- १ द्विदल
२ त्रिदल
३ चौखूर
४ पंचारती
५ सप्ताह

विग्रह

- दोन दलांचा समूह
तीन दलांचा समूह
चार खुरांचा समूह
पाच आरत्यांचा समूह
सात दिवसांचा समूह

शुद्धलेखनाचे नियम

मराठीत लिखित शब्द हे शुद्ध स्वरूपात लिहिण्यासाठी काही नियम ठरवलेले आहेत. लेखन आपल्याला शब्दांचे शुद्ध लेखन करणे आवश्यक असते.

लेखन नियम :

- १) अनुनासिक : ज्या वर्णाचा उच्चार नाकातून होतो तो.
२) शीर्षबिंदू : अनुस्वाराबद्दल येणारे अक्षरावरील टिंब.
३) सामान्यरूप : मूळ शब्दाला विभक्तिप्रत्यय किंवा शब्दयोगी अव्यय लावताना त्या शब्दाचे बदललेले रूप.

- ४) तत्सम शब्द : संस्कृत भाषेतून मराठी भाषेत जसाच्या तसा आलेला शब्द.

५) अकारान्त शब्द : ज्या शब्दाचा शेवट 'अ' या स्वराने होतो.

६) आकारान्त शब्द : ज्या शब्दाचा शेवट 'आ' या स्वराने होतो.

७) इ-कारान्त शब्द : ज्या शब्दाचा शेवट 'इ' या —ह्रस्व स्वराने होतो.

८) ई-कारान्त शब्द : ज्या शब्दाचा शेवट 'ई' या दीर्घ स्वराने होतो.

९) उ-कारान्त शब्द : ज्या शब्दाचा शेवट 'उ' या —ह्रस्व स्वराने होतो.

१०) ऊ-कारान्त शब्द : ज्या शब्दाचा शेवट 'ऊ' या दीर्घ स्वराने होतो.

११) उपान्त्य 'इ'-कार : (उप+अन्त्य) (इ) शब्दाच्या शेवटच्या अक्षराच्या आधीचे 'इ' स्वर असलेले अक्षर.

१२) उपान्त्य 'उ'-कार : (उप+अन्त्य) (उ) शब्दाच्या शेवटच्या अक्षराच्या आधीचे 'उ' स्वर असलेले अक्षर.

१३) साधित शब्द : दोन शब्द एकत्र घेऊन तयार केलेला नवीन जोडशब्द.

१ अनुस्वारासंबंधीचे नियम

नियम १

अ) स्पष्टोच्चारित अनुनासिकाबद्दल शीर्षबिंदू दयावा. उदाहरणार्थ., खंत,पंप,तंटा,निबंध,आंबा.

आ) तत्सम शब्दांतील अनुनासिकांबद्दल विकल्पाने परसवर्ण लिहिण्यास हरकत नाही.

जसे —करन्टा, करंता, मंद, मंन्द, कंप, कम्प .

वेदान्त, सुखान्त, दुःखान्त, देहान्त, वृत्तान्त, स्वरान्त, व्यंजनान्त, शालान्त हे शब्द असेच लिहावेत. तसेच वाडःमय, वाडःनिश्चय, दिडःमूढ, पराडःमुख हे शब्दसुद्धा असेच लिहावेत.

नियम २

य्, र्, ल्, व्, श्, ष्, स्, ह्, यांच्यापूर्वी येणा-या अनुस्वाराबद्दल केवळ शीर्षबिंदू दयावा. उदा., सयंम, मांस, संशय, सज्ञा या शब्दांचे उच्चार अनुक्रमे, संय्यम, मांस्, संव्शय, संव्ज्ञा असे होतात. तरी त्यांचे लेखन करताना वर दाखल्याप्रमाणेच करावे.

वरील नियमातून 'ष' वगळावा, कारण या अक्षरापूर्वी अनुस्वार येणारा शब्द मराठीत नाही.

नियम ३

नामांच्या व सर्वनामांच्या अनेकवचनी सामान्यारुपांवर विभक्तिप्रत्यय किंवा शब्दयोगी अव्यय लावताना अनुस्वार दयावा. उदा., तुम्हांस, घरांपुढे अक्षरांचे. एका व्यक्तीचा आदरार्थी उल्लेख करताना तसेच अनेकवचनी सामान्यरुपांवर अनुस्वार दयावा. उदा., इंदिराजीनी, आजोबापाशी, आपणांस,राष्ट्रपतींनी

२ -ह्रस्व — दीर्घ यांसंबंधीचे नियम

नियम ४

१) मराठीतील तत्सम इ-कारान्त आणि उ-कारान्त शब्द दीर्घान्त लिहावेत. उदा., पशू, बहू, कवी,मती, गती, गुरु, सृष्टी,

२) इतर शब्दांच्या अंती येणारे इ-कार् व उ-कार दीर्घ लिहावेत.

उदा., काठी, पाटी, पैलू, जादू, विनंती, ही, ती, (शब्दयोगी अव्यय). यास, आणि, नि, हे अपवाय आहेत.

३) तत्सम अव्यय —ह्रस्वान्त लिहावीत. उदा., परंतु, यथामती, यथाशक्ती, तथापि.

४) सामासिक शब्दांतही तत्सम इ-कारान्त (-ह्रस्व) व उ-कारान्त (-ह्रस्व) शब्द पूर्वपदी असताना —ह्रस्वान्त लिहावेत. उदा., बुद्धिवैभव, कविमन, गतिशील, सृष्टीसौंदर्य, अणुशक्ती, विधिनिषेध, कृतिसमिती.

५) साधित शब्दांत तत्सम शब्द मुळात -ह्रस्व असल्यास त्यांनाही वरील नियम (ई) लागू होतो.

६) विदयार्थी, प्राणी, स्वामी, शशी, गुणी यांसारखे शब्द समासात पूर्वपदी आले असता ते — ह्रस्वान्त लिहावेत. उदा., स्वामिनिष्ठा, शशिकला, विदयार्थिमंडळ, गुणिजन.

टीप : जे तत्सम शब्द संस्कृतमध्ये ई-कारान्त व ऊ-कारान्त (शेवटचे स्वर ई व ऊ-दीर्घ असलेले) असे दीर्घ असतात, ते समासात पूर्वपदी आले असता मुळाप्रमाणे दीर्घान्तच राहतात. उदा., नदी-नदीकिनारा, लक्ष्मी-लक्ष्मीपुत्र, पृथ्वी-पृथ्वीपती, रजनी-रजनीकांत.

नियम ५

१) ई-कारान्त व ऊ-कारान्त शब्दांतील उपान्त्य इ-कार व उ-कार —ह्रस्व लिहावेत. उदा., माहिती, हुतुतू, सुरू, गरिबी,

तत्सम शब्द- नलिनी, समिती, भगिनी, सरोजिनी, यास नीती, भीती, प्रिती, कीर्ती, मूर्ती, दीप्ती इत्यादी अपवाद आहेत.

२) शब्दाच्या शेवटी आ, ए, ओ आल्यास म्हणजे शब्द आ-कारान्त, ए-कारान्त किंवा ओ-कारान्त असल्यास व उपान्त्य अक्षरात इ-कार किंवा उ-कार असल्यास तो —ह्रस्व लिहावा. उदा., खिळा, पाहुणा, पुडा, महिना, हडकुळा, पाहिले, पाहिजे, पितो, लिहितो यास परीक्षा, पूजा, ऊर्जा इत्यादी अपवाद आहेत.

नियम ६

१) अकारान्त शब्दांतील उपान्त्य इ-कार दीर्घ लिहावेत.

उदा., मजूर, वीट, सून, वसूल, फूल, पूर, फकीर, वकील.

अपवाद - तत्सम —ह्रस्वोपान्त्य अकारान्त शब्द. उदा., गुण, विष, मधुर, प्रचुर, मंदिर.

अपवाद — शेवटी जोडाक्षर असलेले अ-कारान्त शब्द. उदा., शिस्त, क्षुद्र, दुर्ग, शुद्ध, विरुद्ध इ.

अपवाद — आधीच्या अक्षरावर (उपान्त्य) स्पष्टोच्चारित अनुस्वार असलेले अकारान्त शब्द. उदा., सुंठ, रुंद, डिक, भित, तुरुंग, सुरुंग, इत्यादी.

२) तत्सम अ-कारान्त शब्द (उपान्त्य —ह्रस्व इ व उ किंवा दीर्घ ई व ऊ असलेले) मुळातील संस्कृत शब्दांप्रमाणे लिहावेत. उदा., हित, चकित, स्वस्तिक, स्निग्ध, शिथिल, उत्सुक, सूत्र, तीक्ष्ण, दीर्घ, सूक्ष्म, रूप, प्राचीन, अर्वाचीन, पूज्य, पूर्व, शून्य. तसेच उपान्त्य ऋ असलेले अकारान्त शब्द. उदा., कृत्य, मृत, हृदय, कृश, विस्तृत. तसेच अ-कारान्त अक्षराआधी विसर्ग असलेले शब्द — दुःख, निःसंशय, निःस्वार्थी.

३) संस्कृत इक, इत, ईय, अनीय ईत प्रत्यय लागून तयार झालेले शब्द. उदा., सामाजिक, वार्षिक, आधारित, सुरक्षित, भारतीय, कुटुंबीय, माननीय, गोपनीय, विपरीत, अनिर्णीत.

४) मराठी ईत, ईक प्रत्यय लागून तयार झालेले शब्द. उदा. चकचकीत, सुटसुटीत, टवटवीत, पटाईत. नातेवाईक, सडीक, ठरावीक, सोशीक.

नियम ७

उपान्त्य दीर्घ ई-ऊ असलेल्या अकारान्त शब्दांतील उपान्त्य ई-कार, ऊ-कार उभयवचनी (एकवचनी व अनेकवचनी) सामान्यरूप करताना —ह्रस्व लिहावा. उदा., गरीब-गरीबास, वकील - वकिलांना, सून - सुनेला, नागपूर - नागपुरास, जीव — जीवाला.

अपवाद : दीर्घोपान्त्य तत्सम शब्द (या शब्दांतील उपान्त्य दीर्घ अक्षर संस्कृतप्रमाणे दीर्घच लिहावे.)

उदा., शरीरास, गीतेत, सूत्रास, जीवाला (प्राणी या अर्थी). शरीर - शरीरास, गीता — गीतेत, सूत्र — सूत्रास.

नियम ८

‘पूर’ हा ग्रामवाचक शब्द कोणत्याही ग्रामनामास लावताना दीर्घोपान्त्य लिहावा. उदा., नागपूर, सोलापूर, तारापूर, तुळजापूर. यांसारख्या शब्दांची रूपे —ह्रस्व व दीर्घ अशी दोन्ही प्रकारांनी होतात. जसे- नागपूरहून-नागपुराहून, पंढरपूरला-पंढरपुराला.

नियम ९

कोणत्या, एखादया अशी रूपे लिहावीत. एकादया अशी रूपे लिहू नयेत.

नियम १०

हळूहळू, मुळूमुळू, खुटूखुटू, या शब्दांतील दुसरा व चौथा स्वर दीर्घ लिहावा. मात्र पुनरुक्त शब्द नादानुसारी असतील, तर ते उच्चारप्रमाणे —ह्रस्व लिहावेत. उदा., लुटुलुटु, दुडुदुडु, भुरुभुरु, तुरुतुरु.

नियम ११

क्वचित, कदाचित, अर्थात, विदवान इत्यादी संस्कृतातील व्यंजनान्त तत्सम शब्द अ-कारान्त लिहावेत. 'क्वचित' लिहावे, 'क्वचित' लीहू नये. असे आणखी काही शब्द : अकस्मात, विद्युत, परिषद, अर्थात, श्रीमान, भगवान, संसद.

आणखी नियम :

१) काही अ-कारान्त शब्दांत उपान्त्य अक्षरांत ई-कार (दीर्घ) वा ऊ-कार (दीर्घ) असेल; तर सामान्यरूप होताना उपान्त्य 'ई' वा 'ऊ' ऐवजी 'अ' होतो. उदा., उंदीर - उंदराचा, बेडूक - बेडकास, कुलूप - कुलूपाने, रेशीम - रेशमाला, रारीख - तारखेला. अशा प्रकारे ज्या शब्दांत पाहिले अक्षर अ-कारान्त असेल, त्यांची रूपे पुढीलप्रमाणे होतील. दोन्हीही रूपे बरोबरच आहेत.

उदा., वडील-वडलांना, वडिलांना; परीट-परटाकडे, परिटाकडे.

२) काही अ-कारान्त शब्दांतील उपान्त्य अक्षर ई किंवा ऊ (दीर्घ) असेल, तर सामान्यरूपात 'ई' बदल 'य' व 'ऊ' बदल 'व' येतो.

उदा., फाईल - फायलीत, देऊळ - देवळात, पाऊस - पावसात, पाऊल - पावलावर.

३) अ) पुल्लिंगी शब्दांत शेवटचे अक्षर 'सा' असेल, तर सामान्यरूप होताना 'सा' चा 'शा' होतो. जसे : पैसा-पैशाला, पैसे-पैशांना, ससा-सशाचे, खिसा-खिशात.

आ) तसेच सामान्यरूप होताना 'स' अन्त्याक्षर असलेल्या स्त्रीलिंगी शब्दांतील 'स' चा 'शी' होतो. जसे : कूस - कुशीवर, घूस - घुशीने.

इ) अन्त्य अक्षर 'सी' असलेल्या पुल्लिंगी शब्दाचे सामान्यरूप होताना 'सी' चा 'शा' होतो. जसे : प्रवासी - प्रवाशाला, रहिवासी - रहिवाशाने.

ई) मधल्या अक्षरात 'क्क' ('क' चे द्वित्व) किंवा प्प ('प' चे द्वित्व) असल्यास सामान्यरूपाच्या वेळी 'क', 'प' असेच अक्षर राहते. उदा : रक्कम - रकमेचा, दुप्पट - दुपटीने.

उ) शब्दातील मधल्या अक्षराच्या पूर्वीचे सानुस्वार अक्षर सामान्यरूप होताना निरनुस्वार होते. उदा: गंमत - गमतीने, अंमल - अमलात, किंमत - किमतीचा.

महत्त्वाचे

शुद्ध शब्द लेखनाचा उत्तम उपाय म्हणजे वाचताना त्या त्या शब्दाचे रूप डोळ्यांत साठवणे. उदा., 'विहीर' हा शब्द लहानपणापासून आपण असाच पहिला आहे. समजा, आपण तो 'विहीर' असा लिहिला किंवा पाहिला, तर तो डोळ्यांना खटकतो. असेच काही शब्द,

खीडकि   खिडकी   आंनद   आनंद   सुर्य   सूर्य

शब्दांचे शुद्ध रूप डोळ्यांत साठवणे, म्हणजेच शब्द शुद्ध लिहिता येणे होय.

काही महत्त्वाच्या शब्दांचे शुद्ध रूप देण्यात येत आहे.

ईश्वर	कुंठित	बहुरूपी	श्वासोच्छ्वास
शक्तियुक्त	स्तुतिपाठक	ग्रामीण	छिन्नविच्छिन्न

अनंतशक्ती	प्रिय	विकृत	देदीप्यमान
परिमार्जन	मिळून	बुद्धिमान	बुजुर्ग
अनुचित	कनिष्ठ	प्रतिष्ठित	पार्श्वभूमी
कैलासवासी	बुद्धी	सैद्धान्तिक	प्रामाणिक
हकिकत	चमत्कारिक	पश्चात्ताप	नागरिक
दातखिळी	नावलौकिक	विदयापीठ	सत्त्वपरीक्षा
अंतःकरण	बहिष्कृत	संस्कृती	हळूहळू
रात्रंदिवस	निर्वाह	स्वीकार	असंभाव्य
कोट्यवधी	पारंपरिक	निर्माण	स्पर्श
सार्वकालिक	पद्धतीने	जळफळाट	गोविंदाचे
आशीर्वाद	चौखूर	महाविद्यालय	भुललिया
स्त्रिया	सुवर्ण	गोष्ट	वृश्चिक
सोसून	पैलतीर	रमणीय	मनुष्य
अभ्युदय	शर्यत	इंद्रधनुष्ये	संप्रदाय
सुशिक्षितांची	शहामृग	दुथडी	त्रिविध
सुसंस्कृत	कल्पवृक्ष	दुष्काळ	तृषाक्रान्त
अभिवृद्धी	सुगंध	संपूर्ण	चित्तवृत्ती
स्थित्यानंतर	कल्हई	वसतिगृह	पतिव्रता
भाषा	वहिवाट	धिटाई	क्षितिज
परिस्थिती	अदृश्य	समाजजागृती	निर्वाण
नृपश्रेष्ठ	पशुपक्षी	पुरुष	आश्रय
चरित्र	वैशिष्ट्य	जिह्व	तीर्थोदके
संघर्ष	सूर्यास्त	स्वादिष्ट	मत्सर
वंगण	उत्साही	शक्तिशाली	भीती
आश्चर्यचकित	चिंधी	विश्वदर्शन	भयकंपित
खिडकी	वसुंधरा	बाहुली	ओढाळ

सदसदविचार	जमिनीत	अचंबित	कौतुक
कीर्ती	सैरभैर	मुक्ताफळे	संकुचित
स्वाभाविक	कृतोपकार	मूर्ती	दुःखित
सुस्निग्ध	निवृत्ती	परमाणू	प्रत्येक

खालील प्रश्नांची अचूक उत्तरे द्या.

१. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
१) परीमार्जन २) परिमार्जन ३) परिमार्जन ४) परिमारजन
२. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
१) अनुचित २) अनुउचित ३) अनूचित ४) अनुचित
३. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
१) अभ्युदय २) अभ्युदय ३) अभ्युदय ४) अभ्युदय
४. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
१) सुशिक्षितांची २) सूशिक्षितांची ३) सुशीक्षितांची ४) सुशीक्षितांची
५. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
१) कोट्यवधी २) कोट्यावधी ३) कोट्यावधि ४) कोट्यवधि
६. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
१) सार्वकालिक २) सार्वकालिक ३) सर्वकालिक ४) सार्वकालीन
७. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
१) आशीर्वाद २) आशीरवाद ३) आशीर्वाद ४) आशीर्वाद
८. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
१) सुसंस्कृत २) सूसंकुत ३) सूसंकृत ४) सुसंस्कृत
९. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
१) कुंठीत २) कुंठित ३) कुंठीत ४) कुंठित
१०. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
१) स्तुतिपाठक २) स्तुतिपाठक ३) स्तुतीपाठक ४) स्तुतीपाठक
११. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
१) बहिष्कृत २) बहिष्कृत ३) बहिष्कृत ४) बहिष्कृत
१२. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
१) निरवाह २) निर्वाह ३) निर्वाह ४) नीरवाह
१३. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
१) शहामूर्ग २) सहामृग ३) शहामृग ४) षहामृग
१४. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
१) कल्पवृक्ष २) कल्पवृक्षा ३) कल्पवृक्ष ४) कल्पवृक्ष
१५. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
१) अदृश्य २) अदरुश्य ३) अदृश्य ४) अद्रुश्य
१६. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
१) पशूपक्ष्यांचे २) पशूपक्षांचे ३) पशूपक्ष्यांचे ४) पशूपक्ष्यांचे

१७. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) विद्यापीठ २) विद्यापिठ ३) वीद्यापीठ ४) वीद्यापिठ
१८. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) सस्कृत २) संसकृती ३) संस्कृति ४) सस्कृती
१९. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) रमनीय २) रमनिय ३) रमणीय ४) रमणिय
२०. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) इंद्रधनुश्ये २) इंद्रधनुश्ये ३) इंद्रधनुष्ये ४) इंद्रधनुष्ये
२१. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) श्वासोच्छ्वास २) श्वासोच्छावास ३) श्वासोश्वावास ४) श्वासुच्छ्वास
२२. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) छिन्नविच्छिन्न २) छिन्नविच्छिन्न ३) छिनविच्छिन्न ४) छीन्नविच्छन
२३. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) पारंपारीक २) पारंपारिक ३) पारंपरिक ४) पारमपारिक
२४. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) सत्त्वपरीक्षा २) सत्त्वपरीक्षा ३) सत्त्वपरिक्षा ४) सत्त्वपरिक्षा
२५. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) गोवीदाचे २) गोविदांचे ३) गोविंदाचे ४) गोविदाचे
२६. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) भूललिया २) भुल्लिया ३) भूललिया ४) भुललीया
२७. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) असमभाव्य २) असंभाव्य ३) असंभाव्य ४) असंभव्य
२८. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) सपर्श २) स्पर्ष ३) प्सर्श ४) स्पर्श
२९. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) संप्रदाय २) संपरदाय ३) संपद्राय ४) संपद्राय
३०. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) क्षीतिज २) क्षितिज ३) क्षीतीज ४) क्षितीज
३१. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) त्रीविध २) त्रिवीध ३) त्रीवीध ४) त्रिविध
३२. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) तृषाक्रान्त २) तृषाक्रान्त ३) तृशाक्रान्त ४) तृषाक्रान्त
३३. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) वृश्चिक २) वृश्चिक ३) वृश्चिक ४) वृश्चीक
३४. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) मनुष्य २) मनूष्य ३) मणुष्य ४) मणूष्य
३५. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) आशरय २) आशय ३) आश्रय ४) अश्रय
३६. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) सत्कीर्ती २) सत्किर्ती ३) सत्किर्ति ४) सक्तीर्ती

३७. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) सुस्निग्ध २) सुस्नीग्ध ३) सुस्निग्ध ४) सूस्निग्ध
३८. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) संनिध २) सननिध ३) संन्निध ४) सन्निध
३९. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) तिथोदके २) तीथोदके ३) तीथोर्दके ४) तिथोर्दके
४०. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) सूर्योत्ससा २) सूर्यात्ससा ३) सूर्यास्तसा ४) सुर्यास्तसा
४१. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) शकतीशाली २) शक्तिशाली ३) शक्तीशाली ४) शक्तिशालि
४२. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) सन्घर्ष २) संघर्ष ३) संघर्श ४) संघर्श
४३. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) बाहुली २) बाऊली ३) बावली ४) भाहुली
४४. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) हळूहळू २) हळूहळू ३) हळूहळू ४) हळूहळू
४५. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) ओडाळ २) ओढ्याळ ३) ओढाळ ४) ओढळ
४६. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) वघन २) वनघन ३) वंगण ४) वधन
४७. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) वसूंधरा २) वसुंधरा ३) वसुधरा ४) वसूंधरा
४८. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) अचंबित २) अंचंबित ३) अचंबीत ४) अंचिंबीत
४९. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) हकीगद २) हकीगद ३) हकिकत ४) हकीकद
५०. लेखननियमानुसार पुढील शब्दगटातील अचूक शब्द कोणता ?
 १) अंतषकरण २) अंतस्करण ३) अंतःस्करण ४) अंतःकरण

उत्तरसूची :

- १) २ २) ४ ३) ४ ४) १ ५) १ ६) २ ७) ३ ८) ४ ९) १ १०) १
 ११) १ १२) २ १३) ३ १४) १ १५) ३ १६) ३ १७) १ १८) ३ १९) ३ २०) ३
 २१) १ २२) २ २३) ३ २४) २ २५) ३ २६) ४ २७) २ २८) ४ २९) १ ३०) २
 ३१) ४ ३२) २ ३३) १ ३४) १ ३५) ३ ३६) २ ३७) ३ ३८) ४ ३९) २ ४०) ३
 ४१) २ ४२) २ ४३) १ ४४) ३ ४५) ३ ४६) ३ ४७) २ ४८) १ ४९) ३ ५०) ४

विरामचिन्हे

जेव्हा आपण बोलतो. तेव्हा मध्ये केव्हातरी थांबत बोलतो. या थांबण्याला विराम म्हणतात. लेखनामध्ये हा विराम वेगवेगळ्या खुणांनी किंवा चिन्हांनी दाखवला जातो. या चिन्हांना विरामचिन्हे म्हणतात.

मराठीत नऊ प्रमुख विरामचिन्हे आहेत :

- १) पूर्णविराम (.) २) अर्धविराम (;) ३) स्वल्पविराम (,) ४) अपूर्णविराम (:)

५) प्रश्नाचिन्ह (?)	६) उदगारचिन्ह (!)	७) अवतरणचिन्ह (" - " / ' - ')	८) संयोगचिन्ह (-)
९) अपसारणचिन्ह (-)			
क्र. चिन्हाचे नाव व चिन्ह	कोठे वापरतात ?	उदाहरण	
१. पूर्णविराम (.)	वाक्य पूर्ण झाले हे दाखवण्यासाठी	मी दररोज अभ्यस करतो.	
२. अर्धविराम (;)	दोन छोटी वाक्ये उभयान्वयी अव्ययांनी जोडताना	गड आला ; पण सिंह गोला.	
३. स्वल्पविराम (,)	१) एकाच जातीचे शब्द लागोपाठ आल्यास वापरतात.	१) गंगा, यमुना, सरस्वती, कावेरी, गोदावरी, या भारतातील नद्या आहेत.	
	२) हाक मारताना नावापुढे	२) श्यामल, पुस्तके दे.	
४. अपूर्णविराम (:)	वाक्याच्या शेवटी तपशील देताना	नामांचे प्रकार पुढीलप्रमाणे : सामान्यनाम, विशेषनाम, भाववाचकनाम	
५. प्रश्नचिन्ह (?)	वाक्यात प्रश्न विचारला असेल, वाक्याच्या शेवटी वापरतात.	तू कोठे गोला होतास ?	
६. उदगारचिन्ह (!)	मनातील भावना व्यक्त करणा-या शब्दाच्या शेवटी वापरतात.	बापरे ! केवढा मोठा हा साप!	
७. अवतरण ('-')	१) एकेरी-एखाद्या शब्दावर भर ('-') देताना २) दुहेरी-बोलणा-यांच्या तोंडचे शब्द देताना वापरतात.	१) गांधीजीनी 'चाले जाव' ही घोषणा दिली. २) शरद म्हणाला, "मी सहलीला येईन."	
८. संयोगचिन्ह (-)	१) दोन शब्द जोडताना २) ओळीच्या शेवटी शब्द अपुरा राहिल्यास	१) विद्यार्थी-प्रतिनिधी २) मला निबंध लिहाय-ला आवडतो.	
९. अपसारण-चिन्ह (-)	१) बोलता बोलता विचारमालिका तुटल्यास वापरतात. २) स्पष्टीकरण द्यायचे असल्यास वापरतात.	१) मी गेलो, पण- २) ती मुलगी-जिने लाल रिबीन बांधली आहे-ती पहिली आली.	

खालील प्रश्नांची अचूक उत्तरे द्या.

५१. अचूक विरामचिन्हांचा वापर केलेले वाक्य कोणते ?
- १) तुझी विचित्र गती कोणाला तरी कळली काय ?
  - २) तुझी विचित्र गति कोणाला तरी कळली काय !
  - ३) तुझी विचित्र गति कोणाला तरी कळली काय.
  - ४) तुझी विचित्र गति कोणाला तरी कळली काय.
५२. अचूक विरामचिन्हांचा वापर केलेले वाक्य कोणते ?
- १) अरे तुम्ही देव ना !
  - २) अरे? तुम्ही देव ना ?
  - ३) अरे, तुम्ही देव ना !
  - ४) अरे, तुम्ही देव ना ?

५३. अचूक विरामचिन्हांचा वापर केलेले वाक्य कोणते ?
 १) निबंधमालेतील पहिला निबंध, मराठी भाषेची स्थिती हा होता.
 २) निबंधमालेतील पहिला निबंध मराठी भाषेची स्थिती, हा होता.
 ३) निबंधमालेतील पहिला निबंध 'मराठी भाषेची स्थिती' हा होता.
 ४) निबंधमालेतील पहिला निबंध मराठी भाषेची स्थिती हा होता!
५४. अचूक विरामचिन्हांचा वापर केलेले वाक्य कोणते ?
 १) अरे वा! अगदी वरचा नंबर पटकावलास! २) अरे वा, अगदी वरचा नंबर पटकावलास:
 ३) अरे वा! अगदी वरचा नंबर पटकावलास ? ४) अरे वा, अगदी वरचा नंबर पटकावलास!
५५. अचूक विरामचिन्हांचा वापर केलेले वाक्य कोणते ?
 १) राजू पटकन म्हणाला. मी घरी जातो. २) राजू पटकन म्हणाला, मी घरी जातो.
 ३) राजू पटकन म्हणाला! "मी घरी जातो." ४) राजू पटकन म्हणाला, "मी घरी जातो."
५६. अचूक विरामचिन्हांचा वापर केलेले वाक्य कोणते ?
 १) तू थापा का मारतोस! अभ्यास का नाही केलास!
 २) तू थापा का मारतोस, अभ्यास का नाही केलास ?
 ३) तू थापा का मारतोस ? अभ्यास का नाही केलास ?
 ४) "तू थापा का मारतोस." "अभ्यास का नाही केलास"?
५७. अचूक विरामचिन्हांचा वापर केलेले वाक्य कोणते ?
 १) त्याला थांबवून म्हटले, "अरे, जोंधळ्यावर पाखरे बसतात!"
 २) त्याला थांबवून म्हटले, "अरे! जोंधळ्यावर पाखरे बसतात."
 ३) त्याला थांबवून म्हटले, अरे, जोंधळ्यावर पाखरे बसतात ?
 ४) त्याला थांबवून म्हटले, अरे! जोंधळ्यावर पाखरे बसतात ?

वाक्प्रचार

भाषेमध्ये असे शब्द किंवा शब्दसमूह असे असतात की, त्यांचा नेहमीचा प्रचलित अर्थ न राहता, त्यांना वेगळाच अर्थ प्राप्त झालेला असतो. त्यांस वाक्प्रचार म्हणतात. उदाहरणार्थ,

- १) पाण्यात पाहणे - प्रचलित अर्थ-पाण्यात डोकावून पहाणे
 वेगळा म्हणजे वाक्प्रचारी अर्थ : दवेष करणे.
- २) कान पिळणे — प्रचलित अर्थ : 'कान' हा अवयव पिळणे. वेगळा अर्थ : शिक्षा करणे,
 अददल घडवणे.
५८. 'अर्धचंद्र मिळणे' या वाक्प्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) हकालपट्टी होणे २) चंद्रग्रहण होणे ३) अर्धा चंद्र मिळणे ४) केवळ चंद्र मिळणे
५९. 'अन्नान्न दशा होणे'. याक्प्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) भग्नावस्था येणे २) वार्डट दिवस येणे ३) दुष्काळ पडणे ४) उपासमारीची पाळी येणे
६०. 'आळा घालणे' या वाक्प्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) पायात वाळे घालणे २) पायबंद घालणे ३) आळस देणे ४) आळ घेणे
६१. 'उपजीविका करणे'. या वाक्प्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) उदर भरणे २) निर्वाह करणे ३) जीवन जगणे ४) उदरनिर्वाह करणे
६२. 'ऋण फेडणे' या वाक्प्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) पांग फेडणे २) जशास तसे उत्तर देणे ३) उपकारांची परतफेड करणे ४) उपकार करणे

६३. 'काळाला टक्कर देणे' या वाक्यप्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) परिस्थिती बदलणे
 २) परिस्थितीवर मात करणे
 ३) काळाशी थेट धडकणे
 ४) काळाला धक्का मारणे
६४. 'कैलासवासी होणे' या वाक्यप्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) मरण पावणे
 २) कैलासला जाणे
 ३) कैलास पर्वता रोहन करणे
 ४) कैलासात निवास करणे
६५. 'खुशामत करणे' या वाक्यप्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) खुश करणे
 २) मस्करी खुश करणे
 ३) स्तुती करणे
 ४) मशागत करणे
६६. 'खेद वाटणे' या वाक्यप्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) खळबळ माजविणे
 २) खळखळ करणे
 ३) खळबळजनक वाटणे
 ४) वाईट वाटणे
६७. 'चित्त वेढणे' या वाक्यप्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) चित्त वेढणे
 २) लक्ष भेदणे
 ३) लक्ष वेधून घेणे
 ४) चित्त भेदणे
६८. 'चौखूर उधळणे' या वाक्यप्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) चार पायांनी पळणे
 २) खूर उधळणे
 ३) चार खुरांनी पळणे
 ४) खूप वेगाने धावत सुटणे
६९. 'जमीन-अस्मानाचा फरक असणे' या वाक्यप्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) जमीन-अस्मान दूर असणे
 २) खूप मोठे अंतर असणे
 ३) जमीन-अस्मान जवळ असणे
 ४) जमीन व अस्मान एकत्र असणे
७०. 'जीव नकोसा होणे' या वाक्यप्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) जळफळाट होणे
 २) जीव काढून ठेवणे
 ३) जीव देणे
 ४) खूप त्रास होणे
७१. 'टाचणी पडली तरी आवाज येणे' या वाक्यप्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) टाचणी हळूच टाकणे
 २) हळुवार टाचणी पडणे
 ३) खूप शांतता असणे
 ४) खूप गोंगाट करणे
७२. 'डोक्यावर घेणे' या वाक्यप्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) अति लाड करणे
 २) खांद्याच्या वर घेणे
 ३) कडेवर घेणे
 ४) डोक्यावर मिरवणे
७३. 'तमा नसणे' या वाक्यप्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) समान असणे
 २) ताप असणे
 ३) अंधार असणे
 ४) फिकीर नसणे
७४. 'तोंड वर करून बोलणे' या वाक्यप्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) तोंड मोठे करून बोलणे
 २) उदधटपणे बोलणे
 ३) उग्र बोलणे
 ४) मान वर करून बोलणे
७५. 'ध्यास घेणे' या वाक्यप्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) ध्यान धरणे
 २) ध्यानमग्न होणे
 ३) तीव्र इच्छा बाळगणे
 ४) प्रेरणा देणे

उत्तरसूची :

५१) १	५२) ३	५३) ३	५४) १	५५) ४	५६) ३	५७) १	५८) १
५९) ४	६०) २	६१) ४	६२) ३	६३) १	६४) १	६५) ३	६६) ४
६७) ३	६८) २	६९) २	७०) ४	७१) ३	७२) १	७३) २	७४) २
७५) ३							

लेखक व त्यांच्या साहित्यकृती

- केशिराज तथा केसोबास - सूत्रपाठ, मूर्तीप्रकाश, लापनिक, दृष्टान्तपाठ या मराठी रचना रत्नमालास्तोत्र, ज्ञानकलानिधिस्तोत्र, दृष्टान्तस्तोत्र इत्यादी संस्कृत रचना.

- ताराबाई शिंदे - स्त्रीपुरुष तुलना
- लोकमान्य टिळक (बाल गंगाधर टिळक) - ओरायन, 'आर्टिक होम इन द वेदाज' गीतारहस्य ही पुस्तके. केसरी व मराठा ही वृत्तपत्रे.
- दादासाहेब फाळके (धुंडीराज गोविंद फाळके) - मोहिनी भस्मासूर, सत्यवान सावित्री, लंकादहन कालियामर्दन, राजा हरिश्चंद्र.
- वि. स. खांडेकर - ययाती, दोन ध्रुव, क्रौंचवध, अश्रू, अमृतवेलत्या- कादंब-या (विष्णू सखाराम खांडेकर) एका पानाची कहाणी हे आत्मकथन कलिका, कस्तुरीमृंग वनदेवता, सुवर्णकण हे रूपककथा संग्रह
- द. ता. भोसले - अन्न, पाळत, पाऊस, मनस्विनी हे कथासंग्रह (दशरथ ताय्याभा भोसले) मी आणि माझा बाप, इथे फुलांना मरण जन्मता त्या कादंब-या संस्कृतीच्या पाऊलखुणा, चावडीवरचादिवा, बाळमुठीतील दिवस, परिघावरची माणसे हे लेखसंग्रह लोकोत्तर गाडगेबाबा: जीवन आणि कार्य, कर्मवीर भाऊराव पाटील' हा चरित्रग्रंथ, बहुरूपी हे व्यक्तिचित्रण
- प्र. ई. सोनकांबळे - असं हे सगळं, पावे आणि पदर आठवणींचे पक्षी हे आत्मकथन (प्रल्हाद ईरनादु सोनकांबळे) आठवणींचे पक्षी हे आत्मकथन
- नागनाथ कोतापल्ले - - गांधारीचे डोळे, पराभव, काळोखाचे पडघम या कादंब-या (नागनाथ लालुजीराव कोतापल्ले) संदर्भ, रक्त आणि पाऊस, कवीची गोष्ट, राजधानी कर्पूर आणि इतर कथा, देवाचे डोळे कथासंग्रह साहित्याचा अवकाश, ग्रामीण साहित्य व समीक्षा, ज्योतिपर्व हे समीक्षाग्रंथ, मूड्स आणि इतर कविता उद्याच्या सुंदर दिवसांसाठी हा ललित संग्रह
- इंदूमती जोंधळे - बिनपटाची चौकट हे आत्मचरित्र पाषाणनिद्रा- कथासंग्रह बेदखल हे व्यक्तिचित्रण कर्मवीर अण्णा हे चरित्र
- संजय पवार - दोन अंकी नाटक, कोण म्हणतं टक्का दिला ? (नाटककार) पांडूरंग, शापित नात्यांच्या वाटेवर ह्या एकांकिका
- राजन गवस - चोंडक, भंडारभोग, धिंगाणा, कळप, तणकट ह्या कादंब-या रिवणावायली मुंगी, आपण माणसात जमा नाही हे कथासंग्रह, काचाकवड्या, कैफियत हे ललित लेख संग्रह. कवी
- ज्ञानेश्वर - भावार्थदीपिका (ज्ञानेश्वरी) अमृतानुभव चांगदेव पासष्टी (ज्ञानेश्वर विठ्ठलपंत कुलकर्णी)
- संत एकनाथ - चतुःश्लोकी भागवत, एकनाथी भागवत, रुक्मिणी स्वयंवर, (एकनाथ सूर्यनारायण कुलकर्णी) भावार्थ रामायण, आनंद लहरी शुकाष्टकावर टीका, गीताकार, आनंदानुभव, एकनाथी गाथा, भारुड
- वामनपंडीत - निगमसार, कर्मतत्त्व, ब्रम्हस्तुती, अनुभूति लेश यथार्थ दीपिका (वामन विठ्ठल शेष) हे ग्रंथ. वनसुधा, रासक्रिडा, गजेंद्रमोक्ष संवाद ही आख्याने.
- अनंत फंदी - फटका (नवा काव्यप्रकार रूढ केला) माधव ग्रंथ- ओवीबद्ध ग्रंथ, खड्याची लढाई ऐतिहासिक व्यक्तिच्या जीवनावर पोवा रचले
- माधव ज्युलियन - विरहतरंग, सुधारक, नकुलालंकार ही खंडकाव्ये, गज्जलांजली, (माधव त्र्यंबक पटवर्धन) स्वप्नरंजन, तुटलेले दिवे, उमर खय्यामच्या रुबाया, मधुलहरी - काव्यसंग्रह फारशी - मराठी कोश, छंदोरचना हा ग्रंथ.

- बा. भ. भोरकर (बाळकृष्ण भगवंत बोरकर) - जीवनसंगीत, दूधसागर, आनंदभैरवी, कांचनसंध्या, अनुरागिणी, हे कवितासंग्रह, कागदी होडया, घुमटावरले पारवे, चांदण्याचे कवडसे, पावलापुरता प्रकाश हे ललितलेख संग्रह,
- लहू कानडे (लहू नाथा कानडे) - क्रांतिपर्व, टाचाटिभा, तळ ढवळताना हे काव्यसंग्रह.
- प्रकाश किनगावकर - गावाच्या आकाभोवती हा कवितासंग्रह
- नीरजा (निरजा राजन धुळेकर) - निरन्वय, वेणा, स्त्रीगणेशा, निरर्थकाचे पक्षी हे कवितासंग्रह, जे दर्पणी बिंबले, ओल हरवलेली माती हे कथासंग्रह
- संगीता बर्वे (संगीता राजीव बर्वे) - मृगतृष्णा, दिवसाच्या वाटेवरून हे कवितासंग्रह, लहानमुलांसाठी झाड आजोबा, गंमतझाली भारी, खारुताई आणि सावलीबाई, हरैहूप, उजेडाचा गाव, माझ्या मनातल सांगू - ललितलेख संग्रह

पुढील प्रश्नांसाठी दिलेल्या पर्यायांतून योग्य पर्याय निवडा.

- १) लोकमान्य टिळक यांनी कोणत्या वृत्तपत्रांतून आपले विचार लोकांपर्यंत पोहोचवले ?
 १) लोकसत्ता व लोकमत
 २) नवाकाळ व महाराष्ट्र टाइम्स
 ३) केसरी व मराठा
 ४) नवनीत व प्रभात.
- २) लोकमान्य टिळक यांचा गीतेवर भाष्य करणारा ग्रंथ कोणता आहे ?
 १) गीताई २) ज्ञानेश्वरी ३) गीतारहस्य ४) ओरायन
- ३) दादासाहेब फाळके यांनी तयार केलेला मराठीतील पहिला चित्रपट कोणता ?
 १) गजगौरी २) संत तुकाराम ३) राजा हरिश्चंद्र ४) सत्यवान सावित्री
- ४) वि. स. खांडेकर यांच्या कोणत्या कादंबरीला 'साहित्य अकादमी' चा पुरस्कार मिळाला ?
 १) ययाती २) कर्तौचवध ३) अश्रू ४) दोन ध्रुव
- ५) 'बहुरूपी' हा पाठ खालीलपैकी कोणत्या पुस्तकातून घेतला आहे ?
 १) भारतीय संस्कृती २) संस्कृतीच्या पाऊलखुणा
 ३) पाऊलवाटेवरून ४) माझे चिंतन
- ६) 'आठवणींचे पक्षी' हे आत्मकथन खालीलपैकी कोणाचे आहे ?
 १) प्र. ई. सोनकांबळी २) लोकमान्य टिळक ३) साने गुरुजी ४) कुसूमाग्रज
- ७) इंदूमती जोंधळे यांच्या आत्मचरित्राचे नाव काय ?
 १) क-हेचे पाणी २) आम्ही व आमचा बाप
 ३) आठवणींचे पक्षी ४) बिनपटाची चौकट
- ८) 'बिनपटाची चौकट' हे पुस्तक कोणत्या वाङ्मयप्रकारात येते ?
 १) चरित्र २) आत्मचरित्र ३) नाटक ४) कादंबरी
- ९) राजत्र गवस यांच्या कादंबरीचे नाव काय ?
 १) कैफियत २) नेताजी ३) कळप ४) अमृतवेल
- १०) ज्ञानेश्वरीचे दुसरे नाव खालीलपैकी कोणते ?
 १) यथार्थदीपिका २) भावार्थदीपिका ३) अमृतानुभव ४) अमृतवेल
- ११) संत एकनाथाच्या खालीलपैकी कोणत्या रचनेतून मनोरंजन व परमार्थाची ओळख होते ?
 १) एकनाथी भागवत २) गीतासार ३) भारुड ४) आनंदानुभव
- १२) सुश्लोक वामनाचा असे वचन कोणाच्या रचनेचा गौरव करतांना रूढ झाले ?
 १) वामनपंडीत २) वामनमूर्ती ३) मोरोपंत ४) केसोबास
- १३) 'अनंत फंदी' यांनी कोणता नवा काव्यप्रकार रूढ केला ?
 १) फटका २) ओवी ३) लावणी ४) पोवाडा

- १४) माधव ज्युलियन यांचे आडनाव काय होते ?
 १) देशपांडे २) पटवर्धन ३) वर्धन ४) गोवर्धन
- १५) वसंत बापट यांचे प्रवासवर्णन खालीलपैकी कोणते आहे ?
 १) बारा गावची पाणी २) बारा गावचा मुंजा
 ३) बारा गाड्या ४) एक गाव बारा भानगडी

उत्तरसूची : १ - ३, २ - ३, ३ - ३, ४ - १, ५ - २, ६ - १, ७ - ४,
 ८ - २, ९ - १, १० - २, ११ - ३, १२ - १, १३ - १, १४ - २, १५ - १.

पुढील प्रश्नांचे योग्य पर्याय निवडा.

- १) जेष्ठ या शब्दाच्या विरुद्धार्थी शब्द पुढीलपैकी कोणता ?
 १) धाकटा २) छोटा ३) कनिष्ठ ४) लहान
- २) 'धारतीर्थ' या शब्दाचा पर्यायी शब्द पुढीलपैकी कोणता ?
 १) रामतीर्थ २) पवित्रभूमी ३) शस्त्रास्त्राचे ठिकाण ४) युद्ध भूमी
- ३) संगनमत म्हणजे काय ?
 १) अनेक जणांनी ठरवून केलेली एकाच गोष्ट २) एकमत
 ३) सहवास ४) अनेक गोष्टींवर अंकुश
- ४) पुढे दिलेल्या पर्यायातील अचूक शब्द ओळखा
 १) पारंपारिक २) पारंपरिक ३) परंपरिक ४) परंपारीक
- ५) 'कवडी-चुंबक' हा शब्द कोणत्या अर्थाने वापरला जातो ?
 १) अतिशय कंजूस २) लोभी ३) कवडया + चुंबक ४) कवडया खेळणारा
- ६) दिलेल्या वाक्यप्रचाराचा अचूक अर्थ पुढील पर्यायातून ओळखा- 'दात धरणे'
 १) वैर बाळगणे २) तोंड आवळणे ३) दात तोडणे ४) खूप खूप रागावणे
- ७) मानवी व्यवहारांचे सुलभ आणि समर्थ साधन पुढीलपैकी कोणते ?
 १) नाती २) पैसा ३) अभिव्यक्ती ४) भाषा
- ८) 'मनोरंजन' या शब्दाची योग्य संधी सोडवा.
 १) मनो + रंजन २) मनस + रंजन ३) मनः रंजन ४) मना + रंजन
- ९) "न अडखळता, शुद्ध स्पष्ट व अस्खलित बोलली जाणारी भाषा " म्हणजेच - - - - - .
 १) बोलीभाषा २) मातृभाषा ३) प्रमाणभाषा ४) देशीभाषा
- १०) " आपलाच माणूस नाशास कारणीभूत होणे !" या अर्थाची म्हण पुढील पर्यायातून निवडा.
 १) पाण्यात राहून माशाशी वैर २) यथा राजा तथा प्रजा
 ३) पुढच्यास ठेस मागचा शहाणा ४) कु-हाडीचा दांडा गोतास काळ
- ११) शिक्षणाचे सर्वात मुख्य ध्येय कोणते ?
 १) व्यक्तीचा संतुलित विकास करणे २) उदारनिर्वाह भागविणे
 ३) सुयोग्य विचार करता येणे ४) योग्य वर्तन बदल घडविणे
- १२) 'असंगाशी संग आणि - - - - - गाठ' म्हण पूर्ण करा.
 १) शरीराशी २) धनाशी ३) प्राणांशी ४) जीवनाशी
- १३) भाषा विकासाच्या चार पाय-या कोणत्या ?
 १) भाषण वाचन, लेखन, श्रवण २) श्रवण, भाषण, वाचन, लेखन
 ३) भाषण लेखन, श्रवण वाचन ४) श्रवण लेखन वाचन भाषण

- १४) पुढे दिलेल्या भाषांपैकी कोणती भाषा हृदयाची भाषा असते ?
 १) प्रमाणभाषा २) बोलीभाषा ३) मातृभाषा ४) राजभाषा
- १५) पुढील शब्दांना समानार्थी नसलेला शब्द शोधा
 १) नदी २) पाणी ३) लहान ४) हास्य
- १६) 'अंगविक्षेप' हे कशाचे उदाहरण आहे ?
 १) भाषा २) अशाब्दिक ३) शाब्दिक ४) मौखिक
- १७) पुढीलपर्यायांतील 'अपूर्ण भूतकाळ' असलेले वाक्य शोधा.
 १) बाबा मुंबईला गेले असतील. २) बाबा रात्रीच मुंबईला जातील.
 ३) बाबा मुंबईला जात असतील. ४) बाबा मुंबईला जात राहतील.
- १८) भाषिक अध्ययन कौशल्यात कोणते कौशल्य पायाभूत मानले जाते ?
 १) वाचन २) भाषण ३) लेखन ४) श्रवण
- १९) नामाच्या प्रकारांपैकी कोणत्या नामाचे अनेकवचनी रूप होते ?
 १) सामान्यनाम २) विशेषनाम ३) सर्वनाम ४) भाववाचक नाम
- २०) नाटकाचे लघुरूप पुढीलपैकी कोणते ?
 १) नाटिका २) लघुनाट्य ३) एकांकिका ४) नभोनाट्य
- २१) ललित साहित्याचे दोन प्रकार कोणते असतात ?
 १) निबंध व पत्रलेखन २) काव्य व कविता ३) धडा व लेख ४) गद्य व पद्य
- २२) जीवनाचे कलात्मक, विस्तृत गाद्यचित्र पुढीलपैकी कोणत्या साहित्य प्रकारात सामावलेले असते?
 १) कथा २) नाटक ३) कादंबरी ४) आत्मचरित्र
- २३) श्रवणाचे महत्वाचे उद्दिष्ट कोणते असते ?
 १) मनोरंजन २) चांगली भाषा येणे ३) विचाराभिमुखता ४) भावनाभिव्यक्ती
- २४) भाषा हा केवळ एक विषय नसून अध्ययन अध्यापनाचे एक मुख्य - - - - - आहे.
 १) धीरण २) मध्यम ३) कृती ४) साधन
- २५) पुढीलपैकी विरुद्ध अर्थी शब्दांची चुकीची जोडी निवडा.
 १) जय × पराजय २) चांगला × वाईट ३) स्वप्न × सत्य ४) सुबक × अलग
- २६) 'जलौघ' या संधीची फोड करा
 १) जला + उघ २) जल + औघ ३) जलो + घ ४) जल + ओघ
- २७) वाचनाचा पहिला उद्देश हा असतो ?
 १) ज्ञानप्राप्ती २) मनोरंजन ३) टाईमपास ४) ज्ञानसंग्रहण
- २८) " तीचे हसू सातमजली आहे." या वाक्यात अधोरेखित शब्दाची जात ओळखा.
 १) विशेषण २) सर्वनाम ३) नाम ४) क्रियाविशेषण
- २९) कवितेचे रसग्रहण करताना किंवा अर्थ निर्वचन करताना पुढीलपैकी कोणते तंत्र उपयोगी पडते ?
 १) आत्मानुभूती तंत्र २) बुद्धीमंथन तंत्र
 ३) विषयाभिव्यक्ती तंत्र ४) रसग्रहण तंत्र
- ३०) भाषण हे पुढीलपैकी कशाचे महत्वाचे साधन आहे ?
 १) आत्माविष्कार २) माहिती ३) ज्ञान ४) मनोरंजन
- ३१) भाषा या शब्दाचा मूळ संस्कृत शब्द कोणता ?
 १) भाष् २) भास् ३) भाव ४) भा
- ३२) श्रवणक्षमता ही ज्ञान ग्रहणाची - - - - - असते.
 १) महती २) चावी ३) पहिली पायरी ४) गुरुकिल्ली

३३) एखादा ध्वनी कानावर येऊनही आपल्याला अर्थबोध होत नाही किंवा एखाद्या गोष्टीचे भान रहात नाही त्यालाच - - - - - म्हणतात.

- १) अपूरे श्रवण   २) अश्रवण   ३) अपश्रवण   ४) अर्थवाहन

३४) “ यश मिळो की न मिळो मी माझे सर्व प्रयत्न पणाला लावणार” या वाक्यातील उभयान्वयी अव्ययाचा प्रकार ओळखा.

- १) परिणामबोधक   २) विकल्पबोधक   ३) स्वरूपदर्शक   ४) संबोधक

३५) श्रवणातील मुख्य तीन उणिवा असतात. पुढे दिलेल्या पर्यायांपैकी कोणती उणिव चुकीची आहे ?

- १) अश्रवण/अर्थहीन श्रवण   २) अर्धश्रवण/चुकीचे श्रवण
३) अपश्रवण/अशुद्ध श्रवण   ४) अस्तश्रवण

३६) मुलाखत देणे आणि मुलाखत घेणे. या दोन्ही - - - - - ची कसोटी असते.

- १) भाषण   २) संभाषण   ३) मुलाखतदार   ४) मुलाखतकार

३७) अभंगाच्या माध्यमातून संत तुकारामांनी आपले - - - - - केले.

- १) आत्मकथन   २) गाथालेखन   ३) किर्तन   ४) संगनमत

३८) ‘टंचाई या शब्दाच्या विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?

- १) कमी   २) रेलचेल   ३) कंजूष   ४) उधळ्या

३९) ‘चौदावे रत्न दाखवणे’ या वाकप्रचाराचा अर्थ कोणता ?

- १) ओरडा करणे   २) शिक्षा करणे   ३) निसटून पळून जाणे   ४) त्याग करणे

४०) आजोबा दररोज आपल्या दोन्ही नातवाना पारंपारिक गोष्टी सांगतात. साहित्य प्रकार कोणता ते ओळखा.

- १) भाषण   २) कथाकथन   ३) व्याख्यान   ४) मुलाखत

४१) पुढे दिलेल्या शब्दांपैकी, उपसर्ग लागून तयार झालेला शब्द ओळखा.

- १) निराळा   २) निधान   ३) निशाण   ४) निरोगी

४२) विद्यार्थ्यांच्या भाषण क्षमतेचे मूल्यमापन करण्यासाठी - - - - हे महत्वाचे साधन मानले जाते.

- १) मुलाखत   २) भाषण   ३) तोंडी परीक्षा   ४) संभाषण

४३) अपश्रवण म्हणजे - - - - - होय.

- १) ऐकू न येणे   २) आवाज घुमणे   ३) चुकीचे ऐकणे   ४) प्रतिध्वनी

४४) निवेदन हा शब्द संस्कृतमधील - - - - - या शब्दापासून झाला आहे.

- १) नि + विद   २) नि + वेदन   ३) नि:वेदन   ४) नि: + वेद

४५) एकाच वेळी अनेकांची हृदये हलवून सोडणा-या भाषण प्रकारास - - - - - म्हणतात.

- १) नाटक   २) चर्चा   ३) भाषण   ४) व्याख्यान

४६) व्यक्ती आपल्या मनातील विचार ध्वनीच्या सहाय्याने दुस-या व्यक्तीजवळ बोलते त्यालाच - - - - - असे म्हणतात.

- १) भाषा   २) काव्य   ३) संबोध   ४) भाषण

४७) मराठी भाषेतील पहिली कादंबरी कोणती ?

- १) ययाती   २) अश्रुंची झाली फुले   ३) रणांगण   ४) यमुना पर्यटन

४८) पाठ्यपुस्तकाशिवाय जादा वाचन म्हणजे अवांतर वाचन करून घेण्यास - - - - वाचन म्हणतात.

- १) पूरवणी   २) स्थूल   ३) अतिरीक्त   ४) अवांतर

४९) पुढील शब्द समासाचा कोणता प्रकार आहे ? ‘पंचवटी’

- १) तत्पुरुष   २) द्वंद   ३) द्विगु   ४) बहुव्रीही

५०) वर्षानुवर्ष चालत आलेली गोष्ट’ या शब्दसमूहासाठी योग्य शब्द निवडा

- १) लोककथा   २) दंतकथा   ३) कल्पनाविस्तार   ४) भाकडकथा

- ५१) नामाबद्ध विशेष माहिती सांगणा-या शब्दास काय म्हणतात ?
 १) सर्वनाम २) विशेषनाम ३) विशेषण ४) क्रिया विशेषण
- ५२) 'मानधन' या शब्दास समानार्थी असलेला शब्द पुढीलपैकी कोणता ?
 १) समाजकार्यात त्यांना मिळणारे धन २) पगाराशिवाय सेवारूपात मिळणारे धन
 ३) खूप कष्टाने मिळणारे धन ४) निरपेक्ष कामाबद्दल दिलेले सन्मानाचे धन
- ५३) कमीतकमी वेळात सुस्पष्ट, शुद्ध आणि वळणदार लेखन करणे म्हणजे काय ?
 १) गतीलेखन २) सुंदर लेखन ३) अनुलेखन ४) शुद्ध लेखन
- ५४) 'डोक्यावर मि-या वाटणे' या वाकप्रचाराचा अर्थ पुढीलपैकी कोणता ?
 १) राग येणे २) खरे ते झोंबणे ३) वरचढ होणे ४) कामचुकारपणा करणे
- ५५) मराठी भाषा शिकवणा-या शिक्षकाची ----- अत्यंत शुद्ध असणे आवश्यक आहे.
 १) नीती २) संस्कार ३) वणी ४) अर्हता
- ५६) नवनिर्मित ही प्रत्येकात असणारी एक ----- शक्ती अस्टेल.
 १) सुप्त २) नवीन ३) शोभा ४) मूळ
- ५७) मराठी भाषेच्या शिक्षकाकडे ----- विपुल असल्यास बोलण्यात काय तुटवडा ।
 १) विचार २) शब्दसंपत्ती ३) वाचनक्षमता ४) अभिनयता
- ५८) घटक नियोजनातील शेवटचा टप्पा कोणता असतो ?
 १) मूल्यमापन २) संकलन ३) तोंडीपरीक्षा ४) उपयोजन
- ५९) ध्वनिमुद्रिका हे अध्यापनाचे ----- साधन असते.
 १) दृक्श्राव्य २) दृक् ३) श्राव्य ४) प्रक्षेपण
- ६०) चित्रांमध्ये शब्दापेक्षा ----- पोचविण्याची क्षमता जास्त असते.
 १) भावना २) अर्थ ३) संदेश ४) माध्यम
- ६१) मिश्र वाक्यात कोणत्या दोन वाक्यांचे एकत्रिकरण असते ?
 १) केवळ वाक्य आणि गौण वाक्य २) गौण वाक्य आणि संयुक्त वाक्य
 ३) साधे वाक्य आणि गौण वाक्य ४) गौण वाक्य आणि प्रधान वाक्य
- ६२) आपण तोंडावाटे जे आवाज काढतो त्यांना व्याकरणात ----- असे म्हणतात.
 १) शब्द २) आवाज ३) वर्ण ४) ध्वनी
- ६३) तोंडावाटे निघणा-या मूळ ध्वनिनाच ----- असे म्हणतात.
 १) वर्ण २) अक्षर ३) शब्द ४) आवाज
- ६४) एका पुढे एक आलेले स्वर, व्यंजन, अनुस्वार आणि विसर्ग जोडणे यांना काय म्हणतात ?
 १) जोडशब्द २) संधी ३) जोडाक्षर ४) समास
- ६५) पुढील वाक्यरचना कोणत्या प्रकारची आहे ?
 वाक्य- " पाउस आला आणि सर्व श्रुष्टी आनंदाने उल्हासित झाली."
 १) केवळ वाक्य २) मिश्र वाक्य ३) संयुक्त वाक्य ४) उदगारार्थी वाक्य.
- ६६) क्रियापदाच्या रूपावरून क्रिया आता घडते आहे. असे जेव्हा समजते तेव्हा कोणता काळ असतो ?
 १) वर्तमानकाळ २) अपूर्ण भूतकाळ ३) भूतकाळ ४) भविष्यकाळ
- ६७) पुढीलपैकी कोणता विकल्प बोधक शब्द नाही ?
 १) किंवा २) अन ३) वा ४) अगर
- ६८) उच्चारलेले वर्ण लिहून ठेवल्यामुळे ते नाश पावत नाहीत, म्हणून त्यांना ----- असे म्हणतात.
 १) वर्ण २) अक्षर ३) ध्वनी ४) शब्द
- ६९) हं ! ठीक, अच्छा, हा, जी ! हे सर्व ----- दर्शक शब्द आहेत.
 १) प्रशंसा २) हर्ष ३) संमती ४) संबोधन

- ७०) भाषेला ज्यांच्यामुळे शोभा येते, नादमाधुर्य येते, परिणामकारकता प्राप्त होते, त्या सर्व गुंधार्माना भाषेचे - - - - - असे म्हणतात.
- १) सौंदर्य   २) अलंकार   ३) रसग्रहण   ४) शब्दमाधुर्य
- ७१) “जगी सर्व सुखी असा कोण आहे ?” या प्रश्ना. वाक्याचे विधानार्थी वाक्य पुढीलपैकी कोणते ?
- १) जगात खूप दुःख आहे.   २) या जगात ‘सर्व सुखी’ असा कोणी एकही नाही.
- ३) या जगात सुख आहे का ?   ४) जगात सुखाबरोबरच दुःखही आहे.
- ७२) स्वरापुढे स्वर आल्यास किंवा एकत्र येणारे दोन्ही वर्ण असल्यास जो जोडशब्द तयार होतो त्याला काय म्हणतात ?
- १) व्यंजनसंधी   २) जोडाक्षर   ३) वाक्य   ४) स्वरसंधी
- ७३) ज्या वर्णाचा उच्चार दुस-या वर्णाच्या मदतीशिवाय म्हणजे स्वतंत्रपणे तोंडातील अवयवांना एकमेकांना स्पर्श न होता होतो, त्यांना काय म्हणतात.
- १) अक्षर   २) व्यंजन   ३) स्वर   ४) शब्द
- ७४) मराठी भाषेत शब्दांच्या एकूण किती जाती आहेत ?
- १) १०   २) ८   ३) ४   ४) ६
- ७५) मराठी भाषेचा वर्णांच्या प्रकारात पुढे दिलेल्या पर्यायांपैकी कोणत्या पर्यायांचा समावेश होत नाही ?
- १) स्वरादी   २) स्वर   ३) व्यंजनान्त   ४) व्यंजन/स्वरान्त
- ७६) व्यंजनापुढे व्यंजन किंवा स्वर आला असता त्याला काय म्हणता ? किंवा एकत्र आलेल्या/येणा-या दोन वर्णांपैकी एक अथवा दोन्ही वर्ण व्यंजन असल्यास जी संधी तयार होते त्याला काय म्हणतात?
- १) स्वरादी   २) व्यंजनादी   ३) व्यंजनसंधी   ४) स्वरसंधी
- ७७) शब्दाची चमत्कृती, शब्दांचा अर्थ आणि शब्द-योजना, शब्दांच्या विशिष्ट रचनेवर आधारीत असणा-या अलंकारांना काय म्हणतात ?
- १) अर्थालंकार   २) शब्दालंकार   ३) यमक   ४) श्लेष
- ७८) ‘बडा घर पोकळ वासा’ या म्हणीचा अर्थ
- १) मोठ्या घराचे वासे पोकळ बनतात.   २) छोटे घर असावे पण परिपूर्ण हवे.
- ३) दिसण्यास श्रीमंत पण प्रत्यक्षात तिचा अभाव.   ४) मोठ्या घराला खूप वासे असतात.
- ७९) काव्यातील शब्दांच्या अर्थामुळे भाषेचे सौंदर्य चमत्कृतीपूर्ण रित्या वाढते यालाच .....असे म्हणतात?
- १) शब्दालंकार   २) अर्थलंकार   ३) श्लेष   ४) अनुप्रास
- ८०) जेव्हा दोन किंवा अधिक शब्दांमधील संबंध दाखवणारे प्रत्यय किंवा शब्द यांचा लोप होऊन त्यांचा एक जोडशब्द तयार होतो, तेव्हा शब्दांच्या एकीकरणाला काय म्हणतात?
- १) शब्दसमुच्च   २) संधी   ३) समास   ४) संयुक्तवाक्य
- ८१) मराठी भाषेत एकूण किती वर्णांचा समावेश असतो ?
- १) ४८   २) ५०   ३) ४०   ४) ३६
- ८२) एकाच उच्चार स्थानावरून निघणा-या स्वरांना काय म्हणतात ?
- १) सजातीय   २) विजातीय   ३) स्वतंत्र   ४) संयुक्त
- ८३) ‘पिचून निघणे’ या वाक्यप्रचाराचा अर्थ पुढीलपैकी कोणता ?
- १) घाबरून बेजार होणे   २) जगणे मुश्किल होणे.   ३) वैतागणे   ४) विदूषी
- ८४) हुशार, प्रज्ञावंत महिला- समानार्थी शब्द कोणता ?
- १) सुलक्षणी   २) चंचलता   ३) सुज्ञानी   ४) विदूषी

- ८५) वाक्यात एकच शब्द दोन अर्थानी वापरल्यामुळे जेव्हा शब्द चमत्कृती निर्माण होते, तेव्हा कोणता अलंकार तयार होतो ?
 १) यमक २) श्लेष ३) शब्दच्छल ४) अनुप्रास
- ८६) “ चांदणे शिंपित जाशी, चालता तू चंचले” या ओळींमध्ये कोणती अलंकार सामावले आहे ?
 १) अनुप्राप्त २) यमक ३) वज्र ४) श्लेष
- ८७) नामाविषयी अधिक माहिती सांगणारा व गुणांचा वर्णन करणारा शब्द म्हणजेच - - - - - होय.
 १) धातुविशेषण २) आत्मविशेषण ३) गुणविशेषण ४) सर्वसाधक विशेषण
- ८८) “ जर मी आजारी नसतो तर मी प्रथम क्रमांक पटकावला असता.” हे वाक्य कोणत्या अर्थाने आले आहे ?
 १) स्वार्थ २) विध्यर्थ ३) संकेतार्थ ४) आज्ञार्थ
- ८९) ‘विदुषक’ पुल्लिङ्गी तर स्त्रीलागी - - - - - काय ?
 १) विदेशक २) विदुषिण ३) विदूषिका ४) विदुषी
- ९०) क्रियापदाच्या रूपावरून बोलणा-याचा हेतू अथवा उद्देश कळतो त्याला क्रियापदाचा ..... असे म्हणतात.
 १) स्वरूप २) वचन ३) अर्थ ४) काळ
- ९१) वाक्यात ज्यावेळी एकत्र येणा-या वर्णातील पहिला वर्ण विसर्ग असतो व त्यापुढील वर्ण स्वर किंवा व्यंजन असतो तेव्हा - - - - - संधी तयार होते.
 १) निमसर्ग २) स्वर ३) स्वरसर्ग ४) विसर्ग
- ९२) मराठी व्याकरणात वाक्यात क्रिया करणारा जो कोणी असतो त्याला काय म्हणतात ?
 १) कर्ता २) कार्यकर्ता ३) कर्मा ४) व्याकरणकर्ता
- ९३) जेव्हा आपण बोलत असतो तेव्हा मध्ये मध्ये थांबत बोलतो, या थांबण्यालाच व्याकरणात - - - - - असे संबोधतात.
 १) उदगार २) थांबा ३) पूर्णविराम ४) विराम
- ९४) संतमाळेतील कोणाला ‘अभंगाचा प्रणेता’ संबोधले जाते ?
 १) संत नामदेव २) संत ज्ञानेश्वर ३) संत तुकाराम ४) संत सेना महाराज
- ९५) मराठी भाषेच्या अलंकारांविषयी सर्वात प्राचीन विवेचन भारताच्या कोणत्या ग्रंथात आहे ?
 १) रसतरंगिणी २) नाट्यशास्त्र ३) वैजयंती ४) नाटक समीक्षा
- ९६) कवितेच्या चरणाच्या शेवटी, मध्ये किंवा ठराविक ठिकाणी एक किंवा अनेक अक्षरे भिन्न अर्थाने आल्यानंतर कोणता अलंकार होतो ?
 १) अनुप्रास २) श्लेष ३) यमक ४) शब्दालंकार
- ९७) साधर्म्य दाखविण्यासाठी वापरले जाणारे शब्द पुढीलपैकी कोणते ?
 १) पण, प्रम, सत्व २) सार, सम, जो, तो ३) जसे, यत, तत ४) प्रमाणे, परी, सारखा, सम.
- ९८) मराठीत एकूण किती विरामचिन्हे आहेत ?
 १) ०७ २) ०९ ३) ०८ ४) १०
- ९९) पैकी, शिवाय, खेरीज, विना, वाचून हे शब्द पुढीलपैकी कोणत्या प्रकारात मोडतात ?
 १) हेतूवाचक २) तुलनावाचक ३) करणे वाचक ४) न्यूनत्ववाचक
- १००) कोणतीही कल्पना आहे त्यापेक्षा खूप फुगवून सांगणे, त्यातील असंभाव्यता अधिक स्पष्ट करून सांगितली जाते. हा कोणता अलंकार ?
 १) उपमा २) व्यतिरेकालंकार ३) अर्थान्तरन्यास ४) अतिशयोक्ती
- उत्तरसूची :
 १)३ २) ४ ३) १ ४) २ ५) १ ६) १ ७) ४ ८) ४ ९) ३ १०) ४

- ११) १ १२) ३ १३) २ १४) ३ १५) १ १६) २ १७) १ १८) ४ १९) २ २०) ३
 २१) ४ २२) ३ २३) १ २४) २ २५) ४ २६) ४ २७) १ २८) १ २९) २ ३०) १
 ३१) ३ ३२) ४ ३३) २ ३४) २ ३५) ४ ३६) २ ३७) १ ३८) २ ३९) २ ४०) ४
 ४१) ४ ४२) ३ ४३) ३ ४४) १ ४५) ४ ४६) १ ४७) ४ ४८) १ ४९) ३ ५०) २
 ५१) ३ ५२) ४ ५३) १ ५४) ३ ५५) ३ ५६) १ ५७) २ ५८) १ ५९) ३ ६०) २
 ६१) ४ ६२) ४ ६३) १ ६४) २ ६५) ३ ६६) १ ६७) २ ६८) २ ६९) ३
 ७०) २ ७१) २ ७२) ४ ७३) ३ ७४) २ ७५) ३ ७६) ३ ७७) २ ७८) ३
 ७९) २ ८०) ३ ८१) १ ८२) १ ८३) २ ८४) ४ ८५) ४ ८६) १ ८७) ३
 ८८) ३ ८९) ३ ९०) ३ ९१) ४ ९२) १ ९३) ४ ९४) १ ९५) २ ९६) ३
 ९७) ४ ९८) २ ९९) ४ १००) ४

अर्थपूर्ण वाक्ये परिच्छेद आणि प्रश्न :

१. पुढे A, B, C, D अशी चार वाक्ये दिली आहेत. त्याद्वारा अर्थपूर्ण परिच्छेद बनविण्यासाठी या वाक्यांचा योग्य क्रम लावलेला पर्याय निवडा.

- A. तो भरधाव धावतो. B. थकला तरी तो खाली बसत नाही.
 C. घोडा हा पाळीव प्राणी आहे. D. तो धावतांना थकत नाही.

- १) DCBA २) ABCD ३) CADB ४) BCAD

२. पुढे A, B, C, D अशी चार वाक्ये दिली आहेत. त्याद्वारा अर्थपूर्ण परिच्छेद बनविण्यासाठी या वाक्यांचा योग्य क्रम लावलेला पर्याय निवडा.

- A. रोज व्यायाम केला पाहिजे. B. अर्धा तास तरी तो करावा.
 C. आरोग्यासाठी व्यायाम करावा. D. धावणे हृदयाच्या दृष्टीने सर्वोत्कृष्ट असते.

- १) ABCD २) ABDC ३) CBDA ४) CABD

३. पुढे A, B, C, D अशी चार वाक्ये दिली आहेत. त्याद्वारा अर्थपूर्ण परिच्छेद बनविण्यासाठी या वाक्यांचा योग्य क्रम लावलेला पर्याय निवडा.

- A. बूट पॉलिश करणे ही कला आहे. B. एखादे चांगले पॉलिश हलक्या हाताने लावा.
 C. सर्वात आधी बूटाचे लेस काढून टाका. D. बूटावरील धूळ ब्रशने झटका.

- १) BCAD २) ACDB ३) DBAC ४) CBAD

४. पुढे A, B, C, D अशी चार वाक्ये दिली आहेत. त्याद्वारा अर्थपूर्ण परिच्छेद बनविण्यासाठी या वाक्यांचा योग्य क्रम लावलेला पर्याय निवडा.

- A. भुरकन उडून गेली. B. इकडे तिकडे बागडली
 C. मग दाणे टिपू लागली. D. चिमणी अंगणात आली..

- १) DBCA २) DCBA ३) ACDB ४) DCBA

५. पुढे A, B, C, D अशी चार वाक्ये दिली आहेत. त्याद्वारा अर्थपूर्ण परिच्छेद बनविण्यासाठी या वाक्यांचा योग्य क्रम लावलेला पर्याय निवडा.

- A. तो तहानलेला होता. B. त्याने ओंजळीत पाणी घेतले.
 C. ओंजळ ओठांना लावली. D. तो ओढ्यापाशी आला.

- १) DBAC २) ACBD ३) ADBC ४) DCBA

६. पुढे A, B, C, D अशी चार वाक्ये दिली आहेत. त्याद्वारा अर्थपूर्ण परिच्छेद बनविण्यासाठी या वाक्यांचा योग्य क्रम लावलेला पर्याय निवडा.

- A. दिनू सकाळी लवकर उठला. B. त्याने न्याहारी केली.
 C. त्याने आंघोळ केली. D. तो शाळेत गेला.

- १) ACDB   २) ACBD   ३) CABD   ४) DACB
७. पुढे A, B, C, D अशी चार वाक्ये दिली आहेत. त्याद्वारा अर्थपूर्ण परिच्छेद बनविण्यासाठी या वाक्यांचा योग्य क्रम लावलेला पर्याय निवडा.
- A. मन प्रसन्न झाले.   B. वसंत ऋतू आला.
C. सारी बाग फुलली.   D. फुलांचा सुगंध दरवळला.
- १) DBCA   २) BCDA   ३) CDAB   ४) BDCA
८. पुढे A, B, C, D अशी चार वाक्ये दिली आहेत. त्याद्वारा अर्थपूर्ण परिच्छेद बनविण्यासाठी या वाक्यांचा योग्य क्रम लावलेला पर्याय निवडा.
- A. आम्ही शाळेच्या पटांगणात जमलो.   B. झेंडावंदन झाले.
C. मुख्याध्यापकांचे भाषण झाले.   D. स्वातंत्र्यदिन उजाडला.
- १) DAABC   २) ABCD   ३) BCDA   ४) CDBA
९. पुढे A, B, C, D अशी चार वाक्ये दिली आहेत. त्याद्वारा अर्थपूर्ण परिच्छेद बनविण्यासाठी या वाक्यांचा योग्य क्रम लावलेला पर्याय निवडा.
- A. मग तो गाईचे दूध काढू लागला.   B. पहाटे श्यामला जाग आली.
C. त्याने गाईला चारा घातला.   D. तो गोठयात गेला.
- १) ACDB   २) BCDA   ३) CADB   ४) BDCA
१०. पुढे A, B, C, D अशी चार वाक्ये दिली आहेत. त्याद्वारा अर्थपूर्ण परिच्छेद बनविण्यासाठी या वाक्यांचा योग्य क्रम लावलेला पर्याय निवडा.
- A. डॉक्टरने समीरला औषध दिले.   B. समीर आजारी पडला.
C. समीर आता पूर्णपणे बरा झाला.   D. आईने त्याला दवाखान्यात नेले.
- १) CBDA   २) ACBD   ३) BDAC   ४) DACB
११. पुढे A, B, C, D अशी चार वाक्ये दिली आहेत. त्याद्वारा अर्थपूर्ण परिच्छेद बनविण्यासाठी या वाक्यांचा योग्य क्रम लावलेला पर्याय निवडा.
- A. प्रार्थना सुरू झाली होती.   B. मी उशिरा उठलो.
C. मी शाळेत पोहोचलो   D. मी आंघोळ केली आणि लवकर तयार झालो.
- १) ABCD   २) BACD   ३) BDCA   ४) CBDA
१२. पुढे A, B, C, D अशी चार वाक्ये दिली आहेत. त्याद्वारा अर्थपूर्ण परिच्छेद बनविण्यासाठी या वाक्यांचा योग्य क्रम लावलेला पर्याय निवडा.
- A. अग्निकांडामध्ये ५० लोक मारले गेले.   B. बाजारामध्ये आग लागली.
C. जखमींना हॉस्पिटलमध्ये नेण्यात आले.   D. प्रत्येकाच्या मनावर आघात झाला.
- १) DCBA   २) DCAB   ३) BDCAAC   ४) BACD
१३. पुढे A, B, C, D अशी चार वाक्ये दिली आहेत. त्याद्वारा अर्थपूर्ण परिच्छेद बनविण्यासाठी या वाक्यांचा योग्य क्रम लावलेला पर्याय निवडा.
- A. त्याला गोष्टीचा शेवट फारच आवडला.   B. तो ग्रंथालयात गेला.
C. त्याने गोष्ट वाचली.   D. त्याने एक गोष्टीचे पुस्तक आणले.
- १) ABCD   २) BACD   ३) BDCA   ४) CBDA
- उत्तरसूची : १-३, २-१, ३-२, ४-१, ५-३, ६-२, ७-२, ८-१, ९-४, १०-३, ११-३, १२-४, १३-३

भाषा - १ अधिकचे प्रश्न

- १) 'रडणे' या शब्दासाठी विरुद्ध अर्थाचा शब्द पर्यायांतून निवडा.
 १) पडणे २) पाळणे ३) खेळणे ४) हसणे
- २) 'मुलगा' या शब्दाचे अचूक लिंगबदल दर्शविणारा शब्द कोणता ?
 १) मुले २) मुली ३) मुलगी ४) मुलगे
- ३) 'कष्ट' वरून 'कष्टाळू' तसे 'स्वप्न' वरून -----
 १) स्वप्नवत २) स्वप्नमग्न ३) स्वप्नाळू ४) स्वप्नमय
- ४) 'चिंतित पडणे' या वाक्यप्रचाराचा अचूक वापर केलेले वाक्य कोणते ?
 १) सोपी प्रश्नपत्रिका पाहताच गणेश चिंतातूर झाला.
 २) परीक्षा केंद्रावर जाणारी बस हुकल्याने राजू चिंतित पडला.
 ३) रस्ता खोलवर जाणारा असल्याने रामनाथ त्यात पडला.
 ४) यांपैकी नाही.
- ५) 'डोळे पाणावणे' या वाक्यप्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) डोळे येणे २) डोळे मोठे होणे
 ३) डोळ्यात आसवे येणे ४) डोळे गरगरणे
- ६) 'पोटतिडकीने बोलणे' या वाक्यप्रचाराचा अचूक अर्थ कोणता ?
 १) बोबडे बोलणे २) रिकाम्यापोटी बोलणे
 ३) चिडून बोलणे ४) मनापासून बोलणे
- ७) 'खरे' या शब्दाचा विरुद्ध अर्थी शब्द कोणता ?
 १) खोटे २) खोरे ३) वारे ४) मोठे
- ८) वाक्यप्रचार व त्यांचा अर्थ यांच्या अचूक जोड्या लावलेला पर्याय कोणता ?
 'अ' गट 'ब' गट
 १) टाळाटाळ करणे २) झोप लागणे
 ३) पोटात कावळे ओरडणे ४) आ) सतत प्रयत्न करणे
 ३) डोळा लागणे ४) इ) एखादी गोष्ट करायचे टाळणे
 ४) झटत राहणे ४) ई) खूप भूक लागणे
 ३) १ - इ, २ - उ, ३ - ई, ४ - आ ४) उ) धाप लागणे
 ४) १ - इ, २ - ई, ३ - अ, ४ - उ
 ४) १ - ई, २ - इ, ३ - अ, ४ - उ
- ९) भरपूर जेवण झाल्यावर नाना 'अजगरासारखे पडून होते.' यातील वाक्यप्रचाराचा अर्थ कोणता ?
 १) अडकून पडणे २) सुस्तपणे पडून राहणे
 ३) भरपूर खाणे ४) हातपाय पसरून पडणे
- १०) 'धरणी' या शब्दासाठी समानार्थी शब्द कोणता ?
 १) धरण २) सावित्री ३) जमीन ४) निसर्ग
- ११) 'ओले' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) कोरडे २) सरळ ३) वाकडे ४) मोकळे
- १२) 'दूर' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) सूर २) ऊर ३) जवळ ४) लांब
- १३) 'दिवस' या शब्दांचे अनेकवचन कोणते ?
 १) दिवसे २) दिवसा ३) दिवस ४) दिवशी

- १४) ' मोरया ' या शब्दाचे लिंग बदला.
 १) मोरीण २) मोरा ३) लांडोर ४) लांडोरा
- १५) ' फांदी ' या शब्दाचे अनेकवचन कोणते ?
 १) फांदा २) फांद्यात ३) फांद्या ४) फांदो
- १६) ' मिठाई ' शब्दाचे अनेकवचन कोणते ?
 १) मिठाय्या २) मिठाओ ३) मिठास ४) मिठाई
- १७) ' टोपी ' शब्दाचे अनेकवचन कोणते ?
 १) टोपी २) टोप्या ३) टोपो ४) टोपडे
- १८) ' जीत ' शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) हार २) मीत ३) बार ४) गीत
- १९) ' आनंद ' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) हर्ष २) विनोद ३) खुश ४) दुःख
- २०) ' कुरूप ' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) सुंदर २) स्वरूप ३) सज्जन ४) अनुरूप
- २१) ' दाट ' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) वाट २) पाट ३) विरळ ४) घनदाट
- २२) ' आनंद ऊतू जाणे ' या वाकप्रचाराचा अचूक उपयोग केलेले वाक्य कोणते ?
 १) भांड्यातून भाजी उतू जात होती.
 २) आईला पाहताच बाळाच्या मानातील आनंद ऊतू जात होता.
 ३) भाजी व चहा एकाच वेळी करायला घेतल्याने दोघे ऊतू जात होते.
 ४) यांपैकी नाही.
- २३) ' मनावर ताबा मिळवणे ' या वाकप्रचाराचा अर्थ कोणता ?
 १) मन स्थिर करणे. २) मन अस्थिर होणे.
 ३) मन मारणे ४) मनाची सारवासारव करणे
- २४) ' प्रकाश ' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) अंधार २) उजेड ३) आकाश ४) लहान
- २५) ' धाडशी ' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) गरीब २) भिन्ना ३) लाजरा ४) बावळट
- २६) ' वाघ ' या शब्दाचा स्त्रीलिंगी शब्द कोणता ?
 १) वाघोबा २) बिबट्या ३) वाघीण ४) यांपैकी नाही
- २७) खालील ' अ ' गटात वाकप्रचार आणि ' ब ' गटात त्यांचे अर्थ दिले आहेत. त्याखाली जोड्या लावलेले पर्याय दिले आहेत. अचूक पर्याय कोणता ?
 ' अ ' गट ' ब ' गट
 १) झुंज देणे २) गायब होणे ३) गौरव करणे ४) संवर्धन करणे ५) वावर असणे
 अ) वाढवणे आ) लढणे इ) हिंडणे-फिरणे ई) सन्मान करणे उ) अदृश्य होणे ऊ) वणवण फिरणे
 १) १-आ, २-ऊ, ३-ई, ४-अ, ५-इ २) १-अ, २-आ, ३-ई, ४-इ, ५-ऊ
 ३) १-आ, २-उ, ३-ई, ४-अ, ५-इ ४) १-अ, २-ड, ३-इ, ४-आ, ५-ऊ

- २८) ' झोका ' या शब्दाचे अनेकवचन कोणते ?
 १) झोक्याने २) झोकू ३) झोके ४) झोपाळे
- २९) ' मेघ ' या शब्दाचा समानार्थी शब्द कोणता ?
 १) ढग २) पाऊस ३) वर्षा ४) आकाश
- ३०) ' वाट ' या शब्दाचा समानार्थी शब्द कोणता ?
 १) रस्ता २) पाऊल ३) वाटसरू ४) यांपैकी नाही
- ३१) ' विश्वास ' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) श्वास २) निश्वास ३) अविश्वास ४) यांपैकी नाही
- ३२) ' काकू ' या शब्दाचे पुल्लिंगी रूप कोणते ?
 १) मामा २) काका ३) मामू ४) काकीण
- ३३) ' मोटार ' या शब्दाचे अनेकवचन कोणते ?
 १) मशीन २) बायसिकल ३) मोटारी ४) गाडया
- ३४) ' ग्राउंड ' या इंग्रजी शब्दास मराठीत काय म्हणतात ?
 १) रस्ता २) ओलांडणे ३) मैदान ४) खेळणे
- ३५) ' सावली ' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) ऊन २) उष्णता ३) गारवा ४) अंधार
- ३६) ' मित्र ' या शब्दाचा स्त्रिलिंगी शब्द कोणता ?
 १) लांडोर २) मोरणी ३) मैत्रीण ४) परममित्र
- ३७) ' पाणी ' या शब्दाचा समानार्थी शब्द कोणता ?
 १) वाणी २) बोलणे ३) जल ४) सागर
- ३८) ' नकार ' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) नवकार २) सावकार ३) नाही ४) होकार
- ३९) ' दिवस ' या शब्दाचा समानार्थी शब्द कोणता ?
 १) राम २) दिन ३) दिवसा ४) दीन
- ४०) ' जंगल ' या शब्दाचा समानार्थी शब्द कोणता ?
 १) झाडे २) वन ३) झाडे-झुडपे ४) वेली
- ४१) ' समुद्र ' या शब्दाचा समानार्थी शब्द कोणता ?
 १) सरिता २) ओहोळ ३) जलाशय ४) सागर
- ४२) ' लांब ' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) सरळ २) लांबुळके ३) दूरवर ४) यांपैकी नाही
- ४३) ' फळ ' या शब्दाचे अनेकवचन कोणते ?
 १) फळा २) बोर्ड ३) फळे ४) फळकूट
- ४४) ' निरीक्षण करणे ' या शब्दासमूहांचा अर्थ कोणता ?
 १) नजरेखालून घालणे २) नजर फिरविणे ३) अवलोकन करणे ४) यांपैकी नाही
- ४५) ' मिठाला जागणे ' या वाकप्रचाराचा अर्थ कोणता ?
 १) मीठ सोबत ठेवून जगणे २) जागरण करणे
 ३) उपकाराची जाणीव ठेवणे ४) उपकार करणे
- ४६) ' परोपकार करणे ' या वाकप्रचाराचा अर्थ कोणता ?
 १) परस्पर काम करणे २) उपकार करणे
 ३) परस्परांवर उपकार करणे ४) यांपैकी नाही

- ४७) ' फस्त करणे ' या वाकप्रचाराचा अर्थ कोणता ?
 १) खाऊन संपविणे २) फसविणे ३) कापणे ४) वाढविणे
- ४८) ' पाळत ठेवणे ' या वाकप्रचाराचा अर्थ कोणता ?
 १) संगतीत राहणे २) पंगतीत बसणे ३) पाळून ठेवणे ४) नजर ठेवणे
- ४९) ' जन्म ' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) जगणे २) मृत्यू ३) वावरणे ४) पुनर्जन्म
- ५०) ' लढा ' या शब्दाचा समानार्थी शब्द कोणता ?
 १) संघर्ष २) शाहीर ३) शहीद ४) भांडण
- ५१) खाली ' अ ' गटातील वाकप्रचारांचा ' ब ' गटातील वाक्यांशी जोड्यांचा अचूक पर्याय निवडा.
 ' अ ' गट ' ब ' गट
 १) रस असणे अ) तुरुंगवासाला पाठविणे
 २) असंतोष निर्माण होणे आ) एखादी गोष्ट करण्याचा निश्चय करणे
 ३) कारावास ठोठावणे इ) टिकून राहणे
 ४) संकल्प करणे ई) देशासाठी लढताना मरण येणे
 ५) वीरगती प्राप्त होणे उ) आवड असणे
 ऊ) चीड निर्माण होणे
 १) १-उ, २-ऊ, ३-अ, ४-आ, ५-इ २) १-उ, २-ऊ, ३-अ, ४-आ, ५-इ
 ३) १-उ, २-ऊ, ३-अ, ४-आ, ५-ई ४) १-उ, २-ऊ, ३-आ, ४-अ, ५-इ
- ५२) ' झाड ' या शब्दाचा समानार्थी शब्द कोणता ?
 १) जंगल २) रान ३) वृक्ष ४) वेल
- ५३) ' नदी ' या शब्दाचा समानार्थी शब्द कोणता ?
 १) ओहोळ २) नाला ३) सरिता ४) सागर
- ५४) ' देऊळ ' शब्दास समानार्थी शब्द कोणता ?
 १) मश्जीद २) गुरुद्वारा ३) चर्च ४) मंदिर
- ५५) शेतात बी तसे डोंगरात -----
 १) फळे २) उजेड ३) गाणे ४) पाऊस
- ५६) ' पंख ' या शब्दासाठी समानार्थी शब्द कोणता ?
 १) पाऊस २) पर ३) पृष्ठ ४) डंख
- ५७) ' पणती ' या शब्दाचे बदललेले वचन कोणते ?
 १) पणतू २) परंतु ३) पणत्या ४) यांपैकी नाही
- ५८) ' कच्चे ' या शब्दासाठी विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) पक्के २) ढिले ३) सैल ४) ओले
- ५९) पुढील ' अ ' गटात वाकप्रचार आणि ' ब ' गटात त्यांचे अर्थ दिले आहेत. त्याखाली जोड्या लावलेले चार पर्याय दिले आहेत. अचूक पर्याय कोणता ?
 ' अ ' गट ' ब ' गट
 १) पोटात बाकबूक होणे अ) खूप रडणे
 २) जीव भांड्यात पडणे आ) खूप घाबरणे
 ३) ढसाढसा रडणे इ) दिलासा मिळणे
 ई) खूप भूक लागणे
 १) १ - अ, २ - आ, ३ - ई २) १ - आ, २ - इ, ३ - अ
 ३) १ - आ, २ - ई, ३ - अ ४) १ - आ, २ - अ, ३ - ई

- ६०) 'समता' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) समान २) असमान ३) विषमता ४) समसमान
- ६१) 'न्याय' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) विषमता २) अन्याय ३) समानन्याय ४) यापैकी नाही
- ६२) 'निर्धार करणे' या वाकप्रचाराचा अर्थ कोणता ?
 १) निर्धारण करणे २) उदाहरण देणे ३) निश्चय करणे ४) सोदाहरण देणे
- ६३) 'भूमिगत होणे' या वाकप्रचाराचा अर्थ कोणता ?
 १) जमिनीत जाणे २) जमिनीत गाडणे ३) भूमिहीन होणे ४) अदृश्य होणे
- ६४) 'दुर्गंधी' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) घाण २) वास ३) सुगंधी ४) निर्बंधी
- ६५) 'पुड्या' या शब्दाचे एकवचन कोणते ?
 १) पोतडया २) नाड्या ३) पुडी ४) पोडी
- ६६) 'दिवस' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) दिवसा २) सायंकाळ ३) रात्र ४) तिसरा प्रहर
- ६७) 'अचंबा वाटणे' या वाकप्रचाराचा अर्थ कोणता ?
 १) चमचमीत वाटणे २) मिळमिळीत वाटणे ३) मिरची वाटणे ४) आश्चर्य वाटणे
- ६८) 'काळा' या शब्दाचा विरुद्धार्थी शब्द कोणता ?
 १) सावळा २) पिवळा ३) निळा ४) गोरा
- ६९) 'पक्षी' या शब्दाचे बदललेले लिंग कोणते ?
 १) पक्षी २) पक्षीण ३) माळीण ४) पाखरू
- ७०) वासरात लंगडी -----
 १) वासरी चांगली २) गाय शहाणी ३) माणसे असावी ४) घालत राहावी
- ७१) जसे : साखर — गोड, तसे : मीठ -----
 १) आंबट २) तुरट ३) खारट ४) निरस

उत्तरसूची : १ - ४,	२ - ३,	३ - ३,	४ - २,	५ - ३,	६ - ४,
७ - १,	८ - ३,	९ - २	१० - ३,	११ - १,	१२ - ३,
१४ - ३,	१५ - ३	१६ - ४,	१७ - २,	१८ - १,	१९ - ४,
२१ - ३	२२ - २,	२३ - १,	२४ - १,	२५ - २,	२६ - ३,
२८ - ३,	२९ - १,	३० - १,	३१ - ३,	३२ - २,	३३ - ३,
३५ - १,	३६ - ३,	३७ - ३,	३८ - ४,	३९ - २,	४० - २,
४२ - ४,	४३ - ३,	४४ - ३,	४५ - ३,	४६ - २,	४७ - १,
४९ - २,	५० - १,	५१ - ३,	५२ - ३,	५३ - ३,	५४ - ४,
५६ - २,	५७ - ३,	५८ - १,	५९ - २,	६० - ३,	६१ - २,
६३ - ४,	६४ - ३,	६५ - ३,	६६ - ३,	६७ - ४,	६८ - ४,
६९ - २,					

अधिकचे प्रश्न

- १) 'भाष्' ह्या संस्कृत भाषेतील मूळ धातूचा अर्थ _____ असा होतो.
 १) भाषण २) बोलणे ३) संभाषण ४) वाचणे
- २) विचारांचे _____ हा सामाजिक जीवनाचा पाया आहे.
 १) आदानप्रदान २) प्रसारण ३) संकलन ४) दळणवळण

- ३) आत्मप्रकरीकरणासाठी _____ हे स्वाभाविक माध्यम आहे.
 १) मातृभाषा २) राष्ट्रभाषा ३) बोलीभाषा ४) लोकभाषा
- ४) संस्कृतीचे मूलतत्त्व कोणते ?
 १) साहित्य २) विज्ञान ३) भाषा ४) पर्यावरण
- ५) मातृभाषा हा समाजजीवनाचा _____ आहे.
 १) प्राण २) आत्मा ३) केंद्रबिंदू ४) गाभा
- ६) संस्कृती म्हणजे काय ?
 १) संस्कृत भाषेतील साहित्य २) जीवनातील विविध क्षेत्रांचा परस्पर प्रभाव
 ३) समाजातील रितीरिवाज ४) संस्कृत भाषेचा इतर भाषांवरील प्रभाव
- ७) माणसाचा बौद्धिक विकास हा त्याच्या _____ विकासाशी निगडित असतो.
 १) भावनिक २) भाषिक ३) कार्यात्मक ४) सामाजिक
- ८) जगात साधारणकिती आसपास भाषा बोलल्या जातात ?
 १) १५०० २) २००० ३) ३००० ४) ३५००
- ९) दर _____ कोसांवर भाषा बदलते.
 १) आठ २) दहा ३) बारा ४) पंधरा
- १०) प्रमाणित भाषा म्हणजे काय ?
 १) शासनाने नेमून दिलेली भाषा
 २) समाजव्यवहार व शिक्षक यांत महत्त्व असलेली भाषा
 ३) दैनंदिन व्यवहाराची भाषा
 ४) समाजाची बोली भाषा
- ११) हिंदी भाषेच्या खालीलपैकी कोणत्या बोलीभाषेला प्रमाणभाषेचा दर्जा प्राप्त झालेला आहे ?
 १) व्रज २) खडी ३) अवधी ४) ब्रौज
- १२) 'अभिजात भाषा' म्हणून खालीलपैकी कोणत्या भाषा ओळखल्या जातात ?
 १) अवधी, व्रज २) प्राकृत, पाली ३) हिंदी, मराठी ४) संस्कृत, लॅटिन
- १३) प्राचीन भाषा म्हणून खालीलपैकी कोणत्या भाषा ओळखल्या जातात ?
 १) पाली, अर्धमागधी २) मराठी, हिंदी ३) अहिराणी, डांगी ४) इंग्रजी, जर्मन
- १४) 'भाष्' हा _____ भाषेतील मूळ धातू आहे.
 १) संस्कृत २) पाली ३) अर्धमागधी ४) मराठी
- १५) मराठी ही _____ राजभाषा आहे.
 १) महाराष्ट्राची २) भारताची ३) जगाची ४) परदेशाची
- १६) विशिष्ट प्रदेशात बोलल्या जाणा-या भाषेला काय म्हणतात ?
 १) शहरी भाषा २) प्रमाण भाषा ३) प्रादेशिक भाषा ४) ग्रामीण भाषा
- १७) माणूस मुखावाटे विविध प्रकारचे आवाज काढतो त्यांना काय म्हणतात ?
 १) संकेत २) चिन्ह ३) ध्वनी ४) भावना
- १८) कोणतीही भाषा ही जन्मसिद्ध नसते ती _____ लागते.
 १) ऐकावी २) बोलावी ३) लिहावी ४) शिकावी
- १९) वस्तूंचे किंवा कल्पनांचे प्रतीक खालीलपैकी कोणते ?
 १) शब्द २) चित्र ३) रंग ४) आकृती
- २०) मानव जातीला मिळालेले सर्वश्रेष्ठ वरदान कोणते ?
 १) जीवन २) विज्ञान ३) भाषा ४) वाचन

- २१) शब्दांचे _____ समजण्यात बुद्धीचा महत्वाचा वाटा आहे.
 १) अर्थ २) साहचर्य ३) भावार्थ ४) अनुभव
- २२) मातृभाषा म्हणून मराठी या विषयाचे _____ स्थान महत्वाचे आहे.
 १) जीवनातील २) शिक्षणातील ३) महाराष्ट्रातील ४) जनमानसातील
- २३) स्वतःचे अनुभव शब्दबद्ध करून ठेवण्यासाठी कोणती कला महत्त्वाची ठरते ?
 १) वाचन २) लेखन ३) भाषण ४) श्रवण
- २४) बालकाला भाषेचे पहिले वहिले धडे हे _____ मिळतात.
 १) संगीतातून २) नाटकातून ३) मातृभाषेतून ४) अनुकरणातून
- २५) व्याकरणदृष्ट्या शुद्ध ग्रंथीक भाषा म्हणजे _____ भाषा होय.
 १) प्रमाण २) बोली ३) मराठी ४) प्रादेशिक
- २६) कोणतीही भाषा शिकण्यासाठी त्या भाषेचे लक्षपूर्वक _____ आवश्यक असते.
 १) श्रवण २) मनन ३) आकलन ४) वाचन
- २७) श्रवण केलेल्या ग्रहणाची भाषण ही _____ असते.
 १) अभिव्यक्ती २) प्रतिकृती ३) नक्कल ४) आकृती
- २८) अनौपचारिक संभाषणात कोणताही _____ पाळलेला नसतो.
 १) नियम २) संकेत ३) उपचार ४) संदेश
- २९) माणसाची हृदयाची भाषा कोणती ?
 १) बोलीभाषा २) प्रमाणभाषा ३) मातृभाषा ४) संकेत भाषा
- ३०) श्रवण विकास हा _____ विकासाचा पाया आहे.
 १) शिक्षण २) भाषा ३) व्यक्तिमत्व ४) शारीरिक
- ३१) अश्रवण म्हणजे _____ श्रवण होय.
 १) अर्थपूर्व २) अर्थहीन ३) दोषपूर्व ४) अनेक श्रवण
- ३२) भाषण क्षमतेचे _____ प्रासंगिक नोंदी ठेवून करता येते.
 १) मूल्यमापन २) प्रकटीकरण ३) मूल्यांकन ४) नियोजन
- ३३) _____ करतांना श्रोत्यांनी काही पथ्ये पाळावी लागतात.
 १) लेखन २) श्रवण ३) भाषण ४) वाचन
- ३४) अर्ध श्रवणाला काय म्हणतात ?
 १) अश्रवण २) अपश्रवण ३) अपुरेश्रवण ४) सश्रवण
- ३५) ऐकलेले बोलण्याचा प्रयत्न करणे म्हणजे _____ होय.
 १) अनुकरण २) कथन ३) निवेदन ४) संवाद
- ३६) संरचना ही _____ विश्लेषणास मदत करते.
 १) घटक २) आशय ३) ज्ञान ४) कौशल्य
- ३७) पाठ्यपुस्तकातील उतारे, वेचे, काव्य अशा घटकांची निवड करतांना कोणत्या भूमिकेतून विचार केला जातो ?
 १) शिक्षकाचे मानसशास्त्र २) पालकांचे मानसशास्त्र
 ३) विद्यार्थांचे मानसशास्त्रीय ४) सर्वांगीण विकास
- ३८) विषयाची संरचना ही _____ असते.
 १) काटेकोर २) परिवर्तनशील ३) अपरिवर्तनीय ४) लवचीक
- ३९) पूर्वीच्या भारतीय शिक्षण पद्धतीत _____ महत्त्व होते.
 १) ज्ञानास २) आशयाला ३) विद्यार्थ्यांला ४) पुस्तकाला

- ४०) संबोधनाचा _____ हा प्रकार ब्रूनर ह्यांनी सांगितलेला नाही.
 १) संयुक्त संबोध २) सापेक्ष संबोध ३) नियुक्त संबोध ४) यापैकी नाही
- ४१) आशय आणि पद्धती यांचे अर्थपूर्व एकात्मीकरण म्हणजे _____ होय.
 १) सूक्ष्म अध्यापन २) वर्ग अध्यापन ३) आशययुक्त अध्ययन ४) स्वयं अध्ययन
- ४२) कोणताही संबोध _____ नसतो.
 १) स्वतंत्र २) एकाकी ३) एकजीनसी ४) वेगवेगळा
- ४३) _____ मुळे अध्ययन कृत्रिम, रुक्ष व निरस बनते.
 १) स्वाध्यायामुळे २) गृहपाठामुळे ३) घोकंपट्टीमुळे ४) अभ्यासामुळे
- ४४) शालेय कार्यक्रम केव्हाही _____ असावा.
 १) मर्यादित २) योजनाबद्ध ३) नीटनेटका ४) नियोजित
- ४५) साहित्यप्रकाराचे लेखन _____ होत असते.
 १) व्याकरणानुसार २) संमेलनातील ठरावानुसार
 ३) शासन निर्देशानुसार ४) समाजाच्या निर्देशानुसार
- ४६) सुरेश भट _____ म्हणून प्रसिद्ध आहेत.
 १) गीतकार २) चित्रपटगीत लेखक ३) गझलकार ४) नाटककार
- ४७) _____ हे ग्रामीण जीवनाचे चित्रण करणारे कवी ठरत आहेत.
 १) फ. मु. शिंदे २) इंद्रजीत भालेराव ३) बालकवी ४) कुसुमाग्रज
- ४८) डेसिकोच्या मते _____ समूह म्हणजे संबोध होय.
 १) कल्पनांचा २) चेतकांचा ३) शब्दांचा ४) विचारांचा
- ४९) घटक चाचणी तयार करतांना प्रत्येक उपघटकाला द्यावयाचा _____ शिक्षकाने ठरविला पाहिजे.
 १) मूल्यांक २) भारांश ३) कालावधी ४) नियोजन
- ५०) मुक्तछंद कवितेत पहिल्यांदा कोणी वापरला ?
 १) गोविंदाग्रज २) मोरोपंत ३) अनिल ४) भा. रा. तांबे
- ५१) मूल्यमापनामुळे प्रगतीची _____ कल्पना येण्यास मदत होते.
 १) यथार्थ २) खरीखुरी ३) वस्तुनिष्ठ ४) व्यक्तिनिष्ठ
- ५२) मराठीच्या संरचनेत शेवटचा टप्पा _____ हा असतो.
 १) गद्य-पद्य २) व्याकरण ३) आविष्कार ४) निबंध
- ५३) _____ म्हणजे अलग करणे, सुटेभाग करणे होय.
 १) पृथक्करण २) संयोजन ३) निवारण ४) नियोजन
- ५४) _____ उपयोजन करण्याचे कौशल्य विद्यार्थ्यांत निर्माण करणे हे शिक्षणाचे उद्दिष्ट आहे.
 १) ज्ञानाचे २) संस्कृतीचे ३) विज्ञानाचे ४) कृतीचे
- ५५) अध्यापनविषयक प्रश्नानंतर चर्चा करण्यासाठी संघटना _____ उपलब्ध करून देते.
 १) पुरक ज्ञान २) साहित्य ३) व्यासपीठ ४) संधी
- ५६) मोरोपंत हे श्रेष्ठ _____ म्हणून मान्यता पावले आहेत.
 १) प्राचीन कवी २) पंडित कवी ३) समीक्षक ४) नाटककार
- ५७) खालीलपैकी बालकवयित्री कोणत्या ?
 १) इंदिरा संत २) आशा गवाणकर ३) लक्ष्मीबाई टिळक ४) तारा भवाळकर

- ५८) दृकश्राव्य असलेला वाडःमय प्रकार खालीलपैकी कोणता ?
 १) कादंबरी २) निबंध ३) नाटक ४) कविता
- ५९) शिक्षकांनी वर्षातून _____ क्षमता चाचण्या घेणे आवश्यक आहे.
 १) चार २) तीन ३) दोन ४) एक
- ६०) वामनपंडीत हे _____ कवी म्हणून ओळखले जातात.
 १) पंत २) संत ३) निसर्ग ४) बाल
- ६१) पूर्वज्ञानाचा संबंध _____ येतो.
 १) हेतुकथनात २) संकलनात ३) विवेचनात ४) प्रस्तावनेत
- ६२) _____ यांचा बोधात्मक संरचना सिद्धांत प्रसिद्ध आहे.
 १) जेरोम ब्रूनर २) अॅरिस्टॉटल
 ३) न्यूटन ४) बीने
- ६३) मराठीचे निर्दोष संरचना कालक्रम पद्धतीने _____ मांडता येते.
 १) विश्लेषणात्मक पद्धतीने २) ऐतिहासिक पद्धतीने
 ३) वाडःमयप्रकारानुसार ४) पृथक्करणानुसार
- ६४) भाषा विकासाच्या _____ पाय-या आहेत.
 १) दोन २) चार ३) सहा ४) आठ
- ६५) भाषा विकासातील श्रवण व वाचन ह्या _____ क्षमता आहेत.
 १) बौद्धांक २) कौशल्यात्मक ३) ग्रहणात्मक ४) प्रकटीकरणात्मक
- ६६) भाषा विकासातील भाषण व लेखन ह्या _____ क्षमता आहेत.
 १) ग्रहणात्मक २) बौद्धीक ३) सामाजिक ४) प्रकटीकरणात्मक
- ६७) भाषा विकासातील श्रवण, वाचन, भाषण, संभाषण, ह्या _____ क्षमता म्हणून ओळखल्या जातात.
 १) मूलभूत २) प्रारंभिक ३) भावनिक ४) सामाजिक
- ६८) कोणतीही भाषा शिकायची म्हणजे त्या भाषेचे लक्षपूर्वक _____ होणे आवश्यक आहे.
 १) श्रवण २) चिंतन ३) मनन ४) संभाषण
- ६९) श्रवणदोष प्रामुख्याने _____ प्रकारचे असतात.
 १) दोन २) तीन ३) चार ४) पाच
- ७०) शारीरिक श्रवण दोष खालीलपैकी कोणता ?
 १) अश्रवण २) अधुरे श्रवण ३) अपश्रवण ४) कर्णेद्रीयातील बिघाड
- ७१) शारीरिक पातळीवरील श्रवण दोष _____ उपयोग करून कमी करता येतो.
 १) श्रवणयंत्राचा २) कर्णेद्रीयाचा ३) टेपरेकॉर्डरचा ४) मायक्रोफोनचा
- ७२) मानसिक पातळीवरील श्रवणदोष नाहीसे करण्यासाठी पुढीलपैकी कोणता उपाय योग्य आहे ?
 १) अध्ययन—अध्यापनाच्या वेळी सर्व विद्यार्थी लक्षपूर्वक ऐकतील अशी सवय लावणे.
 २) सर्वांना श्रवण यंत्राचा वापर करण्यास सांगणे.
 ३) विद्यार्थ्यांवर वैद्यकीय उपचार करणे.
 ४) विद्यार्थ्यांना टेपरेकॉर्डर किंवा रेडिओवरील कार्यक्रम ऐकवणे.
- ७३) पुढीलपैकी कोणत्या उपक्रमातून विद्यार्थ्यांना श्रवणानुभूती मिळू शकेल ?
 १) प्रयोग दिग्दर्शन २) हस्त कौशल्य ३) भाषण करणे ४) कथन करणे
- ७४) श्रवणक्षमता विकसित होण्यासाठी पुढीलपैकी कोणता शालेय उपक्रम योग्य आहे ?
 १) कविता गायन करणे. २) एखाद्या विषयावर भाषण देणे.
 ३) एखाद्या स्थळाचे वर्णन लिहिणे. ४) एखाद्या कृतीचे निरीक्षण करणे

- ७५) अनौपचारिक संभाषणात खालीलपैकी कोणत्या पर्यायाचा समावेश होतो ?
 १) कुटूंबातील व्यक्तीचे एकमेकांशी बोलणे. २) वर्गातील एखाद्या विषयावरील चर्चा.
 ३) शिक्षकांनी दिलेले स्पष्टीकरण. ४) वक्त्याने दिलेले भाषण.
- ७६) पुढीलपैकी औपचारिक संभाषण कोणते ?
 १) मित्रां मधील बोलणे २) आई वडिलांमधील बोलणे
 ३) आजी नातवामधील बोलणे ४) मुख्याध्यापकांचे विद्यार्थ्यांशी बोलणे
- ७७) प्रतिभाशक्तीचे प्रेरित केलेले व मनाला आनंद देणारे लेखन म्हणजे _____ साहित्य होय.
 १) विज्ञान २) क्रियात्मक ३) भावात्मक ४) ललित
- ७८) ललित साहित्याचे मुख्य _____ प्रकार आहेत.
 १) दोन २) तीन ३) चार ४) सहा
- ७९) पुढे दिलेल्या वाडःमय प्रकारापैकी कोणता गद्य प्रकार नाही ?
 १) सुनीत २) कादंबरी ३) आत्मचरित्र ४) नाटक
- ८०) पुढे दिलेल्या वाडःमय प्रकारापैकी कोणता गद्य प्रकार नाही ?
 १) भावगीत २) लोकगीत ३) अभंगगीत ४) प्रवासवर्णन
- ८१) मराठी भाषेतील पहिली कादंबरी कोणती ?
 १) श्रीमान योगी २) शितू ३) यमुनापर्यटन ४) मृण्मयी
- ८२) 'यमुना पर्यटन' या कादंबरीचे लेखक कोण ?
 १) वि. वा. शिरवाडकर २) वि. स. खांडेकर
 ३) बाबा पदमजी ४) गो. नी. दांडेकर
- ८३) पुढीलपैकी ऐतिहासिक कादंबरी कोणती ?
 १) शितू २) श्रीमानयोगी ३) यमुनापर्यटन ४) मुक्तांगण
- ८४) पुढीलपैकी सामाजिक कादंबरी कोणती ?
 १) मुक्तामाला २) श्रीमान योगी ३) शितू ४) मृण्मयी
- ८५) संस्कृतमध्ये नाटकाला _____ म्हटले जाते.
 १) भावगीत २) खंडकाव्य ३) महाकाव्य ४) दृश्यकव्य
- ८६) 'नटसम्राट' हे प्रसिद्ध नाटक कोणी लिहिले ?
 १) कानेटकर २) खांडेकर ३) शिरवाडकर ४) तेंडूलकर
- ८७) 'साष्टांग नमस्कार' या नाटकाचे लेखक कोण ?
 १) अनंत काणेकर २) प्र. के. अत्रे ३) राम गणेश गडकरी ४) द. मा. मिरासदार
- ८८) रूपककथा हा कथेचा _____ प्रकार आहे
 १) वाडमयीन २) अलंकारिक ३) व्यावसायिक ४) भावनाप्रधान
- ८९) 'तीन कलावंत' व 'पांढरा ढग' ह्या उत्तम रूपक कथा _____ यांच्या आहेत.
 १) वि. स. खांडेकर २) अनंत काणेकर ३) ह. ना. आपटे ४) बा. मा. दाभाडे
- ९०) निबंधाचे वैशिष्ट्य कोणते ?
 १) विचारप्रधानता २) भावनाप्रधानता ३) कल्पनाप्रधानता ४) मार्मिकता
- ९१) इंग्रजीतील ड्रॅमॅटिक मोनोलॉग या साहित्य प्रकारावरून मराठीत _____ हा साहित्यप्रकार अवतीर्ण झाला
 १) नाटक २) कादंबरी ३) चरित्र ४) नाट्यछटा
- ९२) नाट्यछटा हा साहित्यप्रकार अत्यंत प्रभावाने कोणी वापरला ?
 १) वि. स. खांडेकर २) अनंत काणेकर ३) दिवाकर ४) तेंडूलकर

- ९३) लघुनिबंधाचा मुख्य हेतू कोणता ?
 १) ज्ञान देणे २) उदबोधन करणे ३) रंजन करणे ४) कौशल्य दाखवणे
- ९४) लोकोत्तर स्त्री—पुरुषांच्या जीवनाचे विवरण _____ या वाङ्मय प्रकारात लेखकाने केलेले असते.
 १) कादंबरी २) नाटक ३) चरित्र ४) प्रवासवर्णन
- ९५) महानुभावानी सुंदर _____ चरित्र लिहिले.
 १) आत्म २) लीळा ३) व्यक्ति ४) समाज
- ९६) लेखकाने स्वतः च्याच चरित्राचे केलेले विवरण म्हणजे _____ होय.
 १) आत्मचरित्र २) व्यक्तीचरित्र ३) कादंबरी ४) आत्मकथन
- ९७) 'स्मृतीचित्रे' हे आत्मचरित्र कोणाचे आहे ?
 १) गोदावरी परुळेकर २) रमाबाई रानडे ३) लक्ष्मीबाई टिळक ४) हंसा वाडकर
- ९८) आचार्य अत्रेच्या आत्मचरित्राचे नाव काय ?
 १) रायगडला जेव्हा जाग येते ! २) क-हेचेपाणी
 ३) माझी जन्मठेप ४) सत्याचे प्रयोग
- ९९) शंकरराव खरातांच्या आत्मचरित्राचे नाव काय ?
 १) माझी जन्मठेप २) माझी जीवनगाथा ३) तराळ — अंतराळ ४) गावकी
- १००) स्वातंत्र्यवीर सावरकरांच्या आत्मचरित्राचे नाव काय ?
 १) माझी जीवनगाथा २) गावकी ३) माझी जन्मठेप ४) स्मृतीचित्रे
- १०१) पु. ल. देशपांडे यांच्या प्रवासवर्णनाचे नाव काय ?
 १) गारपीट २) गोर्योचो शिमो ३) अपूर्वसंध्या ४) पूर्वरंग
- १०२) पुढीलपैकी पौराणिक महाकाव्ये कोणती ?
 १) रघुवंश २) कुमारसंभव ३) महाभारत ४) शिशुपालवध
- १०३) पुढीलपैकी अभिजात कलात्मक महाकाव्ये कोणते ?
 १) रामायण २) रघुवंश ३) भागवत ४) महाभारत
- १०४) महाकाव्याचा नायक कोण असतो ?
 १) लोकनेता २) राजा ३) लोकप्रिय युगपुरुष ४) देवऋषी
- १०५) खंडकाव्यांना _____ असे ही म्हणतात.
 १) आख्यान कविता २) भावगीत ३) भक्तीगीत ४) लोकगीत
- १०६) खंडकाव्यांचे वैशिष्ट्य कोणते ?
 १) कथन कौशल्य ! २) वैचारिकता ३) मनोरंजन ४) उद्बोधन
- १०७) 'माधव ज्युलियन' यांचे खंडकाव्ये कोणते ?
 १) गोमंतक २) विरहतरंग ३) शिशुपालवध ४) दमयंती स्वयंवर
- १०८) पुढीलपैकी कोणत्या कवीने भावगीत हा काव्यप्रकार समर्थपणे हाताळला ?
 १) सुधीर मोघे २) भा. रा. तांबे ३) विदा. करंदीकर ४) शांता शेळके
- १०९) नाट्यगीतांचा जनक कोण ?
 १) गोविंदाग्रज २) यशवंत ३) गिरीश ४) रॉबर्ट ब्राऊनिंग
- ११०) सुनीत हा काव्यप्रकार _____ यांनी मराठीत आणला
 १) कुसुमाग्रज २) गोविंदाग्रज ३) केशवसुत ४) बालकवी
- १११) नाटकाचे लघुरूप कोणते ?
 १) नाट्यछटा २) एकपात्री ३) एकांकिका ४) नाट्यगीत

- ११२) 'गावकी' हे आत्मचरित्र कोणी लिहिले ?
 १) शंकरराव खरात २) रुस्तुम अचलखांब ३) नारायण सुर्वे ४) पु. ल. देशपांडे
- ११३) कुसुमाग्रजांचे पूर्ण नाव काय ?
 १) विष्णू वामन शिरवाडकर २) विष्णू सखाराम खांडेकर
 ३) रामदास विष्णुपंत ठोसर ४) ज्ञानेश्वर विठ्ठलपंत कुलकर्णी
- ११४) 'एकच प्याला' हे नाटक कोणी लिहिले ?
 १) कुसुमग्रज २) केशवसुत ३) गोविंदग्रज ४) वि. दा. सावरकर
- ११५) खेडेगावात जीवनाचा अनुभव घेणा-या कवींच्या कवितांतूनच _____ गीत ख-या अर्थाने प्रकट होते.
 १) कोळी २) जानपद ३) बाल ४) लोक
- ११६) कुसुमाग्रजांच्या खालीलपैकी कोणत्या काव्यसंग्रहाला ज्ञानपीठ पुरस्कार मिळालेला आहे ?
 १) किनारा २) विशाखा ३) वादळवेळ ४) जीवनलहरी
- ११७) प्र. के. अत्रे यांच्या विडंबन काव्य संग्रहाचे नाव काय ?
 १) मोरुची मावशी २) झेंडूची फुले ३) क-हेचेपाणी ४) उद्याचा संसार
- ११८) पु. ल. देशपांडे यांचे विनोदी पुस्तक कोणते ?
 १) व्यक्ती आणि वल्ली २) गणगेत
 ३) गुण गार्डन आवडी ४) खोगीरभरती
- ११९) पुढीलपैकी कोणती साहित्यकृती संत रामदासांची नाही ?
 १) दासबोध २) मनाचे श्लोक ३) शिष्टांची लक्षणे ४) करुणाष्टके
- १२०) संत एकनाथ हे _____ संप्रदायातील थोर संतकवी होत.
 १) वारकरी २) भागवत ३) समर्थ ४) शैव
- १२१) महाराष्ट्रातील सांस्कृतिक प्रबोधनाचे प्रवर्तक कोण ?
 १) संत ज्ञानेश्वर २) संत एकनाथ ३) संत रामदास ४) संत तुकाराम
- १२२) मोरोपंतानी _____ या वृत्तात विपुल लेखन केलेले आहे.
 १) आर्या २) दिंडी ३) मंदाक्रांता ४) शार्दूलविक्रीडीत
- १२३) केशवसुतांचे पूर्ण नाव काय होते ?
 १) प्रल्हाद केशव अत्रे २) गजानन दिगंबर मांडगुळकर
 ३) कृष्णाजी केशव दामले ४) विष्णू वामन शिरवाडकर
- १२४) महात्माफुलेची काव्यरचना _____ म्हणून ओळखली जाते ?
 १) गुलामगिरी २) अखंड ३) अभंग ४) विलापिका
- १२५) गोपाळ हरी देशमुख यांचे टोपणनाव कोणते ?
 १) लोकहितवादी २) आरती प्रभू ३) लता जितुरकर ४) विंदा करंदीकर
- १२६) वैयक्तिक सत्याग्रहाच्या चळवळीत पहिला सत्याग्रही म्हणून गांधीजीनी _____ यांची निवड केली.
 १) टिळक २) विनोबा ३) गाडगेबाबा ४) आंबेडकर
- १२७) 'गीताई' हे पुस्तक कोणी लिहिले ?
 १) महात्मा गांधी २) पंडित नेहरू ३) संत ज्ञानेश्वर ४) विनोबा भावे
- १२८) खांडेकरांच्या _____ या कादंबरीस ज्ञानपीठ पुरस्कार मिळाला.
 १) अमृतवेल २) उल्का ३) पांढरे ढग ४) ययाती
- १२९) राम गणेश गडकरी यांनी _____ या टोपणनावाने काव्यलेखन केले.
 १) कुसुमाग्रज २) बालकवी ३) गोविंदाग्रज ४) केशवसुत

- १३०) राम गणेश गडकरी यांनी _____ या टोपणनावाने विनोदी लेखन केले.
 १) विंदा करंदीकर २) आरती प्रभू ३) चिमणराव ४) बाळकराम
- १३१) गीतरामायणाचे लेखक कोण ?
 १) वि. स. खांडेकर २) ग. दि. माडगुळकर ३) भी. रा. आंबेडकर ४) वि. वा. शिरवाडकर
- १३२) श्यामची आई ही प्रसिद्ध कादंबरी कोणी लिहिली ?
 १) साने गुरुजी २) संत तुकाराम ३) संत तुकडोजी ४) बा.भ. बोरकर
- १३३) ज्ञानेश्वर लिहिणारे संतकवी कोण ?
 १) संत रामदास २) संत नामदेव ३) संत ज्ञानेश्वर ४) संत तुकाराम
- १३४) रवीकिरण मंडळातील एक प्रमुख कवी म्हणून खालील पैकी कोणाचे नाव घेतले जाते ?
 १) बालकवी २) माधव ज्युलियन ३) आरती प्रभू ४) शांता शेळके
- १३५) पुढीलपैकी नारायण सुर्वे यांचा काव्य संग्रह कोणता ?
 १) जाहीरनामा २) विशाखा ३) यक्षरात्र ४) निरंतर
- १३६) NCERT ने _____ अध्यापन पद्धती ही अत्याधुनिक कल्पना इ. स. १९८७ साली मांडली ?
 १) विश्लेषणात्मक २) कौशल्यात्मक ३) आशययुक्त ४) संबोधात्मक
- १३७) खालीलपैकी भाषेचे ग्रहणात्मक उद्दिष्ट कोणते ?
 १) श्रवण २) रसग्रहण ३) भाषण ४) लेखन
- १३८) खालीलपैकी भाषेचे वाडः मयीन उद्दिष्ट कोणते ?
 १) वाचन २) सृजन ३) श्रवण ४) भाषण
- १३९) खालीलपैकी भाषेचे प्रगटीकरात्मक उद्दिष्ट कोणते ?
 १) भाषण २) रसग्रहण ३) सृजन ४) श्रवण
- १४०) अभ्यासाच्या दृष्टीन अधिक उपयुक्त संरचना खालीलपैकी कोणती ?
 १) कालक्रमानुसार २) रेषीय पद्धतीनुसार ३) साहित्य प्रकारानुसार ४) केंद्रिय पद्धतीनुसार
- १४१) समान गुणधर्म असलेल्या चेतकांच्या समूह म्हणजे _____ होय.
 १) संभाषण २) चित्र ३) संबोध ४) वाचन
- १४२) फुल, झाड, पान, दगड, पाणी हे खालील कोणत्या प्रकारचे संबोध आहेत ?
 १) वस्तुदर्शक २) गुणधर्मदर्शक ३) कालदर्शक ४) संबंधदर्शक
- १४३) घोडा, मनुष्य, पक्षी, वाघ, हरीण हे खालीलपैकी कोणत्या प्रकारचे संबोध आहेत ?
 १) संबंधदर्शक २) कालदर्शक ३) प्राणीदर्शक ४) गुणधर्मदर्शक
- १४४) शूर, रसिक, पराक्रमी, पिवळा, पांढरा हे खालीलपैकी कोणत्या प्रकारचे संबोध आहेत ?
 १) संबंधदर्शक २) कालवाचक ३) वस्तुदर्शक ४) गुणधर्मदर्शक
- १४५) खालीलपैकी संबंधदर्शक संबोध कोणता ?
 १) मनुष्य २) आई ३) जवळ ४) काल
- १४६) खालीलपैकी काचवाचक संबोध कोणता ?
 १) फूल २) आज ३) दूर ४) प्रेमळ
- १४७) आशययुक्त अध्यापन पद्धतीतील महत्वाचा घटक कोणता ?
 १) घटक २) संबोध ३) नियोजन ४) मूल्यमापन
- १४८) संबोधांचे एकत्रिकरण करणे आवश्यक का आहे ?
 १) अध्ययन अध्यापन परिणाम कारक होण्यासाठी २) संबोधाचे आकलन होण्यासाठी
 ३) संबोध नीट कळण्यासाठी ४) सृजन क्रियेसाठी

- १४९) पार्थ हा _____ प्रकारचा संबोध आहे.
 १) ऐतिहासिक २) पौराणिक ३) राजकीय ४) सामाजिक
- १५०) इयत्ता पहिली व दुसरीच्या पाठ्यपुस्तकाचे पृथक्करण _____ नुसार योग्य ठरेल.
 १) भाषा रचने २) साहित्यप्रकारा ३) संबोध ४) कालानुक्रमा
- १५१) मराठी भाषेत शब्दांच्या एकूण जाती किती ?
 १) आठ २) दहा ३) बारा ४) पंधरा
- १५२) खालीलपैकी अविकारी शब्द कोणता ?
 १) नाम २) सर्वनाम ३) विशेषण ४) क्रियाविशेषण
- १५३) खालीलपैकी विकारी शब्द कोणता ?
 १) शब्दयोगी २) केवलप्रयोगी ३) क्रियापद ४) क्रियाविशेषण
- १५४) आपल्या मुखाद्वारे उच्चारल्या जाणा-या मूलध्वनींना _____ असे म्हणतात.
 १) वर्ग २) वर्ण ३) स्वर ४) अक्षरे
- १५५) नामाचे मुख्य प्रकार किती आहेत ?
 १) पाच २) चार ३) तीन ४) दोन
- १५६) पुढीलपैकी सामान्यनाम कोणते ?
 १) पर्वत २) हिमालय ३) राँकी ४) सातपुडा
- १५७) खालीलपैकी विशेषणाचे कार्य कोणते ?
 १) नामाबद्दल माहिती सांगणे २) क्रियापदाबद्दल अधिक माहिती सांगणे
 ३) नामाऐवजी उपयोग होतो ४) शब्दाला जोडून येते
- १५८) मराठीत विभक्ती किती आहेत ?
 १) सात २) आठ ३) नऊ ४) दहा
- १५९) प्रथमा विभक्तीचा कारकार्थ खालीलपैकी कोणता ?
 १) संबोधन २) कर्ता ३) कर्म ४) संप्रदान
- १६०) कर्त्याची किंवा कर्माची क्रियापदाशी जी रचना किंवा ठेवण असते तिला व्याकरणात _____ म्हणतात
 १) विभक्ती २) कारक ३) प्रयोग ४) धातू
- १६१) 'रामाने रावणास मारले' ह्या वाक्यातील प्रयोग कोणता ?
 १) कर्तरी २) कर्मणी ३) भावे ४) सकर्मक कर्तरी
- १६२) भाषेचे मुख्य कार्य कोणते ?
 १) संवाद साधने २) बोलणे ३) लिहिणे ४) वचने
- १६३) तृतीया विभक्तीचे प्रत्यय कोणते ?
 १) स. ला. ते २) ने. ए. शी ३) चे. च्या. ची ४) त. ई. आ
- १६४) पुढीलपैकी कोणत्या विभक्तीचा कारकार्थ कर्म आहे ?
 १) प्रथम २) द्वितीय ३) तृतीया ४) चतुर्थी
- १६५) काळाचे प्रकार किती आहेत ?
 १) दोन २) तीन ३) चार ४) सहा
- १६६) क्रियापदाचे अर्थ किती प्रकारचे आहेत.
 १) दोन २) तीन ३) चार ४) पाच
- १६७) हर्बर्ट यांनी सांगितलेल्या पंचपदीची सुरुवात _____ या पायरीने होते.
 १) विवेचन २) हेतुकथन ३) प्रस्तावना ४) संकलन

- १६८) पाठची प्रस्तावना करतांना विद्यार्थ्यांचे _____ शिक्षकास ध्यानात घ्यावे लागते ?
 १) पुर्वज्ञान २) आकलन ३) पूर्व तयारी ४) मूल्यमापन
- १६९) प्रस्तावनेचे प्रमुख कार्य कोणते ?
 १) पाठाची सुरुवात परिणाम कारक करणे २) विद्यार्थ्यांचे लक्ष केंद्रित करणे
 ३) परिणाम कारक अध्यापन करणे ४) विद्यार्थ्यांचे मन नवीन ज्ञान ग्रहणासाठी सिद्ध करणे
- १७०) प्रस्तावना व विषयविवेचन यांना जोडणारा दुवा कोणता ?
 १) संकलन २) मूल्यमापन ३) स्वाध्याय ४) हेतुकथन
- १७१) विषय विवेचनात अनेक _____ गुंफण असते.
 १) घटनांची २) कृतींची ३) वाक्यांची ४) प्रश्नांची
- १७२) संकलन म्हणजे शिकवलेल्या भागाचे _____ असते.
 १) मूल्यमापन २) आकलन ३) उपयोजना ४) हेतुकथन
- १७३) शिकवलेल्या ज्ञानाचा विद्यार्थ्यांना कितपत उपयोग करता येतो हे पाहण्यासाठी खालीलपैकी कोणत्या पायरीचा उपयोग होतो.
 १) हेतुकथन २) विषयविवेचन ३) मूल्यमापन ४) उपयोजन
- १७४) विद्यार्थ्यांना स्वयंअध्ययनाची सवय _____ द्वारे लावता येते
 १) प्रस्तावना २) पाठ्यविश्लेषणा ३) हेतुकथन ४) गृहपाठ
- १७५) आशयग्रहणाला आवश्यक असलेली पूरक चर्चा _____ पायरीमध्ये केली जाते.
 १) संकलन २) प्रस्तावना ३) उपयोजन ४) विवेचन
- १७६) भाषेची रचना, वैशिष्ट्ये, कार्य यांच्या परस्परसंबंधाचा अभ्यास करणारे शास्त्र कोणते ?
 १) व्याकरण २) विज्ञान ३) तंत्रज्ञान ४) गणित
- १७७) माणसाच्या आत्माविष्काराची कला कोणती ?
 १) वाचन २) लेखन ३) श्रवण ४) संभाषण
- १७८) निबंधलेखनाच्या अध्यापनासाठी उपयुक्त पद्धत कोणती ?
 १) चर्चा २) नाट्यीकरण ३) दिग्दर्शक ४) कथाकथन
- १७९) पुढीलपैकी विद्यार्थीकेंद्रित अध्यापन पद्धती कोणती ?
 १) व्याख्यान २) कथन ३) उदगामी ४) प्रकल्प
- १८०) पुढीलपैकी शिक्षकप्रधान अध्यापन पद्धती कोणती ?
 १) परिसंवाद २) चर्चा ३) प्रकल्प ४) व्याख्यान
- १८१) कथनपद्धतीचा फायदा कोणता ?
 १) थोड्या वेळेत बरीच माहिती सांगता येते. २) विद्यार्थी केवळ श्रवणभक्ती करतात.
 ३) विद्यार्थी परावलंबी होतात. ४) स्वयंअध्ययनास वाव मिळत नाही.
- १८२) पाठाच्या प्रत्येक पायरीवर उपयुक्त असणारी पद्धत कोणती ?
 १) कथन २) प्रश्न ३) चर्चा ४) प्रकल्प
- १८३) विद्यार्थ्यांचा पाठातील सहभाग, आत्मविश्वास वाढविण्यासाठी उपयुक्त पद्धत कोणती ?
 १) प्रकल्प २) दिग्दर्शक ३) स्वाध्याय ४) चर्चा
- १८४) ध्वनीमुद्रिका हे अध्यापनाचे _____ साधन आहे.
 १) श्राव्य २) दृक ३) दृकश्राव्य ४) अन्य साधने
- १८५) व्याकरणाचे अध्यापन कोणत्या पद्धतीने अधिक योग्य असते ?
 १) उदगामी २) अवगामी ३) दिग्दर्शक ४) प्रकल्प
- १८६) उदाहरणांच्या मदतीने सामान्य नियम शोधण्याची पद्धत कोणती ?
 १) प्रकल्प २) स्वाध्याय ३) उदगामी ४) अवगामी

- १८७) पुरवणी वाचनाची आवश्यकता कोणती ?
 १) मुलांना वाचता येणे. २) चांगल्या वाचनाची.
 ३) मनोरंजन होणे. ४) ज्ञान मिळणे.
- १८८) अध्यापनासाठी आवश्यक असलेले महत्वाचे साधन कोणते ?
 १) पुस्तक २) चित्र ३) फळा ४) तक्ता
- १८९) चित्रे प्रक्षेपित करून दाखवण्यासाठी खालीलपैकी कोणते साधन वापरतात ?
 १) प्रोजेक्टर २) एपिडायस्कोप ३) दूरदर्शन ४) संगणक
- १९०) पाठ्यपुस्तकातील कविता, भाषणे, पोवाडे, आवाजातील चढउतर विद्यार्थ्यांना ऐकवण्यासाठी कोणत्या साधनाचा उपयोग होतो ?
 १) दूरदर्शन २) रेडीओ ३) संगणक ४) टेपरेकॉर्डर
- १९१) दृक्श्राव्य साधनांमध्ये सर्वात प्रभावी साधन कोणते ?
 १) दूरचित्रवाणी २) संगणक ३) व्हिडीओ टेप ४) चित्रपट
- १९२) दृक् साधनात _____ याचा समावेश होतो ?
 १) आकाशवाणी २) टेपरेकॉर्डर ३) दूरदर्शन ४) नकाशा
- १९३) अध्यापनात यश मिळवण्यासाठी _____ ही अनिवार्य बाब आहे.
 १) मूल्यमापन २) अध्ययन ३) नियोजन ४) उद्दिष्ट्ये
- १९४) वार्षिक नियोजन, घटक नियोजन व पाठ नियोजन हे _____ असते.
 १) परावलंबी २) संलग्न ३) परस्परावलंबी ४) स्वतंत्र
- १९५) उपघटकातील बारकावे _____ विश्लेषणामुळे लक्षात येतात.
 १) सूक्ष्म २) घटक ३) आशय ४) विषय
- १९६) भाषेच्या अध्यापनाचे ठळक उद्दिष्ट्ये कोणते ?
 १) वैज्ञानिक दृष्टीकोन २) परिसराविषयी आवड ३) नीटनेटकेपणा ४) अभिव्यक्ती
- १९७) पाठ नियोजन म्हणजे काय ?
 १) घटकाची उपघटकात विभागणी २) पाठाची तयारी
 ३) पाठाचे विश्लेषण ४) आशयाचे विश्लेषण
- १९८) खालीलपैकी कोणता घटक मूल्यमापन त्रिकोनाशी संबंधित नाही ?
 १) उद्दिष्ट्ये २) नियोजन ३) मूल्यमापन ४) अध्ययन - अनुभूती
- १९९) अध्यापनानंतर अध्ययन कितपत झाले हे पाहण्यास कोणते साधन वापरतात ?
 १) चाचणी २) मूल्यमापन ३) प्रश्नोत्तरे ४) परीक्षा
- २००) वस्तुनिष्ठपणे मूल्यमापन करून विद्यार्थ्यांची क्षमता संपादणुकीची पातळी ठरविण्यासाठी _____ चाचणी असते.
 १) घटक २) नैदानिक ३) निकषाधारित ४) क्षमता
- २०१) विद्यार्थ्यांच्या समस्या किंवा अडचणी जाणून घेण्यासाठी कोणती कसोटी वापरतात ?
 १) प्रमाणित २) क्षमता चाचणी ३) नैदानिक ४) उपचारात्मक चाचणी
- २०२) पुढीलपैकी निबंधवजा प्रश्न कोणता ?
 १) जोड्या लावा. २) एकावाक्यात उत्तरे. ३) रिकाम्या जागा भरा. ४) थोडक्यात उत्तरे.
- २०३) पुढीलपैकी वस्तुनिष्ठ प्रश्न कोणता ?
 १) एका शब्दात उत्तरे २) थोडक्यात उत्तरे ३) माहीती लिहा ४) सविस्तर वर्णन
- २०४) पुढीलपैकी कोणत्या प्रश्नाची उत्तरे १० ते १५ ओळीत अपेक्षित असतात ?
 १) वस्तुनिष्ठ २) निबंधवजा ३) लघुत्तरी ४) दीर्घोत्तरी

२०५) ज्या प्रश्नाचे उत्तर एक आणि एकच असते ज्या उत्तराबाबत मत भिन्नातेला नाव नसतो त्याला _____ प्रश्न म्हणतात.

- १) दीर्घोत्तरी २) लघुत्तरी ३) निबंधवजा ४) वस्तुनिष्ठ

२०६) एखादा विचार सामावून घेण्याची कुवत म्हणजे _____ होय.

- १) क्षमता २) पात्रता ३) योग्यता ४) घनता

२०७) मराठी भाषा शिकविणा-या शिक्षकाची _____ अत्यंत शुद्ध असणे गरजेचे आहे.

- १) वाणी २) वाहिनी ३) विलापिनी ४) लेखणी

२०८) भाषा विषयाच्या शिक्षकाचा आवश्यक गुण कोणता ?

- १) चांगले वाचन २) संदर्भ ग्रंथाचा वापर ३) भाषेवर प्रभुत्व ४) लेखनाची आवड

२०९) नवनिर्मिती ही एक सुप्त _____ आहे.

- १) प्रेरणा २) शक्ती ३) युक्ती ४) गती

२१०) मातृभाषेच्या अभ्यासात _____ विकासाला महत्वाचे स्थान आहे.

- १) बौद्धिक २) शारिरीक ३) भावनिक ४) कार्यात्मक

२११) विध्यार्थ्यांचा विकास करण्यासाठी खालीलपैकी वैयक्तिक स्पर्धा कोणती ?

- १) पाठांतर २) एकांकिका ३) वादविवाद ४) भिक्तीपत्रिका

२१२) सामूहिक पातळीवर विद्यार्थी विकासासाठी कोणती स्पर्धा उपयुक्त आहे ?

- १) कथाकथन २) गायन ३) पाठांतर ४) वादविवाद

२१३) शिक्षकांना आपले ज्ञान अद्ययावत ठेवण्यासाठी _____ प्रशिक्षणाचा चांगला उपयोग होतो.

- १) सेवांतर्गत २) सेवांपूर्व ३) व्यावसायिक ४) कौशल्यात्मक

२१४) मराठी विषय शिक्षक संघटनेमुळे त्यांची _____ पात्रता वृद्धिंगत होते.

- १) अध्यात्मिक २) वैयक्तिक ३) व्यावसायिक ४) बौद्धिक

२१५) आपले विषय वाढविण्यासाठी जे ग्रंथ वाचावयाचे असतात त्याला _____ म्हणतात.

- १) वाडःमय २) संदर्भसाहित्य ३) अवांतर वाचन ४) पुरवणी वाचन

२१६) लोकशाहीत विविध व्यवसायाच्या संघटना काही _____ कार्य करण्याचा प्रयत्न करीत असतात.

- १) विधायक २) विघातक ३) विध्वंसक ४) उपयुक्त

उत्तरसूची : १- २,	२- १,	३- १,	४- ३,	५- २,	६- २,
७- २,	८- ३,	९- ३,	१०- २,	११- २,	१२- ५,
१३- १,	१५- १,	१६- ३,	१७- ३,	१८- ४,	१९- १,
२०- ३,	२१- २,	२२- २,	२३- ३,	२४- ४,	२५- १,
२६- १,	२७- १,	२८- ३,	२९- ३,	३०- २,	३१- २,
३२- १,	३३- २,	३४- ३,	३५- २,	३६- २,	३७- ४,
३८- ३,	३९- २,	४०- ४,	४१- ३,	४२- २,	४३- २,
४४- २,	४५- १,	४६- ३,	४७- २,	४८- २,	४९- २,
५०- ३,	५१- ३,	५२- ३,	५३- १,	५४- १,	५५- ३,
५६- २,	५७- २,	५८- ३,	५९- १,	६०- १,	६१- ४,
६२- १,	६३- १,	६४- २,	६५- ३,	६६- ४,	६७- १,
६८- १,	६९- १,	७०- ४,	७१- १,	७२- १,	७३- ४,
७४- १,	७५- १,	७६- ४,	७७- ४,	७८- १,	७९- १,
८०- ४,	८१- १,	८२- १,	८३- १,	८४- १,	८५- १,
८६- ४,	८७- ४,	८८- २,	८९- १,	९०- १,	९१- १,
९२- २,	९३- २,	९४- २,	९५- १,	९६- १,	९७- १,
९८- १,	९९- १,	१००- १,	१०१- १,	१०२- १,	१०३- १,

९१- ४,	९२- ३,	९३- ३,	९४- ३,	९५- २,	९६- १,	९७- ३,
९८- २,	९९- ३,	१००- ३,	१०१- ४,	१०२- ३,	१०३- २,	१०४- ३,
१०५- १,	१०६- १,	१०७- ३,	१०८- २,	१०९- ४,	११०- ३,	१११- ३,
११२- ३,	११३- १,	११४- २,	११५- ४,	११६- २,	११७- २,	११८- ४,
११९- ३,	१२०- २,	१२१- २,	१२२- १,	१२३- ३,	१२४- २,	१२५- १,
१२६- २,	१२७- ४,	१२८- ४,	१२९- ३,	१३०- ४,	१३१- २,	१३२- १,
१३३- ३,	१३४- २,	१३५- १,	१३६- ३,	१३७- १,	१३८- २,	१३९- १,
१४०- ३,	१४१- ३,	१४२- १,	१४३- ३,	१४४- ४,	१४५- ३,	१४६- २,
१४७- २,	१४८- २,	१४९- २,	१५०- १,	१५१- २,	१५२- ४,	१५३- ३,
१५४- ३,	१५५- ३,	१५६- १,	१५७- १,	१५८- २,	१५९- २,	१६०- ३,
१६१- ३,	१६२- १,	१६३- २,	१६४- २,	१६५- २,	१६६- ३,	१६७- ३,
१६८- १,	१६९- ४,	१७०- ४,	१७१- २,	१७२- १,	१७३- ४,	१७४- ४,
१७५- १,	१७६- १,	१७७- २,	१७८- १,	१७९- ४,	१८०- ४,	१८१- १,
१८२- २,	१८३- ४,	१८४- १,	१८५- १,	१८६- ३,	१८७- २,	१८८- ३,
१८९- २,	१९०- ४,	१९१- १,	१९२- ४,	१९३- ३,	१९४- ३,	१९५- ३,
१९६- ४,	१९७- १,	१९८- २,	१९९- २,	२००- ३,	२०१- २,	२०२- ४,
२०३- १,	२०४- २,	२०५- ४,	२०६- १,	२०७- १,	२०८- ३,	२०९- २,
२१०- १,	२११- १,	२१२- ४,	२१३- १,	२१४- ३,	२१५- २,	२१६- १

भाषा : २ English

Parts of Speech

A **sentence** is a group of words, with a complete sense of meaning. Words are divided into different classes, according to their function in a sentence. Word used in a sentence according to its function is called 'parts of speech.' (शब्दांच्या जाती)

Noun

Noun is a word used as a name of a person, place, thing or an idea. There are five kinds of noun.

1. **Common Noun:** (सामान्य नाम) the noun used in a sentence which shows same class or kind of person, place or thin is call common noun. (Boy, city, river, king etc.)
2. **Proper Noun:** (विशेषनाम) Noun used in a sentence which expresses the name of a particular person, place or thing, is called a proper noun. (Ramesh, Mumbai, Maharashtra, India, Monday, January etc.)
3. **Collective Noun:** (समूहवाचक नाम) Noun used in a sentence which shows group of or collection of persons or things is called collective noun.(crowd, herd, army, assembly, bunch, class, fleet etc.)
4. **Abstract Noun:** (भाववाचक नाम) Noun used in a sentence which shows quality, action or state of the animal or person or thing is called abstract noun.(happiness, honesty, cleanliness godliness, courage, belief beauty etc.)
5. **Material Noun:** (पदार्थवाचक नाम) a substance which cannot be counted numerically is called material noun. (Milk, Gold, Water, Tea etc.)

Noun Formation

1. V + -er / or
Speak - speaker, read - reader, sing- singer, drive - driver, teach -teacher, play - player,
2. V + -ment
Employ - employment, appoint - appointment, attach -attachment, engage - enganement, commit - commitment,
3. V + -tion
Collect - collection, educate - education, connection - connection
4. V + -sion
Permit - permission, admit - admission, confess - confession, provide - provision
5. Adjective + -ness
Neat - neatness, happy - happiness, kind - kindness, beautiful - beautifulness, weak - weakness.

Question

1. Select the correct noun form of ' Enjoy'
- a) Enjoyness   b) Enjoyment   c) Enjoyor   d) Enjoyless
2. Select the correct noun form of ' Frustrate '
- a) Frustrated   b) Frustrating   c) Frustration   d) Frustrassion

3. Select the correct noun form of ' Repeat'
  - a) Repeat
  - b) Repeated
  - c) Repetition
  - d) Repetission
4. Select the correct noun form of ' soft'
  - a) Softy
  - b) Softness
  - c) Softer
  - d) Softment
5. Select the correct noun form of ' Satisfy'
  - a) Satisfication
  - b) Satisfying
  - c) Satisfaction
  - d) Satisfior

Key: 1- b, 2- c, 3- c, 4- b, 5- c

Pronoun

A pronoun is a word used in the place of a noun to avoid repetition of the noun or a noun phrase.

Ram is my friend. He is a good boy.

Kinds of Pronoun

Personal Pronoun	I, we, you, he, she, it, they.		
Demonstrative Pronoun	This, that, these, those.		
Possessive Pronoun	My, our, your, his, her, its, their.		
Reflexive Pronoun	Myself, ourselves, yourself, yourselves, himself, herself, itself, themselves.		
Distributive Pronoun	Every, each, either, neither.		
Indefinite Pronoun	One, everyone, everything, anybody, something, nothing, nobody, everybody.		
Interrogative Pronoun	Who, whom, which, whose, when, where etc.		
Relative Pronoun	That, who, which, whom, whose, where.		
Reciprocal Pronoun	Each other, one another.		
Personal Pronoun	Person	Singular	Plural
	First Person	I	We
	Second Person	You	You
	Third Person	He She It	They

On the basis of case (विभक्ती) Pronouns are divided into four groups.

Nominative Case	Objective Case	Possessive Case	Reflexive Case
I	Me	My	Myself
We	Us	Our	Ourselves
You	You	Your	Yourself / Yourselves
He	Him	His	Himself
She	Her	Her	Herself
It	It	Its	Itself
They	Them	Their	Themselves

Nouns च्या ऐवजी Personal Pronouns चा वापर करताना त्या नामाचे gender, (लिंग) number,(वाचन) case, (विभक्ती) व person (पुरुष) या नुसार उपयोग केला जातो.

Read the following questions and choose the correct alternatives.

1. Choose the correct sentence.
  - a) This is the school where I was educated.
  - b) These are the school where I was educated.
  - c) Those is the school where I was educated.
  - d) What is the school where I was educated.
2. Choose the correct sentence.
  - a) One must do one's duty to his country.
  - b) One must do one's duty to her country.
  - c) One must do one's duty to their country.
  - d) One must do one's duty to one's country.
3. Choose the correct sentence.
  - a) Every of the boys received a gift.
  - b) Each of the boys received a gift.
  - c) Each of the boy received a gift.
  - d) That of the boys received a gift.
4. Choose the correct sentence.
  - a) Let I finish the lesson.
  - b) Let my finish the lesson.
  - c) Let me finish the lesson.
  - d) Let myself finish the lesson.
5. Choose the correct sentence.
  - a) This is the man whom got elected.
  - b) This is the man whose got elected
  - c) This is the man which got elected
  - d) This is the man who got elected
6. Choose the correct sentence.
  - a) I have found the book which I had lost.
  - b) I have found the book what I had lost.
  - c) I have found the book where I had lost.
  - d) I have found the book whose I had lost.
7. Choose the correct sentence.
  - a) Brothers should not quarrel with each other.
  - b) Brothers should not quarrel with one another.
  - c) Brothers should not quarrel with any other.
  - d) Brothers should not quarrel with something.
8. Choose the correct sentence.
  - a) Nobody was there but he.
  - b) Nobody was there but his.
  - c) Nobody was there but her.
  - d) Nobody was there but him.
9. Choose the correct sentence.
  - a) It was I who did it.
  - b) It was me who did it.
  - c) It was myself who did it.
  - d) It was my who did it.
10. Choose the correct sentence.
  - a) Let's keep this secret between you and I.
  - b) Let's keep this secret between you and me.
  - c) Let's keep this secret between you and mine.
  - d) Let's keep this secret between you and myself.

Key: 1- a, 2-d, 3- b, 4- c, 5-d, 6- a, 7- b, 8- d, 9- a, 10-b

Fill in the blanks with the correct alternatives given below each sentence.

1. That baby has torn _ _ _ _ _ Clothes.
  - a) His
  - b) It's
  - c) It
  - d) Its

2. The army had to suffer terrible privations in _____ March.
a) Its   b) It's   c) it   d) their
3. You and I have done _____ Duty.
a) My   b) Mine   c) Your   d) Our
4. You express _____ very perfectly.
a) Himself   b) Yourselves   c) Myself   d) Yourself
5. The man was said to be drunk _____ was not the case.
a) Who   b) Which   c) It   d) Whom
6. He was the most eloquent speaker _____ I ever heard.
a) That   b) Which   c) When   d) while
7. Every boy and girl went to _____ College.
a) His   b) Her   c) Their   d) Its
8. My mother and _____ went to our native place.
a) Me   b) Myself   c) I   d) Herself
9. If I were _____ I would have taught a lesson to him.
a) You   b) Me   c) Him   d) Them
10. India and Pakistan should cooperate with _____.
a) Themselves   b) Itself   c) One another   d) Each other

Key: 1-d, 2-a, 3- d, 4- d, 5-b, 6- a, 7- b, 8- c, 9- a, 10-d

Adjective

An adjective is a word used with a noun to describe or point out, the person, animal, place or thing which the noun names, or to tell the number or quality.

नामाबद्ध विशेष माहिती देणा-या शब्दास विशेषण म्हणतात.

Comparison of Adjectives

There are three degrees of adjective: Positive degree, comparative degree and superlative degree.

Positive degree : shows quality. दोन व्यक्ती, पदार्थ किंवा वस्तू यांच्यातील समान गुणांची तुलना करण्याकरिता Positive degree चा उपयोग करताना खालील structure चा उपयोग करावा. विशेषणाला मूळ स्वरूपात म्हणजे कोठलेही प्रत्यय न लावता वापरावे.

Subject : Subject + as / so + Adjective + as + noun.

Radha is as tall as Shubhra.

Kishor is not as tall as Subhodh.

No other city in India is as big as Delhi.

Very few teachers are as popular as Mr. Patil.

Unique, dead, perfect, extreme, complete, universal, perpetual, chief, Entire, round, impossible, infinite या विशेषणांची तुलना केली जात नाही.

Adjective नंतर noun नसले तर article वापरू नये.

She is beautiful.

She is as beautiful as her sister.

She is the most beautiful girl.

Comparative degree : shows higher quality when two is compared. Superlative shows higher degree of quality when more than two are compared. दोन व्यक्ती, पदार्थ

किंवा वस्तू यांच्यातील श्रेष्ठत्व आणि कनिष्ठत्व व्यक्त करण्याकरिता comparative degree चा उपयोग करतात. comparative degree चा उपयोग करताना खालील structure चा उपयोग करावा.

Subject + Verb + Adjective-er / more + adjective + than + noun

The Himalaya is higher than the Sahyadri.

The pen is mightier than the sword.

Kishori is not taller than Radhika.

Superlative degree is used to compare more than two things or persons. अनेकांमध्ये एकाच व्यक्तीचे, पदार्थाचे किंवा वस्तूचे श्रेष्ठत्व व्यक्त करण्यासाठी Superlative degree चा उपयोग करताना खालील structurestructure चा उपयोग करावा.

Subject + verb + the + adjective-est / most + adjective + noun.

This is the most interesting movie I ever saw.

Sudha is the cleverest girl in the class.

Formation of Comparative and Superlative:

1. Most adjectives of one syllable and some of more than one form the Comparative by adding *-er* and the Superlative by adding *-est* to the positive adjective. मूळ शब्दाला comparativeसाठी शेवटी er आणि superlative साठी est लावावा.

Positive	Comparative	Superlative
Sweet	Sweeter	Sweetest
Small	Smaller	Smallest
Tall	Taller	Tallest
Bold	Bolder	Boldest
Clever	Cleverer	Cleverest
Kind	Kinder	Kindest
Young	Younger	Youngest

2. When the positive ends in **e**, only **r** and **st** are added. विशेषणाच्या शेवटी जर e अक्षर येत असेल तर comparative साठी फक्त r जोडावा व superlative साठी फक्त st जोडावा.

Positive	Comparative	Superlative
Brave	Braver	Bravest
Fine	Finer	Finest
White	Whiter	Whitest
Large	Larger	Largest
Able	Abler	Ablest
Noble	Nobler	Noblest
Wise	Wiser	Wisest

3. When the Positive ends in **y**, preceded by a consonant, the **y** is changed into **i** before adding *er* and *est*. विशेषणाच्या शेवटी जर व्यंजन + y अक्षर असेल तर y च्या जागी i वापरून पुढे comparative साठी फक्त er जोडावा व superlative साठी फक्त est जोडावा.

Positive	Comparative	Superlative
Happy	Happier	Happiest
Easy	Easier	Easiest
Heavy	Heavier	Heaviest
Merry	Merrier	Merriest
Pretty	Prettier	Prettiest
Wealthy	Wealthier	Wealthiest
Dirty	dirtier	dirtiest

4. When the Positive is a word of one syllable and ends in a single consonant, the preceded by a short vowel, this consonant is doubled before adding **er** and **est**.
एकवचनी लहान शब्दाच्या शेवटचे अक्षर डबल होऊन comparative साठी फक्त **er** जोडावा व superlative साठी फक्त **est** जोडावे.

Positive	Comparative	Superlative
Hot	Hotter	Hottest
Sad	Sadder	Saddest
Red	Redder	Reddest
Big	Bigger	Biggest
Thin	Thinner	Thinnest
Fat	fatter	Fattest

5. Adjectives of more than two syllables and many of two syllabic adjectives form the comparative using **more** with the positive and **most** with the superlatives.
Comparative करताना ब-याच विशेषणांच्या आधी **er** किंवा **est** न वापरता **more** व superlative करताना **most** चा वापर करावा लागतो.

Positive	Comparative	Superlative
Beautiful	more beautiful	most beautiful
Splendid	more splendid	most splendid
Difficult	more difficult	most difficult
Courageous	more courageous	most courageous
Learned	more learned	most learned
Useful	more useful	most useful
Important	more important	most important

6. Following adjectives are compared irregularly. **er** or **est** or **more** or **most** are not used for comparison. खालील शब्दांना comparative किंवा superlative करताना **er** किंवा **est** न वापरता वेगळा शब्द वापरला जातो.

Positive	Comparative	Superlative
Good	better	best
Bad	worse	worst
Little	less	least
Much	more	most
Many	more	most
Late	later	latest
Far	farther	farthest
In	inner	inmost/innermost
Up	upper	upmost/uppermost
out	outer	utmost/ uttermost

Read the following questions and choose the correct alternatives.

1. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) Blood is thick than water.
  - b) Blood is thicker than water.
  - c) Blood is more thick than water.
  - d) Blood is most thick than water.
2. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) The tiger is the more dangerous animal in the forest.
  - b) The tiger is more dangerous animal in the forest.
  - c) The tiger is most dangerous animal in the forest.
  - d) The tiger is the most dangerous animal in the forest.
3. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) Arun is the tallest in the class.
  - b) Arun is taller in the class.
  - c) Arun is tallest in the class.
  - d) Arun is so tall in the class.
4. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) This is better than any other programme.
  - b) This is good than any other programme.
  - c) This is best than any other programme.
  - d) This is gooder than any other programme.
5. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) The Nile is larger than many other river in the world.
  - b) The Nile is larger then many other rivers in the world.
  - c) The Nile is larger than many other rivers in the world.
  - d) The Nile is the larger than many other rivers in the world.
6. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) Sagar is as wiser as his brother.
  - b) Sagar is as wise as his brother.
  - c) Sagar is as wiser than his brother.
  - d) Sagar is as wisest as his brother.
7. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) The products of Tata are cheaper than those of Suzuki.
  - b) The products of Tata are cheap than those of Suzuki.
  - c) The products of Tata are cheaper to those of Suzuki.
  - d) The products of Tata are cheapest than those of Suzuki.
8. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) Sumitra is the pretiest of the two.
  - b) Sumitra is the pretiest of the two
  - c) Sumitra is prettiest of the two
  - d) Sumitra is prettier of the two
9. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) This boy is the most strongest boy in the class.
  - b) This boy is most strongest boy in the class.
  - c) This boy is the most stronger boy in the class.
  - d) This boy is the strongest boy in the class.
10. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) Very few human virtues are as noble courage.
  - b) Very few human virtues are as noble than courage.
  - c) Very few human virtues are as noble as courage.
  - d) Very few human virtue are as noble as courage.

11. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) Kashmir is not so colder as Ladakh.
  - b) Kashmir is not so cold as Ladakh
  - c) Kashmir is not as cold so Ladakh
  - d) Kashmir is not so coldest as Ladakh
12. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) Mr. Tiwari is one of the most popular Indian politician.
  - b) Mr. Tiwari is one of the more popular Indian politicians.
  - c) Mr. Tiwari is one of a most popular Indian politicians.
  - d) Mr. Tiwari is one of the most popular Indian politicians.
13. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) Very few rivers in India are as large as Arunavati.
  - b) Very few river in India are as large as Arunavati.
  - c) Very few rivers in India are as larger as Arunavati.
  - d) Very few rivers in India are as large as Arunavati.
14. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) He makes fewest mistakes than you.
  - b) He makes fewer mistakes than you.
  - c) He makes fewer mistakes t for you.
  - d) He makes fewer mistake than you.
15. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) The youngest of the family was the most successful.
  - b) The younger of the family was the most successful.
  - c) The youngest of the family was the more successful.
  - d) The youngest of the family was the very most successful.
16. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) This was the worse film he had ever seen.
  - b) This was the worst film he had ever seen.
  - c) This was the bad film he had ever seen.
  - d) This was the worser film he had ever seen.
17. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) Riding a horse is not as easier as riding a motor-cycle.
  - b) Riding a horse is not as easiest as riding a motor-cycle.
  - c) Riding a horse is not as easy as riding a motor-cycle.
  - d) Riding a horse is not more easy as riding a motor-cycle.
18. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) He is stronger than I expected.
  - b) He is more stronger than I expected.
  - c) He is strongest than I expected.
  - d) He is so stronger than I expected.
19. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) A boy of sixteen is often as tall as his father.
  - b) A boy of sixteen is often as tall than his father.
  - c) A boy of sixteen is often more tall as his father.
  - d) A boy of sixteen is often as tallest as his father.
20. Choose the correct sentence from the alternatives given below.
  - a) This is the eldest theatre in London.
  - b) This is the oldest theatre in London.
  - c) This is oldest theatre in London.
  - d) This is the most oldest theatre in London.

Key : 1-b, 2-d, 3-c, 4-a, 5-c, 6-a, 7-a, 8-d, 9-d, 10-c,

11-b, 12-d, 13-d, 14-b, 15-a, 16-b, 17-c, 18-a, 19-a, 20-b

Adverb

An adverb is a word that qualifies or modifies the meaning of a verb, an adjective, another adverb, a preposition or a whole sentence. जो शब्द क्रियापद, विशेषण, शब्दयोगी अव्यय किंवा दुस-या क्रियाविशेषणासाठी अधिक माहिती देतो त्यासच adverb म्हणतात. काही शब्दांचा adjective तसेच adverb दोन्ही प्रकारात उपयोग होतो.

उदा. Loud, fast, little, hard, quick, etc.

- She runs **fast**. (Modifies the verb **run**)
- He is very **handsome**. (Modifies the adjective **handsome**)
- Raj arrived **quite** late. (Modifies the another adverb **late**)
- He wished to travel right **around** the world. (Modifies the preposition **round**)
- Fortunately, he won the race. (Modifies the whole sentence)

Kinds of Adverbs

Manner	Bravely, fast, happily, hare, quickly, well
Place	By, down, here, near, there, up
Time	Now, soon, still, then, today
Frequency	Always, never occasionally, often, twice
Sentence	Certainly, definitely, luckily, surely
Degree	Fairly, hardly, rather, quite, too, very
Interrogative	When? Where? Why?
Relative	When? Where? Why?

Formation of adverbs

1. Many adverbs of manner and some adverbs of degree are formed by adding **-ly** to the corresponding adjectives.

Grave-gravely, immediate - immediately, slow - slowly

Spelling rules:

- Final **y** changes to **i** :happy – happily
- Final **e** is retained: extreme – extremely
- Exceptions: true – truly, due – duly, whole – wholly
- Adjectives ending in **able / ible** drop the final **e** and add **y** : capable – capably, sensible – sensibly
- Adjectives ending in a **vowel + l** follow the usual rule: beautiful – beautifully, final – finally

Read the following questions and choose the correct alternatives.

1. Choose the sentence which makes the correct use of adverb.
  - a) Metro train runs fastly.
  - b) Metro train runs fastlyly.
  - c) Metro train runs fastlily.
  - d) Metro train runs fast.
2. Choose the sentence which makes the correct use of adverb.
  - a) He works hard.
  - b) He works hardly.
  - c) He works harder.
  - d) He works hardier.
3. Choose the sentence which makes the correct use of adverb.
  - a) It is raining heavily.
  - b) It is heavily raining.
  - c) It is raining heavy.
  - d) It is raining heavilyly.

4. Choose the sentence which makes the correct use of adverb.
  - a) He searched everywhere his book.
  - b) He searched his book every where.
  - c) He searched his book everywhere.
  - d) He everywhere searched his book.
5. Choose the sentence which makes the correct use of adverb.
  - a) He is in the office on always Monday.
  - b) He is in the office always on Monday.
  - c) He is in the office on Monday always
  - d) He is always in the office on Monday.
6. Choose the sentence which makes the correct use of adverb.
  - a) I often have to go to the temple with my mother.
  - b) I have to go often to the temple with my mother.
  - c) I have to go to the temple often with my mother.
  - d) I have to go to the temple with my mother often.
7. Choose the sentence which makes the correct use of adverb.
  - a) I just want to see what is going on.
  - b) I want just to see what is going on.
  - c) I want to see what is going on just.
  - d) I want to see just what is going on.
8. Choose the sentence which makes the correct use of adverb.
  - a) Raju excellently played on the ground yesterday.
  - b) Raju played excellently yesterday on the ground.
  - c) Raju played yesterday excellently on the ground.
  - d) Raju played excellently on the ground yesterday.
9. Choose the sentence which makes the correct use of adverb.
  - a) He is not enough clever to solve this problem.
  - b) He is clever not enough to solve this problem.
  - c) He is not clever enough to solve this problem.
  - d) He is not clever to solve this problem enough.
10. Choose the sentence which makes the correct use of adverb.
  - a) This novel is very interesting.
  - b) This novel is interesting very.
  - c) This novel is very more interesting.
  - d) This novel is a very interesting.

Key: 1 - d, 2 - a, 3 - a, 4 - c, 5 - d, 6 - a, 7 - a, 8 - d, 9 - c, 10 - a

Conjunction

A conjunction is a word which joins two or more words or sentences to convey the complete sense of those sentences or words. (by, and, but, because, or, that where, which, who, if, as soon as , as well as....) दोन शब्द किंवा वाक्ये जोडणा-या शब्दास उभयान्वयी अव्यय म्हणतात.

Kinds of Conjunctions

1. Coordinating Conjunction (समसंयोगी उभयान्वयी अव्यये)	And, or, but, so as well as. Nor, for also etc.
2. Subordinating Conjunction (गौणत्व दर्ज्याची उभयान्वयी अव्यये)	As, if, unless, as soon as, because, though, although, while, until, who, which, that, when, where, whether, so that, before, since etc.

<p>3. Correlative Conjunction (जोडीने येणारी अव्यये)</p>	<p>Either....or, neither...nor, both... and, though...yet, rather...than, not only....but also, no sooner....than, scarcely/ hardly....when, so ....as, so .....that etc.</p>
--	---

Examples:

- I like tea **and** coffee.
  - Suresh **and** Ramesh are best friends.
  - The Principal **as well as** the staff attended the ceremony.
  - He is clever **but** he is lazy.
  - You can take mobile **or** computer.
  - She could not remain present **because** she was ill.
  - **Though** he is poor, he is honest.
  - He is rich **yet** he is unhappy.
  - You will not succeed **however** you try.
  - He did not prepare well **therefore** he failed.
  - Please hold this **until** I tell you.
  - She is good **neither** at games **nor** at studies.
  - **Hardly** had he reached the station, **when** the train passed.
  - **Hardly** had we gone some distance **when** we saw a bus.
  - **Unless** you work hard, you will not pass.
  - **Either** he **or** she must stay at home.
  - **As soon as** he arrived, he was attacked.
  - **Neither** Kishor **nor** Radha has stolen the purse.
  - **No sooner did** he finish his address, than the people began to shout.
- १) दोन पर्यायांपैकी एकाची निवड करण्याकरिता either .... nor चा उपयोग करतात.
- २) दोन पर्यायांपैकी एकाची निवड न करण्याकरिता neither ....nor चा उपयोग करतात.
- ३) एक कृती किंवा घटना संपल्यानंतर लगेच दुसरी कृती किंवा घटना घडल्यास **As soon as** किंवा **No sooner ....than** वापरतात.
- ४) वाक्य जर simple present tense मध्ये असेल तर **No sooner do /does does ....than** वापरतात.
- ५) वाक्य जर simple past tense मध्ये असेल तर **No sooner did ....than** वापरतात.
- ६) वाक्य जर Perfect past tense मध्ये असेल तर **No sooner had....than** वापरतात.
- ७) **Hardly .... when** चा उपयोग फक्त **simple** किंवा **Perfect past tense** मध्येच वापरतात. इतर काळात वापरले जात नाही.
- ८) **Hardly** या शब्दानंतर **had** हे सहाय्यकारी क्रियापद वापरून कर्ता लिहिला जातो आणि नंतर क्रियापदाचे तिसरे रूप लिहिले जाते.

Read the following questions and choose the correct alternatives.

1. Choose the correct sentence.
  - a) Neither Meena nor Seema could complete the homework.
  - b) Neither Meena nor Seema could completed the homework.
  - c) Neither Meena when Seema could complete the homework.
  - d) Either Meena nor Seema could complete the homework.
2. Choose the correct sentence.
  - a) Either Meena and Seema has spoiled the picture.
  - b) Either Meena but Seema has spoiled the picture.
  - c) Either Meena or Seema has spoiled the picture.
  - d) Either Meena nor Seema has spoiled the picture.
3. Choose the correct sentence.
  - a) Either Meena or Seema must have switched off the computer.
  - b) Either Meena or Seema must have switched off the computer.
  - c) Either Meena or Seema must have switched off the computer.
  - d) Either Meena or Seema must have switched off the computer.
4. Choose the correct sentence.
  - a) Either Meena or her friends has played this trick.
  - b) Either Meena nor Seema must have switched off the computer.
  - c) Neither Meena or Seema must have switched off the computer.
  - d) Either Meena or Seema must have switched off the computer.
5. Choose the correct sentence.
  - a) Neither the Principal nor the teacher have noticed it.
  - b) Neither the Principal or the teacher has noticed it
  - c) Neither the Principal nor the teacher has noticed it
  - d) Neither the Principal nor the teachers has noticed it
6. Choose the correct sentence.
  - a) Neither threats nor arguments had any effect on him.
  - b) Neither threats nor arguments had some effect on him.
  - c) Neither threats not arguments had any effect on him.
  - d) Neither threats nor arguments has any effect on him.
7. Choose the correct sentence.
  - a) They said that the room was large and bright but it neither was large nor bright.
  - b) They said that the room was large but bright but it was neither large nor bright.
  - c) They said that the room was large and bright but it was neither large not bright.
  - d) They said that the room was large and bright but it was neither large nor bright.
8. Choose the correct sentence.
  - a) You can have either soup or fruit juice.
  - b) You can either have soup or fruit juice.
  - c) You can have either soup or fruit juice.

- d) Either you can have soup or fruit juice.
9. Choose the correct sentence.
- You must either go at once or wait till tomorrow.
  - You must go either at once or wait till tomorrow.
  - You must either go at once or wait till tomorrow.
  - You must either go at once nor wait till tomorrow.
10. Choose the correct sentence.
- The programme hardly had begun when the lights went out.
  - Hardly the programme had begun when the lights went out.
  - Hardly had the programme begun when the lights will go out.
  - Hardly had the programme begun when the lights went out.
11. Choose the correct sentence.
- No sooner had he drunk than he begun to feel fresh.
  - No sooner he had drunk than he began to feel fresh.
  - No sooner had he drunk than he began to feel fresh.
  - No sooner had he drunk than he begin to feel fresh.
12. Choose the correct sentence.
- No sooner did he enter the house than he the stranger had gone.
  - No sooner did he enter the house than he the stranger went.
  - No sooner did he enter the house when he the stranger had gone.
  - No sooner does he enter the house than he the stranger had gone.
13. Choose the correct sentence.
- As soon as she saw me, she closes the door.
  - As soon as she saw me, she closed the door
  - As soon as she saw me, she close the door
  - As soon as she saw me than she closed the door
14. Choose the correct sentence.
- As soon as king Midas kissed his daughter than her little face turned to gold.
  - As soon as king Midas kissed his daughter that her little face turned to gold.
  - As soon as king Midas kissed his daughter, her little face turned to gold.
  - As soon as king Midas kissed his daughter then her little face turned to gold.
15. Choose the correct sentence.
- No sooner does he wants it than it should be ready.
  - No sooner does he want it than it should be ready.
  - No sooner does he wanted it than it should be ready.
  - No sooner does he want it as it should be ready.
16. Choose the correct sentence.
- Unless he has not done the work to my satisfaction, I'll not pay.
  - Unless he has done the work to my satisfaction but I'll not pay.
  - Unless he has done the work to my satisfaction so I'll not pay.
  - Unless he has done the work to my satisfaction, I'll not pay.
17. Choose the correct sentence.
- Unless you pay attention to me, I will help you.
  - Unless you not pay attention to me, I will not help you.

- c) Unless you pay attention to me, I will not help you.
 d) Unless you pay attention to me, I not help you.
18. Choose the correct sentence.
 a) Unless you are told, you should keep yourself away from the project.
 b) Unless you are told, you are keep yourself away from the project.
 c) Unless you are not told, you should keep yourself away from the project.
 d) Unless you are told, you should keep yourself away from the project.
19. Choose the correct sentence.
 a) Though the weather is cold but he wants to go out.
 b) Though the weather is cold so he wants to go out.
 c) Though the weather is cold or he wants to go out.
 d) Though the weather is cold, he wants to go out.
20. Choose the correct sentence.
 a) He is very cooperative, so everybody respects him.
 b) He is very cooperative, therefore, everybody respects him.
 c) He is very cooperative because everybody respects him.
 d) Because he is very cooperative, therefore, everybody respects him.

Key: 1- a, 2-c, 3- 1, 4 - d, 5 - c, 6 - a, 7 - d, 8 -c, 9 - c, 10 -d, 11 - c, 12 - a, 13 - b, 14- c, 15 - b, 16 - d, 17 - c, 18-d , 19 - d , 20- b

Preposition (शब्दयोगी अव्यय)

English in, to, on, to, into, for, by, of, near, from, between, over, under, below, behind, above, with, among, before, after, during, till, since, for from, beside, across, within, along, towards, against etc. are prepositions. शब्द लहान असले तरी दोन नामांचा किंवा नामाचा विशेषणामाशी संबंध जोडण्यासाठी या शब्दांची महत्वाची भूमिका असते. काही Prepositions वेळ, काही स्थिती तर काही दिशा दर्शवितात. काही Prepositions एकापेक्षा अधिक अर्थाने वापरली जातात. काही Prepositions चा जोडीने विचार करायला हवा.

At

We shall meet at the canteen tomorrow. (स्थलदर्शक)

I am looking at the tree. (दिशादर्शक)

I will be here at 8 o'clock. (कालवाचक)

In , within, into

कालवाचक 'in' कृतीचा कालावधी दर्शवितो परंतु within हा शब्द 'विशिष्ट काळ संपल्यापूर्वी' या अर्थाने वापरला जातो.

I shall return in an hour.

I shall return within an hour.

'in' हा शब्द आत या अर्थाने स्थिर असलेल्या गोष्टीसाठी, तर 'into' हा शब्द गतिमान गोष्टीसाठी वापरतात.

There are many books in my bag.

I will come back in April.

मोठ्या शहरांच्या व देशांच्या नावापुढे 'in' वापरतात तर छोटे शहर किंवा खेड्याच्या नावापुढे 'at' वापरतात.

I live in India.

I live at Gangapur.

On ,upon

'On' हा शब्द वर या अर्थाने स्थिर असलेल्या वस्तूबाबत वापरतात तर 'upon' हा शब्द गतिमान गोष्टीबाबत वापरतात.

Keep the book on the table. (स्थलदर्शक)

We shall meet on Monday. (कालवाचक)

The cat jumped upon the rat. (गतिदर्शक)

Before

We stood before the door. (स्थलदर्शक)

He arrived before me. (कालवाचक)

From , Since , for

Since व from हे दोन शब्द निश्चित वेळ दर्शविण्यासाठी वापरतात परंतु Since फक्त पूर्ण काळात नामापपूर्वी किंवा निश्चित वेळ दर्शविणा-या शब्दाआधी वापरतात तर from हा शब्द पूर्ण काळात वापरत नाहीत. 'for' हा शब्द एकूण काळ दर्शवितो. From हा शब्द स्थलदर्शकही आहे.

He started his journey from Baroda. (स्थलदर्शक)

He has been reading a novel from 8 o'clock in the morning.

I have eaten nothing since yesterday.

He has been ill since Monday last.

He will join school from tomorrow.

I joined my duties from 1st May.

He has been ill for five days.

He lived in Mumbai for ten years.

Choose the most appropriate preposition to fill in the blank.

- He was born in a small village _____ Malbar.
a) In   b) At   c) Around   d) Beside
- He hanged himself _____ a piece of cloth.
a) By   b) With   c) In   d) On
- The portrait was painted _____ a famous artist.
a) With   b) Upon   c) Under   d) By
- I must start _____ dawn to reach the station in time.
a) At.....in   b) In.....at   c) In.....by   d)At.....beyond
- The child has been missing _____ yesterday.
a) Since   b) For   c) From   d) After

6. The caravan must reach its destination _____ sunset.
a) For   b) On   c) By   d) In
7. The mail train is due _____ 3 P.M.
a) By   b) At   c) On   d) over
8. He rushed _____ my room, panting for breath.
a) To   b) Into   c) Towards   d) beside
9. This work is _____ his capacity.
a) Under   b) Above   c) Beyond   d) with
10. The noise comes from _____ the river.
a) Across   b) Beside   c) In   d) over
11. The lion and the unicorn fought _____ the crown.
a) On   b) With   c) About   d) For
12. A fair little girl sat _____ a tree.
a) With   b) Above   c) At   d) under
13. I came the day _____ yesterday.
a) Since   b) For   c) Before   d) From
14. He rules _____ a vast empire.
a) For   b) On   c) Over   d) In
15. Jaipur is famous _____ its perfumes.
a) With   b) Of   c) In   d) for
16. India is a noble, gorgeous land, teeming _____ natural wealth.
a) For   b) With   c) Of   d) About
17. The true gentleman is courteous and affable _____ his neighbours.
a) Off   b) Of   c) To   d) By
18. People, who are averse _____ hard work, generally do not succeed in life.
a) To   b) With   c) For   d) in
19. The whole neighborhood came _____ to meet their minister.
a) For   b) Out   c) Into   d) about
20. The income derived _____ the ownership of land is commonly called rent.
a) With   b) Of   c) By   d) from

Key: 1- a, 2- b, 3-d, 4-a, 5- a, 6-c, 7-b, 8- b, 9-c, 10-a, 11- d, 12-d, 13- c, 14- c, 15- d, 16- b, 17- c, 18- a, 19- b, 20-d

Question tag

दैनंदिन संवादात केलेल्या विधानावाद्दल सहमती आहे किंवा नाही याची खात्री करून घेण्यासाठी विचारलेल्या छोट्या प्रश्नांना tag question म्हणतात.

Radha is clever, isn't she?

Radha is not clever, is she?

Radha lives in hostel, doesn't she?

Boys love playing computer games, don't they?

Young voters voted against the ruling party, didn't they?

He has completed his homework, hasn't he?

They have played well, haven't they?

Rajesh can play piano, can't he?

Suresh has two cars, doesn't he?

तुमच्या लक्ष्यात आले असेल कि,

- विधानार्थी वाक्य होकारार्थी असेल तर tag question नकारार्थी असतो.
- विधानार्थी वाक्य नकारार्थी असेल तर tag question होकारार्थी असतो.
- Tag question मध्ये कर्त्याच्या जागी योग्य सर्वनाम वापरावे. सर्वनामाची निवड करताना विधानातील कर्त्याचे number (एक वचन / अनेक वचन) gender (लिंग) व person (प्रथम / द्वितीय / तृतीय पुरुष) लक्षात घ्यावे.
- Tag question मध्ये नकार संक्षिप्तरूपात असतो. (isn't, aren't) विधानात 'am' असेल तर tag question मध्ये 'aren't' वापरावे
- Tag question मध्ये क्रियापद पुन्हा न वापरता त्या जागी सहाय्यकारी क्रियापद वापरावे. त्यासाठी विधानाचा काळ लक्ष्यात घ्यावा.
- वाक्याचा कर्ता - nothing, anything, something, everything यांपैकी एखादा शब्द असल्यास त्या ऐवजी 'it' हे सर्वनाम वापरावे.
- विधानानंतर comma (,) वापरावा. Tag question ची सुरुवात small letter ने करून शेवटी प्रश्नचिन्ह (?) वापरावे.
- वाक्याचा कर्ता - somebody, everybody, anybody, nobody, someone, anyone, everyone, no one यांपैकी एखादा शब्द असल्यास त्याऐवजी 'they' हे सर्वनाम वापरावे.
- 'let us' ने सुरु होणा-या वाक्यासाठी 'shall we we?' असा tag वापरावा.
- होकारार्थी आज्ञार्थी वाक्यासाठी 'won't you?' वापरावे.
- नकारार्थी आज्ञार्थी वाक्यासाठी 'willn't you?' वापरावे.
- विधानात 'has', 'have' हे मुख्य क्रियापद म्हणून वापरले असल्यास 'do' हे सहाय्यक क्रियापद वापरावे.
- विधानात 'had' हे मुख्य क्रियापद म्हणून वापरले असल्यास 'did' हे सहाय्यक क्रियापद वापरावे.
- 'used to' भूतकाळातील सवय दर्शविते म्हणून tag question मध्ये 'did' चा वापर करावा.
- वाक्याचा कर्ता - 'one' असेल तर tag question मध्ये 'one' वापरावे.
- वाक्याच्या कर्त्याबरोबर 'this / that' वापरले असेल तर tag question मध्ये 'it' वापरावे.
- वाक्याच्या कर्त्याबरोबर 'these / those' वापरले असेल तर tag question मध्ये 'it' वापरावे.

Choose the correct question tag for the given statement.

1. Mr. Sharma is a teacher, _____
a) Isn't she?   b) Is not he?   c) does he?   d) Isn't he?
2. You are a nice boy, _____
a) are you?   b) aren't you?   c) aren't you.   d) are you.
3. I am a grammarian, _____
a) do I?   b) don't I?   c) amn't I?   d) aren't I?
4. Radha isn't here, _____
a) is she?   b) isn't she?   c) is Radha?   d) isn't Radha?
5. There are some books on the table, ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,, ,,
a) isn't it?   b) aren't it?   c) does it?   d) aren't there?
6. He became a lawyer, _____
a) do he?   b) does he?   c) did he?   d) didn't he?
7. Honey tastes sweet, _____
a) doesn't it?   b) does it?   c) do it?   d) isn't it?
8. They come here every day, _____
a) do they?   b) does they?   c) did they?   d) didn't they?
9. Ramesh is talking to his friends, _____
a) isn't she?   b) Is not he?   c) does he?   d) isn't he?
10. My friend went to England, didn't he?
a) do he?   b) does he?   c) did he?   d) didn't he?
11. Children are happy, _____
a) Are they?   b) Aren't they?   c) Do they?   d) Isn't it?
12. That is my building, _____
a) isn't it?   b) Aren't it?   c) does it?   d) Aren't that?
13. Those books are available in the market, _____
a) do they?   b) does they?   c) did they?   d) Aren't they?
14. One should obey one's parents, _____
a) Should one?   b) Should it?   c) Shouldn't he?   d) Shouldn't one?
15. Somebody was waiting for him, _____
a) Wasn't she?   b) Wasn't he?   c) Were they?   d) Weren't they?
16. Something is missing, _____
a) isn't it?   b) Aren't it?   c) does it?   d) is it?
17. I am satisfied with his work, _____
a) Do I?   b) Don't I?   c) amn't I?   d) Aren't I?
18. Rakesh seldom visits his aunt, _____
a) isn't she?   b) Is not he?   c) does he?   d) isn't he?
19. You will not quarrel with your brother again, _____
a) Won't you?   b) Will not you?   c) Will you?   d) Shall you?
20. You must work hard to pass competitive examination, _____
a) Mustn't you?   b) Must not you?   c) Had he?   d) Mustn't he?

Key : 1-d, 2- b, 3- d, 4- a, 5- d, 6- d, 7-a, 8-a, 9- d, 10- d, 11- b, 12- a, 13- d, 14-d, 15-d, 16- a, 17- d, 18- c, 19-c, 20- a

Change the Voice

इंग्रजीत Active Voice असलेले वाक्य Passive Voice करताना खालील बदल करावे.

- कर्त्याला कर्म बनवावे.
- कर्म कर्त्याच्या जागी लिहावे.
- क्रियापद नव्या कर्त्याला अनुरूप लिहावे.
- by चा वापर करून कर्म साधारणपणे शेवटी लिहावे.
- मुख्याक्रियापद तिस-या रूपात लिहावे.
- Auxiliary verb (am, is are, was, were, be, being, been) काळाप्रमाणे निवड करू लिहावे.
- Activeवाक्यातील क्रियापादानंतर असलेले preposition कायम ठेवावे.

Active sentence मधील काळ	Passive sentence मध्ये वापरावयाचे साहाय्यकारी क्रियापद
Simple Present Tense	am, is, are
Simple Present Negative (do not , does not)	am, is, are
Simple Past Tense	was, were
Simple Past Tense Negative (did not)	was, were
Simple Future Tense	be
All Continuous Tenses	being
All Perfect Tenses	been

- 'Present Perfect Continuous', 'Past Perfect Continuous', 'Future Perfect Continuous', मधील वाक्यांचे Passive Voice होत नाही.
- काही क्रियापदांना Passive Voice करताना by ऐवजी विशेष preposition वापरावे लागते.

Active Voice	Passive Voice
His behavior disgusted him.	He was disgusted <u>with</u> his behavior.
The news surprised us.	We were surprised <u>at</u> the news.
Reading novels interests mother.	Mother is interested <u>in</u> reading novels.

- काही वाक्यात दोन **objects** असतात, direct व **indirect**. जर **passive** वाक्याची सुरुवात **direct object** ने केली तर **indirect object** कायम ठेवून त्या आधी **to** किंवा **for** वापरावे.
He told me a story. - A story was told to me by him.
He bought me a new car. - A new car was bought for me.
- काही वाक्यात दोन क्रियापदे असतात. पैकी एक **infinitive** असते अशा वेळी **to + be + V₃** चा वापर करावा.
I want to sell my house. - I want my house to be sold.
You are to solve the problems. - The problems are to be solved by you.
- Interrogative sentence चे **Passive** करताना खालील बदल करावेत.
Does - is, do - are, did - was,
Can व **will** यांना **be** ची सोबत लागते.

- Interrogative sentence चे **Passive** करताना खालील बदल करावेत.
Does - is, do - are, did - was,
Can व **will** यांना be ची सोबत लागते.

Interrogative Active Sentence	Interrogative Passive Sentence
Does he know him?	Is he known to me?
Do they speak Marathi?	Is Marathi spoken by him?
How does he do it?	How is it done by him?
What are they doing?	What is being done by them?
Where do you keep your books?	Where are your books kept by you?
Will someone lend me a pen?	Will a pen be lent by someone?
How can I help you?	How can you be helped by me?
When will you return my money?	When will my money be returned by you?

- खालील क्रियापादासाठी byby न वापरता with, at, in, किंवा to वापरावे.

Known - known to	Interested - interested in	Covered - covered with
Satisfied - satisfied with	Disgusted - disgusted with	Surprised - surprised at
Annoyed - annoyed at	Pleased - pleased with (person) Pleased at (thing)	Disappointed - disappointed at

आणखी काही वाक्ये पाहू या.

Let me tell what happened.	Let what happened be told by me.
Let us put the presents away.	Let the presents be put away.
Close the door.	Let the door be closed.
Inform the police.	Let the police be informed.

Read the following questions and choose the correct alternatives.

1. Which of the following is the correct passive voice of, 'The relatives visit the patients only between 4 to 6 p.m.'?
  - a) The patients are visit the relatives only between 4 to 6 p.m.
  - b) The patients are visited the relatives only between 4 to 6 p.m.
  - c) The patients are visited by the relatives only between 4 to 6 p.m.
  - d) The patients are visits the relatives only between 4 to 6 p.m.
2. Which of the following is the correct passive voice of, 'Shah Jahan built the Taj Mahal.'?
  - a) The Taj Mahal was built by Shah Jahan.
  - b) The Taj Mahal was build by Shah Jahan.
  - c) The Taj Mahal was built from Shah Jahan.
  - d) The Taj Mahal was built with Shah Jahan.
3. Which is the correct passive voice of, 'I will explain it to you latter.' ?
  - a) It will be explained to me latter by you.
  - b) It will be explain to you latter by me.
  - c) It will be explained to you latter me.
  - d) It will be explained to you latter by me.

4. Which of the following is the correct passive voice of, 'Her parents are making preparations for her marriage.'?
  - a) Preparations are made for her marriage by her parents.
  - b) Preparations are being made for her marriage by her parents.
  - c) Preparations being made for her marriage by her parents.
  - d) Preparations are making for her marriage by her parents.
5. Which of the following is the correct passive voice of, 'The students were throwing stones at the buses.'?
  - a) Stones were throw at the buses by the students.
  - b) Stones are thrown at the buses by the students.
  - c) Stones were thrown at the buses by the students.
  - d) Stones were thrown at the buses to the students.
6. Which of the following is the correct passive voice of, 'He will rob you if you are not careful.'?
  - a) You will be robbed by him if you are not careful.
  - b) You will be robbed by he if you are not careful.
  - c) He will be robbed by him if you are not careful.
  - d) You will be rob by him if you are not careful.
7. Which of the following is the correct passive voice of, 'They are singing film songs.'?
  - a) Film songs are being sung by they.   b) Film songs are sung by them.
  - c) Film songs are being sung with them. d) Film songs are being sung by them.
8. Which of the following is the correct passive voice of, 'Someone has stolen my car.'?
  - a) My car been stolen by someone.   b) My car has been stolen by someone.
  - c) My car has being stolen by someone. d) My car has been stolen by someone.
- 9) Which of the following is the correct passive voice of, 'I was scolding him when you came.'?
  - a) He was being scolded by me when you came.
  - b) He was being scolded by me when he came.
  - c) He was been scolded by me when you came.
  - d) He was being scolded me when you came.
- 10) Which of the following is the correct passive voice of, 'The peon has just rung the bell'?
  - a) The bell has just being rung by the peon.
  - b) The bell has just been rung by the peon.
  - c) The bell has just be rung by the peon.
  - d) The bell has just been ring by the peon.
- 11) Choose the correct 'Passive Voice' of the sentence:

'Where are you attending the meeting?'

  - a) Where are the meeting being attended by you?
  - b) Where is the meeting being attended by you?
  - c) Where you are being attending the meeting?
  - d) Where the meeting is being attended by you?
- 12) Choose the correct 'Passive Voice' of the sentence:

'The thieves had broken the back door.'

  - a) The back door had broken by the thieves.
  - b) The back door had broken by the thieves.
  - c) The back door had broken by the them.
  - d) The back door has broken by the thieves.

- 13) Choose the correct 'Passive Voice' of the sentence:
'When will he learn these things?'
- When will these things be learnt by him?
  - When will these things be learn by him?
  - When these things will be learnt by him?
  - When will those things be learnt by him?
- 14) Choose the correct 'Passive Voice' of the sentence: 'Run fast.'
- You are ordered to run fast.
  - You are requested to run fast.
  - You should run fast.
  - You are required to run fast.
- 15) Choose the correct 'Passive Voice' of the sentence: 'They shall have forgotten me.'
- They have forgotten me.
  - I have been forgotten by them.
  - I shall have been forget by them.
  - I shall have been forgotten by them.
- 16) Choose the correct 'Passive Voice' of the sentence: 'We bought her a doll.'
- A doll is bought to her by us.
  - A doll was bought to her by us.
  - She is bought a doll by us.
  - She was buy a doll by us.
- 17) Choose the correct 'Passive Voice' of the sentence: 'Who has broken the door?'
- By whom has the door been broken.
  - By whom has the door been broken?
  - By whom have the door been broken?
  - By whom had the door been broken?
- 18) Choose the correct 'Passive Voice' of the sentence: 'Smoke filled the room'
- The room was filled by smoke.
  - The room is filled by smoke.
  - The room is filled with smoke.
  - The room was filled with smoke.
- 19) Choose the correct 'Passive Voice' of the sentence: 'He invited me to go.'
- I was invited to go.
  - I am invited to go.
  - I invited him to go.
  - I invited he to go.
- 20) Choose the correct 'Passive Voice' of the sentence: 'He decided to sell house.'
- He decided that to sell the house.
  - He decided that the house be sold.
  - He decided the house should be sold.
  - He decided that the house should be sold.
- Key: 1- c, 2- a, 3- d, 4-b, 5- c, 6- a, 7- d, 8- b, 9-a, 10- b, 11-b, 12- b, 13- a, 14- a, 15- d, 16- b, 17-b, 18- d, 19- a, 20- d**

Comprehension Passages

Read the following passage and answer the questions given below.

Hiuen Tsang, the famous Chinese traveller, visited India in the seventh century. He travelled extensively in India. He stayed for some time in Kanouj, at the court of the great emperor Harshavardhana. He has left for us graphic descriptions of the pomp and ceremony of the royal regalia and the lavish celebrations of Hindu festivals. During one particular festivity at the confluence of the Ganga and Yamuna, many princes would come to participate in the giving of gifts to the poor and the orphans. Oh, how the footsteps of pilgrims and the cries of poor and needy have resounded across the length and breadth of the land from the most distant time! How those ancient banks of sacred rivers have heard voices of collective prayers and the shouts of joy of periodic pilgrims! If only the mute stones and steps could tell all the thrills they have witnessed, volumes of stirring stories would flow from them.

Hiuen Tsang spent a long period at the famed Nalanda, the great centre of learning in classical India, where students by the hundreds flocked from all over

India and abroad. It has flourished in the remote century of the Buddha and Mahavira, and now when the Chinese pilgrim visited the place it seemed to have been still full of life and intellectual vigour. For this is what the pilgrim notes: “the day is not sufficient for asking and answering profound questions. From morning till night they engage in discussions; the old and the young mutually help one another.” If such is not an ideal place of learning, then what is ?

Read the following questions and choose the correct alternatives.

- Q. 1. Why are the writings of Hiuen Tsang considered very important?
- He was the first foreign visitor.
  - We get details about the life style of classical India.
  - He wrote his experiences in Indian language.
  - He was impressed by Indian way of life.
  - He recorded stories at the river festivals.
- Q. 2. Why did Hiuen Tsang spend considerable time in Nalanda?
- He was to complete a teaching assignment.
  - He was desirous of learning Buddhist practices.
  - It was an important centre of pilgrimage.
  - At the request of the local king.
  - None of these.
- Q. 3. What has been considered as the most significant aspect of Nalanda?
- It was renowned centre of teaching and learning.
  - It used to admit only foreign students.
  - Princes would come there for their studies.
  - It had witnessed volumes of stirring stories of Buddha.
  - None of these
- Q. 4. Which of the following is NOT mentioned in the passage?
- Ganga
  - Mahavira
  - Nalanda
  - Takshashila
  - Kanauj
- Q. 5. Why did the princes used to visit the festivity at the confluence of Ganga and Yamuna?
- To meet foreign visitors
  - To give away a part of their wealth to the needy.
  - To learn the scriptures.
  - To Participate in the discussions.
  - To join the collective prayers.
- Q. 6. “If such is not an ideal place ..... then what is?” means:
- This is not an ideal place, tell us what
  - If this is to be called ideal, then it’s meaningless.
  - This is the ideal place.
  - It is not an ideal place.
  - It cannot be compared with any ideal place.
- Q.7. India appears to be under the influence of which of the following during Hiuen Tsang’s visit?
- Shouts of joy of princes.
  - Stirring stories of Harshavardhana.
  - Cries of pilgrims and footsteps of the poor
  - Hindu and Buddhist practices
  - Teachings of foreign visitors.

Key: 1- ii, 2- ii, 3- i, 4-iv, 5- ii, 6- iii, 7- iv

Read the following passage and answer the questions given below.

On the morning of 31 August 1573, 3000 horsemen of the imperial Mughal army paused at the banks of Sabarmati. The rebels, they were after, lay just beyond the swollen river but the soldiers were exhausted, they had traversed 960 kilometers of difficult terrain in nine days, riding almost continuously. Suddenly a warrior on a

chestnut charger plunged into the raging torrent. As man and horse struggled on to the opposite bank, a thrill ran through the army. It was the emperor, Jalal-ud-din Akbar! With a roar the soldiers followed him across and within two days they had put down the rebellion so thoroughly that Gujarat remained in Mughal hands for the 185 years.

Read the following questions and choose the correct alternatives.

Q.1. The rebels were camped ....

- i. Across the Sabarmati river. ii. On the banks of Sabarmati river. iii. In Gujarat.
iv. In imperial Mughal courts. v. Within a week.

Q.2. The expression 'swollen river' means _____

- i. a river in flood. ii. a calm and serene river. iii. a deep river.
iv. a shallow river v. a dry river.

Q.3 The Mughal soldiers didn't cross the river because ....

- i. they were coward.
ii. They had joined hands with the rebels.
iii. They were waiting for the king to arrive.
iv. They were tired after a difficult journey.
v. They were split into groups.

Q.4. The sudden arrival of King Akbar ..... the soldiers.

- i. Surprised ii. Angered iii. Dismayed
iv. Enthused v. frightened

Q.5. The attack on the rebels turned out to be _____

- i. A dismal failure. ii. A great success. iii. of no peculiar significance.
iv. An ordinary affair. v. misleading action.

Key: 1- ii, 2- i, 3- iv, 4-iv, 5- iii

Direct and Indirect Narration

Direct Speech (प्रत्यक्ष कथन) means actual words of the speaker.

Rahul said, "Raju is sick."

Indirect Speech (अप्रत्यक्ष कथन) means narration not in actual words.

Rahul said that Raju was sick.

Direct speech चे indirect speech करताना काही बदल करावे लागतात.

काळातील बदल		विशिष्ट शब्दातील बदल	
DIRECT	INDIRECT	DIRECT	INDIRECT
Simple Present	Simple Past	this	that
Present Progressive	Pastt Progressive	here	there
Present Perfect	Past Perfect	these	those
Simple Past	Past Perfect	now	then
Past Progressive	Past Perfect Progressive	ago	before
Past Perfect	Past Perfect	today	that day
Shall, Will	Should, Would	tomorrow	the next day
Can, May	Could, Might	yesterday	the day before
Must, Ought	Must, Ought	tonight	that night

सर्वनामातील बदल

Reporter तृतीय पुरुषी असल्यास **Reporting Speech** मधील सर्वनामे खालील प्रमाणे बदलतील.

१. प्रथम पुरुषी एकवचनी व अनेकवचनी सर्वनामातील बदल.

Direct	I	me	my	we	us	our	ours
Indirect	he, she	him, her	his, her	they	them	their	theirs

२. द्वितीय पुरुषी एकवचनी व अनेकवचनी सर्वनामातील बदल.

Direct	you	you	you	your	yours
Indirect	he, she	they	him, her, them	his, her, their	his, her, theirs

Direct	Indirect
Reporting speech is enclosed in inverted commas.	Inverted commas are removed.
Reporting verb is separated from reporting speech by a comma.	Comma after the reporting verb is removed.
Reporting speech in the inverted commas begins with a capital letter.	Reported speech begins with a connective (that / question word /if/ to.
Sentences in all tenses can be included in reporting speech.	Tense in the reporting speech is changed into corresponding tense.

काळ बदलाबाबत काही नियम

- Reporting verb जर presentpresent किंवा future tenseense मध्ये असेल तर reporting speechspeech चा काळ बदलत नाही.
He says, "I am going to visit my friend."
He says that he is going to visit his friend.
He says, "I will go tomorrow."
He says that he will go the next day.
- Simple Present is changed to Simple Past.
He said, "I am not feeling well."
He said that he was not feeling well.
- Present Progressive is changed to Past Progressive.
He said, "I am reading an interesting novel."
He said that he was reading an interesting novel.
- Present Perfect is changed to Past Perfect.
He said, "He has finished his homework."
He said that he had finished his homework.
- Present Perfect Progressive is changed to Past Perfect Progressive.
He said, "He has been attending school regularly."
He said that he had been attending school regularly.
- Simple Past is changed to Past Perfect.
He said, "He worked hard when he was young."
He said that he had worked hard when he was young.
- Past Progressive is changed to Past Perfect Progressive.
He said, "He was writing a novel."

He said that he had been writing a novel.

Past Tense is not changed to Past Perfect in the following.

खालील परिस्थितीत भूतकाळात बदल होत नाही.

1. Historical fact (ऐतिहासिक घटना)

He said, "Our country became independent in 1947."

He said that our country became independent in 1947

2. Imagined Condition (कल्पित परिस्थिती)

He said, "If he approached me, I would help him."

He said that if he approached him, he would help him.

3. Two actions expressed at the same time.

(जेव्हा भूतकाळातील दोन घटना व्यक्त केल्या असतील)

He said, "When the Principal walked in, I was not there."

He said that when the Principal walked in, he was not there.

काही परिस्थितीत **Reporting speech** मध्ये बदल होत नाही.

The teacher said, "The earth moves round the sun."

The teacher said that the earth moves round the sun.

The teacher said, "Water boils at 100 degree centigrade."

The teacher said that water boils at 100 degree centigrade.

The teacher said, "Banaras is on the bank the Ganaga."

The teacher said that Banaras is on the bank the Ganaga.

The teacher said, "Honesty is the best policy."

The teacher said that honesty is the best policy.

He said, "I daily go for a walk."

He said that he daily **goes** for a walk.

He said, "I regularly attend college."

He said that he regularly **attends** college.

He said, "I am going to U.K. on the 10th of this month."

He said that he is going to U.K. on the 10th of this month.

He said, "I am going to purchase a car next month."

He said that **he is** going to purchase a car next month.

ask व told नंतर to वापरू नये. said to नंतर told वापरावे.

Questions

In reporting questions the Indirect Speech is introduced by some such verbs as *asked*, *inquired* etc.

When the question is not introduced by an interrogative word, (Yes/No question) the reporting verb is followed by *whether* or *if*.

He said to me, "What are you doing?"

He asked me what I was doing.

"Where do you live?" asked the stranger.

The stranger enquired where I lived.

The policeman said to us, "Where are you going?"

The policeman enquired where we were going.

He said, "Will you listen to such a man?"

He asked them whether they would listen to such a man.

Command and Request

In reporting commands and requests, the Indirect Speech is introduced by some verb expressing command or request, and the imperative mood is changed into the Infinitive.

Ram said to Arjun, "Go away"

Ram ordered Arjun to go away.

He said to him, "Please wait here till I return."

He requested him to wait there till he returned.

"Call the first witness," said the judge.

The judge commanded them to call the first witness.

He shouted, "Let me go."

He shouted to them to let him go.

He said, "Be quiet and listen to my words."

He urged them to be quiet and listen to his words.

Exclamations and Wishes

In reporting exclamations and wishes the Indirect speech is introduced by some verb expressing exclamation or wish.

He said, "Alas, I am undone."

He exclaimed sadly that he was undone.

He said, "What a wonderful scene it is!"

He exclaimed with joy that it was a wonderful scene.

Read the following questions and choose the correct alternatives.

- Choose the correct 'Indirect Speech' of the given sentence:
He said, "Why have you called here and disturbed him?"
  - He asked why he has called there and disturbed him.
  - He asked why he had called there and disturbed him.
  - He asked why had he called there and disturbed him.
  - He asked that why he has called there and disturbed him.
- Choose the correct 'Indirect Speech' of the given sentence:
"Don't you know the way home?" asked I.
  - I asked that he didn't know the way home.
  - I asked if he didn't knew the way home.
  - I asked if he didn't know the way home.
  - I asked if he knows the way home.
- Choose the correct 'Indirect Speech' of the given sentence:
He said to him, "Is not your name Rajesh?"
  - He inquired whether his name was not Rajesh?
  - He remarked whether his name was not Rajesh.
  - He inquired to his name was not Rajesh.
  - He inquired whether his name was not Rajesh.
- Choose the correct 'Indirect Speech' of the given sentence:
They said to her, "Will you reach Delhi tomorrow?"
  - They asked her if she would reach Delhi tomorrow.
  - They asked her when she would reach Delhi the next day.
  - They asked her if she would reach Delhi the next day.
  - They asked her if he would reach Delhi the next day.
- Choose the correct 'Indirect Speech' of the given sentence:
My father said to me, "Do not mix with bad boys."
  - My father advised me not to mix with bad boys.
  - My father advised me that not to mix with bad boys.

- c. My father advised me to mix with bad boys.
d. My father advised me not to mixed with bad boys.
6. Choose the correct 'Indirect Speech' of the given sentence:
He said to them, "Whom would she contact?"
a. She asked them whom she would contacted.
b. She asked them whom would she contact.
c. She asked them whom she would contact.
d. She asked them whom she would contact?.
7. Choose the correct 'Indirect Speech' of the given sentence:
She said to me, "Has this boy not broken the window-pane?"
a. She asked me if that boy has not broken the window-pane.
b. She asked me if that boy had not broken the window-pane.
c. She asked me if that had boy not broken the window-pane.
d. She asked me if that boy had not broken the window-pane.
8. Choose the correct 'Indirect Speech' of the given sentence:
I said to Rohit, "Why did you enter my bed-chamber?"
a. I asked Rohit why he had entered my bed-chamber.
b. I told Rohit why he had entered my bed-chamber.
c. I asked Rohit why he had enter my bed-chamber.
d. I asked to Rohit why he had entered my bed-chamber.
9. Choose the correct 'Indirect Speech' of the given sentence:
He said to me, "Should I go now?"
a. He said to me if he should go then.
b. He asked to me if he should go then.
c. He asked me if he should go then.
d. He asked me if he should go now.
10. Choose the correct 'Indirect Speech' of the given sentence:
He said to me, "I was surprised at your intelligence."
a. He told me that he had been surprised at my intelligence.
b. He told me that he had been surprised at your intelligence.
c. He told me that he had surprised at my intelligence.
d. He told him that he had been surprised at my intelligence.
11. Choose the correct 'Indirect Speech' of the given sentence:
He said, "Dinesh has not gone to school."
a. He asked that Dinesh had not gone to school.
b. He said that Dinesh had gone to school.
c. He said that Dinesh has not gone to school.
d. He said that Dinesh had not gone to school.
12. Choose the correct 'Indirect Speech' of the given sentence:
He said to me, "Please put kettle on the stove for preparing tea."
a. He said me to put kettle on the stove for preparing tea.
b. He ordered me put to kettle on the stove for preparing tea.
c. He requested me to put kettle on the stove for preparing tea.
d. I requested him to put kettle on the stove for preparing tea.
13. Choose the correct 'Indirect Speech' of the given sentence:
He said, "Bread is made of flour."
a. He said that bread was made of flour.
b. He said that bread is make of flour.
c. He said that bread has been made of flour.
d. He said that bread is made of flour.

14. Choose the correct 'Indirect Speech' of the given sentence:

He said, "I do not need any more medicine now."

- He said that he did not need any more medicine then.
- He said that he did not need any more medicine now.
- He said that he did not need some more medicine then.
- He said that he needed more medicine then.

15. Choose the correct 'Indirect Speech' of the given sentence:

My friend said, "Every student is preparing for exam."

- My friend said that every student was prepared for exam.
- My friend said that every student were preparing for exam.
- My friend said that every student was preparing for exam.
- My friend said that each student was preparing for exam.

Key: 1-b, 2- c, 3- d, 4- c, 5- a, 6- c, 7-b, 8-a, 9- c, 10- a,
11- d, 12- c, 13- d, 14-a, 15-c

Sentence

Sentence is a group of words which makes complete sense. Meaningful combination of words that denotes / exhibits a complete idea or a thought is called sentence. शब्दांच्या अर्थपूर्ण रचनेतून वाक्याचा अर्थ कळतो. अशा रचनेस वाक्य म्हणतात.

Kinds of Sentences : (अर्थ बोधावरून)

An Assertive Sentence: A sentence that makes a statement or assertion is called a Declarative or Assertive Sentence. ज्या वाक्यामध्ये केवळ विधान केले जाते त्यास विधानार्थी वाक्य म्हणतात.

Exam. 1. This book is interesting.

2. Ram loves his parents

3. A Declarative or Assertive Sentence may be **affirmative or negative**.

An Affirmative Assertive Sentence (होकारार्थी वाक्य)

Structure: *Subject + verb + object + complement + adverbial*

He knows Mr. John.

S v obj.

He is clever.

S v c

He attends classes regularly.

S v obj adv

He told us a story yesterday.

S v Oi Od adv

An Affirmative Negative Sentence (नकारार्थी वाक्य)

Structure: *Subject + helping verb + not + main verb + object + complement + adverbial*

He does not know Mr. John.

S hv v obj.

He is not clever.

S v c

He did not attend classes regularly.

S h v v obj adv

He did not tell us a story yesterday.

S h v v Oi Od adv

An Interrogative Sentence: A sentence that asks a question is called an Interrogative sentence. प्रश्न विचारण्यासाठी प्रश्नार्थक वाक्य वापरले जाते.

There are two types of interrogative sentence.

Wh Question: Structure: Wh word + helping verb + subject + main verb _ _ _ _ _
_ _ _ .?

Where will you go now?

Yes / no Question: Structure: Helping verb + subject + main verb _ _ _ _ _ .?

Are you going now?

An Imperative Sentence: A sentence that expresses commands, requests or entreaties is called an Imperative Sentence. ज्या वाक्यामधून आज्ञा, विनंती व याचना व्यक्त होतात अशा वाक्यांना आज्ञार्थी वाक्य म्हणतात.

Be quite. Please help me. Don't disturb me. Never follow me.

An Exclamatory Sentence: A sentence that expresses a strong or sudden feeling such as joy, sadness, fear etc. ज्या वाक्यामधून भावना व्यक्त होतात त्या वाक्याला उदागारार्थी वाक्य म्हणतात.

Structure: What + a /an + adjective +noun + subject + verb!

What a wonderful scene it is!

What an interesting story it is!

Structure: How + adjective / adverb + subject + verb!

How handsome he looks!

How fast he runs!

Read the following questions and choose the correct alternatives.

- Choose the correct 'Assertive Sentence' of the given sentence:
"What an intelligent boy he is!"
a. He is a very intelligent boy. b. The boy is very intelligent.
c. Isn't the boy very intelligent? d. The boy is not very intelligent.
- Choose the correct 'Yes-no Question' of the given sentence:
"He gave witness at the sensational trial."
a. Does he give witness at the sensational trial?
b. Did he gave witness at the sensational trial?
c. Did he give witness at the sensational trial?
d. Who gave witness at the sensational trial?
- Choose the correct 'Exclamatory Sentence' of the given sentence:
"He is a famous person."
a. How a famous person he is! b. What a famous person is he!
c. What famous a person he is! d. What a famous person he is!
- Choose the correct 'Negative Assertive Sentence' of the given sentence:
'He works in the education department.'
a. He does not work in the education department.
b. He does work not in the education department.
c. He did not work in the education department.
d. Don't work in the education department.
- Choose the correct 'Imperative Sentence'.
a. The thieves broke the door. b. Why are you late?
c. How ugly she looks in this dress. d. Don't insult your teacher.
- Choose the correct "Wh -Question" to get underlined part as answer:
'Mr. Sen was a great educationist.'
a. What was Mr. Sen? b. Who was a great educationist?

- c. How was Mr. Sen a great educationist? d. Who has been a great educationist?
7. Choose the correct "Wh -Question" to get underlined part as answer:
'I shall meet you this evening in the park.
- a. When I shall meet you in the park? b. When shall I meet you in the park?
c. Where shall I meet you this evening? d. Where I shall meet you this evening?
8. Choose the correct sentence.
- a. He works very hard? b. When shall we meet again?
c. You will shut the door, please? d. Why did you troubled your friends?
9. Choose the correct "Yes / no Question".
- a. Has been he living in this city for a very long time?
b. Have he been living in this city for a very long time?
c. Has he been living in this city for a very long time?
d. Has he been live in this city for a very long time?
10. Choose the correct 'Exclamatory Sentence' of the given sentence:
"He has a good memory."
- a. How good memory he has! b. What good memory he has!
c. What a good memory has he! d. What a good memory he has!

Key: 1-a, 2- c, 3- d, 4- a, 5- d, 6- b, 7-b, 8-b, 9- c, 10- d

Kinds of Sentences : (वाक्यरचनेवरून)

There are three kinds of sentences :

- A Simple Sentence:** साध्या वाक्यात एक कर्ता व एक क्रियापद असते. A Simple sentence is one which has only one Subject and one Predicate.
His courage won him honour.
- A Compound Sentence:** संयुक्त वाक्यात दोन किंवा अधिक main clauses असतात. प्रत्येक clause अर्थाच्या दृष्टीने अर्थपूर्ण असून and, both ..... and, not only .....but also, as well as, or, else, otherwise, either ..... or, neither ..... nor, but, still, yet, nevertheless, however, so, hence, therefore, for इत्यादी cordinating conjunctions ने जोडलेले असते.

A Compound sentence is one made up of two or more Principal or Main Clauses. Each clause makes good sense by itself. (Each clause stands by itself as a complete sentence. Each clause is therefore independent of the other) A clause has a Subject and a Predicate of its own. The moon was bright and we could see each other.

(Main Clause) (Main Clause)

Sentence **a** consists of two main or principal clauses.

- a. Night came on and rain fell heavily and we all got very wet.
- (Main Clause) (Main Clause) (Main Clause)

Sentence **b** consists of three main or principal clauses.

The coordinating conjunctions join clauses of equal rank.
I shall do it now **or** I shall not do it at all.
He gave them no money **nor** did he help them in any way.
He **neither** obtains success **nor** deserves it.
He is **either** mad **or** he has become a criminal.
I both thanked him **and** rewarded him.

- A Complex Sentence:** मिश्र वाक्यात एक main clauses असते व एक किंवा अधिक Subordinate Clause/s (गौण वाक्ये) after, still , before, since, until, as soon as, while,

as, when, if, unless, if only, provided, because, so that, so.....that, although, who, which, what, when, that, how या शब्दांनी जोडलेले असते.

clause म्हणजे उपवाक्य. उपवाक्याला अर्थपूर्ण होण्यासाठी मुख्य वाक्याची मदत लागते.

A Complex Sentence consists of one Main Clause (Principal clause) and one or more

Subordinate Clauses. (Dependent Clauses)

A Clause has the subject and a Predicate of its own and forms part of a large sentence.

They rested when evening came.

(Main Clause) (Subordinate Clause)

When he completed the work, he saw that the manager had already left.

(Subordinate Clause) (Main Clause) (Subordinate Clause)

Whenever he heard the question, the old man who lived in that house, answered that the earth is flat.

1. The old man.....answered (Main Clause)
2. Whenever he heard the question (Subordinate Clause)
3. who lived in that house (Subordinate Clause)
4. that the earth is flat. (Subordinate Clause)

Read the following questions and choose the correct alternatives.

1. Choose the correct **simple sentence**.
  - a. He heard the news and jumped with joy.
  - b. He heard that the neighbour died.
  - c. He heard about his neighbour's death.
  - d. He jumped as soon as he heard the news.
2. Choose the correct **simple sentence**.
  - a. He promised to pay but he did not pay.
  - b. He failed to make payment even though he had promised.
  - c. He paid the bill and thanked me.
  - d. He paid all the dues.
3. Choose the correct **simple sentence**.
  - a. He went to know the facts.
  - b. He went so that he could know the facts.
  - c. He went though he knew the facts.
  - d. He went and demanded the facts.
4. Choose the correct **simple sentence**.
  - a. We must know that we should never waste time.
  - b. We should never waste time.
  - c. We know but we waste a lot of time.
  - d. We must know that to waste time is unprofitable.
5. Choose the correct **simple sentence**.
  - a. He admitted that he was at fault.
  - b. He was at fault but he did not admit.
  - c. He admitted his fault as soon as he realized it.
  - d. He admitted his fault.
6. Choose the correct **simple sentence**.
  - a. Good students always work hard.
  - b. Students who are good always work hard.
  - c. You are a good student so you should work hard.
  - d. You are a good student but you do not work hard.
7. Choose the correct **simple sentence**.
  - a. Time lost can never be recalled.
  - b. The time which is lost can never be recalled.

- c. Time cannot be recalled but it can be reserved.
 d. The time which is very valuable can never be recalled however we try.
8. Choose the correct **simple sentence**.
 a. You will not pass if you do not work hard.
 b. Unless you work hard, you will not pass.
 c. If you want to pass, you must work hard.
 d. You will not pass without hard work.
9. Choose the correct **simple sentence**.
 a. My brother who is an architect has gone to England.
 b. My brother has gone to England.
 c. My brother has gone to England where he is posted.
 d. My brother is an architect but he never visited England.
10. Choose the correct **simple sentence**.
 a. He is confident to win.
 b. He is confident but sometimes he is sentimental.
 c. Although he is confident, there is no guaranty of his success.
 d. He is so confident that he cannot lose.
11. Choose the correct **compound sentence**.
 a. He gave them no money nor did he help them in any way.
 b. I returned because I was tired.
 c. He showed me the greatest respect.
 d. There is nothing better than a busy life.
12. Choose the correct **compound sentence**.
 a. They always talk who never think.
 b. He came oftener than we expected
 c. It is useless to offer bread to a man who is dying of thirst.
 d. He threw the stone but it missed the dog.
13. Choose the correct **compound sentence**.
 a. The rules forbid passengers to cross the railway line.
 b. Where ignorance is bliss, it is folly to be wise.
 c. This is the place where he was born.
 d. He neither obtains success nor deserves it.
14. Choose the correct **compound sentence**.
 a. He is either mad or he has become a criminal.
 b. Though he was hungry, he never complained.
 c. I am content with what have.
 d. They serve God well who serve His creatures.
15. Choose the correct **compound sentence**.
 a. The shepherd shouted to him at the top of his voice.
 b. I accept your logical arguments.
 c. I both thanked him and rewarded him.
 d. This is where he lives.
16. Choose the correct **compound sentence**.
 a. I agree to your proposals for I think them reasonable.
 b. He says that he won't go.
 c. He lives very comfortably in his house.
 d. Quarrels would not last long if the faults were only on one side.
17. Choose the correct **compound sentence**.
 a. He trudged on, though he was very tired.
 b. Pay careful attention to what I am going to say.

- c. Everything comes, if a man will only work and wait.
 d. Man proposes and god disposes.
18. Choose the correct **compound sentence**.
 a. I do not know if he is innocent.
 b. She is a good professor, except that she stammers.
 c. Listen carefully and take notes.   d. Why he resigned is clear.
19. Choose the correct **compound sentence**.
 a. This is the reason why he resigned.
 b. As soon as he saw the policeman, he ran away
 c. She must weep or she will die.
 d. If in trouble, ring me.
20. Choose the correct **compound sentence**.
 a. God made the country and man made the town.
 b. Whether he liked or not, the search would go on.
 c. Much as he admired her beauty and manner, he would not marry her.
 d. I would like to read complete Shakespeare.
21. Choose the correct **compound sentence**.
 a. Such was the power of my medicine that she slept in within few minutes.
 b. Your arguments are weighty still they do not convince me.
 c. The growth of population is very rapid.
 d. If it had not been for your help, I would have failed.
22. Choose the correct **complex sentence**.
 a. My belief is that she will not come.
 b. He can agree to the suggestion whereas I cannot do so.
 c. He had many difficulties, however, he overcame them.
 d. He is rich yet he is not happy.
23. Choose the correct **complex sentence**.
 a. He was not only accused, but also sentenced for seven years.
 b. It was unfortunate that she was absent for the party.
 c. I shall get up and go to Aurangabad.
 d. He bought a costly car for his son.
24. Choose the correct **complex sentence**.
 a. The teacher no less than my friends admired my bravery.
 b. Either Shree or his sister is to blame.
 c. A king may confer titles but not character.
 d. This is my teacher whom I respect.
25. Choose the correct **complex sentence**.
 a. She failed in the examination, nevertheless she tried again.
 b. He was all right; only I was tired.
 c. He lived where the police could not find him.
 d. His answers were right so he was selected.
26. Choose the correct **complex sentence**.
 a. As he was poor, he left education.
 b. He is intelligent but he is not lucky.
 c. He loves wandering in big cities.
 d. It is difficult to pass U.P.S.C. examination.
27. Choose the correct **complex sentence**.
 a. Two or three of these fruits are rotten.
 b. This was done when I was absent.
 c. This was done in my absence.

- d. Whichever way you look at it, non-violence is folly.
28. Choose the correct **complex sentence**.
- This is one of the most reputed college.
  - I had to accept the result, improbable though it was.
  - He is either fool or insane.
  - You must apologies otherwise you will be arrested.
29. Choose the correct **complex sentence**.
- He neither smokes nor drinks.
  - Run fast or you will miss the train.
  - No matter where you go, you need a friend.
  - He was found corrupt; therefore he was dismissed.
30. Choose the correct **complex sentence**.
- This is the same man who came yesterday.
  - Rekha is rich and beautiful.
  - She is neither beautiful nor educated.
  - You can agree with my opinion.

Key: 1- c, 2- d, 3-a, 4 -b, 5- d, 6-a, 7-a, 8- d, 9-b, 10-a, 11- a, 12-d, 13- d, 14- a, 15- c, 16- a, 17- d, 18- c, 19- c, 20-a, 21-b, 22-a, 23-b, 24-d, 25-c, 26-a, 27-d, 28-b, 29-c, 30-a

Read the following passage and answer the questions given below.

Sultan Nasiruddin was a wise and just ruler. Everybody sang his praises. He was kind to the poor and the needy,. His treasury was full of wealth. In spite of having so much wealth, he did not spend anything on himself. He earned his living by copying the holy book of the Muslims. Though a king, he felt that he must earn his own livelihood. He led a simple life. His wife was forced to do all the household chores. She had to cook her food, sweep the floor, make clothes and do many other household duties. At night, she complained of severe pain in her body. She muttered to herself, "My life is so miserable. I am tired of working from morning to evening."

One day, while cooking food, she burnt her fingers. She started weeping. On seeing her weeping, Sultan Nasiruddin asked her, "Begum, what is the matter?" The queen started grumbling, "See, I have burnt my fingers. In spite of my being a queen, I have to work like other poor women. Why don't you employ some maid servant?" Sultan Nasiruddin replied. "No, Begum, I earn my livelihood by copying the Koran. My income does not permit me to spend lavishly." The queen was annoyed. She said, "Sultan, for whom is this treasury full? As a king, you must spend on yourself and your family." Sultan Nasiruddin disagreed. He replied, "Begum, you are mistaken. I cannot touch the treasury. It is people's wealth. I am answerable to God. I must earn my livelihood." The Begum was quiet. She was convinced by the Sultan's argument and accepted it willingly.

Read the following questions and choose the correct alternatives.

- Q.1 The demand of the queen was that the _____
- Sultan should earn his own livelihood.
  - Money in the treasury should not be distributed to the poor.
  - Sultan should employ a maid servant.

- iv. Sultan should help her in her household duties.
v. Sultan should stop copying the holy book.
- Q.2. Which of the following is TRUE in the context of the passage?
i. Nobody used to praise the Sultan.
ii. The wife of Nasiruddin never got tired of doing household duties.
iii. The queen used to do all domestic chores.
iv. The wife of Nasiruddin was from a poor family.
v. The Sultan was never God-fearing.
- Q.3 Why was Sultan Nasiruddin popular among his people?
i. He was devoted to the holy Koran
ii. He was fair to all and was full of wisdom
iii. he had kept the treasury full of wealth.
iv. He made his wife work like an ordinary woman. vi. None of these.
- Q.4. Why did Sultan Nasiruddin not use the money in the treasury for himself?
i. He was afraid that his subjects would accuse him of theft.
ii. He had already distributed the money to the poor.
iii. He wanted to annoy his Begum.
iv. He was convinced that the money belonged to the people.
v. None of these.
- Q.5. What forced the queen to do all the household chores?
i. The simple lifestyle of the Sultan. ii. The lack of money in the treasury.
iii. The poor working of the maid servant. iv. The Sultan's greed for money.
v. None of these.
- Q.6. The queen got annoyed because _____
i. she had burnt her fingers.
ii. of the Sultan's statement about his own income.
iii. the Sultan's undue concern for her.
iv. the Sultan forced her to work with other poor women.
- Q.7. Which of the following is NOT TRUE in the context of the passage?
i. The income of the Sultan did not permit him to be extravagant.
ii. the queen wanted the king to spend the money in the treasury on themselves.
iii. The Sultan was sympathetic to the poor and the needy.
iv. The queen made the Sultan employ some servants for her.
v. The Sultan and the queen led the life of ordinary people.

Key : 1-iii, 2- iii, 3- ii. 4- iv 5- I, 6- ii, 7- iv

Read the following passage and answer the questions given below.

Just as some men like to play football or cricket, so some men like to climb mountains. This is often very difficult to do, for mountains are not just big hill. Paths are usually very steep. Some mountain sides are straight up and down, so that it may take many hours to climb as little as one hundred feet. There is always the danger that you may fall off and be killed or injured. Men talk about conquering a mountain. It is a wonderful feeling to reach the top of a mountain after climbing for hours and may be, even for days. You look down and see the whole country below you. You feel god-like. Two Italian prisoners of war escaped from a prison camp in Kenya during the war. They did not try to get back to their own country, for they knew that was impossible. Instead they climbed to the top of Mount Kenya and then they came down

again and gave themselves up. They had wanted to get that feeling of freedom that one has, after climbing a difficult mountain.

Read the following questions and choose the correct alternatives.

Q.1. Two Italian prisoners of war escaped from a prison camp and climbed to the top of Mount Kenya_____

i. to escape to Italy.	ii. to come down and give up.
iii. to get the feeling of freedom.	iv. to gain fame as mountaineers.
v. To challenge the police.	

Q .2. Some men like to climb mountain because .....

i. they do not like to play football or cricket	ii. they know the trick of climbing.
iii. they want to have a wonderful feeling.	iv. they like to face dangers.
v. they want to enjoy fresh air.	

Q. 3. Which of the following is NOT TRUE in the context of the passage?

i. Two Italian prisoners escaped the prison and went back to their country.
ii. At the top of the mountain, you feel god-like.
iii. Steep paths and straight sides make mountaineering difficult.
iv. Italian prisoners climbed to the top of Mount Kenya.
v. Italian prisoners came down again and gave themselves up.

Q. 4. Mountaineering is not a very popular sport like football or cricket because_____.

i. there are no spectators in this sport.
ii. it may take many hours or even days.
i. not many people are prepared to risk their lives
ii. it does not give the feeling of freedom.
iii. it requires higher kind of skills.

Q. 5, why does it take many hours to climb as little as one hundred feet?

i. Mountains are just big hills.
ii. Mountaineers like to be slow and steady.
iii. Steep and uneven paths and straight sides
iv. Climate very often changes on the heights.
v. They have to climb only during day time.

Key : 1-iii , 2- iii, 3- i , 4- iii , 5- iii

Read the following passage and answer the questions given below.

Naresh stood some distance away from school and waited for his elder brother Ramesh. It was sundown and all his classmates were coming out of the gate chattering excitedly about the Annual Sports Day function that had just ended. It seemed to Naresh that almost all the children had prizes of some sort clutched to their chests. He felt morose. "I wish I were good at something," he muttered.

Just then, Neha who was a year senior to him came down hurriedly from the road. she looked a bit worried, "Naresh, have you seen my younger sister Nikita?" she asked. "Yes, she was seen going with a man," Naresh said. At first Neha thought that Naresh was making a fool of her. But Naresh swore that he was telling the truth,. Both of them then rushed to the Principal's room. By now, Neha's mother had reached the school and talking to the Principal about Nikita's disappearance. Naresh reiterated that he had seen Nikita accompanying a man and then getting into a jeep. "I don't suppose you saw the number of the jeep....," began the Principal. "I do and I remember it because it was such an odd number..UR 01 M 108." Said Naresh. On

hearing this, Neha's mother got up and hurried to the police station. The Principal and Neha followed her. Naresh stood there praying for Nikita's safety. He did not know what happened afterwards.

Next day morning, Naresh crept to school fearfully. At the assembly when he did not see either Neha or Nikita, he became all the more terrified. When the prayers were over, the Principal called out his name. Dragging his feet, Naresh went to the dais. The Principal spoke of the previous day's incident and then looked at Naresh with pride. "Had Naresh no remembered the jeep's number, perhaps we could not have found Nikita," he said. The Principal then took out a small box and gave it to Naresh. It contained a beautiful gold watch, far more costlier than the presents the children had won. The Principal explained that it was, in fact, a present from Nikita's mother. Suddenly, there was applause and everyone started cheering, "Well done, Naresh." Beaming with joy, he realized for the first time in his life that he was no less than any of his schoolmates.

Read the following questions and choose the correct alternatives.

Q1. It can be inferred from the passage that the person with whom Nikita was .....

- i. her father.   ii. Naresh's brother.   iii. the kidnapper.
iv. her uncle.   v. None of these.

Q2. Why did Naresh feel dejected at the end of the Annual Sports Day function?

- i. His brother Ramesh did not come out of school in time.
ii. His schoolmate Neha did not believe his words.
iii. He could not win a prize in any of the sports events.
iv. The Principal scolded him for not winning any prize.   v. None of these.

Q. 3 Why was Naresh given the present?

- i. He identified the kidnapper correctly.
ii. He chased the kidnapper and caught him.
iii. He prevented the man from kidnapping Nikita.
iv. He informed the police about the kidnapper.
vi. None of these.

Q.4. Which of the following is NOT TRUE in the context of the passage?

- i. All the children in the school, except Naresh, won prizes at the Annual Sports Day function.
ii. The presents received by the children were cheaper than that received by Naresh.
iii. The prizes won by the children were not of the same type.
iv. Naresh got the present one day after the Annual Sports Day function.
v. Neha's mother donated the present for Naresh.

Q.5. The Principal came to know of Nikita's disappearance most probably from.....

- i. Neha   ii. Naresh   iii. Nikita's mother
iv. the police   v. Ramesh

Read the passage carefully and select the correct alternative .

In the reign of the Great King Janaka, there lived a Yogi called Yajanavalkya, who was as noted for his piety as for his wisdom. Every morning while the golden dawn was slowly breaking over the far horizon, and birds were singing their sweetest songs. Yajanavalkya bathed himself in the cool water of a neighbouring stream and then wet and sat on his dais to begin his sermon.

One morning he was preaching as usual to his disciples among whom were learned Pandits, Sadhus, Sanyasis and many other men. These people noticed that Yajanavalkya, their Guru, was constantly looking at the door, as if he were expecting somebody. And they were not wrong. For Yajanavalkya was indeed waiting for his King, who also attended his lectures.

The disciples became jealous of this special attention given to the King. For they thought, in the eyes of a spiritual man, a king or a common man should be the same. So they could not understand why this special favour was granted to Janaka. At last, they decided to ask their Guru why he was partial towards the King.

- 1) What was Yajanavalkya famous for ?
a) For his honour   b) for his piety of wisdom   c) for his love   d) for his songs
- 2) Whom did Yajanavalkya preach to ?
a) to his disciples   b) to birds   c) to kings   d) to neighbours
- 3) Why was the Yogi frequently looking at the door ?
a) he was waiting for the Pandit   b) he was waiting for the birds
c) he was waiting for the king   d) he was waiting for the Yogis
- 4) The dawn was slowly breaking over the far horizon. Here, 'horizon' means ....
a) line at which the earth and sky seem to meet   b) distant place
c) covering a long space   d) meeting point of clouds
- 5) Select the correct word for the following from passage ?
a) Preaching   b) sermon   c) speech   d) lecture

Answer key : 1-b, 2-a, 3-c, 4-a, 5-a

Read the following poem and choose the most appropriate answers.

The earth was green, the sky was blue;
I saw and heard one sunny morn
A skylark hang between the two,
A singing speck above the corn
A stage below in gay accord,
White butterflies danced on wing,
And still the singing skylark soared,
And silent sank and soared to sing.
The cornfield stretched a tender green

To right and left beside my walks;
I knew he had a nest unseen,
Somewhere among the million stalks.

And as I paused to hear his song
While swift the sunny moments slid.
Perhaps his mate sal listening long
And listened longer that I did.

- 1) The skylark sang when -----
a) It rained
b) the sun shone
c) the earth was green and the sky without clouds
d) there were clouds
- 2) The skylark while singing looked like -----
a) a star
b) an insect
c) an eagle
d) a small dot
- 3) The skylark rose upwards and upwards :
a) while flying
b) while singing
c) while looking
d) while looking downwards
- 4) The nest of the skylark was :
a) in the fields below
b) beside other nests
c) among the numberless stems of corn
d) among trees
- 5) The word 'Paused' means :
a) stopped
b) stood erect
c) flew across
d) went straight

Key : 1-c, 2-b, 3-a, 4-a, 5-a

Read the following questions and choose the corret alternatives.

1. Direct method is known as _____ method.
1) Eclectic
2) Natural
3) Classical
4) Structural
2. Skill based approach is also known as _____
1) Direct approach
2) structural approach
3) Multi-skill approach
4) classical approach
3. Grammar translation method is called as _____ method.
1) Direct
2) reformed
3) natural
4) classical
4. Which approach ignore grammar and structure ?
1) Aural-oral
2) structural
3) communicative
4) situational
5. Oral approach develops _____
1) Listening skill
2) speaking skill
3) reading skill
4) writing skill
6. The eclectic methods consists of _____
1) translation method
2) any method as per need
3) direct method
4) teaching grammar
7. Grammar translation method helps for _____
1) development of listening skill
2) development of speaking skill
3) development of fluency of language
4) development of mastery over the Structure

8. In hierarchy of skills speaking occupies _____ position.
 1) first   2) second   3) third   4) fourth
9. Eye span means number of _____ which can be recognized at a glance.
 1) letters   2) words   3) sentences   4) lesson
10. Approach tells us _____ to teach.
 1) how   2) what   3) why   4) when
11. Legibility fluency and beauty are the ultimate characteristic of _____
 1) listening   2) speaking   3) reading   4) writing
12. Reading and writing skill are neglected in _____ method.
 1) grammar-translation   2) eclectic
 3) direct   4) natural
13. The communications approach helps a learner _____
 1) to understand content quickly
 2) to communicate more fluently and accurately
 3) to get listening skill properly
 4) to understand the grammar part easily
14. Which approach is useful in lower classes?
 1) structural   2) aural-oral   3) direct   4) skill-based
15. _____ is a primary and basic skill in the process of learning a language.
 1) listening   2) speaking   3) reading   4) writing
16. How many consonant sounds are in English?
 1) 20   2) 21   3) 22   4) 24
17. There are _____ phonemes in English language.
 1) 24   2) 24   3) 42   4) 44
18. The unstressed words are mostly _____
 1) nouns   2) verbs   3) adverb   4) prepositions
19. The story method is nothing but extended _____ method.
 1) word   2) phonic   3) sentence   4) consonant
20. Silent reading develops _____
 1) oral skill of the student
 2) communications of the student
 3) speed and teaches comprehensions of what is read
 4) kinds of reading
21. Syllable consist of _____
 1) vowels   2) consonants   3) vowels and consonants   4) phonic
22. Rising tone is used mainly in _____
 1) wh questions   2) commands   3) polite request   4) verbal questions
23. In guided compositions preparation for _____ is the important objective.
 1) understanding content   2) free composition
 3) controlled composition   4) all the above
24. The word beautiful has _____ syllables.
 1) 2   2) 3   3) 0   4) 4
25. Diphthongs are _____
 1) consonant sounds   2) combinations of 2 vowel sounds
 3) combinations of 2 consonant sounds   4) vowel sounds

26. Manipulation, structural and communicative are the stages of developing _____ Skill.
 1) reading   2) speaking   3) writing   4) listening
27. _____ is the first skill in the sequential order of learning skills.
 1) listening   2) reading   3) speaking   4) writing
28. _____ practice should be given at initial stage of writing.
 1) stroke   2) rhythm   3) stress   4) scanning
29. There are _____ diphthongs in English.
 1) 4   2) 5   3) 6   4) 8
30. The look and say _____ is known as the word method.
 1) method   2) reading   3) writing   4) speaking
31. There are _____ types of Nursery rhymes.
 1) 4   2) 6   3) 8   4) 10
32. Poetry is the overflow of spontaneous _____
 1) feelings and emotions   2) song of life
 3) knowledge   4) the song of soul
33. _____ has defined prose as words in their best order.
 1) Chatfield   2) Coleridge   3) Milton   4) Shakespeare
34. Teaching of stories at _____ helps to develop listening, speaking, reading and writing skill.
 1) Lower KG   2) Upper KG   3) Primary stage   4) secondary stage
35. Lullabies are the _____
 1) riddle song
 2) fun producing rhymes
 3) songs accompanied with dances and games in circle
 4) cradle song
36. Stories of Dr Bhaba, Jagdesh Chandra Bose lies under the stories of _____
 1) songs of life   2) great reformers   3) great kings   4) great indian scientists
37. Poetry is the _____ expressed in the music of language.
 1) the song of soul   2) music of thought
 3) song of life   4) none of them
38. Anthology is related with _____
 1) collection of stories   2) collection of poems
 3) collection of prose pieces   4) collection of songs
39. In post teaching activity teacher thinks about _____
 1) planning for remedial teaching   2) creating situations and teaching aids
 3) the scheme of evaluation   4) summative evaluation
40. Prose is defined as _____
 1) best word in their best order   2) words in their best order
 3) select word in the selected order   4) innovative word order
41. Poetry is more powerful form of _____
 1) expression   2) encouraged   3) intellect   4) fantasy
42. The collection of poems is known as _____
 1) rhyme   2) anthology   3) fantasy   4) imagination
43. Poetry is formed with _____
 1) words   2) rhyme   3) expression   4) intellect

44. Story telling is an _____
 1) song   2) poem   3) art   4) words
45. Prose appeals to _____
 1) intellect   2) fantasy   3) anthology   4) words
46. Grammar is the component of English _____
 1) stories   2) poems   3) language   4) words
47. Formal grammar is also known as _____
 1) inductive   2) prescriptive   3) deductive   4) structure
48. Inductive method facilitates _____ approach.
 1) situational   2) word based   3) deductive   4) theory
49. Sentence based studies are form of _____ of sentence.
 1) language   2) structure   3) deductive   4) inductive
50. The grammar is considered as _____ of language.
 1) word-based   2) inductive   3) theory   4) deductive
51. Grammar is practical analysis of language _____
 1) Gordon   2) Ballard   3) Chapman   4) Dr Sweet
52. The word-based grammar makes students to _____
 1) know the basic words and statements
 2) understand grammatical use of every word in a language
 3) enable to speak simple and correct English
 4) time saving
53. Grammar is content of English _____
 1) literature   2) language   3) skill   4) subject
54. Grammar is taught by using _____ methods.
 1) inductive   2) deductive
 3) inductive and deductive   4) traditional
55. In deductive method _____
 1) first set of rules of grammar taught then examples
 2) first example then set of rules
 3) both the above
 4) none of them
56. Inductive method is a _____ method of teaching English.
 1) traditional   2) time serving   3) natural   4) inductive
57. Parts of speech are classified into _____ classes according to their use.
 1) 6   2) 8   3) 10   4) 12
58. Functional grammar helps in _____
 1) correct listening   2) correct speaking and writing
 3) correct use of language   4) correct reading of language
59. Formal grammar is also named as _____ grammar
 1) prescriptive   2) traditional
 3) inductive   4) prescriptive and Traditional
60. Grammar is stated as _____
 1) set formal pattern of words   2) branch of linguistic
 3) linguistic etiquette   4) all the above
61. The main objectives of teaching English for STD I to IV.
 1) to develop listening skill   2) to develop reading and writing skill
 3) to develop and speaking all the above mentioned skill   4) to develop syllabus

62. Aim of teaching English for std III and IV _____
 1) learn to use English with confidence
 2) enjoy learning English
 3) to enable the student to achieve secondary skill correlating them with the confidence
 4) to exploit the students confidence
63. There are _____ linguistic items for Vth STD.
 1) 30   2) 32   3) 33   4) 35
64. In _____ syllabus we proceed from general information to very specific and detailed information step by step.
 1) spiral   2) pyramidal   3) linear   4) synthetic
65. In pyramidal syllabus _____
 1) the top is very wide   2) the base us very wide
 3) base is narrow   4) base and top are equal
66. Vocabulary, Structures, Subject material are related to _____ of a good textbook.
 1) aspect   2) component   3) criteria   4) index
67. Encyclopedia is one of the _____ material.
 1) supplement   2) reference   3) textbook   4) reference book
68. Jeevan Sikshan deals with the issue of _____ education.
 1) primary   2) secondary   3) adult education   4) lower k.g
69. New syllabus for teaching English to 1st Std was formed in _____
 1) 1998   2) 1999   3) 2000   4) 2001
70. The content of syllabus is often in terms of the kind of _____
 1) Prose   2) Poetry   3) other forms of language   4) all the above
71. Aims are _____ then the objectives.
 1) broader   2) vital   3) syllabus   4) reveals
72. Syllabus is _____ document.
 1) reveals   2) vital   3) exact   4) concrete
73. Syllabus changes almost every _____ years.
 1) four   2) five   3) six   4) ten
74. Nirantar Shikshan deals with the problem of _____ education.
 1) lower   2) primary   3) secondary   4) adult
75. Objectives are _____ level.
 1) lower k.g   2) upper k.g   3) macro   4) exact
76. What, Why and How aspects are related to _____ plan.
 1) lessons   2) unit   3) monthly   4) annual
77. Content objectives learning experiences methodology and tools of evaluations are the aspects _____ process.
 1) teaching   2) teaching   3) teaching and learning   4) none of them
78. _____ is one of the subs-skill in writing related to sentence pattern.
 1) visual perception   2) organization   3) syntax   4) formal
79. A test is a _____
 1) exam   2) valuation   3) task or set of task   4) test
80. Objectives for formulating test is _____
 1) to improve the language skills   2) expand the ideas
 3) to improve communication   4) all the above

81. Blueprint is a _____ of test.
 1) design   2) format   3) outlook   4) home work
82. Introduction should be based on _____
 1) the content of the unit   2) the proper teaching aid
 3) previous knowledge of the student   4) the specific objectives
83. In educational planning _____ are always at the centre.
 1) instructions   2) principles   3) maxims   4) objectives
84. First variable in lesson planning is _____
 1) homework   2) self study
 3) previous knowledge of the student   4) outlook
85. Preparation of teaching aids is the activity comes in stage _____
 1) teaching   2) pre-teaching   3) post-teaching   4) none of them
86. Planning is an _____ part in teacher's profession.
 1) essential   2) step   3) integral   4) self
87. The first step in lesson plan is _____
 1) lesson   2) unit   3) annual   4) monthly
88. Time management is essential in _____ planning.
 1) lesson   2) unit   3) monthly   4) annual
89. Unit is a large _____ of the subject.
 1) aspects   2) subdivision   3) teaching   4) integral
90. Over-head projector is _____ aid.
 1) visual   2) audio   3) audio-visual   4) can't say
91. Hand book is a guide of _____
 1) student   2) teacher   3) headmaster   4) none of them
92. Check list is useful for _____
 1) knowledge   2) self performance   3) rank   4) grade
93. Audio-Visual aids cannot _____
 1) substitute the method   2) do away with the language
 3) replace the teacher   4) check the list
94. The self development of a teacher can be achieved by _____
 1) arranging for higher salary   2) giving teacher book grants
 3) deputing teachers for refresher courses   4) all the above
95. Flash card can help teacher to teach.
 1) a nursery rhyme   2) new vocabulary
 3) functional grammar   4) library visit
96. One of the useful tool of research is _____
 1) A textbook   2) Library visit
 3) Questionnaire   4) Visit to different places
97. One good picture is worth a _____
 1) thousand words   2) hundred text books
 3) hundred words   4) hundred teachers
98. Reading reference material action research, attending refresher courses are the various of _____
 1) self development   2) self evaluation
 3) self improvement   4) self upgradation

99. Self evaluation and evaluation by students are both _____
 1) formative evaluation   2) summative evaluation
 3) both the above   4) can't say
100. Human beings learn through their _____ senses.
 1) four   2) five   3) six   4) seven
101. Teacher's evaluation report is generally called as _____ report.
 1) confidential   2) action   3) knowledge   4) improvement
102. _____ are prepared for self evaluation.
 1) grammar   2) vocabulary   3) questionnaire   4) reference
103. Problem faced by teacher can be solved through _____ research.
 1) action   2) applied   3) fundamental   4) survey
104. In _____ group evaluation student is evaluated by his friends.
 1) peer   2) pair   3) poor   4) pear
105. Using dictionary is _____ quality of a teacher.
 1) good   2) better   3) bad   4) average
106. Phonetic book should be used for _____
 1) reading
 2) writing
 3) listening
 4) correct pronunciation and improvement in pronunciation
107. Audio-Visual aids help the teacher of English to secure and retain _____
 1) pupils attention   2) pupils response
 3) ability to comprehend   4) intensive study
108. The purpose of intensive reading is _____
 1) detailed reading   2) intensive study
 3) understanding the text   4) to develops student
109. Preparation of teaching aids is the activity comes in _____ stage.
 1) post teaching   2) pre-teaching   3) during teaching   4) after teaching
110. In the use of phonic method importance is given to _____
 1) spelling   2) pronunciation
 3) concept clarifications   4) speaking
111. In guided composition preparation for _____ is the important objectives.
 1) free composition   2) detailed reading
 3) intensive study   4) controlled composition
112. Objectives helps to achieve _____
 1) syllabus   2) aims   3) preparation   4) skill
113. Syllabus is restricted to _____ subject.
 1) one   2) two   3) three   4) four
114. _____ is a plan of action implemented by the teacher in the classroom.
 1) annual plan   2) unit plan   3) monthly plan   4) lesson plan
115. In India English is used as _____ language.
 1) first   2) second   3) third   4) fourth
116. As a multilingual country in India _____ is used as link language.
 1) Marathi   2) Hindi   3) English   4) French
117. In the structural approach a teacher should strictly follow _____
 1) the selection and gradation of patterns.   2) the hierarchy of skills.
 3) the sequence of tenses.   4) give practice of rhymes.

118. Phonic method gives importance to _____
 1) sounds   2) alphabet   3) words   4) groups of letters
119. Students must be given _____ before they are introduced to speaking.
 1) conversation practice   2) listening practice
 3) writing practice   4) reading practice
120. The highly educated sections of our society find more convenient to talk in _____
 1) marathi   2) hindi   3) english   4) pali
121. Textbook is a _____ media.
 1) print   2) hand written   3) both of above   4) none of these
122. The syllabus and the _____ are closely related.
 1) textbook   2) handbook   3) teacher   4) objectives
123. The prose teaching enrich the _____ of English.
 1) Poems   2) Grammar   3) Vocabulary   4) Sentence
124. Television is _____ aid.
 1) visual   2) audio   3) audio-visual   4) none of these
125. Aids which involve the sense of hearing are called _____
 1) Visual aids   2) Audio aids   3) Picture   4) Video
126. Preteaching during teaching and after teaching are the stages of _____
 1) skill management   2) school management
 3) time management   4) unit management
127. _____ deals with what to teach?
 1) method   2) structure   3) approach   4) skill
128. _____ method is the oldest method.
 1) Direct   2) Dr. west
 3) Eclectic   4) Grammar-Translation
129. Annual planning means _____ plan.
 1) daily   2) weekly   3) monthly   4) yearly
130. The grammar teaching is usually done by employing _____ method.
 1) inductive deductive   2) structural method
 3) direct method   4) question-answer
131. The understanding depends upon _____
 1) writing   2) reading   3) speaking   4) listening
132. The correct learning of language depends on speaking and _____
 1) listening   2) writing   3) reading   4) song
133. _____ is one of the aspects of literature.
 1) poetry   2) reading   3) writing   4) speaking
134. The purpose of speaking and listening is to develop _____
 1) communication   2) writing skill   3) understanding   4) objects
135. The speaking skill is the function of _____ sense.
 1) writing   2) words   3) video   4) audio
136. The functional grammar is developed by _____
 1) John Best   2) Dr. West   3) Darwin   4) Chomsky
137. The speaking skill is the function of _____ sense.
 1) lingual   2) syllable   3) alphabets   4) words
138. Language is a mean of communicating _____
 1) thoughts   2) gift   3) approach   4) signal

139. English is thought as a _____ subject in most of the states.
 1) compulsory 2) optional 3) secondary 4) first
140. For learning to write _____ is attained.
 1) training of ears 2) training of tongue
 3) training of muscles of fingers 4) training of eyes
141. Grammar is the _____ of language.
 1) skill 2) object 3) science 4) contain
142. _____ is a word used as the name of the person.
 1) noun 2) adjective 3) verb 4) adverb
143. A word instead of a noun as _____
 1) verb 2) adverb 3) pronoun 4) preposition
144. There are _____ types of tense.
 1) one 2) two 3) three 4) four
145. In the following aids which is Graphic aid?
 1) blackboard 2) diagrams 3) radio 4) slide
146. In the following aids which is audio aids?
 1) radio 2) chart 3) flannel board 4) maps
147. In the following aids which is activity aids?
 1) puppets 2) blackboard 3) graph 4) field trips
148. Which is three dimensional aids?
 1) models 2) films 3) radio 4) graph
149. _____ plays an important role in our social life.
 1) Marathi 2) Hindi 3) English 4) Pali

Key : 1 - 2, 2 - 3, 3 - 4, 4 - 3, 5 - 2, 6 - 2, 7 - 4,
 8 - 2, 9 - 2, 10 - 1, 11 - 4, 12 - 3, 13 - 2, 14 - 2,
 15 - 1, 16 - 4, 17 - 4, 18 - 4, 19 - 3, 20 - 3, 21 - 3,
 22 - 3, 23 - 3, 24 - 2, 25 - 2, 26 - 2, 27 - 1, 28 - 2,
 29 - 4, 30 - 1, 31 - 8, 32 - 1, 33 - 2, 34 - 3, 35 - 4,
 36 - 4, 37 - 4, 38 - 2, 39 - 3, 40 - 1, 41 - 1, 42 - 2,
 43 - 2, 44 - 3, 45 - 4, 46 - 3, 47 - 2, 48 - 1, 49 - 2,
 50 - 3, 51 - 4, 52 - 2, 53 - 2, 54 - 3, 55 - 1, 56 - 3,
 57 - 2, 58 - 2, 59 - 3, 60 - 4, 61 - 3, 62 - 3, 63 - 4,
 64 - 2, 65 - 2, 66 - 3, 67 - 2, 68 - 1, 69 - 2, 70 - 4,
 71 - 1, 72 - 2, 73 - 4, 74 - 4, 75 - 3, 76 - 2, 77 - 3,
 78 - 3, 79 - 3, 80 - 4, 81 - 1, 82 - 3, 83 - 4, 84 - 3,
 85 - 2, 86 - 1, 87 - 1, 88 - 1, 89 - 2, 90 - 1, 91 - 2,
 92 - 2, 93 - 3, 94 - 3, 95 - 2, 96 - 3, 97 - 1, 98 - 4,
 99 - 3, 100 - 2, 101 - 1, 102 - 3, 103 - 1, 104 - 1, 105 - 1,
 106 - 4, 107 - 1, 108 - 2, 109 - 2, 110 - 2, 111 - 4, 112 - 2,
 113 - 1, 114 - 4, 115 - 3, 116 - 3, 117 - 1, 118 - 1, 119 - 2,
 120 - 3, 121 - 1, 122 - 1, 123 - 3, 124 - 3, 125 - 2, 126 - 3,
 127 - 1, 128 - 4, 129 - 4, 130 - 1, 131 - 2, 132 - 2, 133 - 1,
 134 - 3, 135 - 4, 136 - 4, 137 - 1, 138 - 3, 139 - 1, 140 - 1,
 141 - 3, 142 - 1, 143 - 3, 144 - 3, 145 - 2, 146 - 2, 147 - 1,
 148 - 1, 149 - 3,

Read the passage carefully and select the correct alternative .

In the reign of the Great King Janaka, there lived a Yogi called Yajanavalkya, who was as noted for his piety as for his wisdom. Every morning while the golden dawn was slowly breaking over the far horizon, and birds were singing their sweetest songs. Yajanavalkya bathed himself in the cool water of a neighbouring stream and then wet and sat on his dais to begin his sermon.

One morning he was preaching as usual to his disciples among whom were learned Pandits, Sadhus, Sanyasis and many other men. These people noticed that Yajanavalkya, their Guru, was constantly looking at the door, as if he were expecting somebody. And they were not wrong. For Yajanavalkya was indeed waiting for his King, who also attended his lectures.

The disciples became jealous of this special attention given to the King. For they thought, in the eyes of a spiritual man, a king or a common man should be the same. So they could not understand why this special favour was granted to Janaka. At last, they decided to ask their Guru why he was partial towards the King.

- 1) What was Yajanavalkya famous for ?
a) For his honour   b) for his piety of wisdom   c) for his love   d) for his songs
- 2) Whom did Yajanavalkya preach to ?
a) to his disciples   b) to birds   c) to kings   d) to neighbours
- 3) Why was the Yogi frequently looking at the door ?
a) he was waiting for the Pandit   b) he was waiting for the birds
c) he was waiting for the king   d) he was waiting for the Yogis
- 4) The dawn was slowly breaking over the far horizon. Here, 'horizon' means ....
a) line at which the earth and sky seem to meet   b) distant place
c) covering a long space   d) meeting point of clouds
- 5) Select the correct word for the following from passage ?
a) Preaching   b) sermon   c) speech   d) lecture

Answer key : 1-b, 2-a, 3-c, 4-a, 5-a

Read the following poem and choose the most appropriate answer :

The earth was green, the sky was blue;
I saw and heard one sunny morn
A skylark hang between the two,
A singing speck above the corn
    A stage below in gay accord,
    White butterflies danced on wing,
    And still the singing skylark soared,
    And silent sank and soared to sing.
The cornfield stretched a tender green

To right and left beside my walks;
I knew he had a nest unseen,
Somewhere among the million stalks.

And as I paused to hear his song
While swift the sunny moments slid.
Perhaps his mate sat listening long
And listened longer than I did.

- 1) The skylark sang when -----
  - a) It rained
  - b) the sun shone
  - c) the earth was green and the sky without clouds
  - c) there were clouds
- 2) The skylark while singing looked like -----
  - a) a star
  - b) an insect
  - c) an eagle
  - d) a small dot
- 3) The skylark rose upwards and upwards :
  - a) while flying
  - b) while singing
  - c) while looking
  - d) while looking downwards
- 4) The nest of the skylark was :
  - a) in the fields below
  - b) beside other nests
  - c) among the numberless stems of corn
  - d) among trees
- 5) The word 'Paused' means :
  - a) stopped
  - b) stood erect
  - c) flew across
  - d) went straight

Key : 1-c, 2-b, 3-a, 4-a, 5-a

गणित

संख्याज्ञान

- संख्यालेखन / वाचन
- संख्येची स्थानिक किंमक/विस्तारित रूप
- **सम संख्या** : ज्या संख्येला २ ने निःशेष भाग जातो, त्या संख्येला सम संख्या म्हणतात. उदा. २, ४, ६, ८, १०, ...
- **विषम संख्या** : ज्या संख्येला २ ने निःशेष भाग जात नाही, त्या संख्येला विषम संख्या म्हणतात. उदा. १, ३, ५, ७, ९, ११,.....
- **मूळ संख्या** : ज्या संख्येला फक्त ती संख्या/स्वतःनेच किंवा १ ने निःशेष भाग जातो, त्या संख्येला मूळ संख्या म्हणतात. उदा. २, ३, ५, ७, ११, १३, १७, १९,.....
- **जोडमूळ संख्या** : जेव्हा दोन मूळ संख्यांच्या दरम्यान एकच संयुक्त संख्या असते त्या संख्यांच्या जोडीला 'जोडमूळ संख्या' म्हणतात. उदा. ५,७.....५ आणि ७ च्या दरम्यान ६ ही संयुक्त संख्या, ११ व १३, १७ व १९
- **सहमूळ संख्या** (परस्पर मूळ संख्या) : ज्या दोन संख्या किंवा अधिक संख्यांना सामाईक विभाज्यक फक्त १ हाच असतो. त्या संख्यांना सहमूळ संख्या किंवा परस्पर मूळ संख्या असे म्हणतात. उदा. २५ व २८ २,३/ ४,५/ ७,८ /८,९
- २ चे विभाज्यक १,२ ; ३चे विभाज्यक १,३ सामाईक विभाजक - १
२५ चे विभाज्यक १,५,२५; २८चे विभाजक १,२,४,७,२८ समाईक विभाजक फक्त १ हाच आहे.
२,३ किंवा २५,२८ यांना सहमूळ संख्या म्हणतात.
- **संयुक्त संख्या** : जी संख्या स्वतःपेक्षा भिन्न संख्यांच्या गुणाकाराने मांडता येते ती संख्या.
उदा. $६=३\times २$ $८=२\times ४$ $१०=२\times ५$
- **चौरस संख्या** - कोणत्याही पूर्ण वर्ग संख्येला चौरस संख्या म्हणतात. उदा. १,४,९,१६,२५,३६...
- **क्रमागत संख्या** - क्रमाने येणा-या व समान फरकाने असणा-या संख्या उदा. १,२,३,४,५,.....
- २, ४, ६, ८, १०, १२,....., १, ४, ७, १०, १३, १६,.....
- **संख्येतील अंकाची दर्शनी किंमत - स्थानिक किंमत**
- **दर्शनी किंमत** - संख्येतील कोणत्याही स्थानी असलेल्या अंकाची किंमत ही दर्शनी किंमत असते.
- उदा. ३२५ या संख्येतील एकक स्थानी असलेल्या ५ ची किंमत ५, दशक स्थानी असलेल्या २ ची किंमत २ आणि शतक स्थानी असलेल्या ३ ची किंमत ३ असते.
- **स्थानिक किंमत -**
* एकक स्थानच्या अंकाची किंमत = एकक $\times १$, * दशक स्थानच्या अंकाची किंमत = दशक $\times १०$, * शतक स्थानच्या अंकाची = शतक $\times १००$ याप्रमाणे प्रत्येक स्थानच्या अंकाची किंमत भिन्न असते.
उदा. ३२५ या संख्येत ५ ची किंमत $५\times १ = ५$, २ ची किंमत $२\times १० = २०$,
३ची किंमत $३\times १०० = ३००$ $३२५ = ३०० + २० + ५$
- **संख्याविषयक महत्वाचे गुणधर्म**
- '०' ही धन नाही आणि ऋणही नाही.
- '१' ही मूळ संख्या नाही.
- सर्व मूळ संख्या ह्या धन पूर्णांक संख्या असतात..
- २ ही सर्वात लहान मूळ संख्या आहे.

- २ शिवाय सर्व मूळ संख्या हया धन-विषम संख्या आहेत.
- १ ते १०० दरम्यान २५ मूळ संख्या आहेत.
- १ ते १०० दरम्यान जोडमूळ संख्यांच्या ८ जोडया आहेत.
- १ ही मूळ संख्याही नाही आणि संयुक्त संख्याही नाही.
- कोणतीही मूळ संख्या ही संयुक्त संख्या नसते.
- दोन किंवा अधिक मूळ संख्यांचा गुणाकार संयुक्त संख्या असते.
- दोन क्रमवार सम किंवा विषम संख्यातील फरक २ असतो.
- कोणत्याही नैसर्गिक संख्येची दुप्पट सम संख्या असते.
- दोन संख्या मूळ संख्या नसल्या तरी देखील त्या परस्पर मूळ संख्या, सह मूळ संख्या असतात. उदा. ८ आणि ९
- विशिष्ट अंकी सर्वात मोठी संख्या लिहितांना ९ या अंकाचा वापर अनेक वेळा केला जातो. उदा. ९९९९ सर्वात मोठी चार अंकी संख्या.
- विशिष्ट अंकी सर्वात लहान संख्या लिहितांना १ या अंकाचा वापर अनेक वेळा केला जातो. उदा. ११११ सर्वात मोठी संख्या.
- दिलेल्या अंकांचा एकदाच वापर करून सर्वात मोठी संख्या बनवताना दिलेले अंक डावीकडून उतरत्या क्रमाने मांडावेत. उदा. ५, ६, ३, १ या अंकांचा एकदाच वापर करून सर्वात मोठी संख्या = ६५३१
- दिलेल्या अंकांचा एकदाच वापर करून सर्वात लहान संख्या बनवताना दिलेले अंक डावीकडून चढत्या क्रमाने मांडावे. उदा. ५, ६, ३, १ या अंकांचा एकदाच वापर करून सर्वात लहान संख्या = १३५६
- कोणत्याही दोन **विषम** संख्यांची **बेरीज** नेहमी **सम** संख्या येते. परंतु **गुणाकार** **विषम** संख्या येते.
- कोणत्याही दोन **सम** संख्यांची **बेरीज** किंवा **गुणाकार** **सम** संख्या येते.
- **सम** आणि **विषम** संख्या यांचा गुणाकार नेहमी **सम** संख्या येते.
- **सम** संख्या आणि **विषम** संख्या यांचा भागाकार **सम** संख्या येते.
- कोणत्याही सम संख्येचा वर्ग **सम** संख्याच येते.
- कोणत्याही **विषम** संख्येचा वर्ग **विषम** संख्या येते.
- दिलेल्या x संख्येनंतर n वी सम संख्या = $x + 2n$ ----- x सम संख्या असल्यास.
किंवा = $(x + 1) + 2n$ ----- x विषम असेल.
- दिलेल्या x संख्येनंतर n वी विषम संख्या = $x + 2n$ ----- x विषम असेल.
किंवा = $(x - 1) + 2n$ ----- x सम असेल.
- क्रमागत पहिल्या n संख्येपर्यंत एकूण विषम संख्या = $\frac{n}{2}$ ----- n सम असेल.
किंवा = $\frac{n+1}{2}$ ----- n सम असेल.
- क्रमागत पहिल्या n संख्येपर्यंत एकूण सम संख्या = $\frac{n}{2}$ ----- n सम असेल.
किंवा = $\frac{n-1}{2}$ ----- n विषम असेल.
- क्रमागत पहिल्या n धन संख्यांची बेरीज = $\frac{n(n+1)}{2}$
- क्रमागत पहिल्या n सम संख्यांची बेरीज = $n(n+1)$
- क्रमागत पहिल्या n विषम संख्यांची बेरीज = n^2
- कोणत्याही संख्येच्या वर्ग संख्येत एकक स्थानी २, ३, ७ हे अंक कधीच नसतात.
- समांतर वाढीव संख्या $a, a+d, a+2d, a+3d$ ----- या प्रमाणे n वे पद $a + (n - 1)d$
- समांतर (टप्याने) वाढीव संख्या - पहिल्या n संख्यांची बेरीज = $\frac{n}{2}[2a + (n - 1)d]$

a = पहिली संख्या, d = दोन संख्यांतील फरक, n = एकूण संख्या

- एक अंकी एकूण मूळ संख्या - ४ आहेत.
- दोन अंकी एकूण मूळ संख्या - २१ आहेत.
- एकमेव सममूळ संख्या - २ ही आहे.
- दोन अंकी लहानात लहान मूळ संख्या ११ आहे.
- दोन अंकी सर्वात मोठी मूळ संख्या ९७ आहे.
- दोन अंकी सर्वात लहान सम संख्या १० आहे.
- दोन अंकी सर्वात मोठी सम संख्या ९८ आहे.
- दोन अंकी सर्वात लहान संयुक्त संख्या १० आहे.
- १ ते १०० दरम्यान एकूण मूळ संख्या २५ आहेत.

खालील प्रश्नासाठी अचूक उत्तराचा पर्याय निवडा.

१) खालीलपैकी कोणती संख्या धन संख्या नाही हे म्हणणे चुकीचे आहे.

१) ५	२) $\frac{5}{4}$	३) $\frac{4}{5}$	४) यांपैकी नाही	
२) ० ते ८० पर्यंतच्या पूर्ण संख्यांची बेरीज किती ?	१) ३२४०	२) २४३०	३) ३०२४	४) ४०३२
३) १ ते ५० पर्यंतच्या विषम संख्यांची बेरीज किती ?	१) ५०००	२) १००००	३) २५००	४) ५००
४) १ ते ९९९ दरम्यान येणा-या एकूण विषम संख्या किती ?	१) ५५५	२) ५००	३) २५०	४) ७७७
५) १ ते १०० दरम्यान येणा-या एकूण सम संख्यांची बेरीज किती ?	१) १००००	२) १०१००	३) ११०००	४) १०००१
६) प्रत्येक दोन क्रमागत संख्येतील फरक ३ चा आहे क्रमागत १०० वी संख्या किती ?	१) ३००	२) २९७	३) २९८	४) ३०३
७) खालीलपैकी कोणती जोडी परस्पर मूळ संख्या नाही.	१) ४, ५	२) ८, ९	३) ४, ६	४) ५, ७
८) १९ हजार + १९ शेंकडे + १९ दशके + १९ एके म्हणजे -----	१) १९१९१९१९	२) २११०९	३) १९१९१९	४) ९०११२
९) खालीलपैकी -----ही सर्वात लहान मूळ संख्या आहे ?	१) ०	२) १	३) २	४) ३
१०) १ ते १०० दरम्यान किती मूळ संख्या आहे ?	१) २५	२) ५०	३) ६६	४) १३३
११) खालीलपैकी कोणते विधान सत्य आहे ?	१) १ ही मूळ संख्या आहे	२) १ ही सर्वात लहान मूळ संख्या आहे	३) २ ही सर्वात लहान मूळ संख्या आहे	४) ० ही मूळ संख्या आहे
१२) खालीलपैकी कोणती संयुक्त संख्या नाही ?	१) ६	२) ७	३) ८	४) ९
१३) खालील पैकी कोणती संयुक्त संख्या आहे ?	१) १७	२) १९	३) २१	४) २३
१४) जर अ आणि ब मूळ संख्या आहेत तर $a \times b$ ही -----	१) मूळ संख्या आहे	२) संयुक्त संख्या आहे	३) सम संख्या आहे	४) विषम संख्या आहे

- १५) १ ते १०० पर्यंतच्या सर्व सम संख्यांची बेरीज किती ?
 १) २५५०   २) २०५५   ३) ५०२४   ४) ०५५२
- १६) १ ते ९९ पर्यंतच्या सर्व सम संख्यांची बेरीज किती ?
 १) २०४५   २) ४५२०   ३) ५०२४   ४) २४५०
- १७) कोणत्याही दोन विषम संख्यांची बेरीज नेहमीच ----- संख्या येते .
 १) विषम   २) सम   ३) परिमेय   ४) अपरिमेय
- १८) खालीलपैकी कोणती वर्ग संख्या आहे ?
 १) १७१६१   २) १७१६२   ३) १७१६३   ४) १७१६७
- १९) खालीलपैकी कोणती वर्ग संख्या नाही ?
 १) २०२५   २) २०२७   ३) ३०२५   ४) ४५२५
- २०) खालीलपैकी कोणत्या संख्येचा ११ हा विभाजक आहे ?
 १) ९५१६७९   २) ९५६६७९   ३) ९५३६७९   ४) ९५४६७९
- २१) दोन अंकी एकूण मूळ संख्या किती ?
 १) ४९   २) ५१   ३) २१   ४) १९
- २२) खालीलपैकी पूर्णांक संख्या कोणती ?
 १) $\frac{-२}{४}$ २) $\frac{-५}{-७}$ ३) $\frac{९}{-११}$ ४) $\frac{-१८}{३}$
- २३) x ही दोन धन संख्यांचा गुणाकार आहे y दोन ऋण संख्यांचा गुणाकार आहे आणि z ही एक धन आणि एक ऋण संख्यांचा गुणाकार आहे आणि $x + y < z$ तर $x + y - z$ ही-----
 १) एक धन संख्या आहे   २) एक ऋण संख्या आहे
 ३) शून्य आहे   ४) यापेक्षा वेगळे उत्तर आहे
- २४) १ ते १०० दरम्यान जोड मूळ संख्यांच्या किती जोडया आहेत ?
 १) ६   २) ८   ३) १०   ४) १२
- २५) खालीलपैकी कोणती परिमेय संख्या नाही ?
 १) $\frac{७}{०}$ २) $\frac{०}{७}$ ३) $\frac{७}{३}$ ४) $\frac{३}{७}$
- २६) १५० नंतरची ३७ वी विषम संख्या आणि २०१ नंतरची ११ सम संख्या यांच्यातील फरक किती ?
 १) १   २) २   ३) ३   ४) ४
- २७) $\frac{६५-२}{५}$ ही सम संख्या आहे तर तिच्या पुढील १५ वी विषम संख्या कोणती ?
 १) $\frac{६५+१४५}{५}$ २) $\frac{६५+१४३}{५}$ ३) $\frac{६५-१४५}{५}$ ४) $\frac{६५-१४३}{५}$
- २८) $\frac{६५-१२}{३}$ ही विषम संख्या आहे. तिच्या पुढील २२ वी सम संख्या कोणती ?
 १) $\frac{६५+१२३}{३}$ २) $\frac{६५-१२३}{३}$ ३) $\frac{६५+१२५}{३}$ ४) $\frac{६५-१२५}{३}$
- २९) पाच अंकी सर्वात मोठी संख्या आणि चार अंकी सर्वात मोठी संख्या यांच्यातील फरकाच्या अंकाची बेरीज किती ?
 १) ९   २) १०   ३) ११   ४) १३
- ३०) पाच अंकी सर्वात मोठी सम संख्या आणि चार अंकी सर्वात लहान विषम संख्या यांच्यातील फरक खालीलपैकी कोणती संख्या आहे ?
 १) सम संख्या   २) विषम संख्या   ३) अपरिमेय संख्या   ४) यापेक्षा वेगळी
- ३१) $\frac{३}{३७}, \frac{३}{६८}, \frac{३}{५७}, \frac{३}{७३}$ यापैकी सर्वात मोठी संख्या कोणती ?
 १) $\frac{३}{३७}$ २) $\frac{३}{६८}$ ३) $\frac{३}{५७}$ ४) $\frac{३}{७३}$

- ३२) $\frac{3}{37}, \frac{3}{67}, \frac{3}{47}, \frac{3}{73}$ यापैकी सर्वात लहान संख्या कोणती ?
 १) $\frac{3}{37}$ २) $\frac{3}{67}$ ३) $\frac{3}{47}$ ४) $\frac{3}{73}$
- ३३) खालीलपैकी कोणती चौरस संख्या नाही ?
 १) १ २) ४ ३) ८ ४) १६
- ३४) १, ५, ९, १३, १७, २१----- याप्रमाणे ५० संख्यांची बेरीज किती ?
 १) ५०५० २) ४९५० ३) ५०४९ ४) ४९४९
- ३५) ४, ०, ९, २, ७ या अंकापासून तयार होणारी पाच अंकी सर्वात लहान संख्या कोणती ?
 १) ०२४७९ २) ९७४०२ ३) ७२०९४ ४) २०४७९
- ३६) ४, ०, ९, २, ७ या अंकापासून तयार होणारी पाच अंकी सर्वात मोठी संख्या कोणती ?
 १) ९७४२० २) ९७४०२ ३) ०२४७९ ४) २०४७९
- ३७) खालीलपैकी कोणती जोडी इतर जोड्यापेक्षा वेगळी आहे ?
 १) ४१, ४३ २) ११, १३ ३) २५, २७ ४) २९, ३१
- ३८) क्ष ही विषम संख्या आहे तर खालीलपैकी सम संख्या कोणती ?
 १) २क्ष+७ २) २क्ष+१ ३) २क्ष+१३ ४) २क्ष-४
- ३९) अ ही एक विषम संख्या आहे तिला ९ ने निःशेष भाग जातो तर ९ ने निःशेष भाग जाणारी त्यापुढील संख्या कोणती ?
 १) अ+१८ २) अ+९ ३) अ+६ ४) अ+३
- ४०) $१*८*$ या संख्येत * च्या जागी समान अंक आहे परंतु त्याच्या स्थानिक किमतीत फरक ५९४ आहे तर तो अंक कोणता ?
 १) ४ २) ६ ३) ७ ४) ५
- ४१) $५*३९१$ या संख्येत ११ ने निःशेष भाग जातो तर * च्या जागी कोणता अंक असावा ?
 १) २ २) ० ३) ४ ४) ३
- ४२) १ ते २५ दरम्यानच्या सर्व मूळ संख्यांची बेरीज किती ?
 १) ४५ २) ५० ३) १०० ४) १२०
- ४३) अ आणि ब या दोन मूळ संख्या आहे तर $अ \times ब$ नेहमीच-----असते.
 १) मूळ संख्या २) संयुक्त संख्या ३) जोडमूळ संख्या ४) सहमूळ संख्या
- ४४) २५ आणि २८ या परस्पर मूळ संख्या आहेत यांवरून पुढीलपैकी कोणते विधान सत्य ?
 १) २५ व २८ चे अवयव पडतात २) २५ व २८ यांना सामाईक विभाजक नाही
 ३) २५ व २८ यांना सामाईक विभाजक १ आहे ४) २५ व २८ यांपैकी मूळ संख्या नाही
- ४५) ०७०१ या संख्येतील डावीकडील ० ची स्थानिक किंमत आणि दशकस्थानच्या ० ची स्थानिक किंमत यांबाबत पुढीलपैकी कोणते विधान सत्य आहे
 १) दोन्हीची स्थानिक किंमत समान आहे २) दोन्हीची स्थानिक किंमत भिन्न आहे
 ३) डावीकडील ० ची स्थानिक किंमत ही दशक स्थानच्या स्थानिक किंमतीपेक्षा जास्त आहे
 ४) डावीकडील ० ची स्थानिक किंमत ही दशक स्थानच्या स्थानिक किंमतीपेक्षा कमी आहे
- ४६) १ ते ३५० पर्यंत एकूण विषम संख्या किती ?
 १) १०० २) १२५ ३) १५० ४) १७५
- ४७) क्ष ही एक ऋण संख्या आहे आणि तिच्या वर्ग संख्येत एककस्थानी ७ हा अंक आहे त्यामुळे पुढीलपैकी कोणते विधान नेहमीच सत्य आहे ?
 १) $क्ष^२$ ही पूर्ण वर्ग संख्या आहे २) $क्ष^२$ ही पूर्ण वर्ग संख्या नाही
 ३) $क्ष^२$ ही कधीकधी पूर्ण वर्ग संख्या आहे ४) वरीलपैकी एकही नाही

- ४८) एक संख्या ८५१३ आहे त्यातून कमीत कमी किती वजा केले म्हणजे उरलेल्या संख्येस ९ ने निःशेष भाग जाईल ?
 १) ७   २) १   ३) ५   ४) ८
- ४९) x ही विषम संख्या आहे तर पुढीलपैकी सम संख्या कोणती ?
 १) $2x - ४$ २) $2x + १$ ३) $2x + ३$ ४) $2x + ७$
- ५०) पुढीलपैकी संख्यांची कोणती जोडी गटात न बसणारी आहे ?
 १) ७, ९   २) २५, २७   ३) १९, २३   ४) २४, ३५
- ५१) पुढीलपैकी कोणते विधान नेहमी सत्य असते
 १) ० ही मूळ संख्या आहे   २) १ ही मूळ संख्या आहे
 ३) २ ही मूळ संख्या आहे   ४) ३ ही मूळ संख्या नाही
- ५२) X ही विषम संख्या आहे. तिच्या पुढील क्रमवार विषम संख्या यांचा गुणाकार नेहमीच ----- येतो.
 १) सम संख्या   २) विषम संख्या   ३) संयुक्त संख्या   ४) मूळ संख्या
- ५३) $२*$ आणि $५*$ या मूळ संख्या आहे * चे जागी लहानात लहान कोणता अंक असला म्हणजे हे विधान सत्य होईल ?
 १) १   २) ०   ३) २   ४) ३
- ५४) ०, ३, ४, १, ७ हे अंक एकदाच वापरून सर्वात लहान पाच अंकी संख्या कोणती ?
 १) ०१३४७   २) ७४३१०   ३) १०३४७   ४) ७४३०१
- ५५) ५६ या संख्येनंतर १२० वी सम संख्या कोणती ?
 १) १७६   २) २४०   ३) ३०६   ४) २९६
- ५६) क्रमागत १ ते १९९ पर्यंत सम संख्या किती ?
 १) १०२   २) १००   ३) ९९   ४) १०१
- ५७) क्रमागत १ ते १०० सम संख्यांची बेरीज किती ?
 १) १००००   २) १०१००   ३) ११०००   ४) १११००
- ५८) १ ते १०० दरम्यान सर्व विषम संख्यांची बेरीज किती ?
 १) १००००   २) १०१००   ३) ११०००   ४) १११००
- ५९) २५ नंतर ५० वी विषम संख्या कोणती ?
 १) ७५   २) ९९   ३) १२५   ४) १४९
- ६०) ६१६९६ या संख्येत डावीकडील ६ आणि उजवीकडील ६ यांच्या स्थानिक किंमतीचा फरक आणि डावीकडील ६ ची स्थानिक किंमत यांची सरासरी किती ?
 १) ५९९९९   २) ४९९९७   ३) ६९९९७   ४) ५९९९७

उत्तरसूची :

१-१,	२-१,	३-३,	४-२,	५-२,	६-३,
७-३,	८-२,	९-३,	१०-१,	११-३,	१२-२,
१३-३,	१४-२,	१५-१,	१६-४,	१७-२,	१८-१,
१९-२,	२०-४,	२१-३,	२२-४,	२३-१,	२४-२,
२५-१,	२६-१,	२७-२,	२८-१,	२९-१,	३०-४,
३१-१,	३२-४,	३३-३,	३४-२,	३५-४,	३६-१,
३७-३,	३८-४,	३९-२,	४०-२,	४१-२,	४२-३,
४३-२,	४४-३,	४५-१,	४६-४,	४७-२,	४८-४,
४९-१,	५०-३,	५१-३,	५२-२,	५३-४,	५४-३,

५५-४,

५६-३,

५७-२,

५८-१,

५९-३,

६०-४

संख्यावरील क्रिया

• संख्येचा लहान मोठेपणा

दोन संख्यांची तुलना करण्यासाठी प्रथम ती किती अंकी आहे ते विचारात घ्यावे. दोन्ही संख्यात समान अंकी (एक अंकी, दोन अंकी, तीन अंकी, इ,) असल्यास त्यांच्या स्थानिक किंमतीनुसार ती लहान/मोठी ठरवावी.

उदा. २८९ आणि ३०१

शतक स्थानी ३ > २

दशक स्थानी ८ > ०

एकक स्थानी ९ > १ परंतु शतक स्थान मोठे असलेली संख्या ३०१ आहे. ∴ ३०१ > २८९

• संख्यावरील मिश्र क्रिया किंवा पदावली सोडवतांना

सर्व प्रथम गुणाकार क्रिया, नंतर भागाकार क्रिया, नंतर बेरीज, आणि शेवटी वजाबाकी असा क्रम ठेवावा लागतो.

प्रश्नसंच

१) $क्ष = ११[८ - \{९ - (६ - ४ - २)\}]$ तर $क्ष =$ किती ?

१) ११

२) २२

३) ३३

४) १७

२) $४ + २ \times ५ + ६ + ३ + २ - ४$ ची किंमत किती ?

१) १४

२) १५

३) १६

४) १७

३) $६.५ \times ६.५ - ४५.५ + ३.५ \times ३.५ = ?$

१) ६

२) ७

३) ८

४) ९

४) $२१ \times ७ + २५ \div ५ - २४ \times \frac{१}{८} = ?$

१) १६३

२) १२०

३) १४२

४) १४९

५) $[(६ \div २) \times ३] \times २ = ?$

१) १२

२) १६

३) १८

४) २१

६) $\frac{०.०१ \times ०.०१ - ०.००१ \times ०.००१}{०.०१ + ०.००१} = ?$

१) ०.००९

२) ०.०९

३) ०.९

४) ०.०११

७) जर $४ * ३ = ४ + ५ + ६$ $५ * ४ = ५ + ६ + ७ + ८$ तर $६ * ५ = ?$

१) ४०

२) ३०

३) ५०

४) ६०

८) जर $४ * ३ = ४ + ५ + ६$ $५ * ४ = ५ + ६ + ७ + ८$ $६ * २ = ६ + ७$ तर $x * ५ = ?$

१) $२(x + ५)$

२) $५(x + २)$

३) $x + १०$

४) ३५

९) जर तीन क्रमगत विषम संख्यांची बेरीज १४७ आहे तर मधली संख्या कोणती ?

१) ४७

२) ४५

३) ४९

४) ५१

१०) तीन संख्यांची सरासरी ६० आहे पहिली संख्या ही उरलेल्या दोन संख्यांच्या बेरजेचा चौथा हिस्सा आहे तर पहिली संख्या ?

१) ३०

२) ३६

३) ४२

४) ४५

११) पुढीलपैकी कोणती संख्या चौरस संख्या नाही ?

१) ८३६१५

२) १३४५६

३) १०६०९

४) १२३२१

१२) २३५ नंतर क्रमाने येणारी २३ वी सम संख्या कोणती ?

१) २८२

२) २८०

३) २७८

४) २८४

- १३) ५३२.३२२ या संख्येतील डावीकडून ३ ची स्थानिक किंमत ही उजवीकडील ३ च्या स्थानिक किंमतीच्या किती पट आहे ?
 १) ०.१   २) १००   ३) १०००   ४) ०.०१
- १४) ८४३६४ या संख्येतील डावीकडील ४ ची स्थानिक किंमत आणि उजवीकडील ४ ची दर्शनी किंमत यांच्यातील फरक किती ?
 १) ३९९६   २) ९६३९   ३) ३९६९   ४) ३९००
- १५) जर x ही ऋण संख्या असेल तर चुकीचा पर्याय पुढीलपैकी कोणता ?
 १) $x^2 < 0$ २) $x^2 > 0$ ३) $x^3 < 0$ ४) $x^4 > 0$

उत्तरसूची :

१-३,	२-१,	३-४,	४-४,	५-३,	६-१,
७-१,	८-२,	९-१,	१०-२,	११-१,	१२-२,
१३-१,	१४-१,	१५-१			

विभाज्यतेच्या कसोट्या

- **२ ची कसोटी** - ज्या संख्येच्या एकक स्थानी ०, २, ४, ६, ८ यांपैकी कोणताही अंक असेल तर त्या संख्येस २ ने निःशेष भाग जातो.
- **३ ची कसोटी** - ज्या संख्या, अंकांच्या, बेरजेला ३ ने निःशेष भाग जात असेल तर त्या संख्येला ३ ने निःशेष भाग जातो.
- **४ ची कसोटी** - ज्या संख्येच्या उजवीकडील दोन अंकी संख्येला ४ ने निःशेष भाग जात असेल तर त्या संख्येला ४ ने निःशेष भाग जातो.
- **५ ची कसोटी** - जर संख्येच्या एकक स्थानी ० किंवा ५ असेल तर त्या संख्येला ५ ने निःशेष भाग जातो.
- **६ ची कसोटी** - २ आणि ३ ची कसोटी पात्र होत असेल तर त्या संख्येला ६ निःशेष भाग जातो.
- **७ ची कसोटी** - प्रथम दिलेल्या संख्येच्या अंकाचे दोन विभाग करावे पहिला विभाग उजवीकडून तीन अंक आणि दुसरा विभाग उरलेल्या अंकांचा, दोन्ही विभागांची वजाबाकी करावी. (मोठीतून लहान वजा करावी) वजाबाकीस ७ ने निःशेष भाग गेला तर त्या संख्येस ७ ने निःशेष भाग जातो.
- **८ ची कसोटी** - संख्येतील शेवटचे तीन अंकी संख्येला ४ ने निःशेष भाग जात असेल किंवा शेवटचे तीन अंक ० असतील तर त्या संख्येला ८ ने निःशेष भाग जातो.
- **९ ची कसोटी** - संख्येतील अंकांच्या बेरजेला ९ ने निःशेष भाग जात असेल तर त्या संख्येला ९ ने निःशेष भाग जातो.
- **१० ची कसोटी** - संख्येच्या एकक स्थानी ० असेल तर त्या संख्येला १० निःशेष भाग जातो.
- **११ ची कसोटी** - संख्येतील समस्थानी असलेल्या अंकांची बेरीज व विषमस्थानी असलेल्या अंकांची बेरीज समान असेल किंवा त्यांच्या वजाबाकीस ११ ने निःशेष भाग जात असेल तर त्या संख्येला ११ ने निःशेष भाग जातो.
- **१२ ची कसोटी** - संख्येतील दशक, एकक दोन अंकी संख्येला ४ ने निःशेष भाग जातो आणि संख्येतील अंकांच्या बेरजेला ३ ने भाग जात असेल तर त्या संख्येस १२ ने निःशेष भाग जातो.

- १३ ची कसोटी - ७ च्या कसोटीप्रमाणे दोन्ही विभागाच्या वजाबाकीला १३ ने निःशेष भाग जात असेल तर त्या संख्येला १३ ने निःशेष भाग जातो.

प्रश्नसंच

- १) ५*३९१ या संख्येस ११ ने निःशेष भाग जात असेल तर *च्या जागी कोणता अंक असावा?
  - १) २
  - २) ३
  - ३) ४
  - ४) ०
- २) पुढीलपैकी कोणत्या संख्येला ८ ने निःशेष भाग जातो ?
  - १) ५०३८२
  - २) ५०२८३
  - ३) ५०२३८
  - ४) ५०३२८
- ३) ७*५४*४ या संख्येस ७ ने निःशेष भाग जाण्यासाठी * चे जागी खालीलपैकी कोणता अंक असावा ?
  - १) ०
  - २) १
  - ३) २
  - ४) वरीलपैकी कोणताही
- ४) ७२*८ या संख्येला ६ ने निःशेष भाग जाण्यासाठी पुढीलपैकी कोणता अंक असावा ?
  - १) ०
  - २) १
  - ३) २
  - ४) ३
- ५) ५०३९१ या संख्येस ११ ने निःशेष जातो कारण पुढीलपैकी कोणते विधान सत्य आहे ?
  - १) संख्येतील सर्व अंक विषम आहे.
  - २) सम स्थानी असलेल्या अंकाची बेरीज आणि विषम स्थानी असलेल्या अंकाची समान आहे.
  - ३) प्रत्यक्ष भागाकार करून पाहावे लागते.
  - ४) वरीलपैकी सर्व विधान
- ६) ३,५, आणि ९ ने निःशेष भाग जाणारी तीन अंकी सर्वात लहान संख्या आणि तिच्यापुढील क्रमवार विषम संख्या यांची सरासरी किती ?
  - १) १८०
  - २) १८२
  - ३) १८४
  - ४) १८६
- ७) ९८७६३* या संख्येस ७ ने निःशेष भाग जातो आणि तेच अंक प्रत्येकी एकदाच वापरूनतयार केलेली सर्वात लहान संख्या तिला देखील ७ ने निःशेष भाग जातो.तर * च्या जागी सर्वात लहान अंक कोणता ?
  - १) ०
  - २) १
  - ३) २
  - ४) ३
- ८) ११ ने निःशेष भाग जातो हे तपासून पाहण्यासाठी जी कसोटी वापरतात तो निकष पुढीलपैकी कोणता?
  - १) संख्येतील शेवटचे तीन अंकी संख्येला ११ ने निःशेष भाग जात असेल तर त्या संख्येला ११ हे निःशेष भाग जातो.
  - २) संख्येतील अंकांचे दोन भाग करावे, त्यांच्या वजाबाकीस ११ ने निःशेष भाग गेला तर त्या संख्येला ११ ने निःशेष भाग जातो.
  - ३) संख्येच्या उजवीकडून तीन अंकी संख्येचा एक विभाग उरलेल्या अंकांचा दुसरा विभाग असून त्यांची वजाबाकी शून्य येत असेल तर त्या संख्येस ११ ने निःशेष भाग जातो.
  - ४) संख्येतील समस्थानी असलेल्या अंकाची बेरीज आणि विषम स्थानी असलेल्या अंकाची बेरीज समान असेल तर त्या संख्येस ११ ने निःशेष भाग जातो.
- ९) पुढीलपैकी कोणत्या संख्येला ८ ने निःशेष जात नाही ?
  - १) ७२१७२२४
  - २) ६२३५४००
  - ३) ४२५३८३२
  - ४) ७२६१८४२
- १०) २९*८१*या संख्येस १३ ने निःशेष भाग जातो * च्या जागी पुढीलपैकी कोणता अंक असावा ?
  - १) ४
  - २) ३
  - ३) २
  - ४) १

उत्तरसूची : १-४, २-४, ३-४, ४-२, ५-२, ६-४, ७-१, ८-४, ९-४, १०-१

ल.सा.वि. व म.सा.वि

- **ल.सा.वि.** - (लघुत्तम साधारण विभाज्य) दिलेल्या संख्येपैकी प्रत्येक संख्येने निःशेष भाग जाणारी लहानात लहान संख्या म्हणजे ल.सा.वि. होय.
- **म.सा.वि.** - (महत्तम साधारण विभाज्यक) दिलेल्या प्रत्येक संख्येचा मोठ्यात मोठा सामाईक विभाज्यक म्हणजे म.सा.वि. होय.
- **ल.सा.वि. काढणे** - १) प्रत्येक संख्येचे अवयव पाडावे
२) सामाईक आणि असामाईक अवयव निवडावे
३) दिलेल्या सर्व संख्यातील सामाईक आणि असामाईक अवयवांचा गुणाकार हा इष्ट ल.सा.वि.होय
- **म.सा.वि. काढणे** - १) प्रत्येक संख्येचे अवयव पाडावे
२) प्रत्येक संख्येचे सामाईक अवयव निवडावे.
३) प्रत्येक संख्येतील सामाईक अवयवांचा गुणाकार म्हणजे इष्ट म.सा.वि होय.
- $म.सा.वि. \times ल.सा.वि. = संख्यांच्या गुणाकार$
- दोन सहमूळ संख्यांच्या ल.सा.वि. हा त्या दोन संख्यांच्या गुणाकार असतो.
- म.सा.वि. हा दिलेल्या संख्यापैकी सर्वात लहान संख्या किंवा तिच्यापेक्षाही लहान संख्या असते.
- ल.सा.वि. हा दिलेल्या सर्व संख्यापैकी सर्वात मोठी संख्या किंवा तिच्यापेक्षा मोठी संख्या असते.
- अपूर्णाकांचा ल.सा.वि. = $\frac{अंशांचा ल.सा.वि.}{छेदांचा म.सा.वि.}$
- अपूर्णाकांचा म.सा.वि. = $\frac{अंशांचा म.सा.वि.}{छेदांचा ल.सा.वि.}$

प्रश्नसंच

- १) ९, ३६, १०८, यांचा म.सा.वि. किती ?
१) ३६   २) ९   ३) २७   ४) ३४३
- २) दोन संख्यांचा गुणाकार २३६२५ आहे, आणि ल.सा.वि. ३२५ आहे तर त्या संख्याचा म.सा.वि. किती ?
१) ७५   २) ३५   ३) ४५   ४) १०५
- ३) $\frac{७}{१०}, \frac{१४}{४५}$ आणि $\frac{७}{१०}$ यांचा म.सा.वि. किती ?
१) $\frac{७}{१०}$ २) $\frac{७}{४५}$ ३) $\frac{७}{१०}$ ४) $\frac{७}{३७५}$
- ४) $\frac{७}{१०}, \frac{१४}{४५}$ आणि $\frac{७}{१०}$ यांचा ल.सा.वि. किती ?
१) $\frac{७}{१०}$ २) $\frac{७}{१०}$ ३) $\frac{१४}{५}$ ४) $\frac{५}{१४}$
- ५) दोन संख्यांचा म.सा.वि. १६ आणि ल.सा.वि. ३६ आहे अशा संख्यांच्या जोड्या किती ?
१) १   २) २   ३) अनेक   ४) एकही नाही
- ६) दोन संख्यांचा म.सा.वि. १२ आणि ल.सा.वि. ६०० असून एक संख्या २४ आहे तर त्या दोन संख्यांची सरासरी किती ?
१) २१४   २) १८३   ३) १६२   ४) १०६
- ७) तीन संख्या १:२:३ प्रमाणात आहे, आणि त्यांचा मसावि १२ आहे तर त्या संख्या कोणत्या ?
१) १२, २४, ३६   २) १०, २०, ३०   ३) ५, १०, १५   ४) ४, ८, १२
- ८) तीन संख्या १:२:३ प्रमाणात आहेत, त्यांचा लसावि १०८ आहे त्या संख्या कोणत्या ?
१) १५, ३०, ४५   २) ३६, ७२, १०८   ३) १०८, २१६, ३२४   ४) २४, ४८, ७२

- ९) दोन संख्यांचा मसावी ९ असून एक संख्या १०८ आहे आणि त्या संख्यांचा गुणाकार ९७२ आहे त्यांचा लसावि, मसावि यांची सरासरी किती ?
 १) १२   २) १२.५   ३) ५८   ४) ५८.५
- १०) दोन पूर्णांक संख्यांच्या मसावि xy असून लसावि हा मसावि पेक्षा २.५ पट मोठा आहे तर त्या संख्यांचा गुणाकार किती ?
 १) $\frac{4}{3}x^2y$ २) $\frac{4}{3}xy^2$ ३) $\frac{4}{3}xy$ ४) $\frac{4}{3}x^2y^2$
- ११) $(x + y)^2 (c + d)$ आणि $(x + y)^3 (c + d)^2$ यांचा लसावि किती ?
 १) $(x + y)^2 (c + d)^2$ २) $(x + y) (c + d)$
 ३) $(x + y)^3 (c + d)^3$ ४) $(x + y)^3 (c + d)^2$
- १२) ९ व १० या सहमूळ संख्या आहेत तर त्यांचा लसावि हा मसावि च्या किती पट आहे ?
 १) ६० पट   २) १८० पट   ३) २७० पट   ४) ९० पट
- १३) एका संख्येला ३, ५ व ७ ने भागले असता प्रत्येक वेळी १ बाकी उरते आणि ४ ने निःशेष भाग जातो, ती लहानात लहान संख्या कोणती ?
 १) २१६   २) ११६   ३) ३१६   ४) १०६

उत्तरसूची : १-२, २-१, ३-१, ४-३, ५-१, ६-३, ७-१, ८-२, ९-४, १०-४, ११-४, १२-४, १३-३

संख्येचे अवयव पाडणे

- कोणत्याही संख्येचे अवयव पाडतांना विभाज्यतेच्या कसोटया वापरून भाज्यक आणि भागाकार स्वरूपात अवयव मांडावेत.
- उदा. ९६ चे अवयव पाडा ?
 २×४८ ----- एकक ६ म्हणून २ ने निःशेष भाग
 $२ \times २ \times २४$ ----- एकक ८ म्हणून २ ने भाग
 $२ \times २ \times २ \times १२$ ----- एकक ४ म्हणून २ ने भाग
 $२ \times २ \times २ \times २ \times ६$ ----- एकक २ म्हणून पुन्हा २ ने भाग
 $२ \times २ \times २ \times २ \times २ \times ३$ ----- एकक ६ म्हणून २ ने भाग
 $\therefore ९६ = २ \times २ \times २ \times २ \times २ \times ३$

प्रश्नसंच

- १) १२ आणि ३८ यांचा सामाईक अवयव कोणता ?
 १) २   २) ३   ३) १९   ४) ४
- २) $x^2 - y^2$ आणि $x^2 - 2xy + y^2$ यांचे सामाईक अवयव कोणता ?
 १) $(x - y)$ २) $(x + y)$ ३) $(x - y)(x + y)$ ४) $(x - y)(x - y)$
- ३) x^2y आणि xy^2 आणि x^2y^2 यांचा सामाईक अवयव कोणता ?
 १) xy २) x^2y^2 ३) x^3y^3 ४) यांपैकी नाही
- ४) १०५, ३६ आणि ७२ यांचे सामाईक मूळ अवयव कोणता ?
 १) २   २) ३   ३) ५   ४) ७
- ५) ६५ आणि ७५ या संख्यामधील असामाईक अवयव कोणते ?
 १) ३, ५, १३   २) ३, १३   ३) १३, ५   ४) १३

उत्तरसूची : १-१, २-१, ३-१, ४-२, ५-१

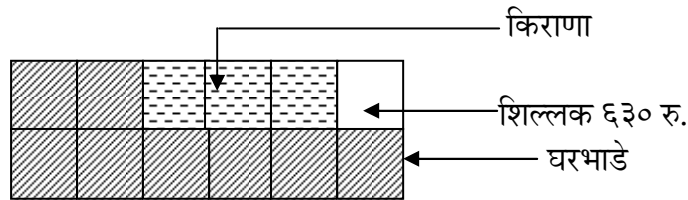
अपूर्णांक

- संबोध, तुलना, चढता-उतरता क्रम, बेरीज/वजाबाकी/गुणाकार/भागाकार.
- अपूर्णांक = $\frac{\text{अंश}}{\text{छेद}}$ छेद $\neq 0$
- अंशाधिक अपूर्णांक - अपूर्णांकातील अंश हा छेदापेक्षा मोठा असतो.
- छेदाधिक अपूर्णांक - अपूर्णांकातील छेद हा अंशापेक्षा मोठा असतो.
- पूर्णांकयुक्त अपूर्णांक - पूर्णांकासह अपूर्णांक
- पूर्णांकयुक्त अपूर्णांकाचे अपूर्णांकात रुपांतर करतांना
अंश = पूर्णांक $\times$ छेद + अंश; छेद = अपूर्णांकाचा छेद
- अंशाधिक अपूर्णांकाचे पूर्णांकयुक्त रुपांतर करतांना अंश = पूर्णांक $\div$ छेद यांच्या भागाकारातील बाकी छेद = अपूर्णांकाचा छेद पूर्णांक भागाकार
- सममूल्य अपूर्णांक - ज्या अपूर्णांकात संक्षिप्त रूप दिल्यानंतर किंमत एकच असते अशा अपूर्णांकांना सममूल्य अपूर्णांक असे म्हणतात. उदा. $\frac{1}{2}, \frac{4}{8}, \frac{16}{32}, \frac{13}{26}$
- अपूर्णांकाच्या अंशाला आणि छेदाला कोणत्याही शून्येतर संख्येने गुणले किंवा भाग दिला तर त्या अपूर्णांकाची किंमत बदलत नाही.
- समच्छेद अपूर्णांक - विविध अपूर्णांकाचा छेद समान करणे, त्यासाठी अपूर्णांकांच्या छेदाच्या ल.सा.वि. इतका समान छेद होण्यासाठी आवश्यक त्या संख्येने अपूर्णांकाच्या अंशाला आणि छेदाला गुणावे.
- **अपूर्णांक लहान/मोठे/समान -**
- समान अपूर्णांक - छेद समान असतांना अंश समान असतो.
- मोठा अपूर्णांक - छेद समान असतांना ज्याचा अंश मोठा असतो तो अपूर्णांक मोठा असतो.
- लहान अपूर्णांक - छेद समान असतांना ज्या ज्या अपूर्णांकाचा अंश लहान तो अपूर्णांक लहान असतो.
- भिन्न छेद असलेल्या अपूर्णांकांच्या तुलना करतांना प्रथम छेद समान करावा, त्यासाठी योग्य त्या शून्येतर संख्येने अंश व छेदाला गुणावे.
- **अपूर्णांकांची बेरीज/वजाबाकी** - अपूर्णांकांची बेरीज/वजाबाकी करण्यासाठी * ते अपूर्णांक समच्छेद असावे, नसल्यास समच्छेद रूप द्यावे. * दोन्ही अपूर्णांकाचा समान छेद मांडावा अंशस्थानी अपूर्णांकांतील अंशाची बेरीज/वजाबाकी मांडावी.
- **अपूर्णांकांचा गुणाकार** - दोन अपूर्णांकांतील अंशाचा गुणाकार अंशस्थानी आणि छेदांचा गुणाकार छेदस्थानी मांडून संक्षिप्त रूप द्यावे.
- **अपूर्णांकांचा भागाकार** - भाज्य अपूर्णांकाला भाज्यक अपूर्णांकाच्या गुणाकार व्यस्ताने गुणाकार करावा.
- **दशांश अपूर्णांक** - $\frac{1}{10}, \frac{1}{100}, \frac{1}{1000}$ इ. अपूर्णांकांना पूर्णांकयुक्त अपूर्णांकात रुपांतर केले तर 0.1, 0.01, 0.001 असे मांडतात. दशांश चिन्ह (.) टिंब लिहितात.
- दशांश चिन्हाच्या उजवीकडे 0 लिहिल्यास अपूर्णांकांची किंमत 10 पटीने ने कमी होते. याप्रमाणे जितके शून्य मांडले तितके 10 पटीने किंमत कमी होते.

- दशांश अपूर्णाकांची बेरीज-वजाबाकी - दशांश अपूर्णाकांची बेरीज वजाबाकी करण्यासाठी दशांश चिन्हांनंतर सजातीय स्थळांची बेरीज/वजाबाकी करावी.
- दशांश अपूर्णाकांचा गुणाकार - गुणाकार करतांना प्रत्येक संख्येत दशांश चिन्ह नाही हे गृहीत धरून गुणाकार करावा. गुणाकारतील एकूण दशांश स्थळे मोजून तेवढी स्थळे उजवीकडे सोडून उत्तरात दशांश चिन्ह मांडावे. (गुणाकारात तेवढी स्थळे नसतील तर उत्तराचा डावीकडे शून्य मांडून पूर्तता करावी.
- दशांश अपूर्णाकांचा भागाकार - भाज्यक दशांश अपूर्णाक असेल तर पूर्णाक होण्यासाठी जेवढी स्थळे दशांश चिन्ह उजवीकडे सरकवावे लागतील, (तेवढी स्थळे नसतील तर ० लिहून पूर्तता करावी.) नंतर भागाकार करावा.
- आवर्ती दशांश अपूर्णाक - व्यवहारी अपूर्णाकाला दशांश अपूर्णाकाचे रूप देतांना दशांश चिन्हांनंतर एखादा अंक किंवा अंकाचा गट पुन्हा-पुन्हा येत असेल तर अशा अपूर्णाकाना आवर्ती दशांश अपूर्णाक असे म्हणतात.
आवर्ती गट किंवा अंकावर . किंवा - असे चिन्ह मांडतात.
उदा. $\frac{1}{3} = 0.3333... \therefore 0.3$ किंवा $0.\bar{3}$ असे मांडतात.

प्रश्नसंच

- १) $\frac{3}{12} + \frac{9}{16} + \frac{5}{18}$ यांची बेरीज किती ?
 १) $\frac{226}{429}$ २) $\frac{234}{876}$ ३) $\frac{112}{326}$ ४) $\frac{211}{876}$
- २) $4\frac{4}{8}$, $3\frac{2}{3}$, $9\frac{3}{8}$, आणि $2\frac{4}{6}$ यापैकी सर्वात लहान अपूर्णाक कोणता ?
 १) $4\frac{4}{8}$ २) $3\frac{2}{3}$ ३) $9\frac{3}{8}$ ४) $2\frac{4}{6}$
- ३) $\frac{3}{8}$ च्या $\frac{6}{8}$ ला कितीने भागल्यास उत्तर ३ येते.
 १) $\frac{6}{12}$ २) $\frac{12}{6}$ ३) $\frac{6}{24}$ ४) $\frac{24}{6}$
- ४) $4\frac{4}{8}$; $3\frac{6}{8}$; $9\frac{3}{8}$ मध्ये खालीलपैकी कोणता अपूर्णाक मिळवल्यास बेरीज १ येते.
 १) $\frac{2}{6}$ २) $\frac{4}{6}$ ३) $\frac{2}{3}$ ४) यांपैकी नाही.
- ५) $\frac{1}{2} + \frac{1}{6} - \frac{1}{x} + \frac{1}{10} = \frac{11}{12}$ तर x ची किंमत किती ?
 १) $\frac{14}{3}$ २) $\frac{20}{14}$ ३) $\frac{14}{2}$ ४) $\frac{12}{12}$
- ६) रमेशचे मासिक उत्पन्न सोबतच्या आलेखाने दाखवले तर रमेशचे घरभाडे किती ?

- १) ५०४० रु.   २) ३५२० रु.   ३) ४८४० रु.   ४) ४४५८
- ७) अशोकने आपले उत्पन्नापैकी $\frac{1}{4}$ रक्कम किराणासाठी; $\frac{2}{3}$ रक्कम घरभाडेसाठी आणि ६३० रुपये शिल्लक टाकले तर अशोकने किराणासाठी किती खर्च केले?
 १) ५०४० रु.   २) १८९० रु.   ३) ४०५० रु.   ४) ९०१८ रु.
- ८) $\frac{6}{3}$; $\frac{14}{14}$; आणि $\frac{21}{10}$ यांचा मसावि किती ?
 १) $\frac{6}{30}$ २) $\frac{6}{345}$ ३) $\frac{6}{174}$ ४) $\frac{14}{450}$

- १) $४\frac{६}{१२} + ५\frac{५}{१२} - २\frac{८}{१२}$ ची किंमत ?
 १) $६\frac{१}{१२}$ २) $९\frac{७}{१२}$ ३) $६\frac{५}{१२}$ ४) $७\frac{१}{४}$
- १०) एका कार्यालयात एकूण कर्मचा-यापैकी $\frac{२}{५}$ पुरुष आणि उरलेल्या स्त्रिया आहेत. जर $\frac{१}{४}$ पुरुष आणि $\frac{२}{९}$ स्त्रिया गैरहजर असतील तर किती भाग पुरुष हजर होते ?
 १) $\frac{२३}{३०}$ २) $\frac{७}{३०}$ ३) $\frac{६}{२५}$ ४) $\frac{१}{२५}$
- ११) दोन संख्यांची बेरीज ४० आणि गुणाकार ३९६ आहे तर त्यांच्या गुणाकार व्यस्तांची बेरीज किती ?
 १) १४८   २) $\frac{१}{१४८}$ ३) $\frac{५}{३६}$ ४) $\frac{३६}{५}$
- १२) $५\frac{३}{४} + ४\frac{४}{५} + ७\frac{३}{८} + x = १८$ तर x ची किंमत किती ?
 १) $\frac{१}{४०}$ २) $\frac{३}{४०}$ ३) $\frac{५}{४०}$ ४) $\frac{१२}{४०}$
- १३) जर एका टाकीचा $\frac{१}{३}$ भाग ८० लिटर पाण्याने भरतो तर तिचा अर्धा भागात किती लिटर पाणी भरेन?
 १) २४० लि.   २) १२० लि.   ३) ८० लि.   ४) १०० लि.
- १४) एका हौदात $\frac{२}{३}$ भागात ९० लिटर पाणी भरते तर टाकीची धारकता किती ?
 १) १०० लि.   २) ११५ लि.   ३) १२५ लि.   ४) १३५ लि.
- १५) $\frac{१}{२}$ मध्ये $\frac{१}{८}$ किती आहे ?
 १) २   २) ४   ३) ८   ४) १६
- १६) $\sqrt{४४९} =$ किती ?
 १) $\frac{२}{३}$ २) $\frac{३}{२}$ ३) $\frac{२}{७}$ ४) $\frac{३}{११}$
- १७) $(३\frac{२}{५} + ४\frac{३}{७}) \div (३\frac{२}{५} - ४\frac{३}{७}) =$ किती ?
 १) $\frac{११}{७३}$ २) $\frac{७३}{११}$ ३) $\frac{१}{७}$ ४) $\frac{१}{११}$
- १८) छायांकित आकृतीची बेरीज खालीलपैकी कोणती आकृती अचूक आहे ?
 $\begin{array}{|c|c|c|} \hline \text{■} & \text{■} & \text{■} \\ \hline \end{array} + \begin{array}{|c|c|c|} \hline \text{■} & \text{■} & \text{■} \\ \hline \end{array} =$ किती ?
 १)   २)   ३)   ४)
- १९) $\frac{०.१ \times ०.००१}{०.०००१} =$ किती ?
 १) ०.०००१   २) ०.००१   ३) ०.०१   ४) १.०००
- २०) $२\frac{१}{२} + ३\frac{१}{२} + ४\frac{१}{२} = ?$
 १) ९.५   २) १०   ३) १०.५   ४) ११.५
- २१) $८८.०५ - ६९.४६७ = ?$
 १) १७.९१७   २) १८.५८३   ३) १७.५३८   ४) १७.४७८
- २२) १.३६ हे कोणत्या व्यवहारी अपूर्णाकचे दशांश रूप आहे ?
 १) $\frac{१३}{११}$ २) $\frac{१५}{११}$ ३) $\frac{१२}{११}$ ४) $\frac{१७}{११}$
- २३) $४.१८ \div ०.४१८ + ५२.७ \div ५.२७ =$ किती ?
 १) २०   २) ११०   ३) ०.४   ४) २००
- २४) जर $०.१९९३ \div १००० = १९९३ \times १०^{-७}$ तर $१९९.३ \div १०००० = १९९३ \times$ -----
 १) $१०^{-४}$ २) $१०^{-२}$ ३) $१०^{-५}$ ४) $१०^{-७}$

- २५) ४६८.३२५१ या संख्येमध्ये ५ या अंकाची स्थानिक किंमत किती ?
 १) ५×१०^{-२} २) ५×१०^{-३} ३) ५×१०^{-१} ४) ५×१०^{-४}
- २६) $६८ \times ८.३ + १.७ \times ६८ =$ किती ?
 १) २३६   २) २३.६   ३) ६८०   ४) ०६८
- २७) $\frac{५७.०३}{०.००१९०१} = k$ तर k ची किंमत किती ?
 १) ३×१०^४ २) ३×१०^३ ३) ३×१०^६ ४) ३×१०^५
- २८) $\frac{१५००००}{०.००००३} =$ किती ?
 १) ५×१०^५ २) ५×१०^८ ३) ५×१०^{१०} ४) ५×१०^{१३}
- २९) ६.०२ कि.ग्रॅ.- ९.७ हेक्टोग्रॅम + ४.५ डेकाग्रॅम = किती कि.ग्रॅ. ?
 १) ०.८२   २) ५०.९२   ३) ५०९.५   ४) ८.२
- ३०) ८.६३४६ या संख्येत उजवीकडील ६ ची स्थानिक किंमत ही डावीकडील ६ च्या स्थानिक किंमतीचा किती पट आहे ?
 १) १००   २) $\frac{१}{१०००}$ ३) $\frac{१}{१००}$ ४) १०००
- ३१) $०.००१५ \div १५ =$ किती ?
 १) १००००   २) ०.००१   ३) १०००   ४) ०.०००१
- ३२) $२.११८ + ३.१८ + ४.६ = ?$
 १) ९.१२३   २) ९.३०४   ३) ९.८९८   ४) ९.१४२
- ३३) १.४, १.४ आणि १.४४ यांतील लहान-मोठेपणाचा संबंध कोणता ?
 १) $१.४ < १.४ < १.४४$ २) $१.४ > १.४ > १.४४$
 ३) $१.४ < १.४४ < १.४$ ४) $१.४ > १.४४ > १.४$
- ३४) खालीलपैकी कोणता आवर्ती दशांश अपूर्णांक आहे ?
 १) $\frac{१}{८}$ २) $\frac{३}{४}$ ३) $\frac{२}{५}$ ४) $\frac{२}{७}$
- ३५) $४.००२ \div १.२$ पेक्षा ०.०३ ने लहान संख्या कोणती ?
 १) ३.३३०   २) ३.०३५   ३) ३३.०५   ४) ३.३०५
- ३६) ०.४९ मीटर = किती कि.मी. ?
 १) ०.०००४९   २) ०.००४९   ३) ०.०४९   ४) ०.४९
- ३७) ३२.००८ चे समान ८ भाग केल्यास प्रत्येक भागाची किंमत किती ?
 १) ४००१   २) ४.००१   ३) ४०.०१   ४) ४००.१
- ३८) खालीलपैकी कोणती संख्या पूर्ण वर्ग आहे ?
 १) १६८.१   २) ०.१६८१   ३) १६.८१   ४) १.६८१

उत्तरसूची :

१- २,	२- २,	३- ३,	४- ४,	५- ३,	६- १,	७- २,
८- १,	९- ४,	१०-१,	११-३,	१२-२,	१३-२,	१४-४,
१५- १,	१७-२,	१८-४,	१९-४,	२०-३,	२१-२,	२२-२,
२३- १,	२४-३,	२५-२,	२६-३,	२७-४,	२८-४,	२९-३,
३०-२,	३१- ४,	३२-३,	३३-३,	३४-४,	३५-४,	३६-१,
३७-२,	३८-२,					

वर्ग आणि वर्गमूळ

- वर्ग - एखादया संख्येला त्याच संख्येने गुणले असता मिळणा-या संख्येला दिलेल्या संख्येचा वर्ग म्हणतात.
  - वर्गमूळ - दिलेली संख्या ज्या संख्येचा वर्ग आहे तिला वर्गमूळ म्हणतात. वर्गमूळ $\sqrt{\quad}$ या चिन्हाने दाखवितात. उदा. $\sqrt{64} = 8$
  - **वर्ग करण्याची पद्धती -**
    - १) एकक स्थानी ५ असलेल्या संख्येचा वर्ग करणे - एकक (५) चा वर्ग (२५) लिहिणे. ५ च्या डावीकडे असलेली संख्या आणि तिची क्रमवार पुढची संख्या यांचा गुणाकार २५ च्या डावीकडे लिहावा. उदा. १) $25^2 = 25 \dots\dots 5$ चा वर्ग, $\therefore 25^2 = 625 \dots\dots 2$ आणि क्रमागत पुढची संख्या ३ यांचा गुणाकार ६; २) $45^2 = 7225$ ३) $115^2 = 13225$
    - २) एकक स्थानी १ असलेल्या दोन अंकी संख्या वर्ग करणे * प्रथम १ चा वर्ग लिहावा, * एकक सोडून उरलेल्या संख्येची दुप्पट करून त्यातील एकक १ च्या डावीकडे लिहावा (दशक हातचा ठेवावा.), * ज्याची दुप्पट केली त्या संख्येचा वर्ग करून त्यात हातचा मिळवावा ती संख्या डावीकडे लिहावी.

उदा. $41^2 = 1\dots\dots 1$ चा वर्ग. $41 \dots\dots 4$ ची दुप्पट (हातचा येत नाही.)
 $41^2 = 1681 \dots\dots 4$ चा वर्ग १६
 $41^2 = 1\dots\dots 1$ चा वर्ग. 4 ची दुप्पट १६ चा एकक ६ (हातचा एक)
 $41^2 = 1681 \dots\dots 4^2 +$ हातचा = ६५
    - ३) माहित असलेल्या संख्येच्या पुढील क्रमावार संख्येचा वर्ग करणे
 =माहित असलेल्या संख्येचा वर्ग + माहित असलेली संख्या + क्रमागत पुढची संख्या उदा. $25^2 = 625$; $26^2 = (25^2) + 25 + 26 = 625 + 25 + 26 = 676$
    - ४) एकक स्थानी ० असलेल्या संख्येचा वर्ग करणे
 * प्रथम ० दोन वेळा लिहावा. * एकक शिवाय उरलेल्या संख्येचा वर्ग लिहावा.
 उदा. १. $30^2 = 00 \dots\dots 0$ दोन वेळा; $30^2 = 900 \dots\dots 3$ चा वर्ग ९ २. $110^2 = 12100$
- वर्गमूळ काढणे**
अवयव पद्धतीने वर्गमूळ काढणे :
 * दिलेल्या संख्येचे मूळ अवयव पाडावे. * एक अवयव दोन वेळा असे- अवयवांचे गट पाडावे.
 * सर्व गटांच्या प्रतिनिधी अवयवांचा गुणाकार इष्ट वर्गमूळ होय.
 उदा. $121 = 11 \times 11 \therefore \sqrt{121} = 11$ $144 = 2 \times 2 \times 6 \times 6 \sqrt{144} = 2 \times 6 = 12$
- अपूर्णाकाचे वर्गमूळ काढणे :**
 * अंशाचे वर्गमूळ अंशस्थानी, आणि * छेदाचे वर्गमूळ छेदस्थानी
 * येणारा अपूर्णाक इष्ट वर्गमूळ होय. उदा. $\sqrt{\frac{9}{25}} = \frac{3}{5} = \frac{3}{5}$
- महत्वाचे :** * पूर्ण वर्ग संख्येच्या एकक स्थानी २,३,७ आणि ८ हे अंक कधीच नसतात.
 * पूर्ण वर्ग संख्येच्या शेवटी '०' असल्यास ती २,४,६,८ इतके असतात. (पूर्ण वर्ग संख्येचा शेवटी 'शून्ये' १,३,५,७,९ इतकी कधीच नसतात.
 * दशांश अपूर्णाकात पूर्ण वर्ग असणेसाठी दशांश चिन्हांनंतर २,४,६,८ इतकी स्थळे असतात

प्रश्नसंच

- १) जर $169 \times 41 = 6959$ तर $\sqrt{6959} =$ किती ?
 १) १३.३   २) ११७   ३) ११.७   ४) ११.३

- २) खालीलपैकी पूर्ण वर्ग संख्या कोणती ?
 १) ४३२५   २) ४३५६   ३) ४२४९   ४) ४६५०
- ३) खालीलपैकी कोणती पूर्ण वर्ग संख्या नाही ?
 १) १०२४   २) १०.२४   ३) १२.९६   ४) १२९.६
- ४) $\sqrt{\sqrt{\sqrt{२५६}}} = ?$
 १) १   २) २   ३) ३   ४) ४
- ५) $\sqrt{१६\frac{९}{२५}} = ?$
 १) $४\frac{३}{५}$ २) $१६\frac{३}{५}$ ३) $४\frac{९}{२५}$ ४) यापेक्षा वेगळे उत्तर
- ६) एका बागेत प्रत्येक रांगेत जितकी झाडे आहेत तितक्याच रांगा आहेत एका झाडासाठी १०रु. प्रमाणे बागेतील झाडांना एकूण खर्च ६२५० रु. तर प्रत्येक रांगेत किती झाडे आहेत ?
 १) ६२५   २) ५०   ३) २५   ४) ६००
- ७) एका वर्गातील जितके विद्यार्थी तितकीच रक्कम प्रत्येक विद्यार्थ्यांने सहलीसाठी वर्गणी जमा केली. मुख्याध्यापकांनी शाळेचा खर्च ७७५ रु. दिले. सहलीसाठी एकूण ५००० रु. जमा झाले तर त्या वर्गात विद्यार्थी किती ?
 १) ६५   २) ५०   ३) ५५   ४) ७०
- ८) $\sqrt{०.२११६} =$ किती ?
 १) ०.४६   २) ४.६   ३) ०.००४६   ४) यापेक्षा वेगळे उत्तर
- ९) $\sqrt{१२ + \sqrt{१२ + \sqrt{१२}}} =$ किती ?
 १) ३   २) ४   ३) ६   ४) ९
- १०) $\sqrt{\frac{६४.३२}{x}} = ४$ तर x ची किंमत किती ?
 १) ३.८   २) ६.२   ३) ४.०२   ४) ४.५
- ११) $\sqrt{१४.४००} + \sqrt{१४४.००} + \sqrt{१.४४००} =$ किती ?
 १) १२२.४   २) १४६.२   ३) १४४.५   ४) १३३.२
- १२) $\sqrt{x} + \sqrt{y} = १७$ आणि $\sqrt{x} - \sqrt{y} = १$ तर $\sqrt{xy} =$ किती ?
 १) ७०   २) ६०   ३) ७२   ४) ७४
- १३) $\sqrt{\frac{०.२८९}{०.००१२१}} =$ किती ?
 १) $\frac{१८१}{११}$ २) $\frac{१७०}{११}$ ३) $\frac{१७२}{११}$ ४) $\frac{१७५}{११}$
- १४) $\frac{०.०२४ \times ०.१२५}{०.०८ \times ०.०२५} =$ किती ?
 १) ०.१५   २) १.५   ३) ०.०१५   ४) ०.००१५
- १५) $०.२ + ०.०२ \times ०.००२ - ०.००२ = ?$
 १) ०.१९५६   २) ०.१९८०४   ३) ९१.८००४   ४) ०.००१९५६
- १६) $०.००१५ \div १५ = ?$
 १) १०.०००   २) ०.००१   ३) १०००   ४) ०.०००१
- १७) $२\sqrt{४९} + ३\sqrt{६४} + \sqrt{८१} = ५० - x$ तर $x = ?$
 १) ४   २) २   ३) ५   ४) ३

१८) जर $\sqrt{\sqrt{\sqrt{625}}} = x$ तर $x = ?$

- १) $5^{\frac{3}{2}}$ २) ५   ३) $5^{\frac{3}{4}}$ ४) 5°

१९) $\sqrt{12^{3x-2}} = 12^2$ तर $x =$ किती ?

- १) ४   २) २   ३) १   ४) ०

२०) जर $0.0000000025 = 0.25 \times 10^x$ तर $x =$ किती ?

- १) -१०   २) -८   ३) -९   ४) -१२

२१) $\sqrt{0.0001} = ?$

- १) ९   २) ०.९   ३) ०.०९   ४) ०.००९

२२) $\frac{\sqrt{1.21}}{x} = 10$ तर $x =$ किती ?

- १) १२.१   २) ०.१२१   ३) १२१   ४) ०.०१२१

२३) $0.000009 \times 0.000006 =$ किती ?

- १) 42×10^{-10} २) 4.2×10^{-12} ३) 42×10^{-12} ४) 0.42×10^{-12}

२४) जर $256 \times 123 = 47031$ तर $47031 \div 1.23 = ?$

- १) २.५७   २) २५.७   ३) ०.२५७   ४) ०.०२५७

२५) जर $P=12$ व $Q=26$ तर $\sqrt{2\sqrt{3}P + 3Q + 79} =$ किती ?

- १) १३   २) १७   ३) १९   ४) २१

उत्तरसूची :

- १- २, २- २, ३- ४, ४- २, ५- १, ६- ३, ७- १, ८- १, ९- २,
१०-३, ११-४, १२-३, १३-२, १४-२, १५-२, १६-४, १७-३, १८- १,
१९-२, २०-२, २१-३, २२-४, २३-३, २४-२, २५-१

गुणोत्तर व प्रमाण

गुणोत्तर : दोन सजातीय राशीपैकी पहिली राशी दुसरीच्या किती पट आहे, हे सांगण्यासाठी पहिल्या राशीला दुस-या राशीने भागावे. त्या गुणोत्तराला अतिसंक्षिप्त रूप द्यावे.

* ज्या राशीचे गुणोत्तर काढायचे त्या दोन्ही राशी सजातीय असणे आवश्यक असते.

* गुणोत्तर काढण्यासाठी दोन्ही राशींचे एकक समान असावे.

* गुणोत्तराला एकक नसते.

* गुणोत्तर % किंवा $a : b$ (a, b दोन राशी, $b \neq 0$) असे लिहितात.

प्रमाण : * समान गुणोत्तरे - दोन गुणोत्तरांचे अतिसंक्षिप्त रूप समान असते.

* प्रमाण : दोन गुणोत्तराच्या समानतेला प्रमाण म्हणतात.

* चार संख्या प्रमाणात असतील तर, अंत्यपदांचा गुणाकार = मध्यपदांचा गुणाकार

जर, $a : b = c : d$ असेल तर $a \times d = b \times c$ किंवा जर $a \times d = b \times c$ तर $a : b = c : d$

* जर, a, b, c या तीन संख्या प्रमाणात असतील तर,

$a \times c = b^2$ अंत्यपदांचा गुणाकार = मध्यपदांचा गुणाकार

*जर $\frac{a}{b} = \frac{c}{d}$ असेल तर $\frac{a}{c} = \frac{b}{d}$

उदा. $\frac{४५}{१३५} = \frac{७०}{x}$ तर $x = ?$

$x \times ४५ = १३५ \times ७०$; $x = \frac{१३५ \times ७०}{४५}$; $x = २१०$

प्रश्नसंच

- १) अशोकचे वय १२ वर्षे आहे. अशोक आणि सुमनच्या वयाचे गुणोत्तर ४:३ आहे त्यांच्या वयाचे ६ वर्षानंतरचे गुणोत्तर किती असेल ?
 १) ६:५   २) ५:६   ३) ४:३   ४) १:२
- २) जर $x + y : y + 1 : 1 + x = ६:७:८$ आणि जर $x + y + z = १४$ तर $z =$ किती ?
 १) ६   २) ७   ३) ८   ४) १४
- ३) $\frac{x}{३} + \frac{y}{४} + \frac{z}{७}$ तर $\frac{x+y+z}{z} = ?$
 १) ७   २) २   ३) $\frac{१}{७}$ ४) $\frac{१}{२}$
- ४) $x:२१ = २१:६३$ चार संख्या प्रमाणात आहे तर $x = ?$
 १) २   २) ३   ३) ५   ४) ७
- ५) २४ मजुरांची मजुरी ३००० रु. झाली. तर ९ मजुरांची मजुरी किती ?
 १) १११०   २) ११२५   ३) १११५   ४) ११२०
- ६) सीता आणि राजू यांच्या आजच्या वयांची बेरीज ४८ असून त्यांच्या वयाचे गुणोत्तर ५:१ आहे तर सीताचे आजचे वय काय ?
 १) ३६ वर्षे   २) ३२ वर्षे   ३) ४० वर्षे   ४) ४४ वर्षे
- ७) वडिल व मुलाच्या आजचे वयाचे गुणोत्तर २:१ आहे चार वर्षापूर्वी त्यांच्या वयाचे गुणोत्तर ९:४ होते. तर वडिलांचे आजचे वय किती ?
 १) ४० वर्षे   २) २० वर्षे   ३) ६० वर्षे   ४) ३० वर्षे
- ८) $x, १०$ आणि २५ या संख्या प्रमाणात आहे तर $x = ?$
 १) ८   २) २   ३) ४   ४) १०
- ९) २.५ लि. दूधाची किंमत ३ रु. आहे तर १० लि. दूधाची किंमत किती ?
 १) १२ रुपये   २) १५ रुपये   ३) १८ रुपये   ४) २० रुपये
- १०) १५ माणसे एक काम ४८ दिवसात करतात तर १० माणसे तेच काम किती दिवसात करतील ?
 १) २५ दिवस   २) २० दिवस   ३) ४० दिवस   ४) ३० दिवस
- ११) १० कि.ग्रॅ. साखरेला ३६० रु. पडतात. तर ७ कि.ग्रॅ साखरेची किंमत किती ?
 १) २५० रु   २) ३०० रु   ३) २५२ रु   ४) २६० रु
- १२) दोन अंकी संख्या आणि तिच्या अंकांची बेरीज यांचे गुणोत्तर ४:१ आहे आणि एकक स्थानचा अंक दशक स्थानच्या अंकापेक्षा ३ ने जास्त आहे. तर ती संख्या कोणती ?
 १) ३६   २) ४७   ३) ५८   ४) २५
- १३) एका रस्त्याचे काम २४ माणसे ४० दिवसात पूर्ण करतात. जर आणखी ६ माणसे जास्त दिली तर ते काम किती दिवसात पूर्ण करतील ?
 १) २८   २) ३३   ३) ३०   ४) ३२
- १४) २:३ आणि ५:७ या गुणोत्तरातील खालीलपैकी कोणते विधान सत्य आहे ?
 १) $२:३ = ५:७$ २) $२:३ > ५:७$ ३) $२:३ < ५:७$ ४) $२:३ \neq ५:७$

- १५) मुलाचे वय वडीलांच्या वयाच्या $\frac{3}{9}$ पट आहे . जर दोघांच्या वयातील फरक ४० वर्षे आहे तर आणखी १० वर्षांनी मुलाचे वय वडीलांच्यावयाच्या किती पट होईल ?
 १) $\frac{3}{6}$ २) $\frac{1}{3}$ ३) $\frac{1}{2}$ ४) $\frac{2}{3}$
- १६) २३.१ सेमी लांबीच्या दोरीचे २:५ या प्रमाणात भाग केले तर लहान भागांची लांबी किती सेमी ?
 १) ५.६   २) ६.६   ३) ६.०६   ४) ७.६
- १७) जर x आणि y समप्रमाणात आहे जेव्हा $x = \frac{3}{8}$ तेव्हा $y = \frac{1}{2}$, जर $y = ४$ असेल तर $x =$ किती ?
 १) $\frac{1}{6}$ २) ६   ३) ५   ४) $\frac{1}{5}$
- १८) x हा y शी व्यस्त प्रमाणात बदलतो. जेव्हा $x = २४$ तेव्हा $y = ३२$; तर $x = १६$ असतांना $y =$?
 १) १४   २) ५४   ३) १८   ४) ५६
- १९) जर २०० च्या ४४% म्हणजे ५० चा शेकडा किती ?
 १) १७६   २) ४४   ३) २२   ४) ११
- २०) अनिताचा पगार सुनितापेक्षा २०% ने कमी आहे तर सुनिताचा पगार अनिताच्या पगारापेक्षा किती टक्यांनी जास्त आहे ?
 १) $१६\frac{2}{3}\%$ २) २०%   ३) $३१\frac{1}{3}\%$ ४) २५%

उत्तरसूची: १-१, २-१, ३-२, ४-४, ५-२, ६-३, ७-१,
 ८- ३, ९- १, १०-४, ११-३, १२-१, १३-४, १४-३, १५- ३,
 १६-२, १७-२, १८-४, १९-४, २०-२.

शेकडेवारी

- शेकडेवारी : वेगवेगळ्या अंकांच्या संदर्भात परस्परांची तुलना करण्यासाठी १०० पैकी हिस्सा असे वर्णन करतात. त्यालाच शेकडा असे म्हणतात. तो % चिन्हाने दर्शवतात.
 उदा. सिमाला इ.१० वीत ७०० पैकी ५०० गुण मिळाले तर तिला १०० पैकी मिळाले गुण म्हणजे शेकडा गुण होय. ∴ सिमाला $\frac{५००}{७००}$ तर १०० पैकी $= \frac{५००}{७००} \times १०० = ७१.४२$ ∴ शेकडा ७१.४२ किंवा ७१.४२%
- शेकडेवारीचा उपयोग नफा-तोटा, सूट-कमिशन इ. मध्ये अधिक होतो.

प्रश्नसंच

- १) १६०० चे २५% म्हणजे किती ?
 १) ८००   २) ४००   ३) १०००   ४) १२००
- २) एका संख्येच्या २०% तून २० वजा केल्यास २० उरतात. तर ती संख्या कोणती ?
 १) १००   २) २००   ३) ३००   ४) ४००
- ३) एका पेटीत ५०० फळे आहेत त्यापैकी ३०% आंबा, २५% डाळिंब, व बाकी इतर फळे आहेत तर आंबा व बाकी इतर फळे किती आहेत ?
 १) १५०   २) २००   ३) २७५   ४) ३००

- ४) रमेश आपल्या उत्पन्नाच्या ६% सामाजिक कामासाठी खर्च करतो. आणि ४४% घरखर्चासाठी वापरतो, ३५% आरोग्यासाठी वापरतो त्याचे उत्पन्न २५००० रुपये असेल तर आरोग्य आणि इतर बाबींवर एकूण किती खर्च होतो ?
 १) १५५००   २) १५०००   ३) १००००   ४) १२५००
- ५) एका वस्तूच्या किंमतीवर ८% सूट देवून पुन्हा १०% सूट मिळते तर एकूण सूट किती टक्के मिळते ?
 १) १८%   २) १७.२%   ३) ९%   ४) १.७२%
- ६) एक गाय ४५० रु विकल्यामुळे १०% तोटा होतो; तर २५% नफा होण्यासाठी ती गाय किती रुपयास विकावी लागेल ?
 १) ६२५रु   २) ६००   ३) ९००   ४) ५६०
- ७) २००० चे ५% च्या ५% किती ?
 १) ५   २) १०   ३) ०.५   ४) २५
- ८) १३०० रु किंमतीची वस्तू २०% वाढ केली परंतु त्यामुळे विक्री कमी झाली म्हणून दुकानदाराने आता ती किंमत २०% ने कमी केली तर आता त्या वस्तूची किंमत किती ?
 १) १३००   २) १२५६   ३) १२५२   ४) १२४८
- ९) एका बागेत ७८% झाडे मोसंबीची आहेत १३% झाडे संत्र्याची आहेत व बाकीची ५४ झाडे लिंबाची आहेत तर त्या बागेत मोसंबीची झाडे किती आहेत ?
 १) ४५६   २) ४५८   ३) ४६४   ४) ४६८
- १०) एक मोबाईल २०% नफा घेऊन विकला , तो मोबाईल २०% तोटा घेऊन विकला तर ६००रु फरक पडला असता तर मोबाईलची मूळ किंमत किती रुपये असेल ?
 १) १०००   २) १५००   ३) १६००   ४) १४००
- ११) एका आयताची लांबी १०% ने वाढवली व रुंदी १०% ने कमी केली. तर नवीन आयताच्या क्षेत्रफळात किती टक्के बदल होईल ?
 १) १% कमी   २) १% वाढ   ३) फरक पडणार नाही   ४) माहिती अपूर्ण
- १२) ६२ चा १% म्हणजे किती ?
 १) ०.६२   २) ६.२   ३) ०.०६२   ४) ६२
- १३) $\frac{२}{५}$ या अपूर्णाकाचे शेकडेवारीत रुपांतर खालीलपैकी कोणते ?
 १) ५०%   २) १०%   ३) २०%   ४) ४०%
- १४) ८४० चे ३०% + $x = २४०० - २०००$ तर x किंमत किती ?
 १) १६८   २) १४८   ३) २५२   ४) २३२
- १५) एका गावच्या लोकसंख्येत ५% ने वाढ झाली तेव्हा ती ८१९० होती तर वाढ होण्यापूर्वी त्या गावची लोकसंख्या किती होती ?
 १) ८०००   २) ४८००   ३) ७७५०   ४) ७६००
- १६) एका वस्तूची किंमत २०% ने वाढवल्यामुळे वस्तूचा खप २०% ने कमी झाला तर उत्पन्नावर काय परिणाम होईल ?
 १) कायम राहिल   २) २% ने वाढेल   ३) ४.१% ने कमी होईल   ४) २% ने कमी होईल
- १७) सविताला गणित विषयात १२० गुणांपैकी ९६ गुण मिळाले तर तिला शेकडा किती गुण मिळाले ?
 १) ६०   २) ७५   ३) ८०   ४) ८५
- १८) ११०० चे $x\%$ म्हणजे ३३०० चे ७% तर $x =$ किती ?
 १) २१   २) ७७   ३) ३   ४) $\frac{१}{३}$
- १९) एक संख्येचा शेकडा २ म्हणजे १२ तर ती संख्या कोणती ?

१) ४००	२) ६००	३) १२००	४) २४००			
उत्तरसूची :						
१-२,	२-२,	३-३,	४-४,	५-२,	६-१,	७-१,
८-४,	९-४,	१०-२,	११-१,	१२-१,	१३-४,	१४-२,
१५-२,	१६-३,	१७-३,	१८-१,	१९-२		

नफा तोटा

खरेदी - वस्तु विकत घेण्यासाठी दिलेली रक्कम.

- विक्री - वस्तु विकून मिळालेली रक्कम.
- नफा - जेव्हा खरेदी किंमतीपेक्षा विक्री किंमत जास्त असते.
- तोटा - जेव्हा खरेदी किंमतीपेक्षा विक्री किंमत कमी असते.

नफा = विक्री - खरेदी ; तोटा = खरेदी - विक्री

- शेकडा नफा = $\frac{\text{नफा}}{\text{खरेदी}} \times 100$
- शेकडा तोटा = $\frac{\text{तोटा}}{\text{खरेदी}} \times 100$

प्रश्नसंच

- एका सायकलची किंमत १५०० रु आहे ती १७०० रु.स विकली तर या व्यवहारात किती % नफा झाला ?
 १) २०%   २) १३%   ३) १७%   ४) १३.३%
- १० पेनची किंमत २५० रु आहे या व्यवहारात २५% नफा होण्यासाठी एका पेनची किती रुपये ठेवावी ?
 १) ३१.२५   २) २५   ३) २७.५०   ४) ३२
- एका दुकानदाराने एक सायकल श्यामला २०% नफा घेऊन विकली आणि श्यामने तीच सायकल रामला २५% नफा घेऊन विकली रामला ती सायकल ३००० रु.स पडली तर दुकानदाराने सायकल किती रुपयास घेतली ?
 १) २०००   २) ३०००   ३) १०००   ४) १५००
- एक खेळणी ४५० रु.ला विकल्याने होणारा नफा हा ती वस्तु ३२० रु विकल्याने होणा-या नफ्यापेक्षा ३० रु. ने जास्त आहे. तर खेळणीची किंमत किती रुपये ?
 १) ३५०   २) ४००   ३) ३७०   ४) ४२०
- एक वस्तु २२४०० रु विकल्याने १२% नफा झाला तर एकूण नफा किती ?
 १) २४०० रु   २) ३६०० रु   ३) ८०० रु   ४) २४५० रु
- जर एका वस्तूची विक्री किंमत खरेदीच्या $\frac{५}{३}$ पट आहे तर नफा किती टक्के आहे ?
 १) $२०\frac{२}{३}\%$ २) $२०\frac{१}{३}\%$ ३) $२५\frac{१}{३}\%$ ४) $३३\frac{१}{३}\%$
- एका वस्तूची किंमत २०% वाढवली असता विक्री विक्री २०% कमी झाली तर व्यवहारात नफा झाला की तोटा आणि किती ?
 १) २०% नफा   २) ४% तोटा   ३) १०% तोटा   ४) १०% नफा
- एका दुकानदाराने ६०० रु. किंमतीला घेतलेले घडयाळ २०% नफा घेऊन विकले तर घडयाळाची विक्री किंमत किती ?
 १) ६५० रु   २) ५२० रु   ३) ७२० रु   ४) ७०० रु
- एका दुकानदाराने ५० रु दराने १२ पुस्तके खरेदी केले व ४० रु. दराने विकले या व्यवहारात किती टक्के तोटा झाला ?

- १) २०%   २) १०%   ३) १५%   ४) १२%
- १०) अमितने ४०० रु.ची साखर खरेदी केली, त्यापैकी $\frac{3}{4}$ साखर १०% तोट्याने विकली व उरलेली साखर १०% नफ्याने विकली. शेवटी अमितला नफा झाला की तोटा आणि किती टक्के ?
- १) ५% तोटा झाला   २) ५% नफा झाला
३) $5\frac{2}{3}$ % तोटा झाला   ४) $5\frac{2}{3}$ % नफा झाला
- ११) सचिनने एक पेन ६० रु.ला विकला तेव्हा त्याला खरेदीच्या $\frac{1}{4}$ इतका नफा झाला तर पेनची खरेदी किंमत किती ?
- १) ४८ रु.   २) ५० रु.   ३) ४५ रु.   ४) ५२ रु.
- १२) एक टेबल ७२० रु.स विकल्याने २०% नफा झाला तर टेबलची खरेदी किंमत किती ?
- १) ५७५ रु.   २) ५५० रु.   ३) ६०० रु.   ४) ६२० रु.
- १३) एका वस्तुची विक्रीची किंमत खरेदीच्या दीडपट आहे तर नफा किंवा तोटा दर्शवणारे पुढीलपैकी सत्य विधान कोणते ?
- १) खरेदी इतका नफा   २) विक्री इतका नफा   ३) विक्रीच्या निमपट नफा   ४) खरेदीच्या निमपट नफा
- १४) एका वस्तुची विक्रीची किंमत १०% ने वाढवली परंतु खप कमी होऊ लागल्याने पुन्हा १०% ने कमी केली तर आता नफा किंवा किती टक्के झाला ?
- १) १% तोटा   २) १% नफा   ३) नफा/तोटा नाही   ४) १०% तोटा
- १५) एक वस्तू विकल्यामूळे विक्रेत्याला ४% तोटा होतो, जर त्या वस्तूची विक्री किंमत ५५० रु.नी वाढविली असती तर ६% नफा झाला असता यावरून वस्तूची मूळ किंमत किती रुपये ?
- १) २७५०   २) ५५००   ३) ७७५०   ४) ६०००

उत्तरसूची :

- १-४,   २-१,   ३-१,   ४-३,   ५-१,   ६-४,   ७-२,   ८-३,
९-१,   १०-१,   ११-२,   १२-३,   १३-४,   १४-१,   १५-१

विविध परिमाणे, मापन व कॅलेंडर

लांबी मोजण्याचे परिमाण - मीटर

- वस्तुमान मोजण्याचे परिमाण - ग्रॅम
- धारकता मोजण्याचे परिमाण - लिटर
- किलो-हेक्टो-डेका-मी/ग्रॅम/लि. - डेसी - सेंटी - मिली
- प्रत्येक एकक उजवीकडून डावीकडे १० च्या पटीत असते :: (रुपांतर करतांना १० ने गुणावे)
- **कालमापन-** ६० मिनिटे=१ तास, ६० सेकंद=१ मिनिट, १ तास=३६०० सेकंद, २४ तास= एक दिवस, १२ महिने = १ वर्ष
- घडयाळातील प्रत्येक दोन अंकात उरलेले ३०° माप असते.
* दर मिनिटाला मिनिट काटा ६° ने सरकतो,
* दर मिनिटाला तास काटा ($\frac{1}{2}$)° ने सरकतो,
* दर दोन तासांच्या आकड्यांत ३०° चे अंतर असते.
- **लिप वर्ष :** ज्या वर्षात फेब्रुवारी महिन्यात २९ दिवस असतात त्या वर्षाला 'लिप वर्ष' म्हणतात.

- लिप वर्ष शोधणे - १) जर वर्ष पूर्ण शतकात (१०० चे पटीत) असेल आणि त्यास ४०० ने निःशेष भाग जात असेल तर ते लिप वर्ष गणले जाते. उदा. $\frac{२०००}{४००} = ५$ ∴ २००० हे लिप वर्ष आहे. $\frac{१९००}{४००}$ पूर्ण भाग जात नाही ∴ १९०० हे लिप वर्ष नाही.
- २) जर वर्ष पूर्ण शतकात नसेल तेव्हा त्या वर्षाच्या शेवटच्यादोन अंकी संख्येला ४ ने निःशेष भाग जात असेल तर ते 'लिप वर्ष' गणले जाते. उदा. २०१२ या वर्षातील १२ ला ४ ने निःशेष भाग जातो. ∴ २०१२ हे लिप वर्ष आहे, २०१४ या वर्षातील १४ ला ४ ने निःशेष भाग जात नाही, ∴ २०१४ हे लिप वर्ष नाही.
- इंग्रजी महिन्यात ३१ दिवस असणारे महिने - जानेवारी, मार्च, मे, जुलै, ऑगस्ट, ऑक्टोबर, डिसेंबर, (७ महिने)
  - इंग्रजी महिन्यात ३० दिवस असणारे महिने - एप्रिल, जून, सप्टेंबर, नोव्हेंबर (४ महिने)
  - लिप वर्ष असल्यास फेब्रुवारी महिन्यात २९ दिवस असतात.
लिप वर्ष नसल्यास २८ दिवस असतात.
  - दिलेल्या वर्षातील, दिलेल्या तारखेचा वार माहित असल्यास त्यापुढील दिलेल्या वर्षातील तारखेचा वार शोधणे -
- १) विचारलेले वर्ष हे लिप वर्ष नसेल तर पुढील वर्षी वार १ ने पुढे जातो. म्हणून जेवढे वर्ष पुढे जायचे तितके वार पुढे जावे लागते.
- २) पुढील वर्षात लिप वर्ष येत असेल तर त्यापुढील वार शोधण्यासाठी १ वार जास्तीने पुढे सरकावे.
उदा.१. २०१४ साली स्वातंत्र्यदिन शुक्रवारी येतो तर २०१६ साली स्वातंत्र्यदिन कोणत्या वारी असेल ? २०१४ आणि २०१५ लिप वर्ष नाही. म्हणून १ ने वार पुढे जातो. २०१६ हे लिप वर्ष आहे म्हणून २ ने वार पुढे जातो, एकूण ३ वार ने पुढे जातो. म्हणजे शुक्रवारच्या पुढे ३ ने असलेला वार सोमवार २०१६ साली स्वातंत्र्यदिन सोमवारी असेल. उदा.२. २०११ साली गांधी जयंती रविवारी होती तर २०१२ मध्ये गांधी जयंतीला कोणता वार असेल ?
- २०११ हे लिप वर्ष नाही. २०१२ हे लिप वर्ष आहे. ∴ २ ने वार पुढे सरकेल २०१२ ला गांधी जयंती २ वार ने पुढे, रविवार पासून दोन वार पुढे म्हणजे मंगळवार येतो.

प्रश्नसंच

- १) १३ मी ७ सेमी. = किती किमी ?
१) ०.०१३७   २) ०.१३७   ३) ०.१३०७   ४) ०.०१३०७
- २) दर दोन मी अंतरावर १ याप्रमाणे ५० मी अंतरावर अंतरावर किती खांब लावता येतील ?
१) २४   २) २६   ३) २५   ४) २३
- ३) ६० मी. लांब आणि ३० मी. रुंद अशा आयताकृती प्लॉटला दर ३ मी.ला एक याप्रमाणे कंपाउंड करण्यासाठी किती खांब लागतील ?
१) ६१   २) ६०   ३) ६२   ४) ५९
- ४) एका विद्यार्थ्यासाठी १०० ग्रॅम तांदूळ रोज लागतो तर एक दिवसाला १७५ विद्यार्थ्यांना किती कि.ग्रॅ. तांदूळ लागेल ?
१) १७५   २) १७.७५   ३) १७.५   ४) १७.०५
- ५) १८मी.८डेमी.८सेमी + १०मी.७डेमी.७डेमी.७सेमी + ८मी.३डेमी.५सेमी. = किती किमी ?
१) ३८   २) ०.३८   ३) ०.०३८   ४) ३.८
- ६) ९८७६५४ सेंटिग्रॅम = किती हेक्टोग्रॅम ?
१) ९८७.६५४   २) ९८.७६५४   ३) ९८७६.५४   ४) ९.८७६५४

- ७) ५०० सेमी + ५० मी + ५ किमी = ?
 १) ५५ मी   २) ५०० मी   ३) ५५५ मी   ४) ५०५५ मी
- ८) २०१४ मध्ये प्रजासत्ताक दिन सोमवारी येत असेल तर २०१२ मध्ये प्रजासत्ताक दिनाचा कोणता वार होता ?
 १) रविवार   २) शनिवार   ३) शुक्रवार   ४) मंगळवार
- ९) तास काटा आणि मिनिट काटा यांच्यात 60° कोन घड्याळात किती वाजता होईल ?
 १) ३ वाजता   २) ५ वाजता   ३) ११ वाजता   ४) २ वाजता
- १०) १० वाजून ३० मिनिटे वाजता घड्याळाचा तास काटा व मिनिट काटा यांच्यामध्ये किती मापाचा कोन होईल ?
 १) 107.5° २) 135° ३) 112.5° ४) 125°
- ११) ८ वाजून २० मिनिटांनी घड्याळाचा तास काटा आणि मिनिट काटा यात यांच्यात किती मापाचा कोन होईल ?
 १) 110° २) 130° ३) 120° ४) 150°
- १२) ५० पैशाची ८० नाणी देऊन त्या रामेत ५ रुच्या किती नोटा मिळतील ?
 १) ५   २) ६   ३) ७   ४) ८
- १३) ०.७ किमी + ७० डेका.मी. + ७००० डेसीमीटर + ७००००० मिमी = किती मीटर ?
 १) ७०००   २) २८००   ३) ७७७७   ४) ७७००
- १४) १० कि.ग्रॅ. १२० ग्रॅ साखर ४ जणात सारखी वाटली तर प्रत्येकाच्या वाटयाला किती साखर आली ?
 १) २ कि.३०ग्रॅम   २) २.५ कि.३० ग्रॅम   ३) १ कि.५३० ग्रॅम   ४) २ कि. ५३० ग्रॅम
- १५) एका बादलीत १० लिटर पाणी मावते त्यात ४ लिटर पाणी भरले तर बादलीचा कितवा हिस्सा पाण्याने भरेल ?
 १) $\frac{4}{2}$ २) $\frac{3}{4}$ ३) $\frac{4}{5}$ ४) $\frac{4}{8}$
- १६) १० रु प्रति लिटर दराने दररोज १ लिटर दूध घेतले तर फेब्रुवारी २००८ या महिन्यात दुधाचे बील किती ?
 १) ३०० रु   २) २५० रु   ३) २९० रु   ४) ३१० रु
- १७) ०.६ कि.लि.+ ६० डेका.लि.+ ६००० डेसी.लि. + ६००००० मि.लि.= किती लिटर ?
 १) २४००   २) ६६६६   ३) ६०००   ४) ६६००
- १८) प्रत्येकी ३ मी. लांबीचे दोन आणि २.५ मी. लांबीचे चार गज एकमेकांना जोडून लांब गज तयार केला मोठ्या गजाची लांबी किती मीटर ?
 १) ५.५   २) १०   ३) १६   ४) १३
- १९) चार हजार दहा रुपये रकमेत फक्त पाच रु. च्या किती नोटा येतील ?
 १) ८०२   २) ८५२   ३) ४४२   ४) ६०२
- २०) दुपारचे २ वाजून ५८ मि. अगोदर ४ तास ५९ मि. किती वाजले ?
 १) सकाळ ९:५७   २) सकाळ ९:५९   ३) सकाळ १०:०१   ४) दुपार ९:५९
- २१) काही आंब्याचे वजन ४ कि.६००ग्रॅ. आणि काही सफरचंदांचे वजन १ कि.४५०ग्रॅ. तर आंब्याचे वजन सफरचंदाच्या वजनापेक्षा कितीने जास्त आहे ?
 १) ४ कि.५०ग्रॅ.   २) १ कि.१५०ग्रॅ.   ३) १ कि.२००ग्रॅ.   ४) १५०ग्रॅम
- २२) अशोकजवळ ५० पैशांची १५ नाणी आहेत, जर त्याने ५.५० रु. खर्च केले तर त्याच्याकडे किती रक्कम शिल्लक राहिली ?
 १) ०.५०रु.   २) १.००रु.   ३) १.५०रु.   ४) २.०० रु.
- २३) शाहू महाराज जयंती २६ जून २०१४ ला गुरुवारी झाली तर २०१६ साली कोणता

वार असेल ?

- १) गुरुवार   २) शुक्रवार   ३) शनिवार   ४) रविवार
- २४) २०१४ ला आषाढी एकादशी सोमवारी येते तर २०१२ ला आषाढी एकादशीला कोणता वार होता?
- १) सोमवार   २) मंगळवार   ३) शुक्रवार   ४) शनिवार
- २५) ९८७६५४ सेंटिग्रॅम = किती हेक्टीग्रॅम ?
- १) ९८७.६५४   २) ९८.७६५४   ३) ९८७.५४   ४) ९.८७६५४

उत्तरसूची :

- १-४,   २-२,   ३-२,   ४-३,   ५-३,   ६-२,   ७-४,   ८-३,
- ९-४,   १०-१,   ११-२,   १२-४,   १३-२,   १४-४,   १५-२,   १६-३,
- १७-१,   १८-३,   १९-२,   २०-२,   २१-२,   २२-४,   २३-४,   २४-३,
- २५-२

काळ, काम, वेग व चलन

- वेग = $\frac{\text{अंतर}}{\text{वेळ}}$
- अंतर = वेग × वेळ
- वेळ = $\frac{\text{अंतर}}{\text{वेग}}$ वेगाचे एकक किमी/तास/किंवा मी./सेकंद
१ किमी/तास = १००० मी/३६००सेकंद = $\frac{५}{१८}$ मी./से.ने गुणले.
- जेव्हा रेल्वे एखादी व्यक्ती किंवा खांब ओलांडते, तेव्हा ती रेल्वेच्या लांबीइतके अंतर कापते.
- जेव्हा रेल्वे प्लॅटफॉर्म/बोगदा ओलांडते तेव्हा ती (रेल्वेची लांबी + प्लॅटफॉर्म/बोगदा/पूल लांबी) इतके अंतर कापते.
- एखाद्या वाहनाचा जाताना वेग x आणि येतांना y असून दोन्ही अंतरे समान असेल तर सरासरी वेग = $\frac{2xy}{x+y}$
- रेल्वेगाडीला एक खांब ओलांडण्यासाठी लागलेला वेळ = $\frac{\text{रेल्वेची लांबी}}{\text{रेल्वेचा वेग}}$
- रेल्वेगाडीला प्लॅटफॉर्म ओलांडण्यास लागलेला वेळ = $\frac{\text{रेल्वेची लांबी} + \text{प्लॅटफॉर्मची लांबी}}{\text{रेल्वेचा वेग}}$
- गाड्या विरुद्ध दिशेने जात असतील तर
  - परस्पराना जवळ येण्यासाठी लागलेला वेळ = $\frac{\text{दोन्हीतील अंतर}}{\text{दोन्हीच्या वेगाची बेरीज}}$
  - परस्पराना पार करण्यासाठी लागलेला वेळ = $\frac{\text{दोन्ही गाड्यांच्या लांबीची बेरीज}}{\text{दोन्हीच्या वेगाची बेरीज}}$
- गाड्या एकाच दिशेने जात असतील तर
  - समान वेगाने जाणा-या गाड्या जवळ येण्यास लागणारा वेळ = $\frac{\text{जादा वेळेतील अंतर}}{\text{दोन्हीच्या वेगातील फरक}}$
  - गाड्या एकमेकींना पार करण्यासाठी लागणारा वेळ = $\frac{\text{दोन्ही गाड्यांच्या लांबीची बेरीज}}{\text{दोन्हीच्या वेगातील फरक}}$
  - एखाद्या गाडीचा वेग प्रत्यक्ष वेगापेक्षा $\frac{a}{b}$ पट असेल तर विशिष्ट ठिकाणापर्यंत जाण्यासाठी लागलेला वेळ प्रत्यक्ष वेळेपेक्षा $\frac{a}{b}$ पट असतो.
- चलन : एका राशीतील बदलामुळे जेव्हा दुस-या राशीत बदल होतो, त्या बदलास 'चलन' म्हणतात.

- **समचलन** : जेव्हा एका राशीतील वाढीमुळे दुस-या राशीत वाढ होते किंवा एक राशी कमी झाल्यामुळे दुसरी राशी कमी होते त्यास समचलन म्हणतात.
समचलनात एका राशीचे दुस-या राशीशी गुणोत्तर कायम राहते.
उदा. मजूरांची संख्या आणि मजूरी समचलनात बदलते.
- **व्यस्त चलन** : जेव्हा एका राशीत वाढ झाल्यामुळे दुस-या राशीत घट होते किंवा एका राशीत घट झाल्यामुळे दुस-या राशीत वाढ होते, त्यास व्यस्त चलन म्हणतात.
मजूरांची संख्या आणि कामाचे दिवस व्यस्त चलनात बदलतात.
- वेग कायम असतांना अंतर आणि वेळ समलनात असतात. अंतराचे गुणोत्तर=वेळेचे गुणोत्तर
- वेळ कायम असतांना अंतर आणि वेग समलनात असतात. अंतराचे गुणोत्तर=वेगाचे गुणोत्तर
- अंतर कायम असतांना वेग आणि वेळ व्यस्त चलनात बदलतात.
वेळाचे गुणोत्तर = वेगाच्या गुणोत्तराची व्यस्त
- दिवसांची संख्या कायम असतांना मजूरांची संख्या आणि काम सम-प्रमाणात असते.
∴ मजूरांच्या संख्येचे गुणोत्तर = कामाचे गुणोत्तर
- मजूरांची संख्या कायम असतांना दिवस आणि काम सम-प्रमाणात असते.
∴ दिवसांच्या संख्येचे गुणोत्तर = कामाचे गुणोत्तर
- काम कायम असतांना मजूरांची संख्या आणि कामाचे दिवस व्यस्त प्रमाणात असतात.
∴ मजूरांच्या संख्येचे गुणोत्तर = कामाचे दिवसांचे गुणोत्तर व्यस्त
- एक नळ (पाईप) एक टाकी भरण्यास x तास लागत असतील तर $\frac{1}{x}$ तासात टाकीचा भरलेला भाग $=\frac{1}{x}$

प्रश्नसंच

- १) ३०० मी लांबीच्या ताशी २२ कि.मी. वेगाने जाणा-या आगगाडीला एक खांब ओलांडण्यास किती वेळ लागेल ?
१) १० सेकंद   २) १२ सेकंद   ३) १५ सेकंद   ४) २० सेकंद
- २) ताशी ४० किमी. वेगाने जाणा-या ४०० मी. लांबीच्या मालगाडीला ४०० मी. लांबीचा पूल ओलांडण्यास किती वेळ लागेल ?
१) १ मि.१२ सेकंद   २) १ मि.१५ सेकंद   ३) ३६ सेकंद   ४) १ मि.१० सेकंद
- ३) ताशी ५४ किमी. वेगाने जाणारी आगगाडी एक विजेचा खांब १८ सेकंदात ओलांडते तर आगगाडीची लांबी किती ?
१) ५४० मी.   २) १६२ मी.   ३) २७० मी.   ४) २८० मी.
- ४) ताशी ८० किमी. वेगाने जाणारी २६० मी. लांबीची रेल्वे एक बोगदा ४५ सेकंदात ओलांडते तर बोगदाचा लांबी किती ?
१) ५०० मी.   २) १ किमी.   ३) ७४० मी.   ४) ४८० मी.
- ५) एक रेल्वेगाडी ४८ किमी./तास वेगाने ५० मिनिटात काही अंतर जाते, जी गाडी ४० मिनिटात तेवढेच पोहचते, तर त्या गाडीचा वेग किती ?
१) ५०किमी./तास   २) ५५किमी./तास   ३) ६०किमी./तास   ४) ७०किमी./तास
- ६) एक काम A ६० दिवसात पूर्ण करतो. परंतु त्याने ते काम १० दिवस केल्यानंतर B उरलेले काम ५० दिवसात पूर्ण केले. जर A आणि B यांनी मिळून ते काम केले तर किती दिवसात पूर्ण होईल ?
१) २४ दिवस   २) २५ दिवस   ३) ३० दिवस   ४) ३५ दिवस
- ७) एक १२ मजूर रोज ८ तास काम ७ दिवसात पूर्ण करतात, तर तेच काम ४ दिवसात पूर्ण करण्यासाठी २८ मजूरांना रोज किती तास काम करावे लागेल ?

- १) ४   २) ६   ३) ५   ४) ७
- ८) एक रेल्वेगाडी एक खांबास ९ सेकंदात ओलांडून जाते. गाडीची लांबी २०० मी असल्यास गाडीचा ताशी वेग किती ?
 १) ८०किमी./तास   २) ७०किमी./तास   ३) ६५किमी./तास   ४) ८५किमी./तास
- ९) एक माणूस एक काम एक दिवसात पूर्ण करतो. तर ५ माणसे ५ पट काम किती दिवसात पूर्ण करतील ?
 १) २५ दिवस   २) १ दिवस   ३) ५ दिवस   ४) १० दिवस
- १०) ५०० मी लांबीचा आगगाडी ताशी ६० किमी. वेगाने धावते तर तिला ७०० मी. लांबीचा पूल ओलांडण्यास किती वेळ लागेल ?
 १) ६० सेकंद   २) ३६ सेकंद   ३) ७२ सेकंद   ४) ३० सेकंद
- ११) ५०० मी लांबीची रेल्वेगाडी ताशी ६० किमी. वेगाने धावते. एक प्लॅटफॉर्म ती ७२ सेकंदात ओलांडते तर प्लॅटफॉर्मची लांबी किती ?
 १) ६०० मी.   २) ३०० मी.   ३) ५०० मी.   ४) ७०० मी.
- १२) मुंबई ते भुसावळ हे अंतर ५४० किमी आहे. मुंबईहून सकाळी ८:३० वाजता सुटलेली गाडी ६० किमी वेगाने जाणारी गाडी, त्याच वेळेस भुसावळकडून ७५ किमी. वेगाने जाणारी गाडी यांची भेट किती वाजता होईल ?
 १) १२.३० वाजता   २) १२.०० वाजता
 ३) १.०० वाजता   ४) १.३० वाजता
- १३) नागपूरहून कोल्हापूर जाणारी 'महाराष्ट्र एक्सप्रेस' ताशी ६० किमी. वेगाने सकाळी ७.३० वाजता सुटली त्यानंतर त्याच दिवशी त्याच मार्गाने जाणारी 'विदर्भ एक्सप्रेस' ताशी ७५ किमी. वेगाने सकाळी ८:३० वाजता सुटली तर दोन्ही गाड्या एकमेकीस किती वाजता भेटतील ?
 १) १२.३०   २) १२.००   ३) १.३०   ४) २.३०
- १४) एक टाकी A नळाने ४ तासात भरते व B नळाने ६ तासात भरते दोन्ही नळांनी ती टाकी किती तासात भरेल ?
 १) २ तास २४ मि.   २) ३ तास   ३) ५ तास   ४) २ तास ३० मि.
- १५) एक रेल्वेगाडी ४८ किमी./तास वेगाने जाते, काही अंतर जाण्यासाठी तिला ५० मिनिटे लागतात. तर तेवढेच अंतर ४० मिनिटात जाणा-या रेल्वेगाडीचा वेग किती ?
 १) ५०किमी./तास   २) ५५किमी./तास   ३) ६०किमी./तास   ४) ७०किमी./तास
- १६) एक रेल्वेगाडी ४० किमी./तास वेगाने जात असेल त्याच दिशेने एक मनुष्य २५ किमी तास वेगाने जात आहे. जर रेल्वे ४८ सेकंदात त्या माणसाला ओलांडते तर रेल्वेगाडीची लांबी किती ?
 १) १०० मीटर   २) ५० मीटर   ३) १५० मीटर   ४) २०० मीटर
- १७) ५०किमी./तास वेगाने जाणारे कारचे पुढे एक बस ३० किमी./तास वेगाने पकडण्यासाठी जात आहे. जर कारला बस पडण्यासाठी १५ मि. वेळ लागला तर ती दोन्ही वाहने किती अंतरावर असतील ?
 १) ५ किमी.   २) ७.५ किमी.   ३) १२.५ किमी.   ४) १५ किमी.
- १८) राजेश आपला चालण्याचा वेग २०% कमी करत असेल तर शाळेत जाण्यासाठी त्याला २० मिनिटे उशीर होतो, जर त्याने आपला २०% वेग वाढवला तर तो शाळेत किती मिनिटे अगोदर पोहोचेल?
 १) १३.३ मिनिटे   २) ६.६ मिनिटे   ३) ३० मिनिटे   ४) ३५ मिनिटे
- १९) जर १२ माणसे एक काम ४ दिवसात पूर्ण करतात, तर ८ माणसे तेच काम किती दिवसात पूर्ण करतील ?
 १) ४   २) १०   ३) ६   ४) ८

२०) काही माणसे एक काम ८ दिवसात पूर्ण करतात त्या कामाच्या दुप्पट काम पूर्वीच्याच माणसांच्या निमपट माणसे किती दिवसात पूर्ण करतील ?

- १) १६   २) ८   ३) ३२   ४) २४

उत्तरसूची :

- १-३,   २-१,   ३-३,   ४-३,   ५-३,   ६-३,   ७-२,   ८-१,   ९-२,
१०-३,   ११-४,   १२-१,   १३-१,   १४-१,   १५-३,   १६-४,   १७-१,   १८-१,
१९-३,   २०-३

सरळव्याज

- मुद्दल = म (P)   * कालावधी = क (N)   * व्याजदर = द (R)
- सरळव्याज = स (I)   * सरळव्याज = $\frac{\text{मदक}}{१००}$ * $I = \frac{\text{PNR}}{100}$
- रास = मुद्दल + व्याज
- चक्रवाढ व्याजाने होणारी रास = $P(1 + \frac{R}{100})^N$

प्रश्नसंच

- १) द.सा.द.से. १२ रु. दराने ३६००रु.चे ४ वर्षांचे सरळव्याज किती ?
१) १७१२ रु.   २) १७१६ रु.   ३) १७२४ रु.   ४) १७२८ रु.
- २) १२०० रु.चे ४ वर्षात सरळव्याजाने १४४० रु. रास होते, जर व्याजदर ४% ने वाढविला तर रास किती होईल ?
१) २०३२ रु.   २) १३३२ रु.   ३) २४४० रु.   ४) ४३२० रु.
- ३) ५००० रु.ची ५ वर्षात दामदुप्पट होते तर त्याच रकमेच्या त्याच दराने १२ वर्षांची रास किती ?
१) १२००० रु.   २) १५००० रु.   ३) १८००० रु.   ४) १७००० रु.
- ४) द.सा.द.से. ७ रु. दराने २०० रु.चे २ वर्षांचे सरळव्याज व चक्रवाढ व्याज यातील फरक किती ?
१) ९८ रु.   २) ०.९८ रु.   ३) ९.८ रु.   ४) ०.०९८ रु.
- ५) एका रकमेची सरळव्याजाने ठराविक दराने २ वर्षात ६३२ रु. रास होते. व ४ वर्षात ६६४ रु. रास तर मुद्दल व व्याज दर किती ?
१) मुद्दल ६०० रु. व्याजदर ८ रु.   २) मुद्दल ५०० रु. व्याजदर ५ रु.
३) मुद्दल ५५० रु. व्याजदर ५.५ रु.   ४) मुद्दल ६०० रु. व्याजदर ६ रु.
- ६) द.सा.द.से. १० रु. दराने ७०० रु.चे २ वर्षांचे चक्रवाढ व्याज किती ?
१) १४० रु.   २) १४५ रु.   ३) १४७ रु.   ४) १५० रु.
- ७) द.सा.द.से. ५ रु. दराने १२००० रु.चे २ वर्षांचे सरळव्याज आणि चक्रवाढ व्याज यांतील फरक किती?
१) ५० रु.   २) ३० रु.   ३) ६० रु.   ४) ४० रु.
- ८) एका रकमेची ८ वर्षात सरळ व्याजाने रक्कम दुप्पट होते. तर त्याच दराने तिप्पट रास किती वर्षात होईल ?
१) १६   २) १८   ३) २०   ४) २२

९) द.सा.द.से. किती दराने १५०० रु.ची ३ वर्षात रास १८६० रुपये होईल ?

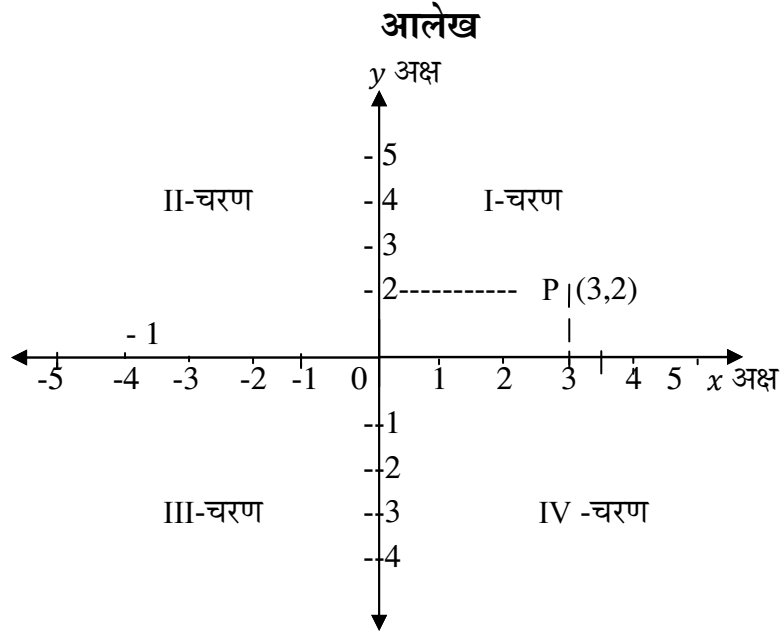
- १) ६%   २) १०%   ३) १२%   ४) ८%

१०) एका रकमेची ठराविक दराने २ वर्षात ६३२ रु. रास होते व ४ वर्षात ६६४ रु. रास होते.तर व्याज दर किती ?

- १) २.६६ रु.   २) २.३३ रु.   ३) २.४४ रु.   ४) २.११ रु.

उत्तरसूची :

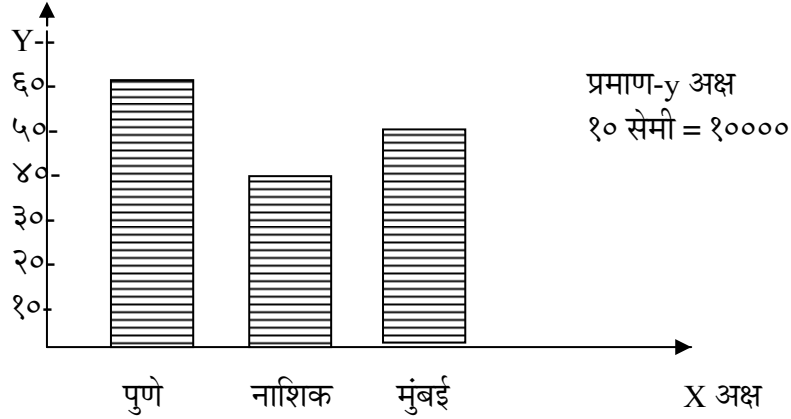
- १-४, २-२, ३-४, ४-२, ५-१, ६-३, ७-२, ८-१, ९-४, १०-१

- x अक्ष — एकाच प्रतलातील आडवी रेषा y अक्ष - एकाच प्रतलातील उभी रेषा
- आरंभबिंदू - x अक्ष आणि y अक्ष एकमेकांना ज्या बिंदूत छेदतात तो बिंदू .
- आरंभ बिंदूपासून x अक्षावर उजवीकडील धन (+) वास्तव संख्या, आणि डावीकडे ऋण (-) वास्तव संख्या असतात.
- आरंभबिंदूपासून y अक्ष अक्षावर वरच्या दिशेला धन (+) वास्तव संख्या आणि खालच्या दिशेला ऋण (-) वास्तव संख्या असतात.
- x अक्ष आणि y अक्ष यामुळे प्रतलाचे चार भाग होतात, त्यांना चरण असे म्हणतात.
- आलेखामध्ये कोणत्याही बिंदूचे x अक्षावरील अंतर आणि y अक्षावरील अंतर यांना त्या बिंदूचे निर्देशक म्हणतात. प्रथम x निर्देशक लिहितात. आकृतीत, p बिंदूचे निर्देशक (३, २)
- **स्तंभालेख** : (Bar Diagram) याला दंडाकृती असेही म्हणतात.
- x अक्षावर किंवा y अक्षावर दिलेल्या प्रमाणात काढलेली आयताकार आकृती (प्रमाण आलेखावर लिहावे लागते)
- स्तंभाची उंची माहितीच्या प्रमाणात काढलेली असते. स्तंभाच्या रुंदीला महत्व नसते.
- स्तंभालेखामुळे माहिती दृष्टीक्षेपात समजते.
- **आलेख वाचन करून माहिती मिळवता येते -**
  - * आलेख उंचीवरून दिलेल्या प्रमाणानुसार माहिती रुपांतर करता येते.
  - * तुलना करण्यासाठी दोन स्तंभाच्या उंचीची तुलना लक्षात घ्यावी.

* तुलनात्मक माहितीचे गणितीय भाषेत रुपांतर करता येते.

उदा. पुणे, नाशिक, मुंबई, शहरातील साक्षरतेचे प्रमाण आलेखामध्ये दर्शवले आहे त्यावरून प्रश्नाची उत्तरे देता येतात.

- १) पुण्याची साक्षर लोकसंख्या ६००००० आहे.
- २) पुणे शहरात सर्वात जास्त साक्षर व्यक्ती आहे.
- ३) सर्वात कमी साक्षरता नाशिकमध्ये आहे.

बीजगणित

संख्येऐवजी चलाचा वापर

* **बैजिक राशी** — चलाचा वापर करून मांडलेली राशी

$$x+5, 2x+10, 3x-15 \text{ इ.}$$

- $x+5 = 10$ या मांडणीला 'समीकरण' म्हणतात. x ची किंमत 5 असल्यास दोन्ही बाजूंची किंमत समान होते. चलाची ती किंमत समीकरणाची उकल होय.
- **एकसामाईक समीकरणे** : दोन भिन्न चलाच वापर करून दोन समीकरणाची चलाच्या योग्य किंमतीने पूर्तता होते. $x + y = 8$ आणि $x - y = 4$
- **एकसामाईक समीकरणे सोडवणे**
- * दोन्ही समीकरणाच्या एका चलाच लोप करावा लागतो, त्यासाठी त्या समीकरणाची बेरीज किंवा वजाबाकी करावी लागते. (चल लोप करतांना त्यांचे सहगुणक समान करावे त्यासाठी संपूर्ण समीकरणाला योग्य संख्येने गुणावे.)
- * एका चलाची किंमत शोधावी.
- * कोणत्याही समीकरणात मिळालेल्या चलाची किंमत ठेवून दुस-या चलाची किंमत शोधावी. अशाप्रकारे दोन्ही चलाच्या किमती काढता येतात.
- **बैजिक राशीचे अवयव पाडणे**
- गट पद्धती — दिलेल्या राशीचे गटाने अवयव पाडतात.
उदा. $4x + 2y + 6y + 3y = 2(2x + y) + 3(2x + y)$

$$= (2x + y)(2+3) = 5(2x + y)$$

- **त्रिपदीचे अवयव** – * त्रिपदीची चारपदीत मांडणी करावी.
* तिस-या पदाचे असे दोन अवयव शोधावे की ज्यांची बेरीज मधल्या पदाइतकी येते.
* त्यानंतर गट पद्धतीप्रमाणे चारपदीचे अवयव पाडावे.

$$\text{उदा. } x^2 - 5x + 4$$

$$= \underline{x^2 - 4x} - \underline{x + 4}$$

$$= x(x - 4) - 1(x - 4)$$

$$= (x - 4)(x - 1)$$

प्रश्नसंच

- १) खालील समीकरणात x ची किंमत काढा. $२x + १२ = ४x$ असेल तर $x =$ किती ?
 १) २   २) ४   ३) ६   ४) ८
- २) $x^2 + २x = ३$ तर x ची किंमत किती ?
 १) (-३, १)   २) (३, १)   ३) (३, -१)   ४) (-३, -१)
- ३) $x^2 = १२ - ४x$ तर x ची किंमत काढा ?
 १) (६, २)   २) (-६, -२)   ३) (-६, २)   ४) (६, -२)
- ४) $३x - ५y = १७$ आणि $३x - ५y = ७$ तर x आणि y च्या किंमती किती ?
 १) $x = -४, y = -१$ २) $x = ४, y = -१$ ३) $x = ४, y = १$ ४) $x = -४, y = १$
- ५) $x^2 - ५x - ६$ या राशीचे खालीलपैकी अवयव कोणते ?
 १) $(x - ३)(xx + २)$ २) $(x - ३)(xx - २)$
 ३) $(x + ३)(xx + २)$ ४) $(x + ३)(xx - २)$
- ६) $\frac{(x+३)}{(x+४)} = \frac{p}{x^2+३x-४}$ तर $p = ?$
 १) $x^2 + २x + ३$ २) $x^2 - २x + ३$ ३) $x^2 + २x - ३$ ४) $x^2 - २x - ३$
- ७) $\frac{x+१}{x(x-३)}$ ही राशी चलाच्या पुढीलपैकी कोणत्या किमतीला सार्थ नाही ?
 १) $x = १$ २) $x = -१$ ३) $x = ०$ ४) $x = २$
- ८) $\frac{x}{x(x-y)} - \frac{y}{x(x+y)} - \frac{2xy}{x(x^2-y^2)}$ = किती ?
 १) $\frac{x+y}{xx-y}$ २) $\frac{x-y}{xx+y}$ ३) १   ४) ०
- ९) $\frac{२}{१ - \frac{१}{\left(१ - \frac{१}{१ - \frac{१}{१ - \frac{१}{१}}\right)}}$ = ?
 १) ०   २) २   ३) १   ४) $\frac{१}{x^2}$
- १०) $x^2 - ४x - २१$ ही राशी पुढीलपैकी कोणत्या दोन राशीचा गुणाकार आहे ?
 १) $x + ३$ व $x - ७$ २) $x - ३$ व $x - ७$ ३) $x + ७$ व $x - ३$ ४) $x + ३$ व $x + ७$
- ११) जर $x = १५$ आणि $y = २०$ तर $\sqrt{yx^2 + y^2} = ?$
 १) $\sqrt{(१५ + २०)^2}$ २) ६२५   ३) ३५   ४) २५
- १२) $yy३x - ६ = x + २$ तर $x = ?$
 १) ४   २) -४   ३) ०   ४) ३

उत्तरसूची :

१-३, २-१, ३-३, ४-२, ५-२, ६-३, ७-३, ८-३, ९-३, १०-३, ११-४,

१२-१,

महत्त्वमापन

१) परिमिती : कोणत्याही बंदिस्त आकृतीच्या कडेची एकूण लांबी.

- चौरसाची परिमिती = ४ × एका बाजूची लांबी
- आयताची परिमिती = २ (लांबी+रुंदी)
- त्रिकोणाची परिमिती = तिन्ही बाजूच्या लांबीची बेरीज
- समभूज त्रिकोणाची बेरीज = ३ × बाजू लांबी
- वर्तुळाची परिमिती = वर्तुळाचा परिघ = $2\pi r = \pi d$ r त्रिज्या, d व्यास

२) क्षेत्रफळ : आकृतीच्या पृष्ठभागाने व्यापलेली जागा. (पृष्ठफळ)

- चौरसाचे क्षेत्रफळ = (बाजू)^२
- आयताचे क्षेत्रफळ = लांबी × रुंदी
- समभूज चौकोनाचे क्षेत्रफळ = $\frac{\sqrt{3}}{4}$ कर्णाचा गुणाकार
- समलंब चौकोनाचे क्षेत्रफळ = $\frac{1}{2}$ (समांतर बाजूंची बेरीज) × समांतर बाजूतील लंबांतर
- समांतरभूज चौकोनाचे क्षेत्रफळ = पाया × उंची
- घनाचे पृष्ठफळ = $6 \times$ (बाजू)^२
- इष्टीकाचितीचे पृष्ठफळ = २ (lb + lh + bh) l=लांबी, b = रुंदी, h= उंची
- काटकोन त्रिकोणाचे क्षेत्रफळ = $\frac{1}{2}$ काटकोन करणा-या बाजूंचा गुणाकार
- समद्विभूज काटकोन त्रिकोणाचे क्षेत्रफळ = $\frac{\sqrt{3}}{4}$ (एकरूप बाजू)^२
- त्रिकोणाचे क्षेत्रफळ = $\frac{1}{2}$ × पाया × उंची
- समभूज त्रिकोणाचे क्षेत्रफळ = $\frac{\sqrt{3}}{4}$ बाजू^२
- त्रिकोणाचे क्षेत्रफळ (परिमिती दिलेली असतांना) = $\sqrt{s(s-a)(s-b)(s-c)}$
s = अर्धपरिमिती, a,b,c त्रिकोणाच्या बाजूंची लांबी.
- सुसम षटकोनाचे क्षेत्रफळ = $\frac{3\sqrt{3}}{2}$ बाजू^२
- वर्तुळाचे क्षेत्रफळ = πr^2 -----r----- r =त्रिज्या
- दंडगोलाचे (वृत्तचितीचे) वक्रपृष्ठफळ= $2\pi rh$ ---- h =उंची
- दंडगोलाचे एकूण पृष्ठफळ = २ $\pi r (r + h)$
- गोलाचे पृष्ठफळ = $4\pi r^2$
- शंकूचे वक्रपृष्ठफळ = πrl ----- l = तिरकस उंची

३) घनफळ (आकारमान) : वस्तूने अवकाशात व्यापलेली जागा.

- घनाचे घनफळ = (बाजू)^३
- इष्टीकाचितीचे घनफळ = लांबी × रुंदी × उंची
- दंडगोलाचे (वृत्तचितीचे) घनफळ = $\pi r^2 h$ -----h = उंची
- गोलाचे घनफळ = $\frac{4}{3}\pi r^3$
- शंकूचे घनफळ = $\frac{1}{3}\pi r^2 h$
- १ लिटर = १००० घ.से.मी.
- समभूज त्रिकोणाची उंची = $\frac{\sqrt{3}}{2}$
- सुसम बहुभुजाकृतीच्या कर्णाची संख्या = $\frac{n(n-३)}{२}$ -----n =बाजूंची संख्या

- n =बाजू असलेल्या बहूभुजाकृतीच्या सर्व आंतरकोनांच्या n मापाची बेरीज = $(2n-4) \times 90^\circ$
- सुसम बहूभुजाकृतीच्या बाजूंची संख्या = $\frac{360}{\text{बाह्यकोनाचे माप}}$
- बहूभुजाकृतीच्या बाह्य कोनांच्या मापाची बेरीज 360° असते.
- चौरसाची बाजू दुप्पट केली तर त्याचे क्षेत्रफळ चौपट होते.
- घनाची बाजू दुप्पट केली तर त्याचे घनफळ आठपट होते.
- वर्तुळाची त्रिज्या दुप्पट केली तर क्षेत्रफळ चौपट होते.
- घडयाळाच्या दोन अंकातील अंशात्मक माप 30° असते.
- दर मिनिटाला मिनिट काटा 6° ने पुढे सरकतो.
- दर मिनिटाला तास काटा $(\frac{1}{2})^\circ$ ने पुढे सरकतो.

प्रश्नसंच

- एका हौदाची लांबी ४ मी. रुंदी १.५ मी. आणि उंची १ मी आहे, हौद पाण्याने काठोकाठ भरलेला आहे. ८ लि. क्षमतेच्या बादलीने तो रिकामा केल्यास किती बादल्या पाणी काढावे लागेल ?
१) ५७०   २) ७५०   ३) ८७०   ४) ७८०
- ८ मी व्यास व १.९ मी. लांबी असणारा रोड रोलर ४०० फे-यात किती जमीन दाबेल ?
१) १९९०.१२ चौ.मी   २) १६०८.१२ चौ.मी.   ३) १९०९.१२ चौ.मी.   ४) १६१२.१८ चौ.मी.
- एका वर्तुळाकार बागेस तारेचे चार पदरी कुंपण घालायचे असून तारेचा खर्च प्रतीमीटर १० रु. आहे, त्यात एकूण ४० खांब येणार आहे. प्रती खांबाचा खर्च ४० रु. असून बागेची त्रिज्या ३५ मी असल्यास एकूण खर्च किती ?
१) १०००० रु.   २) १०४०० रु.   ३) ९६०० रु.   ४) १००४० रु.
- एका आयताकृती बागेला पाच वेढे असलेले तारेचे कुंपण करण्यासाठी प्रतिमीटर १० रु. प्रमाणे १७००० रु. खर्च येतो. बागेची रुंदी ५० मी. असल्यास बागेच्या समोरासमोरील टोकातील अंतर किती ?
१) १०० मी.   २) १२० मी.   ३) १३० मी.   ४) १४० मी.
- २७ मी^३ घनफळ असणा-या भरीव लाकडी घनापासून १ से.मी. बाजू असलेला घन कापून वेगवेगळ्या जोडणीने नवीन तयार केलेल्या इष्टीकाचितीचे पृष्ठफळ किती ?
१) ७८ मी^२   २) ११० मी^२   ३) ५४ मी^२   ४) ९८ मी^२
- ३० सेमी आणि ५० सेमी कर्ण असलेला एक पतंग याप्रमाणे संक्रातीसाठी २००० पतंग तयार केले. कागदाचा भाव ५ रु. प्रति चौ.मी. आहे, तर पतंग तयार करण्यासाठी किती रु. चा कागद लागेल ?
१) ७५००० रु.   २) ७५०० रु.   ३) २५००० रु.   ४) २५०० रु.
- एका सायकलच्या चाकाचा परिघ १ मी. ४० से.मी. आहे, ती सायकल २० कि.मी. चालल्यास चाकाचे किती फेरे होतील ?
१) १४२८६   २) १५०००   ३) १६०००   ४) १६२३५
- A, B, C तीन नळ्यांनी एक हौद ६ तासात भरतो, दोन तासानंतर C नळ बंद केला तर A आणि B उरलेला हौद ७ तासात भरतो, तर एकट्या C नळ तो हौद किती वेळात भरेल ?
१) १२ तास   २) १० तास   ३) १४ तास   ४) १६ तास
- A आणि B हे दोन नळ एक हौद क्रमशः ३० मिनिटात आणि ४० मिनिटात भरतात. दोन्ही नळ एकाच वेळेस सुरू केले आणि हौद २५ मिनिटात भरावयाचा असेल तर B नळ किती मिनिटात बंद केला पाहिजे ?
१) ६ मि.   २) ८ मि.   ३) १० मि.   ४) १२ मि.
- ६० मी लांब आणि ५० मी रुंद आयताकृती बागेस आतील बाजूने १ मी रुंदीचा रस्ता तयार करायचा

आहे, रस्ता तयार करण्याचा खर्च प्रति चौ.मी. ३०० येतो, तर एकूण खर्च किती रुपये येतो ?

- १) ६५००   २) ६०००   ३) ७०००   ४) ६४८०

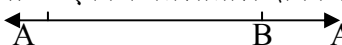
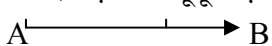
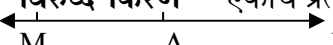
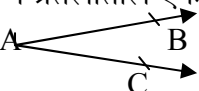
११) १५ लिटर क्षमतेच्या १२० बादल्यांनी एक हौद पाण्याने पूर्ण भरतो तर ३ लिटर क्षमतेची बादली वापरली तर हौद भरण्यास किती बादल्या पाणी लागेल ?

- १) १५०   २) १६०   ३) १८०   ४) २००

उत्तरसूची :

१-२, २-३, ३-२, ४-२, ५-३, ६-१, ७-१, ८-३, ९-२, १०-४, ११-४

बिंदू रेषा, रेषाखंड, प्रतल व कोन

- **बिंदू** — अस्तित्व असते पण लांबी, रुंदी, जाडी नसते.
- **रेषा** — एकाच प्रतलातील दोन भिन्न बिंदूतून दोन्ही बाजूला अमर्याद असलेला बिंदूचा संच.
 रेषा 'AB' किंवा रेषा 'BA' असे वाचन करतात.
- रेषेवरील सर्व बिंदूंना एकरेषीय बिंदू म्हणतात.
- एकाच प्रतलातील दोन भिन्न रेषा एक आणि एकच बिंदू छेदतात.
- कोणत्याही एकाच बिंदूतून अनेक रेषा काढता येतात.
- कोणत्याही दोन भिन्न बिंदूतून एक आणि एकच रेषा काढता येते.
- **किरण** — कोणत्याही एका बिंदूतून एकाच दिशेला असणा-या अनेक बिंदूंचा संच म्हणजे किरण होय.
 किरण 'AB' असे वाचन करतात. बिंदू A ला किरण 'AB' चा अंत्यबिंदू म्हणतात.
- **विरुद्ध किरण** — एकाच प्रतलातील परस्पर विरुद्ध असलेल्या किरणांना विरुद्ध किरण म्हणतात.
 आकृतीत किरण AP आणि किरण AM हे परस्पर विरुद्ध किरण आहे.
- दोन विरुद्ध किरणांचा संयोग संच म्हणजे एकरेषा असते.
- **प्रतल** — तीन भिन्न नैकरेषीय बिंदूंनी एक प्रतल निश्चित होते.
- एकाच प्रतलात अनेक रेषा काढता येतात.
- दोन भिन्न प्रतलांचा छेदसंच एक आणि एकच रेषा असते.
- कोणत्याही रेषेवर तिच्या बाहेरील बिंदूपासून एकच लंबरेषा काढता येते.
- कोणत्याही रेषेवर बाहेरील बिंदूपासून काढलेल्या रेषाखंडापैकी लंब रेषाखंड सर्वात लहान असतो.
- **कोन / कोनाचे प्रकार** —
- **कोन** — एकच प्रतलातील एकच सामाईक अंत्यबिंदू असलेल्या दोन भिन्न किरणांचा संयोग संच म्हणजे कोन

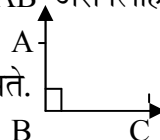
* किरण AB किरण AC यांचा A हा अंत्यबिंदू सामाईक आहे.

* सामाईक अंत्यबिंदूला कोनाचा शिरोबिंदू म्हणतात.

* कोनाचे वाचन करतांना शिरोबिंदू मध्यभागी लिहितात. कोन BAC किंवा कोन CAB असे वाचतात आणि $\angle BAC$ किंवा $\angle CAB$ असे लिहितात.

• **कोनाचे प्रकार :**

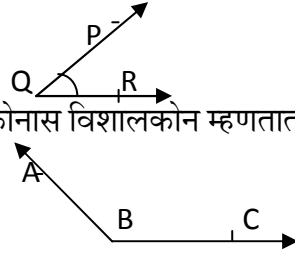
१) **काटकोन** — कोनाचे माप 90° असते.

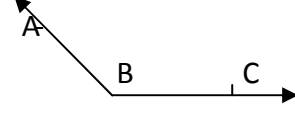
$\angle ABC$ चे माप 90°

$m\angle ABC = 90^\circ$ असे लिहितात.

२) **लघुकोन** - काटकोनापेक्षा लहान असलेल्या कोनास लघुकोन म्हणतात
 $m \angle PQR$ हे 90° पेक्षा कमी असतो.

३) **विशालकोन** काटकोनापेक्षा मोठा असलेल्या कोनास विशालकोन म्हणतात.
 $m \angle PQR$ हे 90° पेक्षा जास्त असतो.

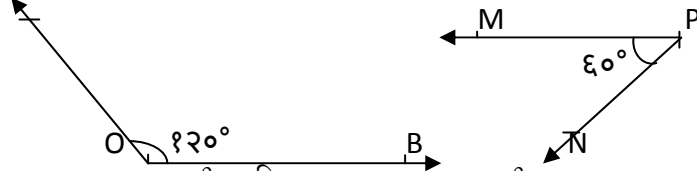
४) **कोटीकोन** - ज्या दोन कोनांच्या मापाची बेरीज 90° असते त्यांना परस्परांचे कोटीकोन म्हणतात.

आकृतीत, $m \angle ABC = 30^\circ$ आणि $m \angle PQR = 60^\circ$

$\therefore \angle ABC$ आणि $\angle PQR$ हे परस्परांचे कोटीकोन आहेत.

५) **पूरक कोन** - दोन कोनांच्या मापाची बेरीज 180° असते. त्या दोन कोनांना परस्परांचे पूरक कोन म्हणतात. A

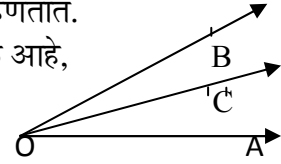

आकृतीमध्ये $m \angle AOB = 120^\circ$ आणि $m \angle MPN = 60^\circ$

$\therefore \angle AOB$ आणि $\angle MPN$ हे परस्परांचे पूरक कोन आहेत.

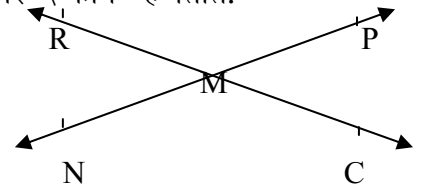
६) **संलग्न कोन** - ज्या दोन कोनांच्या शिरोबिंदू सामाईक आणि एक भूजा सामाईक असते, आणि ज्यांचे आंतरभाग भिन्न असतात. त्या दोन कोनांना संलग्न कोन म्हणतात.

आकृतीमध्ये, $\angle AOC$ आणि $\angle BOC$ यांचा शिरोबिंदू O सामाईक आहे, तसेच रेख OC सामाईक भूजा आहे. आणि आंतरभाग भिन्न आहे $\therefore \angle AOC$ आणि $\angle BOC$ हे संलग्न कोन आहे.

७) **विरुद्ध कोन** - ज्या कोनांचा शिरोबिंदू सामाईक असतो. आणि भुजा परस्पर विरुद्ध किरण असतात. आणि आंतरभाग भिन्न असतात. त्यांना परस्परांचे 'विरुद्ध कोन' म्हणतात.

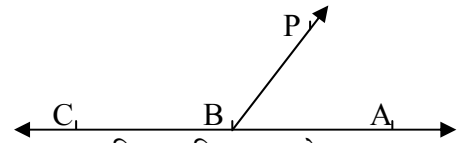
आकृतीत शिरोबिंदू M सामाईक आहे. भुजा MP आणि MN विरुद्ध किरण आहे. तसेच भुजा MC आणि MR विरुद्ध किरण आहे. आणि आंतरभाग भिन्न आहे.

८) **रेषीय जोडीतील कोन** - ज्या दोन कोणांचा एक सामाईक शिरोबिंदू असतो, एक सामाईक भुजा असते, आंतरभाग भिन्न असतात. आणि असामाईक भुजा परस्पर विरुद्ध किरण असतात. त्यांना रेषीय जोडीतील कोन म्हणतात.

आकृतीमध्ये, शिरोबिंदू B हा सामाईक आहे, भुजा BP सामाईक आहे, आंतरभाग -

-भिन्न आहेत. आणि असामाईक भुजा BA आणि BC या परस्पर विरुद्ध किरण आहे.

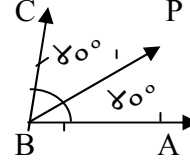

$\therefore \angle ABP$ आणि $\angle CBP$ हे रेषीय जोडीतील कोन आहे.

- रेषीय जोडीतील कोनांच्या मापाची बेरीज 180° असते.
- रेषीय जोडीतील कोन परस्परांचे पूरक असतात.

- रेषीय जोडीतील कोन हे संलग्न कोन असतात परंतु, संलग्न कोन हे रेषीय जोडीतील कोन असतातच असे नाही.
- रेषीय जोडीतील कोन एकरूप असतील तर प्रत्येक कोन काटकोन असतो.
- रेषीय जोडीतील एक कोन लघुकोन असेल तर दुसरा कोन विशालकोन असतो.
- कोन दुभाजक – दिलेल्या कोनाच्या शिरोबिंदूतून आणि कोणाच्या आंतरभागात असलेल्या किरणामुळे त्या कोनाचे दोन समान भाग पडतात. त्या किरणास दिलेल्या कोनाचा दुभाजक म्हणतात.

- आकृतीत, $\angle ABC$ च्या आंतरभागातील किरण BP मूळे $\angle ABP$ आणि $\angle CBP$

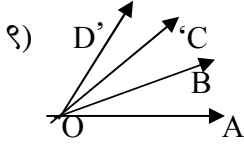

- समान दोन भाग झाले म्हणून किरण BP हा $\angle ABC$ कोनदुभाजक आहे.
- एखादया कोनाचा शिरोबिंदू सामाईक असून जर कोनाच्या आंतरभागात n किरण असतील तर त्यामुळे संलग्न कोनांच्या जोडयाची संख्या = 2^n इतकी असते.
- कोनांच्या दुभाजकावरील कोणत्याही बिंदुपासून भुजेवर काढलेले लंब शिरोबिंदूपासून समदूर असतात.

प्रश्नसंच

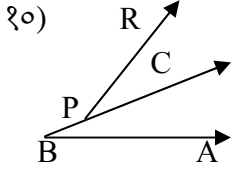
- एकाच प्रतलातील दोन भिन्न रेषांचा छेद संच खालील पैकी कोणते विधान नेहमी सत्य आहे ?
  - एक बिंदू असतो
  - एक आणि एकच बिंदू असतो
  - दोन विरुद्ध किरण असतात
  - १, २, ३ विधाने
- $\overleftrightarrow{B \quad O \quad A}$ सोबतच्या आकृतीत किरण OA आणि किरण OB यांचा छेदसंच खालीलपैकी काय आहे ?
  - रेषा AB
  - रेषा BA
  - रेख BA
  - बिंदू O
- $\overleftrightarrow{Q \quad P \quad R}$ सोबतच्या आकृतीत किरण PQ आणि किरण PR यांचा संयोग संच पुढीलपैकी कोणते विधान आहे ?
  - रेषा PR
  - रेषाखंड QR
  - बिंदू P
  - वरीलपैकी एकही नाही
- 35° च्या कोनाच्या कोटीकोनाचे माप किती ?
  - 35°
  - 55°
  - 65°
  - 90°
- एका कोनाचे माप $x + 15$ आहे तर त्याच्या कोटीकोनाचे माप किती ?
  - $90 - x + 15$
  - $75 - x$
  - $x - 75$
  - $x + 15 - 90$
- एका कोनाचे माप 65° असून त्याच्या कोटीकोनाचे x मापाचा आहे तर x x ची किमत किती ?
  - $65 - x$
  - $x - 65$
  - $90 - x x$
  - $100 - 75$
- दोन कोन परस्परांचे पूरक कोन असून संलग्न कोन आहे शिवाय दोन्ही कोन एकरूप आहेत, तर प्रत्येकाचे माप किती ?
  - 45°
  - 90°
  - 135°
  - माहिती अपूर्ण आहे
- $\angle AOB$ आणि $\angle BOC$ हे संलग्न कोन असून परस्परांचे कोटीकोन आहेत $m\angle AOB = 43^\circ$ असेल तर $m\angle COB$ किती ?
  - 43°
  - 90°
  - 135°
  - माहिती अपूर्ण आहे

- १) ४३° २) ३४° ३) ७४° ४) ४७°

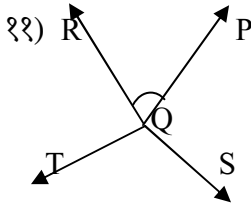
९) सोबतच्या आकृतीत संलग्न कोनांच्या किती जोड्या आहेत ?

- १) ३   २) ४   ३) ६   ४) ८

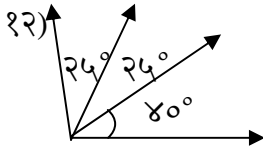
१०) सोबतच्या आकृतीचे निरीक्षण करून पुढीलपैकी कोणते विधान सत्य आहे ?

- १) $\angle ABC$ आणि $\angle RPC$ हे संलग्न कोन आहेत
 २) $\angle ABC$ आणि $\angle RPC$ हे पूरक कोन आहेत
 ३) $\angle ABC$ आणि $\angle RPC$ हे रेषीय जोडीतील कोन आहेत
 ४) वरीलपैकी एकही नाही

११) सोबतच्या आकृतीचे निरीक्षण करून पुढीलपैकी कोणते विधान सत्य आहे ?

- १) $\angle PQR$ आणि $\angle SQT$ परस्पर विरुद्ध कोन आहेत
 २) $\angle PQR$ आणि $\angle TQS$ हे रेषीय जोडीतील कोन आहेत
 ३) $\angle PQR$ आणि $\angle TQS$ परस्परांचे संलग्न कोन आहेत
 ४) विधान १, २, ३ सत्य नाही

१२) आकृतीत दिलेल्या माहितीवरून कोटीकोनाच्या किती जोड्या आहेत ?

- १) १   २) ३   ३) ३   ४) ४

१३) $\angle AOC$ आणि $\angle BOC$ परस्परांचे पूरक कोन आहेत ते परस्परांचे संलग्न कोन होण्यासाठी पुढीलपैकी कोणती माहित आवश्यक आहे ?

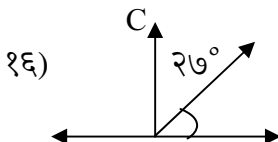
- १) त्याचा शिरोबिंदू O असून भूजा OC सामाईक आणि आंतरभाग भिन्न असावे.
 २) त्यांचा शिरोबिंदू O सामाईक असून आंतरभाग भिन्न असावे.
 ३) शिरोबिंदू O सामाईक, आंतरभाग भिन्न, भूजा OC सामाईक भूजा आणि भूजा OA विरुद्ध किरण भूजा OB.
 ४) दिलेली माहिती अपूर्ण आहे.

१४) दोन कोन परस्परांचे पूरक कोन असून त्यापैकी एक लघुकोन असेल तर दुसरा कोन कोणत्या प्रकारचा होईल ?

- १) काटकोन   २) विशालकोन   ३) लघुकोन   ४) विरुद्ध कोन

१५) एका कोनाचे माप २५° आहे तर त्याच्या कोटीकोनचा पूरक कोन किती मापाचा असेल ?

- १) ६५° २) ९०° ३) ११५° ४) ८५°

१६) D सोबतच्या आकृतीत सांकेतिक माहितीवरून $\angle BOD$ चे माप किती ?

B O A

- १) 117° २) 153° ३) 90° ४) 63°

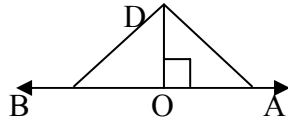
१७) एका कोटीकोनाचे माप त्याच कोनाच्या पूरक कोनाच्या $\frac{1}{4}$ पट आहे तर त्या कोनाचे माप किती ?

- १) 120° २) 90° ३) 45° ४) 60°

१८) एक रेषा आणि तिच्या बाहेरील बिंदू यातून किती प्रतल निश्चित होतात ?

- १) एक   २) एक आणि एकच   ३) अनेक   ४) फक्त दोन

१९)

सोबतच्या आकृतीत रेषा $AB \perp$ रेष DO तर पुढीलपैकी नेहमी सत्य विधान कोणते ?

- १) रेष $DB \cong$ रेष DA २) रेष $DO >$ रेष DB
३) रेष $DO >$ रेष DA ४) रेष DO सर्वात लहान आहे

२०) पुढीलपैकी चूकीचे विधान कोणते ? तो क्रमांक निवडा.

- १) रेषीय जोडीतील कोन हे संलग्न कोन असतातच.
२) एकरूप असलेले रेषीय जोडीतील प्रत्येक कोन काटकोन असतो.
३) संलग्न कोन हे रेषीय जोडीतील कोन असतात.
४) एकरूप असलेल्या कोटीकोनातील प्रत्येक कोन 45° चा असतो.

उत्तरसूची: १- २, २- ३, ३- १, ४- २, ५- २, ६- ४, ७- २,
८- ४, ९- २, १०-४, ११-४, १२-२, १३-३, १४-२, १५- ३,
१६-२, १७-४, १८-२, १९-४, २०-३

त्रिकोण

• लघुकोन त्रिकोण — त्रिकोणाचे तिन्ही कोन-लघुकोन असतात.

• काटकोन त्रिकोण — त्रिकोणाचा कोणताही एक कोन काटकोन असतो.

• विशालकोन त्रिकोण — त्रिकोणाचा-

• कोणताही एक कोन विशालकोन असतो.

• समभुज त्रिकोण — त्रिकोणाच्या तिन्ही भुजा समान लांबीच्या असतात.

• समद्विभुज त्रिकोण — त्रिकोणाच्या कोणत्याही दोन बाजूंची लांबी समान असते.

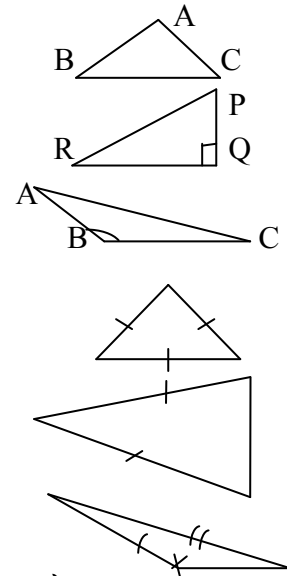
• विषमभुज त्रिकोण — त्रिकोणाच्या कोणत्याही दोन बाजू समान लांबी नसतात.

∴ त्रिकोणाच्या तीनही बाजू भिन्न लांबीच्या असतात.

• काटकोन त्रिकोणात काटकोनाखेरीज इतर प्रत्येक कोन लघुकोन असतो.

• विशालकोन त्रिकोणात एकही कोन काटकोन नसतो.

• समभुज त्रिकोणात प्रत्येक कोन लघुकोन असतो.

- समद्विभुज त्रिकोणात एकरूप बाजूसमोरील कोन एकरूप असतात.
- विषमभुज त्रिकोणात एक कोन काटकोन किंवा विशालकोन असतो.
- कोणत्याही त्रिकोणाच्या तीनही कोनांच्या मापाची बेरीज 180° असते.
- कोणत्याही त्रिकोणात कोणत्याही दोन बाजूंच्या लांबीची बेरीज तिस-या बाजूच्या लांबीपेक्षा नेहमी जास्त असते, जर दोन्ही बाजूंच्या लांबीची बेरीज ही तीस-या बाजूपेक्षा कमी असेल तर ती आकृती त्रिकोण असूच शकत नाही.
- कोणत्याही त्रिकोणात किमान दोन कोन लघुकोन असावे लागतात.
- समभुज त्रिकोणाच्या प्रत्येक कोनाचे माप 60° असते.
- 30° - 60° - 90° मापाच्या त्रिकोणात 30° समोरील बाजू कर्णाच्या निम्न्या इतकी लांबीची असते.
- समद्विभुज काटकोन त्रिकोणाचा प्रत्येक लघुकोन 45° चा असतो.
- त्रिकोणाचे शिरोलंब एकसंपाती असतात.
- त्रिकोणाच्या कोणत्याही दोन बाजूंचे मध्यबिंदू जोडणारा रेषाखंड तीस-या बाजूस समांतर असून तिच्या निम्न्याइतक्या लांबीचा असतो.
- त्रिकोणाची एका बाजूच्या मध्यबिंदूतून जाणारी व दुस-या कोणत्याही बाजूस समांतर असणारी रेषा तीस-या बाजूस दुभागते.
- त्रिकोणाचे कोनदुभाजक एकसंपाती असतात. (तिन्ही कोनदुभाजक एकाच बिंदूत छेदतात.)
- त्रिकोणाच्या बाजूंचे लंबदुभाजक एकसंपाती असतात, त्या एकसंपात बिंदूना त्रिकोणाचा 'परीकेंद्र' म्हणतात.
- **त्रिकोणाची मध्यगा** – त्रिकोणाच्या शिरोबिंदूतून समोरील बाजूच्या मध्यबिंदूला जोडणा-या रेषाखंडाला 'त्रिकोणाची मध्यगा' म्हणतात.
- त्रिकोणाची मध्यगा एकसंपाती असतात. एकसंपात बिंदू त्या मध्यगेचे $2:1$ प्रमाणात विभाजन करतो. मध्यगांच्या एकसंपात बिंदूला त्या त्रिकोणाचा 'गुरुत्वमध्य' म्हणतात.
- **त्रिकोणाचा बाह्यकोन** – कोणत्याही कोनाशी रेषीय जोडी तयार करणा-या कोनास Δ चा बाह्यकोन म्हणतात. त्रिकोणाच्या बाह्यकोनाचे माप त्याच्याशी असंलग्न आंतरकोनांच्या मापांच्या बेरजेइतके असते.

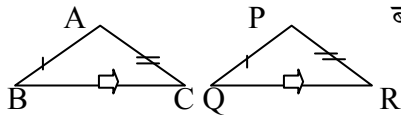
त्रिकोणाच्या सर्व बाह्यकोनाच्या मापांची बेरीज 4 काटकोन (360°) असते.

- n बाजू असलेल्या सुसम बहुभुजाकृतीच्या सर्व आंतरकोनांची बेरीज $(2n-4) \times 90^\circ$ असते.
- n बाजू असलेल्या सुसम बहुभुजाकृतीच्या प्रत्येक बाह्यकोनाचे माप $\frac{360}{n}$ इतके असते.

• **त्रिकोणाची एकरूपता-**

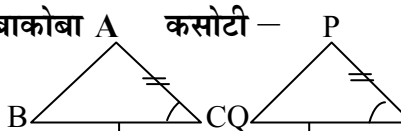
• **बाबाबा कसोटी** –

एका त्रिकोणाच्या तीन बाजू दुस-या त्रिकोणाच्या तीन संगत बाजूंशी एकरूप असतील तर ते दोन त्रिकोण एकरूप असतात.

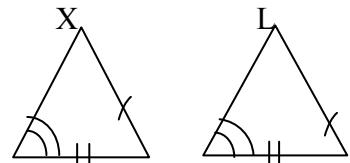

• **बाकोबा कसोटी** –

एका त्रिकोणाच्या दोन बाजू आणि त्यांच्या समाविष्ट कोन दुस-या त्रिकोणाच्या दोन बाजू आणि त्यांनी समाविष्ट कोन एकरूप असतील तर ते दोन त्रिकोण एकरूप असतात.

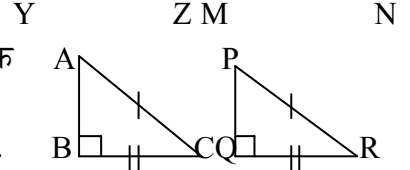
- **कोबाको कसोटी** – एका त्रिकोणाचे दोन कोन आणि त्यांची सामाईक बाजू हे अनुक्रमे दुस-या त्रिकोणाची दोन कोन आणि त्यांची सामाईक बाजू यांच्याशी एकरूप असतील तर

ते त्रिकोण एकरूप असतात.

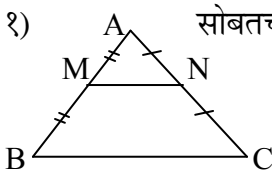
- **कर्णभूजा प्रमेय** — एका काटकोन त्रिकोणाचा कर्ण आणि एक भूजा दुस-या काटकोन त्रिकोणाचा कर्ण आणि एक भूजा यांच्याशी एकरूप असेल तर ते दोन त्रिकोण एकरूप असतात.

- दोन त्रिकोण एकरूप असतील तर त्यांचा संगतभूजा एकरूप असतात, तसेच त्यांचे संगत कोन एकरूप असतात.
- **त्रिकोणाची समरूपता** — जेव्हा दोन त्रिकोणांच्या संगत बाजूंची गुणोत्तर समान असून त्यांचे संगत कोन एकरूप असतात, त्यांना समरूप त्रिकोण म्हणतात.
- दोन त्रिकोण समरूप असतील तर त्यांची संगत भुजांची गुणोत्तरे समान असतात. त्यांचे संगत कोन एकरूप असतात.

प्रश्नसंच

- १) सोबतच्या आकृतीत रेख MN ची लांबी २.५ से.मी आहे. आकृतीचे निरीक्षण करून रेख BC ची लांबी किती ?

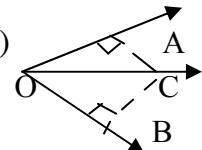

- १) ५.२ से.मी.   २) ५ से.मी.
३) २.५ से.मी.   ४) ०.५२ से.मी.

- २) $\triangle ABC$ च्या मध्यगा परस्परांना P बिंदूत छेदतात तर pP बिंदूला पुढीलपैकी काय संबोधतात ?

- १) परिकेंद्र   २) लंबसंपात   ३) गुरुत्वमध्य   ४) त्रिकोण मध्यबिंदू

- ३) सोबतच्या आकृतीत किरण OC हा $\angle AOB$ चा कोनदुभाजक आहे, आकृतीचे निरीक्षण करून पुढीलपैकी कोणते विधान-सत्य आहे ?

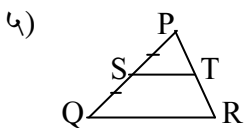

- १) रेख OA $\cong$ रेख OB   २) रेख OA > रेख OB
३) रेख OA < रेख OB   ४) माहिती अपूर्ण आहे

- ४) $\triangle ABC$ मध्ये $m\angle B = 90^\circ$ तर $\angle A$ आणि $\angle C$ हे परस्परांचे ----- कोन आहे ?

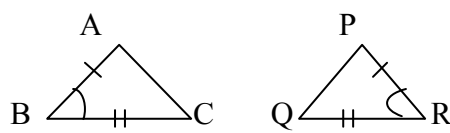
- १) काटकोन   २) पूरक कोन   ३) कोटीकोन   ४) संगत कोन

- ५) सोबतच्या आकृतीत $PS = SQ$ आणि रेख ST $\parallel$ रेख QR जर, PT = ४ सेमी. असेल तर PR ची लांबी किती ?

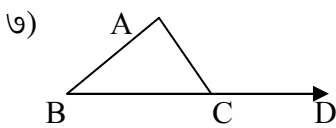
- १) ४ से.मी.   २) ८ से.मी.   ३) २ से.मी.   ४) १६ से.मी.

- ६) सोबतच्या आकृतीत दिलेल्या माहितीचे निरीक्षण करून कोणते दोन त्रिकोण एकरूप आहेत ?

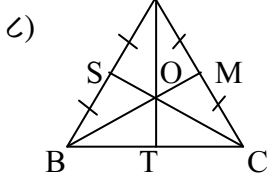
- १) $\triangle PQR \cong \triangle ABC$ २) $\triangle ABC \cong \triangle PQR$ ३) $\triangle ABC \cong \triangle PRQ$ ४) $\triangle ACB \cong \triangle PRQ$

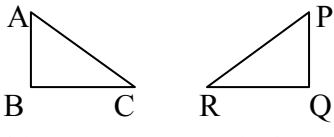
- ७) $\triangle ABC$ मध्ये बाजू BC बिंदू D च्या दिशेने वाढवल्या तर $\angle ACD$ प्रमाणे होणा-या सर्व कोनाच्या मापांची बेरीज किती ?

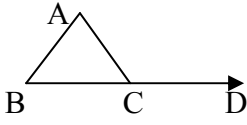

- १) 60° २) 120° ३) 180° ४) 360°

- ८) सोबतच्या आकृतीत रेख OT ची लांबी ३ से.मी. आहे आकृतीचे निरीक्षण करून रेख AT ची लांबी किती ?

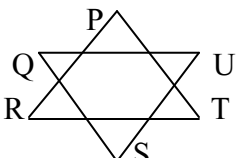
- १) ६ से.मी.   २) ९ से.मी.   ३) ३ से.मी.   ४) ४.५ से.मी.
- ११) सोबतच्या आकृतीत ΔABC आणि ΔPQR हे समरूप त्रिकोण आहेत, आणि $l(AB) = १०$ से.मी. $l(BC) = १२$ से.मी. आणि $l(PQ) = ५$ से.मी. तर $l(QR) = ?$
- १) १२   २) १०   ३) ५   ४) ६

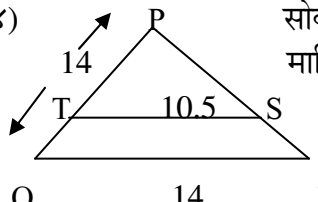
- १०) त्रिकोण ABC मध्ये $AB \cong AC$ आणि $m\angle A = ३०^\circ$ तर $\angle ACD$ चे माप किती ?
- १) ६०° २) ७५° ३) १०५° ४) १३५°

- ११) ΔABC हा विशालकोन त्रिकोण असून $\angle B$ चे माप ९०° आहे, या विधानावरून पुढीलपैकी कोणते विधान असत्य आहे ?

- १) ΔABC विशालकोन त्रिकोण आहे
 २) ΔABC हा विशालकोन त्रिकोण नाही
 ३) ΔABC चा $\angle B$ हा लघुकोन आहे
 ४) ΔABC विशालकोन त्रिकोणात ९०° चा कोन कधीच नसतो
- १२) ΔPQR तयार होण्यासाठी पुढीलपैकी कोणती माहिती चुकीची आहे.

- १) ΔPQR चा प्रत्येक कोन लघुकोन आहे
 २) ΔPQR मध्ये किमान एक कोन काटकोन आहे
 ३) ΔPQR मध्ये किमान एक कोन विशालकोन आहे
 ४) ΔPQR मध्ये किमान एक कोन लघुकोन

- १३) सोबतच्या आकृतीत P, Q, R, S, T, U या तयार बिंदूशी झालेल्या कोनाच्या मापांची बेरीज किती काटकोन होईल ?
- १) ४   २) ६
 ३) ३   ४) २

- १४) सोबतच्या आकृतीत रेख $TS \parallel$ रेख QR आकृतीत दिलेल्या माहितीवरून $l(PQ) = ?$
- १) ६.५   २) ७
 ३) ८.५   ४) ७.५

- १५) विशालकोन त्रिकोणात परिवर्तुळ काढावयाचे आहे तर त्या वर्तुळाचा केंद्रबिंदू कोठे असेल ?

- १) त्रिकोणाच्या अंतर्भागात   २) त्रिकोणाच्या एका बाजूवर
 ३) त्रिकोणाच्या बाह्यभागात   ४) माहिती अपूर्ण आहे

- १६) रेषेचे उपसंच पुढीलपैकी कोणता आहे ?

- १) त्रिकोण   २) रेषाखंड   ३) चौकोन   ४) प्रतल

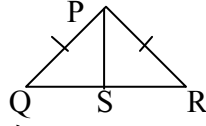
- १७) ΔABC मध्ये $CD \perp AB$ आणि $m\angle B = ४७^\circ$, $m\angle ACB = ९०^\circ$ तर $\angle ACD$ चे माप किती ?

- १) ९०° २) ४३° ३) ४७° ४) ५३°

१८) समभुज त्रिकोणाच्या बाह्यकोनाचे माप किती ?

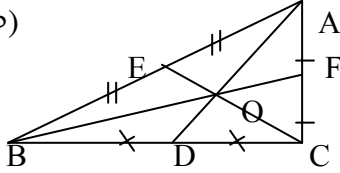
- १) 60° २) 90° ३) 120° ४) 30°

१९) आकृतीत ΔPQR मध्ये रेख PS रेख QR आकृतीचे निरीक्षण करून ΔPSQ आणि ΔPSR कोणत्या कसोटीनुसार एकरूप आहेत?

- १) बाकोबा   २) बाबाबा   ३) कोबाको   ४) कर्ण-भुजा

२०) ΔABC च्या दिलेल्या माहितीत रेख OF ची लांबी ७ सेमी आहे तर रेख BF ची लांबी किती ?

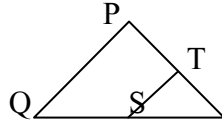

- १) ७ से.मी.   २) १४ से.मी.   ३) २८ से.मी.   ४) २१ से.मी.

२१) उदा. २० मधील आकृतीत O बिंदूला काय म्हणतात ?

- १) परिकेंद्र   २) गुरुत्वमध्य   ३) आंतरवर्तुळ केंद्र   ४) शिरोबिंदू

२२) ΔPQR मध्ये रेख $ST \parallel$ रेख PQ T हा रेख PR चा मध्यबिंदू आहे आणि S हा रेख QR चा मध्यबिंदू असून रेख ST ची लांबी ८ से.मी. आहे तर रेख PQ ची लांबी किती ?

- १) ८ से.मी.   २) १६ से.मी.   ३) २४ से. मी.   ४) ३२ से.मी.

२३) एका सुसम अष्टकोनाच्या सर्व आंतरकोनांच्या मापांची बेरीज किती ?

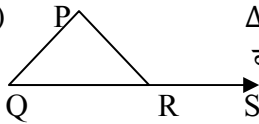
- १) ४ काटकोन   २) ८ काटकोन   ३) १२ काटकोन   ४) १६ काटकोन

२४) ΔABC मध्ये $\angle B = 60^\circ$ आणि $\angle C = 30^\circ$ आणि बाजू AB ची लांबी ५ सेमी तर रेख BC ची लांबी किती ?

- १) ५ से.मी.   २) १० से.मी.   ३) १५ से.मी.   ४) २० से.मी.

२५) ΔPQR मध्ये $m \angle P = 30^\circ$ आणि $m \angle PRS = 105^\circ$ तर त्रिकोण PQR कोणत्या प्रकारचा त्रिकोण आहे ?

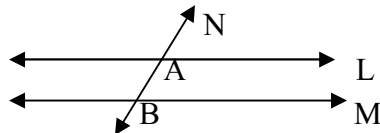

- १) समभुज   २) काटकोन   ३) विषमभुज   ४) समद्विभुज

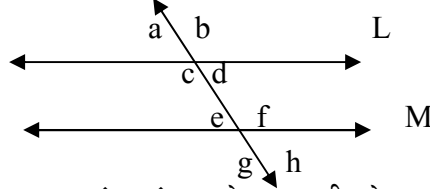
उत्तरसूची : १- २, २- ३, ३- ४, ४- ३, ५- २, ६- ३, ७- ४,
८- २, ९- ४, १०-३, ११-१, १२-४, १३-३, १४-४, ५- ३,
१६ -२, १७-३, १८-३, १९-४, २०-४, २१-२, २२-२, २३- ३,
२४-२, २५-४

समांतर रेषा

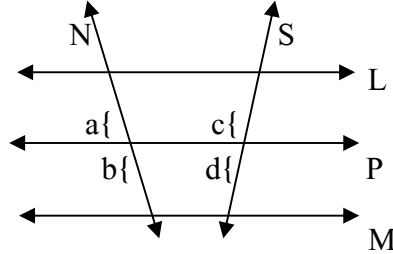
- दोन समांतर रेषातील अंतर सर्व ठिकाणी समान असते.
- एका रेषेला समांतर रेषा परस्परांना समांतर असतात.
- एकाच रेषेला लंब असणा-या अनेक रेषा परस्परांना समांतर असतात.

- आकृतीत रेषा L आणि रेषा M परस्परांना समांतर आहेत, ते रेषा N॥ रेषा L असे -लिहितात. रेषा N ही त्यांची छेदिका आहे.
- आंतरभाग/आंतरखंड – समांतर रेषांना एखादया छेदिकेने छेदले असता छेदनबिंदू जोडणा-या रेषाखंडास N समांतर रेषांचा आंतरभाग किंवा आंतरखंड असे म्हणतात.

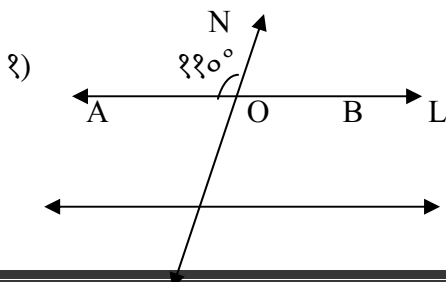
- आकृतीत रेख AB आंतरखंड आहे. आकृतीत रेषा L॥ रेषा M रेषा N ही छेदिका आहे.
- a, b, c, d, e, f, g, h हे छेदिकेमुळे तयार झालेले विविध कोन आहेत.
- **संगत कोन** – समांतर रेषांना छेदिकेने छेदले असता रेषांच्या एकाच अंगास आणि छेदिकेच्या एकाच अंगास असणारे कोन. आकृतीत $\angle a, \angle e$ आणि $\angle c, \angle g$ आणि $\angle b, \angle f$ आणि $\angle d, \angle h$ या संगत कोनांच्या जोडया आहेत. * संगत कोन समान मापाचे असतात.
- **व्युत्क्रम कोन** – समांतर रेषांना छेदिकेने छेदले असता, रेषांच्या विरुद्ध अंगास असलेल्या आणि छेदिकेच्या विरुद्ध अंगास असलेले कोन, आकृतीत c आणि f; d आणि e हे आंतर व्युत्क्रम कोन आहेत. * व्युत्क्रम कोन समान मापाचे असतात.
- **आंतरकोन** – समांतर रेषांना एका छेदिकेने छेदले असता रेषांच्या विरुद्ध अंगास आणि छेदिकेच्या एकाच अंगास असलेला कोन. आकृतीत c आणि e; d आणि f हे आंतर कोन आहेत. आंतरकोन परस्परांचे पूरक कोन असतात.
- **समांतर रेषांचे गुणधर्म** –
- दोन समांतर रेषांमधील अंतर सर्व ठिकाणी समान असते.
- जर रेषा L॥ रेषा M; रेषा M॥रेषा N; तर रेषा L॥ रेषा

आकृतीत रेषा L ॥ रेषा P; रेषा ॥ रेषा M, रेषा N आणि S या छेदिका आहेत.

- संगत कोन समान मापाचे असतात.
- व्युत्क्रम कोन समान मापाचे असतात.
- आंतरकोन परस्परांचे पूरक कोन असतात.
- आंतभागांचे गुणोत्तर समान असते. $\frac{a}{b} = \frac{c}{d}$ -----a,b,c,d हे आंतरभाग आहेत.
- a, b, c, d हे आंतरभाग (आंतरछेद)

प्रश्नसंच

१)

सोबतच्या आकृतीत रेषा L ॥ रेषा M, रेषा N ही छेदिका आहे. $m\angle AON = 110^\circ$ तर $m\angle CPR = ?$

१) 110°	२) 70°
३) 120°	४) 90°

C P D M
R

२) प्रश्न १ मधील आकृतीत $\angle BOP$ च्या व्युत्क्रम कोनाचे माप किती ?

- १) 110° २) 120° ३) 70° ४) माहिती अपूर्ण

३) प्रश्न १ मधील आकृतीत $\angle DPR$ चे माप किती ?

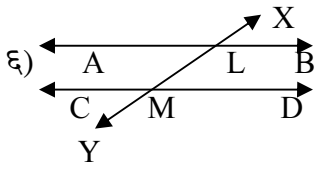
- १) 70° २) 90° ३) 110° ४) 120°

४) प्रश्न १ मधील आकृतीत $m\angle AOP + m\angle CPO = ?$

- १) 110° २) 90° ३) 70° ४) 120°

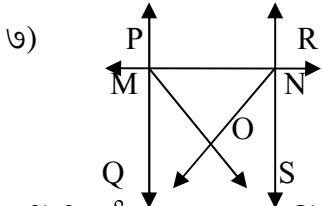
५) प्रश्न १ मधील आकृतीत $m\angle BOP + m\angle OPD = 120^\circ$ आहे. तर $\angle BOP$ आणि $\angle OPD$ हे रेषीय जोडीतील कोण आहे असे म्हणणे पुढीलपैकी योग्य पर्याय कोणता ?

- १) सत्य आहे.   २) असत्य आहे.   ३) कधीकधी सत्य आहे   ४) माहिती अपूर्ण आहे

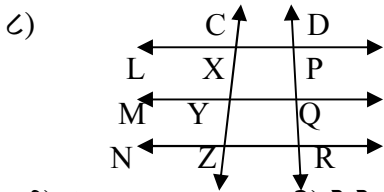
सोबतच्या आकृतीत रेषा $AB \parallel$ रेषा CD , रेषा XY ही छेदिका आहे. $m\angle XLB = 43^\circ$ तर $m\angle LMC = ?$

- १) 43° २) 137° ३) 114° ४) 47°

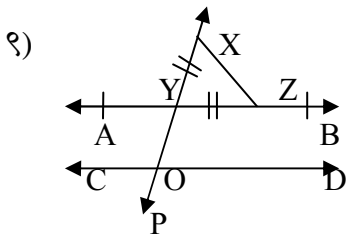
सोबतच्या आकृतीत रेषा $PQ \parallel$ रेषा RS , रेषा MN छेदिका असून $\angle QMN$ आणि $\angle SNM$ अनुक्रमे कोनदुभाजकांना O मध्ये छेदतात. तर $m\angle MON = ?$

- १) 120° २) 60° ३) 120° ४) 90°

सोबतच्या आकृतीत रेषा $L \parallel$ रेषा $M \parallel$ रेषा K रेषा C आणि रेषा D छेदिका आहेत तर अनुक्रमे X, Y, Z आणि P, Q, R या बिंदूत छेदतात. जर $l(XY) = 5$ $l(YZ) = 3$ $l(PQ) = 5.5$ तर $l(PR) = ?$

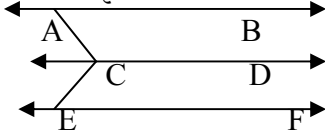
- १) ८   २) ३.३   ३) ८.८   ४) ३.५

सोबतच्या आकृतीत रेषा $AB \parallel$ रेषा CD रेषा XP ही छेदिका आहे $m\angle DOP = 140^\circ$ रेख $XY =$ रेख YZ तर $m\angle YXZ = ?$

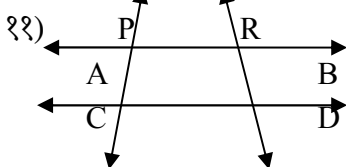
- १) 75° २) 100°
३) 65° ४) 30°

१०) सोबतच्या आकृतीत रेख $AB \parallel$ रेख $CD \parallel$ रेख EF

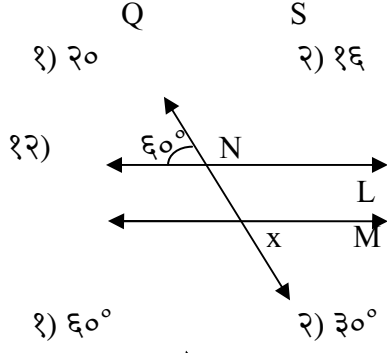

$m\angle BAC = 35^\circ$ $m\angle CEF = 40^\circ$ तर $m\angle ACE = ?$

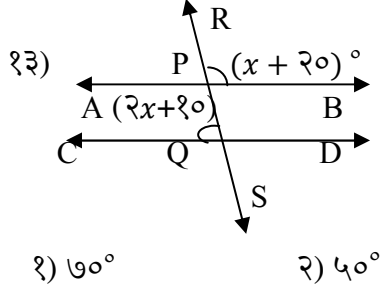
- १) 25° २) 75° ३) 65° ४) 40°

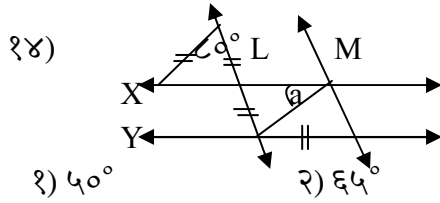
सोबतच्या आकृतीत रेषा $AB \parallel$ रेषा CD रेषा PQ आणि रेषा RS छेदिका आहेत, तर आकृतीत रेषीय जोडी करणा-या कोनांच्या जोड्या किती?

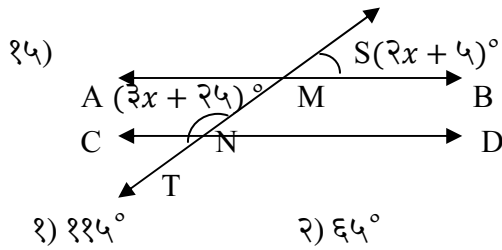
सोबतच्या आकृतीत रेषा L॥ रेषा M
रेषा N ही छेदिका असून आकृतीत दिलेल्या
माहितीप्रमाणे x ची किंमत किती ?
३) १२०° ४) १३०°

आकृतीत रेषा AB ॥ रेषा CD
रेषा RS छेदिका आहे आकृतीत दिलेल्या
माहितीवरून $m\angle APR = ?$

सोबतच्या आकृतीत, रेषा X ॥ रेषा Y
रेषा L ॥ रेषा M आकृतीत दिलेल्या माहितीवरून
 $m\angle a = ?$
३) ८०° ४) १३०°

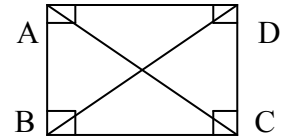
आकृतीत रेषा AB ॥ रेषा CD
रेषा ST छेदिका आहे आकृतीत दिलेल्या
माहितीचे निरीक्षण करून $m\angle DTN = ?$

उत्तरसूची: १-२, २-१, ३-३, ४-४, ५-४, ६-२, ७-४,
८-२, ९-१, १०-२, ११-२, १२-३, १३-३, १४-२, १५-१

चौकोन व चौकोनाचे प्रकार/गुणधर्म

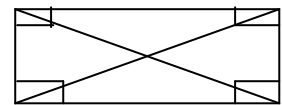
१) **चौरस** – चौरसाचे चारही कोन काटकोन असून सर्व बाजू समान लांबीच्या असतात.

- चौरसाचे कर्ण परस्परांना काटकोनात छेदतात/दुभागतात.
- चौरसाचे क्षेत्रफळ = (बाजू)^२
- चौरसाची परिमिती = ४ × बाजू

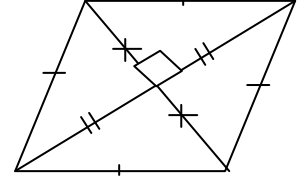
२) **आयत** – समोरासमोरील बाजूंची लांबी समान असून प्रत्येक कोन काटकोन असतो.

- प्रत्येक चौरस हा आयत असतो. परंतु प्रत्येक आयत हा चौरस असतोच असे नाही
- आयताचे कर्ण परस्परांना दुभागतात, कर्ण एकरूप असतात.
- आयताचे क्षेत्रफळ = लांबी × रुंदी
- आयताची परिमिती = २(लांबी + रुंदी)

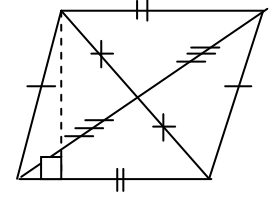
३) **समभुज चौकोन** – चौकोनाच्या सर्व भुजा एकरूप असून समोरसमोरील भुजांची जोडी समांतर असते. समभुज चौकोनाचे कर्ण परस्परांना काटकोनात दुभागतात.

- समभुज चौकोनाचे संमुख कोन एकरूप असतात.
- प्रत्येक चौरस हा समभुज चौकोन असतो परंतु प्रत्येक समभुज चौकोन हा चौरस असतोच असे नाही.
- समभुज चौकोनाचे क्षेत्रफळ = $\frac{1}{2}$ कर्णाचा गुणाकार
- समभुज चौकोनाची परिमिती = ४ × बाजू

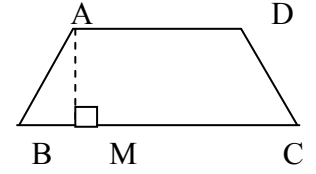
४) **समांतरभुज चौकोन** – चौकोनातील सामोरासमोरील बाजू परस्परांना समांतर आणि एकरूप असतात.

- प्रत्येक चौरस, आयत, समभुज चौकोन हे समांतरभुज चौकोन असतात. परंतु प्रत्येक समांतरभुज चौकोन हा चौरस, आयत, समभुज चौकोन असतोच असे नाही.
- समांतरभुज चौकोनाचे संमुख कोन एकरूप असतात.
- समांतरभुज चौकोनात संमुख भुजा परस्परांना समांतर असतात.
- समांतरभुज चौकोनाचे कर्ण परस्परांना दुभागतात.
- समांतरभुज चौकोनाचे क्षेत्रफळ = पाया × उंची
- समांतरभुज चौकोनाची परिमिती = २(लांबी + रुंदी)

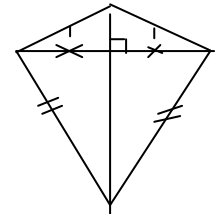
५) **समलंब चौकोन** – समलंब चौकोनात सामोरासमोरील बाजूंची एक जोडी समांतर असते. आकृती रेख AD रेख BC

- प्रत्येक समांतरभुज चौकोन समलंब चौकोन असतोच, परंतु प्रत्येक समलंब चौकोन समांतरभुज चौकोन असतोच असे नाही.
- समलंब चौकोनाचे क्षेत्रफळ = $\frac{1}{2}$ समांतर बाजूंची बेरीज × उंची
- समलंब चौकोनाची परिमिती = चार बाजूंची बेरीज

६) **पतंग** – चौकोनात समान लांबी असलेल्या लगतच्या बाजू असतात. अशा दोन जोड्या असतात.

- पतंगाचे कर्ण परस्परांना काटकोनात छेदतात.
- मोठ्या कर्णामूळे लहान कर्णाचे दोन समान भाग होतात.
- पतंगाचे क्षेत्रफळ = $\frac{1}{2}$ × कर्णांचा गुणाकार

प्रश्नसंच

१) एका समभुज चौकोनाचा कर्ण ८ सेमी आणि ६ सेमी लांबीचे आहेत तर त्याची परिमिती किती ?

- १) ४८ सेमी   २) २४ सेमी   ३) २५ सेमी   ४) २० सेमी

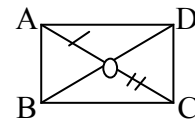
२) पुढीलपैकी कोणती विधाने कायम बरोबर असतात. विधान क्रमांक निवडा.

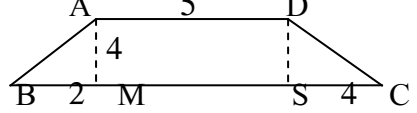
- १) प्रत्येक चौरस आयत असतो
 २) प्रत्येक समभुज चौकोन चौरस असतो
 ३) प्रत्येक समांतरभुज चौकोन समलंब चौकोन असतो
 ४) प्रत्येक आयत चौरस असतो.

- १) १, ४   २) १, ३, ४   ३) १, २, ४   ४) १, २

३) सोबतच्या आकृतीत चौरसाचे ABCD चे कर्ण AC आणि BD परस्परांना O बिंदूत छेदतात.

$l(AO) = l(OC) = ४$ सेमी तर चौरस क्षेत्रफळ किती ?

- १) १६ सेमी^२   २) ३२ सेमी^२   ३) ६४ सेमी^२   ४) ८ सेमी^२
- ४) □ABCD हा समभुज चौकोन आहे $l(AB) = १६$ सेमी कर्ण $BD = १२$ सेमी तर चौकोनाची परिमिती किती ?
- १) ५६ सेमी   २) १९२ सेमी   ३) ६४ सेमी   ४) १४४ सेमी
- ५) सोबतच्या आकृतीत $AD \parallel BC$
 $AD = ५$ सेमी, $BM = २$ सेमी,
 $SC = ४$ सेमी, तर BC ची लांबी किती ?
-
- १) ८ से.मी.   २) ९ से.मी.   ३) ११ से.मी.   ४) माहिती अपूर्ण आहे
- ६) प्रश्न क्र.५ चे आकृतीत दिलेले माहितीवरून चौकोन ABCD चे क्षेत्रफळ = ?
- १) ३२ सेमी^२   २) १६ सेमी^२   ३) ५५ सेमी^२   ४) २० सेमी^२
- ७) एका आयताकृती बागेची लांबी ८०मी. आणि रुंदी ६०मी. आहे, बागेत कंपाऊड करण्याचा खर्च २० रु प्रति मीटर आहे तर कंपाऊड चा एकूण खर्च किती ?
- १) ४८०० रु.   २) ५६०० रु.   ३) १२०० रु.   ४) २४०० रु.
- ८) प्रत्येक समांतरभुज चौकोन आयत असतोच असे नाही या विधानाचे सत्यतेसाठी पुढीलपैकी कारणांचा क्रमांक निवडा ?
- कारण, १) त्यांचे कर्ण परस्परांना दुभागतात.
 २) आयताचा प्रत्येक कोन काटकोन असतो परंतु, समांतरभुज चौकोनाचा कोन काटकोन असतोच असे नाही.
 ३) आयताच्या प्रत्येक कोनाचे माप ९०° असते परंतु, समांतरभुज फक्त समोरासमोरील कोन एकरूप असतात.
 ४) आयताच्या क्षेत्रफळाचे = लांबी $\times$ रुंदी आणि समांतरभुज चौकोनाचे क्षेत्रफळ = पाया $\times$ उंची
 ५) समांतरभुज चौकोनातील संमुख भुजा एकरूप आणि समांतर असतात परंतु, प्रत्येक कोन काटकोन असतोच असे नाही.
- १) १,२,५   २) ३,५   ३) ३,४,५   ४) १,३,५
- ९) पतंग आकृतीचे क्षेत्रफळ $= \frac{1}{3}$ कर्णांचा गुणाकार सूत्राने येते, पुढील पर्यायांपैकी योग्य पर्यायाचे कारण निवडा ?
- १) पतंग आकृतीत समान बाजूंच्या दोन जोड्या असतात.
 २) पतंगाची आकृती दोन समद्विभुज त्रिकोणाची बेरीज असते.
 ३) पतंगाचे कर्ण परस्परांना काटकोनात छेदतात.
 ४) पतंगाचे कर्ण परस्परांना काटकोनात छेदतात आणि मोठा कर्ण लहान कर्णास दुभागतो. मोठ्या कर्णामुळे पतंगाची दोन त्रिकोणात विभागणी होते.
- १) १   २) १,२   ३) १,३   ४) ४
- १०) चौरसाचे क्षेत्रफळ हे कर्णांच्या गुणाकाराच्या निम्मे असते, अचूक कारणाचा पर्याय निवडा.
- १) चौरसाच्या कर्णामुळे आकृती दोन काटकोन त्रिकोणात विभागली जाते.
 २) चौरसाचे दोन्ही कर्ण एकरूप असून परस्परांना काटकोनात दुभागतात आणि चौरसाची दोन काटकोन त्रिकोणात विभागणी होते.
 ३) चौरसाचे कर्ण बाजूंच्या दुप्पट असतात.
 ४) कर्णामुळे चौरसाचे दोन एकरूप त्रिकोण तयार होतात.
- १) १,३   २) २   ३) ३   ४) २,३
- ११) आयताचे कर्ण परस्परांना दुभागतात या विधानाचे अचूक कारण असलेला पर्याय निवडा.

- १) आयताचा प्रत्येक कोन काटकोन असतो.
  - २) आयताच्या समोरासमोरील बाजू समान लांबीच्या असतात.
  - ३) प्रत्येक कर्णामुळे आयताचे एकरूप काटकोन त्रिकोणात विभागणी होते.
  - ४) विधान १,२,३ चुकीचे आहेत. बाजू एकरूप जोडया असल्यामुळे कर्ण एकरूप असतात.
- १) १   २) १,२   ३) २,३   ४) १,४

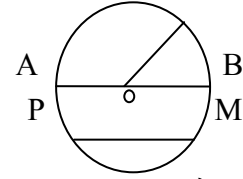
उत्तरसूची: १-४, २-१, ३-२, ४-३, ५-३, ६-१, ७-२,
८-१, ९-४, १०-२, ११-३

वर्तुळ

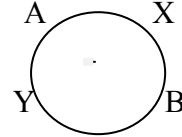
वर्तुळाचे भाग

- १) वर्तुळ केंद्र - वर्तुळाचा O हा केंद्रबिंदू.
- २) त्रिज्या - वर्तुळकेंद्र आणि वर्तुळावरील कोणताही बिंदू जोडणारा रेषाखंड. रेख OC
- ३) व्यास - वर्तुळाच्या केंद्रातून जाणारा- आणि वर्तुळावरील कोणतेही दोन बिंदू जोडणारा रेषाखंड. रेख AB हा व्यास आहे.
- ४) जीवा - वर्तुळावरील कोणतेही दोन बिंदू जोडणारा रेषाखंड. रेख PM ही जीवा आहे.
- ५) परीघ - वर्तुळाची एकूण लांबी म्हणजे वर्तुळाचा परीघ.
- ६) वर्तुळकंस - वर्तुळावरील दोन बिंदूमुळे वर्तुळाचे दोन भाग होतात प्रत्येक भागास कंस म्हणतात.

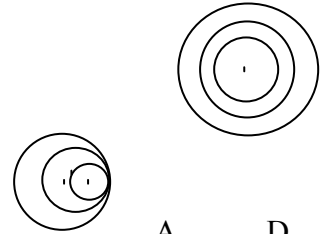
C

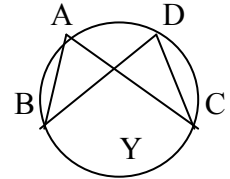
- बिंदू A आणि B मुळे
कंस AXB आणि कंस AYB
लघुकंस, विशालकंस, समानकंस

- ७) एकरूप वर्तुळे - समान त्रिज्या असलेली वर्तुळे
- ८) एककेंद्री वर्तुळे - केंद्रबिंदू एक असून भिन्न लांबीच्या त्रिज्या असलेली वर्तुळे.
- ९) एकस्पर्शी वर्तुळे - वर्तुळाचे केंद्रबिंदू भिन्न असून सर्व वर्तुळाचा एक आणि एकच सामाईक बिंदू असतो.

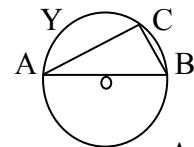

- १०) कंसातील कोन (आंतरलिखित कोन) -
कंस BAC वर कंसाचे अंत्यबिंदूशी केलेले कोन $\angle BAC$, $\angle BDC$ हे कंस BAC चे कंसातील कोन आहे त्यांनाच कंसाने आंतरलिखित केलेले कोन म्हणतात.

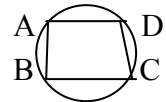

- ११) आंतरखंडीत कंस - वर्तुळावरील $\angle BAC$ ने आंतरखंडीत केलेला कंस BYC

- १२) अर्धवर्तुळातील कोन - अर्धवर्तुळ कंसात तयार झालेला कोन कंस AYB हे अर्धवर्तुळ आहे.
 $\angle ACB$ हा अर्धवर्तुळातील आंतरलिखित कोन आहे.

- १३) चक्रीय चौकोन - वर्तुळावरील कोणतेही चार भिन्न बिंदू जोडून तयार होणारा चौकोन म्हणजे चक्रीय चौकोन.

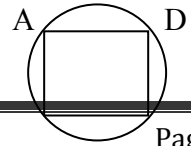
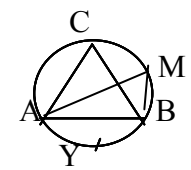
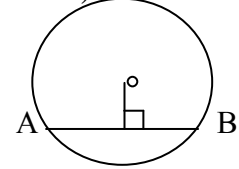
• वर्तुळाचे गुणधर्म -

- १) एकाच वर्तुळातील सर्व त्रिज्या समान लांबीच्या असतात.
- २) कोणत्याही वर्तुळात अनेक (अनंत) त्रिज्या काढता येतात.
- ३) वर्तुळात अनेक व्यास काढता येतात.

- ४) कोणत्याही वर्तुळात व्यास हा त्रिज्येच्या दुप्पट लांबीचा असतो. व्यास= २त्रिज्या (२r)
 ५) वर्तुळाला अनंत जीवा काढता येतात.
 ६) एकाच वर्तुळात सर्वात मोठी जीवा म्हणजे व्यास होय.
 ७) वर्तुळाच्या केंद्रबिंदूतून जीवेवर काढलेला लंब जीवेस दुभागतो.
 ८) वर्तुळकेंद्र आणि जीवेचा मध्यबिंदू यांना जोडणारा रेषाखंड जीवेस लंब असतो.
 ९) वर्तुळ केंद्रापासून समान अंतरावर असणा-या जीवा एकरूप असतात.
 १०) एकाच वर्तुळात एका जीवेमुळे होणारे आंतरलिखित कोन एकरूप असतात.
 ११) अर्धवर्तुळातील आंतरलिखित कोन काटकोन असतो.
 १२) चक्रीय चौकोनाचे संमुख कोन परस्परांचे पूरक कोन असतात.
 १३) वर्तुळाचा परीघ = $2\pi r = \pi d$ ----- $\pi = \frac{22}{7}$
 १४) जर वर्तुळाची त्रिज्या $x\%$ वाढविली किंवा कमी केली तर त्याचे क्षेत्रफळ
 $2x + \frac{x^2}{100} \%$ वाढतो किंवा कमी होते.
 (उत्तर +चिन्ह असल्यास वाढ, आणि - चिन्ह असल्यास कमी)
 १५) वर्तुळाचे क्षेत्रफळ = πr^2

प्रश्नसंच

- १) एका वर्तुळाची त्रिज्या २१ से.मी. आहे तर त्या वर्तुळाचा परीघ किती ?
 १) ६६ से.मी.   २) १३२ से.मी.   ३) १५४ से.मी.   ४) १३८६ से.मी.
- २) एका अर्धवर्तुळाचा व्यास ४२ से.मी. तर त्या अर्धवर्तुळाची परिमिती किती ?
 १) ४२ से.मी.   २) १३२ से.मी.   ३) १०८ से.मी.   ४) १७४ से.मी.
- ३) एका सायकलच्या चाकाचा व्यास ७० से.मी. आहे तर चाकाचे १०० फे-यात किती मीटर अंतर जाईल ?
 १) २२०००   २) २२०   ३) ११०   ४) ११०००
- ४) बैलगाडीच्या चाकाला धाव बसवण्यासाठी २२० मी. लांबीच्या धातूची पट्टी घेतली तर त्या चाकाची त्रिज्या किती असेल ?
 १) ३५ से.मी.   २) २२ से.मी.   ३) ७० से.मी.   ४) ४२ से.मी.
- ५) एका वर्तुळाकृती बागेची त्रिज्या २८० मीटर आहे. त्या बागेला तारेचे ५ वेढे असलेले कंपाउंड करण्यासाठी किती लांबीची तार लागेल ?
 १) १७६० मी   २) १८०० मी   ३) १५४० मी   ४) २१०० मी
- ६) सोबतच्या आकृतीत O केंद्र असलेल्या वर्तुळात रेख AB ही जीवा वर्तुळापासून ६ सेमी अंतरावर असून जीवा AB=१६ सेमी तर वर्तुळाच्या त्रिज्येची लांबी किती ?
 १) १४ सेमी   २) ६ सेमी   ३) ८ सेमी   ४) १० सेमी
- ७) सोबतच्या आकृतीत कंस AYB चे माप १४०° आहे तर $\angle ACB$ चे माप किती ?
 १) १४०°   २) ७०°   ३) २८०°   ४) २१०°
- ८) सोबतच्या आकृतीत चौकोन ABCD हा

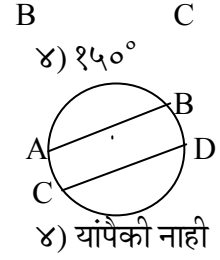

चक्रीय चौकोन आहे जर $m\angle BCD = 60^\circ$
तर $\angle BAD$ या कोनाचे माप किती ?

- १) 120° २) 110° ३) 30°

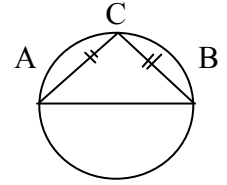
१) आकृतीत जीवा AB आणि जीवा CD या
वर्तुळ केंद्रापासून समान अंतरावर आहे,
आणि रेख $CD = 6$ सेमी. तर रेख $AB = ?$

- १) 6 सेमी.   २) 12 सेमी.   ३) 3 सेमी

१०) सोबतच्या आकृतीत O केंद्र असलेल्या
वर्तुळाचा रेख AB हा व्यास आहे. आकृतीत
दिलेल्या माहितीवरून $m\angle ABC = ?$

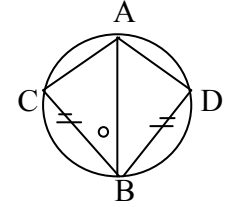
- १) 60° २) 30° ३) 45°

४) माहिती अपूर्ण आहे

११) सोबतच्या आकृतीत रेख AB ही वर्तुळाची
सर्वात मोठी जीवा आहे $\square ABCD$ ची परिमिती
१९६ सेमी आहे, रेख $BC \cong$ रेख BD

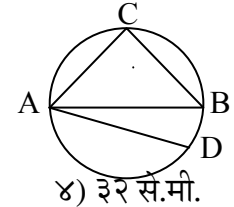
- आणि रेख $BD = 56$ सेमी. आहे तर वर्तुळाचा परीघ किती ?
१) 110 से.मी.   २) 220 से.मी.   ३) 168 से.मी.

४) 235 से.मी.

१२) सोबतच्या आकृतीत रेख AB सर्वात मोठी जीवा आहे
रेख $AB = 10$ सेमी, $m\angle CAB = 30^\circ$, $m\angle ABD = 60^\circ$
तर $\square ABCD$ ची परिमिती किती ?

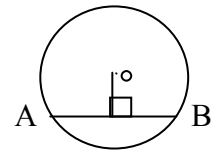
- १) 56 से.मी.   २) 64 से.मी.   ३) 28 से.मी.

४) 32 से.मी.

१३) सोबतच्या आकृतीत केंद्र O पासून
AB चे अंतर 4 से.मी. आहे. जीवा AB ची
लांबी 6 सेमी आहे, तर वर्तुळाचा परीघ किती ?

- १) 3.14 से.मी.   २) 31.4 से.मी.   ३) 314 से.मी.   ४) 0.314 से.मी.

१४) एका रोलरच्या चाकाचा व्यास 70 से.मी. आहे तर 11 मी. अंतरात रोलरच्या चाकाचे किती फेरे
होतील ?

- १) 4   २) 6   ३) 5   ४) 7

१५) एका वर्तुळाकार क्रीडांगणाची परिमिती चौरसाकार बागेची परिमिती समान आहे. जर
बागेचे क्षेत्रफळ 12100 मी² आहे, तर क्रीडांगणाचे क्षेत्रफळ किती ?

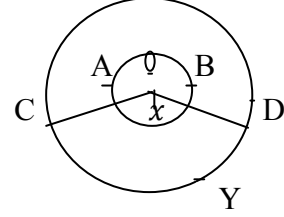
- १) 1450 मी²   २) 1540 मी²   ३) 15400 मी²   ४) 17400 मी²

१६) एका वर्तुळाकार बागेच्या बाहेरील बाजूने 3.5 मी रुंदीचा रस्ता आहे जर बागेचा
व्यास 28 मी असेल, तर रस्त्याचे क्षेत्रफळ किती चौरस मीटर ?

- १) 380.5   २) 350   ३) 386.5   ४) 368.5

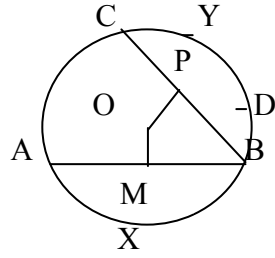
१७) सोबतच्या आकृतीचे निरीक्षण करून पुढीलपैकी कोणते विधान बरोबर आहे असे म्हणणे चूक ठरेल ?

- १) कंस $AXB \cong$ कंस CYD
- २) $l(\text{कंस } AXB) < l(\text{कंस } CYD)$
- ३) $m(\text{कंस } AXB) = m(\text{कंस } CYD)$
- ४) $m\angle AOB = m\angle COD$

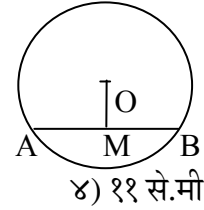
१८) सोबतच्या आकृतीत केंद्र O असलेल्या वर्तुळात रेख $OM \perp$ रेख AB , रेख $OP \perp$ रेख CD आणि $OM \cong$ रेख OP तर पुढीलपैकी कोणते विधान असत्य आहे ?

- १) जीवा AB आणि जीवा CD समान आहे
  - २) M हा रेख AB चा मध्यबिंदू आहे
  - ३) रेख CD चा P हा मध्यबिंदू आहे
  - ४) कंस $AXB \neq$ कंस CYD
- १९) एका वर्तुळात १६ से.मी. लांबीची जीवा वर्तुळमध्यापासून ६ से.मी. अंतरावर आहे. तर त्याच वर्तुळातील १२ से.मी. लांबीची जीवा वर्तुळमध्यापासून किती अंतरावर असेल ?
- १) ३ से.मी.
  - २) ४.५ से.मी.
  - ३) ८ से.मी.
  - ४) ५ से.मी.

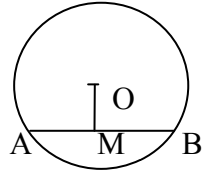
२०) सोबतच्या आकृतीत केंद्र O असलेल्या वर्तुळाची त्रिज्या १० से.मी. असून जीवा AB वर्तुळकेंद्रापासून ६ से.मी. अंतरावर आहे, तर जीवा AB ची लांबी किती ?

- १) १६ से.मी.
- २) ४ से.मी.
- ३) ८ से.मी.
- ४) ११ से.मी.

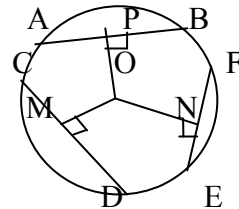
२१) सोबतच्या आकृतीत केंद्र O असलेल्या वर्तुळात रेख $OM \perp$ रेख AB आणि $OM = 3$ से.मी. $AB = 8$ से.मी. तर त्या वर्तुळाची त्रिज्या किती ?

- १) ३ से.मी.
- २) ५ से.मी.
- ३) ८ से.मी.
- ४) ११ से.मी.

२२) सोबतच्या आकृतीत केंद्र O असलेल्या वर्तुळात रेख $AB \cong$ रेख $CD \cong$ रेख EF आणि रेख $OM = 5$ से.मी. रेख $AB = 10$ से.मी. तर रेख OP किती से.मी. ?

- १) ५
- २) १४
- ३) ४
- ४) १५

२३) एका वर्तुळाचा व्यास १० से.मी. आणि जीवेची लांबी ६ से.मी. आहे तर ती जीवा वर्तुळकेंद्रापासून किती से.मी. अंतरावर आहे ?

- १) ५
- २) ३
- ३) ४
- ४) १६

२४) पुढीलपैकी कोणती विधाने बरोबर आहे.

- १) आंतरलिखित कोनाचे माप एक काटकोन नेहमीच असते.
 २) अर्धवर्तुळातील आंतरलिखित कोनाचे माप एक काटकोन असते.
 ३) एकाच वर्तुळातील समदूर असणा-या जीवा एकरूप असतात.
 ४) चक्रीय चौकोनातील संमुख कोन परस्परांचे पूरक कोन असतात.
- १) १,२   २) २,३   ३) १,४   ४) २,३,४
- २५) वर्तुळाचा केंद्र आणि जीवेचा मध्यबिंदू यांना जोडणारा रेषाखंड जीवेस लंब असतो, असे म्हणणे बरोबर आहे कारण पुढीलपैकी योग्य पर्याय निवडा.
- १) वर्तुळाचा केंद्र आणि जीवेचा मध्यबिंदू यांना जोडणारा रेषाखंड आणि जीवा यांच्यात 90° चे माप असते.
 २) कोणत्याही रेषेबाहेरील बिंदुपासून रेषेवर काढलेल्या रेषाखंडपैकी सर्वात लहान रेषाखंड त्या रेषेला लंब असतो.
 ३) वर्तुळकेंद्रापासून जीवेवर काढलेल्या रेषाखंडापैकी वर्तुळकेंद्र आणि जीवेचा मध्यबिंदू जोडणारा रेषाखंड सर्वात लहान आहे.
 ४) कोणत्याही वर्तुळाला अनेक जीव काढता येतात, तसेच अनेक व्यास काढता येतात.
- १) १,४   २) १   ३) २   ४) २,३

उत्तरसूची :

१-२,	२-३,	३-२,	४-१,	५-१,	६-४,	७-२,	८-१,	९-१,
१०-४,	११-२,	१२-३,	१३-२,	१४-३,	१५-३,	१६-३,	१७-१,	१८-४,
१९-२,	२०-१,	२१-२,	२२-१,	२३-३,	२४-४,	२५-४		

गणित : अध्यापनशास्त्र

- १) इ.४थी च्या वर्गात भागाकार शिकवतांना बाकी नेहमी भाज्यापेक्षा लहान असते हे शिकवण्यासाठी पुढीलपैकी कोणता उपक्रम अधिक उपयुक्त आहे ?
- १) भाज्य भाजक भागाकार बाकी
१५	२	७	१
२०	३	६	२
११	४	२	३
- २) याप्रमाणे तुलनात्मक तक्ता दाखवून स्पष्टीकरण करणे विद्यार्थ्यांकडून वेगवेगळ्या संख्यांना भाज्यकाने भाग दिल्यानंतर उरणारी बाकी फळ्यावर लिहून तुलना करणे.
 ३) विविध वस्तूंचे विद्यार्थ्यांना वाटप करून त्यांना सूचनेप्रमाणे वस्तूंचे गट करण्यास सांगून प्रात्यक्षिकातून उरलेल्या वस्तू दाखवणे.
 ४) विद्यार्थ्यांना स्वतःच भागाकाराची उदाहरणे तयार करण्यास सांगणे त्यातून बाकीविषयी तुलना करणे.
- १) १   २) २   ३) ३   ४) ४
- २) एक शिक्षक इ. ५ वीत लसावि शिकवण्यासाठी सुरुवात करण्यापूर्वी संख्यांचे अवयव शोधण्याचा सराव करून घेतात. यावरून शिक्षकांचा कोणता उद्देश आहे ?
- १) संख्यांचे अवयव पाडणे दृढीकरण करणे   २) अवयव पाडणे कौशल्य दृढ करणे
 ३) लसावि काढण्याची पूर्वतयारी करणे   ४) गणित विषयावर प्रभुत्व मिळवणे
- ३) एक शिक्षक खरेदी — विक्री घटक शिकवण्यापूर्वी मुलांना दुकानात नेऊन तेथील व्यवहाराचे निरीक्षण करण्यास सांगतात. कारण पुढीलपैकी कोणता हेतू होता ?

- १) खरेदीचा संबोध स्पष्ट करणे
२) विक्रीचा संबोध स्पष्ट करणे
३) नफा तोटा स्पष्ट करणे ४) दुकानदाराचा व्यवहार कसा चालतो हे प्रात्यक्षिक दाखवणे
- ४) सातत्यपूर्ण सर्वकष मूल्यमापन करण्यासाठी पुढीलपैकी कोणते साधनतंत्र अनिवार्य आहे.
१) प्रात्यक्षिक २) लेखी परीक्षा ३) तोंडी चाचणी ४) दैनंदिन निरीक्षण
- ५) गणितातील अध्यापनात महत्वाच्या क्रिया चढत्या क्रमाने मांडल्या आहेत. योग्य पर्याय निवडा.
१) संख्याज्ञान<संख्यावरील क्रिया<बीजगणित<भूमिती
२) गणितीय संबोध<गणितीय ज्ञान<गणितीय कौशल्य<उपयोजन
३) बेरीज<वजाबाकी<गुणाकार<भागाकार
४) संख्या वाचन<संख्यालेखन<संख्यावरील क्रिया<लेखी उदाहरणे
- ६) गणित विषयाचा अभ्यासक्रम तयार करतांना किती गाभा घटकांचा विचार केला आहे ?
१) आठ २) दहा ३) बारा ४) पंधरा
- ७) शास्त्रीय दृष्टिकोन आणि तर्कशुद्ध पद्धतीने कारणमिमांसा करणे म्हणजे काय ?
१) व्यक्तीमत्त्व विकास २) गणिती दृष्टीकोन ३) अभिरुची ४) रसग्रहण
- ८) सातत्यपूर्ण सर्वकष मूल्यमापनात प्राथमिक स्तरावर किमान किती साधन तंत्राचा उपयोग करणे अनिवार्य आहे ?
१) ३ २) ४ ३) ५ ४) ८
- ९) प्रयोग आणि प्रात्यक्षिक या साधनात पुढीलपैकी कोणता फरक आहे ?
१) प्रयोगात निष्कर्ष काढला जातो, आणि प्रात्यक्षिकात निष्कर्ष पडताळून पाहिला जातो.
२) प्रयोगात निष्कर्ष पडताळून पाहिला जातो, आणि प्रात्यक्षिकात निष्कर्ष काढला जातो.
३) पूर्वी केलेल्या प्रयोगाची आपण खात्री करतो. प्रात्यक्षिकाचा अंतिम निर्णय स्वतःच घेतो.
४) वरीलपैकी एकही नाही
- १०) इयत्तेनुसार प्रत्येक घटकाची व्याप्ती वाढवलेली असते पाठ्यक्रमाच्या या रचनेला काय म्हणतात ?
१) घटक नियोजन २) अभ्यासक्रम ३) पाठ्यक्रम ४) पाठ्यपुस्तक
- ११) स्तंभालेख हा घटक गणितातील कोणत्या क्षेत्रात समाविष्ट केलेला आहे ?
१) भूमिती २) बीजगणित ३) सांख्यिकी ४) महत्त्वमापन
- १२) खालीलपैकी कोणत्या पद्धतीत विद्यार्थी शिक्षकांच्या कृतीचे निरीक्षण करतो, नोंदी करतो आणि उदाहरण सोडवतो ?
१) स्वयंशोधन २) स्वयंअध्ययन ३) दिग्दर्शन ४) पृथ्यःकरण
- १३) सातत्यपूर्ण सर्वकष मूल्यमापन करतांना अध्यापनाची साधन तंत्रे आणि मूल्यमापनाची साधन तंत्रे एकच असतात, हे विधान सत्य आहे पुढीलपैकी कोणत्या विधानावरून कळते ?
१) पाठ्यक्रमाचे मासिक नियोजन करतांना मूल्यमापन साधन तंत्रे निवड करतो.
२) दैनिक नियोजन करतांना असे प्रसंग निवडतो त्यावेळेस शिक्षक मूल्यमापन करतो.
३) शिक्षक दैनंदिन अभ्यासक्रम पूर्ण झाल्यानंतर निवडलेली साधन तंत्रे वापरून मूल्यमापन करतो.
४) साधन तंत्राचा विचार करूनच अध्यापनासाठी अध्ययन प्रसंगाची निर्मिती करतो.
- १४) रमेश आपल्याला दिलेले खाऊचे पैसे खर्च न करता पोष्टात बचत खाते उघडतो व त्यात ते जमा करतो यावरून पुढीलपैकी कोणत्या घटकाचे आकलन झाले असे म्हणता येईल ?
१) पोष्टाचे व्यवहार २) नफा तोटा
३) सरळव्याज - चक्रवाढ व्याज ४) गणिती दृष्टीकोन
- १५) Δ च्या तीनही कोनांची बेरीज 180° असते. ही माहिती देण्यासाठी शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना स्वतःलाच भिन्न त्रिकोण काढून त्यांची मापे मोजण्यास सांगितले, त्याप्रमाणे विद्यार्थ्यांनी स्वतःच Δ कोनांची

माहिती जमवली व निष्कर्ष काढला. या कृतीत पुढीलपैकी कोणत्या अध्यापन पद्धतीचा अर्थ समजतो ?

- १) स्वयंअध्ययन   २) उदगामी   ३) पृथ्यःकरण   ४) स्वयंशोधन
- १६) नैदानिक चाचणी घेण्याचा उद्देश कोणता ?
 १) गणितातील हुशार विद्यार्थ्यांचा शोध घेणे   २) विद्यार्थ्यांचे गणित विषयातील प्रभुत्व तपासणे
 ३) त्रुटींचा शोध घेणे   ४) विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करणे सोपे जाते
- १७) विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास म्हणजे पुढीलपैकी कोणता ?
 १) बोधात्मक, क्रियात्मक, गुणात्मक   २) बोधात्मक, क्रियात्मक, भावात्मक
 ३) बौद्धिक, शारीरिक, क्रियात्मक   ४) यांपैकी एकही नाही
- १८) स्वाध्याय म्हणजे काय ?
 १) वर्गात अध्यापन केलेले त्याचे दृढीकरण करणे   २) अध्यय-अध्यापनाचे एक साधन तंत्र आहे
 ३) वर्गात शिकवलेल्या ज्ञानाचे उपयोजन करणे   ४) मिळालेल्या ज्ञानाचे कौशल्य विकसित करणे
- १९) 'ज्ञातातून अज्ञाताकडे' हे सूत्र कोणत्या क्रियेसाठी उपयुक्त आहे ?
 १) संश्लेषण   २) विश्लेषण   ३) प्रात्यक्षिक   ४) स्वयंशोधन
- २०) शिक्षणातील प्रयोगशाळा या विधानासाठी पुढीलपैकी कोणता सिद्धांत वापरला जात नाही ?
 १) कृती करून दाखवणे   २) निरीक्षणावरून शिकवणे
 ३) स्थूलाकडून सूक्ष्माकडे   ४) सूक्ष्माकडून स्थूलाकडे

उत्तरसूची :

- १-३,   २-३,   ३-२,   ४-४,   ५-२,   ६-२,   ७-२,   ८-३,   ९-२,
 १०-३,   ११-३,   १२-३,   १३-३,   १४-४,   १५-२,   १६-३,   १७-२,   १८-२,
 १९-२,   २०-१

अधिकचे प्रश्न

- १) प्राथमिक स्तरावर कोणते विषय अत्यावश्यक मानले जातात ?
 १) भाषा व गणित   २) भाषा व विज्ञान   ३) विज्ञान व गणित   ४) गणित व चित्रकला
- २) दुर्गम, ग्रामीण भागात अंतर मोजण्यासाठी कशाचा वापर करतात ?
 १) मीटर, मिलीमीटर, सेंटीमीटर   २) हात, वीत, काठी
 ३) बोट, वीत, बिल्लास   ४) किलोमीटर, मीटर, सेमीटर
- ३) ग्रामीण भागात कालमापनासाठी अजूनही खालीलपैकी कशाचा वापर होतो ?
 १) घड्याळ   २) मनगटी घड्याळ   ३) सूर्योदय   ४) यापैकी नाही
- ४) जगात भारत, इजिप्त, चीन या देशात मानवाने चिन्हांच्या रुपात - - - - - भाषा विकसित केली.
 १) गणिताची   २) चित्रकलेची   ३) सांकेतिक   ४) विज्ञानाची
- ५) अगदी प्राचीन काळात चिखलाच्या विटेवर चिन्हे वापरून - - - - - लिहीत असत.
 १) लिपी   २) संख्या   ३) चित्रे   ४) आकृत्या
- ६) देवनागरी १ ते ९ अंकाचे स्वरूप कोणी मांडले ?
 १) भारतीयांनी   २) युरोपीयांनी   ३) अरबांनी   ४) डचांनी
- ७) पूर्णांकाच्या उजवीकडे '०' चे स्थान मांडल्यास त्याची किंमत - - - - - पटींनी वाढते.

- १) ०   २) २   ३) ५   ४) १०
- ८) गणिताच्या विविध शाखा कशा निर्माण झाल्या ?
 १) दैनंदिन व्यवहारातून   २) गणितातील विवेधतेतून
 ३) संख्यांच्या शोधातून   ४) शून्याच्या शोधातून
- ९) अचूक मापनासाठी खालीलपैकी कोणते साधन योग्य नाही ?
 १) मोजपट्टी   २) व्हर्निअर   ३) स्क्रू-प्रमापी   ४) वीत
- १०) मानवाच्या दैनंदिन व्यवहार व विकासातून गणिताच्या अनेक शाखा उदयास आल्या म्हणून गणित हे - - - - - निर्मित आहे.
 १) निसर्ग   २) मानव   ३) समाज   ४) यापैकी नाही
- ११) गणित हे एक शास्त्र आहे कारण - - - - -
 १) त्यात नियम, तत्त्वे, सिद्धान्त आहेत.   २) गणित मानवनिर्मित आहे.
 ३) गणितात संख्यांचा वापर होतो.   ४) गणितात शून्याला महत्त्व आहे.
- १२) त्रिकोणाचे क्षेत्रफळ हे त्याच्या पाया व त्यावरील उंची यांच्या गुणाकाराच्या - - - - - असते
 १) दुप्पट   २) तिप्पट   ३) निमपट   ४) पाचपट
- १३) वर्तुळाचे क्षेत्रफळ हे π आणि (त्रिज्या)² यांच्या - - - - - इतके असते.
 १) बेरजे   २) वजाबाकी   ३) गुणाकारा   ४) भागाकारा
- १४) भौतिकशास्त्रातील एक पानदेखील - - - - - शिवाय वाचता येत नाही.
 १) विज्ञाना   २) चित्रकले   ३) गणिता   ४) संख्ये
- १५) 'बल' ही सदिश राशी मोजण्यासाठी - - - - - आधार द्यावा लागतो.
 १) भौतिकशास्त्राचा   २) रसायनशास्त्राचा   ३) जीवशास्त्राचा   ४) गणिताचा
- १६) कोणत्याही शास्त्राचा मूलभूत आधार कोणता ?
 १) गणित   २) संख्याशास्त्र   ३) पदार्थविज्ञान   ४) खगोल
- १७) खगोलशास्त्राचा अभ्यास करतांना ग्रह- ता-यांचे आकार व त्यांचे अंतर मोजण्यासाठी - - - - - क्रियांचा उपयोग होतो.
 १) गणिती   २) शास्त्रीय   ३) खगोलिय   ४) भौतिक
- १८) व्यवहारात नेमकेपणा, निश्चितता आणि विश्वासार्हता कशामुळे येते ?
 १) अनुभवामुळे   २) सरावामुळे   ३) गणिताच्याज्ञानामुळे   ४) शिक्षणामुळे
- १९) जीवनातील सर्व व्यवहार सुरळीत आणि व्यवस्थित पार पाडण्यासाठी - - - - - ज्ञान उपयोगी पडते.
 १) गणिताचे   २) भाषेचे   ३) विज्ञानाचे   ४) कलेचे
- २०) गणिताच्या अभ्यासातून कोणते गुण विकसित होतात ?
 १) तर्कशक्ती, गणनक्षमता, नेमकेपणा   २) सामाजिकता, राष्ट्रप्रेम, देशभक्ती
 ३) भाषाविकास, मोजमाप, निरीक्षण   ४) वैज्ञानिक दृष्टीकोन, नीटनेटकेपणा, श्रमनिष्ठा
- २१) विज्ञान-तंत्रज्ञान हे पूर्णपणे - - - - - ज्ञानावर आधारलेले आहे.
 १) गणिताच्या   २) भाषेच्या   ३) शास्त्राच्या   ४) कलेच्या
- २२) अचूक हवामान किंवा पृथ्वीच्या पोटातील साधनसंपत्ती शोधण्यासाठी उपग्रहाचा वापर करतांना - - - - - आवश्यकता असते.
 १) विज्ञानिक क्षमता   २) दैनंदिन व्यवहार   ३) गणनक्षमता   ४) विकासाची
- २३) कल्पकता, स्वावलंबन आणि सर्जनशील विकास होण्यासाठी किमान - - - - - क्षमतांची निर्माती होणे आवश्यक आहे.

- १) अध्ययन २) स्वावलंबन ३) सहकार्य ४) बौद्धिक
- २४) विद्यार्थ्यांमध्ये गणिताच्या क्षेत्रातील कौशल्य प्राप्त होण्यासाठी व संबोध निर्मितीसाठी - - - अधिक भर दिलेला आहे.
- १) उदाहरणांवर २) गृहपाठावर ३) स्वाध्यायावर ४) कृतीवर
- २५) निम्न प्राथमिक स्तरावर गणित विषयासाठी आठवड्याला - - - - - तासिका आहेत.
- १) ६ २) ८ ३) ९ ४) १०
- २६) उच्च प्राथमिक स्तरावर गणितासाठी आठवड्याला किती तासिका आहेत ?
- १) सहा २) सात ३) आठ ४) दहा
- २७) प्राथमिक स्तरावर व्यक्तीचा सर्वांगीण विकास होण्यासाठीचे - - - - - हे सर्व शिक्षणाचे प्रवेशद्वार आहे.
- १) गणित २) भूमिती ३) संख्याशास्त्र ४) पदार्थविज्ञान
- २८) गणिताच्या अध्ययनातून व्यक्तीच्या - - - - - व्यवहाराच्या गरजा नकळत पूर्ण होतात.
- १) सामाजिक २) दैनंदिन ३) आर्थिक ४) खाजगी
- २९) गणितातील चार मुलभूत क्रिया कोणत्या ?
- १) श्रवण, वाचन भाषण, लेखन २) बेरीज, वजाबाकी, गुणाकार, भागाकार
३) खरेदी, विक्री, नफा, तोटा ४) क्षेत्रफळ, घनफळ, वर्गमूळ, परिमिती
- ३०) गणित हा अभ्यासक्रमात - - - - - विषय म्हणून समाविष्ट केलेला आहे.
- १) मूलभूत २) दुय्यम ३) ऐच्छिक ४) वैकल्पिक
- ३१) प्राथमिक शिक्षणात सक्तीचा विषय कोणता ?
- १) वैद्यकीय २) गणित ३) अभियांत्रिक ४) स्थापत्य
- ३२) गणितातील समस्या, उदाहरणे सोडविण्यासाठी कोणत्या गुणांचा विकास आवश्यक आहे ?
- १) एकाग्रता, कल्पकता, तर्क २) कौशल्य, निरीक्षण, निर्णय
३) चिकित्सा, आत्मविश्वास ४) बुद्धिमत्ता, भावनिकता
- ३३) गणित ही अमूर्त - - - - - भाषा आहे.
- १) संख्यांची २) कल्पनांची ३) चिन्हांची ४) संबोधांची
- ३४) गणितातील उदाहरणे सोडविण्यासाठी विद्यार्थ्यांना स्वतःच प्रयत्न करावा लागतो यातून - - - - - क्षमतेचा विकास होतो.
- १) मानसिक २) निरीक्षण ३) सहकार्य ४) स्वावलंबन
- ३५) पदार्थाचे आकारमान, द्रवाचे आकारमान, वजन मोजण्यासाठी गणितातील - - - - - या क्षेत्रातील सूत्रांचा उपयोग होतो.
- १) संख्या २) संख्याज्ञान ३) मोजमाप ४) मापन
- ३६) संगणक समजून घेणे, संगणकात माहिती भरणे यासाठी - - - - - उपयोग होतो.
- १) गणिताचा २) शास्त्राचा ३) भूगोलाचा ४) भूमितीचा
- ३७) अंकगणितातील विविध सूत्रांची मांडणी अक्षराचा वापर करून लिहिणे म्हणजे - - - - - होय.
- १) संख्याशास्त्र २) मापनशास्त्र ३) बीजगणित ४) प्राथमिक गणित
- ३८) - - - - - हे बीजगणिताच्या सहाय्याने सोडविता येते.
- १) अंकगणित २) भूमिती ३) संख्याशास्त्र ४) मापनशास्त्र
- ३९) कार्यक्रमाची माहिती संकलित करून उपक्रमाचे फलित लिहिण्यासाठी - - - - - सूत्राचा वापर करता येतो.
- १) संख्यांच्या २) गणिताच्या ३) भूमितीच्या ४) संख्याशास्त्रीय

- ४०) गणितातील अनेक नियम, सिद्धान्त, सूत्रे, तत्वे - - - - - विषयाच्या घटक अध्यापनात उपयोगी पडतात.
- १) भूगोल २) इतिहास ३) चित्रकला ४) कार्यानुभव
- ४१) 'अंक' या शब्दांचा मूळ अर्थ कोणता ?
- १) खुण किंवा संकेत २) संख्या ३) अंकगणित ४) यापैकी नाही.
- ४२) अंकांची निर्मिती कशी झाली ?
- १) प्राचीन काळी मोजण्यासाठी खुणांच्या वापरातून २) अंकगणितातील संख्येवरून
३) गणितातील क्रीयावरून ४) मापनातील संकल्पनेतून
- ४३) ५०० या संख्येसाठी रोमन लिपीतील खालीलपैकी कोणते चिन्ह वापरतात ?
- १) L २) C ३) D ४) M
- ४४) १०० या संख्येसाठी रोमन लिपीतील कोणते चिन्ह वापरतात ?
- १) M २) D ३) C ४) L
- ४५) खाली आंतरराष्ट्रीय अंक व रोमन अंक यांच्या जोड्या दिलेल्या आहेत त्यापैकी चुकीचा पर्याय कोणता ?
- १) 50 २) 10 ३) 5 ४) 2
- ४६) दैनंदिन व्यवहार, मोजमापे अंकाद्वारे व्यक्त करणारी भाषा म्हणजे - - - - - होय.
- १) अंकभाषा २) अंकगणित ३) बीजगणित ४) भूमिती
- ४७) मानवी गरजा व सुधारणा या प्रमाणे - - - - - स्वरूपही बदलते.
- १) गणिताचे २) अंकगणिताचे ३) संख्येचे ४) मापनाचे
- ४८) कोणत्याही त-हेचे मोजमाप म्हणजे - - - - -
- १) संख्याज्ञान २) मापन ३) गणित ४) भूमिती
- ४९) मोजमापाचे हिशोब ठेवणे म्हणजे - - - - -
- १) संख्यामापन २) बेरीज ३) गुणाकार ४) अंकगणित
- ५०) 'जागेचे किंवा अवकाशाचे मोजमाप करणारे शास्त्र' ही व्याख्या कोणत्या विषयाची आहे ?
- १) गणित २) बीजगणित ३) भूमिती ४) अंकगणित
- ५१) आंतरराष्ट्रीय अंक '7' साठी खालीलपैकी रोमन अंक कोणता ?
- १) V २) VI ३) VII ४) VIII
- ५२) अंकगणिताचे विकास पावलेले स्वरूप म्हणजे - - - - - होय .
- १) अक्षरगणित २) बिजगणित ३) व्यवहार्यगणित ४) संख्याशास्त्र
- ५३) संख्येबद्दल अक्षरांच्या वापरामुळे अक्षरगणित किंवा बीजगणित - - - - - झाले आहे.
- १) शास्त्र २) व्यापक ३) विस्तृत ४) विशाल
- ५४) दोन अक्षरांमध्ये असलेले टिंबसुद्धा - - - - - चिन्ह म्हणून वापरतात.
- १) बेरजेचे २) गुणाकाराचे ३) घातकाचे ४) क्षेत्रफळाचे
- ५५) अधिक, उणे, गुणिले, बरोबर यासारख्या चिन्हांनी - - - - - गणिताची भाषा समृद्ध झाली आहे.
- १) अंक २) अक्षर ३) बीज ४) अव्यक्त
- ५६) - - - - - म्हणजे बीजगणिताची लघुलिपी होय.
- १) सूत्रे २) तत्वे ३) नियम ४) निष्कर्ष
- ५७) 'अध्यापनात संकल्पना, तत्वे, मध्यवर्ती कल्पना व त्यांचा परस्परांशी संबंध यांना महत्त्व आहे' असे मत खालीलपैकी कोणाचे ?

- १) जेरोम ब्रुनर २) भास्कराचार्य ३) पायथाॅगोरस ४) पीटर ड्रुकर
- ५८) आसूबेल यांच्या मते विषयाची संरचना म्हणजे काय ?
 १) विषयवस्तूचे संघटन करण्याची पद्धती २) घटकांची मांडणी
 ३) घटकांची रचना ४) विषयांची मांडणी व रचना
- ५९) शिक्षणा-याच्या मनामध्ये हे ज्ञान ज्या पद्धतीने संघटित होते त्याला - - - - - संरचना म्हणतात.
 १) ज्ञानात्मक २) बोधात्मक ३) कार्यात्मक ४) उपयोजनात्मक
- ६०) प्रत्येक विषयाची संरचना हि एखाद्या - - - - - सारखी असते.
 १) शंकू २) पिरॅमिड ३) त्रिकोणा ४) कोना
- ६१) चांगल्या संरचनेचे निकष कोणता ?
 १) संरचना विषयज्ञान समावेशक असावी २) संरचना अर्थपूर्ण नसावी
 ३) संरचना अर्थशास्त्रीय असावी ४) संरचना अनाकलनीय असावी
- ६२) विषय व त्यांच्या शाखा-उपशाखा यांची मांडणी एकाखाली एक अशी केलेली असते ?
 १) शाखीय संरचना २) वर्गीकरणात्मक ३) त्रिमितीय संरचना ४) वर्तुळाकार संरचना
- ६३) व्यावहारिक अंकगणितात खालीलपैकी कोणता घटक समाविष्ट नाही. ?
 १) शेअर्स २) पोस्ट व्यवहार ३) अवयव पाडणे ४) बँकेचे व्यवहार
- ६४) पोस्टाचे व्यवहार यात खालीलपैकी कोणत्या गोष्टीचा समावेश होत नाही ?
 १) कर्ज देणे २) मनीऑर्डर ३) बचत ४) ठेवी
- ६५) - - - - - संरचनेत शिखरावर अमूर्त कल्पना तर पाया हा मूर्त स्वरूपाचा असतो.
 १) वर्तुळाकार २) पिरॅमिड ३) त्रिमितीय ४) शाखीय
- ६६) अक्षरांची संख्या शोधणे, अक्षरांची किंमत काढणे हे संबोध खालीलपैकी कोणत्या क्षेत्रातील आहेत?
 १) भूमिती २) बीजगणित ३) मापन ४) संख्यागणित
- ६७) यशस्वी जीवन जगण्यासाठी विविध - - - - - क्षमतांची गरज लागते.
 १) जिवनोपयोगी २) भावनिक ३) बौद्धिक ४) कौशल्यात्मक
- ६८) क्षमता विकासासाठी - - - - - अधिक उपयुक्त ठरते
 १) अध्ययन-अध्यापन २) स्वयंअध्ययन ३) नैपुण्य संपादन ४) प्राविण्य कसोटी
- ६९) खालीलपैकी कोणत्या विषयासाठी किमान अध्ययन क्षमता विकसित केलेल्या नाहीत ?
 १) भाषा २) परिसर अभ्यास ३) गणित ४) विज्ञान
- ७०) भाषा, गणित, परिसर या विषयासाठी किमान अध्ययन क्षमता कोणत्या समितीने विकसित केल्या?
 १) डॉ.आर.एच.दवे समिती २) एकसुत्रीकरण समिती
 ३) शालेय शिक्षण सुधारसमिती ४) भावनिक एकात्मता समिती
- ७१) क्षमतांचा विकास म्हणजेच - - - - - साध्य करणे.
 १) गुण २) ध्येय ३) उद्दिष्ट्ये ४) तत्त्वे
- ७२) उच्च प्राथमिक स्तरावर इयत्ता सहावी ते आठवी साठी एकूण किती घटकाचा समावेश आहे ?
 १) पाच २) सहा ३) सात ४) आठ
- ७३) अंकगणितातील संबोध व उदाहरणे सोडविताना बीजगणितातील सूत्रांचा व - - - - - वापर करण्यात येतो.
 १) अक्षरांचा २) अंकांचा ३) संख्यांचा ४) नियमांचा
- ७४) संच, वास्तवसंख्या, सारणी ह्या अंकगणितातील संकल्पना स्पष्ट करण्यासाठी - - - - - वापर केला जातो.
 १) बीजगणिताचा २) अंकगणिताचा ३) भूमितीचा ४) संख्याशास्त्राचा

- ७५) 'लॉगॅरिथम' हा संबोध खालीलपैकी कोणत्या इयत्तेसाठी आहे ?
 १) ७ वी २) ८ वी ३) ९ वी ४) १० वी
- ७६) 'सांख्यिकी' हा संबोध कोणत्या वर्गासाठी आहे ?
 १) १० वी २) ९ वी ३) ८ वी ४) ५ वी
- ७७) क्षेत्रफळाचे संबोध निर्माण करण्यासाठी कोणती अध्यापन पद्धती उपयुक्त ठरते ?
 १) कथन २) दिग्दर्शन ३) प्रायोगिक ४) नाट्यीकरण
- ७८) इयत्ता तिसरीचा पाठ्यक्रम किती क्षेत्रावर आधारित आहे ?
 १) सहा २) पाच ३) चार ४) दोन
- ७९) इयत्ता तिसरीचा पाठ्यक्रमातील आशय एकूण किती क्षमतांवर आधारित आहे ?
 १) ४४ २) ४५ ३) ४६ ४) ४७
- ८०) इयत्ता तिसरीच्या पाठ्यक्रमात संख्याज्ञान क्षेत्रात किती क्षमता आहेत ?
 १) ५ २) ६ ३) ७ ४) ८
- ८१) इयत्ता तिसरीच्या पाठ्यक्रमात संख्यावरील क्रिया क्षेत्रात एकूण - - - - - क्षमता आहेत.
 १) ११ २) १२ ३) १३ ४) १४
- ८२) इयत्ता तिसरीच्या पाठ्यक्रमात मापन क्षेत्राशी संबंधित किती क्षमता आहेत ?
 १) १६ २) १७ ३) १८ ४) १९
- ८३) 'अपूर्णांक' या क्षेत्राशी संबंधित इयत्ता तिसरीच्या पाठ्यक्रमात किती क्षमता आहेत ?
 १) ४ २) ६ ३) ८ ४) १०
- ८४) 'भूमिती' क्षेत्राशी संबंधित इयत्ता तिसरीच्या पाठ्यक्रमात एकूण किती क्षमता आहेत ?
 १) ८ २) ६ ३) ४ ४) २
- ८५) प्रत्येक संख्येच्या 'गणिती' नावाला - - - - - नावाने ओळखले जाते.
 १) व्यावहारिक २) व्यापारी ३) आर्थिक ४) भौतिक
- ८६) इलेक्ट्रॉनिक समूहाद्वारे जेव्हा माहिती संप्रेषण केले जाते. त्यास - - - - - म्हणतात.
 १) प्रक्षेपण २) दूरदर्शन ३) दुरध्वनी ४) टेलिकम्युनिकेशन
- ८७) - - - - - क्रिया संगणक अतिशय वेगाने करतो.
 १) गणिती २) भौमितीक ३) भौगोलिक ४) सांखिकी
- ८८) दोन किंवा अधिक संगणक एकमेकांना जोडतात त्याला - - - - - म्हणतात.
 १) नेटवर्क २) नेटवर्क ३) जोडसंगणक ४) स्वयंचलीत
- ८९) पॉवर पॉईंटद्वारे अध्ययन- अध्यापन करण्यासाठी शिक्षकाला विविध - - - - - तयार कराव्या लागतात.
 १) कसोट्या २) चाचण्या ३) स्लाईड्स ४) फाईल
- ९०) संगणकाच्या सहाय्याने अध्ययन - अध्यापनाचा फायदा कोणता ?
 १) विद्यार्थी स्वतःच्या गतीने अध्ययन करतो २) विद्यार्थी गणिते सोडवतो
 ३) विद्यार्थी गणन करतो ४) विद्यार्थी संख्येचे वाचन करतो
- ९१) उपग्रहाद्वारे दृकश्राव्य साधनांचा वापर करून - - - - - संप्रेषण केले जाते.
 १) माहितीचे २) ज्ञानाचे ३) कौशल्याचे ४) सामग्रीचे
- ९२) अध्ययन - अध्यापनाचे एक प्रमुख प्रभावी साधन कोणते ?
 १) पाठ्यपुस्तक २) पाठ्यक्रम ३) पाठ्यांश ४) अभ्यासक्रम
- ९३) गणिताच्या पाठ्यपुस्तकातील आशय - - - - - सुसंगत असावा
 १) अभ्यासक्रमाशी २) पाठ्यक्रमाशी ३) पाठ्यांशांशी ४) नियोजनाशी

- ९४) पाठ्यपुस्तकातील आशयाची मांडणी व - - - - - सूत्राचा वापर असावा.
 १) अध्ययन २) अध्यापन ३) विविध ४) अनेक
- ९५) चांगले पाठ्यपुस्तक हे शिक्षण प्रक्रियेला - - - - - देणारे महत्त्वाचे साधन आहे
 १) गती २) महत्त्व ३) सहकार्य ४) यापैकी नाही
- ९६) पाठ्यपुस्तकाची आवश्यकता खालील कोणत्या घटकास नाही ?
 १) शिक्षक २) पालक ३) विद्यार्थी ४) समाज
- ९७) शिक्षणाची उद्दिष्टे निश्चित केल्यानंतर - - - - - ठरविला जातो
 १) अभ्यासक्रम २) पाठ्यक्रम ३) पाठ्यांश ४) आराखडा
- ९८) इयत्ता पाहिलीच्या पाठ्यपुस्तकात प्रत्येक संबोधावर - - - - - स्वाध्याय आहेत.
 १) प्रश्नरूप २) लिखित ३) कृतियुक्त ४) कौशल्ययुक्त
- ९९) - - - - - हा शिक्षकाचा मित्र मानला जातो.
 १) विद्यार्थी २) पुस्तक ३) फळा ४) हस्तपुस्तिका
- १००) एखाद्या मूर्त किंवा अमूर्त बाबीला दिलेले नाव म्हणजे - - - - - होय.
 १) संज्ञा २) सूत्र ३) विशेषण ४) नियम
- १०१) ठराविक हेतू लक्षात घेऊन संकलित केलेली अर्थपूर्ण माहिती म्हणजे - - - - - होय.
 १) उकल २) निरीक्षण ३) आशय ४) संच
- १०२) पाठ्यक्रमाची उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी विषयाचे - - - - - अतिशय महत्त्वाचे असते.
 १) नियोजन २) मूल्यांकन ३) विश्लेषण ४) व्यवस्थापन
- १०३) आशयातील संबोध, नियम, सूत्रे, व्याख्या इत्यादी स्पष्ट करण्यासाठी - - - - - अध्यापन पद्धतीची निवड करावी.
 १) परिणामकारक २) कृतिशील ३) क्रमन्वीत ४) स्वयअध्ययन
- १०४) अध्यापन पद्धतीची निवड करतांना वयोगट, क्षमता - - - - - यांचा विचार करावा.
 १) कौशल्य २) बुद्धी ३) कार्य ४) शक्ती
- १०५) अध्यापनाची उद्दिष्टे साध्य झाली किंवा नाही हे तपासून पाहण्यासाठी योग्य - - - - - साधनांची निवड करावी.
 १) मूल्यमापन २) शैक्षणिक ३) भौगोलिक ४) वैज्ञानिक
- १०६) वर्षाच्या सुरुवातीलाच नियोजन केल्यामुळे - - - - - वेळेत पूर्ण करता येते.
 १) अध्यापन २) अध्ययन ३) नियोजन ४) व्यवस्थापन
- १०७) मुलांच्या कृतीला, विचाराला, आवडी - निवडीला प्राधान्य देऊन अध्ययन - अनुभूती देणे म्हणजेच - - - - - अध्यापन होय.
 १) बालकेंद्रित २) कृतीकेंद्रित ३) पुस्तककेंद्रित ४) शिक्षककेंद्रित
- १०८) उदगामी पद्धतीने, विशेष गोष्टीचे निरीक्षण करून एक सामान्य सूत्र काढले जाते या तत्वाचे उपयोजन म्हणजे - - - - - पद्धती होय.
 १) अवगामी २) प्रायोगिक ३) दिग्दर्शन ४) विश्लेषण
- १०९) अवगामी पद्धतीचा उपयोग, उदगामी पद्धतीने शोधून काढलेल्या तत्वाचा - - - - - पाहण्यासाठी होतो.
 १) निष्कर्ष २) पडताळा ३) अनुमान ४) उपयोग
- ११०) पाठ्यपुस्तकातील विषयविस्तार आणि संकलन या दोन पाठांच्या पाय-यामध्ये - - - - - पद्धत पहावयास मिळते.
 १) उदगामी २) संयोजन ३) पृथ्यकरण ४) अवगामी

- १११) गणित अध्यापनात - - - - - पद्धती म्हणजे आपल्याला जे काढावयाचे आहे किंवा सिद्ध करावयाचे आहे.
 १) पृथक्करण २) संयोजन ३) अवगामी ४) उदगामी
- ११२) पृथक्करण पद्धतीत विद्यार्थ्यांच्या नैसर्गिक प्रवृत्तींना चालना मिळते म्हणून ही - - - - - पद्धत आहे.
 १) तर्कशास्त्रीय २) मानसशास्त्रीय ३) शिक्षककेंद्रित ४) पुस्तककेंद्रित
- ११३) स्वतः प्रत्यक्ष अनुभव घेऊन ज्ञान प्राप्त करणे म्हणजे - - - - - पद्धती होय.
 १) संयोजन २) पृथक्करण ३) प्रायोगिक ४) दिग्दर्शन
- ११४) स्वयंशोधन पद्धती कोणी शोधून काढली ?
 १) डॉ.आर्मस्ट्रॉंग २) जॉन ड्युई ३) आर्यभट्ट ४) भास्कराचार्य
- ११५) विद्यार्थी नेमका कोठे चुकतो व का ? हे शिक्षकाला - - - - - अभ्यासातून कळते ?
 १) स्वयंअध्ययन २) पर्यवेक्षित ३) कृती ४) नियोजित
- ११६) घटकाच्या आकलनासाठी दिलेले जादा काम म्हणजे - - - - - होय.
 १) स्वाध्याय २) गृहपाठ ३) प्रश्नपेढी ४) मुल्यांकन
- ११७) अध्यापन प्रक्रियेमध्ये विविध - - - - - सिद्धान्ताचा वापर केला जातो.
 १) शैक्षणिक २) राजकीय ३) सामाजिक ४) सांस्कृतिक
- ११८) अध्यापन पद्धती म्हणजे उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी तयार केलेली - - - - - योजना होय.
 १) मूल्यमापन २) व्यवस्थापन ३) परिणत ४) यापैकी नाही
- ११९) पारंपारिक पद्धतीच्या अध्यापनाने शिक्षणाची सर्व उद्दिष्टे साध्य होत नाही यातूनच - - - - - प्रतिमाने विकसित झाली.
 १) अद्यापनाची २) नियोजनाची ३) व्यवस्थापनाची ४) अध्ययनाची
- १२०) ज्ञान आत्मसात करण्याची पद्धती व्यक्तिपरत्वे - - - - - असते.
 १) भिन्न २) एकच ३) विविध ४) वेगळी
- १२१) शाब्दिक विवेचनापेक्षा - - - - - वापर अध्ययन-अनुभव देण्यात प्रभावी असतो.
 १) साधनांचा २) चित्रांचा ३) नियोजनाचा ४) विश्लेषणाचा
- १२२) डॉमिनो समूहात किती डॉमिनो असतो ?
 १) ५५ २) ४५ ३) ३५ ४) २५
- १२३) कोणत्या उपकरणाद्वारे सख्यांची ओळख अंकाची स्थानिक किंमत, बेरीज, वजाबाकी व दशांश अपूर्णाकाचे संबोध स्पष्ट करता येतात ?
 १) नेपिअर पट्ट्या २) स्पाईक अॅबकेस ३) घनाकृती कांड्या ४) डॉमिनो समूह
- १२४) गणित मंडळाचा महत्त्वाचा उपक्रम म्हणजे - - - - - होय.
 १) गणित जत्रा २) गणिती खेळ ३) गणित प्रदर्शन ४) गणित तक्ते
- १२५) गणित ऑलिम्पियाड स्पर्धेसाठी महाराष्ट्रात कोणत्या ठिकाणी मार्गदर्शन मिळते ?
 १) मुंबई २) नागपूर ३) नाशिक ४) पुणे
- १२६) - - - - - चाचण्यांचा उद्देश विद्यार्थ्यांना प्राविण्य मिळविताना येणा-या अडचणी शोधणे.
 १) घटक २) नैदानिक ३) कृतीयुक्त ४) कसोटी
- १२७) नैदानिक चाचण्यांच्या उपयोगातून - - - - - शिक्षणाची योजना आखता येते.
 १) उपचारात्मक २) निदानात्मक ३) कार्यात्मक ४) उपयोजनात्मक
- १२८) विद्यार्थ्यांच्या अध्ययनातील उणीवा शोधून, अडचणींचे निराकरण करून, अध्यापनात सुधारणा करणे म्हणजे - - - - - अध्ययन अध्यापन

- १) उपचारात्मक २) कार्यात्मक ३) कृतीयुक्त ४) क्रमन्वीत
 १२९) स्वध्यायाची कल्पना - - - - - आयोगाने दिली.
 १) कोठारी २) हेल ३) विद्यापीठ ४) मुदलियार
 १३०) एखाद्या घटकावर सर्वसमावेशक चर्चा करणे म्हणजे - - - - - होय.
 १) स्वाध्याय २) गृहपाठ ३) चाचणी ४) प्रश्नावली
 १३१) - - - - - म्हणजे उद्दिष्ट साध्य झाले किंवा नाही या विषयीची तपासणी होय.
 १) मूल्यमापन २) नियोजन ३) व्यवस्थापन ४) वेळापत्रक
 १३२) निकषांवर आधारित चाचण्या - - - - - वरून तयार करतात.
 १) प्रमाणका २) मुल्यांकना ३) वेळापत्रका ४) अध्यापना
 १३३) - - - - - चाचण्या अध्यायनाचे निदान करतात.
 १) नैदानिक २) कसोटी ३) घटक ४) लेखी
 १३४) उत्तरसूची व गुणदान योजना - - - - - दिशा देतात.
 १) मूल्यमापनाला २) अध्ययनाला ३) अध्यापनाला ४) नियोजनाला
 १३५) घटक चाचणी ही - - - - - खरी कसोटी आहे.
 १) मूल्यमापनाची २) नियोजनाची ३) व्यवस्थापनाची ४) अध्यापनाची
 १३६) गणिताचा शिक्षक - - - - - स्तरावर डी.एड. उत्तीर्ण असावा.
 १) पूर्वप्राथमिक २) प्राथमिक ३) माध्यमिक ४) महाविद्यालयीन
 १३७) माध्यमिक स्तरावर गणिताचा शिक्षक हा गणित विषयाचा - - - - - असावा.
 १) निष्णात २) पदवीधर ३) पारंगत ४) हुशार
 १३८) गणित शिक्षक प्रशिक्षित असावा त्याने - - - - - प्रशिक्षण पूर्ण करावे.
 १) सेवपूर्व २) सेवांतर्गत ३) विशिष्ट ४) यापैकी नाही.
 १३९) गणित अध्यापक महामंडळाकडून - - - - - नावाचे त्रैमासिक प्रकाशित केले जाते.
 १) गणित शिक्षक २) गणित अध्ययन ३) गणित मार्गदर्शन ४) गणितपुस्तिका
 १४०) शिक्षकाला मार्गदर्शन होण्यासाठी पाठ्यपुस्तक तयार झाल्यानंतर पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ त्या पाठ्यक्रमावर आधारित - - - - - तयार करते.
 १) गणित मार्गदर्शक २) नवनीत मार्गदर्शक
 ३) शिक्षक हस्तपुस्तिका ४) माहिती पुस्तिका
 १४१) जगात भारत, इजिप्त, चीन, या देशात मानवाने - - - - - रूपात गणिताची भाषा विकसित केली.
 १) संगणकाच्या २) चिन्हांच्या ३) अंकांच्या ४) संख्यांच्या
 १४२) भारतीय अंकचिन्हांना 'अरेबिक चिन्हे' असे नाव का पडले ?
 १) अरेबिक लोकांनी त्यांची मांडणी केली २) त्यांचा शोध अरबांनी लावला
 ३) ती अरेबिक लिपीत होती ४) हि अंकचिन्हे अरब देशातील आहेत
 १४३) 'शून्याचा शोध' कोणी लावला?
 १) भारतीय गणित-तज्ञांनी २) युरोपीयन गणित-तज्ञांनी
 ३) अरब गणित-तज्ञांनी ४) ग्रीक गणित-तज्ञांनी
 १४४) शून्य म्हणजे 'काहीच नाही' हे दर्शविण्यासाठी - - - - - या चिन्हाची निर्मिती केली ?
 १) '०' २) '•' ३) '⊙' ४) '؛'
 १४५) '०' या चिन्हांमुळे गणिताच्या भाषेत अत्यंत मोठे आणि महत्त्वाचे बदल झाले असे का म्हटले जाते ?
 १) ० या चिन्हाचा अंकांच्या सोबत मांडणीमुळे संख्यांची विविधता वाढली,

- २) ० या चिन्हाचा अंकांच्या पुढे आल्यामुळे संख्यांची किंमत वाढली.
 ३) ० या चिन्हामुळे संख्यांची स्थानिक किंमत बदलली.
 ४) ० या चिन्हामुळे संख्यांची किंमत १० पटीने कमी झाली.
- १४६) गणितातील समस्या/ उदाहरणे सोडविण्यासाठी मुळे खालीलपैकी कोणत्या गुणांचा विकास होतो?
 १) एकाग्रता, कल्पकता, तर्क
 २) निरीक्षण व विश्लेषण
 ३) स्पष्टवक्तेपणा, समाधीटपणा
 ४) शब्दसंग्रह वाढ व भाषण
- १४७) उच्च प्राथमिक स्तरावर प्रत्येक इयत्तेत गणिताच्या पाठ्यक्रमात - - - - - क्षेत्रे आहेत.
 १) चार
 २) पाच
 ३) सहा
 ४) आठ
- १४८) उरविलेली उद्दिष्टे कितपत साध्य झाली हे समजण्यासाठी - - - - - करावयाचे असते.
 १) निरीक्षण
 २) उपयोजन
 ३) मूल्यमापन
 ४) संकलन
- १४९) लांबी मोजण्यासाठी - - - - - हे परिमाण आहे.
 १) लिटर
 २) किलोग्रॅम
 ३) मीटर
 ४) मिलीग्रॅम
- १५०) गणितातील सर्व शास्त्रांचे उगमस्थान - - - - - आहे.
 १) बीजगणित
 २) भूमिती
 ३) संख्याशास्त्र
 ४) अंकगणित
- १५१) वर्तुळावरील प्रत्येक बिंदू वर्तुळ केंद्रापासून - - - - - असतो
 १) जवळ
 २) मध्यभागी
 ३) समदूर
 ४) लांब
- १५२) गणित विषयाचे मुलभूत उद्दिष्ट्य कोणते ?
 १) प्रत्येक विद्यार्थ्याला गणित येणे.
 २) दैनंदिन व्यवहारामध्ये गणिताचा उपयोग करता येणे.
 ३) बेरीज वजाबाकी अचूक करता येणे.
 ४) विद्यार्थ्याला गणितात पैकीच्यापैकी गुण मिळणे
- १५३) गणित विषयाचे व्यक्तिगत उद्दिष्ट्य कोणते ?
 १) गणिती दृष्टीकोन
 २) व्यवहारात उपयोग
 ३) भावी जीवनासाठी
 ४) गणिती क्रियांमध्ये गतीसाठी.
- १५४) क्षमता म्हणजे विकसित करावयाचा नेमका - - - - - होय.
 १) भाग
 २) गुण
 ३) विषय
 ४) प्रकार
- १५५) इयत्ता पहिली साठी गणिताच्या एकूण - - - - - क्षमता आहेत.
 १) ४१
 २) ४२
 ३) ४५
 ४) ४७
- १५६) इयत्ता दुसरी साठी - - - - - क्षमता निश्चित केलेल्या आहेत.
 १) ४७
 २) ४५
 ३) ४३
 ४) ४१
- १५७) सारख्या घटकांच्या गटाला - - - - - असे संबोधतात.
 १) गुण
 २) क्षेत्र
 ३) उद्दिष्टे
 ४) पाठ्यक्रम
- १५८) निम्न प्राथमिक स्तरावर एकूण - - - - - उद्दिष्टे निश्चित करण्यात आलेली आहेत ?
 १) सात
 २) पाच
 ३) चार
 ४) तीन
- १५९) इयत्ता पाचवी च्या पाठ्यक्रमात - - - - - क्षेत्रांचा समावेश आहे.
 १) चार
 २) पाच
 ३) सहा
 ४) सात
- १६०) अंकगणिताचे सामान्यीकरण म्हणजे बीजगणित हा संबोध विकसित करणे हे कोणत्या स्तरावरील उद्दिष्ट आहे ?
 १) पूर्वप्राथमिक
 २) उच्च प्राथमिक
 ३) माध्यमिक
 ४) उच्च माध्यमिक
- १६१) क्षमताधिष्ठित अभ्यासक्रमानुसार १९९५ मध्ये - - - हा घटक इयत्ता पाचवीत समाविष्ट आहे.
 १) घातांक
 २) सरासरी
 ३) वर्गमूळ
 ४) वर्गविस्तार
- १६२) गणिताच्या अध्ययनामुळे खालीलपैकी कोणत्या गुणाची जोपासना होत नाही ?

- १) स्वावलंबन २) विचारांचा स्वतंत्रपणा
 ३) एकाग्रता व शोधक बुद्धी ४) वाचनाची आवड
- १६३) खालीलपैकी कोणता भाग पाठ्यक्रमात अंतर्भूत नाही ?
 १) घटक २) चाचणी ३) उपघटक ४) आशय
- १६४) ५.३.२ या क्षमतेमध्ये ५ हा अंक - - - - - दर्शवितो.
 १) क्षेत्रफळ २) क्षेत्र ३) विभाग ४) इयत्ता
- १६५) उच्च प्राथमिक स्तरावरील अभ्यासक्रमात गणित विषयाच्या एकूण उपलब्ध वेळेच्या महत्त्वांशाला - - - - - । %वेळ देण्यात आला आहे.
 १) १० २) ११ ३) १२ ४) १३
- १६६) गणितातील प्राथमिक क्रिया - - - - - आहे.
 १) वजाबाकी २) बेरीज ३) भागाकार ४) गुणाकार
- १६७) गणिताचे पाठ्यपुस्तक विद्यार्थ्यांमध्ये - - - - - वृत्ती तयार करणारे असावे.
 १) संशोधक २) निरीक्षण ३) चिकित्सक ४) अभि
- १६८) खालीलपैकी गणिताच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचा निकष कोणता ?
 १) पुस्तकात आकृत्या असणे २) पुस्तकात उदाहरणे असणे
 ३) पुस्तकात नमुना उदाहरण सोडवलेले असणे ४) गणिती दृष्टीकोन निर्माण करणे
- १६९) पुस्तकाचा आकार हा - - - - - असतो.
 १) आयताकार २) चौकोनी ३) A4 साईज ४) डेमी साईज
- १७०) प्रत्येक इयत्तेच्या पाठ्यपुस्तकात घटकांची विभागणी - - - - - विभागात केलेली आहे.
 १) दोन २) चार ३) पाच ४) सहा
- १७१) इयत्ता पहिली साठी गणित विषयाची किती पुस्तके आहेत ?
 १) एक २) दोन ३) तीन ४) चार
- १७२) उच्च प्राथमिक स्तरावर गणिताच्या अध्यापनातून एकूण किती उद्दिष्टे साध्य करावयाची आहेत?
 १) पाच २) सहा ३) आठ ४) दहा
- १७३) पाठ्यपुस्तकाचे परिक्षण करणे म्हणजे काय ?
 १) पाठ्यपुस्तकातील चुका दाखवणे
 २) पाठ्यपुस्तकातील गुण दोष शोधणे
 ३) पाठ्यपुस्तकात दुरुस्त्या करणे
 ४) पाठ्यपुस्तकातील आशय उद्दिष्टपूर्तीस समर्थ आहे का हे पाहणे
- १७४) बह्यांगानुसार गणिताच्या चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचा निकष खालीलपैकी कोणता ?
 १) पुस्तकाचा आकार योग्य असणे २) संबोध स्पष्ट करणे
 ३) अभिरुची निर्माण करणे ४) गणिती दृष्टीकोन निर्माण करणे
- १७५) इयत्ता सातवी ला गणित विषयासाठी आठवड्याला - - - - - तासिका आहेत.
 १) पाच २) सहा ३) सात ४) आठ
- १७६) शिक्षकांच्या दैनंदिन अध्यापनाच्या दृष्टीने - - - - - ही अत्यंत महत्त्वाची क्रिया आहे.
 १) वार्षिक नियोजन २) घटक नियोजन ३) साप्ताहिक नियोजन ४) पाठ नियोजन
- १७७) सामग्रीचे थोडक्यात केलेले वर्णन म्हणजे - - - - - होय.
 १) माहिती २) बातमी ३) जाहिरात ४) कृती
- १७८) घटक नियोजनाची - - - - - अंगे आहे.
 १) दोन २) तीन ३) चार ४) पाच

- १७९) गणिताचे अध्यापन करताना अगोदर सोपी साधी उदाहरणे नंतर कठीण उदाहरणे सोडवणे या तंत्रास काय म्हणतात ?
- १) सोप्याकडून काठीणाकडे २) मूर्ताकडून अमूर्ताकडे
३) ज्ञाताकडून अज्ञाताकडे ४) स्थूलाकडून सूक्ष्माकडे
- १८०) गणिताच्या अध्यापकाने आपल्या सर्व कृती व अध्ययन हे - - - - - ठेवावे.
- १) योग्य २) उद्दिष्टानुरूप ३) बालकेंद्रित ४) शिक्षक केंद्रित
- १८१) जॉन ड्यूईने तयार केलेला अभ्यासाक्रम कृतीनिष्ठ असल्याने त्याला - - - - - अभ्यासक्रम असे म्हणतात.
- १) बालकेंद्रित २) पुस्तक केंद्रित ३) शिक्षक केंद्रित ४) कृतीकेंद्रित
- १८२) भूमितीच्या अध्यापनात - - - - - ह्या पध्दती अतिशय उपयुक्त आहे.
- १) उदगामी, अवगामी २) पृथ्यकरण, संयोजन ३) स्वाध्याय ४) दिग्दर्शन
- १८३) गणित अध्यापनाची खालीलपैकी शिक्षक प्रधान पध्दती कोणती ?
- १) स्वयंशोधन २) समस्या व कूटप्रश्न ३) दिग्दर्शन ४) प्रायोगिक
- १८४) शाळेत शिक्षकांच्या मार्गदर्शनाखाली घराचा अभ्यास व स्वयंअध्ययनासाठी मार्गदर्शन केले जाते त्यास - - - - - अभ्यास म्हणतात.
- १) स्व-अभ्यास २) पर्यवेक्षित ३) स्वाध्याय ४) गृहपाठ
- १८५) पर्यवेक्षित अभ्यासाचा विद्यार्थ्यांना होणारा फायदा कोणता ?
- १) विद्यार्थ्यांचा घराचा अभ्यास शाळेतच पूर्ण होतो २) मुलांना खेळण्यास मोकळा वेळ मिळतो.
३) मुलांना व्यक्तिगत मार्गदर्शन मिळते. ४) मुलांना घरी कामासाठी वेळ देता येतो.
- १८६) अध्यापन प्रतिमानाची मांडणी - - - - - टप्यात केली जाते.
- १) चार २) पाच ३) सहा ४) गृहपाठ
- १८७) कोणत्या प्रतिमानाचा वापर सर्व वर्गासाठी करता येतो.
- १) संकल्पना प्राप्ती प्रतिमान २) स्मरणशक्ती प्रतिमान
३) अवबोध प्रतिमान ४) अवधान प्रतिमान
- १८८) केंद्र सरकारच्या खडू, फळा योजनेनुसार शाळांना इतर शैक्षणिक साधनांबरोबर - - - - - साहित्याची पेटी देण्यात आली आहे.
- १) गणित २) विज्ञान ३) खेळ ४) भाषा
- १८९) डॉमिनो म्हणजे काय ?
- १) ८ x ४ से.मी. आकाराची आयताकार पट्टी २) वर्तुळाकार रचना
३) त्रिकोणाकृती रचना ४) चौरसाकृती रचना
- १९०) एकक, दशक, शतक हे संबोध स्पष्ट करण्यासाठी गणित पेटीतील - - - - - हे साहित्य उपयोगी आहे.
- १) डॉमिनो समूह २) घनाकृती कांड्या ३) नेपिअर पट्ट्या ४) घन आकृत्या
- १९१) दृक श्राव्य साहित्य अधिक प्रभावी असते कारण - - - - -
- १) त्यात फक्त ऐकू येते २) ते प्रत्यक्ष दिसते ३) त्यात ऐकू येते व दिसते ४) ते केव्हाही पाहता येते
- १९२) अनेक शाळांनी एकत्र येऊन भरविलेले गणितविषयक प्रदर्शन म्हणजे - - - - - होय.
- १) गणित खेळ २) गणित जत्रा ३) गणित स्पर्धा ४) मनोरंजक गणित
- १९३) नॅशनल ऑलिम्पियाड परीक्षेसाठी - - - - - विद्यार्थ्यांची निवड केली जाते.
- १) १००-१५० २) २००-२५० ३) ३००-३५० ४) ५००-५५०
- १९४) नॅशनल ऑलिम्पियाड परीक्षा ही देशभरातील - - - - - केंद्रावर घेतली जाते.

- १) १५   २) २०   ३) ३०   ४) ३५
 १९५) गणित ओलंपियाड स्पर्धा भारतात- - - - - पासून सुरु झाली.
 १) १९५०   २) १९५५   ३) १९७०   ४) १९८५

घटक : ८ मूल्यमापन

- १९६) ठरविलेली उद्दिष्टे किती प्रमाणात सध्य झाली हे ठरविण्यासाठी सुनियोजित पध्दती म्हणजे - - - होय.

- १) मूल्यमापन   २) कालमापन   ३) मुणमापन   ४) ज्ञानमापन
 १९७) अध्यापनाचा महत्वाचा भाग म्हणजे - - - - - होय.

- १) परीक्षा   २) कालमापन   ३) गुणमापन   ४) ज्ञानमापन

- १९८) शिक्षकाच्या मार्गदर्शनाखाली केलेला अभ्यास म्हणजे - - - - - होय.

- १) गृहपाठ   २) स्वाध्याय   ३) पर्यवेक्षित अभ्यास   ४) संशोधन

- १९९) अपेक्षित वर्तन बदल म्हणजे उद्दिष्टांचे - - - - - होय.

- १) प्राप्तीकरण   २) स्पष्टीकरण   ३) साध्यकरण   ४) विवेचन

- २००) परिणामकारक अध्यापनासाठी - - - - - विकास होणे आवश्यक आहे.

- १) तंत्राचा   २) साधनांचा   ३) कौशल्यांचा   ४) साहित्यांचा

उत्तरसूची :

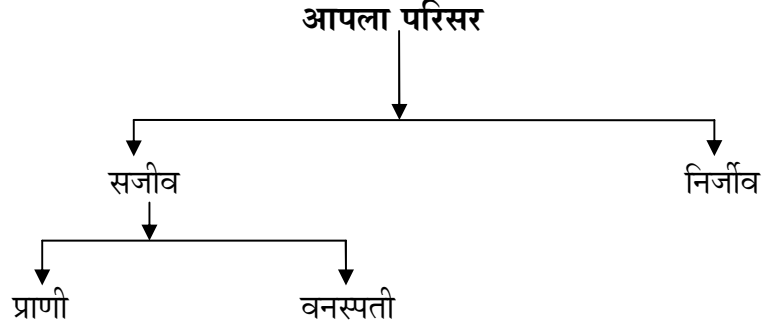
१-१,	२-२,	३-३,	४-१,	५-२,	६-२,
७-४,	८-१,	९-४,	१०-२,	११-१,	१२-३,
१३-३,	१४-३,	१५-४,	१६-१,	१७-१,	१८-३,
१९-१,	२०-१,	२१-१,	२२-३,	२३-१,	२४-४,
२५-४,	२६-२,	२७-१,	२८-२,	२९-२,	३०-१,
३१-२,	३२-१,	३३-१,	३४-४,	३५-४,	३६-१,
३७-३,	३८-१,	३९-४,	४०-१,	४१-१,	४२-१,
४३-३,	४४-३,	४५-३,	४६-१,	४७-२,	४८-४,
४९-४,	५०-३,	५१-३,	५२-१,	५३-२,	५४-२,
५५-४,	५६-१,	५७-१,	५८-१,	५९-२,	६०-२,
६१-१,	६२-२,	६३-३,	६४-१,	६५-२,	६६-२,
६७-१,	६८-२,	६९-४,	७०-१,	७१-३,	७२-२,
७३-१,	७४-१,	७५-३,	७६-१,	७७-३,	७८-२,
७९-१,	८०-४,	८१-४,	८२-१,	८३-१,	८४-४,
८५-१,	८६-४,	८७-१,	८८-२,	८९-३,	९०-१,
९१-१,	९२-१,	९३-१,	९४-१,	९५-१,	९६-४,
९७-१,	९८-३,	९९-३,	१००-१,	१०१-३,	१०२-१,
१०३-१,	१०४-१,	१०५-१,	१०६-१,	१०७-१,	१०८-१,
१०९-२,	११०-१,	१११-१,	११२-३,	११३-३,	११४-१,
११५-२,	११६-१,	११७-१,	११८-३,	११९-१,	१२०-१,
१२१-१,	१२२-१,	१२३-२,	१२४-१,	१२५-४,	१२६-२,
१२७-१,	१२८-१,	१२९-२,	१३०-४,	१३१-१,	१३२-१,

१३३-१,	१३४-१,	१३५-१,	१३६-२,	१३७-२,	१३८-१,
१३९-१,	१४०-३,	१४१-२,	१४२-१,	१४३-१,	१४४-१,
१४५-२,	१४६-१,	१४७-३,	१४८-३,	१४९-३,	१५०-४,
१५१-३,	१५२-२,	१५३-१,	१५४-२,	१५५-४,	१५६-२,
१५७-४,	१५८-१,	१५९-३,	१६०-२,	१६१-२,	१६२-४,
१६३-२,	१६४-२,	१६५-३,	१६६-२,	१६७-३,	१६८-४,
१६९-४,	१७०-२,	१७१-२,	१७२-४,	१७३-४,	१७४-१,
१७५-३,	१७६-४,	१७७-१,	१७८-३,	१७९-१,	१८०-३,
१८१-४,	१८२-२,	१८३-३,	१८४-२,	१८५-३,	१८६-१,
१८७-१,	१८८-१,	१८९-१,	१९०-२,	१९१-३,	१९२-२,
१९३-२,	१९४-१,	१९५-४,	१९६-१,	१९७-३,	१९८-३,
१९९-२,	२००-३,				

परिसर अभ्यास

आपला परिसर

आपल्या सभोवताली अनेक वस्तू असतात. त्यामध्ये निर्जीव तसेच सजीवांचाही समावेश होतो. सजीवांमध्ये वनस्पती, पक्षी व प्राणांचाही समावेश होतो. आपल्या परिसराचे सर्वसामान्य वर्गीकरण पुढीलप्रमाणे करता येईल.

आपल्या परिसरात अनेक वस्तू आहेत.

सजीव : सजीव स्वतःहून हालचाल करतात. सजीवांना अन्नाची गरज असते. त्यांची वाढ होते, सजीवांचे पुनरुत्पादन होते. सजीवांच्या गरजा परिसरातूनच भागतात. परिसरातील सर्व घटक एकमेकावर अवलंबून असतात.

हवा : हवा सर्वत्र असते. हवा डोळ्यांना दिसत नाही. हवेला रंग, वास, चव नसते, सजीवांना श्वासोच्छ्वासासाठी हवेची गरज असते. रिकाम्या दिसणा-या जागेत हवा असते. पृथ्वीभोवती हवेचे आवरण आहे, त्याला वातावरण म्हणतात. पृथ्वीच्या पृष्ठभागावर हवेचा दाट थर असतो. उंचीवर हवेचा विरळ थर असतो. हवा अनेक वायूंचे मिश्रण आहे. त्यात ऑक्सिजन, नायट्रोजन, कार्बन डायऑक्साईड आणि बाष्प असते.

पाणी : सर्व सजीवांना पाण्याची गरज आहे. गावात पाणी भरण्यासाठी पाणवठे असतात. पाणी पिण्यासाठी, स्वच्छतेसाठी, स्वयंपाकासाठी, शेतीसाठी, उद्योग व कारखान्यासाठी आवश्यक असते. आपल्याला मिळणारे सर्व पाणी पावसापासून मिळते. नदी, तलाव, झरे, विहिरी. पावसाचे पाणी साठविणे ही आजची गरज आहे.

पाण्याला रंग, वास, चव नाही. पाणी पारदर्शक आहे. पाणी ज्या भांड्यात ठेवले जाते, त्या भांड्याचा आकार धारण करते. सपाट भागावर पाणी पसरते. उतारावर खाली वाहून जाते. पाण्यात अनेक पदार्थ विरघळतात. पाण्यात स्थायू, द्रव, वायू, अवस्थेत आढळते. पाण्यात काही वस्तू तरंगतात काही वस्तू बुडतात. पाणी स्वच्छ करण्यासाठी निवळणे, गाळणे, उकळणे, बाष्पीभवन क्रिया करतात. स्वच्छ पाणी निर्धोक असतेच असे नाही. आरोग्याच्या दृष्टीने पाणी निर्धोक करून पिणेच चांगले असते. पाणी नीट साठवावे व काटकसरीने वापरावे.

पाऊस : नियमित पाऊस, अवकाळी पाऊस, गारांचा पाऊस. जास्त पाऊस झाल्यास नद्यांना महापूर येतो. माणसे, प्राणी बुडून मरतात. दैनंदिन जीवनात अडचणी येतात.

अन्न : सर्व सजीवांना अन्नाची गरज आहे. अन्नामुळे काम करण्याची शक्ती येते. शरीराची वाढ होते. शरीराची झीज भरून येते. प्रत्येक सजीवाचे अन्न वेगवेगळे असते. मांसाहारी प्राणी, कीटक खाणारे प्राणी, रक्त शोषणारे प्राणी, वनस्पतींची पाने खाणारे प्राणी. वनस्पती सूर्यप्रकाशाच्या मदतीने स्वतःचे अन्न स्वतः तयार करतात.

आहार : दिवसभरात जे खाद्यपदार्थ आणि पेयपदार्थ पोटात घेतो त्याला आहार म्हणतात. वय, कामाचे स्वरूप आणि प्रकृती यानुसार प्रत्येकाच्या आहाराचे स्वरूप भिन्न असते. ऋतुमानाप्रमाणेदेखील आहार बदलतो. वेगवेगळ्या परिसरावर मिळणा-या पदार्थांमुळेदेखील आहार बदलतो.

अन्नपदार्थ तयार करतांना शिजवावे लागते. त्यामुळे पदार्थ पचनास हलके व रुचकर होतात. उकळणे, वाफवणे, तळणे, भाजणे या अन्न शिजविण्याच्या पद्धती आहेत. अन्न शिजविण्यासाठी इंधनाचा वापर, वीज, सूर्याची उष्णता यांचा वापर करतात. आपल्या आहारात वेगवेगळे पदार्थ असतात. शरीराच्या अन्नविषयक गरजा भागविण्यासाठी आपल्या आहारात सर्व घटक योग्य प्रमाणात असावे लागतात. जिभेवरील रुचिकलिकांच्या साहाय्याने आपल्याला विविध पदार्थांची चव समजते.

संतुलित आहार : व्यक्तीच्या गरजेनुसार विविध अन्नघटकांचे पुरेसे प्रमाण राहिल असे सर्व अन्नपदार्थांला संतुलित आहार म्हणतात. अपु-या व असंतुलित आहारामुळे कुपोषण येते विविध जीवनसत्वांच्या अभावामुळे विविध प्रकारचे आजार होतात.

रोगजंतू : रोगकारक सूक्ष्म जीवांना जंतू म्हणतात.

साथीचे रोग - एकाच वेळी एखादा रोग अनेकांना होणे.

रोगजंतूचा प्रसार - १) दूषित पाणी, २) दूषित अन्न, ३) दूषित हवा, ४) कीटक, आणि ५) एकमेकांचा स्पर्श/संपर्क यामुळे होतो.

रोगप्रतिबंधक - रोग होऊ न देणे.

पिण्याचे पाणी, अन्न, हवा, कीटक या पासून होणा-या रोगांची काळजी घेणे. परिसर स्वच्छ ठेवणे. ठरावीक प्रकारची रोगप्रतिबंधक लस देणे. रोग झालेल्या व्यक्तीने स्वतःमुळे रोगाचा प्रसार होणार नाही याची काळजी घेणे.

आपले शरीर

शरीराचे मुख्य भाग - डोके, धड, हात व पाय.

ज्ञानेंद्रिये - ज्ञानेंद्रियामुळे आपल्याला सभोवतालच्या परिस्थितीची माहिती समजते. डोळे, कान, नाक, जीभ आणि त्वचा ही आपली ज्ञानेंद्रिये आहेत. एखाद्या अवयवात काही उणीव असेल तर कामे करताना व्यक्तीला अडथळा निर्माण होतो, त्यामुळे खचून न जाता त्यावर उपाय करावा.

दात - लहानपणी येणा-या दातांना दुधाचे दात म्हणतात.

दातांची काळजी - दुधाचे दात पडले तर पुन्हा येतात, परंतु नंतर आलेले दात पडले तर पुन्हा दात येत नाहीत म्हणून दातांची काळजी घेण्याची गरज आहे. दात अस्वच्छ असतील तर घाण पोटात जाते व पोटाचे आजार होतात. पाय स्वच्छ धुवून जेवण करावे. केसांची, नखांची, ज्ञानेंद्रियांचीदेखील निगा ठेवावी.

आंतरेंद्रिये — शरीराच्या आत महत्त्वाची कामे करणारी इंद्रिये — पचनेंद्रिये, श्वसनेंद्रिये, मेंदू आणि रक्ताभिसरण करणारी इंद्रिये.

विविध आजार — काही आजार घरगुती उपचारांनी बरे होतात. उदा. सर्दी-गरम पाण्याचा वाफारा.

उलटया — लिंबू-साखर-पाणी

पचनेंद्रिये — तोंड, अन्ननलिका, जठर, लहान आतडे, मोठे आतडे, काही पाचक रस निर्माण करणा-या ग्रंथी. तोंडात अन्न बारीक करून त्यात लाळरस मिसळला जातो त्यामुळे अन्न पचनास हलके होते. जठरात अन्नाचे खिरीसारखे पातळ द्रावण तयार होते. लहान आतड्यात विद्राव्य घटक रक्तात शोषून घेतले जातात व पचन न झालेला भाग मोठ्या आतड्यातून उत्सर्जन केले जाते.

प्रथमोपचार — अपघात झाल्यानंतर वैद्यकीय उपचार मिळण्यापूर्वी रुग्णावर केले जाणारे तात्पुरते उपचार. भाजणे, पोळणे, उष्माघात, विजेमुळे होणारे अपघात, वाहतुकीमुळे होणारे अपघात सर्पदंश.

प्राणी — रंग, आकार, हालचाल करण्याच्या पद्धती यावरून प्राण्याची विविधता असते. प्राण्यांना निवा-याची गरज असते. काही प्राणी स्वतःच निवारा तयार करतात. काही प्राणी इतरांच्या निवा-यात राहतात.

काही पाळीव प्राणी असतात. काही जंगली प्राणी असतात. कोंबडीच्या अंड्यातच पिलांची वाढ होते. कीटकांच्या अंडी, अळी, कोश आणि, कीटक अशा चार अवस्था असतात. अंड्यातून बाहेर पडलेल्या अळीला सुरवंट म्हणतात. काही कीटकांना पंख असतात, काहींना सहा पाय असतात. फुलपाखराला आकर्षक पंख असतात.

प्रत्येक सजीवाच्या गरजा भिन्न असतात, जिथे त्याच्या गरजा पूर्ण होतात तिथेच ते सजीव आढळतात. उदा. वाघाच्या गरजा गवताळ प्रदेशात पूर्ण होतात, माकडे, खारी झाडावर राहतात. ऋतुमानातील बदलानुसार सजीवांमध्येदेखील बदल होतात.

आपली पृथ्वी

पृथ्वी हा आपल्या सूर्यमालेतील एक ग्रह आहे. पृथ्वी तसेच बुध, शुक्र, मंगळ, शनि, गुरु, युरेनस, नेपच्यून हे सूर्याभोवती फिरणारे सात ग्रह आहेत. त्यांचे उपग्रह म्हणजे चंद्र तसेच धूमकेतू, लघुग्रह या सर्वांचाच सूर्यमालेत समावेश होतो.

शास्त्रज्ञांना पृथ्वीखेरीज इतर ग्रहांवर जीवसृष्टी कुठेही आढळून आली नाही. कारण सजीवांना पोषक असणारे तापमान, ऑक्सिजन, पाणी फक्त पृथ्वीवरच आढळून येते.

पृथ्वी सूर्यापासून सुमारे १५ कोटी किमी. अंतरावर आहे. तरीही सूर्याची उष्णता व प्रकाश पुरेशा प्रमाणात पृथ्वीवर पोहोचतात.

पृथ्वी स्वतःभोवती फिरता-फिरता सूर्याभोवती प्रदक्षिणा करते. तिचा सूर्य पदक्षिनेचा मार्ग लंबगोलाकार आहे.

पृथ्वी प्रदक्षिणेमुळे व थोडा कललेला आस यामुळे ऋतूही घडतात.जीवनसृष्टीला पोषक घटक :

१) **वातावरण** : संपूर्ण पृथ्वीभोवती वायूंचे आवरण आहे. त्याला वातावरण म्हणतात. या वातावरणात निरनिराळ्या थरात नायट्रोजन, ऑक्सिजन, कार्बनडायऑक्साईड हे वायू व पाण्याची वाफ, धुलीकण हे आहेत.

वातावरणातील ऑक्सिजन — सजीवांच्या श्वसनासाठी, ज्वलनासाठी अतिशय आवश्यक आहे.

कार्बनडायऑक्साईड, पाणी, सूर्यप्रकाश व हरित द्रव्याच्या मदतीने वनस्पती अन्न बनवते.

नायट्रोजनमुळे नायट्रेट्स निर्मिती होते व यांचा उपयोग वनस्पतींच्या वाढीसाठी होतो. जसजसे उंच जावे तसतसे वातावरण विरळ होत जाते. सूर्यापासून निघणारे काही अपायकारक किरण वातावरणात शोषले जातात. म्हणजेच आवश्यक तितकाच सूर्यप्रकाश आणि उष्णता पृथ्वीपर्यंत पोहोचण्यासाठी वातावरण एक गाळणीचे कार्य करते म्हणूनच 'वातावरण' हे पृथ्वीचे एक संरक्षक कवच आहे.

२) **जलावरण** : पृथ्वीचा ७१% भूभाग हा पाण्याने व्यापलेला आहे. पाणी, बर्फ आणि

- वातावरणातील पाण्याची वाफ या स्वरूपांत पृथ्वीभोवती पाण्याचेही आवरण असते. यालाच 'जलावरण' म्हणतात. पृथ्वीवरील जीवसृष्टीच्यादृष्टीने समुद्राचे महत्व फार मोठे आहे.

- सजीवांच्या मृत अवशेषांपासून खनिज तेल बनण्याची प्रक्रिया सागराच्या तळाच घडत असते.

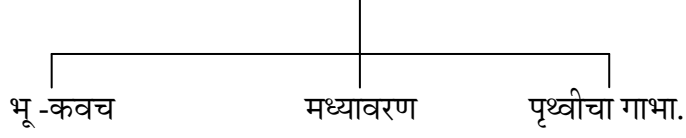
३) **शिलावरण** : पृथ्वीवरील जमीन हा शिलावरणाचा महत्त्वाचा भाग आहे.

- वातावरण, जलावरण आणि शिलावरण या तिन्ही आवरणाच्या जीवसृष्टीने व्यापलेल्या भागास जीवावरण म्हणतात.

- वातावरण, जलावरण आणि शिलावरण या तिन्ही आवरणाचा जीवसृष्टीशी महत्त्वाचा संबंध असतो. त्यामुळे पृथ्वीवर जीवसृष्टी टिकून आहे.

पृथ्वीची आंतररचना — भूपृष्ठापासून ते पृथ्वीच्या केंद्रापर्यंत सगळा आंतरभाग एकसारखा नसतो. त्यातील पदार्थाचे स्वरूप, तापमान आणि खोली यांवरून त्यांचे तीन प्रमुख भाग होतात.

पृथ्वीची आंतररचना

खालील प्रश्नांसाठी प्रत्येकी चार पर्याय दिले असून अचूक उत्तराची निवड करा .

- १) चंद्र हा काय आहे ?
  - १) ग्रह
  - २) उपग्रह
  - ३) लघुग्रह
  - ४) धूमकेतू
- २) पृथ्वी चा उपग्रह कोणता ?
  - १) सूर्य
  - २) गुरु
  - ३) शनि
  - ४) चंद्र
- ३) खालीलपैकी कोणत्या ग्रहावर जीवसृष्टी आढळून आली ?
  - १) मंगळ
  - २) बुध
  - ३) पृथ्वी
  - ४) गुरु
- ४) पृथ्वी सूर्यापासून किती किमी. अंतरावर आहे ?
  - १) ११ कोटी
  - २) १५ कोटी
  - ३) १० कोटी
  - ४) २० किमी
- ५) वातावरणातील नायट्रोजनपासून कशाची निर्मिती होते ?
  - १) नायट्रेटस
  - २) हायड्रेटस
  - ३) सल्फेट
  - ४) फॉस्फेट
- ६) वातावरणात मुख्यत्वेकरून कोणता वायू नसतो ?
  - १) ऑक्सिजन
  - २) कार्बनडायऑक्साईड
  - ३) नायट्रोजन
  - ४) सल्फर डाय ऑक्साईड
- ७) खालीलपैकी योग्य पर्याय निवडा.

वातावरणातील वायू

कार्य

i) ऑक्सिजन

a) वनस्पती अन्न तयार करतात

ii) कार्बनडायऑक्साईड

b) वनस्पतीचा वाढीसाठी उपयोग होतो

iii) नायट्रोजन

c) सजीवांच्या श्वसनक्रियेची कार्ये

d) अन्न व पाणी तयार करण्यासाठी उपयोगी

१) (i-b), (ii -a), (iii - c)

२) (i- c), (ii- a), (iii- b)

३) (i- d), (ii -b), (iii - c)

४) (i- c), (ii-b), (iii -d)

८) पृथ्वीचा किती भूभाग पाण्याने व्यापलेला आहे ?

१) ६१%

२) ७१%

३) ५१%

४) ८१%

९) वातावरण, जलावरण व शिलावरण यांचा जीवसृष्टीने व्यापलेल्या भागास काय म्हणतात ?

१) मध्यावरण

२) जीवावरण

३) भू - कवच

४) पृथ्वीचा गाभा

१०) पृथ्वीच्या एकूण आकारमानाच्या किती टक्के भाग भू - कवचात आहे ?

१) ५

२) २

३) ३

४) १

११) पृथ्वीच्या एकूण आकारमानाच्या किती टक्के भाग मध्यावरणाचा आहे ?

१) ८०

२) ८२

३) ८५

४) ७५

१२) पृथ्वीच्या एकूण आकारमानाच्या किती टक्के भाग गाभ्याचा आहे ?

१) २०

२) १८

३) २५

४) १६

१३) पृथ्वीवरील ऋतू कशामुळे घडतात ?

१) पृथ्वी स्वतःभोवती फिरते.

२) पृथ्वी स्वतःभोवती व सूर्याभोवती फिरते.

३) पृथ्वी सूर्याभोवती फिरते.

४) पृथ्वीचा कललेला आस व तिची सूर्याभोवती प्रदक्षिणा.

१४) पृथ्वीचे संरक्षक कवच कोणते ?

१) जलावरण

२) मध्यावरण

३) वातावरण

४) भू - कवच

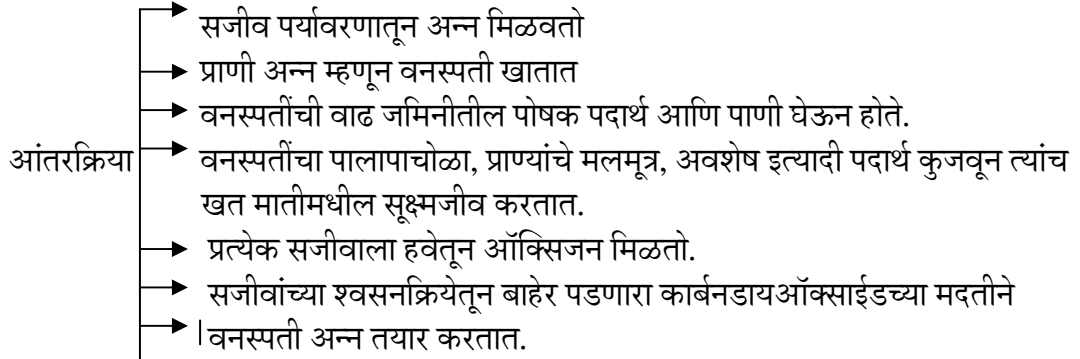
- १५) सूर्य हा कोणत्या वायूचा बनलेला आहे ?
 १) हेलियम २) हायड्रोजन ३) कार्बन ४) ऑक्सिजन
- १६) खालीलपैकी सूर्याला सर्वात जवळचा ग्रह कोणता ?
 १) बुध २) शुक्र ३) प्लूटो ४) गुरु
- १७) सूर्यमालिकेतील आकाराने सर्वात मोठा ग्रह कोणता ?
 १) शनि २) पॉसिडान ३) गुरु ४) बुध
- १८) सूर्यमालिकेतील कोणत्या ग्रहास सर्वात जास्त उपग्रह आहेत ?
 १) गुरु २) शनि ३) युरेनस ४) नेपच्यून
- १९) सूर्यकिरणास पृथ्वीवर येण्यास किती मिनिटे लागतात ?
 १) पाच मिनिटे २) आठ मिनिटे ३) दहा मिनिटे ४) बारा मिनिटे
- २०) पृथ्वी स्वतःभोवती फिरते, याला काय म्हणतात ?
 १) परिभ्रमण २) परिवलन ३) परिचलन ४) परिक्रमण
- २१) सूर्यमालिकेतील सर्वात तेजस्वी ग्रह कोणता ?
 १) गुरु २) शुक्र ३) बुध ४) प्लूटो
- २२) सूर्याचा सर्वात जवळचा तारा कोणता ?
 १) धृवतारा २) मित्र ३) हर्क्युलस ४) मंदाकिनी
- २३) पृथ्वीवर निर्माण झालेले ऋतू हा खालीलपैकी कशाचा परिणाम होय ?
 १) परिवलन २) परिभ्रमण ३) वैश्विकगती ४) गुरुत्वीयबल
- २४) परिभ्रमण काळामध्ये चंद्राचा किती टक्के भाग पृथ्वीवरून दिसतो ?
 १) ५० २) ५५ ३) ५९ ४) ६०
- २५) चंद्रास मिळणा-या एकूण सूर्यप्रकाशाच्या किती टक्के भाग परावर्तित करतो ?
 १) ५ २) ७ ३) १० ४) ५०
- २६) पृथ्वीच्या सर्वात बाहेरील घनस्वरूपातील थरास काय म्हणतात ?
 १) जलावरण २) गाभा ३) प्रावरण ४) भूकवच
- २७) भूकवचाच्या वरच्या भागास काय म्हणतात ?
 १) सायमा २) सियाल ३) गाभा ४) प्रावरण
- २८) सजीवांच्या जीवनावर परिणाम करणा-या भोवतालच्या बाह्य परिस्थितीला काय म्हणतात ?
 १) पर्यावरण २) परिसंस्था ३) वातावरण ४) अन्नसाखळी

उत्तर सूची : १- २, २- ४, ३- ३, ४- २, ५- १, ६- ४, ७- २,
 ८- २, ९- २, १०- २, ११- २, १२- ४, १३- ४, १४- ३, १५- २,
 १६- २, १७- ३, १८- १, १९- २, २०- २, २१- २, २२- १, २३- २,
 २४- २, २५- २, २६- ४, २७- २, २८- २,

आपले पर्यावरण

परिसर म्हणजे आसपासची जागा. जीवनाशी संबंध असलेल्या सभोवतालच्या सगळ्या गोष्टींना पर्यावरण म्हणतात. सर्व सजीव, हवा, पाणी, जमीन, सूर्यप्रकाश हे सारे पर्यावरणाचे घटक आहेत. पर्यावरणातील लहान - मोठे पशु, पक्षी, कीटक, सूक्ष्मजीव सर्व वनस्पती असे सगळेच सजीव म्हणजे पर्यावरणातील 'जैविक घटक' होय. पाणी, जमीन, सूर्यप्रकाश, हवा, हवेत मिसळणारे वायू, रसायने, धूर यासारख्या घटकांना 'अजैविक घटक' म्हणतात. पर्यावरणातील सजीव व निर्जीव घटकांचे

एकमेकांशी संबंध असतात. या घटकांचे एकमेकांवर होणारे परिणाम म्हणजेच त्यांच्यातील आंतरक्रिया होय.

घटक ⇨ वनस्पती → किडे → बेडूक → साप → घर (पिके) पर्यावरणातील एखाद्या घटकात जरी बिघाड झाला तरी इतर घटकांशी असलेल्या संबंधांवर परिणाम होऊन पर्यावरणाचा समतोल बिघडतो. मानवाच्या निष्काळजीपणाने पर्यावरण बिघडणार नाही, यासाठी मानवाने सतत जागरूक असणे गरजेचे आहे.

खालील प्रश्नांसाठी प्रत्येकी चार पर्याय दिले असून अचूक उत्तराची निवड करा .

- १) पर्यावरणातील सजीव घटकांना काय म्हणतात ?

१) अजैविक	२) जैविक	३) निर्जीव	४) सूक्ष्मजीव
-----------	----------	------------	---------------
- २) पर्यावरणातील निर्जीव घटक म्हणजे काय ?

१) सजीव	२) जैविक	३) अजैविक	४) सूक्ष्मजीव
---------	----------	-----------	---------------
- ३) पर्यावरणातून सजीवांना काय मिळते ?

१) वायू	२) निवारा	३) अन्न	४) पाणी
---------	-----------	---------	---------
- ४) खालीलपैकी कोणता पर्यावरणाचा घटक नाही ?

१) हवा	२) पाणी	३) जमीन	४) इमारत
--------	---------	---------	----------
- ५) खालीलपैकी कोणता जैविक घटक नाही.

१) पशू	२) पक्षी	३) कीटक	४) सूर्यप्रकाश
--------	----------	---------	----------------
- ६) खालीलपैकी कोणता अजैविक घटक नाही ?

१) माती	२) हवा	३) सूक्ष्मजीव	४) वायू
---------	--------	---------------	---------
- ७) वातावरणातील ओझोन वायूच्या थराचा उपयोग काय ?

१) सूर्यावरील चुंबकीय प्रभारास विरोध करतो
२) सूर्यापासून येणा-या अतिनील किरणास पृथ्वी येण्यास विरोध करतो
३) सूर्यकिरणाची उष्णता कमी करतो.
४) सूर्याच्या गुरुत्वकीय शक्तीला पृथ्वीवर येण्यास प्रतिरोध करतो.
- ८) वनस्पती कोणत्या प्रक्रियेद्वारे सौरऊर्जेचा उपयोग करून अन्ननिर्मिती करतात ?

१) प्रकाश संश्लेषण	२) श्वसन	३) आंतरक्रिया	४) विघटन
--------------------	----------	---------------	----------
- ९) कोणता दिवस ओझोन संरक्षण दिन मानला जातो ?

१) ५ सप्टेंबर	२) १६ सप्टेंबर	३) १४ नोव्हेंबर	४) २८ नोव्हेंबर
---------------	----------------	-----------------	-----------------

उत्तरसूची : १- २, २- ३, ३- ३, ४- ४, ५- ४, ६- ३, ७- २, ८- १, ९- २,

शेती — आहारात येणारे अन्नपदार्थ शेतमळे, तळी, समुद्र, जंगल, पशुपालनकेंद्रे अशा निरनिराळ्या ठिकाणाहून मिळतात. ते मिळविण्यासाठी कष्टाची कामे करावी लागतात. अन्नाची नासाडी होऊ नये म्हणून काळजी घेतली पाहिजे.

मातीचे प्रकार — दगड, मुरूम, चिकण माती

जमिनीची धूप — पाणी व वारा यांच्यामुळे जमिनीवरील माती वाहून जाते यालाच जमिनीची धूप म्हणतात.

जमिनीची धूप थांबविण्याचे मार्ग — झाडे, झुडपे, हिरवळ, लागवड करणे, डोंगर उतारावर किंवा उताराच्या जमिनीवर 'ताली' बांधाव्यात. बांधाच्या कडेला झाडे लावावी.

वस्त्र — कापड धाग्यापासून बनते. हे धागे कापूस, लोकर किंवा रासायनिक धागे बनतात कपडे धुण्यासाठी साबण, रिड्डा हिंगणबेट ही नैसर्गिक साधने वापरता येतात.

भौगोलिक व सांस्कृतिक कारणामुळे वस्त्रांमध्ये (पोशाख) विविधता येते.

पदार्थ — प्रत्येक पदार्थ सूक्ष्म कणांचे बनलेले असतात. पदार्थ जेव्हा द्रव्यात विरघळतात तेव्हा त्याचे सूक्ष्म कण सुटे होतात. द्रव्य जागा व्यापते. द्रव्याला वस्तुमान असते. वस्तू पदार्थाच्या बनलेल्या असतात. वस्तूंना विशिष्ट आकृती व रचना असते. काही पदार्थात उष्णता व वीज वाहून नेण्याची क्षमता असते, अशा पदार्थांना उष्णता/विजेचे सुवाहक म्हणतात. काही पदार्थात उष्णता किंवा वीज वाहून नेण्याची क्षमता नसते त्यांना उष्णता/वीज दुर्वाहक म्हणतात. काही पदार्थ चुंबकीय किंवा अचुंबकीय असतात.

बदलांचे प्रकार — आपल्या सभोवती सतत बदल होतात.

बदलांचे प्रकार — नैसर्गिक — मानवनिर्मित, उपयुक्त-हानिकारक, चटकन होणारे, सावकाश होणारे, परिवर्तनीय-अपरिवर्तनीय, आवर्ती-अनावर्ती.

भौतिक बदल — मूळ पदार्थ बदलत नाही. नवीन पदार्थ तयार होत नाही. उदा. बाष्पीभवन, सांद्रिभवन, विरघळणे, उत्कलन, विलयन.

रासायनिक बदल — बदल झाल्यानंतर आधीच्या पदार्थाचे रूपांतर वेगळ्या पदार्थात होते. उदा. क्षरण आणि ज्वलन

क्षरण - धातू दमट हवेत उघडे राहिले की, त्याच्या पृष्ठभागावर थर जमा होतो. क्षरण प्रतिबंध करण्यासाठी कोटिंग करतात.

ज्वलन — पदार्थ जाळल्यामुळे मूळ पदार्थापेक्षा वेगळ्या गुणधर्माचा नवीन पदार्थ मिळतो.

नकाशा — नकाशाच्या आधारे जिल्हा, राज्य, देश यांची ओळख होते.

अनेक वस्त्यांचे मिळून गाव तयार होते ऐतिहासिक वस्तूंमुळे गावांची ओळख होते. गावातील माणसे व त्यांच्या महत्वाच्या कार्यामुळे गावाला मोठेपणा मिळतो.

संदेश दळणवळण पूर्वी कबुतराचा वापर करत.

भूकंप — जमिनीच्या पोटात/खडकांमध्ये काही हालचाली किंवा तरंग निर्माण होतात त्यास भूकंप म्हणतात. भूकंप होताना टेबलाखाली/काँटखाली किंवा दाराच्या चौकटीत बसावे. भूकंपाचा उगम समुद्रात होतो. त्याला त्सुनामी म्हणतात.

कुटुंब — कुटुंबातील संख्या एकसारखी राहत नाही. विवाह, जन्म-मृत्यू, स्थलांतर यामुळे कुटुंबातील संख्या कमी-जास्त होते. स्थलांतरामुळे देशातील विविधता, सणवार, चालीरीती, खाद्यपदार्थ यामुळे कुटुंबात विविधता मिळते. परस्परांना केलेल्या मदतीमुळे आपल्या शेजा-यांचे संबंध चांगले होतात. आपल्या कुटुंबातील आणि परिसरातील व्यक्तींच्या अडचणी समजून घेणे. आपल्या कुटुंबात किंवा परिसरातील वृद्ध, आजारी, विशेष गरजा असलेल्या व्यक्तींना आपण मदत करण्याची गरज आहे.

खालील प्रश्नांतून उत्तराचा अचूक पर्याय निवडा.

- १) पुढीलपैकी नैसर्गिक परिसर स्वच्छता करणारा कोण आहे ?
 १) कोल्हा २) वाघ ३) चिमणी ४) पोपट
- २) पुढीलपैकी असत्य विधाने कोणती ?
 १) वनस्पती हालचाल करतात.
 २) हरळही वनस्पती दूरवर पसरत जाते. म्हणजेच ती हालचाल करते.
 ३) कमळाच्या फुलाच्या पाकळ्या उघडतात व मिटतात यावरून वनस्पती हालचाल करतात.
 ४) वनस्पतींच्या मुळ्या दूरवर पसरतात म्हणजेच वनस्पतींची हालचाल होते.
 १) १ आणि २ २) ३ आणि ४ ३) १ आणि ३ ४) २ आणि ४
- ३) सजीवांच्या सर्व गरजा परिसरातून भागतात असे पुढील कोणत्या घटने वरून लक्षात येते.
 १) पाण्यापासून वीजनिर्मिती होते.
 २) चिमणी गवताच्या पाणापासून घरट तयार करते.
 ३) झाडाची गळालेली पाने कुजतात त्यामुळे झाडांना अन्न मिळते.
 ४) वाघ जंगलातील प्राण्यांची शिकार करतो.
 १) १, २, ३, २) २, ३, ४, ३) २, ३ ४) १, २, ३, ४
- ४) पुढीलपैकी कोणते विधाने चुकीचे आहेत ?
 १) घरासमोर झाडाची पाने गळतात. अंगण स्वच्छ करण्यासाठी रोहित सर्व पाने जमा करून जाळून नष्ट करतो.
 २) रामू आपल्या मेंढ्या संध्याकाळी घरी आणल्यानंतर त्यांचे केस स्वच्छ करून सर्व घाण उकिरड्यावर टाकतो.
 ३) घरात सतत पाल फिरते म्हणून अश्विनी पाल दिसली की मारून टाकते.
 ४) सीमा आपल्या अंगणात नेहमी धान्य फेकते.
 १) १ आणि २ २) ३ आणि ४ ३) १, २ आणि ३ ४) २, ३ आणि ४
- ५) गणपती उत्सवात पुढीलपैकी कोणते उपक्रम चांगले आहेत ?
 १) ढोल, ताशा, डी.जे. यासारख्या वाद्यांचा मिरवणुकीत वापर केला जातो.
 २) गणपती मंदिरात विद्युत रोशनाई केली जाते.
 ३) गणपती मूर्तीसमोर वेगवेगळ्या बिया पेरून वनस्पती तयार करून सुशोभन केले जाते.
 ४) मूर्तीचे विसर्जन न करता पर्यावरण मंडळाला दान केले जाते.
 १) १ आणि २ २) ३ आणि ४ ३) १, २ आणि ३ ४) २, ३ आणि ४
- ६) पुढीलपैकी कोणती विधाने बरोबर आहेत.
 १) भुंगा हा पक्षी आहे. २) पंख असणारे सर्व सजीवांना पक्षी म्हणतात.
 ३) सापाला पाय नसतात. ४) खार सरपटणारा प्राणी आहे.
 १) १ आणि ३ २) २ आणि ४ ३) फक्त २ ४) फक्त ३
- ७) बेडकाच्या पुढील पायांच्या जोडीपेक्षा मागील पाय लांब असतात. कारण —
 १) बेडूक हा भूचर प्राणी आहे. २) बेडूक हा उभयचर प्राणी आहे.
 ३) उड्या मारत चालण्यासाठी. ४) तिरपे उभे राहण्यासाठी.
- ८) पुढील गटात न बसणारा प्राणी कोणता ?
 गट — सरडा, पाल, साप, उंदीर
 १) सरडा २) पाल ३) साप ४) उंदीर
- ९) पुढीलपैकी गटात न बसणारा प्राणी कोणता ? गट — गरुड, गिधाड, मोर, वटवाघूळ
 १) गरुड २) गिधाड ३) मोर ४) वटवाघूळ

१०) पुढील 'अ' स्तंभ आणि 'ब' स्तंभ यातील योग्य विधानाची जोडी कोणती ?

'अ'

'ब'

१. कोंबडी

-

१) पंख आहे आणि उंच उंच उडता येते

२. घर

-

२) पंख आहे उंच भरारी मारता येत नाही

३. वटवाघूळ

-

३) पंख आहे पण पक्षी नाही

४. फुलपाखरू

-

४) पंख आहे तरी किटक आहे

१) १,३ आणि ४

२) ३ आणि ४

३) २,३ आणि ४

४) १ आणि २

११) गावात चिकण गुण्याची साथ सुरू झाली तर मी पुढीलपैकी कोणत्या गोष्टीकडे लक्ष देण्याची जास्त गरज आहे?

१) पाणी उकळून, गाळून पिणे

२) गावातील लोकांना चिकण गुण्याबद्दल माहिती देण्यासाठी व्याख्यान आयोजित करणे

३) प्रत्येकाच्या परिसरातील गटारी, साचलेले पाणी साफ करणे.

४) गावात डॉक्टरांचे पथक त्वरित बोलावणे.

१२) गवतात चरण्यासाठी गेलेल्या म्हशींच्या पाठीवर बगळे बसतात. कारण पुढीलपैकी कोणते ?

१) म्हशींच्या पाठीवर बसून जाताना बगळ्यांना अधिक सुरक्षित वाटते.

२) म्हशींच्या पाठीवरील केसातील किडे सहज खाता येतात.

३) म्हशींच्या चालण्यामुळे गावातील किडे उडतात ते सहजपणे खाता येतात.

४) वरीलपैकी एकही नाही.

१३) पक्षी घरटी बांधतात कारण पुढीलपैकी अधिक महत्वाचा पर्याय कोणता ?

१) पक्षी झाडावर राहतात.

२) पक्ष्यांना पाणी, वारा या पासून निवारा हवा असतो.

३) पक्ष्यांना अंडी घालण्यासाठी सुरक्षित जागा हवी असते.

४) प्रत्येक प्राण्याला निवारा ही महत्वाची गरज आहे

१४) निवाऱ्याचा विचार करता पुढीलपैकी गटात न बसणारे प्राणी कोणते ?

गट - वटवाघूळ, कबुतर, बिबट्या मधमाश्या

१) वटवाघूळ

२) कबुतर

३) बिबट्या

४) मधमाशा

१५) शिंपी हा पक्षी आपले घरटे बनविण्यासाठी पुढीलपैकी कोणत्या वस्तू वापरतो ?

१) जवळ जवळच्या झुडपांची पाने शिवण्यासाठी वेलींचा वापर करतो.

२) पाण्याजवळची काटेरी झाडांच्या फांद्यांवर गवत, काड्या वापरणे.

३) डोंगराच्या अंधा-या भागात, ओसाड इमारतीमध्ये राहतो.

४) झाडाच्या खोडावरील भाग कोरून पोकळ करतो.

१६) अंडी खाणा-या प्राण्यांना सुगरणीच्या घरट्यात जाणे अवघड वाटते कारण पुढीलपैकी अधिक महत्वाचा पर्याय कोणता ?

१) सुगरणीचे घरटे बारीक असून आत वळणवळणाचे असते.

२) सुगरणीचे घरटे पाण्याजवळच्या काटेरी झाडाच्या सर्वात उंचीवरील फांदीत बनविलेले असते.

३) सुगरण आपले घरटे आतील बाजूने काट्याने विणलेले असते.

४) घरटे माऊ गवताचे बनविलेले असल्यामुळे प्राण्यांना त्यावरून चालता येत नाही.

१७) वाशिम जिल्ह्याच्या शेजारी पुढीलपैकी कोणता जिल्हा आहे असे म्हणणे चुकीचे ठरेल ?

१) यवतमाळ

२) परभणी

३) अमरावती

४) बुलढाणा

१८) झारखंड या राज्याच्या शेजारील पुढीलपैकी कोणते राज्य नाही म्हणणे चुकीचे आहे ?

१) उत्तरप्रदेश

२) मध्यप्रदेश

३) उत्तराखंड

४) यापैकी एकही नाही

- १९) २०१४ साली प्रजासत्ताक दिन सोमवारी असता तर मागील दोन वर्षापूर्वी प्रजासत्ताक दिन कोणत्या वारात होता?
- १) शनिवार २) रविवार ३) शुक्रवार ४) गुरुवार
- २०) हुतात्मा राजगुरू यांनी देशभक्तीची दीक्षा पुढीलपैकी कोणत्या ठिकाणी घेतली ?
- १) खेड २) पुणे ३) अमरावती ४) जालियनवाला बाग
- २१) जागतिक वारसा दिन कोणत्या तारखेला असतो ?
- १) ८ जून २) १८ एप्रिल ३) ३० जानेवारी ४) ७ जुलै
- २२) संत गाडगेबाबांचे मूळ नांव कोणते ?
- १) डेबूची जाणोरकर २) शिवराम हरी ३) बाळ बोलहोबा ४) बाळाजी आवजी
- २३) गाढवांचा बाजार कोणत्या ठिकाणी भरतो.
- १) नांदेड जिल्ह्यातील माळेगाव २) अहमदनगर जिल्ह्यातील मढी
३) नाशिक जिल्ह्यातील वावी ४) जळगाव जिल्ह्यातील चोपडा
- २४) पुढीलपैकी उपक्रमातील कोणता उपक्रम अयोग्य आहे ?
- १) घराच्या गच्चीवर कुंड्या ठेवून त्यात भाजीपाला लावला.
२) शेतीच्या पिकांना ड्रिप पद्धतीने पाणीपुरवठा केला.
३) घराभोवतीच्या जमिनीत कमळाची फुलझाडे लावली.
४) घराच्या छतावरील पावसाचे पाणी साठवून वापर केला.
- २५) डोंगराळ भागात सर्वात जास्त पाऊस पडतो तरीदेखील उन्हाळ्यात पिण्यासाठी पाण्याकरिता वणवण भटकावे लागते कारण —
- १) डोंगराळ भागात पाणी जिरत नाही.
२) डोंगराळ भागात नद्या उगम पावतात.
३) डोंगराळ भागात पावसाचे पाणी साठवून ठेवण्याचे पुरेसे उपाय केलेले नसतात.
४) डोंगरावर धरणे बांधता येत नाही.
- २६) फरशीवर सांडलेले पाणी पसरते कारण —
- १) फरशी कठीण असल्याने त्यात पाणी जीरत नाही. २) पाणी पारदर्शक असते
३) पाण्याला स्वतःचा आकार नाही ४) पाणी उतारावरून खाली वाहते
- २७) भाजी शिजत असलेल्या भांड्यावरील झाकणच्या खालून पाण्याचे थेंब जमा होतात कारण —
- १) वाफ थंड झाल्यानंतर वाफेचे पाण्यात पाण्यात रूपांतर होते.
२) भाजीतून निघालेले पाणी झाकणीला लागते.
३) पाणी पारदर्शक आहे.
४) पाण्याला रंग, वास नसतो.
- २८) स्टीलच्या ग्लासमध्ये बर्फ ठेवले तर बाहेरील बाजूस पाण्याचे थेंब जमा होतात कारण
- १) हवेत बाष्प असते. ग्लासमधील बर्फाच्या थंडाव्यामुळे बाष्पाचे पाण्यात रूपांतर होते.
२) बर्फ हे पाण्याचेच रूप असल्याने ते ग्लासच्या बाहेरून जमा होते.
३) ग्लासमध्ये बर्फ टाकले असता त्यातील काही भाग हवेच्या उष्णतेने वितळते.
४) यांपैकी नाही.
- २९) तापलेल्या भांड्यावर पाणी शिंपडले तर ते नाहीसे होते. पुढीलपैकी योग्य कारण कोणते ?
- १) भांडे गरम असते आणि पाणी थंड असते.
२) गरम भांड्यावर पाणी थांबत नाही.
३) भांड्याच्या उष्णतेने पाण्याची वाफ होऊन हवेत मिसळते.
४) वरील सर्व विधाने

- ३०) पाण्यात पोटॅशियम परमँगनेट टाकले तर पाणी रंगीत होते कारण, पुढीलपैकी योग्य विधान कोणते?
- १) पाण्याला कोणताही रंग नसतो. पोटॅशियम परमँगनेटला रंग असतो.
  - २) पोटॅशियम परमँगनेट आणि पाणी दोन्ही पारदर्शक आहेत. पोटॅशियम परमँगनेटचे स्फटीक रंगीत असतात.
  - ३) पोटॅशियम परमँगनेटचे स्फटीक रंगीत असतात. ते पाण्यात विरघळतात त्यामुळे पाण्याला रंग येतो.
  - ४) पोटॅशियम परमँगनेट आणि पाणी यांच्या क्रिया होऊन पाण्याला रंग निर्माण होतो.
- ३१) हिमालय पर्वतावर सतत बर्फ साठतो कारण — पुढीलपैकी योग्य विधान कोणते ?
- १) हिमालयात हवा थंड असते.
  - २) हिमालयात बर्फाचाच पाऊस पडतो.
  - ३) उंच डोंगरावर सूर्याची उष्णता नसते.
  - ४) भूपृष्ठापासून उंच जावे तशी हवा थंड होत जाते. त्यामुळे पाण्याचे बर्फात रूपांतर होते.
- ३२) काचेच्या पेटीतील पाण्यात मासे ठेवून पेटी बंद केली तर काही दिवसांनी मासे पाण्यात असूनसुद्धा मरतात कारण काय ?
- १) बंदिस्त पाण्यात माशांना हालचाल करता येत नाही.
  - २) बंदिस्त पाण्यात विरघळलेला ऑक्सिजन माशांनी श्वसनासाठी वापरल्याने तो संपतो. माशांना श्वासोच्छ्वासासाठी ऑक्सिजन न मिळाल्याने ते मारतात.
  - ३) बंदिस्त पाण्यात माशांना आपले स्वातंत्र्य नसल्याने स्वतःच आत्महत्या करतात.
  - ४) वरीलपैकी एकाही नाही.
- ३३) माणसाला रोज जेवणाची गरज असते कारण काय ?
- १) जिवंत राहण्यासाठी अन्नाची गरज असते. २) अन्नामुळे शरीराची वाढ होते.
  - ३) अन्नामुळे शरीराची झीज भरून येते. ४) अन्नामुळे काम करण्यासाठी शक्ती मिळते.
- १) फक्त १ आणि २   २) फक्त ३ आणि ४   ३) फक्त २   ४) १, २, ३, ४
- ३४) वनस्पती आपले अन्न कसे मिळवितात ? पुढीलपैकी योग्य विधान कोणते ?
- १) वाबास्पतीची मुले जमिनीत खोलवर जातात. जमिनीत विरघळलेले क्षार पाणी शोषून घेतात.
  - २) मुळांनी शोषून घेतलेले पाणी आणि सूर्यप्रकाश यापासून अन्न तयार करतात.
  - ३) सूर्यप्रकाश आणि जमिनीतील शोषून घेतलेल्या क्षारावर क्रिया होऊन अन्न तयार होते.
  - ४) यापेक्षा वेगळे उत्तर
- ३५) निसर्गातील अन्नसाखळी टिकून राहावी तसेच पर्यावरणाचे संरक्षणही होईल म्हणून पुढीलपैकी कोणती काळजी घ्यावी ?
- १) परिसरात जास्तीत जास्त झाडे लावून जोपासना करावी.
  - २) घरासमोर पक्ष्यांना पिण्यासाठी पाण्याची व्यवस्था करावी.
  - ३) पाण्याचा काटकसरीने वापर करावा.
  - ४) झाडाचा पालापाचोळा जमा करून त्यांच्या खोडाजवळ मातीत भरावा.
- १) १ आणि २   २) ३ आणि ४   ३) २ आणि ३   ४) १, २, ३, ४
- ३६) पुढीलपैकी गटात न बसणारा प्राणी कोणता ? गट — वाघ, सिंह, लांडगा, कोल्हा
- १) वाघ   २) सिंह   ३) लांडगा   ४) कोल्हा
- ३७) पुढीलपैकी गटात न बसणारा प्राणी कोणता ? गट — पाल, सरडा, डास, सुरवंट
- १) पाल   २) सुरवंट   ३) सरडा   ४) डास

३८) आहार म्हणजे काय ?

- १) आपण जेवणात जे-जे पदार्थ घेतो त्या सर्वांना मिळून आहार म्हणतात.
- २) आपल्या ताटात जेवणासाठी ठेवलेले पदार्थ.
- ३) दिवसभरात जे पदार्थ आणि पेय पदार्थ पोटात जातात त्या सर्वांना मिळून आहार म्हणतात.
- ४) आपल्या जेवणात असलेल्या जीवनसत्वयुक्त पदार्थ.

३९) हॉटेलमध्ये किंवा दुकानात मिळणारे चवदार पदार्थ आहारात घेऊ नये, कारण -

- १) त्या पदार्थांना जास्त किंमत लागते.
- २) आरोग्यासाठी त्याची हमी नसते.
- ३) ते पदार्थ तेलकट असतात.
- ४) ते पदार्थ पचनास जड असतात.

४०) पुढीलपैकी कोणती विधाने सत्य नाही म्हणजे चूक आहे ?

- १) आहारातील प्रत्येक पदार्थ खावा.
- २) घरी केलेला प्रत्येक पदार्थ आवर्जून खावा.
- ३) हॉटेलमधील सर्वच पदार्थ आरोग्याला चांगले असतात.
- ४) मोड आलेली उसळ आहारात रोज असावी.

- १) १ आणि २   २) २ आणि ३   ३) फक्त १   ४) फक्त ४

४१) उन्हातून धावत आल्यानंतर पुढील पेय तुमच्यासमोर आहे. त्यापैकी कोणते पेय घेणे जास्त हितकारक आहे ?

- १) थंडगार पाणी
- २) लिंबू पाणी
- ३) सोडा वॉटर
- ४) लिम्का

४२) इंधन म्हणजे काय ?

- १) उष्णता मिळण्यासाठी ज्वलनशील पदार्थ
- २) जे पदार्थ सहज पेटू शकतात आणि जळल्यानंतर भरपूर उष्णता मिळते
- ३) वाहन चालविण्यासाठी जे पदार्थ वापरतात
- ४) स्वयंपाक करण्यासाठी जे पदार्थ वापरतात

४३) बरेच अन्नपदार्थ शिजवून घेणे चांगले असते. पुढीलपैकी कोणते कारण योग्य आहे ?

- १) पदार्थ चवदार होतात.
- २) पदार्थातील अनावश्यक घटक मरून जातात.
- ३) पदार्थ पचनास सोपे जातात आणि चवदार होतात.
- ४) पदार्थ नरम होतात.

४४) स्वयंपाकासाठी इंधन म्हणून लाकूड वापरू नये कारण

- १) लाकूड हे इंधन वापरल्याने धूर होतो. घर काळे होते.
- २) लाकूड हे इंधन वापरल्याने धूर होतो. धुरामुळे आरोग्य बिघडते.
- ३) लाकूड हे इंधन वापरले तर वृक्षतोड होते. पर्यावरण बिघडते.
- ४) लाकूड हे इंधन पेटविण्यासाठी जास्त त्रासदायक असते.

४५) पुढीलपैकी गटात न बसणारा अवयव कोणता ?

गट - नाक, कान, हात, जीभ.

- १) नाक
- २) कान
- ३) हात
- ४) जीभ

४६) पुढीलपैकी आरोग्यासाठी चांगली सवय कोणती ?

- १) जेवणानंतर पाण्याने पाच-सहा वेळा चूळ भरावी.
- २) जेवणानंतर ताबडतोब झोपाव
- ३) रात्री झोपण्यापूर्वी दात स्वच्छ घासावे.
- ४) दात घासण्यासाठी कडूनिंबाची काडी वापरावी.

- १) १ आणि ३   २) २ आणि ४   ३) १, २, ३, ४   ४) २, ३, ४

- ४७) पुढीलपैकी कोणत्या गोष्टी टाळणे आरोग्यासाठी हिताचे आहे ?
- १) घरातील कचरा एकत्र ठेवावा.
  - २) समारंभाला मोठ्या आवाजाचा ध्वनिक्षेपक लावावा.
  - ३) घरातील सर्व कामात प्रत्येकाचा सहभाग असावा.
  - ४) रोज झोपण्यापूर्वी दात घासावे.
- १) १ आणि २   २) ३ आणि ४   ३) १ आणि ३   ४) २ आणि ४
- ४८) १९१३ मध्ये नोबेल पारितोषिक पुढीलपैकी कोणाला मिळाले ?
- १) महात्मा गांधी
  - २) रविंद्रनाथ टागोर
  - ३) कर्मवीर भाऊराव पाटील
  - ४) महर्षी धोंडो केशव कर्वे
- ४९) पुढीलपैकी कोणत्या नियमांचे पालन करावे ?
- १) खेळात हार-जीत याकडे प्रत्येक खेळाडूने लक्ष द्यावे.
  - २) पायी चालना-याने रस्त्याच्या डाव्या बाजूने रस्ता क्रॉस करावा.
  - ३) प्रत्येकाने समूहात राहावे.
  - ४) प्रवासात रस्त्याने एखादे वाहन बंद असेल तर न थांबता पुढे जावे.
- १) १   २) २   ३) ३   ४) ४
- ५०) ग्रामपंचायत स्थापन करण्यासाठी त्या गावची किमान लोकसंख्या किती असावी लागते ?
- १) १०००
  - २) ७००
  - ३) ५००
  - ४) २००
- ५१) पुढीलपैकी कोणते शब्दसमूह परस्पराबद्दल जवळच्या संबंधित आहेत.
- १) डास, डेंगू, लोह, गूळ
  - २) डास, मलेरिया, अँनीमिया, लोह
  - ३) लोह, मलेरिया, अँनीमिया, रक्त
  - ४) लोह, हिमोग्लोबीन, अँनीमिया, आवळा
- ५२) पुढील विधाने एका पोष्टरवर लिहिलेली आहेत तर पोष्टरचा मुख्य उद्देश कोणता ?
विधाने —
- i) आपल्या परिसरात पाणी साचू देऊ नका.
  - ii) पाण्याची भांडी, टाक्या स्वच्छ ठेवा.
  - iii) डबकी असतील तर त्यावर तेल टाका.
  - iv) झोपताना मच्छरदानीचा वापर करा.
- १) विषमज्वर व हगवण   २) डेंगूची साथ   ३) मलेरिया   ४) फ्ल्यू
- ५३) पुढीलपैकी पाळीव प्राणी कोणता ?
- १) वटवाघूळ
  - २) माकड
  - ३) पोपट
  - ४) अस्वल
- ५४) अशोकला दातांचा क्षय होण्यापासून बचाव करण्यासाठी पुढील उपाय सुचविले. त्यापैकी कोणता उपाय अधिक परिणामकारक होईल.
- १) दररोज दोन वेळा ब्रशने दात घासणे.
  - २) दाताला कॅप बसविणे.
  - ३) गोडपदार्थ चॉकलेट, CO₂ संयुक्त पेय न घेणे.
  - ४) प्रत्येक जेवणानंतर गुळण्या करणे.
- १) १ आणि ३   २) २,३ आणि ४   ३) १,३ आणि ४   ४) १,२ आणि ४
- ५५) पुढीलपैकी कोणती जीवनप्रक्रिया जीव जंतू आणि वनस्पतींच्या बाबतीत एकसमान आहे ?
- १) वाढ आणि प्रजनन
  - २) वाढ आणि आहार तयार करणे.
  - ३) प्रजनन आणि आहार तयार करणे.
  - ४) प्रजनन आणि अंकुरण
- ५६) प्रमिलाने अँक्वेरियममधील पाणी उकळून, थंड करून निर्धोक केले आणि अँक्वेरियममध्ये ते पाणी भरले. अँक्वेरियम पंप सुरू केला परंतु थोड्या वेळाने त्यातील मासे मेलेले होते.
- १) पाणी उकळण्यामुळे खनिजविरहित झाले. त्यामुळे माशांना अन्न मिळाले नाही.
  - २) पाणी उकळण्याने त्यातील ऑक्सिजन नाहीसा झाल्याने माशांना श्वास घेता आला नाही.
  - ३) उकळलेले पाणी हलके झाल्यामुळे माशांना पाण्यात पोहता येत नव्हते .
  - ४) उकळलेले पाणी माशांना कल्यामार्फत घेता येत नव्हते.

- ५७) माती आणि मीठ पाण्यात पडले तर त्यांना वेगळे करण्यासाठी पुढीलपैकी कोणत्या क्रमवार पध्दतीची कृती करावी लागेल ?
- १) विलगीकरण, निवळणे, गाळणे, बाष्पीभवन
  - २) निवळणे, गाळणे, विलगीकरण, बाष्पीभवन
  - ३) गाळणे, विलगीकरण, बाष्पीभवन, निवळणे
  - ४) गाळणे, विलगीकरण, निवळणे, बाष्पीभवन
- ५८) सिमा पाण्याचे गुणधर्म तपासताना तिच्या लक्षात आले की, लोखंडी खिळे पाण्यात बुडतात परंतु, स्टीलची रिकामी वाटी पाण्यावर तरंगते. यामागील कारण काय असेल ?
- १) खिळा पाण्यापेक्षा जड आहे. आणि स्टीलची वाटी पाण्यापेक्षा हलकी आहे.
  - २) लोखंडाची खिळ्याची घनता पाण्याच्या घनतेपेक्षा जास्त आहे. आणि वाटीची घनता पाण्याच्या घनतेपेक्षा कमी आहे.
  - ३) घनता ही पदार्थाचे वस्तुमान/ आकारमान यांच्या गुणोत्तराइतकी असते. खिळ्यापेक्षा वाटीचे आकारमान जास्त असते. त्यामुळे वाटीची घनता पाण्याच्या घनतेपेक्षा कमी होते. तर खिळ्याची घनता जास्त होते.
  - ४) यांपैकी नाही.
- ५९) एका विज्ञान शिक्षकाने 'श्वसन' हा घटक इ.४ थीच्या विद्यार्थ्यांना शिकविला. परंतु विद्यार्थ्यांना श्वासोच्छ्वास आणि श्वसनक्रिया यातील फरक सांगता आला नाही कारण —
- १) ते शिक्षक इ. चौथीचे वर्गशिक्षक नव्हते.
  - २) शिक्षकांना विचारलेल्या प्रश्नाचा अर्थ विद्यार्थ्यांना समजला नाही.
  - ३) वर्गशिक्षक नसल्यामुळे विद्यार्थ्यांना अध्ययनाकडे लक्ष केंद्रित केले नाही.
  - ४) शिक्षकांनी अध्यापनाची साधन तंत्राची अचूक निवड केली नाही.
- ६०) ग्रामीण भागात सकाळी जेवणानंतर शिल्लक राहिलेली भाजी आईने माठाखाली झाकून ठेवली. ती संध्याकाळ पर्यंत चांगली राहिली कारण —
- १) माठाखाली हवा शुद्ध होती.
  - २) माठाखाली थंड हवा होती.
  - ३) कमी तापमानाला जीवाणू मरण पावतात.
  - ४) कमी तापमानाला जीवाणू निष्क्रिय होतात.
- ६१) उकळणे आणि बाष्पीभवन यातील फरक कोणता ?
- १) उकळण्यात पाण्याची अवस्था बदलते, परंतु बाष्पीभवनाची अवस्था बदलत नाही.
  - २) उकळणे विशिष्ट तापमानाला (१०० °C) घडते, परंतु बाष्पीभवन कोणत्याही तापमानाला होते.
  - ३) उकळण्याची क्रिया पाण्याच्या पृष्ठभागाचे क्षेत्रफळावर अवलंबून असते परंतु तसे बाष्पीभवनात होत नाही.
  - ४) उकळण्याची क्रिया दृश्य स्वरूपाची असते तसे बाष्पीभवन नसते.
- ६२) ग्रामीण भागात झोपडीच्या जमीन व भिंती गाईच्या शेणाने सारवतात. कारण —
- १) भिंती चिकण होण्यासाठी
  - २) भिंती खडबडीत होऊन घर्षण वाढविण्यासाठी
  - ३) जमीन व भिंतीला नैसर्गिक रंग दिल्याने आकर्षक दिसतात.
  - ४) कीटकांपासून दूर ठेवण्यासाठी
- ६३) 'चिपको आंदोलन' चे नेतृत्व पुढीलपैकी कोणी केले ?
- १) अमृतादेवी बिश्नोई
  - २) मेधा पाटकर
  - ३) ए.के.बॅनर्जी
  - ४) सुंदरलाल बहुगुणा
- ६४) पुढील पदार्थात परस्परांमध्ये काही गुणधर्म असतात अशा पदार्थांचा योग्य गट कोणता ?
- १) पाणी, साखर, मीठ, चिकणमाती
  - २) पाणी, रॉकेल, मीठ, वाळू
  - ३) पाणी, साखर, पीठ, मीठ
  - ४) पाणी, मीठ, साखर, तुरटी

- ६५) अन्न मिळविण्यासाठी मूळ स्रोत कोणता ?
 १) गवत २) सूर्यप्रकाश ३) प्राणी ४) पाणी
- ६६) सध्या हिंस्र प्राणी माणसांच्या वस्तीत येतात कारण —
 १) जंगलात शिकारीसाठी इतर प्राणी नाही.
 २) जंगलात पाण्याचे स्रोत नाही.
 ३) जंगलांची क्षेत्र कमी झाले.
 ४) इतर प्राण्यापेक्षा पाळीव प्राण्यांची चव चांगली असते
- ६७) पुढीलपैकी गटात समान गुणधर्माचा गट कोणता ?
 १) मेंदू, हात, पाय, त्वचा २) मेंदू, कंबर, छाती, बोटे
 ३) नाक, कान, जीभ, त्वचा ४) त्वचा, जीभ, बोटे, मान
- ६८) पुढीलपैकी समान गुणधर्माचा गट कोणता ?
 १) त्वचा, जीभ, डोळे, नाक २) मेंदू, कान, डोळे, मान
 ३) त्वचा, मांडी, डोळे, हात ४) जीभ, दात, नाक, कान
- ६९) सुरवंट ही कीटकाची कोणती अवस्था आहे ?
 १) अंडी २) अळी ३) कोश ४) फुलपाखरू
- ७०) पुढीलपैकी वृक्षवासी प्राणी कोणता ?
 १) चिमणी २) माकड ३) वाघ ४) साप
- ७१) झाडांना पालवी फुटते तेव्हा त्या कोवळ्या पानांचा रंग कोणता असते.
 १) हिरवा २) पिवळा ३) तांबूस ४) गुलाबी
- ७२) गटात न बसणारा पदार्थ कोणता ?
 गट — म्हैसूर पाक, पुरणपोळी, थालीपीठ, झुणकाभाकर
 १) म्हैसूरपाक २) पुरणपोळी ३) थालीपीठ ४) झुणकाभाकर
- ७३) खाण्याच्या पद्धतीवरून गटात न बसणारे फळ कोणते ?
 गट — आंबा, चिकू, सफरचंद, अंजिर
 १) आंबा २) चिकू ३) सफरचंद ४) अंजिर
- ७४) पानगळीचा ऋतू कोणता ?
 १) उन्हाळा २) पावसाळा ३) हिवाळा ४) शिशिर
- ७५) फुलपाखराला किती पाय असतात ?
 १) चार २) सहा ३) आठ ४) दहा
- ७६) पुढीलपैकी समान गुणधर्माच्या पदार्थांचा गट कोणता ?
 १) पाणी, खोडरबर, चमचा, प्लॅस्टिक पट्टी, पाणी
 २) झाडाचे पान, स्टील वाटी, प्लॅस्टिक पट्टी, पाणी
 ३) पाणी, खिळा, प्लॅस्टिक चेंदू, रबरी चेंदू,
 ४) पाणी, रॉकेल, पेन्सिल, लाकडी ठोकळा
 १) १ आणि २ २) ३ आणि ४ ३) १ आणि ३ ४) २ आणि ४
- ७७) काजल घरात पाण्याचा वापर करताना पुढील गोष्टी करते. पर्यावरणाच्या दृष्टीने कोणती बाब चांगली ?
 १) पाणी ठेवण्यासाठी नळ असलेला माठ वापरते.
 २) आलेल्या पाहुण्यांना पाण्याचे ग्लास ट्रे मध्ये घेऊन जाते.
 ३) ट्रे मध्ये ठेवलेले ग्लास पाण्याने अर्धे भरते.
 ४) पाणी देण्यासाठी काचेचे ग्लास वापरते.

- ७८) पावसाचे गढूळ पाणी स्वच्छ करण्यासाठी त्या पाण्यात तुरटी फिरवितात. कारण —
- १) तुरटी पाण्यात विरघळते.
  - २) पाण्यात विरघळलेली तुरटी जंतूनाशक असते.
  - ३) तुरटी पाण्यात विरघळते म्हणजे पाणी पारदर्शक बनते .
  - ४) पाण्यात तुरटी विरघळल्यामुळे मातीचे कण जड होतात व पाणी लवकर निवळते.
- ७९) गीता दररोज सकाळी पाणी भरताना माठात शिल्लक असलेले पाणी टाकून माठ स्वच्छ करते व स्वच्छ पाण्याने माठ पूर्ण भरते, त्यावर झाकण ठेवते या क्रियेत तिचा हेतू काय असतो.
- १) रोज ताजे, स्वच्छ पाणी भरावे.
  - २) आरोग्यासाठी दररोज स्वच्छ पाणी वापरावे.
  - ३) पाणी काळजीपूर्वक वापरावे.
  - ४) पाण्यामार्फत होणारे आजार टाळावे.
- ८०) प्रश्न क्रमांक ७९ गीताने केलेली कृती आरोग्य आणि पर्यावणाच्या दृष्टीने पुढीलपैकी कोणते विधान सत्य आहे.
- १) रोज ताजे व स्वच्छ पाणी भरणे म्हणजे कालचे पाणी शिळे आहे हे समजणे चूक आहे.
  - २) आरोग्यासाठी दररोज स्वच्छ पाणी वापरावे, परंतु स्वच्छ पाणी पिण्यासाठी निर्धोक असतेच असे नाही .
  - ३) पाणी काळजीपूर्वक वापरावे हे समजले, परंतु कृती करत नाही.
  - ४) पाण्यामार्फत होणारे आजार कालचे पाणी टाकून दिल्याने टाळता येतात हे चूक आहे.
- १) १ आणि २   २) ३ आणि ४   ३) फक्त १   ४) १,२,३,४
- ८१) पाणी उताराकडे वाहणे पाण्याचा गुणधर्म आहे परंतु पिचकारी भरतांना भांड्यातील पाणी वरच्या दिशेने वाहते असे का होते ?
- १) पिचकारीत दट्यात व्हॉल बसविलेला असतो.
  - २) पाणी प्रवाही असते ते रिकाम्या जागेत शिरते.
  - ३) पिचकारीचा दट्या मागे ओढल्याने नळीतील हवेचा दाब कमी होतो पाण्यावरील हवेच्या दाबाने पाणी वरच्या दिशेने वाहते.
  - ४) पिचकारीचा दट्ट्यामागे ओढल्याने दट्ट्या आणि पाणी यांच्यातील आकर्षण बलामुळे पाणी दट्ट्याबरोबर वरच्या दिशेला वाहते.
- ८२) समीरची आई भाजी शिजवतांना पातेल्यावर झाकण ठेवते कारण काय ?
- १) उष्णतेने भाजी भांड्याच्या बाहेर पडू नये.
  - २) झाकण ठेवल्याने भाजी लवकर शिजते.
  - ३) झाकण ठेवल्याने भाजीतील जीवनसत्वाची वाफ होऊन ती बाहेर जात नाही.
  - ४) आईकडे कुकर नाही म्हणून ती पातेल्यावर झाकण ठेवून कुकरची गरज पूर्ण करते.
- ८३) आपल्या जिभेवर बारीक बारीक उंचवटे दिसतात त्याचे कार्य कोणते ?
- १) चावलेला घास जीभेच्या साहाय्याने लाळरस मिसळण्यासाठी.
  - २) दातावर वारंवार घासल्याने दाताची वाढ मर्यादित राहते.
  - ३) त्यांच्यामुळे पदार्थांच्या चवीचे ज्ञान होते.
  - ४) अन्नाचा तयार झालेला घास पूर्णपणे अन्ननलिकेत ढकलण्यासाठी.
- ८४) जिभेवरील बारीक बारीक उंचवट्यांना काय म्हणतात ?
- १) जिभपेशी   २) रुचिकलिका   ३) रुचिकेंद्र   ४) लाळग्रंथी
- ८५) त्रिपुरा हे राज्य मेघालयच्या कोणत्या दिशेला आहे ?
- १) पूर्व   २) पश्चिम   ३) दक्षिण   ४) उत्तर
- ८६) आसामच्या पूर्वेकडील राज्य कोणते ?
- १) अरुणाचल   २) नागालँड   ३) मेघालय   ४) त्रिपुरा

- ८७) अन्नाची नासाडी होऊ नये म्हणून काही महिलांनी पुढील प्रमाणे कृती केली तर सर्वात चांगली कृती कोणती ?
- १) कुटुंबातील व्यक्तीच्या आवडी निवडीनुसार पदार्थ तयार केले जातात.
  - २) कुटुंबातील प्रत्येकाचा आहार किती आहे यांचा हिशेब करून स्वयंपाक केला जातो.
  - ३) प्रत्येकाने आपल्याला आवश्यक तेवढेच पदार्थ ताटात घ्यावे. ताटात घेतलेले सर्व पदार्थ खाऊन ताट स्वच्छ करावे ही सवय लावली.
  - ४) ताटात पदार्थ शिल्लक राहिल्यास दुस-या वेळेस तेवढे पदार्थ कमी मिळेल अशी सूचना देऊन त्याप्रमाणे कृती करते.
- ८८) पृथ्वीच्या पृष्ठभागापासून जवळपास किती अंतरापर्यंत हवेचे आवरण असते.
- १) १० किमी.
  - २) २५ किमी.
  - ३) ५० किमी.
  - ४) १०० किमी.
- ८९) पृथ्वीच्या पृष्ठभागालगत अंदाजे ५० कि. मी. पर्यंत हवेच्या आवरणास काय म्हणतात ?
- १) हवेचा पट्टा
  - २) श्वेतांबर
  - ३) वातावरण
  - ४) हवेचा दाब
- ९०) हवा अनेक वायूंचे मिश्रण आहे यावरून पुढीलपैकी कोणते विधान सत्य आहे.
- १) हवेतील प्रत्येक घटकाचे गुणधर्म कायम आहेत.
  - २) हवेतील प्रत्येक घटकाचे गुणधर्म मिश्रणातील प्रमाणात बदलतात.
  - ३) पृथ्वीच्या पृष्ठभागात हवेतील घटकांचे गुणधर्म हे पृष्ठभागापासून दूर अंतरावर कमी होतात.
  - ४) सर्व घटकाचे गुणधर्म एकसारखे होतात म्हणून हवा एकसंग आहे.
- ९१) रमेशने तीन काचेचे ग्लास घेतले, खालील कृती केली. त्यावर आधारित असत्य विधान कोणते? कृती- * एक ग्लास दुधाने पूर्ण भरला. * एक ग्लास चहाने पूर्ण भरला.
* तिस-या ग्लासमध्ये काहीच भरले नाही.
- १) पहिला ग्लास दुधाने पूर्ण भरला.
  - २) दुसरा ग्लास चहाने पूर्ण भरला.
  - ३) तिसरा ग्लास रिकामा आहे.
  - ४) दुसरा ग्लास पाणी+दूध+चहा यांनी पूर्ण भरला.
- ९२) पुढीलपैकी कोणती विधाने असत्य आहेत ?
- १) मेंदूच्या आतील पोकळ भागास शिरोपोकळी म्हणतात.
  - २) छातीच्या भागात जी पोकळी असते तिला वक्षपोकळी म्हणतात.
  - ३) पोटाच्या भागातील पोकळीला उदर पोकळी म्हणतात.
  - ४) दंडाच्या आतील भागात असलेल्या पोकळीला दंड पोकळी म्हणतात.
- १) फक्त १
  - २) फक्त ४
  - ३) ३ आणि ४
  - ४) १ आणि २
- ९३) ग्रासनलिकेची भिंत लवचीक असते कारण-
- १) ग्रासनलिका हे नाजूक आंतरेंद्रिय आहे
  - २) तोंडातील घास जठरापर्यंत सहजपणे पोहचता यावा
  - ३) ग्रासनलिका वक्षपोकळीत असते
  - ४) तोंडात अन्नाचा घास म्हणजे गोलाकार गोळा असतो
- ९४) पचनेंद्रियाची एकूण लांबी सुमारे किती असते ?
- १) २२ मीटर
  - २) २१ मीटर
  - ३) ९ मीटर
  - ४) १७ मीटर
- ९५) मोटर वाहनातून बाहेर पडणारा मुख्य प्रदूषण करणारा वायू कोणता ?
- १) सीओ२
  - २) सीओ
  - ३) एनओ२
  - ४) एनएच३
- ९६) वायू प्रदूषणाचा मानवाच्या कोणत्या क्रियेवर अधिक दुष्परिणाम होतो ?
- १) पचनक्रिया
  - २) श्वसनक्रिया
  - ३) उत्सर्जनक्रिया
  - ४) मज्जासंस्था
- ९७) स्वयंपाकाच्या गॅस (LPG) च्या ज्वलनानंतर कोणता विषारी वायू बाहेर पडतो ?
- १) कार्बन मोनॉक्साईड
  - २) नायट्रोजन डायऑक्साईड
  - ३) मिथेन
  - ४) यापेक्षा वेगळे

- १८) औष्णिक विद्युत कारखान्यातून निघणा-या राखेमुळे मुख्यतः काय परिणाम होतो ?
 १) जलप्रदूषण २) मृदाप्रदूषण ३) ध्वनी प्रदूषण ४) विकीरण
- १९) ऑर्थोव्हेक्टर पुढीलपैकी कोणत्या कार्यात उपयुक्त आहे ?
 १) तेलाचा प्रभाव नष्ट करण्यासाठी २) प्लास्टिक कचरा नष्ट करण्यासाठी
 ३) घाण पाणी नष्ट करण्यासाठी ४) रेडीओधर्मी विकीरण थांबविण्यासाठी
- १००) पुढीलपैकी कोणती नैसर्गिक आपत्ती नाही ?
 १) पूर २) भूकंप ३) अग्निकांड ४) जमीन खचणे
- १०१) संगणक, सेल्युलर फोन, इ. इलेक्ट्रॉनिक उपकरणांमुळे होणारे प्रदूषण कोणते ?
 १) ई-वेस्ट २) सी-वेस्ट ३) डी-वेस्ट ४) बी-वेस्ट
- १०२) त्सुनामी लाटांच्याचे निर्मितीचे प्रमुख कारण कोणते ?
 १) ज्वालामुखी २) चक्रिवादळ ३) सामुद्रिभूकंप ४) प्रदूषण
- १०३) पृथ्वीच्या पृष्ठभागावर सर्व बाजूला काही अंतरावर असलेल्या हवेच्या आवरणाला काय म्हणतात?
 १) पर्यावरण २) वायुमंडळ ३) नायट्रोजन आवरण ४) प्राणवायू कवच
- १०४) निसर्गाने शरीराचा मेंदू हाडाच्या कवटीत ठेवलेला आहे.
 १) मेंदू हा शरीराचा महत्वाचा अवयव आहे.
 २) मेंदूला इजा झाली तर माणूस दगावण्याचा संभव असतो.
 ३) मेंदूला शरीराच्या सर्व इंद्रियांवर नियंत्रण ठेवावे लागते.
 ४) मेंदूला शरीराच्या हालचालींवर नियंत्रण ठेवावे लागते
- १०५) पोटाच्या भागातील दोन पोकळींची नावे कोणती आहेत ?
 १) उदरपोकळी व शिरोपोकळी २) उदरपोकळी व वक्षपोकळी
 ३) उदरपोकळी व दंडपोकळी ४) उदरपोकळी व कटिपोकळी
- १०६) शरीरातील नाडीचे ठोके कशाला म्हणतात ?
 १) हृदयाच्या आकुंचनाच्या क्रिया २) हृदयाच्या प्रसरणाच्या क्रिया
 ३) हृदयाच्या आकुंचन व प्रसरण क्रिया ४) वरीलपैकी एकही नाही
- १०७) शंकरला खोकला येतो, तो मिठाच्या पाण्याने गुळण्या करतो. हा उपाय आरोग्याच्या दृष्टीने....
 १) नेहमीसाठी योग्य नाही.
 २) घरगुती उपाय केल्यामुळे औषधांचे दुष्परिणाम होत नाही.
 ३) आजार कायमचा दूर होतो.
 ४) नैसर्गिक पद्धतीने आजार बरा होणे चांगले.
- १०८) पुढीलपैकी कोणत्या आजारांना घरगुती उपाय करू नये. तज्ज्ञ डॉक्टरांना दाखवावे.
 आजार - चिकनगुणिया, पाय मुरगळला, सर्दी, विषमज्वर, खेळतांना खरचटले.
 १) विषमज्वर व चिकनगुणिया २) सर्दी व चिकनगुणिया
 ३) पायमुरगळला व विषमज्वर ४) खेळताना खरचटले व विषमज्वर
- १०९) बीड जालन्याच्या दक्षिणेला आहे. जालना हिंगोलीच्या पूर्वेला आहे. नांदेड हिंगोलीच्या दक्षिणेला आहे. आणि बीड नांदेडच्या पश्चिमेला आहे. तर नांदेड जालन्याच्या कोणत्या दिशेला आहे ?
 १) नैऋत्य २) ईशान्य ३) आग्नेय ४) वायव्य
- ११०) रजनीचे घर आणि तिची शाळा नकाशात दाखवायची आहे तर नकाशा काढतांना पुढीलपैकी कोणत्या महत्वाच्या बाबी दाखविणे आवश्यक आहे ?
 १) नकाशाची दिशा आणि अंतराचे प्रमाण २) रजनीच्या घराचे चित्र आणि शाळेचे चित्र
 ३) रजनीचे घर आणि शाळा यांच्यातील अंतर. ४) फक्त नकाशाची दिशा महत्वाची आहे.

- १११) सोबत दिलेला नकाशा वाचन करून पुढे दिलेली सत्य माहिती कोणती ?
 १) मंदिर हे शाळेच्या ईशान्य दिशेला आहे.
 २) मंदिर आणि शाळेचे अंतर १५ किमी. आहे.
 ३) मंदिर व कारखान्यातील अंतर ४ किमी. आहे.
 ४) शाळेपासून कारखाना ९ किमी. आहे.
 १) १,२   २) ३,४   ३) १,३   ४) २,४
- ११२) महाराष्ट्रातील सर्वात जास्त लांबीची नदी कोणती ?
 १) कृष्णा   २) गोदावरी   ३) पूर्णा   ४) पंचगंगा
- ११३) पृथ्वीच्या स्वतःभोवती फिरण्याच्या गतीला काय म्हणतात ?
 १) भ्रमण गती   २) परिवलन गती   ३) कंपन गती   ४) यापैकी एकही नाही
- ११४) पुढीलपैकी कोणते विधान सत्य नाही.
 १) परिवलन गतीमुळे पृथ्वीवर दिवस आणि रात्र होतात.
 २) पृथ्वीच्या सूर्याभोवती फिरण्याच्या गतीमुळे पृथ्वीवर दिवस आणि रात्र होतात.
 ३) चंद्र पृथ्वीभोवती फिरतो त्यामुळे दिवस आणि रात्र होते.
 १) फक्त १   २) फक्त २   ३) फक्त ३   ४) २ आणि ३
- ११५) पर्यावरण संरक्षण हेतूसाठी चालविलेले 'चिपको आंदोलन' पुढीलपैकी कोणत्या राज्याशी संबंधित आहे ?
 १) राजस्थान   २) तामिळनाडू   ३) मध्यप्रदेश   ४) उत्तराखंड
- ११६) विश्वात्मक पर्यावरणाच्या दृष्टीने सर्वात महत्वाचे वन कोणते ?
 १) उष्ण कटिबंधातील वर्षा वन   २) शितोष्ण कटिबंधातील वन
 ३) मान्सून प्रदेशातील वन   ४) भूमध्यसागरीय वन
- ११७) गर्भवती स्त्रियांना 'लोह' कमी मिळाल्यास कोणत्या आजाराची लक्षणे दिसतात ?
 १) एनिमिया   २) डायरिया   ३) विषमज्वर   ४) अंधत्व
- ११८) भारतातील पुढीलपैकी जलसमृद्ध समस्या असलेले राज्य कोणते ?
 १) पंजाब   २) उत्तराखंड   ३) हिमाचलप्रदेश   ४) जम्मू काश्मिर
- ११९) पृथ्वीच्या सर्वात जवळच्या ग्रह कोणता ?
 १) शुक्र   २) बुध   ३) मंगळ   ४) बृहस्पती
- १२०) निसर्गातील उर्जेचा प्रमुख स्रोत पुढीलपैकी कोणता ?
 १) कोळसा   २) पेट्रोल पदार्थ   ३) सौरउर्जा   ४) अणुउर्जा
- १२१) अन्नाचे पचन म्हणजे काय ?
 १) अन्नाचे रुपांतर विद्राव्य घटकात होणे.
 २) अन्नाचे घटक रक्तात मिसळणे
 ३) अन्नाचे विद्राव्य घटकात रुपांतर होणे नंतर रक्तात मिसळणे
 ४) अन्नाचे पातळ द्रावण होऊन रक्तातशोषून घेणे
- १२२) अन्नाचे विद्राव्य घटकात रुपांतर होण्याची क्रिया कोणत्या आंतरेंद्रियात होते ?
 १) जठर   २) यकृत   ३) लहान आतडे   ४) मोठे आतडे
- १२३) पुढीलपैकी कोणते विधान सत्य आहे म्हणजे चूक ठरेण ?
 १) जठरात स्वादुपिंडातून आलेला पाचकरस मिसळतो.
 २) लहान आतड्यात अन्न विद्राव्य स्वरूपात तयार होते व रक्तात शोषून घेतले जाते.
 ३) मोठ्या आतड्यात पाणी शोषून घेण्याची क्रिया होते.
 ४) जठरात अन्न घुसळले जाऊन पातळ खिरीसारखे द्रावण तयार होते.

- १२४) घाईने जेवताना ठसका येतो. पुढीलपैकी योग्य कारण कोणते ?
- १) घाईने जेवताना अन्नाचे सूक्ष्म कण तयार होतात व ते घशात अडकतात.
  - २) घशाजवळ अन्ननलिका व श्वासनलिका एका पडद्याने जोडलेले असतात. घाईने जेवताना चुकून अन्नाचा एखादा कण श्वासनलिकेत गेला तर तो त्वरित बाहेर फेकला जातो यालाच ठसका येणे म्हणतात.
  - ३) घाईने जेवतांना अन्ननलिकेवर असलेली झडप लवकर न उघडल्याने ठसका येतो.
  - ४) जेवतांना जवळच्या व्यक्तीने आठवण केल्याचा संकेत मिळतो.
- १२५) जेवतांना अन्न सावकाश बारीक चावून खावे कारण-
- १) लाळ हा पाचक रस मिसळतो व अन्न पचनास मदत होते.
  - २) अन्न गुळगुळीत झाल्याने अन्ननलिकेतून सहज पुढे सरकते.
  - ३) अन्न बारीक चावून खाल्ल्यामुळे सर्व अन्नाचे पचन होते. अन्न वाया जात नाही.
  - ४) वरील तिनही विधाने.
- १२६) संतुलित आहार म्हणजे काय ?
- १) आहारातील सर्व घटकांचे प्रमाण सारखे असतात.
  - २) सर्व प्रकारचे जीवनसत्वे समाविष्ट असणारा आहार.
  - ३) व्यक्तीच्या गरजेनुसार शरीराला लागणारे पुरेसे अन्नघटक असलेला आहार.
  - ४) अन्नातील सर्व प्रकारचे पदार्थांनी युक्त आहार.
- १२७) पुढीलपैकी कोणते विधान चुकीचे नाही ?
- १) वाढत्या वयाच्या मुलापेक्षा मुलीला जास्त आहाराची गरज असते.
  - २) सर्व वयस्क माणसांचा आहार सारखाच असतो.
  - ३) काजू, बदाम, साजूक तूप यासारख्या पदार्थात उत्तम पोषकद्रव्ये असतात.
  - ४) बैठे काम करणा-यांपेक्षा मजुरांना अन्नाची गरज जास्त असते.
- १२८) १० वर्षे वयाच्या राजूचे हातपाय बारीक असून डोके व पोट मोठे आहे यावरून राजूला पुढीलपैकी कोणते पदार्थांची कमतरता आहे ?
१) पिष्टमय आणि प्रथिनेयुक्त	२) लोह आणि क्षारयुक्त
३) 'ए' जीवनसत्वयुक्त	४) 'सी' जीवनसत्वयुक्त
- १२९) सीमाच्या हिरड्यातून रक्त येते तर तीने पुढीलपैकी कोणता उपाय करावा.
- १) आहारात पिवळी पिकलेली फळे अधिक प्रमाणात घ्यावीत.
  - २) आहारात पालेभाज्यांचा वापर जास्त करावा.
  - ३) आहारात शार्कमाशाचे तेल वापरावे.
  - ४) आहारात मोड आलेली कडधान्ये अधिक प्रमाणात घ्यावीत.
- १३०) जीवनला अंधुक प्रकाशात वस्तू स्पष्ट दिसत नाहीत. त्याने पुढीलपैकी कोणता उपाय करावा ?
- १) आहारात पिकलेली फळे, गाजर, पपई यांचा समावेश करावा.
  - २) आहारात डाळींचा समावेश अधिक करावा.
  - ३) आहारात लिंबू, संत्रा, आवळा यांचा अधिक समावेश करावा.
  - ४) कोवळ्या उन्हाकडे बघावे.
- १३१) गणेशची जीभ लाल झाली तर त्याने पुढीलपैकी कोणता उपाय करावा.
- १) आहारात गाजर, पपई जास्त प्रमाणात घ्याव्यात.
  - २) आहारात पालेभाज्या, डाळींचे प्रमाण वाढवावे.
  - ३) आहारात कडधान्ये, मोड आलेले पदार्थ जास्त घ्यावेत.
  - ४) आहारात कॉडलिक्कर आईल वापरावे.

- १३२) सिमा भाजी करताना पुढीलपैकी कृती करते. अयोग्य कृती कोणती ?
- १) पालेभाज्या शिजवून, गाळून घेते, नंतर भाजी करते.
  - २) पालेभाज्या धुऊन घेते मग शिजवते.
  - ३) पालेभाज्यातील शिजवलेले पाणी फेकून देते, मग भाजी करते.
  - ४) भाजी शिजवतांना त्यावर झाकण ठेवते.
- १) फक्त ४   २) फक्त १   ३) २ आणि ४   ४) १ आणि ३
- १३३) आपल्या आहारात इडली, डोसा, यासारख्या पदार्थांचा समावेश करतात. कारण —
- १) इडली, डोसा या सारखे पदार्थ तयार केल्यामुळे नवीन पदार्थ खाण्याचा आनंद मिळतो.
  - २) इडली, डोसा यासारखे पदार्थ रुचकर आणि चविष्ट असतात.
  - ३) इडली, डोसा करण्यासाठी तांदूळ, उडीद, इ.धान्ये आंबवावी लागतात, आंबविण्यामुळे पदार्थांच्या जीवनसत्वात वाढ होते व पौष्टिकता वाढते.
  - ४) इडली, डोसा असे पदार्थ लवकर तयार करता येतात. आणि पचनासाठी सुलभ असतात.
- १३४) मोड आलेली कडधान्ये खाणे चांगले असते कारण —
- १) कडधान्यांना मोड आल्यामुळे ते नरम होतात व पाचनासाठी सुलभ होतात.
  - २) धान्याला मोड येताना त्यातील जीवनसत्वाचे प्रमाण वाढते.
  - ३) मोड येताना धान्य फुगतात त्यामुळे त्याचा आकार वाढतो .
  - ४) मोड येतात म्हणजे 'बी' मध्ये सुप्तावस्थेतील कॉब जागृत होतो आणि ते सजीव होतात.
- १३५) पुढीलपैकी कोणत्या कृती योग्य आहेत, ते ठरवा ?
- १) अन्नपदार्थ जास्त शिजवू नये त्यामुळे त्यातील जीवनसत्वे कमी होतात.
  - २) भाजीपाला कापण्यापूर्वी धुऊन घेतल्याने किटकनाशक किंवा जंतू निघून जातात.
  - ३) पालेभाज्या शिजविल्यानंतर त्यातील पाणी फेकून देऊ नये कारण शिजविलेल्या पाण्यात जीवनसत्वे विरघळलेले असतात ते वाया जातात.
  - ४) शिळे अन्नपदार्थ खाऊ नये कारण त्यावर बुरशी किंवा अपायकारक जीवाणूंची वाढ होते.
- १) १ आणि २   २) ३ आणि ४   ३) १,२,३   ४) १,२,३,४
- १३६) पुढीलपैकी कोणत्या कारणामुळे मुलांमध्ये कुपोषण होते ?
- १) योग्य वेळी मुलाला अन्नपदार्थ खाण्याची सवय लावली नाही.
  - २) वेळोवेळी खायला अन्नपदार्थ मिळत नाही. उपासमार होते.
  - ३) आहारात पिष्टमय आणि प्रथिने युक्त पदार्थांची कमतरता असते.
  - ४) जी मुले जेवण करतात नेहमी रडत राहतात त्यामुळे अन्न पचनी पडत नाही.
- १३७) वैजापूरमध्ये सध्या काविळीची साथ आहे असे का म्हटले ?
- १) वैजापूर गावात अनेक लोकांना कावीळ झालेली आहे.
  - २) शासकीय रुग्णालयात तपासणीत काविळचे रुग्ण जास्त आहे.
  - ३) काविळीचे लसीकरण करण्याचा निर्णय शासनाने घेतला.
  - ४) प्रशासनाला कावीळ निर्मुलन करावयाचे आहे.
- १३८) पुढीलपैकी साथीचे रोग कोणते आहेत ? कावीळ, कॉलरा, टी.बी., हिक्ताप
- १) कावीळ   २) कॉलरा   ३) टी.बी.   ४) कावीळ, कॉलरा, टी.बी., हिक्ताप
- १३९) साथीच्या काळात पाणी उकळून पिणे चांगले असते कारण —
- १) साथीच्या दिवसात पाणी कमी होते त्यामुळे ते अस्वच्छ असते.
  - २) पाण्यात घाण साचल्याने पाणी बेचव लागते.
  - ३) साथीच्या रोगजंतूंचा पाण्यामार्फत प्रसार होतो. पाणी उकळल्याने रोगजंतू मरतात.
  - ४) पाणी उकळल्याने त्यातील क्षार नाहीसे होतात.

- १४०) बाजारातील उघडे पदार्थ खाऊ नये कारण —
 १) उघड्या पदार्थावर धूळ बसते.
 २) उघड्या पदार्थावर माशा बसतात.
 ३) उघडे पदार्थ हवेने सुकून कडक होतात.
 ४) माशा नेहमी घाणीवर बसतात. विष्टेवरील बसलेल्या माशांच्या पायांना चिकटलेले रोगजंतू त्या अन्नपदार्थावर पसरतात व रोगजंतूंचा प्रसार होतो.
- १४१) पुढीलपैकी कोणत्या रोगाचा प्रसार हवेमार्फत होतो ?
 १) हिवताप २) कॉलरा ३) पोलिओ ४) घटसर्प
- १४२) हिवतापाचा प्रसार पुढीलपैकी कोणत्या कीटकामार्फत होतो ?
 १) क्युलेक्स २) ढेकूण ३) माशी ४) अॅनाफेलिस
- १४३) पुढीलपैकी कोणती विधाने अचूक नाही.
 १) सूक्ष्मजीवांमुळे विविध रोग होतात.
 २) आतड्याचे रोग संसर्गजन्य आहे.
 ३) अस्वच्छ हातांनी अन्न हाताळल्यास रोग प्रसार होतो.
 ४) पिसवामुळे हिवतापाचा प्रसार होतो.
- १४४) शासनामार्फत गप्पी मासे पाळण्याचे आवाहन केले जाते कारण —
 १) मत्सपालन हा शासनाचा एक उपक्रम आहे.
 २) मत्सव्यवसायासाठी शासन अनुदान देते.
 ३) गप्पी मासे पाळल्यामुळे हिवतापाचे रोगजंतू मरतात. रोग टळतो.
 ४) रोजच्या आहारात अन्न म्हणून मासे वापरतात.
- १४५) सार्वजनिक ठिकाणी पुढीलपैकी कोणते उपाय करणे आरोग्याच्या दृष्टीने चांगले आहे ?
 १) खोकला आल्यास तोंडावर रुमाल धरावा.
 २) इंजेक्शन घेतांना प्रत्येक वेळी नवीन पिचकारी वापरावी.
 ३) साथीच्या दिवसात पाणी उकळून, गाळून प्यावे.
 ४) लहान मुलांना हॉस्पिटलमध्ये पेशंट असलेल्या वार्डात नेऊ नये.
 १) १ आणि २ २) ३ आणि ४ ३) फक्त १, २, ३ ४) १, २, ३, ४
- १४६) जन्माला आलेल्या बाळाला ताबडतोब कोणती लास देतात ?
 १) पोलिओ २) डांग्या खोकला ३) गोवर ४) बी.सी.जी.
- १४७) पुढीलपैकी गटात न बसणारा शब्द कोणता ? गट - सर्दी, कांजण्या, घटसर्प, कॉलरा
 १) सर्दी २) कांजण्या ३) घटसर्प ४) कॉलरा
- १४८) पुढीलपैकी गटात न बसणारा शब्द कोणता ?
 गट — पोलिओ, टायफाईड, कॉलरा, कावीळ
 १) पोलिओ २) टायफाईड ३) कॉलरा ४) वरीलपैकी एकही नाही
- १४९) अंजना खेळताना तीचा हात उलटा होऊन पडली. अशा प्रसंगी तुम्ही पुढीलपैकी काय कराल ?
 १) तिच्या हाताची हालचाल न करता तिला उचलून डॉक्टरकडे नेईन.
 २) तिच्या हाताला रुमाल घट्ट बांधून तिच्या घरी पोहोच करेन.
 ३) तिच्या हाताची सुलट हालचाल करून पुन्हा खेळण्यास सांगेन
 ४) तिच्या हाताला कापूस आणि बँडेज पट्टी बांधेन.
- १५०) बागेत जमीन खोदताना मनोजला चक्कर आली. तेव्हा तुम्ही काय कराल ?
 १) त्याला खाली बसवून साखर पाणी देईन. २) त्याला सावलीत बसवून ठेवेन
 ३) त्याला सावलीत झोपून ठेवेन ४) त्याला डॉक्टरकडे घेऊन जाईन

- १५१) सीमाचा स्वयंपाक करतांना हात भाजला तर तुम्ही त्वरित काय कराल ?
 १) हाताला लावण्यासाठी मलम आणून लावेल.
 २) हाताला रुमाल गुंडाळून ठेवेन व डॉक्टरकडे नेईन.
 ३) तसेच उचलून तिला डॉक्टरकडे नेईन.
 ४) भाजलेल्या जागेवर थंड पाणी टाकून नंतर डॉक्टरकडे नेईन
- १५२) स्वयंपाक करतांना मंजूषाची साडी पेटली तर तुम्ही काय कराल ?
 १) तिच्या अंगावर घोंगडी टाकेन. २) तिच्या अंगावर माती टाकेन.
 ३) तिच्या अंगावर पाणी टाकेन. ४) आजूबाजूच्या लोकांना त्वरित मदतीस बोलावीन
- १५३) जलसंजीवनी कोणासाठी वापरतात ?
 १) हगवण झालेल्या रुग्णांना २) मलेरिया झालेल्या रुग्णांना
 ३) कावीळ झालेल्या रुग्णांना ४) खरुज झालेल्या रुग्णांना
- १५४) गणेशला बागेत काम करतांना साप चावला तर तुम्ही काय कराल ?
 १) गावात जागृत भैरवनाथ मंदिर आहे तेथे घेऊन जाईन.
 २) साप कोणत्या प्रकारचा आहे त्याचा शोध घेईन.
 ३) साप चावलेल्या जागेवर ब्लेडने काप घेईन
 ४) गणेशला दवाखान्यात घेऊन जाईन.
- १५५) मुखवटे तयार करण्यासाठी कोणत्या मातीचा वापर करतात ?
 १) पांढरी माती २) चिकण माती ३) मुलतानी माती ४) चिनी माती
- १५६) धातुपाषण कोठे मिळतात ?
 १) खाणीत , २) भूगर्भाबाहेर, ३) वाळूत , ४) डोंगरावर
 १) १ आणि २ २) ३ आणि ४ ३) १, ३, ४ ४) १, २, ३, ४
- १५७) नैसर्गिक साधन संपत्तीचा समतोल बिघडला तर कोणते परिणाम होतात ?
 १) नद्यांना महापूर येतो. २) मोठमोठ्या दरड कोसळतात
 ३) चक्रिवादळे निर्माण होतात. ४) त्सुनामीसारखे संकट येतेत.
 १) १, २ २) ३, ४ ३) १, ३, ४ ४) १, २, ३, ४
- १५८) अभयारण्य म्हणजे काय ?
 १) जंगल संपत्ती टिकवून ठेवण्यासाठी मोठमोठ्या स्वरूपात जंगले राखीव ठेवण्यात आली आहे.
 २) विविध प्राण्यांना संरक्षण मिळावे म्हणून त्यांच्यासाठी जंगले राखीव ठेवण्यात आले आहे.
 ३) औषधी वनस्पतीचे संवर्धन करण्यासाठी जंगले राखीव ठेवण्यात आली आहेत.
 ४) जंगलामुळे पाऊस पडतो म्हणून काही भागात जंगले राखीव ठेवण्यात आलेली आहे.
- १५९) 'मेळघाट' अभयारण्य कोणत्या जिल्ह्यात आहे ?
 १) ठाणे २) अमरावती ३) नागपूर ४) कोल्हापूर
- १६०) डोंगर उतारावर ताली घालतात कारण —
 १) डोंगरावर चढताना त्रास होऊ नये म्हणून. २) डोंगरावरील पाणी वाहून जाऊ नये म्हणून.
 ३) जमिनीची धूप थांबविण्यासाठी. ४) वरीलपैकी सर्व.
- १६१) राळेगणसिद्धी येथे कु-हाड बंद उपक्रम सुरू केल्यामुळे त्या परिसरात कोणता फायदा झाला ?
 १) गावात कु-हाडी नसल्याने भांडणे बंद झाली.
 २) गावात कु-हाडी नसल्याने वृक्षतोड कमी झाली.
 ३) गावात कु-हाडी नसल्याने लोखंडाची आवक कमी झाली.
 ४) यांपैकी नाही.

- १६२) पदार्थाच्या सूक्ष्मातसूक्ष्म कणाला महर्षि कणाद यांनी काय नाव दिले होते ?
 १) अणू २) रेणू ३) पीलव ४) संयुग
- १६३) अशोकने तलावात उडी मारली तेव्हा तलावातील पाणी वर उडाले कारण ?
 १) पाणी हे द्रव असून प्रवाही असते.
 २) अशोकने वेगाने उडी मारल्यामुळे पाणी कापले गेले.
 ३) अशोकचे शरीर जागा व्यापते.
 ४) पाण्याने अशोकच्या शरीराला केलेला प्रतिरोध म्हणून पाणी बाहेर उडाले.
- १६४) गटात न बसणारा शब्द कोणता ?
 गट — मीठ, तुरटी, पाणी, वाळू
 १) मीठ २) तुरटी ३) पाणी ४) वाळू
- १६५) स्वयंपाकाची भांडी अॅल्युमिनियम, तांबे, स्टील, पितळ, इ. पदार्थाची बनवितात कारण?
 १) गॅस किंवा चुलीपासून मिळणारी उष्णता पदार्थाला सहज मिळते.
 २) धातूची भांडी धुण्यासाठी सोपी जातात.
 ३) धातूची भांडी धुरामुळे काळी होतात पण पाण्याने त्वरित निघून जातात.
 ४) धातू उष्णतेचे सुवाहक असतात.
- १६६) कुकरच्या बाजूला प्लॅस्टिकची मूठ बसवितात कारण ?
 १) प्लॅस्टिक हे उष्णतेचे दुर्वाहक आहे. २) प्लॅस्टिक जळत नाही.
 ३) प्लॅस्टिकची मुठ स्वस्त मिळते. ४) वरील पैकी एकही नाही.
- १६७) पुढीलपैकी चुंबकीय पदार्थ कोणता ? १) अॅल्युमिनियम, २) चांदी, ३) जस्त, ४) तांबे
 १) १,२ २) ३,४ ३) १,२,३,४ ४) वरीलपैकी एकही नाही
- १६८) पट्टी चुंबकाची आकर्षण शक्ती पट्टीच्या कोणत्या भागात असते ?
 १) मध्यभागात २) संपूर्ण भागात ३) टोकाच्या भागात ४) कडेच्या भागात
- १६९) वीज दुरुस्ती हत्यारांच्या मुठीला रबर किंवा प्लॅस्टिकचे आवरण असते कारण ?
 १) वीज दुरुस्ती करताना हाताने नेहमी दाब द्यावा लागतो. हाताला त्रास होऊ नये म्हणून मुठीला रबर किंवा प्लॅस्टिकचे आवरण लावतात.
 २) वीज दुरुस्ती करण्यासाठीची हत्यारे वीजवाहक धातूची असतात. काम कारणांना वीजेचा धक्का लागू नये म्हणून मुठीवर रबर/प्लॅस्टिक हे विद्युत रोधक आवरण असते.
 ३) वीज दुरुस्ती हत्याराला रबरचे आवरण दिले तर त्याचा वापर सहजतेने करता येतो.
 ४) वरीलपैकी सर्व
- १७०) कोरडा रुमाल पाण्यात बुडवून काढला तर तो चटकन ओला होतो, परंतु ओला रुमाल वाळण्यास अधिक वेळ लागतो असे का होते ?
 १) कोरडा रुमाल ओला होतो हा तात्पुरता बदल आहे.
 २) ओला रुमाल वाळण्यास जास्त वेळ लागतो कारण तो भौतिक बदल आहे.
 ३) वरील घटनेत पहिला चटकन होणारा बदल आणि दुसरा सावकाश होणारा बदल असतो.
 ४) वरीलपैकी एकही नाही.
- १७१) 'चहा तयार करणे' या क्रियेत कोणता बदल आहे ?
 १) सावकाश होणारा बदल २) भौतिक बदल ३) अपरिवर्तनीय बदल ४) रासायनिक बदल
- १७२) कैरी पिकून आंबा झाला यात कोणत्या प्रकारचा बदल आहे.
 १) सावकाश होणारा बदल २) अपरिवर्तनीय बदल ३) आवर्ती बदल ४) अनावर्ती बदल
- १७३) समुद्राला भरती आली हा कोणत्या प्रकारचा बदल आहे ?
 १) परिवर्तनीय २) भौतिक ३) आवर्ती ४) अनावर्ती

- १७४) वादळात घराचे पत्रे उडाले हा कोणत्या प्रकारचा बदल आहे ?
 १) जलद होणारा बदल
 २) अनावर्ती बदल
 ३) अपरिवर्तनीय बदल
 ४) रासायनिक बदल
- १७५) झेंडूच्या झाडाला फुले आली हा कोणत्या प्रकारचा बदल आहे ?
 १) अपरिवर्तनीय बदल
 २) सावकाश होणारा बदल
 ३) उपयुक्त बदल
 ४) आवर्ती बदल
- १७६) मीठागरे तयार करताना कोणत्या प्रकारची क्रिया प्रामुख्याने घडते ?
 १) सांद्रीभवन
 २) उत्कलन
 ३) बाष्पीभवन
 ४) विलयन
- १७७) बाष्पीभवन आणि उत्कलन यातील फरकाचे पुढीलपैकी कोणते विधान आहे ?
 १) पाण्याला उष्णता दिली असता त्याचे बाष्प होणे म्हणजे बाष्पीभवन आणि पाण्याला उष्णता दिली असता ते उकळू लागते नंतर पाण्याचे बाष्प होते.
 २) बाष्पीभवन संथ गतीने होते तर उत्कलन तीव्र गतीने होते.
 ३) कोणत्याही तापमानाला बाष्पीभवन क्रिया होते, विशिष्ट तापमानाला उत्कलन क्रिया होते.
 ४) ओले कपडे वाळणे हा बाष्पीभवन क्रियेचा परिणाम आहे, तर चहा तयार करताना त्याला उकळी येते हा उत्कलनाचा परिणाम आहे.
 १) १ आणि २
 २) २ आणि ४
 ३) फक्त २
 ४) १, २, ३ आणि ४
- १७८) हिवाळ्यात सकाळी बोलतांना तोंडातून वाफ बाहेर पडताना दिसते, ही कोणती क्रिया आहे.
 १) संप्लवन
 २) बाष्पीभवन
 ३) सांद्रीभवन
 ४) विलयन
- १७९) कपडे धुण्याचा सोडा गढून पाण्यात पडला, तो वेगळा काढण्यासाठी काही कृती केल्या जातात, परंतु त्यांचा योग्य क्रम कोणता असावा ?
 १) निवळणे, बाष्पीभवन, गाळणे
 २) बाष्पीभवन, निवळणे, गाळणे
 ३) गाळणे, निवळणे, बाष्पीभवन
 ४) निवळणे, गाळणे, बाष्पीभवन
- १८०) विलयन म्हणजे काय ?
 १) उष्णता दिल्याने स्थायू अवस्थेत असलेला पदार्थ द्रव अवस्थेत येतो.
 २) उष्णता दिल्याने द्रव अवस्थेत असलेला पदार्थ वायू अवस्थेत येतो.
 ३) उष्णता काढून घेतल्याने (थंड केल्याने) द्रव अवस्थेत असलेला पदार्थ स्थायू अवस्थेत येतो.
 ४) पदार्थ थंड केल्यामुळे वायू अवस्थेत असलेला पदार्थ द्रव अवस्थेत येतो.
- १८१) पुढीलपैकी गटात न बसणारा बदल कोणता ?
 १) आइस्क्रीम वितळले, २) मीठ पाण्यात पडले, ३) मेण वितळले, ४) ओले कपडे वाळले
 १) १
 २) २
 ३) ३
 ४) ४
- १८२) पुढीलपैकी गटात न बसणारा बदल कोणता ?
 १) अन्न शिजविले, २) आइस्क्रीम तयार केले, ३) लाडू तयार केले, ४) दूध नासले
 १) १
 २) २
 ३) ३
 ४) ४
- १८३) पुढीलपैकी कोणता बदल हा अपरिवर्तनीय बदल नाही.
 १) कैरीपासून आंबा तयार झाला.
 २) दुधापासून दही तयार केले.
 ३) गव्हाच्या पोळ्या तयार केल्या.
 ४) काचेच्या बांगड्यांचे तोरण बनविले.
- १८४) पुढीलपैकी कोणते बदल नैसर्गिक बदल असून अनावर्ती बदल आहेत.
 १) भाजीपाला सडला
 २) वादळ आले
 ३) नारळ खराब निघाले
 ४) कारली पिकली
- १८५) रासायनिक बदल म्हणजे काय ?
 १) पदार्थ बदलण्याचा कालावधी निश्चित नसतो.
 २) जे बदल उलटसुलट घडत नाही.
 ३) बदल झाल्यावर नवा पदार्थ तयार होत नाही.
 ४) बदल झाल्यावर नवा पदार्थ तयार होतो.

- १८६) क्षरण म्हणजे काय ?
- १) धातू दमट हवेत उघडे राहिल्यास त्याच्या पृष्ठभागावर वेगळ्या पदार्थाचा थर जमा होतो.
  - २) धातूवर वेगळ्या पदार्थाचा जाणीवपूर्वक थर दिला जातो.
  - ३) धातूवर रासायनिक क्रिया करून वेगळ्या पदार्थाचा थर जमा होतो.
  - ४) वरीलपैकी एकही नाही.
- १८७) पुढीलपैकी कोणती विधाने अचूक आहे म्हणणे चूक आहे ?
- १) धातूचे क्षरण होणे हानिकारक बदल आहे.
  - २) लोखंडी पत्र्यांना क्षरण होण्यासाठी कोटिंग करतात.
  - ३) समुद्राच्या पाण्यापासून मीठ तयार करणे हा रासायनिक बदल आहे.
  - ४) समुद्राला भरती-ओहोटी येते हा भौतिक बदल आहे.
- १) फक्त १   २) फक्त २   ३) १, २, ३   ४) २, ३, ४
- १८८) पुढीलपैकी कोणती विधाने सत्य आहे.
- १) तांब्याच्या भांड्यांना कथिलाचा लेप देतात.
  - २) ब-याच वेळा पदार्थाचे ज्वलन हा उपयुक्त बदल असतो.
  - ३) सिमेंट हे नैसर्गिक उत्पादन आहे.
  - ४) वाळूपासून काच बनविता येते.
- १) १ आणि २   २) ३ आणि ४   ३) १ आणि ३   ४) २ आणि ४
- १८९) काच तयार करण्यासाठी पुढीलपैकी कोणते पदार्थ वापरतात ?
- १) प्लॅस्टिक आणि कथील
  - २) वाळू आणि धुण्याचा सोडा
  - ३) लोहचुरा आणि जस्त
  - ४) मेण आणि नवसागर
- १९०) पुढीलपैकी कोणती विधाने चुकीची नाही ?
- १) क्षरणामुळे धातू कमकुवत होतात.
  - २) धातू दीर्घकाळ टिकविण्यासाठी त्याचे क्षरण करतात.
  - ३) लाकूड जळणे हा भौतिक बदल आहे.
  - ४) पदार्थ द्रवात विरघळणे हा रासायनिक बदल आहे.
- १९१) पदार्थात होणारे बदल पुढीलपैकी गटात न बसणारा बदल कोणता ?
- १) पितळेच्या भांड्याला कल्हई केली.
  - २) लोखंडी खिडक्यांना कलर कोटिंग केले.
  - ३) लाकडापासून खुर्ची तयार केली.
  - ४) दुधापासून पेढा तयार केला.
- १९२) मीठाच्या अभावामुळे पुढीलपैकी कोणता आजार होतो ?
- १) हिमोग्लोबीन
  - २) पंडूरोग
  - ३) हायपोनॉट्रिमिया
  - ४) यापैकी नाही
- १९३) चिकणगुणिया हा रोग कशामुळे होतो ?
- १) विषाणू
  - २) जीवाणू
  - ३) कवक
  - ४) याशिवाय वेगळे
- १९४) ऊर्जेचा उत्तम स्रोत पुढीलपैकी कोणता आहे ?
- १) कर्बोदके
  - २) प्रथिने
  - ३) मेद
  - ४) जीवनसत्वे
- १९५) पुढीलपैकी चुकीचे विधान कोणते ?
- १) प्रथिने ही आपल्या पेशी व उतीचा मुख्य घटक आहे.
  - २) कर्बोदके निसर्गात आढळणारी सेंद्रिय द्रव्य आहेत.
  - ३) आहारातील प्रथिने हा ऊर्जेचा मुख्य स्रोत आहे.
  - ४) आपल्या शरीरात आवश्यक त्या प्रमाणात जीवनसत्वे तयार करू शकत नाही.
- १९६) महाराष्ट्रात कोणते पीक सर्वात जास्त होते ?
- १) गहू
  - २) तांदूळ
  - ३) बाजरी
  - ४) ज्वारी

- १९७) महाराष्ट्रात सिंहस्थ कुंभमेळा कोणत्या ठिकाणी होतो ?
 १) नागपूर २) आळंदी ३) नाशिक ४) पंढरपूर
- १९८) सर्वाधिक जंगलक्षेत्र कोणत्या जिल्ह्यात आहे ?
 १) नागपूर २) चंद्रपूर ३) कोल्हापूर ४) गडचिरोली
- १९९) महाराष्ट्रातील पुढीलपैकी सर्वात मोठा जिल्हा कोणता ?
 १) नागपूर २) मुंबई ३) पुणे ४) अहमदनगर
- २००) ताडोबा हे राष्ट्रीय उद्यान कोणत्या ठिकाणी आहे ?
 १) चंद्रपूर २) नागपूर ३) गोंदिया ४) बोरिवली
- २०१) पुढीलपैकी चुकीची जोडी कोणती ?
 १) छत्तीसगड-रांची २) गोवा-पणजी ३) उत्तरप्रदेश-लखनऊ ४) महाराष्ट्र-मुंबई
- २०२) झारखंडची राजधानी कोणती ?
 १) रायपूर २) रांची ३) डेहराडून ४) बिलासपुर
- २०३) सध्या महाराष्ट्रात किती जिल्हे आहेत ?
 १) २८ २) ३० ३) ३५ ४) ३२
- २०४) महाराष्ट्रातील अष्टविनायकाच्या आठपैकी पाच गणपतीस्थाने कोणत्या जिल्ह्यात आहेत ?
 १) अहमदनगर २) रायगड ३) रत्नागिरी ४) पुणे
- २०५) घारापुरी ही लेणी कोणत्या जिल्ह्यात आहे ?
 १) मुंबई २) रायगड ३) ठाणे ४) नाशिक
- २०६) कर्नाळा पक्षी अभयारण्य कोणत्या जिल्ह्यात आहे ?
 १) रायगड २) सांगली ३) सातारा ४) कोल्हापूर
- २०७) केंद्रीय मंत्रिमंडळाने २०१३ साली पुढीलपैकी कोणते वर्ष जाहीर केले ?
 १) वनसंरक्षण वर्ष २) जलसंरक्षण वर्ष
 ३) मृदा संरक्षण वर्ष ४) वन्यजीव संरक्षण वर्ष
- २०८) वायुप्रदूषणाचा दुष्परिणाम म्हणून कोणता रोग होतो ?
 १) ब्रांकायटीस २) फुफ्फुस कॅन्सर ३) अस्थमा ४) वरीलपैकी सर्व
- २०९) आंतरराष्ट्रीय पर्यावरण शिक्षण कार्यक्रम कधी सुरू झाला ?
 १) १९७२ २) १९७५ ३) १९८२ ४) १९८५
- २१०) 'जागतिक पर्यावरण दिन' कोणत्या दिवशी साजरा करतात ?
 १) १ जून २) ५ जून ३) १ जुलै ४) १५ जुलै
- २११) चिपको आंदोलन कोणत्या वर्षी करण्यात आले ?
 १) १९७१ २) १९७२ ३) १९७३ ४) १९७४
- २१२) पुढीलपैकी कोणत्या प्राण्याच्या अंगावर खवले असतात.
 १) आकाशात उडणारे २) उभयचर ३) सरपटणारे ४) कीटक
- २१३) गटात न बसणारा प्राणी कोणता ?
 गट- गाय, कुत्रा, उंदीर, वटवाघूळ
 १) गाय २) कुत्रा ३) उंदीर ४) वटवाघूळ
- २१४) व्यक्तीचा संपूर्ण विकास कोणत्या पद्धतीत शक्य आहे ?
 १) विभक्त कुटुंबपद्धतीत २) एकत्र कुटुंबपद्धतीत
 ३) दोन्ही कुटुंबपद्धतीत ४) वरीलपैकी नाही
- २१५) समाजाचे लहान रूप म्हणजे _____ होय.
 १) परिसर २) कुटुंब ३) घर ४) जीवन

- २१६) आपले सामूहिक जीवन म्हणजे _____ होय.
 १) आपले शेजारी २) परिसरातील लोक ३) आपले कुटुंब ४) यापैकी सार्व
- २१७) खालीलपैकी कोणती गोष्ट आपल्याला कुटुंबात मिळते.
 १) प्रेम २) जिक्हाळा ३) आपुलकी ४) यापैकी सर्व
- २१८) आपले आरोग्य चांगले ठेवण्याची जबाबदारी कोणाची.
 १) स्वतःची २) कुटुंबाची ३) सरकारची ४) डॉक्टरांची
- २१९) बालकाचा सामाजिक विकास कशावर अवलंबून असतो.
 १) समाजावर २) शाळेवर ३) आई-वडिलांवर ४) वातावरणावर
- २२०) जन्माच्या वेळी मूल कसे असते ?
 १) सामाजिक २) असामाजिक ३) उदासीन ४) वरीलपैकी नाही
- २२१) जन्मजात विभिन्नतेचे कोणते कारण आहे ?
 १) आरोग्य २) वातावरण ३) आनुवंशिकता ४) प्रजाती
- २२२) कोणत्या प्रकारच्या विकासाने बालक समाजानुरूप बनेल ?
 १) शारीरिक विकास २) संवेगात्मक विकास ३) सामाजिक विकास ४) यापैकी नाही
- २२३) खालीलपैकी कोणते वैशिष्ट्य कुटुंबाचे नाही.
 १) सार्वभौमिकता २) शैक्षणिक भूमिका
 ३) भावनिक आधार ४) आध्यात्मिक प्रगती

उत्तरसूची :

१- १	२- ४	३- ४	४- ३	५- २	६- ४	७- ३	८- ४	९- ४	१०-२
११- ३	१२- ३	१३- ३	१४- ४	१५- १	१६- २	१७- २	१८- १	१९- ३	२०-३
२१- २	२२- १	२३- २	२४- ३	२५- ३	२६- ३	२७- १	२८- १	२९- ३	३०-३
३१- ४	३२- २	३३- ४	३४- ४	३५- ४	३६- ४	३७- २	३८- ३	३९- २	४०-१
४१- २	४२- २	४३- ३	४४- ३	४५- ३	४६- १	४७- १	४८- २	४९- ३	५०-३
५१- ४	५२- २	५३- ३	५४- ३	५५- १	५६- २	५७- १	५८- ३	५९- ४	६०-४
६१- २	६२- ४	६३- ४	६४- ४	६५- २	६६- ३	६७- २	६८- १	६९- २	७०-२
७१- ३	७२- १	७३- १	७४- ३	७५- २	७६- ४	७७- ३	७८- ४	७९- १	८०-४
८१- ३	८२- ३	८३- ३	८४- २	८५- ३	८६- २	८७- ३	८८- ३	८९- ३	९०-१
९१- ३	९२- ४	९३- २	९४- ३	९५- २	९६- २	९७- २	९८- २	९९- १	१००-३
१०१-१	१०२-३	१०३-१	१०४-२	१०५-४	१०६-१	१०७-१	१०८-१	१०९-३	११०-१
१११-४	११२-२	११३-२	११४-४	११५-४	११६-१	११७-१	११८-१	११९-१	१२०-३
१२१-३	१२२-३	१२३-१	१२४-२	१२५-१	१२६-३	१२७-४	१२८-१	१२९-४	१३०-१
१३१-२	१३२-४	१३३-३	१३४-२	१३५-४	१३६-३	१३७-१	१३८-४	१३९-३	१४०-४
१४१-४	१४२-४	१४३-२	१४४-३	१४५-४	१४६-४	१४७-४	१४८-४	१४९-१	१५०-१
१५१-४	१५२-३	१५३-१	१५४-३	१५५-४	१५६-१	१५७-४	१५८-२	१५९-२	१६०-३
१६१-२	१६२-३	१६३-३	१६४-४	१६५-४	१६६-१	१६७-४	१६८-३	१६९-२	१७०-३
१७१-४	१७२-२	१७३-३	१७४-२	१७५-३	१७६-३	१७७-४	१७८-३	१७९-४	१८०-१
१८१-३	१८२-४	१८३-४	१८४-२	१८५-४	१८६-१	१८७-४	१८८-१	१८९-२	१९०-१
१९१-४	१९२-३	१९३-१	१९४-१	१९५-३	१९६-४	१९७-३	१९८-४	१९९-४	२००-२
२०१-१	२०२-२	२०३-३	२०४-४	२०५-२	२०६-१	२०७-२	२०८-२	२०९-३	२१०-२
२११-४	२१२-१	२१३-४	२१४-१	२१५-२	२१६-४	२१७-४	२१८-१	२१९-४	२२०-३
२२१-३	२२२-३	२२३-४							

आपले सामाजिक जीवन

एखाद्या भूप्रदेशावरील समान जीवन पद्धती असणा-या लोकांच्या समूहाला समाज असे म्हणतात.

समाजाची आवशकता - समाजात एकत्र राहिल्याने एकमेकांचा आधार मिळतो. अन्न, वस्त्र, निवारा, शिक्षण व आरोग्य यांच्याशी संबंधित गरजा पूर्ण होतात. नैसर्गिक पर्यावरण व मानवी जीवन यांच्यातील अतूट नात्याची जाणीव होते

महत्वाच्या सामाजिक संस्था —

कुटुंब संस्था — मानवी जीवनातील पहिली सामाजिक संस्था, व्यक्तीची जडणघडण कुटुंबात होते कुटुंबात सहकार्य, आदरभावना, आणि स्वतःबद्दलचा विश्वास या गुणांची जोपासना होते.

शाळा — व्यक्तीमत्वाला आकार, भविष्यातील जबाबदार नागरिक घडविण्याचे प्रयत्न आणि विविध गुणांचा विकास शाळेत होतो.

खालील प्रश्नांची अचूक उत्तरे निवडा.

- १) मानवी जीवनातील _____ ही पहिली सामाजिक संस्था आहे.

१) कुटुंब	२) शाळा	३) गाव	४) परिसर
-----------	---------	--------	----------
- २) व्यक्तीच्या व्यक्तीमत्वाला आकार देणे व जबाबदार नागरिक घडविण्याचे कार्य कोणती सामाजिक संस्था करते ?

१) कुटुंब	२) शाळा	३) रस्ता	४) जत्रा
-----------	---------	----------	----------
- ३) ग्रामीण भागांतील कारभार पाहणा-या स्थानिक शासन संस्थांना काय म्हणतात ?

१) पंचायती राज	२) लोकशाही	३) हुकूमशाही	४) पंचायत समिती
----------------	------------	--------------	-----------------
- ४) पंचायत राज व्यवस्थेचा पायाभूत घटक कोणता ?

१) ग्रामपंचायत	२) पंचायत समिती	३) स्थायी समिती	४) जिल्हा परिषद
----------------	-----------------	-----------------	-----------------
- ५) गावाच्या विकास योजना प्रत्यक्ष राबविण्याची जबाबदारी कोणाकडे असते ?

१) सरपंच	२) जिल्हापरिषद	३) गटविकास अधिकारी	४) जिल्हाधिकारी
----------	----------------	--------------------	-----------------
- ६) शासन व गांवकरी यांच्यातील महत्वाचा दुवा कोण ?

१) ग्रामसेवक	२) शिक्षणसेवक	३) आरोग्यसेवक	४) समाजसेवक
--------------	---------------	---------------	-------------
- ७) गावातील सर्व प्रौढ गावक-यांच्या सभेला काय म्हणतात ?

१) ग्रामसभा	२) विधानसभा	३) गांवसभा	४) राज्यसभा
-------------	-------------	------------	-------------
- ८) ग्रामसभेचा अध्यक्ष कोण असतो ?

१) सरपंच	२) ग्रामसेवक	३) पंच	४) उमेदवार
----------	--------------	--------	------------
- ९) पंचायत समितीच्या निवडणुका किती वर्षांनी होतात ?

१) ५	२) ३	३) ४	४) ६
------	------	------	------
- १०) पंचायत समितीची बैठक कोणाच्या अध्यक्षतेखाली चालते ?

१) सभापती	२) उपसभापती	३) अध्यक्ष	४) सरचिटणीस
-----------	-------------	------------	-------------
- ११) जिल्हा परिषदेचे कार्यालय कोठे असते ?

१) जिल्हाच्या ठिकाणी	२) राज्याच्या ठिकाणी
३) तालुक्याच्या ठिकाणी	४) शहराच्या ठिकाणी
- १२) जिल्हापरिषदेचे पदाधिकारी कोण असतात ?

१) अध्यक्ष व उपाध्यक्ष	२) सरपंच व उपसरपंच
३) सभापती व उपसभापती	४) चिटणीस व सरचिटणीस
- १३) स्थायी समितीचा पदसिद्ध अध्यक्ष कोण असतो ?

१) जि.प.अध्यक्ष	२) सभापती	३) सरपंच	४) आयुक्त
-----------------	-----------	----------	-----------

- १४) जिल्हा परिषद उद्योजकांना प्रोत्साहन का देते ?
 १) औद्योगिक क्रांतीसाठी २) लोकांच्या गरजा भागविण्यासाठी
 ३) ग्रामीण विकासाला चालना देण्यासाठी ४) सामाजिक विकास साधण्यासाठी
- १५) नगरपरिषदेचे वर्गीकरण खालीलपैकी कोणत्या घटकांच्या आधारे करतात ?
 १) लोकसंख्या २) भूप्रदेश ३) विकास ४) सेवा
- १६) कटक मंडळावर संघशासनाच्या _____ मंत्रालयाचे नियंत्रण असते.
 १) संरक्षण २) मानवविकास ३) गृह ४) वित्त
- १७) नेतृत्वगुणांच्या विकासाची संधी _____ संस्था मुळे मिळते.
 १) स्थानिक शासन २) शिक्षण ३) आरोग्य ४) औद्योगीय
- १८) सर्व प्रकारच्या मतांबद्दल आदर असणे व चंगल्या मतांचा स्वीकार करण्याची तयारी असणे म्हणजे
 १) सहिष्णुता २) समानता ३) स्वातंत्र्य ४) बंधुता
- १९) नागरिकांच्या सनदेत नागरिकांचे _____ स्पष्ट केलेले असतात.
 १) अधिकार २) कर्तव्ये ३) हक्क ४) कामे
- २०) प्रसार माध्यमामुळे लोकांचे _____ शिक्षण होते.
 १) सामाजिक २) सांस्कृतिक ३) राजकिय ४) स्थानिक

उत्तरसूची :

- १) १ २) २ ३) १ ४) १ ५) १ ६) १ ७) १ ८) १ ९) १
 १०) १ ११) १ १२) १ १३) १ १४) ३ १५) १ १६) १ १७) १ १८) १
 १९) १ २०) ३

खालील प्रश्नांची अचूक उत्तरे निवडा.

- १) संविधानास काय म्हणतात ?
 १) राज्यघटना २) राज्यसभा ३) घटकराज्य ४) राज्यसत्ता
- २) देशाच्या राज्यकारभारासाठी तयार करण्यात आलेले कायदे, नियम यांच्या पुस्तकास काय म्हणतात?
 १) संविधान २) विधानसभा ३) राज्यसभा ४) प्रस्तावना
- ३) संविधान सभेची स्थापना का करण्यात आली ?
 १) स्वातंत्र्य मिळविण्यासाठी २) संविधानाच्या निर्मितीसाठी
 ३) भारताचा कारभार करण्यासाठी ४) निवडणुका घेण्यासाठी
- ४) भारताच्या संविधान सभेत किती सदस्य होते ?
 १) २५५ २) २१५ ३) २१९ ४) २९९
- ५) संविधान सभेचे अध्यक्ष कोण होते ?
 १) डॉ. राजेंद्र प्रसाद २) पं. जवाहरलाल नेहरू
 ३) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ४) सरदार वल्लभभाई पटेल
- ६) मसुदा समितीचे अध्यक्ष कोण होते ?
 १) डॉ. राजेंद्र प्रसाद २) सरदार वल्लभभाई पटेल
 ३) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ४) पं. जवाहरलाल नेहरू
- ७) भारतीय संविधानाचे शिल्पकार कोण होते ?
 १) पं. जवाहरलाल नेहरू २) महात्मा गांधी
 ३) लोकमान्य टिळक ४) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

- ८) संविधान सभेने संपूर्ण संविधानाचा स्वीकार केव्हा केला ?
 १) २६ नोव्हेंबर १९४९
 २) १५ ऑगस्ट १९४७
 ३) २६ जानेवारी १९३०
 ४) २६ जानेवारी १९५०
- ९) भारतात प्रजासत्ताक राज्याची सुरुवात केव्हा झाली ?
 १) १५ ऑगस्ट १९४७
 २) २६ जानेवारी १९३०
 ३) २६ जानेवारी १९५०
 ४) २६ नोव्हेंबर १९४९
- १०) लोकशाही बळकट कशामुळे होते ?
 १) संविधानानुसार राज्यकारभारामुळे
 २) स्वातंत्र्य मिळाल्यामुळे
 ३) मतदानाच्या अधिकारामुळे
 ४) सरकारच्या कारभारामुळे
- ११) नागरिकांना त्यांच्या हक्काची हमी कशाद्वारे दिली जाते ?
 १) नियमावलीतील तरतुदीद्वारे
 २) कायद्यातील तरतुदीद्वारे
 ३) संविधानातील तरतुदीद्वारे
 ४) शिक्षणातील तरतुदीद्वारे
- १२) खालीलपैकी कोणत्या सदस्याचा समावेश भारताच्या संविधान सभेत करण्यात आला ?
 १) सरोजिनी नायडू
 २) कस्तुरबा गांधी
 ३) कमळ नेहरू
 ४) कल्पना दत्त
- १३) संविधानाच्या प्रस्तावनेला काय म्हणतात ?
 १) उद्देश पत्रिका
 २) निमंत्रक पत्रिका
 ३) संवाद पत्रिका
 ४) उत्तर पत्रिका
- १४) संविधानाचा अर्थ समजण्यासाठीची गुरुकिल्ली कोणती ?
 १) प्रास्ताविक
 २) प्रश्नपत्रिका
 ३) जाहीरनामा
 ४) करारनामा
- १५) देशाचा राज्यकारभार लोकांनी किंवा त्यांच्या प्रतिनिधींनी करण्याच्या पद्धतीला काय म्हणतात ?
 १) लोकशाही
 २) राजेशाही
 ३) हुकूमशाही
 ४) प्रशासन

उत्तरसूची :

- १) १   २) १   ३) २   ४) ४   ५) १   ६) ३   ७) ४   ८) १
 ९) ३   १०) १   ११) ३   १२) १   १३) १   १४) १   १५) २

खालील प्रश्नांची अचूक उत्तरे निवडा.

- १) सार्वभौम राष्ट्राला कोणता निर्णय घेण्याचे स्वातंत्र्य असते ?
 १) लोकांच्या कल्याणासाठी योग्य निर्णय.
 २) लोकांच्या रक्षणासाठीचा योग्य निर्णय.
 ३) लोकांच्या आरोग्याचा योग्य निर्णय.
 ४) लोकांच्या निवासासाठी योग्य निर्णय.
- २) खालीलपैकी कोणती बाब राष्ट्राचे सामर्थ्य वाढविण्यास कारणीभूत ठरत नाही ?
 १) उद्यमशील
 २) चारित्र्यवान
 ३) अप्रामाणिक पणा
 ४) शिक्षण
- ३) पंचशील तत्त्वे कोणी मांडली ?
 १) पंडीत जवाहरलाल नेहरू
 २) महात्मा गांधी
 ३) लोकमान्य टिळक
 ४) सुभाष चंद्र बोस
- ४) भारताच्या परराष्ट्र धोरणाचा प्रमुख आधारस्तंभ कोणता ?
 १) आचारसंहिता
 २) पंचशील तत्त्वे
 ३) राज्यघटना
 ४) मार्गदर्शक तत्त्वे
- ५) अलिप्ततेचे धोरण म्हणजे काय ?
 १) राष्ट्रराष्ट्रांनी आपापसातील भूमिका अलिप्त राहून ठरविणे.
 २) शीत युद्धाच्या पार्श्वभूमीवर स्वतंत्र व शांतता पूर्व भूमिका घेणे.
 ३) जगभरातील देशांनी एकमेकांपासून अलिप्त राहणे.
 ४) अलिप्त राहूनच आपापसातील चर्चा घडवून आणणे.

- ६) भारताच्या परराष्ट्र धोरणातील प्रमुख वैशिष्ट्ये कोणते राहिले आहे ?
 १) वसाहतवाद २) साम्राज्यवाद ३) राष्ट्रवाद ४) अलिप्ततावाद
- ७) दुस-या महायुद्धानंतर कोणत्या खंडांतील स्वतंत्र झालेल्या देशांनी अलिप्ततेच्या विचारांना पाठिंबा दिला ?
 १) युरोप व अमेरिका २) युरोप व ऑस्ट्रेलिया
 ३) आशिया व आफ्रिका ४) ऑस्ट्रेलिया व अमेरिका
- ८) अलिप्ततावादी चळवळीची सुरुवात _____ पासून झाली.
 १) १९६१ २) १९६२ ३) १९७१ ४) १९८१
- ९) अलिप्ततावादी चळवळीच्या प्रारंभ काळात पुढीलपैकी कोण सहभागी नव्हते ?
 १) पंडीत जवाहरलाल नेहरू २) मार्शल टिटो ३) गमाल अब्दुल नासेर ४) रुझवेल्ट
- १०) अलिप्ततावादी चळवळीच्या प्रारंभ काळात पुढीलपैकी कोण सहभागी नव्हते ?
 १) मिखाईल गोर्बाचेव्ह २) क्वामे नक्रुमा ३) डॉ. सुकार्णो ४) मार्शल टिटो
- ११) अलिप्तवादाची चळवळ कोणत्या काळात सुरु झाली ?
 १) पहिल्या महायुद्धानंतर २) दुस-या महायुद्धानंतर
 ३) प्रबोधन काळानंतर ४) स्वातंत्र्यपूर्व काळात
- १२) अलिप्ततावादी चळवळीने कशास विरोध केला होता ?
 १) वसाहतवाद, राष्ट्रवाद, वंशवाद, २) वसाहतवाद, साम्राज्यवाद, प्रांतवाद
 ३) वसाहतवाद, साम्राज्यवाद, प्रांतवाद ४) साम्राज्यवाद, राष्ट्रवाद, प्रांतवाद
- १३) आंतरराष्ट्रीय प्रश्न कोणत्या मार्गाने सोडवण्यास अलिप्ततावादी चळवळीने प्रोत्साहन दिले ?
 १) विस्तारवादी मार्ग २) क्रांतिकारक मार्ग
 ३) शांततामय मार्ग ४) युद्धाचा मार्ग
- १४) भारतातर्फे अलिप्ततावादी चळवळीचे नेतृत्व प्रथम कोणी केले ?
 १) इंदिरा गांधी २) लालबहादूर शास्त्री ३) पंडीत नेहरू ४) राजीव गांधी
- १५) 'संयुक्त राष्ट्रे' या आंतरराष्ट्रीय संघटनेची स्थापना केव्हा झाली ?
 १) २४ ऑक्टोबर १९४५ २) २६ जानेवारी १९५०
 ३) १० जानेवारी १९२० ४) १५ ऑगस्ट १९४७
- १६) संयुक्त राष्ट्र दिन म्हणून कोणता दिवस साजरा केला जातो ?
 १) १५ ऑगस्ट २) १ जानेवारी ३) २४ ऑक्टोबर ४) २ ऑक्टोबर
- १७) संयुक्त राष्ट्रांचे मुख्यालय कोठे आहे ?
 १) न्युयॉर्क २) जिनिव्हा ३) पॅरिस ४) मास्को
- १८) आंतरराष्ट्रीय न्यायालयाचे कार्यालय नेदरलँडमधील कोणत्या शहरात आहे ?
 १) न्युयॉर्क २) जिनिव्हा ३) हेग ४) बर्लिन
- १९) संयुक्त राष्ट्रांच्या आमसभेचे अध्यक्षपद भूषविणा-या पहिल्या भारतीय महिला कोण होत्या ?
 १) इंदिरा गांधी २) श्रीमती विजया लक्ष्मी पंडीत ३) कस्तुरबा गांधी ४) भिकाई कामा
- २०) सुरक्षा परिषदचे एकूण किती सभासद आहेत ?
 १) पाच २) पंधरा ३) पंचवीस ४) पस्तीस
- २१) नकाराधिकार म्हणजे काय ?
 १) स्थायी सभासद राष्ट्रांचा संमती नाकारण्याचा अधिकार
 २) स्थायी सभासद राष्ट्रांचा संमती नकाराचा अधिकार
 ३) स्थायी सभासद राष्ट्रांचा संमती देण्याचा अधिकार
 ४) सुरक्षा समितीला राष्ट्रांचा संमती देण्याचा अधिकार

- २२) आंतरराष्ट्रीय न्यायालयात एकूण किती न्यायाधीश असतात ?
 १) दहा २) पंधरा ३) अठरा ४) वीस
- २३) सचिवालयाच्या प्रमुखास काय म्हणतात ?
 १) सरचिटणीस २) चिटणीस ३) अध्यक्ष ४) सभापती
- २४) इ. स. १९९७ मध्ये पर्यावरणाशी संबंधीत एक आंतरराष्ट्रीय करार करण्यात आला तो कोणत्या नावाने ओळखला जातो ?
 १) क्योटो प्राटोकोल २) स्वातंत्र्याचा जाहिरनामा
 ३) पर्यावरण विकास ४) ओझोन दिन
- २५) आंतरराष्ट्रीय 'महिलादिन' म्हणून कोणता दिवस घोषित करण्यात आला ?
 १) २ ऑक्टोबर २) १ जानेवारी ३) ५ डिसेंबर ४) ८ मार्च
- २६) भारताचे आण्विक धोरण म्हणजे काय ?
 १) भारतात अणुशक्तीची निर्मिती करणे.
 २) भारतात अणुउर्जेबाबद स्वयंपूर्ण बनवणे.
 ३) भारतात अण्वस्त्रांची निर्मिती करणे.
 ४) भारत आण्विक अस्त्रांचा प्रथम वापर करणार नाही.
- २७) 'जागतिक व्यापार संघटनेची' स्थापना का झाली ?
 १) व्यापार वाढविण्यासाठी. २) भारतावर नियंत्रण ठेवण्यासाठी.
 ३) व्यापारासंबंधी नियम तयार करण्यासाठी. ४) युरोपचा व्यापार वाढीसाठी.
- २८) मानवी हक्क व्यक्तीला _____ प्राप्त होतात.
 १) जन्मतःच २) शिक्षणामुळे ३) मतदानामुळे ४) तंत्रज्ञानामुळे
- २९) जीविताचा हक्क म्हणजे काय ?
 १) व्यक्तीला सन्मानाने जगण्याचा हक्क २) व्यक्ती स्वातंत्र्य
 ३) व्यक्तीला अधिकाराचा हक्क ४) व्यक्तित्वे मूलभूत हक्क
- ३०) मानवी हक्कांचा जाहिरनामा संयुक्त राष्ट्राने केंव्हा तयार केला ?
 १) १५ ऑगस्ट १९४७ २) २६ जानेवारी १९५०
 ३) ८ मार्च १९७० ४) १० डिसेंबर १९४८
- ३१) जगातील कोणत्याही प्रदेशात शांतता प्रस्थापित करण्यासाठी संयुक्त राष्ट्रांतर्फे पाठवल्या जाणा-या पथकांना काय म्हणतात ?
 १) शांतिसेना २) सैन्यदल ३) वायुदल ४) विश्वदल
- ३२) शाश्वत विकास म्हणजे काय ?
 १) स्वतःचा विकास करणे. २) पर्यावरणाची माहिती मिळवणे.
 ३) पर्यावरणाचा —हास होऊ न देता विकास करणे. ४) पर्यावरणाची काळजी घेणे.
- ३३) मानवी हक्कांचे स्वरूप _____ असते.
 १) राजकिय २) सामाजिक ३) वैश्विक ४) स्थानिक

उत्तरसूची :

- १) १ २) ३ ३) १ ४) २ ५) २ ६) ४ ७) ३ ८) १ ९) ४ १०) १
 ११) २ १२) २ १३) ३ १४) ३ १५) १ १६) ३ १७) १ १८) ३ १९) २ २०) २
 २१) १ २२) २ २३) १ २४) १ २५) ४ २६) २ २७) ३ २८) १ २९) १ ३०) ४
 ३१) ३ ३२) ३ ३३) ३

इतिहास

खालील प्रश्नांची अचूक उत्तरे निवडा.

- १) शिवाजी महाराज ज्या काळात होऊन गेलेत तो काळ कोणत्या युगाचा होता ?
१) प्राचीन   २) मध्य   ३) आधुनिक   ४) अतिप्राचीन
- २) शिवाजी महाराजांनी स्वराज्य कुठे निर्माण केले?
१) महाराष्ट्रात   २) मध्यप्रदेशात   ३) उत्तरप्रदेशात   ४) दक्षिण भारतात
- ३) शिवाजी महाराजांच्या काळात उत्तरेत कोणाचे राज्य होते ?
१) निजामशहा   २) आदिलशहा   ३) कृष्णदेवराय   ४) अकबर
- ४) शिवाजी महाराजांनी कोणते कार्य हाती घेतले ?
१) बंधुभाव निर्माण करणे.   २) स्वराज्य निर्माण करणे.
३) प्रेम निर्माण करणे.   ४) मंदिरे निर्माण करणे.
- ५) रयत म्हणजे काय?
१) राष्ट्र   २) समाज   ३) जनता   ४) राजा
- ६) शिवाजी महाराजांपूर्वी सुमारे — — — वर्षे महाराष्ट्रात स्वराज्य नव्हते.
१) तीनशे   २) चारशे   ३) पाचशे   ४) साडेतीनशे
- ७) शिवरायांनी — — — — असा भेदभाव केला नाही.
१) वतनदार — जहागीरदार   २) हिंदू — मुस्लीम
३) गरीब — श्रीमंत   ४) जात—पात
- ८) स्वराज्य म्हणजे काय ?
१) जहागीरदारांचे राज्य   २) शिवरायांचे राज्य
३) स्वतःचे राज्य   ४) वतनदारांचे राज्य
- ९) संत नामदेव कोणाचे निस्सीम भक्त होते ?
१) ज्ञानेश्वर   २) विठ्ठल   ३) श्रीचक्रधर स्वामी   ४) जनाबाई
- १०) ज्ञानेश्वरांनी — — — — येथे समाधी घेतली.
१) देहू   २) आळंदी   ३) पुणे   ४) सासवड
- ११) संत तुकारामांनी आपल्या वाटणीची कर्जखते कोणत्या नदीमध्ये बुडवली ?
१) इंद्रायणी   २) भिमा   ३) चंद्रभागा   ४) गोदावरी
- १२) समर्थ रामदासांनी बलोपासनेसाठी ठिकठिकाणी कुणाची मंदिरे उभारली ?
१) रामाची   २) लक्ष्मणाची   ३) हनुमानाची   ४) सीतेची
- १३) संत एकनाथांचे — — — — प्रसिद्ध आहे.
१) कीर्तन   २) ओव्या   ३) ज्ञानेश्वरी   ४) भारुडे
- १४) संत तुकाराम कोणत्या गावाचे रहिवासी होते ?
१) देहू   २) आळंदी   ३) चाकण   ४) सासवड
- १५) दासबोध हा ग्रंथ कुणी लिहिला ?
१) तुकाराम   २) एकनाथ   ३) रामदास   ४) ज्ञानेश्वर
- १६) खालीलपैकी कोणते संत पंजाबात गेले ?
१) नामदेव   २) तुकाराम   ३) एकनाथ   ४) ज्ञानेश्वर
- १७) महाराष्ट्रातील शूर घराण्यांपैकी वेरुळचे कोणते घराणे मोठे पराक्रमी निघाले ?
१) मोरे   २) घोरपडे   ३) भोसले   ४) जाधव
- १८) निजामशहाचा कर्तबगार वजीर कोण ?
१) मलिक अंबर   २) फत्तेखान   ३) शरीफजी   ४) शहाजी

- १९) बाबाजीराजे भोसल्यांना मालोजी व — — — — ही दोन मुले होती.
 १) विठोजी २) शहाजी ३) शरीफजी ४) लखुजी
- २०) घृष्णेश्वराच्या मंदिराचा जीर्णोद्धार कोणी केला ?
 १) शहाजी राजे २) विठोजी राजे ३) लखुजी राजे ४) मालोजी राजे
- २१) शहाजीराजांना अदिलशहाने कोणता किताब दिला ?
 १) सरनौबत २) सरलष्कर ३) रस्तुम ए हिंद ४) वजीर
- २२) सिंदखेडचे जाधव कोणाचे वंशज होते ?
 १) घोरपडे २) निंबाळकर ३) रजपूत ४) देवगिरीचे यादव
- २३) घृष्णेश्वराचे मंदिर कोठे आहे ?
 १) आळंदी २) वेरूळ ३) पैठण ४) अजिंठा
- २४) शिवजन्मापूर्वी सगळीकडे — — — —
 १) सुकाळ होता २) आनंदी — आनंद होता
 ३) अन्याय माजला होता ४) शांतता होती
- २५) विजयराज कोणत्या किल्ल्याचे किल्लेदार होते ?
 १) पन्हाळा २) शिवनेरी ३) पुरंदर ४) प्रतापगड
- २६) निजामशहाची हत्या कोणी केली ?
 १) फत्तेखान २) आदिलशहा ३) शहाआलम ४) दिलावरखान
- २७) शिवरायांचा जन्म — — — — किल्ल्यावर झाला.
 १) पुरंदर २) शिवनेरी ३) पन्हाळा ४) रायगड
- २८) अदिलशहाने कोणाशी तह केला होता ?
 १) निजामशहा २) मुघल बादशहा शहाजहान
 ३) शहाजीराजे ४) फत्तेखान
- २९) शहाजीराजांनी मुघलांशी कोणत्या साली तह केला ?
 १) १६३४ २) १६३५ ३) १६३६ ४) १६३७
- ३०) शिवनेरी किल्ल्यावर कोणत्या देवीचे मंदिर आहे ?
 १) तुळजाई २) भवानी ३) रेणुका ४) शिवाई
- ३१) शहाजीराजे कोणत्या भाषेचे गाढे पंडित होते ?
 १) संस्कृतचे २) कन्नडचे ३) तमीळचे ४) उर्दू
- ३२) मावळात राहणा-या लोकांना काय म्हणतात ?
 १) शेतकरी २) सैनिक ३) मावळे ४) मराठे
- ३३) सईबाई ही कोणाच्या घराण्यातील मुलगी होती ?
 १) फलटणचे निंबाळकर २) सिंदखेडचे जाधव
 ३) मुधोळचे घोरपडे ४) जावळीचे मोरे
- ३४) कोंढाण्याचे सुभेदार कोण होते ?
 १) लखुजी जाधव २) दादोजी कोंडदेव ३) हणमंते मुजुमदार ४) सोनोपंत डबीर
- ३५) शिवरायांचा विवाह कोठे झाला ?
 १) रायगड २) लालमहाल ३) पुरंदर ४) शिवनेरी
- ३६) रायशेखराचे देवालय कोठे आहे ?
 १) पुण्याच्या आग्नेयला २) पुण्याच्या नैर्ऋत्येला
 ३) पुण्याच्या वायव्येला ४) पुण्याच्या ईशान्येला

- ३७) ' हे राज्य व्हावे ही श्री ची इच्छा ' हे उदगार कोणी काढले ?
 १) दादोजी कोंडदेव २) मावळे ३) जीजाऊ ४) शिवराय
- ३८) बारा मावळात आपली वतने कोण सांभाळत बसली होती ?
 १) मावळे २) निजामशहा ३) अदिलशहा ४) देशमुख
- ३९) मराठ्यांची शक्ती कशात वाया जात होती ?
 १) निजामशाहीच्या भांडणात २) अदिलशाहीच्या भांडणात
 ३) आपापसातील भांडणात ४) स्वराज्यात
- ४०) शिवरायांची राजमुद्रा खालीलपैकी कोणत्या भाषेत होती ?
 १) संस्कृत २) फार्सी ३) उर्दू ४) पाली
- ४१) शिवरायांच्या काळात राजमुद्रा कोणत्या भाषेत कोरलेल्या असत ?
 १) फार्सी २) संस्कृत ३) पाली ४) उर्दू
- ४२) शिवरायांकडे पुणे, सुपे, चाकण व — — — या परगण्यांची जहागीर होती.
 १) सासवड २) इंदापूर ३) वेल्हे ४) वाई
- ४३) शिवरायांनी कोणता किल्ला जिंकून स्वराज्याचे तोरण बांधायचे असे ठरवले ?
 १) सिंहगड २) शिवनेरी ३) तोरणा ४) प्रतापगड
- ४४) स्वराज्याची पहिली राजधानी — — — ही सजली.
 १) राजगड २) रायगड ३) प्रतापगड ४) तोरणा
- ४५) तोरणा किल्ल्यावर किती भक्कम माच्या होत्या ?
 १) पाच २) चार ३) तीन ४) दोन
- ४६) शिवरायांनी तोरणा किल्ल्याला कोणते नाव दिले ?
 १) राजगड २) रायगड ३) प्रचंडगड ४) प्रतापगड
- ४७) — — — — यांनी तोरणा किल्ल्याच्या दरवाजावर मराठ्यांचे निशाण उभारले.
 १) येसाजी कंक २) सूर्याजी ३) तानाजी मालुसरे ४) खंडोजी
- ४८) दिल्लीचा मुघल तर जंजी-याचा — — — —
 १) सुलतान २) पोर्तुगीज ३) सिद्दी ४) कुतुबशहा
- ४९) चुकीची जोडी ओळखा.
 १) फलटण — निंबाळकर २) जावळी — मोरे
 ३) सुपे — जाधव ४) वेरूळ — भोसले
- ५०) मो-यांची जावळी म्हणजे जणू कोणाची जाळी ?
 १) वाघांची २) हरणांची ३) लांडग्यांची ४) मोरांची
- ५१) यशवंतराव मोरे कोणाच्या मदतीने जावळीच्या गादीवर चंद्रराव म्हणून बसला ?
 १) शहाजी राजे २) शिवाजी राजे ३) दादोजी कोंडदेव ४) बाजी घोरपडे
- ५२) फलटणचे बजाजी नाईक निंबाळकर हे शिवरायांचे कोण होते ?
 १) मेहुणे २) मामा ३) काका ४) आजोबा
- ५३) दौलतराव मोरे — — — — साली मरण पावला.
 १) १६४० २) १६४३ ३) १६४५ ४) १६४४
- ५४) रायगड किल्ल्याचे मूळ नाव काय होते ?
 १) रायरी २) मुरुंबदेव ३) भोरप्या ४) प्रचंडगड
- ५५) भोरप्या डोंगरावर बांधलेल्या किल्ल्याचे नाव काय ?
 १) तोरणा २) प्रतापगड ३) प्रचंडगड ४) राजगड

- ५६) बडी साहेबा कोणाचा कारभार पाहत होती ?
 १) निजामशहा २) अदिलशहा ३) कुतुबशहा ४) बादशहा
- ५७) वाई भागाचा सुभेदार कोण होता ?
 १) फाजलखान २) सय्यदबंडा ३) अफजलखान ४) सिद्दी जौहर
- ५८) अफजलखान चालून येत आहे ही बातमी शिवरायांना कोणत्या गडावर कळली ?
 १) प्रतापगड २) कोंढाणा ३) तोरणा ४) राजगड
- ५९) — — — हा अफजलखानाचा हत्यारबंद शिपाई होता.
 १) फाजलखान २) सय्यदबंडा ३) सिद्दी जौहर ४) जीवा महाल
- ६०) अफजलखानाच्या भेटीच्या दिवशी सकाळी शिवरायांनी कोणत्या देवीचे दर्शन घेतले ?
 १) शिवाई २) तोरणाई ३) भवानी ४) रेणुका
- ६१) होता — — — म्हणून वाचला शिवा ही म्हण रूढ आहे.
 १) भिवा २) दिवा ३) जिवा ४) शिवा
- ६२) सिद्दी जौहरने कोणत्या गडाला वेढा घातला ?
 १) राजगड २) रायगड ३) प्रतापगड ४) पन्हाळगड
- ६३) घोडखिंडीत शर्थांची झुंज देणारे कोण ?
 १) तानाजी मालुसरे २) फिरंगोजी नरसाळा ३) बाजीप्रभू देशपांडे ४) कृष्णाजी भास्कर
- ६४) घोडखिंड — — — या नावाने इतिहासात अमर झाली.
 १) पावनखिंड २) पवित्रखिंड ३) अमरखिंड ४) बलिदानखिंड
- ६५) शायिस्तेखानाने — — — किल्ल्याला वेढा दिला.
 १) पुरंदर २) पन्हाळा ३) शिवनेरी ४) तोरणा
- ६६) शायिस्तेखानाने पुण्यात कुठे मुक्काम ठोकला ?
 १) पर्वतीवर २) लाल महालात ३) शनिवार वाडयावर ४) चाकण
- ६७) औरंगजेब बादशहाने शायिस्तेखानाची रवानगी कुठे केली ?
 १) आसाम २) कर्नाटक ३) बंगाल ४) सुरत
- ६८) — — — हा सैतान, सैतान असे ओरडत पळत होता.
 १) शायिस्तेखानाचा मुलगा २) फाजलखान
 ३) शायिस्तेखानाचा मामा ४) शायिस्तेखान
- ६९) शिवरायांनी शायिस्तेखानाची खोड मोडण्यासाठी कोणता दिवस निश्चित केला ?
 १) २ एप्रिल १६६३ २) ३ एप्रिल १६६३ ३) ४ एप्रिल १६६३ ४) ५ एप्रिल १६६३
- ७०) खालील घटना कालानुक्रमे लावा.
 अ) शिवराय आणि त्यांची माणसे सिंहगडाकडे निघून गेली.
 आ) शायिस्तेखानाने लाल महालात मुक्काम ठोकला.
 इ) शायिस्तेखानाने चाकणचा किल्ला घेतला.
 ई) शिवरायांनी शायिस्तेखानाची खोड मोडली.
 १) इ, आ, ई, अ २) अ, आ, इ, ई ३) अ, इ, ई, आ ४) इ, अ, ई, आ
- ७१) — — — येथे मुघल मुलखातील मोठी व्यापार पेठ होती.
 १) पुणे २) सुरत ३) दिल्ली ४) मथुरा
- ७२) — — — हा पुरंदरचा किल्लेदार मोठा जिद्दीचा वीर होता.
 १) बाजीप्रभू २) तानाजी ३) मुरारबाजी ४) फिरंगोजी
- ७३) औरंगजेबाने मिर्झाराजे जयसिंग यांच्याबरोबर कोणाला पाठविले ?
 १) दिलेरखान २) मुरारबाजी ३) फिरंगोजी ४) शायिस्तेखान

- ७४) सन — — — मध्ये शहाजीराजे यांचे शिकारीच्या प्रसंगी अपघाती निधन झाले.
 १) १६६३ २) १६६४ ३) १६६५ ४) १६६६
- ७५) — — — हा मुरारबाजीचा पराक्रम पाहून थक्क झाला.
 १) औरंगजेब २) शिवाजीराजे ३) दिलेरखान ४) मिर्झाराजे जयसिंग
- ७६) शिवाजीराजे यांना तह करण्यास कोणी सांगितले ?
 १) मिर्झाराजे जयसिंग २) औरंगजेब बादशहा
 ३) दिलेरखान ४) शायिस्तेखान
- ७७) पुरंदरचा तह कोणत्या साली झाला ?
 १) १६६३ २) १६६४ ३) १६६५ ४) १६६७
- ७८) शिवराय बादशहाच्या दरबारात गेले त्या दिवशी औरंगजेब बादशहाचा कितवा वाढदिवस होता ?
 १) पन्नासावा २) चाळिसावा ३) पंचेचाळिसावा ४) साठावा
- ७९) आग्र्याहून येताना संभाजीराजांना कोणत्या सुरक्षित ठिकाणी ठेवले ?
 १) झाशीत २) मथुरेत ३) दिल्लीत ४) आग्रा
- ८०) — — — आणि — — — हे महाराजांचे औषध आणायला जातो असे सांगून तेथून निसटले.
 १) हिरोजी आणि मदारी २) तानाजी आणि सूर्याजी
 ३) हकीम आणि वैद्य ४) साधू आणि मौलवी
- ८१) शिवरायांनी बादशहाच्या हातावर तुरी देऊन आपली सुटका करून घेतली ही घटना कोणत्या साली घडली ?
 १) १६६३ २) १६६४ ३) १६६५ ४) १६६६
- ८२) तानाजी हा कोकणातील कोणत्या गावचा राहणारा होता ?
 १) महाड २) चिपळूण ३) उमरठे ४) रत्नागिरी
- ८३) जयसिंगाने नेमलेला उदेभान हा कोणत्या किल्ल्याचा किल्लेदार होता ?
 १) पुरंदर २) कोंढाणा ३) रायगड ४) प्रतापगड
- ८४) तानाजीच्या भावाचे नाव काय होते ?
 १) रायबा २) सूर्याजी ३) मुरारबाजी ४) फिरंगोजी
- ८५) कोंढाणा किल्ला कोणाच्या ताब्यात होता ?
 १) दिलेरखान २) मुघल ३) उदयभान ४) जयसिंग
- ८६) कोंढाणा किल्ला सर करण्यासाठी शिवाजी महाराजांनी कोणाची निवड केली ?
 १) उदेभान २) शेलारमामा ३) तानाजी ४) सूर्याजी
- ८७) आधी लगीन कोंढाण्याचे हे उदगार कोणी काढले.
 १) रायबा २) तानाजी ३) शिवराय ४) शेलारमामा
- ८८) "गड आला, पण सिंह गेला!" असे कोण म्हणाले ?
 १) शेलारमामा २) सूर्याजी ३) शिवाजीराजे ४) जिजामाता
- ८९) कोंढाणा किल्ल्यावरील कड्यावरचा दोर कोणी कापला ?
 १) तानाजी २) सूर्याजी ३) शेलारमामा ४) मावळे
- ९०) शिवरायांनी कोंढाण्याचे नाव काय ठेवले ?
 १) रायगड २) राजगड ३) सिंहगड ४) स्वराज्यगड
- ९१) उमरठे गावी जाऊन शिवरायांनी कोणाचे लग्न केले ?
 १) रायबाचे २) सूर्याजीचे ३) उदेभानाचे ४) शेलारमामाचे
- ९२) शिवरायांनी राजधानीसाठी कोणत्या गडाची निवड केली ?
 १) सिंहगड २) रायगड ३) पन्हाळगड ४) प्रतापगड

- ९३) शिवरायांचा राज्याभिषेक सन — — — — मध्ये झाला.
 १) १६७४   २) १६७५   ३) १६४७   ४) १६७६
- ९४) शिवाजी महाराजांच्या राज्याभिषेकाचे पौरोहित्य कोणी केले ?
 १) नानासाहेब जोशी   २) मंदारबुवा   ३) गागाभट्ट   ४) पंतोजी दामले
- ९५) शिवरायांनी — — — — सिंहासन तयार करवून घेतले.
 १) पंचधातूचे   २) सोन्याचे   ३) चांदीचे   ४) तांब्याचे
- ९६) राज्यभिषेकाच्या सोहळ्यासाठी किती नद्यांचे पाणी आणले होते ?
 १) पाच   २) सहा   ३) सात   ४) अकरा
- ९७) स्वराज्यात किती सुभे होते ?
 १) ९   २) १०   ३) ११   ४) १२
- ९८) पायदळाच्या प्रमुखाला काय म्हणत ?
 १) हवालदार   २) सरनोबत   ३) जुमलेदार   ४) पंचहजारी
- ९९) शिवरायांनी राज्यकारभाराची किती खात्यात विभागणी केली ?
 १) आठ   २) सात   ३) पाच   ४) चार
- १००) शिवरायांच्या सैन्याचे — — — — व — — — — हे मुख्य विभाग होते.
 १) हजारी व पंचहजारी   २) बारगिर व शिलेदार
 ३) घोडदळ व पायदळ   ४) हवालदार व जुमलेदार
- १०१) शिवरायांच्या अष्टप्रधान मंडळात हंबीरराव मोहिते यांच्याकडे कोणते पद होते ?
 १) प्रधान   २) अमात्य   ३) सेनापती   ४) सचिव
- १०२) योग्य जोडया जुळवा.
 ' अ ' गट   ' ब ' गट
 १) निराजी रावजी   क) सुमंत
 २) रामचंद्र डबीर   ख) प्रधान
 ३) मोरो पिंगळे   ग) अमात्य
 ४) रामचंद्र मुजुमदार   घ) न्यायाधीश
    छ) वकील
 १) १ - घ, २ - क, ३ - ख, ४ - ग   २) १ - घ, २ - छ, ३ - ख, ४ - ग
 ३) १ - क, २ - ख, ३ - छ, ४ - ग   ४) १ - ख, २ - ग, ३ - छ, ४ - क
- १०३) व्यंकोजीराजे हे दक्षिणेतील — — — — जहागीर सांभाळून होते.
 १) वेलूरची   २) तंजावरची   ३) बंगळूरची   ४) गोवळकोंडा
- १०४) कुतुबशहाची राजधानी कोणती होती ?
 १) दिल्ली   २) जिंजी   ३) गोवळकोंडा   ४) वेलूर
- १०५) शिवरायांनी व्यंकोजींना कोणता प्रदेश दिला ?
 १) जिंजीच्या दक्षिणेकडील   २) वेलूरचा परिसर
 ३) वेलूरचा किल्ला   ४) जिंजीच्या उत्तरेकडील
- १०६) व्यंकोजीची पत्नी दीपाबाई हिला चोळी बांगडीसाठी महाराजांनी कुठला थोडा प्रदेश दिला ?
 १) राजस्थान   २) महाराष्ट्र   ३) कर्नाटक   ४) दिल्ली
- १०७) शिवरायांनी वयाच्या कितव्या वर्षी रायशेवराच्या मंदिरात प्रतिज्ञा घेतली ?
 १) १६   २) १५   ३) १४   ४) १७
- १०८) — — — — यास प्रतिशिवाजी म्हणत असत.
 १) नेताजी पालकर   २) निराजी रावजी   ३) अण्णाजी दत्तो   ४) बजाजी निंबाळकर

- १०९) नेताजी पालकर यास मुसलमान कोणी केले ?
 १) अदिलशहा २) कुतुबशहा ३) बादशहा ४) निजामशहा
- ११०) शिवाजीराजे यांनी शक्ती कमी पडल्यावर कशाचा उपयोग केला ?
 १) युक्ती २) सत्ता ३) सैन्य ४) पैसा
- १११) हिंदवी स्वराज्य हे कोणाचे स्वप्न होते ?
 १) जिजामाता २) संभाजी ३) शिवाजीराजे ४) शहाजीराजे
- ११२) शिवरायांनी मंदिराप्रमाणेच — — — — चेही रक्षण केले.
 १) किल्ले २) देऊळ ३) व्यायामशाळा ४) मशिदी
- ११३) पंजाबमधील कोणते मंदिर स्थापत्य कलेचा उत्तम नमुना आहे ?
 १) कुतुबमिनार २) सुवर्णमंदिर ३) सूर्यमंदिर ४) ताजमहाल
- ११४) कोणत्या लेण्यांमध्ये भारतातील चित्रकलेचे सुंदर नमुने आहेत.
 १) कार्ले २) वेरूळ ३) अजिंठा ४) घारापुरी
- ११५) भारतातील चित्रकलेची परंपरा अश्मयुगातील — — — — पासून सुरू होते.
 १) गुहाचित्रा २) लेण्या ३) वास्तुकले ४) स्थापत्यकले
- ११६) भारताचा मुख्य व्यवसाय कोणता ?
 १) कारखानदारी २) मासेमारी ३) शेती ४) कापड उद्योग
- ११७) महाराष्ट्राची राजभाषा कोणती ?
 १) हिंदी २) गुजराथी ३) मराठी ४) संस्कृत
- ११८) कोणत्या युगापासून लोक भारतात राहत आले ?
 १) ताम्र २) अश्म ३) लोह ४) सुवर्ण
- ११९) भारतातील कोणती गोष्ट ही भारतीयांमध्ये ऐक्यभावना निर्माण करण्यास पोषक ठरली आहे ?
 १) सहकार्य २) ऐक्य ३) विविधता ४) प्रेम
- १२०) भारताइतका प्रदीर्घ इतिहास आणि प्राचीन — — — — असलेले फारच थोडे देश जगात आहेत.
 १) धोरण २) नेते ३) संस्कृती ४) कला
- १२२) योग्य जोड्या जुळवा.
 'अ' गट 'ब' गट
 १) यक्षगान नृत्य अ) केरळ
 २) कैलकोट्टीकळी नृत्य ब) आसाम
 ३) बिहू नृत्य क) कर्नाटक
 ४) घुमर नृत्य ड) राजस्थान
 ई) ओरिसा
 १) १ - क, २ - ब, ३ - अ, ४ - ई २) १ - अ, २ - क, ३ - ई, ४ - ब
 ३) १ - क, २ - अ, ३ - ब, ४ - ड ४) १ - क, २ - ब, ३ - ई, ४ - ड
- १२२) एरुवाक पुन्नम हा सण कोणत्या राज्यात साजरा करतात ?
 १) केरळ २) तमिळनाडू ३) आंध्रप्रदेश ४) आसाम
- १२३) मानव कोणत्या युगात भटके जीवन जगत होता ?
 १) ताम्र २) अश्म ३) पाषाण ४) सुवर्ण
- १२४) संगणकाचा शोध व विकास हा कोणत्या शतकातील महान शोध आहे ?
 १) एकविसाव्या २) एकोणाविसाव्या ३) अठराव्या ४) विसाव्या
- १२५) अमेरिकेने दुसऱ्या महायुद्धाच्या शेवटी कोणत्या राष्ट्राविरुद्ध अणुबाँब वापरले ?
 १) जपान २) भूतान ३) रशिया ४) इंडोनेशिया

- १२६) राईट बंधूनी कशाचा शोध लावला ?
 १) ग्रामोफोन २) विमान ३) टेलिफोन ४) दूरदर्शन
- १२७) खालीलपैकी कशाचा शोध लागल्यामुळे अवकाश संशोधनाच्या कार्याला प्रोत्साहन मिळाले ?
 १) संगणकाचा २) विमानाचा ३) अग्निबाणाचा ४) अणुशक्तीचा
- १२८) मध्ययुगीन युरोपातील मागास समाजावर कुणाचा प्रभाव होता ?
 १) राजाचा २) धर्मगुरूंचा ३) लष्कराचा ४) प्रबोधनाचा
- १२९) छापण्याच्या यंत्राचा शोध कधी लागला ?
 १) इ. स. १४५० २) इ. स. १४५१ ३) इ. स. १४५२ ४) इ. स. १४५३
- १३०) प्रबोधनपूर्व काळात युरोपात कशावर आधारलेली चित्रे काढली जात ?
 १) निसर्गावर २) मानवावर ३) धर्मकथांवर ४) राजांवर
- १३१) कॉन्स्टॅन्टिनोपल म्हणजे आताचे कोणते शहर होय ?
 १) रोम २) इस्तंबूल ३) लंडन ४) पॅरीस
- १३२) इ. स. १४५३ मध्ये तुर्की लोकांनी कोणते शहर रोमन सम्राटाकडून जिंकून घेतले ?
 १) विटेनबर्ग २) व्हर्जिनिया ३) कॉन्स्टॅन्टिनोपल ४) रोम
- १३३) जगातील नवे प्रदेश शोधून काढण्याच्या मोहिमांमुळे कोणत्या खंडाचा शोध लागला ?
 १) अमेरिका २) आशिया ३) आफ्रिका ४) अंटार्क्टिका
- १३४) मोनालिसा या चित्रात एका तरुणीच्या हास्याचे चित्रण कोणी केले ?
 १) कोर्निकस २) लिओनार्डो — द — व्हिन्सी
 ३) रॉजर बेकन ४) कोलंबस
- १३५) अमेरिकन वसाहतीच्या स्वातंत्र्ययुद्धात कोणाचा पराभव झाला ?
 १) फ्रान्स २) इंग्लंड ३) स्पेन ४) जर्मनी
- १३६) इंग्लंडचा पराभव केल्यावर सर्व अमेरिकन वसाहतींनी एकत्र येऊन कोणते राज्य स्थापन केले ?
 १) एकात्मराज्य २) प्रांतिकराज्य ३) संघराज्य ४) स्वराज्य
- १३७) १८ व्या शतकात कोणत्या देशाने इतर युरोपीय देशांच्या मानाने मोठी प्रगती केली होती ?
 १) अमेरिका २) इंग्लंड ३) फ्रान्स ४) जर्मनी
- १३८) स्टिफन्सन यांनी कोणता शोध लावला ?
 १) वाफेवर चालणारे रेल्वे इंजिन २) विजेवर चालणारे इंजिन
 ३) धावता धोटा ४) पाणचक्कीवर चालणारे सूतकताईचे यंत्र
- १३९) अमेरिकन वसाहतींनी आपल्या स्वातंत्र्याचा जाहीरनामा कधी प्रसिद्ध केला ?
 १) ४ जुलै १७७६ २) ३ जुलै १७७६ ३) ५ जुलै १७७६ ४) ६ जुलै १७७६
- १४०) धावता धोटाचा शोध कोणी लावला ?
 १) आर्कराइट २) स्टिफन्सन ३) जेम्स वॉट ४) जॉन के
- १४१) ईस्ट इंडिया कंपनीची स्थापना कधी झाली ?
 १) १६१४ २) १६१३ ३) १६०० ४) १६१२
- १४२) कोणाच्या पराभवामुळे भारतातील मराठ्यांची सत्ता संपुष्टात आली ?
 १) पहिला बाजीराव पेशवा २) दुसरा बाजीराव पेशवा
 ३) टिपू सुलतान ४) नबाब मीर कासीम
- १४३) व्यापारी परवाना मिळाल्यानंतर ईस्ट इंडिया कंपनीने कंपनीची वखार कुठे स्थापन केली ?
 १) गोवा २) दीव ३) दमण ४) सुरत
- १४४) मध्ययुगात भारत व युरोप यांच्यातील व्यापार कोणत्या मार्गाने चालत होता ?
 १) समुद्र २) हवाई ३) खुष्की ४) चोरीच्या

- १४५) बक्सारची लढाई कधी झाली ?
 १) इ. स. १७६४ २) इ. स. १७५७ ३) इ. स. १७६३ ४) इ. स. १७५३
- १४६) इ. स. १५१० मध्ये पोर्तुगीजांनी — — — — काबीज केला.
 १) दीव २) दमण ३) गोवा ४) बक्सार
- १४७) इंग्रजांनी इ. स. १७५७ च्या प्लासीच्या लढाईत कोणाचा पराभव केला ?
 १) सिराज उद्दौला २) मीर कासीम ३) टिपू सुलतान ४) शहाआलम
- १४८) १८५७ च्या उठावानंतर भारतातील कोणत्या सत्तेचा शेवट झाला ?
 १) ब्रिटिश २) फ्रेंच ३) ईस्ट इंडिया कंपनी ४) जर्मन
- १४९) कोणत्या छावणीतील संपूर्ण भारतीय पलटणच १० मे १८५७ रोजी इंग्रजांविरुद्ध बंड करून उठली ?
 १) बराकपूर २) मेरठ ३) दिल्ली ४) पंजाब
- १५०) खान्देशात भिल्लांच्या उठावाचे नेतृत्व कोणी केले ?
 १) बहादूरशहा २) कुंवरसिंह ३) कजारसिंग ४) कतारसिंह
- १५१) उठावात नेतृत्व केल्यामुळे कुणाला फाशी दिली ?
 १) तात्या टोपे २) मंगल पांडे ३) कुंवरसिंह ४) कतारसिंह
- १५२) उठावानंतर नानासाहेब पेशवे व बेगम हजरतमहल यांनी कोणत्या देशात आश्रय घेतला ?
 १) बांगलादेश २) म्यानमार ३) नेपाळ ४) भूतान
- १५३) कुणाच्या हौतात्म्यामुळे भारतीय शिपायांना लढण्याची प्रेरणा मिळाली ?
 १) राणी लक्ष्मीबाई २) कुंवरसिंह ३) मंगल पांडे ४) तात्या टोपे
- १५४) 'भारताचा बादशहा' म्हणून कुणाला गादीवर बसवले ?
 १) कजारसिंग २) बहादूरशहा ३) कुंवरसिंह ४) कतारसिंह
- १५५) मंगल पांडे या सैनिकाने इंग्रज अधिका-यावर - - - - - येथे गोळी झाडली ?
 १) पंजाब २) बंगाल ३) उत्तरप्रदेश ४) महाराष्ट्र
- १५६) इंग्रजांनी भारतात रेल्वे मार्ग कधी सुरू केला ?
 १) १८५२ २) १८५३ ३) १८५४ ४) १८५१
- १५७) वास्को—द—गामा कोणत्या बंदरात पोहचला ?
 १) कालिकत २) पुलिकत ३) त्रिवेंद्रम ४) कोट्टायम
- १५८) बंडकारी सैनिकांनी — — — — कडे कूच केले.
 १) झाशीकडे २) कलकत्याकडे ३) मद्रासकडे ४) दिल्लीकडे
- १५९) संस्थाने खालसा केल्यामुळे सैनिक व — — — — बेकार झाले.
 १) जमीनदार २) सुभेदार ३) लोहार ४) कारागीर
- १६०) इंग्रजांनी भारतात कशासाठी सुधारणा केल्या ?
 १) कल्याणकारी राज्यासाठी २) व्यापाराच्या सोयीसाठी
 ३) जनतेच्या सोयीसाठी ४) राज्यकारभाराच्या सोयीसाठी
- १६१) इंग्रजांनी शेतसारा कशाच्या रूपात भरण्याची सक्ती केली ?
 १) सोन्याच्या २) पैशाच्या ३) मालाच्या ४) यापैकी नाही
- १६२) वखार म्हणजे अशी जागा जिथे व्यापारी — — — —
 १) चोरीचा माल साठवतात २) कोळसा साठवतात
 ३) माल साठवतात ४) पैसा साठवतात
- १६३) पंडिता रमाबाई यांनी कोणती संस्था स्थापन केली ?
 १) रमणी सदन २) बालिका सदन ३) कस्तुरी सदन ४) शारदा सदन

- १६४) महात्मा फुले यांनी सरकारकडे कोणती मागणी केली ?
 १) शेतसारा माफ करण्याची २) सक्तीच्या व मोफत शिक्षणाची
 ३) अत्याचार थांबवण्याची ४) यापैकी नाही
- १६५) रामकृष्ण मिशन या संस्थेची स्थापना कोणी केली ?
 १) स्वामी स्वरूपानंद २) राजा राममोहन रॉय
 ३) महात्मा फुले ४) स्वामी विवेकानंद
- १६६) सतीची चाल बंद करण्यासाठी कोणी पुढाकार घेतला ?
 १) नानासाहेब पेशवे २) राजा राम मोहन रॉय ३) पंडिता रमाबाई ४) महात्मा फुले
- १६७) कोणत्या साली ब्रिटिश सरकारने सतीची चाल कायद्याने बंद केली ?
 १) १७२९ २) १८२९ ३) १६२९ ४) १९२९
- १६८) गोपाळ हरी देशमुख हे लोकाहितवादी या टोपणनावाने कोणत्या साप्ताहिकात लेखन करत ?
 १) केसरी २) सुधारक ३) प्रभाकर ४) मराठा
- १६९) आपल्या लिखाणातून शेतकऱ्यांवरील अन्यायाला वाचा कोणी फोडली ?
 १) राजा राममोहन रॉय २) पंडित ईश्वरचंद्र विद्यासागर
 ३) महात्मा जोतीराव फुले ४) गोपाळ हरी देशमुख
- १७०) देशहितासाठी आपल्या देशात तयार होणारा माल वापरावा असा कुणाचा आग्रह होता ?
 १) गोपाळ हरी देशमुख २) महात्मा जोतीराव फुले
 ३) नारायण गुरू ४) पंडित ईश्वरचंद्र विद्यासागर
- १७१) स्त्रीयांना पुरुषांप्रमाणेच शिक्षणाचा हक्क आहे असे कुणाचे मत होते ?
 १) सावित्रीबाई फुले २) पंडिता रमाबाई ३) ताराबाई शिंदे ४) लक्ष्मीबाई टिळक
- १७२) 'इंडियन असोसिएशन' या संघटनेने अखिल भारतीय परिषद कुठे भरवली ?
 १) कोलकता २) कराची ३) कटक ४) कालिकत
- १७३) राष्ट्रीय सभेच्या पहिल्या अधिवेशनाचे अध्यक्ष कोण होते ?
 १) सर अलन ह्यूम २) व्योमेशचंद्र बॅनर्जी
 ३) पी. रंगय्या नायडू ४) गोपाळ गणेश आगरकर
- १७४) केसरी व मराठा ही वृत्तपत्रे कोणी सुरू केली ?
 १) दादाभाई नौरोजी २) फिरोजशाहा मेहता
 ३) लोकमान्य टिळक ४) गोपाळ कृष्ण गोखले
- १७५) राष्ट्रीय सभेचे पहिले अधिवेशन कुठे भरले होते ?
 १) पुणे २) मुंबई ३) कोलकता ४) दिल्ली
- १७६) दादाभाई नौरोजी यांनी भारतीयांना कोणता संदेश दिला ?
 १) अखंड कष्ट करा २) अखंड चळवळ करा
 ३) अखंड तळपत राहा ४) यापैकी नाही
- १७७) इंडियन नॅशनल काँग्रेस म्हणजे — — — — होय.
 १) स्वराज्य पक्ष २) इंडियन असोसिएशन
 ३) अखिल भारतीय परिषद ४) भारतीय राष्ट्रीय सभा
- १७८) मवाळ नेत्यांनी कोणत्या मार्गाने सुधारणा घडवून आणण्याचा मार्ग स्वीकारला ?
 १) पाठिंब्याचा २) हक्काच्या ३) संघर्षाच्या ४) सनदशीर
- १७९) १९०६ साली खालीलपैकी कोणती संस्था स्थापन झाली ?
 १) समाजवादी पक्ष २) जनता दल ३) कम्युनिस्ट पार्टी ४) मुस्लीम लीग

- १८०) वंगभंग चळवळ कोणाशी संबंधित आहे ?
 १) संपूर्ण स्वराज्य २) बंगालची फाळणी ३) नौसैनिकांचे प्रश्न ४) यापैकी नाही
- १८१) चारसूत्री कार्यक्रमात समाविष्ट नसलेला घटक कोणता ?
 १) स्वराज्य २) स्वदेशी शिक्षण ३) स्वदेशी ४) बहिष्कार
- १८२) सरकारने कोणत्या साली बंगालची फाळणी रद्द केली ?
 १) १९०६ २) १९११ ३) १९०९ ४) १९१२
- १८३) होमरूल लीग म्हणजेच — — — होय.
 १) स्वातंत्र्य संघ २) वंग—भंग आंदोलन ३) स्वराज्य संघ ४) राष्ट्रीय संघ
- १८४) अॅनी बेझंट यांनी होमरूल लीगची स्थापना कुठे केली ?
 १) कोलकता २) मुंबई ३) दिल्ली ४) चेन्नई
- १८५) लोकमान्य टिळकांना किती वर्षांची कारावासाची शिक्षा देण्यात आली ?
 १) चार २) सहा ३) आठ ४) दहा
- १८६) वंग—भंग चळवळीत आंदोलकांचे घोषगीत कोणते होते ?
 १) जन— गण—मन २) वंदे मातरम् ३) जयोस्तुते ४) झंडा उंचा रहे हमारा
- १८७) कोणत्या नेत्यांनी चारसूत्री कार्यक्रम भारतभर पोचवला ?
 १) क्रांतिकारक २) मवाळ ३) नेमस्त ४) जहाल
- १८८) गांधीजी दक्षिण आफ्रिकेत गेले तेव्हा तेथे कुणाची सत्ता होती ?
 १) ब्रिटिशांची २) फ्रेंचांची ३) पोर्तुगीज ४) स्पॅनिश
- १८९) गांधीजींनी भारतात प्रथम सत्याग्रह कुठे केला ?
 १) खेडा २) अमृतसर ३) चौरीचौरा ४) चंपारण्य
- १९०) लोकमान्य टिळकांचे निधन कोणत्या साली झाले ?
 १) १९१७ २) १९१८ ३) १९१९ ४) १९२०
- १९१) लोकमान्य टिळकांच्या निधनानंतर भारतीय चळवळीचे नेतृत्व कोणाकडे आले ?
 १) वल्लभभाई पटेल २) महात्मा गांधी
 ३) पंडित जवाहरलाल नेहरू ४) डॉ. सत्यपाल
- १९२) पहिल्या महायुद्धात तुर्कस्थानने कोणाविरुद्ध भाग घेतला ?
 १) जर्मनी २) जपान ३) इंग्लंड ४) ऑस्ट्रिया
- १९३) सत्याग्रहींनी उत्तर प्रदेशात शांततापूर्ण मिरवणूक कोठे काढली ?
 १) चंपारण्य २) लखनऊ ३) चौरीचौरा ४) खेडा
- १९४) सायमन कमिशनवरील बहिष्काराचे कारण कोणते ?
 १) सर्व सदस्य स्वार्थी असणे. २) एकही भारतीय सदस्य नसणे.
 ३) सदस्यांना विश्वासात न घेणे. ४) एकही विदेशी सदस्य नसणे.
- १९५) चौरीचौरा घटनेनंतर गांधीजींनी काय केले ?
 १) उपोषणास सुरुवात केली. २) असहकार चळवळ अधिक तीव्र केली.
 ३) असहकार चळवळ थांबवली. ४) यापैकी नाही
- १९६) तुर्कस्थानच्या सुलतानास काय म्हणत ?
 १) वजीर—ए—आजम २) जन्नत—ए—नूर ३) वलीसाहेब ४) खलिफा
- १९७) २६ जानेवारी १९३० रोजी जनतेने कोणती शपथ घेतली ?
 १) चळवळीची २) सत्याग्रहाची ३) स्वातंत्र्याची ४) क्रांतीची
- १९८) लाहोर येथील राष्ट्रीय सभेचे अधिवेशन कधी भरले ?
 १) १९२८ २) १९२९ ३) १९३० ४) १९३१

- १९९) गांधीजींनी दांडी येथे मिठाचा सत्याग्रह कधी केला ?
 १) १२ मार्च १९३० २) ५ एप्रिल १९३० ३) २६ जानेवारी १९३० ४) ६ एप्रिल १९३०
- २००) लंडन येथे दुसऱ्या गोलमेज परिषदेला राष्ट्रीय सभेचे प्रतिनिधी म्हणून कोण हजर होते ?
 १) महात्मा गांधी २) पंडित जवाहरलाल नेहरू
 ३) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ४) सरोजिनी नायडू
- २०१) कोणत्या गोलमेज परिषदेत गांधीजींनी सरकारकडे भारताच्या स्वातंत्र्याची मागणी केली ?
 १) पहिल्या २) दुसऱ्या ३) तिसऱ्या ४) चौथ्या
- २०२) गांधीजींनी कोणत्या कारागृहात जातीय निवाड्याविरुद्ध आमरण उपोषण सुरू केले ?
 १) येरवडा २) लाहोर ३) धारासना ४) दांडी
- २०३) धारासना येथील सत्याग्रहाचे नेतृत्व कोणी केले ?
 १) कांचनकुमार पटेल २) भुलाभाई पटेल
 ३) सरोजिनी नायडू ४) मिनाक्षी देसाई
- २०४) महाराष्ट्रात १९०४ साली अभिनव भारत या गुप्त संघटनेची स्थापना कुठे झाली ?
 १) पुणे २) नाशिक ३) मुंबई ४) सातारा
- २०५) बंगालमध्ये कोणती कार्यकारी संघटना कार्यरत होती ?
 १) अनुशीलन समिती २) गदर संघटना
 ३) अभिनव भारत ४) हिंदुस्थान रिपब्लिकन असोसिएशन
- २०६) ब्रिटिश सरकारने सावरकरांना पन्नास वर्षांची शिक्षा भोगण्यासाठी कुठल्या कारागृहात ठेवले होते ?
 १) मांडाले २) रंगून ३) अंदमान ४) कोलकता
- २०७) किंग्जफोर्डवरील बाँबफेकीनंतर कोणत्या क्रांतिकारी नेत्याला सरकारने अटक केली ?
 १) अरविंद घोष २) चंद्रशेखर आझाद ३) सचिंद्रनाथ संन्याल ४) बारींद्रकुमार घोष
- २०८) अरविंद घोष यांचे कोणत्या संघटनेला मार्गदर्शन मिळत असे ?
 १) अभिनव भारत २) गदर संघटना
 ३) अनुशीलन समिती ४) हिंदुस्थान रिपब्लिकन असोसिएशन
- २०९) बॅरिस्टर श्यामजी कृष्ण वर्मा यांनी इंडिया हाउसची स्थापना कुठे केली ?
 १) पॅरिस २) लंडन ३) स्टुटगार्ट ४) वॉशिंग्टन
- २१०) मादाम कामा यांनी जर्मनीतील — — — येथे भरलेल्या आंतरराष्ट्रीय समाजवादी परिषदेत भारताचा ध्वज फडकावला.
 १) लंडन २) बर्लिन ३) पॅरिस ४) स्टुटगार्ट
- २११) हिंदुस्थान सोशलिस्ट रिपब्लिकन असोसिएशन या संघटनेच्या सेनाविभागाचे प्रमुख कोण होते ?
 १) सचिंद्रनाथ संन्याल २) चंद्रशेखर आझाद
 ३) राजेंद्र लाहिरी ४) अशफाक-उल्हा-खान
- २१२) पोलिसांशी झालेल्या चकमकीत कोणते क्रांतिकारक ठार झाले ?
 १) चंद्रशेखर आझाद २) भगतसिंग ३) सुखदेव ४) राजगुरू
- २१३) चितगाव कटात सामील झालेल्या — — — यांनी पोलिसांच्या हाती न लागता आत्माहुती दिली.
 १) कल्पना दत्त २) सुनीती चौधरी ३) प्रितिलता वड्डेदार ४) बीना दास
- २१४) गदर संघटनेची स्थापना कोणी केली ?
 १) पंडित ईश्वरचंद २) लाला हरदयाळ
 ३) चन्नकुमार पाणीग्रही ४) राजगोपाल राव

- २१५) चितगाव गटात सहभागी क्रांतिकारी कोण होते ?
 १) चंद्रशेखर आझाद व त्यांचा गट
 २) भगतसिंग व त्यांचा गट
 ३) सूर्यसेन व त्यांचा गट
 ४) चंद्रसेन व त्यांचा गट
- २१६) इंडिया हाउसची स्थापना कोणी केली ?
 १) मादाम काम
 २) सरोजिनी नायडू
 ३) पांडुरंग खानखोजे
 ४) श्यामजी कृष्ण वर्मा
- २१७) भूमिगत चळवळीत मुंबई येथे आकाशवाणी केंद्र कुणी चालवले ?
 १) उषा मेहता
 २) कोकिलाबेन मेहता
 ३) सुवर्णलता शाही
 ४) सरोजिनी नायडू
- २१८) प्रतिसरकार महाराष्ट्रात कुठे स्थापन केले ?
 १) औरंगाबाद
 २) कोल्हापूर
 ३) सातारा
 ४) सांगली
- २१९) 'करेंगे या मरेंगे' हा संदेश कुणी दिला ?
 १) महात्मा गांधी
 २) क्रांतीसिंह नाना पाटील
 ३) सुभाषचंद्र बोस
 ४) पंडित नेहरू
- २२०) दुसरे महायुद्ध कोणत्या साली सुरू झाले ?
 १) १९३८
 २) १९३९
 ३) १९४०
 ४) १९४१
- २२१) आझाद हिंद सेनेतील झाशीची राणी पथकाचे नेतृत्व कोणी केले ?
 १) कल्पना दत्त
 २) प्रितिलता
 ३) लक्ष्मी स्वामीनाथन
 ४) जानकी थिवी
- २२२) सुभाषबाबू नजरकैदेतून पलायन करून कुठे गेले होते ?
 १) रंगून
 २) बर्लिन
 ३) पॅरिस
 ४) लंडन
- २२३) पूर्वेकडील देशांतील भारतीयांना संघटित करून रासबिहारीनी कोणती संघटना स्थापन केली ?
 १) आझाद हिंद सेना
 २) हिंदी स्वातंत्र्य संघ
 ३) आझाद हिंद सरकार
 ४) आझाद हिंद रेडिओ संघ
- २२४) भारत स्वतंत्र करण्यासाठी आझाद हिंद सेनेने कोणत्या ठिकाणापासून आगेकूच केली ?
 १) सिंगापूर
 २) रंगून
 ३) टोकियो
 ४) बर्लिन
- २२५) नेताजी सुभाषचंद्र बोस यांचे विमान अपघातात निधन कधी झाले ?
 १) १८/८/१९४८
 २) १८/८/१९४५
 ३) १८/८/१९४६
 ४) १८/८/१९४७
- २२६) १९४६ मध्ये कोणत्या युद्धनौकेवर नौसैनिकांनी उठाव केला ?
 १) कारवार
 २) दरबार
 ३) भरदार
 ४) तलवार
- २२७) दुस-या महायुद्धात कोणत्या राष्ट्राचा विजय झाला ?
 १) जर्मनी
 २) फ्रान्स
 ३) इंग्लंड
 ४) जपान
- २२८) स्वातंत्र्यानंतर पाकिस्तानच्या फौजांनी कुठे घुसखोरी केली ?
 १) हैद्राबाद
 २) काश्मीर
 ३) जुनागड
 ४) पंजाब
- २२९) कोणत्या नेत्याच्या कणखर भूमिकेमुळे बहुतेक संस्थाने भारतात विलीन झाली ?
 १) सरदार वल्लभभाई पटेल
 २) महात्मा गांधी
 ३) पंडित नेहरू
 ४) लोकमान्य टिळक
- २३०) भारतातील सर्वात मोठे संस्थान कोणते ?
 १) काश्मीर
 २) जुनागड
 ३) हैद्राबाद
 ४) गोवा
- २३१) हैद्राबादच्या संस्थानिकाला काय म्हणत असत ?
 १) निजाम
 २) सम्राट
 ३) महाराज
 ४) राजा
- २३२) गोवामुक्तीसाठी महाराष्ट्रातून — — — ची अनेक सत्याग्रही पथके गोव्यात शिरली.
 १) गोवा मुक्ती क्रांतिदल समिती
 २) गोवा मुक्ती समिती
 ३) गोवा मुक्ती संग्राम समिती
 ४) गोवा मुक्ती स्वातंत्र्य समिती

- २३३) हैद्राबादचा मुक्तिलढा कोणत्या संघटनेच्या नेतृत्वाखाली सुरू झाला ?
 १) हैद्राबाद मुक्तिसेना २) हैद्राबाद लीग ३) हैद्राबाद स्टेट काँग्रेस ४) हैद्राबाद सेना
- २३४) १७ सप्टेंबर १९४८ रोजी — — — संस्थान भारतात विलीन झाले.
 १) हैद्राबाद २) गोवा ३) काश्मीर ४) जुनागड
- २३५) इंग्रजांचा खाली उतरवण्यात आलेला ध्वज.
 १) लिबर्टी २) क्रॉस लाईन्स ३) युनियन जैक ४) युनियन कोलंबस
- २३६) हैद्राबाद मुक्ती संग्रामात सहभाग नसलेले नेते.
 १) स्वामी रामानंद तीर्थ २) सरस्वती बोरकर ३) दादासाहेब देशमुख ४) गोविंदभाई श्राफ
- २३७) प्रत्येक देशाला — — — निश्चित असते.
 १) ध्येय २) भाषा ३) सीमारेषा ४) प्रतिक
- २३८) देशातील कोणत्या भावनेमुळे आपला देश राष्ट्र बनतो ?
 १) शौर्य २) ऐक्य भावना ३) स्वातंत्र्य ४) पारतंत्र्य
- २३९) राष्ट्रीय सणाच्या दिवशी कोणता कार्यक्रम देशभर साजरा केला जातो ?
 १) सांस्कृतिक २) ध्वजवंदन ३) क्रीडा स्पर्धा ४) विविध स्पर्धा
- २४०) प्रजासत्ताक दिनाच्या संचलनाची मानवंदना कोण स्वीकारतात ?
 १) राष्ट्रपती २) पंतप्रधान ३) सेनाप्रमुख ४) राज्यपाल
- २४१) राष्ट्रध्वजातील केशरी रंग कशाचे प्रतिक आहे ?
 १) शांततेचे २) त्याग व शौर्याचे ३) आनंदाचे ४) यापैकी नाही
- २४२) कुठल्या अशोक स्तंभाच्या आधारे भारताची राजमुद्रा तयार करण्यात आली ?
 १) अलाहाबाद २) गया ३) सारनाथ ४) कोणार्क
- २४३) लोकशाही ही — — — करण्याची एक पद्धती आहे.
 १) राज्यकारभार २) लोकनियंत्रण ३) लोकविकास ४) फायदा
- २४४) लोकशाहीत लोकांनी निवडलेले प्रतिनिधी कोणासाठी राज्य चालवतात ?
 १) स्व कल्याण २) जागतिक कल्याण ३) लोक कल्याण ४) राज्य कल्याण
- २४५) लोकशाहीत अधिक दृढ होण्यासाठी कोणाचा सहभाग महत्त्वाचा आहे ?
 १) सरकारचा २) जनतेचा ३) राज्याचा ४) देशाचा
- २४६) लोकशाही सर्व माणसे — — — मानली जातात.
 १) समान २) असमान ३) अधिकारी ४) प्रतिनिधी
- २४७) आपल्या देशात किती वर्षांनंतर सार्वत्रिक निवडणुका होतात ?
 १) तीन २) चार ३) पाच ४) सहा
- २४८) लोकशाही कशासाठी आवश्यक आहे ?
 १) उद्दिष्टासाठी २) फायद्यासाठी ३) विकासासाठी ४) अधिकारासाठी
- २४९) भारतात वयाची — — — वर्षे पूर्ण करणाऱ्या सर्व स्त्री)पुरुषांना मतदानाचा अधिकार आहे ?
 १) १८ २) १९ ३) २० ४) २१
- २५०) लोकांचे लोकांसाठी लोकांमार्फत चालवले जाणारे राज्य म्हणजे काय ?
 १) हुकूमशाही २) सरंजामशाही ३) राजेशाही ४) लोकशाही
- २५१) भारताच्या सीमेत राहणारे आपण सर्व — — — म्हणून ओळखले जातो.
 १) भारतीय २) नागरिक ३) जनता ४) यापैकी नाही
- २५२) संविधान सभेचे अध्यक्ष कोण होते ?
 १) श्यामजी कृष्ण वर्मा २) वरुणाकर मिश्रा
 ३) डॉ. राजेंद्र प्रसाद ४) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

- २५३) मसुदा समितीचे अध्यक्ष कोण होते ?
 १) डॉ. राजेंद्र प्रसाद
 २) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर
 ३) श्यामजी कृष्ण वर्मा
 ४) वरुणाकर मिश्रा
- २५४) संविधान सभेने संविधानाचा स्वीकार कधी केला ?
 १) २६/१/१९३०
 २) २६/१/१९४९
 ३) २६/१/१९५०
 ४) २६/१/१९४७
- २५५) आपल्या देशातील लोकशाही ही — — — — लोकशाही म्हणून ओळखली जाते.
 १) अध्यक्षीय
 २) नियंत्रित
 ३) संसदीय
 ४) शासकीय
- २५६) मंत्रिमंडळाच्या प्रमुखाला काय म्हणतात ?
 १) प्रधानमंत्री
 २) राष्ट्रपती
 ३) राज्यपाल
 ४) मुख्यमंत्री
- २५७) संपूर्ण देशाच्या दृष्टीने महत्त्वाची कामे कोण पाहते ?
 १) राज्यशासन
 २) संघशासन
 ३) कटक मंडळ
 ४) कायदे मंडळ
- २५८) भारतात किती घटकराज्य आहेत ?
 १) २५
 २) २७
 ३) २८
 ४) ३३
- २५९) संघशासनाच्या नियंत्रणाखाली किती प्रदेश आहेत ?
 १) ७
 २) ८
 ३) ९
 ४) २८
- २६०) स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या निवडणुका किती वर्षांनी होतात ?
 १) तीन
 २) चार
 ३) पाच
 ४) सहा
- २६१) लष्कराची छावणी असणा)या ठिकाणी कोणती स्थानिक संस्था काम पाहते ?
 १) नगरपरिषद
 २) कटक मंडळ
 ३) महानगरपालिका
 ४) कायदे मंडळ
- २६२) लोकसंख्येने व आकाराने लहान असणा-या शहरांचा कारभार कोण पाहते ?
 १) महानगरपालिका
 २) नगरपरिषद
 ३) जिल्हा परिषद
 ४) ग्रामपंचायत
- २६३) पाण्याचा वापर — — — — करावा.
 १) जास्त
 २) कमी
 ३) भरपूर
 ४) काटकसरीने
- २६४) आजारांना दूर ठेवण्यासाठी आहार कसा घ्यावा ?
 १) भरपूर
 २) स्वादिष्ट
 ३) कमी
 ४) समतोल
- २६५) ग्राहक म्हणून आपले काही — — — — असतात.
 १) कर्तव्य
 २) विचार
 ३) हक्क
 ४) आदर्श
- २६६) आपण — — — — घटक आहोत.
 १) गटाचे
 २) समाजाचे
 ३) संस्थेचे
 ४) राज्याचे
- २६७) सर्वांना आनंद मिळण्यासाठी प्रत्येकाने कसे वागले पाहिजे ?
 १) सावधपणे
 २) समंजसपणे
 ३) काळजीपूर्वक
 ४) स्वार्थीपणे
- २६८) वस्तू विकत घेतांना आपण कोण असतो ?
 १) ग्राहक
 २) घटक
 ३) मालक
 ४) उपभोग्य
- २६९) कटक मंडळ ही संस्था कोठे असते ?
 १) सुरक्षित ठिकाणी
 २) शैक्षणिक समूहाशेजारी
 ३) मंत्र्यांच्या निवासस्थानांच्या ठिकाणी
 ४) लष्करी छावणी असलेल्या ठिकाणी
- २७०) पृथ्वीचा विषुववृत्तीय व्यास किती आहे ?
 १) १२७१४
 २) १२७५६
 ३) १२७१५
 ४) १२७५७
- २७१) विषुववृत्ताजवळील भागात पृथ्वी कशी आहे ?
 १) चपटी
 २) वक्र
 ३) फुगीर
 ४) लंब

- २७२) पृथ्वीच्या पृष्ठभागावरील काल्पनिक आडव्या वर्तुळाकार रेषांना काय म्हणतात ?
 १) अक्षवृत्त २) रेखावृत्त ३) विषुववृत्त ४) बृहद्वृत्त
- २७३) पृथ्वीच्या पृष्ठभागावर किती रेखावृत्ते कल्पिली आहेत ?
 १) ३६५ २) ३६३ ३) ३६० ४) ३६४
- २७४) पृथ्वी सूर्याभोवती विशिष्ट कक्षेवरून प्रदक्षिणा घालते, या गतीला काय म्हणतात ?
 १) कक्षीय गती २) वर्तुळाकार गती ३) रेषीय गती ४) एकसमान गती
- २७५) एखाद्या ठिकाणी ज्या वेळेला आपली सावली सर्वात लहान पडते, त्या ठिकाणी कोणती वेळ असते ?
 १) माध्यान्हाची २) रात्रीची ३) सकाळची ४) सायंकाळची
- २७६) अमेरिकेच्या संयुक्त संस्थानात किती प्रमाणवेळा मानल्या जातात ?
 १) २ २) ३ ३) ४ ४) ५
- २७७) कोणती वेळ एका रेखावृत्तावर सारखीच असते ?
 १) रात्रीची २) माध्यान्हाची ३) सकाळची ४) सायंकाळची
- २७८) भारताचे प्रमाण रेखावृत्त हे खालीलपैकी कोणत्या शहराच्या जवळून गेले आहे ?
 १) दिल्ली २) भोपाळ ३) लखनऊ ४) अलाहाबाद
- २७९) भूपृष्ठापासून उंचीनुसार तापमानात होणाऱ्या बदलानुसार वातावरणाचे किती थर आहेत ?
 १) ३ २) ४ ३) ५ ४) २
- २८०) वातावरणातील सर्वात कमी तापमान कोणत्या थरात आढळते ?
 १) तपांबर २) बह्यांबर ३) स्थितांबर ४) आयनांबर
- २८१) वातावरणाच्या खालच्या थरात — — — — चे प्रमाण जास्त असते.
 १) बाष्प २) ओझोन ३) हायड्रोजन ४) धूलिकण
- २८२) संदेश वहनासाठी कोणत्या थराचा उपयोग होतो ?
 १) बाह्यांबर २) आयनांबर ३) तपांबर ४) मध्यांबर
- २८३) शून्य अंशाचे अक्षवृत्त म्हणजे — — — — होय.
 १) प्रकाशवृत्त २) रेखावृत्त ३) विषुववृत्त ४) बृहद्वृत्त
- २८४) रेखावृत्तांतील अंशामध्ये सांगितलेल्या अंतरास काय म्हणतात ?
 १) रेखांश २) अक्षांश ३) कोन ४) वृत्त
- २८५) बृहद्वृत्ताची लांबी पृथ्वीच्या — — — — एवढी असते.
 १) त्रिज्ये २) परिघा ३) व्यासा ४) जीवा
- २८६) भारतीय प्रमाणवेळ ग्रीनीच वेळेपेक्षा किती पुढे आहे ?
 १) ५ ता. ३० मि. २) ६ ता. ३० मि. ३) ४ ता. ३० मि. ४) ३ ता. ३० मि.
- २८७) क्षेत्रभेटीमुळे काय करण्याची संधी प्राप्त होते ?
 १) खरेदी करण्याची २) निरीक्षणाची ३) व्यवसाय करण्याची ४) भेटण्याची
- २८८) नकाशातील सांकेतिक खुणा व चिन्हांचा अर्थ कशात दिलेला असतो ?
 १) समासामध्ये २) सूचीमध्ये ३) दिशादर्शकामध्ये ४) समासाबाहेर
- २८९) पृथ्वी गोल ही पृथ्वीची — — — — असते.
 १) प्रतिकृती २) चित्रकृती ३) छायाकृती ४) आकृती
- २९०) क्षेत्रफळाच्या बाबतीत भारतातील सर्वात मोठे राज्य कोणते ?
 १) महाराष्ट्र २) गुजरात ३) राजस्थान ४) पंजाब
- २९१) भारताच्या आग्नेयेस कोणते राष्ट्र आहे ?
 १) चीन २) इंडोनेशिया ३) नेपाळ ४) भूतान

- २९२) भारतातील सर्वात कमी क्षेत्रफळ असलेले राज्य कोणते ?
 १) उत्तराखंड २) छत्तीसगड ३) गोवा ४) आसाम
- २९३) भारतात किती घटकराज्य आहेत ?
 १) २७ २) २८ ३) २६ ४) २९
- २९४) भारतात किती संघराज्य क्षेत्रे आहेत ?
 १) ४ २) ५ ३) ६ ४) ७
- २९५) खालीलपैकी भारतातील सर्वात उंच शिखर कोणते ?
 १) अनैमुडी २) गुरुशिखर ३) के — २ ४) कांचनगंगा
- २९६) माजुली हे नदीच्या पात्रातील जगातील सर्वात मोठे बेट कोणत्या नदीच्या पात्रात आहे ?
 १) कोसी २) मंडक ३) ब्रम्हपुत्रा ४) सिंधू
- २९७) भारतीय पठारावरील सर्वात लांब नदी कोणती ?
 १) कावेरी २) गोदावरी ३) नर्मदा ४) तापी
- २९८) धुवाधार धबधबा कोणत्या नदीवर आहे ?
 १) चंबळ २) शोण ३) कृष्णा ४) नर्मदा
- २९९) भीमा व तुंगभद्रा या कोणत्या नदीच्या उपनद्या आहेत ?
 १) कृष्णा २) गोदावरी ३) तापी ४) कावेरी
- ३००) खालीलपैकी कोणती नदी हिमालयात उगम पावते ?
 १) सिंधू २) नर्मदा ३) कावेरी ४) कृष्णा
- ३०१) दक्षिण भारतातील प्रमुख नदी कोणती ?
 १) ब्रम्हपुत्रा २) कावेरी ३) तापी ४) कोसी
- ३०२) भारतातील कोणती नदी जम्मू आणि काश्मीर राज्यातून पाकिस्तानात प्रवेश करते ?
 १) ब्रम्हपुत्रा २) गंगा ३) सिंधू ४) कावेरी
- ३०३) भारतात सर्वात जास्त पाऊस कुठे पडतो ?
 १) कोकण २) मलबार ३) चेरापुंजी ४) गुजरात
- ३०४) पृथ्वीचा किती टक्के भाग सागराने व्यापलेला आहे ?
 १) ७१% २) ८१% ३) ९१% ४) ९२%
- ३०५) सुंदरबनात आढळणारी सुंद्री ही वनस्पती — — — — प्रकार आहे.
 १) बांबूचा २) खारफुटीचा ३) गवताचा ४) झुडूप
- ३०६) शुष्क व काटेरी वनांच्या प्रदेशात कोणता प्राणी आढळतो ?
 १) खोकड २) ढोल ३) नीलगाय ४) शेकरू
- ३०७) पोलाद तयार करण्यासाठी कशाचा उपयोग होतो ?
 १) अभ्रक २) मँगनीज ३) जिप्सम ४) तांबे
- ३०८) कोणत्या राज्यातील मणिकरण येथे भूगर्भातील उष्णतेचा वापर करून ऊर्जा निर्माण करण्यात येते.
 १) उत्तराखंड २) उत्तर प्रदेश ३) हिमाचल प्रदेश ४) उडिसा
- ३०९) बॉक्साइटपासून पासून कोणता धातू तयार केला जातो ?
 १) अॅल्युमिनिअम २) सोने ३) तांबे ४) मँगनीज
- ३१०) भारतात किती वर्षांनी जनगणना केली जाते ?
 १) दर पाच वर्षांनी २) दर सहा वर्षांनी ३) दर दहा वर्षांनी ४) दर चार वर्षांनी
- ३११) महाराष्ट्र हे — — — — लोकसंख्येची घनता असलेले राज्य आहे.
 १) विरळ २) दाट ३) मध्यम ४) निर्वात

- ३१२) आसाम राज्यात कोणता सण साजरा करतात ?
 १) पोंगल २) बिहू ३) संक्रांत ४) ओनम
- ३१३) पाण्याचा निचरा होणारी मृदा कोणत्या पिकास अनुकूल असते ?
 १) चहा २) तांदूळ ३) ज्वारी ४) मका
- ३१४) खालीलपैकी कोणत्या ठिकाणी कोळशाच्या खाणी आहेत ?
 १) कर्नाटक २) कोर्बा ३) राजस्थान ४) केरळ
- ३१५) सिमेंट उद्योग कोणत्या राज्यात चालतो ?
 १) तामिळनाडू २) उडिसा ३) महाराष्ट्र ४) छत्तीसगड
- ३१६) उपनगरी रेल्वे कोणत्या शहरात आहे ?
 १) गुवाहाटी २) मंगळूर ३) बंगळूर ४) नाशिक
- ३१७) माहितीची देवाणघेवाण करणे म्हणजे काय ?
 १) वाहतूक २) व्यापार ३) संदेशवहन ४) आयात-निर्यात
- ३१८) आंतरराष्ट्रीय मालवाहतुकीमध्ये कोणत्या मार्गाचा मोठा वाटा असतो ?
 १) हवाई २) जल ३) लोह ४) भू
- ३१९) भारत-रशिया मैत्रीचे प्रतिक असलेले प्रसिद्ध फ्रेंडशिप गार्डन कुठे आहे ?
 १) भिलाई २) चंदिगड ३) बंगलोर ४) महू
- ३२०) गोव्यातील कोणता उत्सव वैशिष्ट्यपूर्ण आहे .
 १) कार्निव्हल २) गणेशोत्सव ३) नवरात्र ४) उरूस
- ३२१) पश्चिम घाटातील — — — — पाहण्यासाठी पर्यटक पावसाळ्यात गर्दी करतात.
 १) डोंगरी किल्ले २) धबधबे ३) वन्य पक्षी ४) वन्य प्राणी
- ३२२) श्वसनाचे विकार कशामुळे होतात ?
 १) ध्वनी प्रदूषण २) जल प्रदूषण ३) हवा प्रदूषण ४) मृदा प्रदूषण
- ३२३) जल प्रदूषण कशामुळे घडून येते ?
 १) वाहनांचा धूर २) सांडपाणी ३) मोठा आवाज ४) मृदा प्रदूषण
- ३२४) रासायनिक खते व कीटकनाशकामुळे — — — — प्रदूषण होते.
 १) जल २) मृदा ३) हवा ४) ध्वनी

उत्तरसूची :

१ - २	२-१	३-४	४-२	५-३	६-२	७-२	८-३	९-२	१०-२
११-१	१२-३	१३-३	१४-१	१५-३	१६-१	१७-३	१८-१	१९-१	२०-४
२१-२	२२-४	२३-२	२४-३	२५-२	२६-१	२७-२	२८-२	२९-३	३०-२
३१-१	३२-३	३३-१	३४-२	३५-२	३६-२	३७-४	३८-४	३९-३	४०-२
४१-१	४२-२	४३-३	४४-१	४५-४	४६-३	४७-३	४८-३	४९-३	५०-१
५१-२	५२-१	५३-३	५४-१	५५-२	५६-२	५७-३	५८-४	५९-२	६०-३
६१-३	६२-४	६३-३	६४-१	६५-१	६६-२	६७-३	६८-४	६९-४	७०-१
७१-२	७२-३	७३-१	७४-२	७५-३	७६-१	७७-३	७८-१	७९-२	८०-१
८१-४	८२-३	८३-२	८४-२	८५-२	८६-३	८७-२	८८-३	८९-२	९०-३
९१ - १	९२ - २	९३ - १	९४ - ३	९५ - २	९६ - ३	९७ - ४	९८-२	९९-१	१००-३
१०१-३	१०२-१	१०३-२	१०४-२	१०५-१	१०६-३	१०७-२	१०८-१	१०९-३	११०-१
१११-३	११२-४	११३-२	११४-३	११५-१	११६-३	११७-३	११८-२	११९-३	१२०-३
१२१-४	१२२-१	१२३-२	१२४-४	१२५-३	१२६-२	१२७-३	१२८-२	१२९-१	१३०-३
१३१-२	१३२-३	१३३-१	१३४-२	१३५-२	१३६-३	१३७-२	१३८-१	१३९-१	१४०-४

१४१-३	१४२-२	१४३-४	१४४-३	१४५-१	१४६-३	१४७-१	१४८-३	१४९-२	१५०-४
१५१-१	१५२-३	१५३-३	१५४-२	१५५-३	१५६-२	१५७-१	१५८-४	१५९-४	१६०-३
१६१-२	१६२-३	१६३-४	१६४-२	१६५-४	१६६-२	१६७-२	१६८-३	१६९-३	१७०-१
१७१-३	१७२-१	१७३-२	१७४-३	१७५-२	१७६-२	१७७-४	१७८-४	१७९-४	१८०-२
१८१-२	१८२-२	१८३-३	१८४-४	१८५-२	१८६-२	१८७-४	१८८-१	१८९-४	१९०-४
१९१-२	१९२-३	१९३-३	१९४-२	१९५-३	१९६-४	१९७-३	१९८-२	१९९-४	२००-१
२०१-२	२०२-१	२०३-३	२०४-२	२०५-१	२०६-३	२०७-१	२०८-१	२०९-२	२१०-४
२११-२	२१२-१	२१३-३	२१४-२	२१५-३	२१६-४	२१७-१	२१८-३	२१९-१	२२०-२
२२१-३	२२२-२	२२३-२	२२४-१	२२५-२	२२६-४	२२७-३	२२८-२	२२९-१	२३०-३
२३१-१	२३२-२	२३३-३	२३४-१	२३५-३	२३६-१	२३७-३	२३८-२	२३९-२	२४०-१
२४१-२	२४२-३	२४३-१	२४४-३	२४५-२	२४६-१	२४७-३	२४८-३	२४९-१	२५०-४
२५१-१	२५२-३	२५३-२	२५४-२	२५५-३	२५६-१	२५७-२	२५८-३	२५९-१	२६०-१
२६१-२	२६२-२	२६३-४	२६४-४	२६५-१	२६६-२	२६७-२	२६८-१	२६९-४	२७०-२
२७१-३	२७२-१	२७३-३	२७४-१	२७५-१	२७६-३	२७७-२	२७८-४	२७९-३	२८०-२
२८१-१	२८२-२	२८३-३	२८४-१	२८५-२	२८६-१	२८७-२	२८८-२	२८९-१	२९०-३
२९१-२	२९२-३	२९३-२	२९४-४	२९५-३	२९६-३	२९७-२	२९८-४	२९९-१	३००-१
३०१-२	३०२-३	३०३-३	३०४-१	३०५-२	३०६-१	३०७-२	३०८-३	३०९-१	३१०-३
३११-३	३१२-२	३१३-१	३१४-२	३१५-१	३१६-३	३१७-३	३१८-३	३१९-१	३२०-१
३२१-२	३२२-३	३२३-२	३२४-२						

खालील प्रश्नांची अचूक पर्याय निवडा.

- १) राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाच्या दहा गाथाभूत घटकांमध्ये _____ संरक्षण हा एक महत्त्वाचा घटक अंतर्भूत आहे.
  - १) परिसराचे
  - २) पर्यावरणाचे
  - ३) पृथ्वीचे
  - ४) व्यक्तीचे
- २) प्रत्येक व्यक्तीच्या विकासात _____ महत्त्व फार मोलाचे आहे.
  - १) परिस्थितीचे
  - २) पैशांचे
  - ३) पर्यावरणाचे
  - ४) परिसराचे
- ३) भूगोल हा स्थितीशील तर परिसर _____ कल्पना आहे.
  - १) उपक्रमशील
  - २) सृजनशील
  - ३) सौंदर्यात्मक
  - ४) गतीशील
- ४) वाळवंटातील जहाज पुढीलपैकी कोणास म्हटले जाते ?
  - १) गाय
  - २) बैल
  - ३) उंट
  - ४) खेचर
- ५) ऑस्ट्रेलियातील वाळवंटात कालगुर्डी व कुलगार्डी येथे _____ कशाच्या खाणी आहेत ?
  - १) कोळसा
  - २) तांबे
  - ३) खनिज
  - ४) हिरे
- ६) टूंडा प्रदेशात _____ लोक राहतात.
  - १) निग्रो
  - २) रेड इंडियन
  - ३) झुलू
  - ४) एस्किमो
- ७) शीत प्रदेशात _____ हा महत्त्वपूर्ण प्राणी आहे.
  - १) कुत्रा
  - २) बीव्हर
  - ३) रेनडिअर
  - ४) गवा
- ८) मानवी जीवनाच्या अस्तित्वाला उपयुक्त असणा-या वस्तूंना _____ म्हणतात.
  - १) पर्यावरण
  - २) निसर्ग
  - ३) साधनसंपदा
  - ४) भूगोल
- ९) पर्यावरण व सजीव यांच्यातील आंतरबंधनास _____ म्हणतात.
  - १) परस्वरावलंबन
  - २) समायोजन
  - ३) परिस्थितिकी
  - ४) पर्यावरण

- १०) मानवाला आपल्या जैविक गरजांची पूर्तता करण्यासाठी _____ उपयोगी पडतो.
 १) परिसर २) निसर्ग ३) पर्यावरण ४) भूगोल
- ११) सांस्कृतिक पार्श्वभूमीचा परिणाम व्यक्तीच्या _____ होत असतो.
 १) शरीरावर २) कुटूंबावर ३) परिसरावर ४) सभ्यतेवर
- १२) समान गुणधर्म असलेल्या _____ समूह म्हणजे संबोध होय.
 १) चेतकांचा २) एककांचा ३) संपन्नतेचा ४) सभ्यतेचा
- १३) परिसर अभ्यासाची सुरुवात _____ होते.
 १) शरीरापासून २) शाळेपासून ३) घरापासून ४) गावापासून
- १४) पर्वत हा परिसराचा _____ घटक आहे.
 १) औद्योगिक २) मानवनिर्मित ३) रासायनिक ४) भौतिक
- १५) सूर्य हा परिसराचा _____ घटक आहे.
 १) अवकाश २) भौतिक ३) जैविक ४) रासायनिक
- १६) कारखाना हा परिसराचा _____ घटक आहे.
 १) नैसर्गिक २) भौतिक ३) औद्योगिक ४) जैविक
- १७) धरण हा परिसराचा _____ घटक आहे.
 १) औद्योगिक २) मानवनिर्मित ३) नैसर्गिक ४) भौतिक
- १८) कुटूंब हा परिसराचा _____ घटक आहे.
 १) नैसर्गिक २) भौतिक ३) सामाजिक ४) जैविक
- १९) नदी हा घटक परिसराच्या _____ घटकात समाविष्ट होतो.
 १) भौगोलिक २) राजकीय ३) भौतिक ४) रासायनिक
- २०) भूमिपूजन, वास्तुशांती, सत्यनारायण यांसारख्या समारंभाचा समावेश परिसराच्या _____ घटकात होतो.
 १) राजकीय २) भौगोलिक ३) सांस्कृतिक ४) जैविक
- २१) मानवाच्या विकासावर परिणाम करणारे _____ व _____ हे दोन घटक आहेत.
 १) अनुवंश, परिस्थिती २) भौतिक, जैविक
 ३) नैसर्गिक, रासायनिक ४) समाज, शाळा
- २२) निसर्गाला मोठा गुरु असे म्हटले का जाते ?
 १) व्यक्तीचा जन्मापासून मरेपर्यंत निसर्ग सोबत करतो.
 २) व्यक्ती निसर्गात राहते.
 ३) व्यक्तीच्या जन्मापासून मरेपर्यंत निसर्ग खूप काही शिकवतो.
 ४) व्यक्तीचा शेवट निसर्गातच होतो.
- २३) परिसर म्हणजे काय ?
 १) आपले घर म्हणजे परिसर. २) शाळा म्हणजे परिसर.
 ३) आपले गाव म्हणजे परिसर. ४) परिसर म्हणजे सभोवतीची परिस्थिती.
- २४) खालील पैकी भूगोलाची व्याख्या कोणती ?
 १) पृथ्वीचा अभ्यास करणारे शास्त्र २) पर्यावरणाचा अभ्यास करणारे शास्त्र
 ३) पृथ्वीचे वर्णन म्हणजे भूगोल ४) वातावरणाचा अभ्यास करणे
- २५) खालील पैकी भौगोलिक परिसराचे घटक कोणते ?
 १) जमीन, हवामान, पाऊस, भूकंप २) चंद्र, सूर्य, तारे
 ३) नद्या, पर्वत, समुद्र, वाळवंटे ४) कारखाने, गिरण्या, रेल्वेस्टेशन

- २६) पर्यावरणाचे प्रकार कोणते ?
 १) नैसर्गिक व भौतिक पर्यावरण
 २) जैविक व कार्यात्मक पर्यावरण
 ३) रासायनिक व भौगोलिक पर्यावरण
 ४) नैसर्गिक व मानवनिर्मित पर्यावरण
- २७) नैसर्गिक पर्यावरणात खालील पैकी कोणता घटक समाविष्ट नाही ?
 १) वातावरण
 २) जलसंपत्ती
 ३) धार्मिक प्रवाह
 ४) वनस्पती
- २८) मानवनिर्मित पर्यावरणात खालील पैकी कोणता घटक समाविष्ट नाही ?
 १) हवामान
 २) गाव
 ३) शहर
 ४) बगीचा
- २९) संबोध म्हणजे काय ?
 १) सिद्ध करता येईल असे मत.
 २) समान गुणधर्म असलेला मूर्त किंवा अमृत समूह.
 ३) व्यक्तीविषयी स्थितीदर्शक विधान.
 ४) परस्पर संबंध असलेल्या गोष्टी.
- ३०) प्रार्थनास्थळे कोणत्या घटकात येतात ?
 १) सामाजिक
 २) राजकीय
 ३) शैक्षणिक
 ४) सांस्कृतिक
- ३१) परिस्थितिकी म्हणजे काय ?
 १) पर्यावरण व सजीव यांच्यातील आंतर संबंध
 २) पर्यावरण व निसर्गातील संबंध
 ३) मानव व पर्यावरण यांच्यातील संबंध
 ४) परिसर व निसर्ग यातील संबंध
- ३२) बालकांच्या अंगी असणा-या क्षमतांचे संवर्धन _____ करता येते.
 १) परिसरातून
 २) पर्यावरणातून
 ३) पाठ्यपुस्तकातून
 ४) अभ्यासक्रमातून
- ३३) भाषिक क्षमता, गणितीय क्षमता यांचा समावेश क्षमतांच्या _____ प्रकारात होतो.
 १) अध्ययन क्षमता
 २) मुलभूत क्षमता
 ३) कौशल्य क्षमता
 ४) सामाजिक जीवनासंबंधी समस्या
- ३४) वर्गीकरण, दिशाज्ञान, प्रयोगशीलता निरक्षण या क्षमतांचा समावेश _____ प्रकारात होतो.
 १) मुलभूत क्षमता
 २) सामाजिक क्षमता
 ३) अध्ययन क्षमता
 ४) आर्थिक क्षमता
- ३५) परिसर स्वच्छता, सहकार्य, सार्वजनिक वस्तूंचा योग्य वापर या क्षमतांचा समावेश कशात होतो ?
 १) अध्ययन क्षमता
 २) मूलभूत क्षमता
 ३) सामाजिक जीवनासंबंधी क्षमता
 ४) क्रियाकौशल्य क्षमता
- ३६) परिसराच्या अभ्यासात मुख्य भर _____ विकासावर आहे.
 १) आर्थिक
 २) क्षमता
 ३) कौशल्य
 ४) मापन
- ३७) निरीक्षण ही क्षमता _____ या क्षेत्राशी संबंधित आहे.
 १) आपले शरीर
 २) कुटूंब व घर
 ३) आपले गाव
 ४) आपले अवकाश
- ३८) परिसराच्या निरीक्षणातून विद्यार्थ्यांची _____ जागृत होते.
 १) बौद्धिक क्षमता
 २) विचार शक्ती
 ३) चौकसवृत्ती
 ४) अभिरुची
- ३९) इ.श.ली व २री साठी स्वतंत्र परिसर अभ्यासाचे _____ नाही.
 १) पाठ्यपुस्तक
 २) अभ्यासक्रम
 ३) उद्दिष्टे
 ४) पाठ्यक्रम
- ४०) इ.श.ली व २री या दोन इयत्तासाठी परिसर अभ्यास या विषयाचे _____ घटक दिले आहेत.
 १) आठ
 २) दहा
 ३) पंधरा
 ४) अठरा
- ४१) पाठ्यपुस्तकातील आशय _____ असावा लागतो.
 १) बरोबर
 २) नेमका
 ३) सारखा
 ४) अचूक
- ४२) परिसर अभ्यासात मुलांना _____ खूप संधी आहेत.
 १) कौशल्यास
 २) अभिमानास
 ३) निरीक्षणास
 ४) हालचालीस

- ४३) परिसर हे विद्यार्थ्यांच्या _____ विकास करण्याचे साधन आहे.
 १) क्षमतांचा २) बुद्धीचा ३) कौशल्यांचा ४) शरीराचा
- ४४) कोणत्याही पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण कोणत्या दोन प्रकारे करतात ?
 १) बाह्यांग व अंतरंग २) चित्रे व आशय ३) भाषा व लेखन ४) किंमत व आकर
- ४५) परिसराचा अभ्यास कोणत्या पद्धतीने चांगल्या प्रकारे शिकवता येतो ?
 १) कथन २) कथाकथन ३) निरीक्षण ४) दिग्दर्शन
- ४६) सुधारित अभ्यासक्रमांच्या मसुद्यात खालील पैकी कशाचा विचार केला नाही ?
 १) परिसर अभ्यास २) पर्यावरण ३) उपक्रम ४) क्षमता
- ४७) पुनर्रचित अभ्यासक्रम २००६ नुसार परिसर अभ्यासक्रमात किती क्षेत्रांचा समावेश केलेला आहे ?
 १) आठ २) सहा ३) चार ४) तीन
- ४८) इ.१ ली च्या परिसर अभ्यासक्रमात क्षेत्रांतर्गत घटकांची मांडणी _____ नुसार आहे.
 १) उद्दीष्टा २) क्षमता ३) रेषीय पद्धती ४) कालमापा
- ४९) इ.१ ली व २ री साठी खालीलपैकी कोणती क्षमता अपेक्षित नाही ?
 १) क्रिया कौशल्य २) मुलभूत ३) अध्ययन ४) सामाजिक जीवनासंबंधी
- ५०) खालीलपैकी कोणते क्षेत्र परिसर अभ्यासाशी संबंधित नाही ?
 १) परिसराचा अभ्यास २) परिसरातून अभ्यास
 ३) परिसराकरिता अभ्यास ४) पर्यावरणाचा अभ्यास
- ५१) पाठ्यपुस्तकाच्या अंतरंग परीक्षणात खालीलपैकी कोणता घटक येत नाही ?
 १) मुख्यपृष्ठ २) भाषा ३) चित्रे ४) स्वाध्याय
- ५२) नाती सांगणे, नाव सांगणे यातून कोणत्या क्षमतेचा विकास अपेक्षित आहे ?
 १) शब्दसंग्रह २) तुलना ३) मोजणे ४) अध्ययन
- ५३) सौंदर्यभावना विकसित करण्यासाठी खालीलपैकी योग्य उपक्रम कोणता.
 १) नावाच्या लिहिलेल्या पाट्या ओळखणे. २) अवयव दाखवून त्यांची नवे सांगणे.
 ३) वर्ग सजविणे. ४) माती व दगडाचे नमुने जमविणे.
- ५४) कार्यकारणभाव समजण्यासाठी भौतिक परिसरातील खालील पैकी कोणती घटना उपयोगी पडेल?
 १) ओल्या फांद्या उन्हात ठेवणे. २) सूर्योदयाचे मुक्त चित्र काढणे.
 ३) ता-यांचे निरीक्षण करणे. ४) उत्सवाचे वर्णन करणे.
- ५५) विद्यार्थी कोणत्या दिशेला काय आहे हे सांगतो यातून कोणती क्षमता दिसते ?
 १) निरीक्षण २) निवेदन ३) अनुमान ४) निष्कर्ष
- ५६) विद्यार्थी वर्गातील व शाळेतील समारंभात उत्साहाने सहभागी होतो यावरून त्यात कोणती क्षमता रुजली ?
 १) सहकार्य २) स्वावलंबन ३) संग्रह ४) चर्चा
- ५७) माती व दगडाचे नमुने जमविणे यातून कोणती क्षमता दिसून येते ?
 १) ज्ञान २) वर्गीकरण ३) संग्रह ४) निरीक्षण
- ५८) राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाला अनुसरून अभ्यासक्रमात ___ हा विषय समाविष्ट करण्यात आला.
 १) पर्यावरण २) परिसराभ्यास ३) भूगोल ४) इतिहास
- ५९) बालकांच्या क्षमता संवर्धनासाठी खालीलपैकी कोणती गोष्ट उपयुक्त नाही ?
 १) परिसरातील घटकांची रचना. २) त्यात होणारे बदल.
 ३) घटकांचे नमुने. ४) वातावरणाची माहिती.

६०) खाली 'अ' गटात क्षमता आणि 'ब' गटात त्या साध्य करावयाचे उपक्रम दिले आहेत. क्षमता व उपक्रम यांच्या जोड्या लावलेले चार पर्याय त्याखाली दिले आहेत. अचूक पर्याय कोणता ?

'अ' गट

१. मापन
२. नकाशा काढणे
३. सहकार्य
४. संग्रह करणे

१) १-c , २-d , ३-b , ४-a

३) १-e , २-a , ३-b , ४-d

'ब' गट

- a) बियांचा संग्रह.
- b) वर्गातील समारंभात सहभाग.
- c) वर्गातील मुलांची संख्या मोजणे.
- d) प्रमाण न वापरता नकाशा काढणे.
- e) बागेतील झाडांना पाणी घालणे.

२) १-d , २-e , ३-a , ४-c

४) १-d , २-a , ३-e , ४-b

६१) खाली 'अ' गटात कुटूंब व घर या क्षेत्राशी संबंधीत क्षमता आणि 'ब' गटात त्या क्षमता साध्य करावयाचे उपक्रम दिले आहेत. क्षमता व उपक्रम यांच्या जोड्या लावलेले चार पर्याय दिले आहेत. अचूक पर्याय निवडा.

'अ' गट

१. अक्षर ओळख
२. तुलना
३. शब्दसंग्रह
४. आत्मीयता
५. सौंदर्याभिरुची

१) १-f, २-e, ३-d, ४-c, ५-a

३) १-b, २-a, ३-d, ४-c, ५-e

'ब' गट

- a) लहानमोठा असा क्रम लावणे.
- b) घराची सजावट करणे.
- c) शेजा-यांची नावे सांगणे.
- d) नाती सांगणे.
- e) नावाच्या लिहिलेल्या पाट्या वाचणे.
- f) घराची अप्रमाणीत आकृती काढणे.

२) १-e, २-a, ३-d, ४-cc, ५-b

४) १-c, २-d, ३-f, ४-e, ५-a

६२) खाली 'आपले शरीर' या क्षेत्राशी संबंधीत क्षमता 'अ' गटात दिलेल्या आहेत त्या साध्य करावयाचे उपक्रम 'ब' गटात दिलेले आहेत. त्याखाली जोड्या लावलेले चार पर्याय आहेत अचूक पर्याय निवडा.

'अ' गट

१. निरीक्षण
२. निवेदन
३. स्वच्छता
४. आरोग्यविषयक सवयी

१) १-d, २-b, ३-a, ४-c

३) १-c, २-b, ३-a, ४-e

'ब' गट

- a) स्वच्छता व अस्वच्छता यातील फरक दाखवणे.
- b) पायाच्या पुढे-मागे हालचाली.
- c) स्वच्छतेचे विविध उपाय.
- d) अवयव दाखवून त्याची नावे सांगणे.
- e) श्वास रोखणे.

२) १-e, २-d, ३-c, ४-b

४) १-b, २-e, ३-c, ४-a

६३) खाली 'आपले गाव' या क्षेत्राशी संबंधीत क्षमता 'अ' गटात दिलेल्या असून त्या साध्य करावयाचे उपक्रम 'ब' गटात दिलेले आहेत. दिलेल्या पर्यायापैकी अचूक पर्याय निवडा.

'अ' गट

१. व्यवसाय ओळख
२. माहिती
३. चर्चा
४. कार्यकारणभाव

प्रज्ञा प्रकाशन, नाशिक

अध्यापक : १ - ५ वी साठी

Page 293

- १) १-e, २-d, ३-e, ४-a
२) १-d, २-a, ३-c, ४-e
- ३) १-a, २-e, ३-d, ४-b
४) १-d, २-c, ३-a, ४-b
- ६४) वेदनेला अर्थ प्राप्त होतो तेव्हा तिला _____ म्हणतात.
१) संवेदना २) अवबोध ३) संबोध ४) क्षमता
- ६५) संवेदनेला अर्थ प्राप्त होतो तेव्हा तिला _____ म्हणतात.
१) संबोध २) क्षमता ३) अवबोध ४) संवेदना
- ६६) अवबोधांचे सामान्यीकरण होऊन _____ तयार होतात.
१) संबोध २) संवेदना ३) क्षमता ४) अवबोध
- ६७) भूगोलाचे अभ्यासक्रमातील स्थान सर्व विषयात _____ आहे.
१) उच्च २) कनिष्ठ ३) श्रेष्ठ ४) मध्यवर्ती
- ६८) अनुभवातून हळूहळू संबोधाचा _____ होतो.
१) अभ्यास २) विकास ३) अवबोध ४) संवेदना
- ६९) उच्च माध्यमिक स्तरावर भूगोलाचा समावेश _____ शास्त्रात केला आहे.
१) राजकिय २) सामाजिक ३) नैतिक ४) भौतिक
- ७०) 'सप्ताह' हा संबोध _____ संबोधाचे उदाहरण आहे.
१) स्थलवाच २) कालवाचक ३) परिणामवाचक ४) व्यक्तिवाचक
- ७१) भूगोलात मानवी समाजाच्या _____ अभ्यास केला जातो.
१) समस्यांचा २) अडी-अडचणीचा ३) क्रिया-प्रतिक्रिया ४) क्षमतांचा
- ७२) पृथ्वीचे स्वतःभोवती म्हणजेच आसाभोवती फिरणे यालाच _____ म्हणतात.
१) परिवलन २) परिभ्रमण ३) काक्षागती ४) दैनिकगती
- ७३) पृथ्वीची घनगोलाच्या आकारातील प्रतिकृती म्हणजेच _____ होय.
१) नकाशा २) आलेख ३) पृथ्वीगोल ४) तैलचित्र
- ७४) मूळ रेखावृत्त हे _____ शहराजवळून जाते.
१) ग्रीनिच २) जिनेव्हा ३) पॅरिस ४) मास्को
- ७५) प्रकाशवृत्त हे एक _____ वृत्त आहे.
१) मूळ २) मुख्य ३) मध्य ४) बृहद्
- ७६) पृथ्वीचे प्रकाशित व अप्रकाशित असे समान दोन भाग करणारे वृत्त _____ हे होय.
१) प्रकाशवृत्त २) मकरवृत्त ३) कर्कवृत्त ४) विषुववृत्त
- ७७) भारताची प्रमाणवेळ _____ ह्या रेखावृत्तावरून ठरवली जाते.
१) ९२½ २) ८२½ ३) 66½ ४) २३½
- ७८) नदीच्या मुख्य प्रवाहाचे त्रिभुज प्रदेशात अनेक स्वतंत्र्य उपप्रवाह बनतात त्यांना _____ म्हणतात.
१) उपनद्या २) खाडी ३) त्रिभुजप्रदेश ४) वितरिका
- ७९) हवेतील बाष्पाचे द्रव किंवा घन स्वरूपात रुपांतर होण्याच्या क्रियेला _____ म्हणतात.
१) बाष्पीभवन २) पर्जन्यवृष्टी ३) सांद्रीभवन ४) आर्द्रता
- ८०) पर्यावरणातील निर्जीव घटकांना _____ घटक असे म्हणतात.
१) भौतिक २) जैविक ३) रासायनिक ४) अजैविक
- ८१) एखाद्या ठिकाणाचे विषुववृत्तापासूनचे अंशात्मक अंतर म्हणजेच _____ होय.
१) रेखांश २) अक्षांश ३) रेखावृत्त ४) कर्कवृत्त
- ८२) पृथ्वीच्या आसाभोवती फिरण्याच्या गतीला _____ गती असे म्हणतात.
१) दैनिक गती २) वार्षिक गती ३) अक्षीय गती ४) स्थानिक गती

- ८३) पृथ्वीच्या सूर्याभोवती फिरण्याच्या गतीला _____ गती असे म्हणतात.
 १) अक्षीय गती २) दैनिक गती ३) स्थानिक गती ४) कक्षीय गती
- ८४) पर्यावरणातील सजीव घटकांना _____ असे म्हणतात.
 १) जैविक २) भौतिक ३) अजैविक ४) रासायनिक
- ८५) सागरी किना-यावर वाळूचे दांड किंवा बेट तयार होऊन सागरजलाचा साठा निर्माण होतो त्यास _____ म्हणतात.
 १) खाडी २) पुळण ३) खाजण सरोवर ४) वितरिका
- ८६) जीवसृष्टीचे अस्तित्व असलेल्या पृथ्वीवरील भागास _____ म्हणतात.
 १) पर्यावरण २) जीवावरण ३) वातावरण ४) जलावरण
- ८७) वातावरणाच्या _____ या थरात तापमान उंचीनुसार बदलत नाही.
 १) दलांबर २) तपांबर ३) तापस्तब्धी ४) स्थितांबर
- ८८) जे सजीव इतर जीवांवर जगतात त्यांना _____ म्हणतात.
 १) परजीवी २) स्वयंपोषी ३) चलसजीव ४) अचलसजीव
- ८९) अन्नासाठी व पोषणासाठी इतरांवर अवलंबून असलेल्या सजीवांना _____ म्हणतात.
 १) स्वयंपोषी २) परपोषी ३) परजीवी ४) चलसजीव
- ९०) खाडी म्हणजे _____ च्या मुखाकडील प्रवाह.
 १) नदीच्या २) सागराच्या ३) उपसागराच्या ४) जलाशयाच्या
- ९१) महाराष्ट्रात इयत्ता १ ली व २ री साठी भूगोल विषय स्वतंत्र नसून त्याचा अंतर्भाव _____ यात केला आहे.
 १) पर्यावरण २) अर्थशास्त्र ३) परिसर अभ्यास ४) समाजशास्त्र
- ९२) 'सामान्य भूगोल व आपला जिल्हा' या नावाचे पाठ्यपुस्तक इयत्ता _____ मान्य केले आहे.
 १) पहिलीला २) दुसरीला ३) तिसरीला ४) चौथीला
- ९३) इयत्ता ४ थी मध्ये _____ या शीर्षकाखाली पाठ्यपुस्तकाची रचना केली आहे.
 १) जिल्ह्याचा भूगोल २) महाराष्ट्राचा भूगोल ३) भारताचा भूगोल ४) जगाचा भूगोल
- ९४) इयत्ता ५ वी मध्ये _____ या शीर्षकाखाली पाठ्यपुस्तकाची रचना केली आहे.
 १) जगाचा भूगोल २) भारताचा भूगोल ३) महाराष्ट्राचा भूगोल ४) जिल्ह्याचा भूगोल
- ९५) खालीलपैकी कोणत्या गोष्टीवर भौगोलिक परिस्थितीचा परिणाम होत नाही ?
 १) रंग २) उंची ३) आकारमान ४) वय
- ९६) खालीलपैकी कोणते संकट मानवाला थांबवणे शक्य होत नाही.
 १) युद्ध २) वीज कोसळणे ३) जातीय दंगली ४) प्रांतिक वाद
- ९७) भूगोल हे एक सामाजिक शास्त्र आहे कारण ?
 १) भूगोलात मानवी समाजाच्या क्रिया-प्रतिक्रियांचा अभ्यास केला जातो.
 २) भूगोलात पर्यावरणाचा अभ्यास केला जातो.
 ३) भूगोलात अर्थशास्त्राचा अभ्यास केला जातो.
 ४) भूगोलात प्रदेशांचा अभ्यास केला जातो.
- ९८) भूगोल हा शिक्षणाची समाजाभिमुखता वाढवतो कारण ?
 १) भूगोल शिक्षणातून सामाजिक ज्ञान मिळते.
 २) भूगोलातून अनिष्ट प्रथा, परंपरा लोकसंख्यावाढ यांची जोपासना होते.
 ३) भूगोलातून चांगले संस्कार, चांगल्या चालीरिती, चांगले विचार जोपासले जातात.
 ४) भूगोल शिक्षणातून प्रांतिक वाद जोपासला जातो.

- १९) खालीलपैकी संबोधाचा गुणधर्म कोणता ?
 १) सामान्यपणे संबोध म्हणजे एखादा शब्द किंवा शब्दसमूह असतो.
 २) संबोध म्हणजे चित्रकृती होय.
 ३) संबोध म्हणजे प्रतिकृती असते. ४) संबोध म्हणजे एखादी विशिष्ट आकृती असते.
- १००) इयत्ता तिसरीच्या भूगोल विषयासाठी नेमलेल्या पाठ्यपुस्तकाचे नाव काय ?
 १) महाराष्ट्राचा भूगोल २) प्रादेशिक भूगोल
 ३) मानवी भूगोल ४) सामान्य भूगोल व आपला जिल्हा
- १०१) अवबोध म्हणजे काय ?
 १) ज्याच्या विषयी काहीच कळत नाही अशी माहिती. २) ज्ञानाला जेव्हा अर्थ प्राप्त होतो.
 ३) एक सर्व सामान्य कल्पना ४) एखादा बाह्य चेतक
- १०२) जगाचा नकाशा तयार करण्याचा प्रयत्न प्रथम कोणी केला ?
 १) टालेमीने २) जेन्स बेकरने ३) पार्नहम डिगोरीने ४) स्मिथने
- १०३) 'महिना', 'वर्ष', 'शतके' हे संबोध कोणत्या प्रकारचे आहेत ?
 १) संख्यात्मक संबोध २) व्यक्तीवाचक संबोध
 ३) कालवाचक संबोध ४) वर्गविशिष्ट संबोध
- १०४) व्यक्तीविशिष्ट संबोध खालीलपैकी कोणते ?
 १) पशू, पक्षी, वनस्पती. २) हित, तीर्थक्षेत्र, स्वातंत्र्य.
 ३) उंच, ठेगणा, लांब. ४) विध्यार्थी, शिक्षक, पालक.
- १०५) पाच, दहा, हजार, लक्ष हे कोणत्या प्रकारचे संबोध आहेत ?
 १) संख्यात्मक संबोध. २) संबंधवाचक संबोध.
 ३) कालवाचक संबोध. ४) गुणधर्मविशिष्ट संबोध.
- १०६) वर्गविशिष्ट संबोध खालीलपैकी कोणते आहेत ?
 १) महिना, वर्ष, शतक. २) दहा, पंधरा, वीस.
 ३) पशू, पक्षी, वनस्पती. ४) उंच, ठेंगू, लांब.
- १०७) खालीलपैकी संबंधवाचक संबोध कोणता ते ओळखा ?
 १) विध्यार्थी, शिक्षक, पालक २) प्राणी, पक्षी, झाड
 ३) उंच, ठेंगणा, अरुंद ४) पर्वत, पठारे, नद्या
- १०८) खालीलपैकी गुणधर्म विशिष्ट संबोध कोणता हे ओळखा.
 १) तारे, ग्रह, उपग्रह २) मैदान, पर्वत, पठारे
 ३) स्वातंत्र्य, हित, तीर्थक्षेत्र ४) वनस्पती, प्राणी, पक्षी
- १०९) आशय युक्त अध्यापनातील महत्वाचा घटक खालीलपैकी कोणता ?
 १) विषयांची संरक्षना २) प्रस्तावना ३) चित्रांचा वापर ४) प्रश्नांची उत्तर
- ११०) आशययुक्त अध्यापनात खालील पैकी कोणत्या घटकाला महत्त्व दिलेले आहे ?
 १) ज्ञानाला २) माहितीला ३) पाठांतराला ४) सर्वांगीण विकास
- १११) संरचनेची व्याख्या कोणती ?
 १) प्रत्येक विषयांच्या शाखा-उपशाखा, घटक-उपघटकांची स्वतंत्र मांडणी
 २) प्रत्येक विषयाची जास्तीत जास्त माहिती
 ३) प्रत्येक शाखेची, विषयाशी रचना ४) कालक्रमानुसार विषयांची मांडणी
- ११२) आशययुक्त अध्यापनाची पहिली पायरी कोणती ?
 १) विषय जाणून घेणे २) उद्दिष्टे निश्चित करणे
 ३) संरचना जाणून घेणे ४) अध्यापन सूत्रे माहिती होणे

- ११३) भूगोलाच्या सध्याच्या पाठ्यक्रमात किती शाखांचा समावेश केलेला आहे ?
 १) चार २) चौदा ३) तीस ४) पन्नास
- ११४) सध्याच्या भूगोलाच्या पाठ्यक्रमात खालील पैकी कोणत्या शाखेचा समावेश नाही ?
 १) प्राकृतिक भूगोल २) प्रादेशिक भूगोल ३) प्रादेशिक भूगोल ४) वस्ती भूगोल
- ११५) आपल्या सध्याच्या भूगोलाच्या पाठ्यक्रमाची मांडणी कोणत्या पद्धतीची आहे ?
 १) समकेंद्री २) रेषीय ३) शंखाकृती ४) वलयांकित
- ११६) भूगोलाच्या पाठ्यक्रम मांडणीच्या पद्धतीत खालीलपैकी कोणती पद्धत समाविष्ट नाही ?
 १) रेषीय २) वलयांकित ३) समकेंद्री ४) कालक्रमानुसार
- ११७) अभ्यासक्रमात कोणत्या गोष्टीचा समावेश होतो ?
 १) उद्दिष्टे, पाठ्यांश, पद्धती, मूल्यमापन २) पाठ्यपुस्तक, संदर्भ पुस्तके
 ३) अध्यापनाची साधने ४) वर्तमानपत्रे व पुरवणी वाचन
- ११८) अभ्यासक्रमाचा महत्त्वाचा गुणधर्म कोणता ?
 १) काठिण्यपातळी २) लवचिकता ३) गतिशीलता ४) सापेक्षता
- ११९) पाठ्यक्रम म्हणजे काय ?
 १) पाठ्यपुस्तकातील अनुक्रमणिका
 २) पाठ्यपुस्तकातील आशय
 ३) पाठ्यपुस्तकातील प्रकरणे
 ४) अभ्यासक्रमातील विषयाची उद्दिष्टांच्या प्राप्तीचा आराखडा
- १२०) खालीलपैकी कोणत्या गाभा घटकाचा समावेश भूगोल विषयात नाही ?
 १) वैज्ञानिक दृष्टिकोनाचा परिषोष २) पर्यावरण संरक्षण
 ३) संविधानात्मक जबाबदा-या ४) छोट्या कुटुंब प्रमाणकांचे पालन
- १२१) खालीलपैकी भूगोल विषयांचे वैशिष्ट्ये कोणते ?
 १) गतिमानता २) सापेक्षता ३) निरपेक्षता ४) वस्तुनिष्ठता
- १२२) अभ्यासक्रमाची चिकित्सा करतांना प्रथम कोणत्या उद्दिष्टांचा विचार करावा लागतो ?
 १) अध्यापनाची २) शिक्षणाची ३) विषयांची ४) पाठ्यक्रमाची
- १२३) भूगोलाच्या पाठ्यक्रम रचनेच्या किती पद्धती आहेत ?
 १) दोन २) तीन ३) चार ४) पाच
- १२४) घटक पद्धती म्हणजे काय ?
 १) घटक नियोजन पद्धती २) घटकानुसार केलेले नियोजन
 ३) घटकानुसार पाठ्यक्रमाची केलेली रचना
 ४) प्रादेशिक व समकेंद्र या दोन पाठ्यक्रम पद्धतींचा समन्वय
- १२५) सर्व वर्गांच्या व प्रत्येक विषयाच्या पाठ्यक्रमास _____ शासनाची मंजूरी घ्यावी लागते.
 १) केंद्र २) स्थानिक ३) प्रादेशिक ४) महाराष्ट्र
- १२६) भूगोल विषयाचा पाठ्यक्रम तयार करण्यासाठी _____ मार्फत समिती नेमली.
 १) एस.सी.ई.आर.टी. २) एन.सी.ई.आर.टी. ३) एन.सी.टी.ई. ४) डाएट.
- १२७) पाठ्यक्रम कसा तयार केला जातो ?
 १) विद्यार्थ्यांच्या वयाला अनुरूप २) विद्यार्थ्यांच्या क्षमतेनुसार
 ३) अभ्यासक्रमानुसार ४) अनुक्रमणिकेनुसार
- १२८) पाठ्यक्रम कोणामार्फत तयार केला जातो ?
 १) महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षक परिषद, पुणे.
 २) जिल्हा शिक्षक प्रशिक्षण संस्था. ३) बालभारती. ४) पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ.

- १२९) पुढीलपैकी पाठ्यपुस्तकाची व्याख्या कोणती ?
 १) पाठ्यपुस्तक म्हणजे विद्यार्थ्यांचा मार्गदर्शक २) पाठ्यपुस्तक म्हणजे पास होण्याचे साधन
 ३) अभ्यासाच्या विषयाचे प्रमाणित पुस्तक म्हणजे पाठ्यपुस्तक
 ४) उद्दिष्टे साध्य करण्याचे महत्त्वाचे साधन
- १३०) भूगोलाच्या पाठ्यपुस्तकातील माहिती कशी असावी ?
 १) अचूक व विवाद २) समजेल अशी ३) आकलन सुलभ ४) क्षमतेनुसार
- १३१) आधुनिक पाठ्यपुस्तकांचा जनक _____ हा होय.
 १) जान डाल्टन २) पेस्टालाजी ३) किलपट्रीक ४) जान डूई
- १३२) पाठ्यपुस्तकाचे बाह्यरंग _____ असावे.
 १) सुबक २) आकर्षक ३) चांगले ४) भक्कम
- १३३) पाठ्यपुस्तकातील घटकांच्या मर्यादा _____ निश्चित केल्या असतात.
 १) वयानुसार २) इयत्तेनुसार ३) क्षमतेनुसार ४) पात्रतेनुसार
- १३४) १९८६ च्या शैक्षणिक धोरणानुसार एकूण गाभा घटक किती ?
 १) दहा २) पंधरा ३) वीस ४) बावीस
- १३५) पुढील पैकी अचूक विधान कोणते ?
 १) पाठ्यपुस्तक फक्त विद्यार्थ्यांनाच उपयुक्त असते.
 २) पाठ्यपुस्तक फक्त शिक्षकांसाठीच असते.
 ३) पाठ्यपुस्तक हे विद्यार्थी, पालक, शिक्षक यांना उपयुक्त असते.
 ४) पाठ्यपुस्तक पालकांना अजिबात उपयोगी नसते.
- १३६) अभ्यासक्रम दर _____ वर्षांनी बदलतो.
 १) पाच २) दहा ३) बारा ४) पंधरा
- १३७) इ. ३ री व ४ थी च्या अभ्यासक्रमात खालीलपैकी कोणती गोष्ट अपेक्षित आहे ?
 १) प्राकृतिक भूगोलाच्या संकल्पना पक्क्या करणे.
 २) भौगोलिक घटकांचा अर्थ लावण्यास मदत करणे.
 ३) नवनवीन शोधांची माहिती मिळवणे.
 ४) ज्ञानाची कक्षा रुंदावणे.
- १३८) पुढीलपैकी चांगल्या पाठ्यपुस्तकाचा निकष कोणता ?
 १) भरपूर चित्रे असावीत.
 २) किंमत मुलांना व पालकांना परवडणारी असावी.
 ३) स्वयं अध्ययनास उपयुक्त असावे.
 ४) त्यात भरपूर माहिती असावी.
- १३९) पाठ्यपुस्तकांचे विश्लेषण करतांना खालीलपैकी कोणता घटक पाठ्यक्रमाशी संबंधित नाही ?
 १) बांधणी २) घटकांची मांडणी ३) उद्दिष्टपूर्ती ४) अध्यापन सूत्रे
- १४०) पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करतांना खालीलपैकी कोणता घटक अंतरंगाशी संबंधित आहे ?
 १) आकार २) मुखपृष्ठ ३) किंमत ४) स्वाध्याय
- १४१) पाठ्यपुस्तकाचे विश्लेषण करतांना खालीलपैकी कोणता घटक बहिरंगाशी संबंधित आहे ?
 १) भाषा २) आकृत्या व नकाशे ३) परिशिष्ट ४) मुख्यपृष्ठ
- १४२) पाठ्यपुस्तक _____ आधारित असते.
 १) अनुक्रमणिकेवर २) अभ्यासक्रमावर ३) क्षमतेवर ४) पाठ्यक्रमावर
- १४३) क्रिडेला शिक्षण पद्धतीत महत्त्वाचे स्थान देणारा शिक्षणतज्ञ _____ हा होय.
 १) जान ड्युई २) फ्रोबेल ३) साक्रेटिस ४) किलपट्रीक

- १४४) 'Play Way' या संज्ञेचा वापर करणारा पहिला शिक्षणशास्त्रज्ञ कोण ?
 १) फ्रोबेल २) काडवेल कुक ३) जेम्स ड्रीव्हर ४) स्पेन्सर
- १४५) कोणत्याही शाखाच्या अभ्यासाची पहिली पायरी _____ असते.
 १) अनुभव २) प्रयोग ३) निरीक्षण ४) अनुमान
- १४६) भूगोल अध्यापनाची आदर्श पद्धती कोणती ?
 १) क्रीडन २) प्रकल्प ३) निरीक्षण ४) सहल
- १४७) किलपट्टिक हा _____ पद्धतीचा जनक होय.
 १) निरीक्षण २) क्रीडन ३) प्रकल्प ४) प्रवास
- १४८) पुढीलपैकी निर्मिती प्रधान प्रकल्प कोणता ?
 १) नकाशा संच करणे. २) काव्यवाचन करणे.
 ३) अभिनय करणे. ४) वैचारिक समस्येची चर्चा.
- १४९) पुढीलपैकी आस्वादात्मक प्रकल्पाचे उद्दिष्ट कोणते ?
 १) वस्तूची निर्मिती करणे २) मंथन करणे ३) आनंद घेणे ४) कौशल्य प्राप्त करणे
- १५०) प्रकल्प पद्धतीत _____ भूमिका महत्त्वाची असते.
 १) विद्यार्थ्यांची २) निरीक्षकांची ३) पर्यवेक्षकांची ४) शिक्षकांची
- १५१) विशिष्ट हेतू साधण्यासाठी केलेली कृती म्हणजे _____ होय.
 १) निरीक्षण २) गणन ३) प्रकल्प ४) अनुमान
- १५२) हवामानानुसार जगाचे विभाग _____ यांनी पाडले.
 १) व्हर्बर्टसन २) बुआरव ३) लेजर ४) कुक
- १५३) क्रिडन पद्धतीचा वापर प्रामुख्याने इयत्ता _____ ते _____ साठी होतो.
 १) पहिली-दुसरी २) तिसरी-चौथी ३) पाचवी-सहावी ४) पाचवी-आठवी
- १५४) प्रवास पद्धती म्हणजे प्रत्यक्ष प्रवास नसून शाळेतच _____ पद्धतीने केलेला प्रवास.
 १) नैसर्गिक २) सहल ३) प्रकल्प ४) काल्पनिक
- १५५) मानवी जीवनातील नैसर्गिक _____ संबंध समजावून घेण्यासाठी नैसर्गिक विभाग पद्धती उपयुक्त ठरते.
 १) कार्यकारण २) परस्पर ३) साहचर्य ४) रंजक
- १५६) पुढे दिलेल्या साधनांपैकी भूगोल अध्यापनाची साधने म्हणून उपयोगी पडणारे साधन कोणते ?
 १) तापमापक २) वायुभारमापक ३) होकायंत्र ४) स्तंभालेख
- १५७) पुढे दिलेल्या साधनामध्ये नकाशा या प्रकारात न बसणारे साधन कोणते ?
 १) पृथ्वीगोल २) भिक्तीनकाशे ३) चित्रलेख ४) उठावाचे नकाशे
- १५८) खाली दिलेल्या शैक्षणिक साधनापैकी एक साधन कोणते ?
 १) ग्रामोफोन २) रेडिओ ३) फळा ४) टेपरेकार्डर
- १५९) खाली दिलेल्या शैक्षणिक साधनापैकी प्रक्षेपित एक साधन कोणते ?
 १) प्लनेलबोर्ड २) आकृत्या ३) ओव्हर हेड प्रोजेक्टर ४) फळा
- १६०) पुढे दिलेल्या शैक्षणिक साधनापैकी अप्रक्षेपित एक साधन कोणते ?
 १) कालफलक २) चित्रदीप ३) ओपिडायस्कॉप ४) ओव्हर हेड प्रोजेक्टर
- १६१) पुढे दिलेल्या शैक्षणिक साधनापैकी श्रवण साधन कोणते ?
 १) फळा २) तक्ता ३) नकाशा ४) मेगाफोन
- १६२) पुढे दिलेल्या शैक्षणिक साधनापैकी एक श्रवण साधन कोणते ?
 १) ओव्हर हेड प्रोजेक्टर २) टेपरेकार्डर ३) संगणक ४) आलेक

- १६३) नकाशा वाचनाच्या पाय-या मध्ये खालीलपैकी कोणत्या गोष्टीचा समावेश होत नाही.
 १) नकाशाचे वाचन
 २) नकाशा भरणे
 ३) नकाशाचा अर्थ लावणे
 ४) नकाशा काढणे
- १६४) समुद्रसपाटीपाशी पा-याच्या स्तंभाची उंची _____ से.मी. असते.
 १) ७०
 २) ७२
 ३) ७४
 ४) ७५
- १६५) भूकंपदर्शक कशाला म्हणतात ?
 १) भूकंप दाखवणा-या यंत्राला.
 २) भूकंपाची तीव्रता मोजणा-या यंत्राला.
 ३) भूकंपाची कारणे दाखवणा-या यंत्राला.
 ४) भूकंपाच्या पूर्वसूचना देणा-या यंत्राला.
- १६६) प्रत्यक्ष अनुभवांतर _____ हे एक शिक्षणाचे प्रभावी माध्यम मानले जाते.
 १) नाटक
 २) सिनेमा
 ३) रेडीओ
 ४) टेपरेकार्डर
- १६७) प्रतिकृती म्हणजे काय ?
 १) मूळ कृती, आकृतीची हुबेहूब नक्कल
 २) एखाद्या गोष्टीचे प्रतिबिंब
 ३) दोन वस्तूतील सारखेपणा
 ४) दोन आकृत्यामधील एकरूपता
- १६८) वार्षिक नियोजन करतांना सर्वप्रथम _____ अभ्यास करावा लागतो.
 १) उद्दिष्टांच्या
 २) वेळेचा
 ३) पाठ्यक्रमांचा
 ४) वर्गाचा
- १६९) घटक म्हणजे काय ?
 १) एकजिनसी पाठ्यांश
 २) अनुक्रमणिकेतील एक धडा
 ३) प्रकरणातील एक परिच्छेद
 ४) पाठ्यपुस्तकातील एक विभाग
- १७०) खालीलपैकी 'घटक' या संकल्पनेला लागू पडणारे वैशिष्ट्य कोणते ?
 १) एकजिनसीपणा
 २) अध्यापन
 ३) वाचन
 ४) माहिती
- १७१) खालीलपैकी 'घटक' या संबोधाला योग्य नसणारे विधान कोणते ?
 १) घटकांची उद्दिष्टे समान असतात.
 २) समान अध्यायन अनुभव
 ३) एकजिनशी पाठ्यांश
 ४) घटक म्हणजे एक धडा
- १७२) अध्ययन अध्यापनाच्या अंतरक्रियेचे शिक्षकाचे _____ म्हणजे पाठनियोजन.
 १) नियोजन
 २) शिकवणे
 ३) मानचित्र
 ४) संकल्पचित्र
- १७३) नियोजन म्हणजे अध्यापनाच्या _____ विचार होय.
 १) पूर्व
 २) नंतरचा
 ३) आधीचा
 ४) वेळेचा
- १७४) अप्रत्यक्ष अनुभव देणा-या शैक्षणिक साधनांना _____ शैक्षणिक साधने महातात.
 १) श्राव्य
 २) दृक-श्राव्य
 ३) अध्ययनाची
 ४) अध्यापनाची
- १७५) एखाद्या घटकाची प्रगती किंवा अधोगती दाखविणारी रेखात्मक आकृती म्हणजे _____ होय.
 १) प्रतिकृती
 २) कलाकृती
 ३) आलेख
 ४) तक्ता
- १७६) राज्याची सीमा समजण्यासाठी _____ नकाशा वापरतात.
 १) प्राकृतिक
 २) स्थानिक
 ३) राजकिय
 ४) स्वाभाविक
- १७७) भूकंपाची तीव्रता _____ स्केल मध्ये मोजली जाते.
 १) रिश्टर
 २) अंश
 ३) सेल्सिअस
 ४) फॅरनहित
- १७८) खालीलपैकी कोणते विधान अचूक आहे ?
 १) शाळेमध्ये भूगोल कक्षाची आवश्यकता नाही.
 २) सहल पद्धतीत काल्पनिक प्रवास केला जातो.
 ३) प्रवास पद्धतीत काल्पनिक प्रवास केला जातो.
 ४) आर्द्रता मापकाने ताप मोजता येते.

- १७९) नकाशासंग्रह कशाला म्हणतात ?
 १) अनेक नकाशांच्या संग्रह असलेले पुस्तक. २) नकाशा काढण्यास मार्गदर्शन पुस्तक.
 ३) नकाशांची माहिती देणारे पुस्तक. ४) नकाशा कसा वाचवा हे सांगणारे पुस्तक.
- १८०) वर्गात वापरण्यासाठी पृथ्वीचा गोल केवढा असावा ?
 १) ४५ से.मी. व्यासाचा २) ५० से.मी. व्यासाचा
 ३) ५२ से.मी. व्यासाचा ४) ५५ से.मी. व्यासाचा
- १८१) खालील कोणते विधान चुकीचे / अयोग्य आहे ?
 १) उठावाचा नकाशा सपाट पृष्ठभागावर काढलेला असतो.
 २) नकाशामुळे विद्यार्थ्यांचे अवधान खेचून घेता येते.
 ३) शाब्दिक वर्णनापेक्षा प्रभावीपणे माहिती मिळते
 ४) निरीक्षणाची सवय अजिबात विकसित होत नाही.
- १८२) खालीलपैकी कोणता राजकिय नकाशाचा प्रकार होऊ शकत नाही ?
 १) देशाच्या सीमा दर्शक २) हवामान दर्शक
 ३) प्रमुख शहरे व राजधान्या दर्शक ४) घटक राज्ये व राजधान्य दर्शक
- १८३) 'माणसाचा मानव बनवले म्हणजे शिक्षण होय' हे विचार खालील पैकी कोणाचे आहे ?
 १) रविंद्रनाथ टागोर २) महात्मा गांधी ३) विवेकानंद ४) शाहू महाराज
- १८४) भूगोल विषय शिकवणारा शिक्षक भूगोल विषयाचा _____ असाला पाहिजे.
 १) ज्ञानी २) तज्ञ ३) पदवीधर ४) अभ्यासक
- १८५) भूगोल शिक्षकाला भूगोलाचे ज्ञान अद्यावत ठेवण्याचा _____ हवा.
 १) हव्यास २) छंद ३) ओघ ४) हेवा
- १८६) शिक्षक संघटना का निर्माण झाल्या ?
 १) शिक्षण क्षेत्रातील समस्या सोडवणे व शैक्षणिक उंची वाढविण्यासाठी.
 २) शिक्षकांचे प्रश्न सोडवण्यासाठी.
 ३) भूगोल विषयातील माहिती मिळविण्यासाठी.
 ४) शिक्षणाची गुणवत्ता वाढविण्यासाठी.
- १८७) भूगोल शिक्षकाची गुणवत्ता वाढविण्यासाठी खालील पैकी कोणता उपक्रम योग्य आहे ?
 १) प्रशिक्षण २) वाचन ३) प्रकल्प ४) मार्गदर्शन
- १८८) खालीलपैकी भूगोल शिक्षक संघटनेचे कार्य कोणते ?
 १) अध्यापनपुस्तिका, नकाशा, आराखडेवह्या तयार करणे.
 २) भूगोल विषयाचे घटक नियोजन करणे
 ३) भूगोलाचे अध्यापन कसे करावे याचे मार्गदर्शन करणे
 ४) भौगोलिक साहित्य तयार करणे
- १८९) प्रत्येक तासिकेत होणा-या अध्यापनाचा पूर्व विचार म्हणजे _____ नियोजन होय ?
 १) वार्षिक २) घटक ३) साप्ताहिक ४) पाठ
- १९०) चाचणीचे नियोजन करीत असतांना _____ तक्ता करणे आवश्यक आहे.
 १) संविधान २) आकत्यांचा ३) शळांचा ४) वर्गीकरण
- १९१) पाठाच्या पाय-या _____ पंचपदीनुसार ठरविल्या जातात.
 १) हर्बाटच्या २) हुमच्या ३) अलन हुमच्या ४) किलपट्टीकच्या
- १९२) खालीलपैकी पाठाची पायरी नसलेला पर्याय कोणता ?
 १) प्रस्तावना २) विषय विवेचन ३) मूल्यमापन ४) घटक नियोजन

- १९३) खालीलपैकी कोणती गोष्ट घटक नियोजनाशी संबंधित नाही ?
 १) पाठ्यमुद्दे २) शैक्षणिक साधने ३) संकलन ४) मूल्यमापन
- १९४) कोणत्याही कामाची यशस्विता ही _____ अवलंबून असतो.
 १) नियोजन २) कार्य नाही ३) मूल्यमापन ४) कृतीवर
- १९५) सतत होणारे मूल्यमापन म्हणजे _____ मूल्यमापन होय.
 १) सर्वकष २) सातत्यपूर्ण ३) सतत ४) कायम
- १९६) कालिक चाचणी कशाला म्हणतात ?
 १) ठराविक काळाने, नियमित होणा-या चाचणी २) घटक चाचणी
 ३) दर आठवड्यात होणा-या ४) तीन महिन्यांनी होणा-या
- १९७) संविधान तक्त्यास _____ असेही म्हणतात ?
 १) अंदाजपत्रक २) त्रिमितीपत्रक ३) संकल्पपत्रक ४) निकालपत्रक
- १९८) खाली दिलेल्या मूल्यमापन साधनापैकी संख्यात्मक मापन करणारे साधन कोणते ?
 १) प्रासंगिक नोंद २) मुलाखत ३) तोंडीपरीक्षा ४) पडताळासूची
- १९९) खाली दिलेल्या मूल्यमापन साधनापैकी गुणात्मक मापन करणारे साधन कोणते ?
 १) लेखी परीक्षा २) तोंडीपरीक्षा ३) प्रात्यक्षिक ४) प्रश्नावली
- २००) संविधान तक्ता तयार करतांना खालीलपैकी कोणती गोष्ट महत्त्वाची नाही ?
 १) उद्दिष्ट २) उपघटक ३) पाठ्यमुद्दे ४) प्रश्नप्रकार
- २०१) नैदानिक कसोटीचे उद्दिष्टे कोणते ?
 १) विद्यार्थ्यांच्या प्रगतीचे मोजमाप करणे. २) विद्यार्थ्यांची संख्यात्मक प्रगती पाहणे.
 ३) प्राविण्य मिळवण्यात येणारी अडचण जाणणे. ४) प्राविण्य किती मिळवले हे पाहणे.
- २०२) खालीलपैकी गुणात्मक मूल्यमापनासाठी कोणती पद्धत योग्य आहे.
 १) लेखीपरीक्षा २) तोंडीपरीक्षा
 ३) आत्मविष्कार तंत्र ४) प्रात्यक्षिक परीक्षा
- २०३) मापनाला अर्थ प्राप्त होतो तेव्हा त्याला _____ म्हणतात.
 १) परीक्षा २) गुणपत्रक ३) मूल्यमापन ४) गुणदान
- २०४) शालेय स्तरावर वर्षभरात _____ कालिक चाचण्या घेतात .
 १) चार २) सहा ३) आठ ४) दहा
- २०५) अपेक्षित वर्तन बदलासाठी _____ गरज असते.
 १) अभ्यासाची २) अध्ययनाची ३) उद्दिष्टांची ४) मूल्यमापनाची
- २०६) पूर्वी आश्रमव्यवस्थेत _____ परीक्षेला महत्त्व होते ?
 १) लेखी २) मुलाखती ३) तोंडी ४) प्रात्यक्षिक
- २०७) लघुत्तरी प्रश्नांचे उत्तर _____ स्वरूपात असते ?
 १) निश्चित २) साचेबंद ३) यांत्रिक ४) वास्तुनिष्ठ
- २०८) वास्तुनिष्ठ प्रश्नात _____ स्मरणावर जास्त भर असतो.
 १) केवळ २) निश्चित ३) ठराविक ४) यांत्रिक
- २०९) शैक्षणिक मूल्यमापन कशाद्वारे केले जाते ?
 १) वाचनाद्वारे २) अध्ययनाद्वारे ३) अध्यापनाद्वारे ४) परीक्षेद्वारे
- २१०) चाचण्यांची आवश्यकता का आहे ?
 १) योग्य वर्तन बदल झाला हे पाहण्यासाठी.
 २) विद्यार्थ्यांना वरच्या वर्गात पाठवण्यासाठी.

- ३) विद्यार्थ्यांने किती गुण मिळवले हे पाहण्यासाठी.
 ४) शिक्षकाने शिकवले की नाही हे पाहण्यासाठी.
- २११) पदनिश्चयन श्रेणीचा वापर कशासाठी करतात ?
 १) विद्यार्थ्यांमधील गुणांचे मूल्यमापन करण्यासाठी. २) संख्यात्मक मूल्यमापनासाठी.
 ३) उद्दिष्टे किती साध्य झाली हे पाहण्यासाठी. ४) अध्ययनाची उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी.
- २१२) प्रश्न कशावर आधारित असावेत ?
 १) आशय व उद्दिष्टे २) वय व इयत्ता ३) बौद्धिक क्षमता ४) मुल्यामापन
- २१३) वैयक्तिक आरोग्य हा संबोध पाठ्यक्रमातील _____ या घटकात समाविष्ट होतो.
 १) आपले घर २) आपले कुटुंब ३) आपले शरीर ४) आपली शाळा
- २१४) 'देश' हा घटक संरचनेच्या _____ शाखेतील आहे.
 १) प्रादेशिक भूगोल २) प्राकृतिक भूगोल
 ३) मानवी भूगोल ४) खगोलशास्त्रीय भूगोल
- २१५) विद्यार्थ्यांमधील कच्चे दुवे शोधणे हा _____ चाचणीचा मुख्य उद्देश असतो.
 १) घटक चाचणी २) कालिक चाचणी
 ३) नैदानिक चाचणी ४) उपचारात्मक चाचणी
- २१६) पृथ्वीचा विषुववृत्तीय व्यास _____ कि.मी. आहे.
 १) १२७५६ २) १२७६५ ३) १२५६७ ४) १२६५७
- २१७) पृथ्वीचा ध्रुवीय व्यास _____ कि.मी. आहे.
 १) १२७४१ २) १२७१४ ३) १२१७४ ४) १२१४७
- २१८) विषुवृत्ताजवळील भागात पृथ्वी _____ आहे ?
 १) किंचित चपटी २) गोलाकार ३) फुगीर ४) वर्तुळाकार
- २१९) पृथ्वीच्या पृष्ठभागावरील काल्पनिक आडव्या वर्तुळाकार रेषांना _____ म्हणतात.
 १) विषुववृत्ते २) ध्रुववृत्ते ३) रेखावृत्ते ४) अक्षवृत्ते
- २२०) सर्वात मोठ्या अक्षवृत्ताला _____ म्हणतात
 १) कर्कवृत्त २) विषुववृत्त ३) मकरवृत्त ४) अक्षवृत्त
- २२१) सर्वात लहान बिंदुस्वरूप अक्षवृत्तास _____ म्हणतात.
 १) रेखावृत्त २) अक्षवृत्त ३) ध्रुववृत्त ४) मकरवृत्त
- २२२) पृथ्वीच्या पृष्ठभागावर एकूण अक्षवृत्ते _____ आहेत.
 १) ९० २) १५० ३) १८० ४) १८१
- २२३) दोन्ही ध्रुवांना जोडणा-या अर्धवर्तुळाकार रेषांना _____ म्हणतात.
 १) रेखावृत्त २) मकरवृत्त ३) कर्कवृत्त ४) विषुववृत्त
- २२४) अक्षवृत्त व रेखावृत्त या _____ रेषा आहेत.
 १) सरळ २) वक्राकार ३) तिरक्या ४) काल्पनिक
- २२५) रेखावृत्तांतील अंशामध्ये सांगितलेल्या अंतरास _____ असे म्हणतात.
 १) रेखांश २) अक्षांश ३) कोन ४) व्यास
- २२६) बृहदवृत्तीची लांबी पृथ्वीच्या _____ एवढी असते.
 १) त्रिज्ये २) परिघा ३) व्यासा ४) जिवे
- २२७) एका मध्यान्हापासून दुस-या मध्यान्हापर्यंतचा काळ म्हणजे एक _____ होय.
 १) वर्ष २) महिना ३) आठवडा ४) दिवस
- २२८) प्रत्येक एक अंश अंतरावरील रेखावृत्तांच्या स्थानिक वेळेत _____ मिनिटांचा फरक पडतो.
 १) ६० २) ३० ३) १५ ४) ४

- २३९) भारतीय प्रमाणवेळ ही ग्रिनीच वेळेपेक्षा _____ पुढे आहे.
 १) एक तास तीस मिनिटांनी २) पाच तास तीस मिनिटांनी
 ३) आठ तास दहा मिनिटांनी ४) आठ तास तीन मिनिटांनी
- २३०) अमेरिकेच्या संयुक्त संस्थानात _____ प्रमाणवेळा मानल्या जातात.
 १) दोन २) चार ३) सहा ४) दहा
- २३१) मध्यान्हाची वेळ एका रेखावृत्तावर सर्वत्र _____ असते.
 १) एकच २) समान ३) भिन्न ४) सारखीच
- २३२) पूर्व रेखावृत्त उत्तर प्रदेशातील _____ या शहराजवळून जाते.
 १) लखनौ २) कानपूर ३) अलाहाबाद ४) यापैकी नाही
- २३३) पृथ्वीगोल ही पृथ्वीची _____ असते.
 १) प्रतिकृती २) चित्रकृती ३) छायाकृती ४) आकृती
- २३४) क्षेत्रभेटीमुळे _____ संधी प्राप्त होते.
 १) खरेदीची २) निरीक्षणाची ३) व्यवसायाची ४) मनोरंजनाची
- २३५) नकाशातील सांकेतिक खुणा व चिन्हांचा अर्थ _____ दिलेला असतो.
 १) समासामध्ये २) आलेखामध्ये ३) सूचीमध्ये ४) दिशादर्शकामध्ये
- २३६) वस्तूंची निर्मिती किंवा व्यापार _____ व्यवसायात होत नाही.
 १) सेवा २) उद्योग ३) व्यापार ४) शेती
- २३७) सेवा व्यवसायातील लोक इतरांना _____ पुरवितात.
 १) कच्चा माल २) पक्का माल ३) पैसा/भांडवल ४) विविध सेवा
- २३८) संदेशवाहनासाठी _____ या थराचा उपयोग होतो.
 १) तपांबर २) बह्यांबर ३) आयनांबर ४) मध्यांबर
- २३९) वातावरणाच्या खालच्या थरात _____ चे प्रमाण जास्त असते
 १) बाष्प २) ओझोन ३) हायड्रोजन ४) कार्बन
- २४०) वातावरणामुळे पृथ्वीचे _____ नियंत्रित राहते.
 १) आर्द्रता २) पर्जन्यमान ३) आकारमान ४) तापमान
- २४१) पृथ्वीपृष्ठालगत असणा-या वातावरणाच्या थरास _____ म्हणतात
 १) तपांबर २) स्थितांबर ३) मध्यांबर ४) बह्यांबर
- २४२) स्थितांबराच्या खालच्या भागात _____ वायूचा थर आहे
 १) ऑक्सीजन २) हायड्रोजन ३) ओझोन ४) नायट्रोजन
- २४३) ओझोन वायू _____ किरण शोषून घेतो.
 १) अतिनील २) क्ष ३) सुक्ष्म ४) तीव्र
- २४४) वातावरणातील सर्वात कमी तापमान _____ या घरात आढळते ?
 १) बह्यांबर २) आयांनाबर ३) मध्यांबर ४) स्थितांबर
- २४५) आयनाबर या थरातून _____ परावर्तित होतात.
 १) रेडिओलहरी २) ध्वनीलहरी ३) क्ष-किरणे ४) अतिनील किरणे
- २४६) नकाशा काढतांना कोणत्या गोष्टींचा उपयोग केला जातो ?
 १) वृत्तजाळी व प्रमाणाचा २) उभ्या व आडव्या रेषांचा
 ३) विविध रंगाचा ४) विविध चिन्हांचा
- २४७) नकाशात माहिती देतांना कशाचा उपयोग केला जातो ?
 १) वृत्तजाळी व प्रमाणाचा २) खुणांचा व चिन्हांच्या
 ३) विविध रंगाचा ४) वक्राकार रेषांचा

- २४८) नकाशात पिवळा रंग काय दर्शवितो ?
 १) मोठा प्रदेश, कृषीक्षेत्र २) महासागर, सरोवरे ३) खनिज संपत्ती ४) वनक्षेत्र
- २४९) नकाशात वनक्षेत्र दाखविण्यासाठी कोणत्या रंगाचा वापर करतात ?
 १) पिवळा २) हिरवा ३) निळा ४) पांढरा
- २५०) नकाशात नद्या व उपनद्या कोणत्या रंगाने दाखवतात ?
 १) पांढ-या २) हिरव्या ३) निळ्या ४) काळ्या
- २५१) खालीलपैकी सेवा व्यवसाय कोणते ?
 १) लोहार २) सुतार ३) चांभार ४) वकील
- २५२) पृथ्वीभोवती असलेल्या हवेच्या आवरणास काय म्हणतात ?
 १) जलावरण २) पर्यावरण ३) वातावरण ४) शिलावरण
- २५३) वातावरणात खालीलपैकी कोणते घटक समाविष्ट नाही ?
 १) वायू २) बाष्प ३) बॉक्साईड ४) धूलिकण
- २५४) वातावरणातील प्रमुख वायू कोणते ?
 १) नायट्रोजन व ऑक्सिजन २) कार्बन डाय आक्साइड
 ३) कार्बन मोनाक्साईड ४) मिथेन
- २५५) जलकणांची निर्मिती कशी होते ?
 १) ढगांचे पाण्यात रुपांतर होऊन. २) गारा वितळून.
 ३) धूलिकणांभोवती बाष्प जमा होऊन. ४) ढगांना थंड हवा लागून.
- २५६) तपांबर या थराचा विस्तार किती कि.मी. आहे ?
 १) १० २) १३ ३) १६ ४) २०
- २५७) आयनाबर या थराचा उपयोग संदेशवहनासाठी का होतो ?
 १) यातून रेडीओलहरी परावर्तित होता २) यातून संदेश देता येतो
 ३) यातून ध्वनी ऐकू येतो ४) यातून ध्वनीचे वहन होते
- २५८) वातावरणाच्या सर्वात उंचीवरील थरात कोणता वायू आढळतो ?
 १) कार्बन २) ओझोन ३) ऑक्सिजन ४) हायड्रोजन
- २५९) वातावरणाच्या सर्वात उंचीवरील थरास काय म्हणतात ?
 १) स्थितांबर २) आयनाबर ३) बह्यांबर ४) तपांबर
- २६०) हवा व हवामानावर परिणाम करणारे घटक पुढीलपैकी कोणते ?
 १) तापमान, वायुदाब, आर्द्रता २) वनस्पती व प्राणी जीवन
 ३) पिके व उद्योग व्यवसाय ४) खनिजे व कारखाने
- २६१) तापमानाचे मापन _____ या परिमाणात करतात.
 १) सेंटिग्रेड २) अंश सेल्सिअस ३) कॅलरी ४) मिलीमीटर
- २६२) हवेचा दाब पुढीलपैकी कोणत्या उपकरणाने मोजतात ?
 १) होकायंत्र २) पॅरामीटर ३) स्टेथास्कोप ४) वायुदाबमापक
- २६३) वायुदाबाचे मापन _____ या परिमाणात करतात.
 १) मिलिबार २) सेल्सिअस ३) फॅरनिहित ४) मिलीमीटर
- २६४) वा-याचा वेग कोणत्या परिमाणात मोजतात ?
 १) किलो मीटर २) कि.मी. प्रती तास
 ३) कि.मी. प्रती सेकंद ४) कि.मी. प्रती मिनिट
- २६५) वातावरणातील _____ वरून हवेचा दमटपणा किंवा कोरडेपणा ठरतो.
 १) आर्द्रते २) पर्जन्या ३) तपमाना ४) घनते

- २६६) आर्द्रता कमी असेल तर हवा _____ असते ?
 १) उष्ण २) कोरडी ३) दमट ४) थंड
- २६७) आर्द्रता जास्त असेल तर हवा _____ असते ?
 १) कोरडी २) थंड ३) उष्ण ४) दमट
- २६८) वातावरणातील _____ प्रमाणावर पावसाचे प्रमाण अवलंबून असते ?
 १) आर्द्रतेच्या २) तापमानाच्या ३) बाष्पाच्या ४) धुक्याच्या
- २६९) अ गटात वातावरण घटक, ब गटात उपकरणे आहेत. त्याखालील अचूक पर्याय निवडा.
‘अ’ गट १) तापमान २) वायुदाब ३) वारे ४) आर्द्रता ५) पाऊस
‘ब’ गट १) पर्जन्य मापक २) आर्द्रता मापक ३) वायुवेग मापक ४) वायुदाब मापक ५) तापमापक ६) होकायंत्र
 १) १-५, २-४, ३-३, ४-२, ५-१ २) १-३, २-२, ३-६, ४-५, ५-१
 ३) १-६, २-५, ३-१, ४-२, ५-३ ४) १-४, २-१, ३-४, ४-६, ५-२
- २७०) पढे ‘अ’ गटात वातावरणाचे घटक व ‘ब’ गटात परिमाणे दिली आहेत. त्याखाली जोड्या लावलेले चार पर्याय दिली आहेत. अचूक पर्याय निवडा.
‘अ’ गट १) तापमान २) वायुदाब ३) पर्जन्य ४) वा-याचा वेग
‘ब’ गट १) मिलीमीटर २) दर ताशी कि.मी. ३) मिलिबार ४) सेल्सियस ५) किलोमीटर
 १) १-४, २-३, ३-१, ४-२ २) १-५, २-४, ३-३, ४-१
 ३) १-२, २-३, ३-५, ४-४ ४) १-१, २-२, ३-४, ४-५
- २७१) ढगफुटी कोठे होते ?
 १) मैदानी प्रदेशात २) समुद्रसपाटीवर ३) पर्वतीय प्रदेशात ४) पठारी प्रदेशात
- २७२) भारतातील कोणत्या राज्यांत ढगफुटीच्या घटना अनेकदा होतात ?
 १) हिमाचल प्रदेश व उत्तरांचल २) आसाम व मेघालय
 ३) महाराष्ट्र व कर्नाटक ४) गुजराथ व राजस्थान
- २७३) पुढीलपैकी कोणती वनस्पती पोषणासाठी इतर वनस्पतींवर अवलंबून असते ?
 १) आंबा २) गाजरगवत ३) अमरवेल ४) जास्वंद
- २७४) भारताचे पूर्व-पश्चिम अंतर जास्तीत जास्त किती कि.मी. आहे ?
 १) ३,००० २) ३,१०० ३) ३,२०० ४) ३,३००
- २७५) भारताचे उत्तर-दक्षिण अंतर जास्तीत जास्त किती कि.मी. आहे ?
 १) ३,००० २) ३,२०० ३) ३,४०० ४) ३,६००
- २७६) भारताचा दक्षिण भाग किती बाजूंनी समुद्राने व्यापला आहे ?
 १) दोन २) तीन ३) चार ४) पाच
- २७७) भारताचे क्षेत्रफळ _____ चौरस कि.मी. आहे.
 १) ३२,८७,६२३ २) ३२,८७,३२६ ३) ३२,८७,२६३ ४) ३२,८७,२३६

- २७८) क्षेत्रफळाच्या बाबतीत भारताचा जगात कितवा क्रमांक लागतो ?
 १) पहिला २) दुसरा ३) पाचवा ४) सातवा
- २७९) भारताची भूसीमा _____ किती लांबीची आहे ?
 १) १५,००० २) १५,१०० ३) १५,२०० ४) १५,५००
- २८०) भारताच्या पश्चिमेस कोणता समुद्र आहे ?
 १) अरबी २) भूमध्य ३) काळा ४) कॅस्पियन
- २८१) भारताच्या दक्षिणेस _____ महासागर आहे.
 १) पॅसिफिक २) हिंदी ३) अटलांटिक ४) आर्क्टिक
- २८२) पुढीलपैकी कोणता देश भारताच्या वायव्य सीमेला लागून आहे
 १) पाकिस्तान २) चीन ३) बांगलादेश ४) नेपाळ
- २८३) पुढीलपैकी कोणता देश भारताच्या पूर्व सीमेला लागून आहे ?
 १) भूटान २) चीन ३) अफगाणिस्थान ४) बांगलादेश
- २८४) पुढीलपैकी कोणता देश भारताच्या उत्तरसीमेला लागून आहे ?
 १) चीन २) पाकिस्तान ३) बांगलादेश ४) म्यानमार
- २८५) भारताचे सर्वांत दक्षिणेकडील टोक कोणते ?
 १) कन्याकुमारी २) रामेश्वर ३) इंदिरा पॉईंट ४) तिरुअनंतपुरम
- २८६) भारतात एकूण घटकराज्ये किती आहेत ?
 १) २५ २) २६ ३) २७ ४) २८
- २८७) भारतात एकूण संघराज्य क्षेत्र किती आहेत ?
 १) ३ २) ५ ३) ७ ४) ९
- २८८) क्षेत्रफळाच्या दृष्टीने _____ हे भारतातील सर्वांत मोठे राज्य आहे.
 १) महाराष्ट्र २) राजस्थान ३) मध्यप्रदेश ४) उत्तरप्रदेश
- २८९) भारतातील सर्वांत कमी क्षेत्रफळ असलेले राज्य कोणते ?
 १) केरळ २) आसाम ३) नागाप्रदेश ४) गोवा
- २९०) भारताचे एकूण प्राकृतिक विभाग किती ?
 १) दोन २) तीन ३) चार ४) पाच
- २९१) पुढीलपैकी कोणता भारताचा प्राकृतिक विभाग नाही ?
 १) उत्तरेकडील पर्वतमय प्रदेश २) छोटा नागपूरचे पठार
 ३) भारतीय पठारी प्रदेश ४) भारतीय बेटे
- २९२) पुढीलपैकी भारताचा प्राकृतिक विभाग कोणता ?
 १) दख्खनचे पठार २) माळव्याचे पठार
 ३) कोकण किनारपट्टी ४) उत्तर भारतीय मैदानी प्रदेश
- २९३) कोणता प्राकृतिक विभाग विस्ताराने सर्वांत मोठा आहे ?
 १) भारतीय मैदान २) भारतीय पठारे ३) भारतीय बेटे ४) पर्वतमय प्रदेश
- २९४) उत्तर भारतीय पठारी प्रदेशात खालीलपैकी कोणत्या पठाराचा समावेश होत नाही ?
 १) मारवाडचे पठार २) मेवाडचे पठार ३) कर्नाटकचे पठार ४) बुंदेलखंडचे पठार
- २९५) दक्षिण भारतीय पठारास _____ पठार असेही म्हणतात.
 १) तेलंगणचे २) महाराष्ट्राचे ३) कर्नाटकचे ४) दख्खनचे
- २९६) पश्चिम घाट _____ समुद्रास समांतर आहे.
 १) अरबी २) काळा ३) कॅस्पियन ४) भूमध्य

- ३९७) भारतीय पठार _____ खडकांचे बनलेले आहे.
 १) स्तरीत २) अतिप्राचीन ३) रुपांतरीत ४) अग्निज
- ३९८) लोणार हे _____ निर्माण झालेले सरोवर आहे.
 १) उल्कापातामुळे २) ज्वालामुखीमुळे ३) भूकंपामुळे ४) उत्खननामुळे
- ३९९) भारताच्या पूर्व किना-यावर खालीलपैकी कोणते सरोवर नाही ?
 १) चिल्का २) पुलिकत ३) लोणार ४) कोल्लेरू
- ३००) खाजण सरोवाराना _____ म्हणतात.
 १) कायल २) खाडी ३) मिठागर ४) पुळण
- ३०१) वेबनाड हे मोठे _____ सरोवर आहे.
 १) खाजण २) उल्का ३) ज्वालामुखी ४) नैसर्गिक
- ३०२) लक्षद्वीप बेटांची निर्मिती _____ संचयातून झाली आहे.
 १) खडकांच्या २) गाळाच्या ३) थरांच्या ४) प्रवाळाच्या
- ३०३) अंदमान बेटावरील सर्वात उंच शिखर कोणते ?
 १) सॅडल २) काराकोरम ३) कळसुबाई ४) कांचनगंगा
- ३०४) भारतात जागृत ज्वालामुखी कोठे आहे ?
 १) निकोबार २) दीव व दमण ३) लक्षद्वीप ४) अंदमान
- ३०५) पुढीलपैकी कोणत्या नदीचा उगम हिमालयात होत नाही ?
 १) गंगा २) सिंधू ३) गोदावरी ४) ब्रम्हपुत्रा
- ३०६) भारतातील सर्वात जास्त लांबीची नदी कोणती ?
 १) गोदावरी २) महानदी ३) सिंधू ४) गंगा
- ३०७) गंगेची प्रमुख उपनदी कोणती ?
 १) यमुना २) गोदावरी ३) कृष्णा ४) तापी
- ३०८) गंगा नदीने आपल्या मुखाशी त्रिभुजप्रदेश तयार केला आहे त्यास _____ म्हणतात.
 १) कायल २) मिठागर ३) उपसागर ४) सुंदरबन
- ३०९) जगातील सर्वात मोठा त्रिभुजप्रदेश कोणता ?
 १) सुंदरबन २) गंगेचे मैदान ३) ब्रम्हपुत्रेचा ४) सिंधूचा
- ३१०) ब्रम्हपुत्रा नदीचा उगम कोठे होतो ?
 १) भारतामध्ये २) तिबेटमध्ये ३) नेपाळमध्ये ४) भूटानमध्ये
- ३११) सिंधू नदीचे उगमस्थान कोठे आहे ?
 १) हिमालय पर्वत २) भारत ३) गंगोत्री ४) तिबेटमध्ये मानसरोवर
- ३१२) आसामच्या दुःखाश्रुची नदी कोणती ?
 १) ब्रम्हपुत्रा २) गंगा ३) नर्मदा ४) महानदी
- ३१३) खालीलपैकी कोणती नदी ही पठारावरून वाहत नाही ?
 १) नर्मदा २) गंगा ३) तापी ४) महानदी
- ३१४) भारतातील सर्वात जास्त लांबीची पश्चिम वाहिनी नदी कोणती ?
 १) गंगा २) ब्रम्हपुत्रा ३) नर्मदा ४) सिंधू
- ३१५) तापी नदी _____ पर्वतात उगम पावते ?
 १) हिमालय २) अरवली ३) निलगिरी ४) सातपुडा
- ३१६) भारतीय पठारावरील सर्वात जास्त लांबीची नदी कोणती ?
 १) नर्मदा २) तापी ३) गोदावरी ४) कृष्णा

- ३१७) गोदावरीचा उगम कोठे होतो ?
 १) हिमालयातून २) सातपुडा पर्वतात ३) सरोवरातून ४) सह्याद्री पर्वतात
- ३१८) कृष्णा नदीचा उगम कोठे होतो ?
 १) हिमालयात - गंगोत्री २) हिमालयात — यम्नोत्री
 ३) सह्याद्री - महाबळेश्वर ४) सह्याद्री - त्र्यंबकेश्वर
- ३१९) दक्षिण भारतातील प्रमुख नदी कोणती ?
 १) तापी २) कृष्णा ३) कावेरी ४) गोदावरी
- ३२०) कावेरी नदीचा उगम कोठे होतो ?
 १) ब्रम्हगिरीच्या डोंगरात २) सातपुडा पर्वतात
 ३) निलगिरी पर्वतात ४) हिमालयात
- ३२१) माजुली हे नदीच्या पत्रातील जगातील सर्वात मोठे बेट _____ नदीच्या पत्रात आहे.
 १) कोसी २) गंडकी ३) गंगा ४) ब्रम्हपुत्रा
- ३२२) धुवंधार धबधबा _____ या नदीवर आहे.
 १) चंबळ २) नर्मदा ३) शोण ४) कोसी
- ३२३) भीमा व तुंगभद्रा या _____ नदीच्या उपनद्या आहेत.
 १) गोदावरी २) तापी ३) कृष्णा ४) कावेरी
- ३२४) पुढे 'अ' गटात नद्या व 'ब' गटात त्यांची उगमस्थाने दिली आहेत. त्याखाली चार पर्याय दिलेले आहेत अचूक पर्याय निवडा.
'अ' गट	'ब' गट
१) गोदावरी	१) मानसरोवर
२) कृष्णा	२) त्र्यंबकेश्वर
३) कावेरी	३) ब्रम्हगिरी
४) ब्रम्हपुत्रा	४) महाबळेश्वर
	५) अमरकंटक
१) १-२, २-४, ३-३, ४-१	२) १-५, २-३, ३-१, ४-२
३) १-२, २-१, ३-५, ४-३	४) १-३, २-१, ३-५, ४-४
- ३२५) खाणकाम म्हणजे काय ?
 १) भूकवचातून खनिजे काढण्याचे काम २) दगडाच्या खाणीत काम करणे
 ३) कारखान्यात काम करणे ४) खनिजे तयार करणे
- ३२६) भारतात खनिजांचे भांडार म्हणून कोणता प्रदेश ओळखला जातो ?
 १) पर्वतमय प्रदेश २) किनारी प्रदेश ३) सागरी बेटे ४) छोटा नागपूरचे पठार
- ३२७) खाली 'अ' गटात घटकराज्ये व 'ब' गटात तेथे असलेल्या खाणी यांच्या जोड्या दिलेल्या आहेत त्याखाली चार पर्याय दिलेले आहेत अचूक पर्याय ओळखा.
'अ' गट (राज्ये)	'ब' गट (खाणी)
१) कर्नाटक	१) संगमरवराच्या खाणी
२) आसाम	२) खानिजतेलाच्या खाणी
३) राजस्थान	३) कडप्पा दगडाच्या खाणी
४) आंध्रप्रदेश	४) सोन्याच्या खाणी
	५) दगडी कोळशाच्या खाणी
१) १-४, २-२, ३-१, ४-३	२) १-५, २-१, ३-४, ४-३
३) १-४, २-३, ३-२, ४-१	४) १-५, २-४, ३-३, ४-१

- ३२८) खालीलपैकी खा-या पाण्यातील मासेमारीचा जलाशय कोणता ?
 १) समुद्र २) नद्या ३) तलाव ४) सरोवरे
- ३२९) प. बंगाल, बिहार, आसाम, उत्तर प्रदेश या राज्यात गोड्या पाण्यातील मासेमारी चालते कारण - -
 १) या राज्यांमध्ये गोडेपाणी जास्त आहे. २) या राज्यांना समुद्रकिनारा नाही.
 ३) येथे विहिरींची संख्या जास्त आहे. ४) येथे पाऊस जास्त पडतो.
- ३३०) मानवाला प्राण्यांपासून खालील पैकी कोणते उत्पादन मिळते ?
 १) अन्नधान्य २) कातडी ३) खनिजे ४) साखर
- ३३१) गोड्या पाण्यातील मासेमारी खालीलपैकी कोणत्या राज्यात चालते ?
 १) महाराष्ट्र २) कर्नाटक ३) केरळ ४) आसाम
- ३३२) पाण्याचा निचरा होणारी मृदा _____ पिकास अनुकूल असते.
 १) ऊस २) चहा ३) तांदूळ ४) ज्वारी
- ३३३) कुटिरोद्योग म्हणजे काय ?
 १) घरच्या घरी केले जाणारे उद्योग २) लहान व घरगुती स्वरूपाचे उद्योग
 ३) भांडवलाची गरज नसणारे उद्योग ४) कमी पैसे देणारे उद्योग
- ३३४) पुढे दिलेल्या उद्योगांपैकी शेती मालावर आधारित उद्योग कोणता ?
 १) सिमेंट कारखाना २) साखर कारखाना ३) लोकर कारखाना ४) चर्मोद्योग
- ३३५) पुढे दिलेल्या उद्योगांपैकी वनोत्पादनावर आधारित उद्योग कोणता ?
 १) चर्मोद्योग २) कापड उद्योग ३) कागद उद्योग ४) लोकर उद्योग
- ३३६) पुढे दिलेल्या उद्योगांपैकी प्राणिज उत्पादनावर आधारित उद्योग कोणता ?
 १) लोह-पोलाद उद्योग २) दुग्ध उद्योग
 ३) लाकडी फर्निचर बनवणे ४) तेल गिरण्या
- ३३७) पुढीलपैकी खनिजांवर आधारित उद्योग कोणता ?
 १) सिमेंट उद्योग २) साखर उद्योग ३) चर्मोद्योग ४) कागद उद्योग
- ३३८) भारतातील कोणता उद्योग मोठा व लघू उद्योग स्वरूपात चालतो ?
 १) साखर उद्योग २) चर्मोद्योग ३) कापड उद्योग ४) सिमेंट उद्योग
- ३३९) भारतात कापड उद्योग मोठ्या प्रमाणावर चालणारी राज्ये खालीलपैकी कोणती ?
 १) महाराष्ट्र व गुजराथ २) पश्चिम बंगाल व बिहार
 ३) मध्यप्रदेश व ओरिसा ४) केरळ व कर्नाटक
- ३४०) साखर उत्पादनात अग्रेसर असलेली राज्ये कोणती ?
 १) केरळ व कर्नाटक २) महाराष्ट्र व उत्तरप्रदेश
 ३) मध्यप्रदेश व गुजराथ ४) आसाम व पश्चिम बंगाल
- ३४१) भारतातील माहिती तंत्रज्ञानाचे केंद्र असलेले शहर कोणते ?
 १) मुंबई २) दिल्ली ३) बंगळूर ४) कोलकत्ता
- ३४२) महाराष्ट्रातील माहिती तंत्रज्ञानाचे केंद्र कोणते ?
 १) नागपूर २) मुंबई ३) नाशिक ४) पुणे
- ३४३) खनिज तेलाच्या शुद्धीकरणातून खालीलपैकी कोणते सहउत्पादन मिळते ?
 १) पेट्रोल २) रॉकेल ३) डांबर ४) डिझेल
- ३४४) उद्योगधंद्यांच्या वाढीमुळे निर्यात झालेली प्रमुख समस्या कोणती ?
 १) बाजारपेठांची उणीव २) दळणवळणांचा अभाव ३) बेकारी ४) प्रदूषण
- ३४५) देशाच्या _____ विकासात उद्योग धंद्यांचा खूप मोठा वाटा आहे ?
 १) भौतिक २) आर्थिक ३) राजकीय ४) सामाजिक

- ३४६) वाहतूक मार्गांच्या विकासावर _____ रचनेचा मोठा परिणाम होतो.
 १) भौतिक २) जैविक ३) प्राकृतिक ४) सामाजिक
- ३४७) कोणत्या प्रदेशात वाहतूक मार्गांचा विकास जास्त झालेला आहे ?
 १) मैदानी २) पर्वतमय ३) पठारी ४) डोंगराळ
- ३४८) कोणत्या प्रदेशात वाहतूक मार्गांचा विकास कमी झालेला आहे ?
 १) दाट लोकवस्ती असलेल्या प्रदेशात २) किनारपट्टीच्या प्रदेशात
 ३) पर्वतमय प्रदेशात ४) औद्योगिकदृष्ट्या प्रगत प्रदेशात
- ३४९) दिल्ली, मुंबई, चैन्नई, कोलकत्ता ही महानगरे जोडणारा राष्ट्रीय महामार्ग प्रकल्प ..... या नावाने ओळखला जातो.
 १) चौपदरी महामार्ग २) सुवर्ण चतुष्कोन ३) राष्ट्रीय चतुसुत्री ४) राष्ट्रीय चौकोन
- ३५०) महाराष्ट्रात कोणत्या दोन औद्योगिक शहरांदरम्यान द्रुतगती मार्गाची निर्मिती केलेली आहे ?
 १) मुंबई-नाशिक २) मुंबई-नागपूर ३) मुंबई-पुणे ४) मुंबई-औरंगाबाद
- ३५१) गुजराथ राज्यात कोणत्या शहरांदरम्यान द्रुतगती मार्ग तयार केला आहे ?
 १) अहमदाबाद - गांधीनगर २) अहमदाबाद — वडोदरा
 ३) अहमदाबाद — सुरत ४) अहमदाबाद — वापी
- ३५२) उपनगरी रेल्वे _____ शहरात आहे.
 १) बंगळूर २) गुवाहटी ३) गांधीनगर ४) मंगळूर
- ३५३) मेट्रो रेल्वे म्हणजे काय ?
 १) मध्यरेल्वे २) पूर्व रेल्वे ३) भुयारी रेल्वे ४) कोकण रेल्वे
- ३५४) भुयारी रेल्वेची सुविधा खालीलपैकी कोणत्या शहरात आहे ?
 १) मुंबई २) कोलकत्ता ३) चेन्नई ४) नागपूर
- ३५५) जलवाहतूक म्हणजे काय ?
 १) जलाशयातून केलेली वाहतूक. २) पाण्याची वाहतूक करणे.
 ३) बोटीने प्रवास करणे. ४) होडीतून प्रवास करणे.
- ३५६) किना-यावरील बंदर नसलेले शहर कोणते ?
 १) मुंबई २) चेन्नई ३) कांडला ४) गांधीनगर
- ३५७) प्रवाही पदार्थांच्या वाहतुकीसाठी _____ मार्गाचा उपयोग करतात.
 १) हवाईमार्ग २) लोहमार्ग ३) जलमार्ग ४) नळमार्ग
- ३५८) नळमार्गाने नेले जाणारे पदार्थ खालीलपैकी कोणते ?
 १) रॉकेल २) नैसर्गिक वायू ३) दूध ४) मिथेन
- ३५९) माहितीची देवाणघेवाण करणे म्हणजे _____ होय ?
 १) वाहतूक २) व्यापार ३) व्यवहार ४) संदेशवहन
- ३६०) अंतरराष्ट्रीय मालवाहतुकीमध्ये _____ मार्गाचा वाटा मोठा आहे.
 १) हवाई २) नळ ३) जल ४) लोह
- ३६१) आठवडे बाजारात होणारी खरेदी-विक्री हे _____ व्यापाराचे उदाहरण होय.
 १) स्थानिक २) राष्ट्रीय ३) आंतरराष्ट्रीय ४) घाऊक
- ३६२) आग्रा हे शहर _____ नदीच्या तीरावर आहे.
 १) गंगा २) यमुना ३) गोदावरी ४) कृष्णा
- ३६३) पुरी येथे _____ भव्य मंदिर बांधलेले आहे.
 १) शंकराचे २) गणपतीचे ३) देवीचे ४) जगन्नाथांचे

- ३६४) महू येथे लष्करी छावणीची स्थापना कधी झाली ?
 १) १८१८ २) १८८१ ३) १९१८ ४) १९८१
- ३६५) पुणे शहर _____ केंद्र म्हणून भारतात प्रसिद्ध आहे.
 १) व्यापारी २) औद्योगिक ३) राजकीय ४) शैक्षणिक
- ३६६) भारतातील लोह पोलाद उद्योगांचे केंद्र कोणते ?
 १) मुंबई २) दिल्ली ३) भिलाई ४) चेन्नई
- ३६७) भारतातील नियोजन करून निर्माण केलेले शहर कोणते ?
 १) नागपूर २) चंदीगढ ३) बंगलोर ४) हैदराबाद
- ३६८) भारतातील सर्वोकृष्ट नैसर्गिक बंदर कोणते ?
 १) मुंबई २) गोवा ३) कोलकत्ता ४) चेन्नई
- ३६९) देशाची आर्थिक राजधानी म्हणून प्रसिद्ध असलेले शहर कोणते ?
 १) कोलकत्ता २) दिल्ली ३) मुंबई ४) चेन्नई
- ३७०) दिल्लीचे प्राचीन नाव काय होते ?
 १) दिलशान २) इंद्रप्रस्थ ३) इंद्रकुंड ४) दिलखुश
- ३७१) सात बेटांचा समूह असलेले शहर कोणते ?
 १) सातपाटी २) सातपूर ३) नागपूर ४) मुंबई
- ३७२) भारतातील कोणते शहर दोन राज्यांच्या राजधानीचे शहर आहे ?
 १) मुंबई २) दिल्ली ३) चंदीगड ४) अमृतसर
- ३७३) राजस्थानमधील मरुभूमी उत्सव हे कोणत्या शहराचे प्रमुख आकर्षण आहे ?
 १) जयपूर २) जोधपूर ३) जैसलमेर ४) अजमेर
- ३७४) महाराष्ट्राची राजधानी असलेले शहर कोणते ?
 १) मुंबई २) दिल्ली ३) पुणे ४) औरंगाबाद
- ३७५) खाली 'अ' गटात शहरे व 'ब' गटात त्यांचा प्रकार दिला आहे त्याखाली चार पर्याय दिलेले आहेत. अचूक पर्याय निवडा.
 'अ' गट 'ब' गट
 १) आग्रा १) प्रशासकीय
 २) महू २) ऐतिहासिक
 ३) चंदीगड ३) औद्योगिक
 ४) नवी दिल्ली ४) नियोजित
 ५) लष्करी
 १) १-२, २-५, ३-४, ४-१ २) १-५, २-४, ३-१, ४-३
 ३) १-१, २-३, ३-४, ४-५ ४) १-३, २-४, ३-५, ४-२
- ३७६) गोव्यातील _____ हा उत्सव वैशिष्ट्यपूर्ण आहे.
 १) कार्निव्हल २) गणेशोत्सव ३) होलिकोत्सव ४) नवरात्र
- ३७७) पश्चिम घाटातील _____ पाहण्यासाठी पर्यटक पावसाळ्यात गर्दी करतात.
 १) डोंगरी किल्ले २) धबधबे ३) वन्यपशू ४) वस्तू संग्रहालय
- ३७८) हिवाळ्यात बर्फावरील खेळ खेळण्यास अनेक पर्यटक _____ जातात.
 १) हिमालयात २) डोंगरावर ३) समुद्रात ४) भुयारात
- ३७९) पर्यावरण म्हणजे काय ?
 १) आपल्या सभोवतालची भौगोलिक परिस्थिती २) आपला परिसर
 ३) आपण राहतो ते ठिकाण ४) आपल्या भोवतीचे वातावरण

- ३८०) श्वसनाचे विकार _____ मुळे होतात.
 १) ध्वनीप्रदूषण २) जलप्रदूषण ३) हवाप्रदूषण ४) अन्नप्रदूषण
- ३८१) जलप्रदूषण _____ यामुळे घडून येते ?
 १) वाहनांचा धूर २) सांडपाणी ३) मोठा आवाज ४) कुजलेले अन्नपदार्थ
- ३८२) रासायनिक खते व कीटकनाशकांमुळे _____ प्रदूषित होते.
 १) जल २) अन्न ३) मृदा ४) हवा
- ३८३) मान्सूनचा अर्थ _____ नुसार बदलणारे वारे असा होतो.
 १) ऋतू २) हवामाना ३) तपमाना ४) आर्द्रते
- ३८४) पुढीलपैकी नैऋत्यमान्सून वारे कोणत्या वा-यांना म्हणतात.
 १) उत्तरेकडून दक्षिणेकडे वाहणारे वारे
 २) नैऋत्येकडून ईशान्येकडील वाहणारे वारे
 ३) दक्षिणेकडून उत्तरेकडे वाहणारे वारे
 ४) ईशान्येकडून नैऋत्येकडे वाहणारे वारे
- ३८५) ऋतूंच्या निर्मितीत खालीलपैकी कोणते घटक महत्त्वाचे असतात ?
 १) तापमान व पर्जन्य २) वारे व दिशा ३) पर्वत व पठारे ४) समुद्र व जमिन
- ३८६) उन्हाळ्यात पश्चिमबंगाल व झारखंड मध्ये पडणा-या वादळी पावसास काय म्हणतात ?
 १) वळीव २) सरी ३) वर्षाव ४) काल बैसाखी
- ३८७) केरळ व कर्नाटकात जूनच्या प्रारंभी मान्सूनपूर्व पडणा-या पावसास काय म्हणतात ?
 १) ब्लॉसम शॉवर २) गारांचा वर्षाव ३) वळीव ४) ढगफुटी
- ३८८) जूनच्या प्रारंभी पडणा-या मान्सूनपूर्व पावसास महाराष्ट्रात काय म्हणतात ?
 १) आम्रसरी(वळीव) २) फुलांचा वर्षाव ३) काल बैसाखी ४) गारांचा पाऊस
- ३८९) भारतात _____ वा-यापासून पाऊस पडतो.
 १) नैऋत्य मान्सून २) ईशान्य मान्सून
 ३) उत्तरेकडील थंड ४) दक्षिणेकडील थंड
- ३९०) राजस्थानात पावसाचे प्रमाण कमी का आहे ?
 १) नैऋत्य मान्सून वारे तिथपर्यंत पोचत नाही. २) वा-यांच्या समांतर रेषेत अरवली पर्वत आहे.
 ३) अरवली पर्वतामुळे वारे अडवले जातात.
 ४) वा-यामधील बाष्प कमी कमी होत जाते.
- ३९१) जगातील सर्वात जास्त पाऊस पुढीलपैकी कोणत्या ठिकाणी पडतो ?
 १) मुंबई व किनारपट्टी २) दिल्ली व चंदीगड
 ३) चैन्नई व बंगळूर ४) चेरापुंजी व मौसिनराम
- ३९२) उत्तर भारतात दिवसा उष्ण व कोरडे वारे वाहतात त्यांना _____ म्हणतात.
 १) लू २) नैऋत्य ३) पश्चिमी ४) ईशान्य
- ३९३) मान्सूनच्या परतीचा काळ कोणता ?
 १) जून व जुलै २) जुलै व ऑगस्ट
 ३) ऑगस्ट व सप्टेंबर ४) ऑक्टोबर व नोव्हेंबर
- ३९४) भारतातील सर्वात थंड महिना कोणता ?
 १) जानेवारी २) डिसेंबर ३) नोव्हेंबर ४) फेब्रुवारी
- ३९५) ईशान्य मान्सून वा-यापासून कोणत्या राज्यात पाऊस पडतो ?
 १) महाराष्ट्र व कर्नाटक २) आंध्रप्रदेश व तामिळनाडू
 ३) केरळ व कर्नाटक ४) आसाम व ओरिसा

- ३९६) सह्याद्रीच्या पूर्वेकडे पावसाचे प्रमाण एकदम कमी का आहे ?
 १) कारण तिथपर्यंत मान्सून वारे पोहचत नाही. २) हा प्रदेश पर्जन्य छायेच्या टापूत येतो.
 ३) तेथे वाहण-या वा-यात बाष्प नसते. ४) तो कमी पावसांचा प्रदेश आहे.
- ३९७) भूपृष्ठखालील पाण्यास _____ म्हणतात.
 १) खारेपाणी २) गोडपाणी ३) भूजल ४) सागरीजल
- ३९८) 'अ' गटातील नद्यांच्या व 'ब' गटातील धरणांशी जोड्यांचा अचूक पर्याय निवडा.
 'अ' गट 'ब' गट
 १) महानदी १) भाक्रा नानगल
 २) गोदावरी २) हिराकूड
 ३) सतलज ३) जायकवाडी
 ४) कोयना
 १) १-२, २-३, ३-१ २) १-४, २-१, ३-२ ३) १-३, २-१, ३-४ ४) १-३, २-४, ३-१
- ३९९) पुढीलपैकी जलसंपत्तीसंबंधी समस्या कोणती ?
 १) नदीला बांध घालून पाणी अडवणे. २) खूप पाऊस पडणे.
 ३) पाण्याचा अतिवापर करणे. ४) जलसिंचन योजना राबवणे.
- ४००) सागर संपत्ती कशास म्हणतात ?
 १) पाण्यातील वस्तू २) खनिजा ३) महासागरातील वस्तू ४) विहिरीतील वस्तू
- ४०१) पुढीलपैकी कोणती वस्तू सागरात सापडत नाही ?
 १) जलचर २) प्रवाळ ३) खडक ४) लोखंड
- ४०२) पुढीलपैकी कोणती वस्तू समुद्राच्या पाण्यापासून तयार होते ?
 १) मीठ २) साखर ३) चुनखडी ४) सोने
- ४०३) भारताच्या पश्चिम किना-यावर अनेक ठिकाणी _____ आहेत.
 १) खाजणे २) उपसागर ३) त्रिभुजप्रदेश ४) मिठागरे
- ४०४) भारतात खालीलपैकी कोणत्या राज्यात मिठ तयार होत नाही ?
 १) गुजरात २) महाराष्ट्र ३) मध्यप्रदेश ४) कर्नाटक
- ४०५) भारताच्या दक्षिणेकडील _____ आखातात मोती सापडतात.
 १) मन्नारचे २) कोईनूरचे ३) खंबायते ४) कच्छचे
- ४०६) मुंबई जवळ अरबी समुद्रात मुंबईहाय येथे _____ साठे सापडले आहेत.
 १) दगडी कोळशाचे २) लोह खनिजांचे ३) नैसर्गिक वायूचे ४) अभ्रकाचे
- ४०७) केरळच्या किनारी भागात _____ हे खनिज सापडते ?
 १) बॉक्साईड २) लोह ३) जिप्सम ४) थोरियम
- ४०८) नद्या, सरोवरे हे पाण्याचे कोणत्या प्रकारचे स्रोत आहेत ?
 १) नैसर्गिक २) भौतिक ३) जैविक ४) मानवनिर्मित
- ४०९) तलाव, विहिरी हे पाण्याचे कोणत्या प्रकारचे स्रोत आहेत ?
 १) रासायनिक २) नैसर्गिक ३) भौतिक ४) मानवनिर्मित
- ४१०) भारतात पुढीलपैकी कोणत्या राज्यात सर्वात कमी पाऊस पडतो ?
 १) महाराष्ट्र २) गुजरात ३) राजस्थान ४) मध्यप्रदेश
- ४११) भारतातील किती टक्के भूभाग वनाच्छदित आहे ?
 १) १० २) १५ ३) २० ४) २५
- ४१२) भारतात वनांचे किती प्रकार आढळतात ?
 १) तीन २) चार ३) पाच ४) दहा

- ४१३) सदाहरित वनांचे वैशिष्ट्य कोणते ?
 १) पाने रूंद व हिरवीगार २) पाने अरूंद व टोकदार ३) लाकूड मऊ ४) लाकूड हलके
- ४१४) पुढीलपैकी कोणत्या प्रदेशात सदाहरित वने आढळत नाहीत ?
 १) अरवली पर्वत २) हिमालयाचा पायथा ३) पुर्वभारत ४) सह्याद्रीचा दक्षिणभाग
- ४१५) सदाहरित वनांत सर्वाधिक _____ आढळते.
 १) झाडे झुडपे २) काटेरी वनस्पती ३) जैवविविधता ४) जंगलसंपत्ती
- ४१६) सदाहरित वनांत खालीलपैकी कोणता वृक्ष आढळत नाही ?
 १) महोगनी २) रबर ३) शिसवी ४) पिंपळ
- ४१७) पानझडी वनांत कोणते वृक्ष आढळत नाही ?
 १) वड २) पिंपळ ३) साग ४) रबर
- ४१८) खालीलपैकी पानझडी वनांचे वैशिष्ट्ये कोणते ?
 १) पाने गळणे २) टोकदार पाने ३) हिरवीगार पाने ४) सुईसारखी पाने
- ४१९) पुढील वैशिष्ट्यांपैकी कोणते वैशिष्ट्ये काटेरी व झुडपी वनांसाठी लागू पडत नाही ?
 १) हिरवीगार पाने २) आकाराने लहान पाने ३) फांद्यांवर काटे ४) मांसल खोडे
- ४२०) खालीलपैकी काटेरी व झुडपी वनांतील वृक्ष कोणते ?
 १) रबर व शिसव २) बांबू व साग ३) वड व पिंपळ ४) खैर व बाभूळ
- ४२१) काटेरी वने खालीलपैकी कोठे आढळतात ?
 १) हिमालयाच्या पायथ्याशी २) सातपुडा पर्वतात
 ३) समुद्र किना-यालगत ४) पर्जन्य छायेच्या प्रदेशात
- ४२२) समुद्रकाठची वने कोणत्या भागात आढळतात ?
 १) किना-यालगतच्या प्रदेशात २) खाड्यांच्या व खाजनांच्या भागात
 ३) समुद्राच्या तळाशी ४) समुद्रातील बेटांवर
- ४२३) समुद्रकाठच्या वनांतील वनस्पतींना _____ म्हणतात.
 १) काटेरी २) पानझडी ३) सदाहरीत ४) खारफुटी
- ४२४) नावा तयार करण्यासाठी खारफुटीच्या लाकडाचा उपयोग करतात.
 १) लाकूड तेलकट, हलके व टिकाऊ असते २) लाकूड वजनाने जड असते
 ३) लाकूड फारच कठीण व टिकाऊ असते ४) लाकूड दिसायला चांगले असते
- ४२५) हिमालयातील वनांमध्ये आढळणारे सुचीपर्णी वृक्ष कोणते ?
 १) पाई, देवदार, फर २) साग, वड, पिंपळ
 ३) महोगनी, रबर, शिसव ४) खैर, बाभूळ, घायपात
- ४२६) वनांमुळे _____ व्यवसायाला चालना मिळते.
 १) वन २) व्यापार ३) उद्योग ४) पर्यटन
- ४२७) शुष्क व काटेरी वनांच्या प्रदेशात _____ प्राणी आढळतो ?
 १) खोकड २) ढोल ३) नीलगाय ४) गवा
- ४२८) हिमालयांच्या पायथ्यालगत मिश्र वनांमध्ये _____ वृक्षाचे प्रमाण जास्त आहे ?
 १) साग २) वड ३) साल ४) शिसव
- ४२९) पुढे 'अ' आणि 'ब' गट दिले आहेत. त्याखाली चार पर्याय दिलेले आहेत अचूक पर्याय निवडा.
 'अ' 'ब'
 १) सदाहरित वने १) सुंद्री
 २) पानझडी वने २) पाईन
 ३) समुद्रकाठची वने ३) खेजडी

- ४) हिमालयातील वने
 १) १-३, २-५, ३-१, ४-२
 २) १-३, २-१, ३-२, ४-४
- ४३०) हिमालयाच्या पर्वतीय क्षेत्रात _____ हा वैशिष्ट्यपूर्ण प्राणी आढळतो.
 १) गवा २) लांडगा ३) वाघ ४) कस्तुरीमृग
- ४३१) एकशिंगी गेंडा कोणत्या राज्यात आढळतो ?
 १) महाराष्ट्र २) गुजरात ३) पश्चिम बंगाल ४) आसाम
- ४३२) ओसाड गवताळ प्रदेशात _____ पक्षी आढळतो ?
 १) मोर २) लांडोर ३) माळढोक ४) सुतार
- ४३३) सह्याद्री वनक्षेत्रातील _____ हा वैशिष्ट्यपूर्ण प्राणी आहे ?
 १) वाघ २) बिबट्या ३) शेकरुखार ४) नीलगाय
- ४३४) सुंदरबन व पानझडीच्या वनांत _____ वाघ आढळतो ?
 १) बिबट्या २) पट्टेदार ३) ढाण्या ४) पांढरा
- ४३५) गुजरातमध्ये गीरच्या वनांत _____ सिंह आढळतात.
 १) आशियाई २) आफ्रिकन ३) पट्टेदार ४) मोठ्या आकाराचे
- ४३६) खालीलपैकी खनिजांचे प्रकार कोणते ?
 १) जैविक व अजैविक २) भौतिक व रासायनिक
 ३) धातू व अधातू ४) पारंपारिक व अपारंपरिक
- ४३७) वीजवाहक तारांमध्ये खालीलपैकी कोणत्या धातूचा उपयोग होतो ?
 १) तांबे २) लोखंड ३) सोने ४) चांदी
- ४३८) पोलाद तयार करण्यासाठी खालीलपैकी कोणता घटक आवश्यक नाही ?
 १) लोहखनिज २) चुनखडक ३) दगडी कोळसा ४) मॅंगनीज
- ४३९) बॉक्साईड या खनिजापासून _____ धातू तयार केला जातो.
 १) पोलाद २) अभ्रक ३) तांबे ४) अॅल्युमिनियम
- ४४०) खालीलपैकी मौल्यवान धातू कोणता ?
 १) लोखंड २) तांबे ३) सोने ४) जिप्सम
- ४४१) भारतात सोन्याचा सर्वाधिक उपयोग _____ तयार करण्यासाठी वापरतात.
 १) औषधे २) दागिने ३) उपकरणे ४) आवरणे
- ४४२) खालीलपैकी सोने धातूचे गुणधर्म कोणते ?
 १) कठिणता २) ठिसूळपणा ३) लवचिकता ४) सच्छिद्रता
- ४४३) खालीलपैकी धातू खनिज कोणते ?
 १) बॉक्साइट २) अभ्रक ३) जिप्सम ४) चुनखडक
- ४४४) खालीलपैकी अधातू खनिज कोणते ?
 १) बॉक्साईड २) लोहखनिज ३) मॅंगनीज ४) जिप्सम
- ४४५) भारत हा जगातील प्रमुख _____ उत्पादक देश आहे ?
 १) तांबे २) सोने ३) चुनखडक ४) अभ्रक
- ४४६) खालीलपैकी अभ्रकाचा उपयोग कोणता ?
 १) पोलाद तयार करण्यासाठी २) तांब्याचा पत्रा करण्यासाठी
 ३) विद्युत उपकरणे बनवण्यासाठी ४) सिमेंट तयार करण्यासाठी

- ४४७) सिमेंट तयार करण्यासाठी कशाचा उपयोग होतो ?
 १) बॉक्साईटचा २) जिप्समचा ३) मॅगनीजचा ४) अभ्रकाचा
- ४४८) लोहखनिज शुद्ध करण्यासाठी _____ वापरतात.
 १) चुनखडक २) अभ्रक ३) जिप्सम ४) तांबे
- ४४९) पारंपारिक उर्जा साधने खालीलपैकी कोणती ?
 १) दगडी कोळसा, खनिजतेल, लाकूड २) वारा व सूर्याची उष्णता
 ३) बायोगॅस ४) भारती ओहोटी
- ४५०) खालीलपैकी अपारंपरिक उर्जासाधने कोणती ?
 १) बायोगॅस, जैविक टाकाऊ पदार्थ २) दगडी कोळसा
 ३) खनिजतेल ४) नैसर्गिक वायू
- ४५१) सूर्यकिरणांपासून _____ मिळवता येते ?
 १) उष्णता २) प्रकाश ३) विद्युत ४) सौरउर्जा
- ४५२) वीज निर्मितीसाठी खालीलपैकी कोणत्या गोष्टीचा वापर होत नाही ?
 १) पाणी २) वारा ३) खनिजतेल ४) चुनखडक
- ४५३) भारतात _____ वापर करून सर्वाधिक विद्युत निर्मिती केली जाते ?
 १) पाण्याचा २) खनिजांचा ३) कोळशाचा ४) जैवइंधनाचा
- ४५४) अणुविद्युत निर्मितीसाठी आवश्यक खनिजे कोणती ?
 १) युरेनियम व थोरियम २) सोने व चांदी ३) लोह व पोलाद ४) अभ्रक व तांबे
- ४५५) पुढे 'अ' गटात खनिज व 'ब' गटात त्यांचे उपयोग दिलेले आहेत. त्याखाली चार पर्याय दिलेले आहेत अचूक पर्याय निवडा.
 'अ' गट 'ब' गट
 १) लोहखनिज १) विजेच्या तारा
 २) तांबे २) शेतीची अवजारे
 ३) सोने ३) सिमेंट बनविणे
 ४) जिप्सम ४) दागिने तयार करणे
 ५) फोटोग्राफी साहित्य
- १) १-२, २-१, ३-४, ४-३ २) १-५, २-४, ३-३, ४-१
 ३) १-३, २-१, ३-४, ४-५ ४) १-२, २-३, ३-५, ४-१
- ४५६) लोकसंख्येच्या बाबतीत भारताचा जगात _____ क्रमांक आहे.
 १) पहिला २) दुसरा ३) चौथा ४) पाचवा
- ४५७) भारतात _____ लोक ग्रामीण भागात राहतात.
 १) ७० % २) ७१ % ३) ७२ % ४) ७५ %
- ४५८) भारतातील _____ हे सर्वात जास्त नागरी लोकसंख्येचे शहर आहे ?
 १) दिल्ली २) चैन्नई ३) मुंबई ४) कोलकत्ता
- ४५९) भारतात _____ राज्यात सर्वात जास्त साक्षरता आहे.
 १) महाराष्ट्र २) केरळ ३) आसाम ४) हिमाचल प्रदेश
- ४६०) आपल्या देशात जनगणना किती वर्षांनी केली जाते ?
 १) दहा २) बारा ३) चौदा ४) वीस
- ४६१) उत्तरेकडील पर्वतीय प्रदेशात पर्यटन व्यवसायाला महत्त्व का आले ?
 १) शेती व्यवसाय मोठ्या प्रमाणात २) पाण्याची मुबलकता
 ३) सृष्टीसौंदर्याने नटलेला प्रदेश ४) थंड हवामानाचा प्रदेश

- ४६२) उत्तर भारतीय मैदानी प्रदेशात लोकसंख्या जास्त आढळते ?
 १) नद्यांच्या गाळाची सुपीक जमीन २) थंड हवामान
 ३) मोठ्या प्रमाणात उद्योग धंदे असल्याने ४) शेती व्यवसाय मोठ्या प्रमाणात असल्याने
- ४६३) भारतातील शेती प्रामुख्याने _____ अवलंबून आहे.
 १) पावसावर २) तापमानावर ३) बाष्पीभवनावर ४) उष्णतेवर
- ४६४) जिरायत शेती कशास म्हणतात ?
 १) पावसाच्या पाण्यावर होणारी शेती
 २) पावसाची आवश्यकता नसणारी शेती
 ३) अतिशय कमी पावसावर होणारी शेती
 ४) सिंचनाच्या पाण्यावर होणारी शेती
- ४६५) ओलिताची शेती कशास म्हणतात ?
 १) कमी पाण्यावर होणारी शेती २) सिंचनाच्या पाण्यावर होणारी शेती
 ३) पावसाच्या पाण्यावर होणारी शेती ४) डोंगराळ प्रदेशात होणारी शेती
- ४६६) भारतात शेतीचे हंगाम किती आहेत ?
 १) एक २) दोन ३) तीन ४) चार
- ४६७) पावसाळ्यात केल्या जाणा-या शेतीच्या हंगामास _____ हंगाम म्हणतात.
 १) रब्बी २) कापणी ३) थंडीचा ४) खरीप
- ४६८) खरीप हंगामात घेतल्या जाणा-या पिकांना _____ पिके म्हणतात.
 १) खरीपाची २) रब्बीची ३) पावसाळी ४) उन्हाळी
- ४६९) हिवाळ्यात केल्या जाणा-या शेतीच्या हंगामास _____ म्हणतात.
 १) सुगीचा २) पेरणीचा ३) रब्बीचा ४) खरीपाचा
- ४७०) खालीलपैकी रब्बीच्या हंगामातील पिके कोणती ?
 १) बाजरी व ज्वारी २) तांदूळ व मका ३) गहू व हरभरा ४) मठ व मूग
- ४७१) खालीलपैकी कोणते खाद्यान्न पिक खरीप व रब्बी या दोन्ही हंगामात येते ?
 १) गहू २) बाजरी ३) ज्वारी ४) तांदूळ
- ४७२) भारतातील बहुसंख्य लोकांचे मुख्य अन्न _____ आहे.
 १) भात २) भाकरी ३) रोटी ४) पाव
- ४७३) व्यापारी पिके म्हणजे काय ?
 १) व्यापारी दृष्टीकोनातून उत्पादन घेतले जाणारी पिके २) खूप उत्पन्न देणारी पिके
 ३) पावसाच्या पाण्यावर अवलंबून असणारी पिके ४) सिंचनावर येणारी पिके
- ४७४) खालीलपैकी व्यापारी पिके कोणती ?
 १) गहू, तांदूळ, मका, बाजरी २) ऊस, कापूस, चहा, कॉफी
 ३) मूग, मठ, चवळी, वाटाणा ४) करडई, जवस, खुरसणी, तीळ
- ४७५) पुढीलपैकी कोणते व्यापारी पिक नाही ?
 १) ऊस २) कापूस ३) कॉफी ४) तांदूळ
- ४७६) पुढीलपैकी कोणते खाद्यान्न पिक नाही ?
 १) बाजरी २) ऊस ३) तांदूळ ४) ज्वारी
- ४७७) गिळताची पिके कोणत्या पिकांना म्हणतात ?
 १) ज्या पिकांपासून भरपूर उत्पादन मिळते. २) ज्यांच्या पासून भरपूर पैसा मिळतो.
 ३) ज्यांच्या पासून डाळी तयार करतात. ४) ज्यांच्या पासून तेल काढतात.

उत्तरसूची :

१-१	२-४	३-४	४-३	५-३	६-४	७-४	८-३	९-३
१०-१	११-४	१२-१	१३-१	१४-४	१५-१	१६-३	१७-२	१८-३
१९-१	२०-३	२१-२	२२-३	२३-४	२४-३	२५-१	२६-४	२७-३
२८-१	२९-३	३०-४	३१-१	३२-१	३३-२	३४-३	३५-३	३६-२
३७-१	३८-२	३९-१	४०-४	४१-४	४२-३	४३-१	४४-१	४५-३
४६-२	४७-३	४८-३	४९-१	५०-४	५१-१	५२-१	५३-३	५४-१
५५-२	५६-१	५७-३	५८-२	५९-४	६०-१	६१-२	६२-४	६३-४
६४-१	६५-३	६६-१	६७-४	६८-२	६९-२	७०-२	७१-३	७२-१
७३-३	७४-१	७५-४	७६-१	७७-२	७८-४	७९-३	८०-४	८१-२
८२-३	८३-४	८४-१	८५-३	८६-२	८७-३	८८-१	८९-२	९०-२
९१-३	९२-३	९३-२	९४-२	९५-४	९६-२	९७-१	९८-३	९९-१
१००-४	१०१-२	१०२-१	१०३-३	१०४-४	१०५-१	१०६-३	१०७-३	१०८-३
१०९-१	११०-४	१११-१	११२-३	११३-१	११४-३	११५-१	११६-४	११७-१
११८-२	११९-४	१२०-३	१२१-१	१२२-२	१२३-२	१२४-४	१२५-४	१२६-१
१२७-३	१२८-१	१२९-३	१३०-१	१३१-२	१३२-२	१३३-२	१३४-१	१३५-३
१३६-२	१३७-२	१३८-३	१३९-१	१४०-४	१४१-४	१४२-४	१४३-२	१४४-२
१४५-३	१४६-४	१४७-३	१४८-१	१४९-३	१५०-४	१५१-३	१५२-१	१५३-१
१५४-४	१५५-१	१५६-४	१५७-३	१५८-३	१५९-३	१६०-१	१६१-४	१६२-३
१६३-४	१६४-४	१६५-२	१६६-२	१६७-१	१६८-३	१६९-१	१७०-१	१७१-४
१७२-३	१७३-१	१७४-२	१७५-३	१७६-३	१७७-१	१७८-३	१७९-१	१८०-१
१८१-४	१८२-२	१८३-३	१८४-३	१८५-२	१८६-१	१८७-३	१८८-१	१८९-४
१९०-१	१९१-२	१९२-४	१९३-३	१९४-१	१९५-२	१९६-१	१९७-२	१९८-३
१९९-४	२००-३	२०१-३	२०२-३	२०३-३	२०४-१	२०५-४	२०६-३	२०७-१
२०८-४	२०९-४	२१०-१	२११-१	२१२-१	२१३-३	२१४-१	२१५-३	२१६-१
२१७-२	२१८-३	२१९-४	२२०-२	२२१-३	२२२-४	२२३-१	२२४-४	२२५-१
२२६-२	२२७-४	२२८-४	२२९-२	२३०-१	२३१-४	२३२-३	२३३-१	२३४-२
२३५-३	२३६-१	२३७-४	२३८-३	२३९-१	२४०-४	२४१-३	२४२-३	२४३-१
२४४-३	२४५-१	२४६-१	२४७-२	२४८-१	२४९-२	२५०-२	२५१-४	२५२-३
२५३-३	२५४-१	२५५-३	२५६-२	२५७-१	२५८-४	२५९-३	२६०-१	२६१-२
२६२-४	२६३-१	२६४-२	२६५-१	२६६-२	२६७-४	२६८-१	२६९-१	२७०-१
२७१-३	२७२-१	२७३-३	२७४-१	२७५-२	२७६-२	२७७-३	२७८-४	२७९-३
२८०-१	२८१-२	२८२-१	२८३-४	२८४-१	२८५-३	२८६-४	२८७-३	२८८-२
२८९-४	२९०-४	२९१-२	२९२-४	२९३-२	२९४-३	२९५-४	२९६-१	२९७-२
२९८-२	२९९-३	३००-१	३०१-१	३०२-२	३०३-१	३०४-४	३०५-३	३०६-४
३०७-१	३०८-४	३०९-१	३१०-२	३११-३	३१२-१	३१३-२	३१४-३	३१५-४
३१६-३	३१७-४	३१८-३	३१९-४	३२०-१	३२१-४	३२२-२	३२३-३	३२४-१
३२५-१	३२६-४	३२७-१	३२८-१	३२९-२	३३०-२	३३१-४	३३२-२	३३३-२
३३४-२	३३५-३	३३६-२	३३७-१	३३८-३	३३९-१	३४०-२	३४१-३	३४२-४
३४३-३	३४४-४	३४५-२	३४६-३	३४७-१	३४८-३	३४९-२	३५०-३	३५१-२
३५२-१	३५३-३	३५४-२	३५५-१	३५६-४	३५७-४	३५८-२	३५९-४	३६०-३

३६१-१	३६२-२	३६३-४	३६४-१	३६५-४	३६६-३	३६७-२	३६८-१	३६९-३
३७०-२	३७१-४	३७२-३	३७३-३	३७४-१	३७५-१	३७६-१	३७७-२	३७८-१
३७९-१	३८०-३	३८१-२	३८२-३	३८३-१	३८४-२	३८५-१	३८६-४	३८७-१
३८८-१	३८९-१	३९०-२	३९१-४	३९२-१	३९३-४	३९४-१	३९५-२	३९६-२
३९७-३	३९८-१	३९९-३	४००-३	४०१-४	४०२-१	४०३-४	४०४-३	४०५-१
४०६-३	४०७-४	४०८-१	४०९-४	४१०-३	४११-३	४१२-३	४१३-१	४१४-१
४१५-३	४१६-४	४१७-४	४१८-१	४१९-१	४२०-४	४२१-४	४२२-२	४२३-४
४२४-१	४२५-१	४२६-४	४२७-१	४२८-३	४२९-१	४३०-४	४३१-४	४३२-३
४३३-३	४३४-२	४३५-१	४३६-३	४३७-१	४३८-४	४३९-४	४४०-३	४४१-२
४४२-३	४४३-१	४४४-४	४४५-४	४४६-३	४४७-२	४४८-३	४४९-१	४५०-१
४५१-४	४५२-४	४५३-३	४५४-१	४५५-१	४५६-२	४५७-३	४५८-३	४५९-२
४६०-१	४६१-३	४६२-१	४६३-१	४६४-१	४६५-२	४६६-२	४६७-४	४६८-१
४६९-३	४७०-३	४७१-३	४७२-१	४७३-१	४७४-२	४७५-४	४७६-२	४७७-४

अधिकचे प्रश्न

खालील प्रश्नांची अचूक उत्तरे निवडा.

- १) शास्त्रांचे वर्गीकरण खालीलपैकी कोणत्या दोन भागात होते ?
  - १) नैसर्गिक व अनैसर्गिक
  - २) वास्तववादी व आदर्शवादी
  - ३) भौतिक व जैविक
  - ४) खगोल व भूगर्भ
- २) इतिहास हा विषय शास्त्राच्या कोणत्या प्रकारात येतो ?
  - १) भौतिक शास्त्रे
  - २) सामाजिक शास्त्रे
  - ३) मानववंशशास्त्रे
  - ४) मानसशास्त्र
- ३) खालीलपैकी कोणता विषय भौतिकशास्त्र प्रकारात समाविष्ट नाही.
  - १) इतिहास
  - २) रसायन
  - ३) भूगर्भ
  - ४) पदार्थविज्ञान
- ४) इतिहासाची शास्त्रशुद्ध रचना प्रथम _____ देशात झाली.
  - १) भारत
  - २) इंग्लंड
  - ३) रशिया
  - ४) ग्रीस
- ५) इतिहास लेखनशास्त्राचा जनक _____ हा ग्रीक इतिहासकार होय.
  - १) मेटलॅंड
  - २) गार्डिनर
  - ३) नीबर
  - ४) हेरोडाटेस
- ६) शास्त्रशुद्ध इतिहासाचा पाया कोणी घातला ?
  - १) वि.का.राजवाडे
  - २) नबिर
  - ३) गार्डिनर
  - ४) मेटलॅंड
- ७) पुढे 'अ' गटात इतिहासकार आणि 'ब' गटात त्यांनी केलेल्या इतिहासाच्या व्याख्या दिलेल्या आहेत. त्याखाली चार पर्याय दिलीले आहेत, अचूक पर्याय निवडा.

'अ' गट <ol style="list-style-type: none"> १) नीबर २) हॅम्पोल्ड ३) प्रा. जेफ्रीज ४) लेखनाचा जनक किटिंग ५) उत्क्रांतीचा शास्त्रशुद्ध अभ्यास वि.द.घाटे 	'ब' गट <ol style="list-style-type: none"> १) मानवी कृतीची नोंद २) विकास रेषेचा सिद्धांत ३) शास्त्रशुद्ध इतिहास ४) मानवी प्राण्याच्या ५) अनुभवांचा नंदादीप ६) ऐतिहासिक नोंद
१) १-३, २-५, ३-२, ४-१, ५-४	२) १-६, २-५, ३-५, ४-३, ५-२

- ३) १-२, २-३, ३-४, ४-५, ५-६
- ८) कार्लार्ईलच्या मते, इतिहास म्हणजे _____ होय.
- १) अनुभवाचा नंदादीप
२) थोरांची चरित्रे
- १) पुढे 'अ' गटात शिक्षणतज्ञ व 'ब' गटात त्यांचे शिध्दांत दिले आहेत त्याखाली चार पर्याय दिलेले आहेत अचूक पर्याय निवडा.
- 'अ' गट
१) स्टॅन्ले हॉल
२) कार्लार्ईल
३) प्रा. जेफ्रीज
- 'ब' गट
१) घटक सिद्धांत
२) विकास रेषेचा सिद्धांत
३) सांस्कृतिक युग सिद्धांत
४) विभूतिपूजन सिद्धांत
- १) १-क, २-ड, ३-ब
२) १-क, २-अ, ३-क
- १०) इतिहास विषयाचा मुख्य हेतू कोणता ?
- १) सुजाण व जबाबदार नागरिक घडवणे
२) वर्तमानकाळातील घटकांची जाणीव जागृती करणे
- ३) भूतकाळातील घटकांची माहिती देणे
४) पूर्वजांच्या पराक्रमाची माहिती देणे
- ११) इतिहास या विषयाचा समावेश _____ शास्त्रात होतो.
- १) आदर्शवादी
२) भौतिक
३) नैसर्गिक
४) सामाजिक
- १२) 'थोर व्यक्तीची चरित्रे' म्हणजे इतिहास होय, हे मत कोणाचे ?
- १) एच.जी. वेल्स
२) कार्लार्ईल
३) हेरोडोटस
४) नीबर
- १३) _____ सिद्धांतानुसार इतिहास आरंभापासून शेवटपर्यंत ठरलेल्या वर्षात शिकवायचा असतो.
- १) समकेंद्री पध्दत
२) कालक्रम
३) परावर्तनपर
४) विकास रेषेच्या
- १४) इतिहास ही 'मानवी कृतीची नोंद होय' असे कोणी म्हटले आहे ?
- १) नीबर
२) हेरोडोटस
३) वि.द. घाटे
४) किटिंग
- १५) विद्यार्थांच्या भावी व्यक्तीमत्त्व विकासाला कोणते घटक पायाभूत आहेत ?
- १) गाभा
२) मूलभूत
३) राजकिय
४) सांस्कृतिक
- १६) बंगालची फाळणी कोणी केली ?
- १) लॉर्ड कर्झन
२) लॉर्ड वेलस्ली
३) लॉर्ड कॅर्नवॉलिस
४) लॉर्ड डलहौसी
- १७) बंगालची फाळणी केव्हा झाली ?
- १) १९०५
२) १९०६
३) १९०७
४) १९०८
- १८) प्लासीची लढाई केव्हा झाली ?
- १) १७५७
२) १८५७
३) १९५७
४) १७७५
- १९) कमिशनर रँडची हत्या कोणी केली ?
- १) चाफेकर बंधू
२) सावरकर बंधू
३) अनंत कान्हेरे
४) मंगल पांडे
- २०) इतिहासाच्या अभ्यासातून विद्यार्थांना कोणत्याही घटनेकडे _____ दृष्टीकोनातून पाहण्याचे सामर्थ्य प्राप्त होते.
- १) विशाल
२) व्यापक
३) विस्तृत
४) संकुचित
- २१) इतिहासाच्या अभ्यासाने मनुष्य चिकित्सक बनून त्याची _____ वृत्ती वाढते.
- १) निरीक्षण
२) जिज्ञासू
३) संशोधक
४) लालसा
- २२) इतिहास म्हणजे माहितीचा _____ आहे.
- १) खजिना
२) दागिना
३) महासागर
४) डोंगर

- २३) 'सारा' म्हणजे शेतजमिनीवरील _____ होय.
 १) कर २) दंड ३) उत्पन्न ४) जिझिया
- २४) मुसलमान धर्माचा संस्थापक मुहम्मद यांच्या गादीवर येणारा सुन्नी पंथाचा प्रमुख म्हणजे __ होय.
 १) धर्मगुरू २) मौलवी ३) काजी ४) पोप
- २५) इतिहासाचे काळानुसार किती ठळक भाग पडतात ?
 १) दोन २) तीन ३) चार ४) पाच
- २६) मानवी संस्कृतीची पहिली अवस्था _____ युगापासून मानली जाते.
 १) अश्म २) पाषाण ३) कली ४) धर्म
- २७) मानवाच्या जीवनाला स्थिरता येण्यासाठी कशाचा शोध महत्त्वपूर्ण ठरला ?
 १) धान्यचा २) शेती ३) चाक ४) देव
- २८) पावनखिंड कोणी लढविली ?
 १) बाजीप्रभू २) राघोबादादा ३) जीवा महाला ४) तानाजी मालुसरे
- २९) _____ यांनी स्वातंत्र्यप्राप्तीसाठी अहिंसा व सत्याग्रह या तत्वांचा उपयोग केला.
 १) पंडीत नेहरू २) महात्मा गांधी ३) वल्लभभाई पटेल ४) डॉ. आंबेडकर
- ३०) महाराष्ट्रात सातारा येथे प्रतिसरकार कोणी स्थापन केले ?
 १) लो. टिळक २) लाला लजपतराय ३) महात्मा फुले ४) क्रांतीसिंह नाना पाटील
- ३१) अष्टप्रधान मंडळाची निर्मिती कोणी केली ?
 १) छत्रपती शिवाजी २) छत्रपती संभाजी ३) छत्रपती राजाराम ४) छत्रपती शाहू
- ३२) रयत म्हणजे काय ?
 १) पुढारी २) कार्यकर्ता ३) जनता ४) नेता
- ३३) दोन किंवा दोनपेक्षा अधिक संबोधांमधील संबंध दर्शविण्यासाठी जे विधान केले जाते त्याला संबोधाचे ___ असे म्हणतात.
 १) आकलन २) सामान्यीकरण ३) अनुमान ४) उदाहरण
- ३४) सामान्यीकरणावरून दोन संबोधांतील _____ लक्षात येतात.
 १) साहचर्य २) फरक ३) भिन्नता ४) परस्पर संबंध
- ३५) हत्ती, घोडा, गाय, उंट, कुत्रा हे संबोध खालीलपैकी कोणत्या प्रकारात मोडतात ?
 १) प्राणीदर्शक २) गुणधर्मदर्शक ३) कालवाचक ४) संबंधदर्शक
- ३६) व्यापारी, गुलाम, धर्मगुरू, उमराव, कारागीर हे संबोध कोणत्या प्रकारचे आहेत ?
 १) वस्तूदर्शक २) व्यक्तीविशिष्ट ३) गुणधर्मदर्शक ४) संबंधदर्शक
- ३७) लहान, मोठा, निष्ठावान, घनिष्ठ हे संबोध कोणत्या प्रकारचे आहेत ?
 १) संबंधदर्शक २) वस्तूदर्शक ३) गुणधर्मदर्शक ४) कालदर्शक
- ३८) अश्मयुग, वैदिककाळ, आधुनिककाळ हे संबोध कोणत्या प्रकारचे आहेत ?
 १) वस्तूदर्शक २) कालदर्शक ३) गुणधर्मदर्शक ४) व्यक्तित्व दर्शक
- ३९) डेव्हिड आसूबेल यांनी संरचनेच्या संदर्भात _____ रचनेला विशेष महत्त्व दिले आले.
 १) बोधात्मक २) ज्ञानात्मक ३) आकलनात्मक ४) उपयोजनात्मक
- ४०) देशाच्या गरजेनुसार शिक्षणाची _____ निश्चित केली जातात.
 १) उपयुक्तता २) निष्कर्ष ३) उद्दिष्टे ४) तत्वे
- ४१) आझाद हिंद सेनेचे नेतृत्व कोणी केले ?
 १) महत्मा गांधी २) रास बिहारी बोस ३) नेताजी सुभाषचंद्र बोस ४) पंडीत नेहरू

- ४२) महाराष्ट्रात होमरूल चळवळ कोणी सुरु केली ?
 १) महात्मा गांधी २) डॉ बाबासाहेब आंबेडकर
 ३) नेताजी सुभाषचंद्र बोस ४) लोकमान्य टिळक
- ४३) प्रदेशानुरूप इतिहासाचा खालीलपैकी कोणता भाग होऊ शकतो ?
 १) राष्ट्रीय इतिहास २) आर्थिक इतिहास ३) प्राचीन इतिहास ४) राजकिय इतिहास
- ४४) इतिहासाच्या त्रिमितीय रचनेत खालीलपैकी कोणता घटक समाविष्ट नाही ?
 १) स्थल २) काल ३) विषय ४) साधने
- ४५) कोणत्या अमेरिकन शिक्षणतज्ज्ञांनी अध्यापनाची प्रतिमाने सांगितली ?
 १) ब्रूस जॉयस व मार्शा वील २) ब्रूनर व ब्रूनर
 ३) गुडनाक व ब्रूनर ४) कार्लाइल व किटिंग
- ४६) ब्रूस जॉयस व मार्शा वील यांनी अध्यापनाची किती प्रतिमाने दिली आहेत ?
 १) १२ २) २२ ३) ३२ ४) ५२
- ४७) विचारप्रक्रियेचे महत्त्वाचे साधन कोणते ?
 १) संरचना २) संबोध ३) साहित्य ४) मूल्यमापन
- ४८) ब्रूनरच्या मते संबोधाचे पायाभूत घटक किती ?
 १) दोन २) तीन ३) चार ४) पाच
- ४९) खाली दिलेल्या संबोधांपैकी कालवाचक संबोध कोणता ?
 १) प्राचीन २) सरदार ३) पराक्रमी ४) शत्रुत्व
- ५०) तलवार, भाला, महाल, रथ, हे संबोध इतिहासाच्या कोणत्या प्रकारातील आहेत ?
 १) व्यक्ती विशिष्ट २) वस्तूदर्शक ३) कालवाचक ४) संबंधदर्शक
- ५१) खालीलपैकी कोणत्या इयत्तेसाठी इतिहास विषयाचा स्वतंत्र अभ्यासक्रम नाही ?
 १) दुसरी २) चौथी ३) आठवी ४) दहावी
- ५२) इयत्ता तिसरीच्या इतिहास विषयाच्या पाठ्यपुस्तकाचे नाव खालीलपैकी कोणते ?
 १) परिसराभ्यास २) माणसाची गोष्ट ३) स्वातंत्र्याची गोष्ट ४) शिवछत्रपती
- ५३) इयत्ता पाचवीच्या इतिहास विषयाच्या पाठ्यपुस्तकाचे नाव काय आहे ?
 १) स्वातंत्र्याची गोष्ट २) मध्ययुगीन भारत ३) आधुनिक भारत ४) प्राचीन भारत
- ५४) इयत्ता तिसरीच्या पाठ्यक्रमात कोणत्या काळाचा इतिहास आलेला आहे ?
 १) स्वातंत्र्योत्तर २) मध्ययुगीन ३) अश्मयुगीन ४) प्राचीन
- ५५) राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण १९८६ नुसार शिक्षणाचा आकृतिबंध _____ असा आहे.
 १) ८+२+२ २) ५+२+५ ३) ४+३+५ ४) १०+२
- ५६) राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण १९८६ नुसार अभ्यासक्रमरचनेत _____ गाभाघटक सूचित केले आहेत.
 १) ८ २) १० ३) १२ ४) १५
- ५७) प्राथमिक शिक्षणातील अभ्यासक्रमाची पाठ्यपुस्तके कोणती संस्था तयार करते ?
 १) महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती व अभ्यासक्रम संशोधन मंडळ
 २) महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण मंडळ
 ३) महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ
 ४) महाराष्ट्र राज्य परीक्षा मंडळ
- ५८) प्रचलित शैक्षणिक धोरणानुसार इयत्ता पहिली ते पाचवी हा _____ स्तर मानला जातो.
 १) उच्च प्राथमिक २) निम्न प्राथमिक ३) पूर्व प्राथमिक ४) उच्च माध्यमिक
- ५९) इयत्ता सहावीच्या पाठ्यपुस्तकात कोणत्या प्राचीन संस्कृतीची वैशिष्ट्ये दिलेली आहेत ?

- १) ग्रीक २) बॅबिलॉन ३) हडप्पा ४) आर्य
- ६०) इतिहासाच्या पाठ्यपुस्तकाच्या शेवटी असलेल्या परिशिष्टांमध्ये खालीलपैकी कोणत्या गोष्टीचा समावेश होतो ?
- १) पाठाला अनुरूप चित्रे २) ऐतिहासिक नकाशे ३) संदर्भग्रंथ ४) स्वाध्याय
- ६१) इयत्ता सातवीच्या पाठ्यक्रमवार आधारित तयार केलेल्या पाठ्यपुस्तकाचे शीर्षक खालील पैकी कोणते ?
- १) आधुनिक भारत २) भारताचा इतिहास
३) मध्ययुगीन भारताचा इतिहास ४) प्राचीन भारताचा इतिहास
- ६२) क्षमताधिष्ठित अभ्यासक्रमाचा मूळ हेतू कोणता ?
- १) विद्यार्थ्यांमध्ये बौद्धीक क्षमता निर्माण करणे.
२) विद्यार्थ्यांच्या क्रिया कौशल्याला चालना देणे.
३) विद्यार्थ्यांना लिहिता वाचता येणे.
४) विद्यार्थ्यांना दर्जेदार शिक्षणाचा लाभ मिळणे.
- ६३) पाठ्यपुस्तकात प्रत्येक घटकाच्या शेवटी _____ असतात.
- १) स्वाध्याय २) गृहपाठ ३) उद्दिष्ट्ये ४) चित्रे
- ६४) _____ वाढ हा नव्या शैक्षणिक धोरणाचा एक प्रमुख हेतू आहे.
- १) बौद्धीक २) गुणवत्ता ३) शारीरिक ४) पगार
- ६५) प्राथमिक स्तरावरील अभ्यासक्रमात इयत्ता _____ पासून इतिहास व नागरिकशास्त्र हे स्वतंत्र विषय सुरु केले आहेत.
- १) तिसरी २) चौथी ३) पाचवी ४) सातवी
- ६६) इयत्ता चौथीमध्ये _____ व _____ इतिहास आहे.
- १) प्रादेशिक, राजकीय २) राष्ट्रीय, स्थानिक
३) देशाचा, प्रांताचा ४) राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय
- ६७) इतिहासाच्या अध्यापन साहित्यातील सर्वात महत्त्वाचे साधन म्हणजे इतिहासाचे _____ होय.
- १) पाठ्यपुस्तक २) शिक्षक ३) अध्यापक ४) मार्गदर्शक
- ६८) पाठ्यक्रम हा अभ्यासक्रमाचा एक _____ असतो.
- १) नमुना २) भाग ३) घटक ४) तुकडा
- ६९) शालेय अभ्यासक्रमाची रचना _____ गाभा घटकांवर आधारित आहे.
- १) पाच २) आठ ३) दहा ४) बारा
- ७०) इंग्रजांनी स्वातंत्र्याची चळवळ दडपून टाकण्यासाठी _____ धोरणाचा अवलंब केला.
- १) गनिमी कावा २) फोडा व राज्य करा ३) करा अथवा मरा ४) चले जाव
- ७१) इंग्लंडचे प्रधानमंत्री _____ यांनी जातीय निवाडा घोषित केला ?
- १) रॅम्से मॅकडोनाल्ड २) लार्ड कॉर्नवालिस ३) विल्स्टन चर्चिल ४) जार्ज बुश
- ७२) वैयक्तिक सत्याग्रहाचे पहिले सत्याग्रही कोण?
- १) न्यायमुर्ती रानडे २) महात्मा गांधी ३) विनोबा भावे ४) गोपाळ कृष्ण गोखले
- ७३) अध्यापन म्हणजे शैक्षणिक _____ निर्मिती होय.
- १) साहित्य २) पर्यावरण ३) व्यवस्थापन ४) वातावरण
- ७४) जेव्हा विद्यार्थ्यांचा गट संख्येने मोठा असतो, तेव्हा _____ चर्चेचा अवलंब केला जातो.
- १) गट २) पॅनल ३) समुह चर्चा ४) वरील सर्व
- ७५) इतिहास विषयात _____ पद्धतीला बराच वाव आहे.

- १) कथन २) चर्चा ३) प्रश्न ४) सहल
 ७६) दोन किंवा अधिक विद्यार्थी एकाच विषयासंबंधी विरुद्ध मते मांडतात त्यास ___ चर्चा म्हणतात.
 १) निष्फळ २) विकल्प ३) प्रकल्प ४) विरुद्ध
 ७७) १८५७ नंतर इंग्लंडच्या _____ राणीने जाहीरनामा घोषित केला.
 १) एलिझाबेथ २) डायना ३) व्हिक्टोरिया ४) झारीना
 ७८) कोणत्या इयत्तेपासून इतिहास हा स्वतंत्र विषय म्हणून समाविष्ट केलेला आहे ?
 १) ५वी २) ७वी ३) ८वी ४) ३री
 ७९) 'कथाकथन पद्धती' कोणत्या इयत्तेस इतिहास शिकविण्यासाठी परिणामकारक आहे ?
 १) ३री व ४थी २) ५वी व ६वी ३) ७वी व ८वी ४) ९वी व १०वी
 ८०) इतिहास विषयाच्या अभ्यासक्रमाची रचना करतांना कोणते ध्येय ठरवले आहे ?
 १) विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास २) अभ्यासक्रमात निपुणता
 ३) इतिहासाची आवड ४) सर्वधर्म समभाव
 ८१) इतिहासाचे अध्यापन करतांना 'आधाराचा' उपयोग _____ करावा.
 १) आशय विश्लेषणकरताना २) प्रस्तावनेच्या वेळी
 ३) उपसंहाराच्या वेळी ४) फलकलेखनाच्या वेळी
 ८२) शिक्षणक्षेत्रात प्रकल्पपद्धती कोणत्या अमेरिकन शिक्षण तज्ञाने सुरु केली ?
 १) हर्बर्ट २) जॉन डय्यूर्य ३) लेस्टर ४) बी सँडस
 ८३) कालरेशा व आलेख ही खालीलपैकी कोणत्या प्रकारातील शैक्षणिक साधने आहेत ?
 १) श्राव्य २) दृक् ३) दृक्-श्राव्य ४) इलेक्ट्रॉनिक
 ८४) बखरी व आत्मचरित्र यांचा समावेश _____ साधनांत केला जातो.
 १) वस्तुरूप २) वास्तुरूप ३) अवशिष्ट ४) लेखारूप
 ८५) इतिहास हा _____ घटनांशी संबंधित विषय आहे.
 १) दैनंदिन २) भूतकालीन ३) भविष्यकालीन ४) वर्तमानकालीन
 ८६) महाराष्ट्र शासनाच्या __ या संस्थेमार्फत दूरदर्शनवरून शैक्षणिक कार्यक्रम प्रक्षेपित केले जातात.
 १) साहित्य संस्कृती मंडळ २) पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ
 ३) शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण मंडळ ४) महाराष्ट्र राज्य दृक्-श्रवण संस्था
 ८७) यशस्वी शिक्षण प्रक्रियेमध्ये _____ हा केंद्रबिंदू मानलेला आहे.
 १) विद्यार्थी २) पालक ३) शिक्षक ४) अभ्यासक्रम
 ८८) घटक नियोजनाला सुरुवात करतांना प्रथम _____ मूल्यमापन केले पाहिजे.
 १) अध्यापनाचे २) अध्ययनाचे ३) अभ्यासक्रमाचे ४) घटकाचे
 ८९) घटक नियोजनातील शेवटचा टप्पा म्हणजे _____ होय.
 १) अध्यापनपद्धती २) शैक्षणिक साधने ३) घटक चाचणी ४) मूल्यमापन
 ९०) आदर्श पाठाचा पाया कोणता ?
 १) शैक्षणिक साहित्य २) उत्कृष्ट फलकलेखन ३) चांगले पाठटाचण ४) चांगले कथन
 ९१) पाठ नियोजनात विद्यार्थ्यांच्या _____ अधिक महत्त्व आहे.
 १) कृतीला २) अवधानाला ३) सक्रीय सहभागाला ४) मनोवृत्तीला
 ९२) पाठ नियोजनाची शेवटची पायरी कोणती ?
 १) उपयोग २) संकलन ३) मूल्यमापन ४) स्वाध्याय
 ९३) विशिष्ट काळात किंवा एका तासिकेत साध्य करावयाच्या कृतींना _____ असे म्हणतात.
 १) घटक चाचणी २) स्वाध्याय ३) सराव पाठ ४) घटक नियोजन
 ९४) वस्तूचा किंवा वास्तूचा छोटा पण प्रमाणबद्ध नमुना म्हणजे _____ होय.

- १) प्रतिकृती २) चित्र ३) छायाचित्र ४) आलेख
 १५) ऐतिहासिक आधाराच्या मदतीने अध्यापन करणे म्हणजेच इतिहास विषयाच्या अध्यापनाची ___ पद्धती होय.
- १) ऐतिहासिक २) आधार ३) कथन ४) चर्चा
 १६) इतिहासात आधार किंवा ऐतिहासिक पुरावे किती प्रकारचे असतात ?
- १) तीन २) चार ३) पाच ४) सहा
 १७) 'सम्राट अशोकाचे शिलालेख' हा खालीलपैकी कोणत्या प्रकारचा आधार होतो ?
- १) पुरातत्व २) लिखित ३) मौखिक ४) मुलाखत
 १८) 'ताम्रपट' हा कोणत्या प्रकारचा आधार आहे ?
- १) पुरातत्व २) साहित्यिक ३) भौगोलिक ४) लिखित
 १९) पुढे दिलेल्या इतिहासाच्या साधनांपैकी वास्तुरूप साधन कोणते ?
- १) नाणी २) भांडी ३) धर्ममंदिर ४) दागिने
 १००) पुढे दिलेल्या इतिहासाच्या साधनांपैकी वस्तुरूप साधन कोणते ?
- १) किल्ले २) लेणी ३) धर्ममंदिर ४) भांडी
 १०१) चर्चापद्धती ही कोणत्या वर्गासाठी अध्यापनासाठी उपयुक्त अध्यापनपद्धती आहे ?
- १) इ. ८वी ते ११वी २) इ. ५वी ते ७वी ३) इ. ३वी ते ४थी ४) इ. १ली ते २री
 १०२) सर्व विषय शिकवण्यासाठी उपयुक्त अध्यापनपद्धती कोणती ?
- १) कथाकथन २) चर्चा ३) स्वाध्याय ४) व्याख्यान
 १०३) डॉल्टन पद्धती कोणी सुरु केली ?
- १) मिस हेलन पार्कहर्स्ट २) मिस हेलन केलर
 ३) मिस हेनरी केन्स ४) मिस हेनरी ख्रिस्तोफर
 १०४) इयत्ता ९वी व १०वी च्या विद्यार्थांसाठी _____ चित्रे उपयुक्त ठरतात.
- १) प्रसंग २) व्यंग ३) रेखा ४) प्रतिकात्मक
 १०५) भूगोलाच्या पार्श्वभूमीवरच _____ निर्मिती झाली.
- १) गणिताची २) भाषेची ३) इतिहासाची ४) पर्यावरणाची
 १०६) इतिहास शिक्षक हा _____ वृत्तीचा असावा.
- १) अभ्यासू २) भटक्या ३) संकुचित ४) संशोधक
 १०७) इतिहासाचे अध्यापन ही एक कला आहे आणि ही कला सादर करणारा ___ हा कलाकार आहे.
- १) अभिनेता २) विद्यार्थी ३) इतिहासशिक्षक ४) मुख्याध्यापक
 १०८) इतिहास शिक्षक हा सामाजिक _____ समजला जातो.
- १) अभिनेता २) कार्यकर्ता ३) अभियंता ४) कारागीर
 १०९) अमूर्त स्वरूपास मूर्त स्वरूप देण्याचे कौशल्य कोणाकडे असावे लागते ?
- १) अभ्यासक २) संशोधक ३) मार्गदर्शक ४) शिक्षक
 ११०) इतिहास म्हणजे भूतकाळातील _____ होय.
- १) घटना २) कथा ३) गोष्टी ४) आभास
 १११) इतिहास शिक्षकाच्या ठिकाणी आवश्यक असणारे गुणवैशिष्ट्य खालीलपैकी कोणते ?
- १) व्यावसायिक पात्रता २) भाषेवर प्रभुत्व ३) वैज्ञानिक दृष्टीकोन ४) भौगोलिक आवड
 ११२) इतिहास शिक्षकाने पुढीलपैकी कोणत्या संघटनेचे सदस्य असणे आवश्यक आहे ?
- १) सेवक २) व्यावसायिक ३) व्यापारी ४) इतिहास
 ११३) शिक्षक प्रशिक्षणाचे दोन प्रकार कोणते ?
- १) सेवापूर्व व सेवांतर्गत २) प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्ष

- ३) लघुकालीन व दीर्घकालीन
११४) लोकशाहीत विविध व्यवसायाच्या संघटना _____ कार्य करण्याचा प्रयत्न करीत असतात.
१) विधायक २) विघातक ३) विध्वंसक ४) विकास
- ११५) इतिहास शिक्षकाची भूमिका कशी असावी ?
१) मार्गदर्शकाची २) मुख्याध्यापकाची ३) पर्यवेक्षकाची ४) निपक्षपातीपणाची
- ११६) इतिहास शिक्षकाला प्रत्यक्ष ज्ञान संपादनासाठी _____ गरज असते ?
१) अभ्यासाची २) प्रशिक्षणाची ३) चिंतनाची ४) प्रयत्नांची
- ११७) शिक्षकांचे अंगी प्रभावी _____ आवश्यक असते.
१) वाचन २) व्यक्तिमत्त्व ३) भाषाकौशल्य ४) कलाकुसर
- ११८) व्यावसायिक गुणवत्तेच्या विकासासाठी _____ प्रशिक्षणाची आवश्यकता असते.
१) सेवापूर्व २) सेवांतर्गत ३) अल्पकालीन ४) दीर्घकालीन
- ११९) जे मूल्यमापन सतत चालते ते _____ मूल्यमापन होय.
१) निरंतर २) अखंड ३) सातत्यपूर्ण ४) नियमित
- १२०) एकाच बाबीच्या दोनदा केलेल्या मापनातील सुसंगतीच्या प्रमाणाला _____ म्हणतात.
१) सत्यता २) समानता ३) वस्तुनिष्ठता ४) विश्वसन
- १२१) भावनात्मक विकास हा _____ संबंधीत असतो.
१) मनाशी २) भावनेशी ३) हृदयाशी ४) मेंदूशी
- १२२) शिक्षणप्रक्रियेत वापरल्या जाणा-या मूल्यमापनास _____ मूल्यमापन असे म्हणतात.
१) शैक्षणिक २) व्यवसायिक ३) आर्थिक ४) सांख्यिकी
- १२३) विद्यार्थ्यांकडून होणा-या चुकांचे निदान करण्यासाठी _____ चाचणी घेतली जाते.
१) घटक २) नैदानिक ३) मूल्यमापन ४) निकषाधारित
- १२४) उद्दिष्टे, उपघटक आणि प्रश्नप्रकार निश्चित करून _____ तक्ता तयार करतात.
१) पडताळा २) द्विमिती संविधान ३) त्रिमिती संविधान ४) समाजमिती
- १२५) अभिरुची शोधिका हे _____ तंत्र होय.
१) आविष्कार २) समाजमिती ३) निरीक्षण ४) निबंधवजा
- १२६) प्रश्नाचे मूलभूत मूल्य निश्चित करण्यासाठी काय वापरतात ?
१) काठीव्य पातळी २) श्रेणी ३) उत्तरसुची ४) मूल्यमापन
- १२७) प्रश्नरचना ही _____ आधारित असावीत.
१) घटकांवर २) आशयावर ३) उद्दीष्टांवर ४) मूल्यमापनावर
- १२८) विद्यार्थ्यांच्या अध्यापनाची फलश्रुती ठरविण्यासाठी कशाची आवश्यकता असते.
१) मूल्यमापनाची २) मुलाखतीची ३) परीक्षेची ४) वाचनाची
- १२९) चांगल्या कसोटीचे सर्वात महत्त्वाचे लक्षण कोणते ?
१) सप्रमाणता २) व्यक्तीनिष्ठता ३) व्यक्तीभिन्नता ४) मतभिन्नता
- १३०) उपचारात्मक शिक्षणाचा कार्यक्रम आखण्यासाठी _____ कसोटीची अत्यंत आवश्यकता असते.
१) बौद्धिक २) नैदानिक ३) क्रियात्मक ४) प्रात्यक्षिक
- १३१) मूल्यमापनाचे एक उपयुक्त साधन म्हणून _____ तंत्र वापरता येतो.
१) निरीक्षण २) लेखी परीक्षा ३) तोंडी परीक्षा ४) प्रात्याक्षिक
- १३२) नैसर्गिक वातावरणात विशिष्ट प्रसंगी एखाद्या विद्यार्थ्यांच्या वर्तनाचे मूल्यमापन कोणत्या साधनाने करावे ?
१) निरीक्षण २) पदनिश्चयन श्रेणी ३) पडताळा सूची ४) प्रासंगिक नोंद
- १३३) वर्गातील विद्यार्थ्यांची समायोजन क्षमता पाहण्यासाठी खालीलपैकी कोणत्या तंत्राचा उपयोग होतो?

- १) समाजमिती २) निरीक्षण ३) नामनिर्देशन ४) प्रक्षेपण
 १३४) प्रश्न सुलभता मूल्य हे _____ निश्चित करण्यासाठी वापरतात.
 १) श्रेणी २) मूल्यमापन ३) काठिण्यपातळी ४) उत्तरसूची
 १३५) संविधान तक्त्याच्या आधारे _____ तयार केली जाते.
 १) प्रश्नसूची २) उत्तरसूची ३) शब्दसूची ४) प्रश्नपत्रिका
 १३६) नागरिकशास्त्र हा विषय कोणत्या इयत्तेपासून स्वतंत्रपणे सुरु होतो ?
 १) तिसरी २) चौथी ३) पाचवी ४) सहावी
 १३७) अनेक कुटुंबे एकत्र येवून जी वस्ती होते तिला _____ म्हणतात.
 १) गाव २) शहर ३) नगर ४) पंचायत
 १३८) आपली राष्ट्रीय प्रतीके हा भाग कोणत्या इयत्तेच्या पाठ्यपुस्तकात समाविष्ट केलेला आहे?
 १) तिसरी २) चौथी ३) पाचवी ४) सहावी
 १३९) 'जन, गण, मन' हे राष्ट्रगीत कोणी लिहिले ?
 १) रवींद्रनाथ टागोर २) बंकीमचंद ३) पंडीत नेहरू ४) राजेंद्रप्रसाद
 १४०) 'जनगणमन' हे राष्ट्रगीत म्हणून केव्हा स्विकारले गेले?
 १) १५ ऑगस्ट १९४७ २) २४ जानेवारी १९५० ३) २६ जानेवारी १९५० ४) १ मे १९६०
 १४१) आपली राजमुद्रा _____ येथील अशोक स्तंभावरून घेतली गेली आहे ?
 १) आग्रा २) कोलकत्ता ३) लुबिनी ४) सारनाथ
 १४२) राजमुद्रेवर खालील बाजूस _____ असे लिहिलेले आहे.
 १) विजयीभव ! २) सत्यमेवजयते ३) जयशिवाजी जयभवानी ! ४) हर हर महादेव !
 १४३) नगराचा कारभार पाहण्यासाठी _____ असतो.
 १) नागरिक २) नगराध्यक्ष ३) महापौर ४) सरपंच
 १४४) लोकशाही ही राज्यकारभार करण्याची एक _____ आहे.
 १) पद्धत २) रीत ३) परंपरा ४) गरज
 १४५) भारतीय संविधानास _____ असेही म्हणतात.
 १) मसुदा २) विधेयक ३) राज्यघटना ४) प्रस्तावना
 १४६) किल्ले, लेणी, शिल्पे, मंदिरे याचा समावेश _____ वस्तूत होतो.
 १) ऐतिहासिक २) भौगोलिक ३) सामाजिक ४) सांस्कृतिक
 १४७) व्यक्तीचे हक्क हा खालीलपैकी कशाचा गाभा आहे ?
 १) समाजाचा २) संस्कृतीचा ३) लोकशाहीचा ४) जिवनाचा
 १४८) भारतीय घटनेच्या मसुदा समितीचे अध्यक्ष कोण होते ?
 १) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर २) पंडीत नेहरू ३) डॉ. राजेंद्रप्रसाद ४) सरोजिनी नायडू
 १४९) लष्करी छावणी असणा-या ठिकाणी कोणती स्थानिक संस्था काम पाहते ?
 १) नगरपालिका २) महानगरपालिका ३) नगरपंचायत ४) कटक मंडळ
 १५०) आपल्या देशातील राज्यकारभाराची पद्धती कोणती ?
 १) हुकुमशाही २) राजेशाही ३) लष्करशाही ४) लोकशाही
 १५१) देशाच्या कारभाराच्या नियमावलीस काय म्हणतात ?
 १) कायदा २) मसुदा ३) संविधान ४) प्रास्ताविक
 १५२) महानगरांचा स्थानिक कारभार कोणती संस्था पाहते ?
 १) महानगरपालिका २) कटक मंडळ ३) नगर परिषद ४) जिल्हा परिषद
 १५३) आपल्या देशाची राष्ट्रभाषा कोणती ?
 १) इंग्रजी २) हिंदी ३) मराठी ४) उर्दू

- १५४) भारताचा राष्ट्रीय पक्षी कोणता ?
 १) मोर २) पोपट ३) सुतार ४) घर
- १५५) भारतचा राष्ट्रीय प्राणी कोणता ?
 १) सिंह २) वाघ ३) हरीण ४) हत्ती
- १५६) भारताचे राष्ट्रीय फूल कोणते ?
 १) कमळ २) गुलाब ३) जास्वंद ४) झेंडू
- १५७) भारताचा राष्ट्रीय खेळ कोणता ?
 १) कबड्डी २) क्रिकेट ३) हॉकी ४) फूटबॉल
- १५८) इतिहास व नागरिकशास्त्र हा स्वतंत्र विषय कोणत्या वर्गासाठी नाही ?
 १) ३री ते ५वी २) ६वी ते ७वी ३) ७वी ते ८वी ४) ९वी ते १०वी
- १५९) लोकशाहीमध्ये सर्वसत्ताधीश कोण असतात ?
 १) शासनव्यवस्था २) न्यायव्यवस्था ३) केंद्रसरकार ४) नागरिक
- १६०) इयत्ता सहावीसाठी आपले _____ जीवन हे नागरिक शास्त्राचे क्रमिक पुस्तक आहे.
 १) प्रशासकीय २) ऐतिहासिक ३) नागरी ४) सांस्कृतिक
- १६१) राज्यकारभारात _____ तत्वानुसार कामाची विभागणी केलेली असते.
 १) विकेंद्रीकरणाच्या २) केंद्रीकरणाच्या ३) अधिकाराच्या ४) प्रशासनाच्या
- १६२) व्यक्तीला नागरिकशास्त्राचे पहिले पाठ कोठून मिळतात ?
 १) शाळा २) गाव ३) कुटुंब ४) समाज
- १६३) इयत्ता सातवीचे नागरिकशास्त्राचे क्रमिक पाठ्यपुस्तक पुढीलपैकी कोणते ?
 १) आपले नागरी जीवन २) आपले प्रजासत्ताक
 ३) आपले स्थानिक प्रशासन ४) नागरिक शास्त्र व प्रशासन
- १६४) भारताचे सर्वोच्च न्यायालय कोठे आहे ?
 १) दिल्ली २) मुंबई ३) चेन्नई ४) कोलकत्ता
- १६५) संघराज्याचा घटनात्मक प्रमुख कोण असतो ?
 १) राष्ट्रपती २) पंतप्रधान ३) गृहमंत्री ४) संरक्षणमंत्री
- १६६) भारतीय घटनेच्या मसुदा समितीचे अध्यक्ष कोण होते ?
 १) डॉ. राजेंद्र प्रसाद २) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ३) डॉ. सन एत् सेन ४) पंडीत नेहरू
- १६७) संसदेच्या दुस-या सभागृहाला _____ म्हणतात.
 १) राज्यसभा २) लोकसभा ३) जनसभा ४) विधानसभा
- १६८) पंडीत जवाहरलाल नेहरू यांनी _____ परिषदेत पंचशील तत्त्वे मांडली.
 १) सार्क २) जेनेव्हा ३) शिखर ४) बांडूंग
- १६९) २४ ऑक्टोबर १९४५ रोजी जागतिक पातळीवर __ ही शांतता परिषद स्थापन करण्यात आली.
 १) संयुक्त राष्ट्र संघटना २) जी १२ ३) सार्क ४) शिखर
- १७०) घटनेच्या सरनाम्यामध्ये _____ स्पष्टपणे उल्लेख केलेला आहे.
 १) मूल्यांचा २) हक्कांचा ३) कर्तव्यांचा ४) मार्गदर्शक तत्वांचा
- १७१) नगराचा कारभार पाहण्यासाठी _____ असते.
 १) नगरपालिका २) ग्रामपंचायत ३) महानगरपालिका ४) कटकमंडळ
- १७२) पैसे सुरक्षित ठेवण्याचे एक ठिकाण म्हणजे _____ होय.
 १) घर २) बँक ३) कार्यालय ४) शाळा
- १७३) महानगरपालिकेच्या प्रमुखास काय म्हणतात ?

- १) नगराध्यक्ष २) अध्यक्ष ३) कार्यकारी अधिकारी ४) महापौर
 १७४) प्रत्येक स्वतंत्र देशाला त्याचा स्वतःचा _____ असतो.
 १) राष्ट्रध्वज २) अभिमान ३) पटका ४) राजमुकूट
 १७५) भारतात सर्वत्र २६ जानेवारी हा दिवस _____ म्हणून साजरा करतात.
 १) महाराष्ट्र दिन २) बाल दिन ३) स्वातंत्र्य दिन ४) प्रजासत्ताक दिन

उत्तरसूची :

१- २	२- २	३- १	४- ४	५- ४	६- २	७- १	८- ३	९- १
१०- १	११- ४	१२- २	१३- २	१४- ४	१५- १	१६- १	१७- १	१८- १
१९- १	२०- २	२१- ३	२२- १	२३- १	२४- १	२५- २	२६- १	२७- २
२८- १	२९- २	३०- ४	३१- १	३२- ३	३३- ?	३४- ४	३५- १	३६- २
३७- १	३८- २	३९- २	४०- ३	४१- ३	४२- ४	४३- १	४४- ४	४५- १
४६- २	४७- २	४८- ४	४९- १	५०- २	५१- १	५२- २	५३- १	५४- ३
५५- १	५६- २	५७- २	५८- २	५९- ३	६०- ३	६१- ३	६२- ४	६३- १
६४- २	६५- १	६६- २	६७- १	६८- २	६९- ३	७०- २	७१- १	७२- ३
७३- ४	७४- ३	७५- १	७६- ३	७७- ३	७८- ४	७९- १	८०- १	८१- २
८२- २	८३- २	८४- ४	८५- २	८६- ४	८७- १	८८- ४	८९- ४	९०- ३
९१- ३	९२- ४	९३- ३	९४- १	९५- २	९६- १	९७- १	९८- २	९९- ३
१००- ४	१०१- १	१०२- ३	१०३- १	१०४- ४	१०५- ३	१०६- ४	१०७- ३	१०८- ३
१०९- ४	११०- १	१११- १	११२- ४	११३- १	११४- १	११५- ४	११६- ३	११७- २
११८- २	११९- ३	१२०- ४	१२१- ३	१२२- १	१२३- २	१२४- ३	१२५- १	१२६- १
१२७- ३	१२८- २	१२९- १	१३०- २	१३१- १	१३२- ४	१३३- १	१३४- ३	१३५- ४
१३६- ४	१३७- १	१३८- ३	१३९- १	१४०- २	१४१- ४	१४२- २	१४३- २	१४४- १
१४५- ३	१४६- १	१४७- ३	१४८- २	१४९- ४	१५०- ४	१५१- ३	१५२- १	१५३- २
१५४- १	१५५- २	१५६- २	१५७- २	१५८- १	१५९- ४	१६०- ३	१६१- १	१६२- ३
१६३- २	१६४- २	१६५- १	१६६- २	१६७- १	१६८- ४	१६९- १	१७०- १	१७१- १
१७२- २	१७३- ४	१७४- १	१७५- ४					

अधिकचे प्रश्न

खालील प्रश्नांची अचूक उत्तरे निवडा.

- १) प्रत्यक्ष वर्गाध्यापनाशी निगडित असलेल्या समस्यांना _____ समस्या म्हणतात.
 १) अध्यापनेतर २) वर्गाध्यापनातील ३) संशोधनातील ४) संशोधनेतर
 २) विद्यार्थ्यांने शाळा सुटण्यापूर्वी शाळेतून निघून जाणे ही _____ समस्या आहे.
 १) अध्यापनेतर २) वर्गाध्यापनातील ३) संशोधनातील ४) संशोधनेतर
 ३) कृतिसंशोधन हा शब्द सर्वप्रथम कोणी वापरण्यास सुरुवात केली ?
 १) आर. एच. दवे २) बेंजामीन ब्लूम ३) जे. एच. रोलर ४) कर्ट लेविन
 ४) समस्या निश्चित झाल्यानंतर त्यातील संकल्पनांचा संशोधन कार्यापुरता घेतलेला अर्थ म्हणजे ..होय.
 १) समस्या शीर्षक २) कार्यात्मक व्याख्या ३) न्यादर्श ४) आराखडा.
 ५) कृतिसंशोधन या संशोधन प्रकारची सुरुवात सर्वप्रथम कोणत्या देशात झाली ?
 १) इंग्लंड २) रशिया ३) फ्रान्स ४) अमेरिका
 ६) कृतिसंशोधन या संशोधन प्रकाराची सुरुवात _____ मध्ये झाली.
 १) १९२० २) १९३० ३) १९६० ४) १९९०.

उत्तरसूची : १) २, २) १, ३)- ४, ४)- २, ५)-४, ६)- २
खालील प्रश्नांची अचूक उत्तरे निवडा.

- १) शालेय अध्यापनातील तसेच अध्यापनेतर समस्या सोडविण्याची मुख्य जबाबदारी कोणाची असते ?
१) सरकार २) समाज ३) पालक ४) शिक्षक
- २) पालकांचा शिक्षणाविषयी नकारात्मक दृष्टीकोन असेल तर _____
१) मुलेही अध्ययनात रममाण होतात.
२) मुले वर्गात अध्यापनाकडे लक्ष देण्याचा प्रयत्न करतात.
३) मुले अध्ययन व वर्गाध्यापनापासून दूर राहतात.
४) अशा घरातील मुले बहुधा प्रतिकूलतेवर मात करतात.
- ३) शिक्षणापेक्षा सामाजिक व सांस्कृतिक रूढी — परंपरांना अधिक महत्त्व दिले जाते तेव्हा _____
१) गळती व स्थगितीचे प्रमाण वाढते.
२) समाजाचा सांस्कृतिक विकास होतो.
३) लोकांचा सामाजिक, सांस्कृतिक व शैक्षणिक विकास होतो.
४) शैक्षणिक वातावरण तयार होण्यास मदत होते.
- ४) कुशाग्र, मतिमंद, गतिमंत्र इत्यादि विविध क्षमतेची मुले एकाच वर्गात असतील ती शिक्षणापुढील कोणत्या प्रकारची समस्या म्हणता येईल ?
१) मानसिक २) भावनिक ३) बौद्धिक ४) अनुवंशीक
- ५) 'मुलींना शाळेत पाठवून काय करायचे ?' असा प्रश्न उपस्थित होतो, तेव्हा ती कोणत्या प्रकारची समस्या असते ?
१) कौटुंबिक २) सामाजिक ३) लैंगिक ४) आर्थिक
- ६) इच्छा असूनही मुलांना शाळेत न पाठवता आईवडील स्वतःच्या मदतीसाठी किंवा अन्य कामासाठी वापरतात तेव्हा तेथे _____ समस्या जाणवते.
१) बौद्धिक २) आर्थिक ३) शैक्षणिक ४) भावनिक.
- ७) एखाद्या विद्यार्थ्याची दृष्टी कमी असल्यामुळे त्याला शिक्षणात अडसर निर्माण होत असेल तर ती कोणत्या प्रकारची समस्या म्हणावी ?
१) शारीरिक २) शैक्षणिक ३) कौटुंबिक ४) मानसिक.
- ८) शाळेची इमारत अतिशय वर्दळीच्या ठिकाणी असते, ही कोणत्या प्रकारची समस्या आहे ?
१) आर्थिक २) सामाजिक ३) भौतिक ४) मानसिक.
- ९) एकदा मूल शाळेत घातले कि त्याची पुढील संपूर्ण जबाबदारी शाळा व शिक्षकांचीच असते असे मानणारे पालक म्हणजे _____
१) शिक्षण आणि पाल्यांच्या शिक्षणाविषयी जागरूक असणारा समाज होय.
२) स्वतः, शाळा, शिक्षक व समाजाची जबाबदारी ओळखणारा समाज गट होय.
३) शाळा, शिक्षण, अध्ययनअध्यापनाविषयी आस्था व माहिती असलेला समाज गट होय.
४) शाळा, शिक्षण, अध्ययन — अध्यापनाविषयी आस्था नसलेला समाजगट होय.
- १०) शैक्षणिक समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी _____
१) त्या समस्या मोडून काढाव्यात
२) मूलभूत संशोधन करावे.
३) कृतीसंशोधनाची मदत घ्यावी

४) त्या निर्माण होणार नाहीत याची काळजी घ्यावी.

- ११) काही समस्या एखाद्या शाळेपुरत्याच मर्यादित असतात त्यांना _____ समस्या म्हणता येईल.
१) सार्वकालिक २) स्थलसापेक्ष ३) कालसापेक्ष ४) व्यक्तिसापेक्ष.
- १२) कृतिसंशोधनातील समस्या _____ कार्यक्षेत्रातील असते.
१) समाजाच्या २) संस्कृतीच्या ३) पालकांच्या ४) शिक्षकाच्या.
- १३) मूलभूत संशोधनाच्या तुलनेत कृतिसंशोधनाचे स्वरूप _____ असते.
१) व्यापक २) सर्वसमावेशक ३) लवचीक ४) अव्यावहारिक
- १४) स्थलसापेक्ष समस्यांवर मात करण्यासाठी कोणता संशोधन प्रकार सर्वाधिक उपयोगी ठरतो ?
१) कृतीसंशोधन २) उपयोजित संशोधन
३) ऐतिहासिक संशोधन ४) मूलभूत संशोधन
- १५) संशोधनाला दिशा देण्याचे काम मुख्यत्वे कोणाचे असते ?
१) निष्कर्ष २) शीर्षक ३) विक्षेपण ४) उद्दिष्टे
- १६) संशोधकाने आपल्या विषयाशी संबंधित अनुभवावर आधारित व फारशी चिकित्सा न करता आधारभूत मानलेली परिस्थिती म्हणजे _____ होय.
१) उद्दिष्ट २) गृहितक ३) चल ४) नमूना
- १७) प्रश्नपत्रिका सदोष असणे, हा पुढीलपैकी कोणत्या प्रकारची समस्या म्हणता येईल ?
१) शैक्षणिक २) भौतिक ३) प्रशासकीय ४) भाषिक
- १८) संशोधनास उचित पार्श्वभूमी तयार करण्यासाठी पुढीलपैकी कशाची आवश्यकता असते ?
१) संकेत कल्पनेची मांडणी २) संशोधनाशी संबंधित साहित्याचा आढावा.
३) सामग्री संकलन आणि विश्लेषण. ४) यांपैकी नाही.
- १९) मूलभूत संशोधन हे _____ असते.
१) व्यवहाराभिमुख २) उपयोजित ३) सिध्दा न्ताभिमुख ४) अध्ययन पूरक
- २०) कृतिसंशोधन हे _____ असते.
१) व्यवहाराभिमुख २) सिद्धांताभिमुख ३) अध्ययन-पूरक ४) अध्यापन-पूरक
- २१) कृतिसंशोधनाची समस्या _____ नसते.
१) तात्कालिक २) सार्वत्रिक ३) स्थलसापेक्ष ४) महत्त्वपूर्ण.
- २२) संशोधन शीर्षकातील शब्दांचे अर्थ संशोधकाने विशिष्ट अर्थाने घेतलेले असतात. या विधानास पूर्ण पुष्टी देणारे विधान पुढीलपैकी कोणते ?
- २३) कार्यात्मक व्याख्या मांडताना शब्दकोशातील व्याख्या अभिप्रेत असतात.
१) कार्यात्मक व्याख्या मांडताना शब्दकोशातील व्याख्या मांडल्या नाही तरी चालते.
२) कार्यात्मक व्याख्या मांडताना त्या प्रमाणित असणे गरजेचे असते.
३) कार्यात्मक व्याख्या या शब्दकोषापेक्षा विषय व शीर्षकासंबंधीत असणे गरजेचे असते.
४) वरीलपैकी नाही.
- २४) वास्तुरचनाकार इमारतीसाठी ब्ल्यू प्रिंट तयार करतो, तसा संशोधक संशोधनासाठी _____
१) माहितीचे सादरीकरण करतो. २) समस्येचे स्थूल स्वरूप मांडतो
३) माहिती संकलित करतो ४) आराखडा तयार करतो.
- २५) उद्दिष्टांमुळे संशोधनाची _____ होत असते.
१) परिपूर्ती २) दिशा निश्चिती ३) कार्यपूर्ती ४) शीर्षक निश्चिती

उत्तरसूची :

१-४ २-३ ३-१ ४-३ ५-२ ६-२ ७-१ ८-३ ९-४ १०-३ ११-३

१२-४ १३-३ १४-१ १५-४ १६-२ १७-१ १८-२ १९-३ २०-१ २१-२ २२-४
२३-४ २४-२ २५-२

खालील प्रश्नांची अचूक उत्तरे निवडा.

- १) कृतिसंशोधनासाठी निवडली जाणारी समस्या _____
 १) शिक्षकाशी संबंधित असावी. २) शिक्षकाला माहीत असावी.
 ३) शिक्षकाला मानवणारी असावी ४) शिक्षकाच्या कार्यक्षेत्रातील असावी.
- २) आपण निवडलेल्या विषयाप्रमाणेच इतरांनीही विषय पूर्वी निवडलेला असेल हे संशोधकास कसे समजते ?
 १) संशोधन पद्धतीचा अभ्यास करून २) सर्व संशोधकांशी चर्चा करून
 ३) संबंधित साहित्याचा आढावा घेवून ४) मार्गदर्शकांशी चर्चा करून
- ३) संबंधित साहित्याच्या आढाव्यामुळे _____
 १) संशोधक संबंधित विषयावर प्रभुत्वाने व्याख्याने देवू शकतो
 २) संशोधकास संशोधन करण्यासाठी प्रेरणा मिळते.
 ३) संशोधकाला माहीत नसलेली आधारसामग्री उपलब्ध होतो.
 ४) संशोधनपद्धती विषयी सखोल अभ्यास होतो.
- ४) संबंधित साहित्याचा आढावा साधारणपणे _____ भागात घेता येतो.
 १) एक २) दोन ३) तीन ४) चार
- ५) ग्रामस्तरावरील इयत्ता पहिलीच्या वर्गातील गळतीमागील कारणांचा शोध घेण्यासाठी कोणती संशोधनपद्धती उपयुक्त ठरेल ?
 १) सर्वेक्षणपद्धती २) ऐतिहासिक पद्धती ३) प्रायोगिक पद्धती ४) वरील तिन्ही
- ६) विद्यार्थ्यांच्या निरीक्षण कौशल्याच्या उणिवा शोधून त्यांवर उपाय करण्यासाठी कोणती संशोधनपद्धती योग्य ठरेल?
 १) ऐतिहासिक २) सर्वेक्षण ३) प्रायोगिक ४) विश्लेषण
- ७) विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक पार्श्वभूमी व पालकांचा शिक्षणविषयक दृष्टीकोन अभ्यासण्यासाठी पुढीलपैकी कोणती पद्धती अधिक उपयुक्त ठरेल ?
 १) ऐतिहासिक २) सर्वेक्षण ३) प्रायोगिक ४) यांपैकी नाही.
- ८) ब्रिटिशकालीन शिक्षणपद्धतीचा अभ्यास करावयाचा असल्यास कोणती पद्धती अधिक उपयुक्त ठरेल ?
 १) ऐतिहासिक सर्वेक्षण २) सर्वेक्षण ३) प्रायोगिक ४) सर्वेक्षण व प्रायोगिक
- ९) प्रश्नावली व मुलाखत या साधनाचा वापर प्रामुख्याने कोणत्या संशोधनपद्धतीत केला जातो ?
 १) ऐतिहासिक २) सर्वेक्षण ३) प्रायोगिक ४) भूतकालीन संशोधन.
- १०) एखाद्या विषयावर तज्ज्ञांचे अभिप्राय घेण्यासाठी संशोधनाचे कोणते साधन प्रभावी ठरेल ?
 १) मुलाखत २) प्रश्नावली ३) पडताळा सूची ४) प्रासंगिक नोंदी
- ११) आठव्या इयत्तेस कवितेच्या अध्यापनासाठी उपलब्ध दोन पद्धतीपैकी कोणती पद्धती अधिक उपलब्ध ठरेल, हे शोधण्यासाठी पुढीलपैकी कोणती संशोधनपद्धती उचित ठरेल ?
 १) ऐतिहासिक २) सर्वेक्षणात्मक ३) प्रायोगिक ४) वर्णनात्मक
- १२) प्रायोगिक पद्धतीमधील एकल गट अभिकल्पात प्रयोग किती गटांवर करण्यात येतो ?
 १) एक २) दोन ३) तीन ४) चार
- १३) एकल गट अभिकल्पात _____
 १) दोन वेगवेगळ्या चाचण्या एका गटास दिल्या जातात
 २) एका गटास एक चाचणी केवळ एकदाच दिली जाते

- ३) एका गटास एक चाचणी वारंवार दिली जाते
 ४) एका गटास एक चाचणी दोन भिन्न प्रसंगी दिली जाते.
- १४) माहिती गोळा करण्यासाठी संशोधकास प्रत्येक प्रतिसादकाशी बोलणे अवघड असते, तेव्हा _ _ _
 _ _ साधन उपयुक्त ठरते.
- १) पदनिश्चयन श्रेणी २) पडताळा सूची ३) प्रश्नावली ४) मुलाखत
- १५) प्रश्नावलीत वस्तुनिष्ठ प्रश्नांचा वापर केल्यास _ _ _ _ _
- १) त्यांचे विश्लेषण करणे अवघड जाते. २) उत्तम प्रश्नावली तयार केल्याचे समाधान मिळते.
 ३) त्यांचे विश्लेषण करणे सोपे जाते. ४) संशोधन कमी वेळेत पूर्ण करता येते.
- १६) 'तुमच्या मते भाषा विषयात कमी गुण मिळण्याची कारणे कोणती?' प्रश्नावलीत विचारलेल्या या प्रश्नाचा प्रकार कोणता ?
- १) बद्ध २) मुक्त ३) वस्तुनिष्ठ ४) प्रत्यभिज्ञान
- १७) प्रतिसादकाला माहित न होऊ देता त्यांच्या कृतीसंबंधी बारकाईने नोंदी करताना _ _ _ _ _
 या साधनाचा उपयोग केला जातो.
- १) अवलोकन २) परीक्षण ३) निरीक्षण ४) विश्लेषण
- १८) 'सौजन्यशीलता' हे मूल्य विद्यार्थ्यांत कितपत रुजले, हे तपासण्यासाठी कोणते साधन अधिक उपयुक्त ठरेल ?
- १) प्रश्नसूची २) प्रश्नावली ३) प्रासंगिक नोंदी ४) पदनिश्चयन श्रेणी
- १९) पुढीलपैकी कोणते मुक्त प्रश्नाचे वैशिष्ट्य नाही ?
- १) मुक्त प्रश्न तयार करणे सोपे असते.
 २) अशा प्रश्नांचा समावेश असलेल्या प्रश्नावलीचा छपाई खर्च कमी येतो.
 ३) अशा प्रश्नाचे उत्तर वस्तुनिष्ठपणे व एका शब्दनेही देता येते.
 ४) अशा प्रश्नाचे उत्तर सविस्तरपणे दिले जाते.
- २०) निरीक्षकाला ज्या गटाचे निरीक्षण करावयाचे असते, त्या गटात तो असतो. अशा निरीक्षणास _ _
 निरीक्षण असे म्हणतात.
- १) अलिप्त २) नियंत्रित ३) सहभागी ४) अनियंत्रित
- २१) कोष्टकात दिलेल्या माहितीचा अभ्यास करून तिचा गर्भितार्थ शोधण्याचा प्रयत्न म्हणजे _ _ होय.
- १) पृथक्करण २) माहिती संकलन ३) संशोधन ४) सादरीकरण.
- २२) छोट्या गटावरील संशोधनाद्वारे आलेले निष्कर्ष _ _ _ _ _
- १) सर्वदूर मानवणारे असू शकत नाहीत.
 २) शास्त्रीय पद्धतीने काढलेले असल्यास ते सामान्य नियम ठरतात.
 ३) सामान्य नियमांचे स्वरूप घेवू शकत नाहीत.
 ४) दुस-या कोणत्याही छोट्या गटास अनुरूप ठरतात.

उत्तरसूची :	१-४	२-३	३-३	४-२	५-१	६-३	७-२	८-१
	९-२	१०-१	११-३	१२-१	१३-४	१४-३	१५-३	१६-२
	१७-३	१८-१	१९-३	२०-३	२१-१	२२-३		

खालील प्रश्नांची अचूक उत्तरे निवडा.

- १) शालेय कार्याचा दर्जा वाढविण्यासाठी कशाचा उपयोग होईल ?

- १) कृतिसंशोधन
२) मूलभूत संशोधन
३) शालेय प्रशासनात बदल
४) शैक्षणिक धोरण बदल
- २) कृतिसंशोधनासाठी निवडली जाणारी समस्या _____ असावी.
१) शिक्षणात मूलभूत बदल घडण्यास उपयुक्त
२) शिक्षकाच्या कार्यक्षेत्रातील
३) समाजाच्या विकासाला हातभार लावणारी
४) शिक्षणातील विविध समस्या सोडविण्यास मदत करणारी
- ३) भाषा विषयाच्या शिक्षकाने गणित विषयातील समस्या कृतिसंशोधनासाठी निवडल्यास __ संशोधन कार्य उत्कृष्टपणे पार पडेल
१) दोन्ही विषय एकमेकांस पूरक ठरतील.
२) शिक्षकास समस्या सोडविणे अवघड जाईल.
३) दोन्ही विषयांतील समस्या सहज सुटतील.
४) यांपैकी नाही.
- ४) कृतिसंशोधनासाठी समस्या निवडताना ती _____ असावी.
१) शिक्षकाच्या वैयक्तिक प्रश्नांना अनुरूप
२) शिक्षकास बौद्धिकदृष्ट्या पेलवणारी
३) शिक्षकाचा फायदा करून देणारी
४) शिक्षकाच्या दैनंदिन कार्याशी निगडित
- ५) कृतिसंशोधनासाठी लागणारा कालावधी साधारण _____ वर्षांचा असावा.
१) एक
२) तीन
३) पाच
४) पाच ते सात
- ६) समस्या निवडण्यापूर्वी त्यासंबंधीत साहित्याचा अभ्यास केल्याने _____
१) समस्या लवकर सुटते.
२) समस्येची व्याप्ती वाढते.
३) समस्या संशोधकास स्पष्ट होते.
४) समस्या सोपी वाटू लागते.
- ७) कृतिसंशोधनातील समस्या निवड करण्यापूर्वी _____
१) शिक्षकाने कृतिसंशोधनाचा तात्त्विक अभ्यास करणे गरजेचे असते.
२) शिक्षक स्वतः त्या समस्येने ग्रस्त असला पाहिजे.
३) शिक्षकाने त्या समस्येचा जुजबी अभ्यास करायला हवा.
४) सर्व विद्यार्थ्यांना ती समस्या समजावून सांगावी.
- ८) कृतिसंशोधनाची व्याप्ती _____ असावी.
१) शिक्षणातील मूलभूत समस्येशी संबंधित
२) शिक्षकाच्या दैनंदिन अध्यापनाशी संबंधित
३) शिक्षणप्रक्रियेतील विविध समस्यांना स्पर्श करणारी
४) सामाजिक प्रश्नांना स्पर्श करणारी
- ९) वर्तमानकाळात भेडसावणा-या समस्यांमागील कारणांचा शोध _____ काळात घ्यावा लागतो.
१) अनादि
२) भूत
३) भविष्य
४) अनंत
- १०) भूतकाळातील समस्यांचा शोध घेण्यासाठी कोणती संशोधन पद्धती उपयुक्त ठरते ?
१) ऐतिहासिक
२) सर्वेक्षणात्मक
३) प्रायोगिक
४) संख्याशास्त्रीय
- ११) वर्तमानकाळातील समस्या सोडविण्यासाठी कोणती संशोधनपद्धती उपयुक्त ठरते ?
१) ऐतिहासिक
२) सर्वेक्षणात्मक
३) प्रायोगिक
४) संख्याशास्त्रीय
- १२) एखाद्या घटनेवर दोन किंवा त्यापेक्षा अधिक घटकांचा प्रभाव पडलेला असल्यास, त्यातील कोणत्या घटकाचा प्रभाव अधिक आहे, याचा शोध घेण्यासाठी _____ पद्धती वापरावी.

- १) ऐतिहासिक २) सर्वेक्षणात्मक ३) प्रायोगिक ४) संख्याशास्त्रीय.
- १३) भूतकाळातील घटना, अनुभव, प्रसंग यांबाबत संदेह निर्माण झाल्यास तेथे _____ ही संशोधनपद्धती वापरावी.
- १) ऐतिहासिक २) सर्वेक्षणात्मक ३) प्रायोगिक ४) संख्याशास्त्रीय.
- १४) भूतकाळातील घटनांचे वर्णन, पृथक्करण करण्याकरिता शास्त्रीय पद्धतीचे आयोजन म्हणजे _____ संशोधन होय.
- १) संख्याशास्त्रीय २) सर्वेक्षणात्मक ३) प्रायोगिक ४) ऐतिहासिक
- १५) प्रत्यक्ष पाहिलेल्या किंवा अनुभवलेल्या घटना म्हणजे _____ स्रोत होत.
- १) प्राथमिक २) दुय्यम ३) नेमके ४) गौण
- १६) ताम्रवट हा संशोधनासाठी _____ स्रोत मानता येईल.
- १) प्राथमिक २) दुय्यम ३) नेमका ४) गौण
- १७) शिलालेख हा संशोधनासाठी _____ स्रोत मानता येईल.
- १) गौण २) नेमका ३) दुय्यम ४) प्राथमिक
- १८) प्रत्यक्ष घटनेचे साक्षीदार नसलेल्या व्यक्तीकडून मिळालेली माहिती म्हणजे _____ स्रोत होय.
- १) प्राथमिक २) दुय्यम ३) नेमका ४) निर्णायक
- १९) महाभारतकालीन तथ्यांवर आधारित कादंबरी ही संशोधनासाठी _____ प्रकारचा स्रोत होईल.
- १) प्राथमिक २) दुय्यम ३) नेमका ४) निर्णायक.
- २०) स्वातंत्र्यपूर्व काळातील प्राथमिक स्तरावरील शिक्षणाचा अभ्यास हा कोणत्या पद्धतीने करता येईल?
- १) ऐतिहासिक २) सर्वेक्षण ३) प्रायोगिक ४) वैज्ञानिक
- २१) संशोधनातील सर्वात शेवटची पायरी कोणती ?
- १) माहिती संकलन करणे २) निष्कर्ष काढणे
३) माहितीचे अर्थनिर्वचन करणे ४) समस्या निश्चित करणे
- २२) निरीक्षण मुलाखत आणि प्रश्नावली या साधनांचा वापर पुढीलपैकी कोणत्या संशोधनात करता येईल ?
- १) प्रायोगिक २) ऐतिहासिक ३) सर्वेक्षण ४) शास्त्रीय.
- २३) व्यक्ती, कुटुंब व संस्थेचा सर्वांगीण अभ्यास _____ या पद्धतीत केला जातो.
- १) वैज्ञानिक अभ्यास २) तुलनात्मक अभ्यास
३) सहसंबंधात्मक अभ्यास ४) व्यक्ती अभ्यास.
- २४) संपूर्ण समुहाच्या किंवा एकूण भागापैकी निवडलेला एक भाग म्हणजे _____ होय.
- १) नमुना २) संशोधन ३) कार्यपद्धती ४) सर्वेक्षणपद्धती
- २५) जनसंख्येतून निवडलेल्या व्यक्ती किंवा वस्तू यांच्या लहान संचाला _____ असे म्हणतात.
- १) प्रायोगिक संशोधन २) कार्यपद्धती ३) न्यादर्श ४) कार्यसंच
- २६) नमुन्यातील प्रत्येक घटक हा _____ असतो.
- १) उद्दिष्टांत २) जनसंख्येत ३) न्यादर्शांत ४) गृहितकांत
- २७) तर्काच्या आधारे शोधलेले समस्येचे अनुमानयुक्त उत्तर म्हणजे _____ होय.
- १) उद्दिष्टे २) नमुना ३) चल ४) परिकल्पना
- २८) पुढीलपैकी कोणत्या संशोधनात प्रत्यक्ष प्रयोग केला जातो ?
- १) सर्वेक्षण २) प्रायोगिक ३) वर्णनात्मक ४) व्यक्ती अभ्यास
- २९) जो प्रयोग करतो त्याला _____ म्हणतात.
- १) प्रयोजक २) प्रयोज्य ३) प्रायोगिक ४) सादरकर्ता

- ३०) प्रायोगिक संशोधनात बहुधा _____ हाच प्रयोजक असतो.
 १) प्रयोज्य २) न्यादर्श ३) संशोधक ४) चल
- ३१) प्रायोगिक पद्धतीत ज्याच्यावर प्रयोग केला जातो त्यास _____ म्हणतात.
 १) संशोधक २) प्रयोजक ३) नमुना ४) प्रयोज्य
- ३२) प्रायोगिक पद्धतीत एका गटाला एकच चाचणी दोन भिन्न प्रसंगी दिली जाते त्यावेळी _____ अभिकल्प होतो.
 १) एकल गट २) आवर्तन गट ३) समान गट ४) बहुगट.
- ३३) प्रायोगिक पद्धतीत जेव्हा सारख्या पात्रतेचे दोन गट निवडून एक गट नियंत्रित केला जातो त्यावेळी _____ अभिकल्प होतो.
 १) एकल गट २) आवर्तन गट ३) समान गट ४) बहुगट
- ३४) प्रायोगिक पद्धतीत जेव्हा प्रायोगिक आणि नियमित गटांवर आळीपाळीने प्रायोगिक उपायांचा अवलंब केला जातो त्यास _____ अभिकल्प म्हणतात.
 १) एकल गट २) आवर्तन गट ३) समान गट ४) बहुगट
- ३५) प्रश्नांची मालिका असलेल्या संशोधन साधनास काय म्हणता येईल ?
 १) नोंदसूची २) निरीक्षण सूची ३) प्रश्नावली ४) पदनिश्चयन श्रेणी
- ३६) प्रश्नावली हे संशोधनाचे एक साधन आहे, त्यासंदर्भात पुढीलपैकी कोणते विधान चूक आहे.
 १) एकावेळी अनेक प्रतिसादकांकडे पाठविता येते.
 २) उत्तरे नोंदविण्यास प्रतिसादकस पुरेसा वेळ मिळतो.
 ३) समोर कोणी नसल्याने मोकळेपणाने प्रतिसाद नोंदविला जातो.
 ४) एका वेळी एकाच प्रतिसादकाकडे पाठविल्याने चांगला प्रतिसाद मिळतो.
- ३७) प्रश्नावलीत ज्या प्रश्नाचे उत्तर एका शब्दात देणे शक्य असते, त्यास _____ प्रश्न म्हणतात.
 १) आशयात्मक २) आशयनिष्ठ ३) बद्ध ४) मुक्त
- ३८) 'तुम्हास सिनेमा पाहणे आवडते काय ?' या प्रश्नाच्या उत्तरात 'होय' आणि 'नाही' असे दोन पर्याय दिलेत, तर तो कोणत्या प्रकारचा प्रश्न येईल ?
 १) आशयात्मक २) आशयनिष्ठ ३) बद्ध ४) मुक्त
- ३९) ज्या प्रश्नांची उत्तरे प्रतिसादक आपल्या शब्दात देऊ शकतो, त्यास _____ प्रश्न म्हणतात.
 १) बद्ध २) मुक्त ३) आशयात्मक ४) विषयात्मक
- ४०) 'भाषा विषयात कमी गुण मिळण्यामागील कारणे कोणती ?' हा कोणत्या प्रकारातील प्रश्न होईल?
 १) बद्ध २) मुक्त ३) आशयात्मक ४) विषयात्मक
- ४१) पूर्वनियोजित मुद्दे किंवा प्रश्नांवर प्रतिसादकाशी समोरासमोर चर्चा करण्यासाठी कोणते साधन उपयुक्त ठरते ?
 १) मुलाखत २) निरीक्षण सूची ३) प्रश्नावली ४) पडताळा सूची
- ४२) एखादी कृती, प्रसंग व व्यक्तीला प्रत्यक्ष पाहून नोंद करण्याची पद्धती म्हणजे _____ होय.
 १) विश्लेषण २) मुलाखत ३) प्रश्नावली ४) निरीक्षण
- ४३) निरीक्षकाने स्वतःच्या मनोव्यापाराचे स्वतःच केलेले निरीक्षण म्हणजे _____ होय.
 १) वस्तुनिष्ठ निरीक्षण २) आत्मनिरीक्षण
 ३) बाह्य निरीक्षण ४) व्यक्तिनिष्ठ निरीक्षण.
- ४४) शाळेतील वर्गखोल्यांची स्थिती वार्डट, बरी, चांगली, उत्तम यांपैकी निश्चित कशी आहे, हे दर्शविण्यासाठी _____ पदनिश्चयन श्रेणी वापर करतात.

- १) वर्णनात्मक   २) संकेतात्मक   ३) अंकात्मक   ४) व्याख्यात्मक.
- ४५) ज्या पदनिश्चयन श्रेणीत वैशिष्ट्यांचे मापन करताना केवळ अक्षरांचा वापर केला जातो तिला _____ पद निश्चयन श्रेणी म्हणतात.
- १) वर्णनात्मक   २) संकेतात्मक   ३) अंकात्मक   ४) व्याख्यात्मक
- ४६) ज्या पदनिश्चयन श्रेणीत वैशिष्ट्यांचे पदनिश्चयन करताना केवळ अंकांचा वापर केला जातो तिला _____ पदनिश्चयन श्रेणी म्हणतात.
- १) वर्णनात्मक   २) संकेतात्मक   ३) अंकात्मक   ४) व्याख्यात्मक
- ४७) काही पदनिश्चयन श्रेणींवरील बिंदुंचा अर्थ स्पष्ट करण्यासाठी थोडक्यात व्याख्या केली जाते तिला _____ पदनिश्चयन श्रेणी म्हणतात.
- १) वर्णनात्मक   २) संकेतात्मक   ३) अंकात्मक   ४) व्याख्यात्मक
- ४८) व्यक्तिमत्त्वाच्या घटकांसंबंधी भावात्मक माहिती घेण्यासाठी वापरावयाचे साधन म्हणजे ..... होय.
- १) अभिरुची शोधिका   २) पदनिश्चयन श्रेणी   ३) मुलाखत   ४) प्रश्नावली.
- ४९) स्मरणशक्ती, तर्कबुद्धी व संख्याशास्त्रीय क्षमतांची चाचपणी करण्यासाठी _____ चाचण्यांचा उपयोग होतो.
- १) नैदानिक   २) दैनिक   ३) अभियोग्यता   ४) कालिक
- ५०) विद्यार्थ्यांचे कच्चे दुवे शोधून त्यावर उपाय करण्यासाठी _____ चाचण्यांचा उपयोग होतो.
- १) नैदानिक   २) संपादन   ३) अभियोग्यता   ४) कालिक
- ५१) संकलित सामग्रीचे कोष्टकीकरण करताना ती सामग्री _____ स्वरूपात असणे आवश्यक असते.
- १) विश्लेषणात्मक   २) वर्णनात्मक   ३) विवेचनात्मक   ४) संख्यात्मक
- ५२) कोष्टकात दिलेल्या माहितीचा अभ्यास करुन तिचा गभितार्थ शोधण्याचा प्रयत्न म्हणजे _____ होय.
- १) पृथक्करण   २) कोष्टकीकरण   ३) तालिकीकरण   ४) सांख्यिकी
- ५३) मिळालेल्या माहितीच्या आधारे शेकडेवारी काढणे, सरासरी काढणे याला _____ म्हणतात.
- १) संशोधन प्रक्रिया   २) विश्लेषणात्मक प्रक्रिया
- ३) संशोधनात्मक प्रक्रिया   ४) संख्याशास्त्रीय प्रक्रिया
- ५४) गटातील सर्व गुणांकांची बेरीज करून त्यास गटातील गुणांक संख्येने भागले, तर येणा-या संख्येस _____ म्हणतात.
- १) शततमक   २) विचलन   ३) सरासरी   ४) बहुलक
- ५५) गणितात अधिक गुण मिळविणारा विद्यार्थी विज्ञानात जास्त गुण मिळवित असेल तर त्याला _____ सहसंबंध म्हणतात.
- १) ऋण   २) तटस्थ   ३) धन   ४) शून्य
- ५६) संशोधकाने सामग्रीचा लावलेला अन्वयार्थ मोजक्या शब्दात मांडणे म्हणजे _____ होय.
- १) सादरीकरण   २) विश्लेषण   ३) निष्कर्ष   ४) कोष्टकीकरण.
- ५७) भाषाज्ञान आणि मोटार चालविण्याचे कौशल्य यांपैकी एक बाब शिकलेली असल्यास दुसरी शिकण्यासाठी पहिलीचा काहीही उपयोग होत नसेल तर त्यास _____ सहसंबंध म्हणतात.
- १) धन   २) ऋण   ३) शून्य   ४) धन-ऋण
- ५८) सायकल चालविण्याचे कौशल्य मोटारसायकल चालविण्यास उपयुक्त ठरत असेल तर त्यास _____ सहसंबंध म्हणतात.

- १) धन २) ऋण ३) शून्य ४) धन-ऋण

५९) खाली 'अ' गटात संकल्पना आणि 'ब' गटात त्यांची अर्थ किंवा वैशिष्ट्ये दिली आहेत. संकल्पना आणि अर्थ यांच्या अचूक जोड्या लावलेले चार पर्याय त्याखाली दिले आहेत. अचूक पर्याय निवडा.

'अ' गट	'ब' गट
१) प्रयोज्य	A) माहितीच्या अर्थनिर्वचनानंतरची पायरी
२) प्राथमिक स्रोत	B) ज्याच्यावर प्रयोग केला जातो असा
३) नमुना	C) माहिती संकलनासाठी आवश्यक साधन
४) निष्कर्ष	D) माहितीची मांडणी व विश्लेषण
५) प्रश्नावली	E) जनसंख्येचे प्रतिनिधित्व करणारा जनसंख्येचा उपसंच
	F) प्रत्यक्ष पाहिलेल्या किंवा अनुभवलेल्या घटना

१) १ - B, २ - C, ३ - F, ४ - A, ५ - E. २) १ - B, २ - F, ३ - A, ४ - E, ५ - C.

३) १ - B, २ - F, ३ - E, ४ - A, ५ - C. ४) १ - B, २ - C, ३ - A, ४ - E, ५ - F.

६०) कृतिसंशोधकाला आपल्या विषयासंबंधी सखोल माहिती कशाद्वारे प्राप्त होते.

- १) संबंधित साहित्याच्या आढावा २) संशोधनपद्धती
३) संख्याशास्त्र ४) संशोधक

६१) भूतकाळातील घटनांचे वर्णन आणि पृथक्करण करण्याकरिता __ संशोधनपद्धती उपयुक्त ठरते.

- १) ऐतिहासिक २) सर्वेक्षण ३) प्रायोगिक ४) वर्णनात्मक

६२) ज्या प्रश्नाचे उत्तर एका शब्दात देणे शक्य असते त्यास _____ प्रश्न म्हणतात.

- १) मुक्त २) बद्ध ३) लघुत्तरी ४) दीर्घत्तरी

६३) पूर्वनियोजित मुद्यांच्या आधारे प्रतिसादकाकडून माहिती मिळविण्याकरिता समोरासमोर केलेली चर्चा म्हणजे _____ होय.

- १) प्रश्नावली २) पडताळा सूची ३) पदनिश्चयनश्रेणी ४) मुलाखत.

उत्तरसूची :

१-१	२-२	३-३	४-४	५-१	६-३	७-१	८-२	९-२
१०-१	११-२	१२-३	१३-१	१४-४	१५-१	१६-१	१७-४	१८-२
१९-२	२०-१	२१-२	२२-३	२३-४	२४-१	२५-३	२६-२	२७-४
२८-२	२९-१	३०-३	३१-४	३२-१	३३-३	३४-२	३५-३	३६-४
३७-३	३८-३	३९-२	४०-२	४१-१	४२-४	४३-२	४४-१	४५-२
४६-३	४७-४	४८-१	४९-३	५०-१	५१-४	५२-१	५३-४	५४-३
५५-३	५६-३	५७-३	५८-१	५९-३	६०-१	६१-१	६२-२	६३-४

खालील प्रश्नांची अचूक उत्तरे निवडा.

१ संशोधन करताना मिळविलेल्या माहितीची, अनुभवांची कल्पनांची आणि त्यानुसार वाढलेल्या निष्कर्षांची वस्तुनिष्ठ मांडणी म्हणजे _____ होय.

- १) आराखडा २) अहवाललेखन ३) प्रकल्प ४) साहित्याचा आढावा

२) इतर अभ्यासकांसाठी माहिती उपलब्ध करून देण्याचे _____ हे एक साधन असते.

- १) कृतिसंशोधन २) प्रकल्प ३) अहवाल ४) संशोधनपद्धती

- ३) संशोधन अहवालाची विभागणी मुख्यतः किती भागात केली जाते ?
 १) दोन २) तीन ३) चार ४) पाच
- ४) पुढीलपैकी कोणता भाग हा संशोधन अहवालाचा स्वतंत्र विभाग मानला जात नाही ?
 १) प्राथमिक विभाग २) अंतिम विभाग ३) परिशिष्टांचा विभाग ४) मुख्य विभाग
- ५) संशोधन अहवालाचे मुखपृष्ठ हे अहवालाच्या कोणत्या विभागात येते ?
 १) प्राथमिक २) मुख्य ३) अंतिम ४) यांपैकी नाही.
- ६) पुढीलपैकी कोणती बाब संशोधन अहवालातील प्राथमिक विभागात येत नाही ?
 १) प्रतिज्ञापत्र २) परिशिष्टे ३) ऋणनिर्देश ४) कोष्टक सूची
- ७) प्रतिज्ञापत्र हे संशोधन अहवालातील कोणत्या भागात असते ?
 १) प्राथमिक २) मुख्य ३) अंतिम ४) परिशिष्टे
- ८) ऋणनिर्देश हा भाग संशोधन अहवालातील कोणत्या विभागात असतो ?
 १) दुय्यम २) अंतिम ३) मुख्य ४) प्राथमिक
- ९) संशोधन अहवालाच्या पहिल्या पृष्ठाला _____ म्हणतात.
 १) मलपृष्ठ २) मुख्यपृष्ठ ३) मुखपृष्ठ ४) यांपैकी नाही.
- १०) संशोधनाचे शीर्षक मुखपृष्ठाच्या _____ भागात असते.
 १) सर्वात वरच्या २) मधल्या ३) खालील ४) तळाकडील
- ११) मुखपृष्ठाच्या नंतर लगेच येणा-या त्यापुढील पृष्ठास _____ म्हणतात.
 १) मलपृष्ठ २) प्रथम पृष्ठ ३) द्वितीय पृष्ठ ४) मुख्य पृष्ठ
- १२) मुखपृष्ठावरील संपूर्ण मजकूर जशाच्या तसा _____ येतो.
 १) मलपृष्ठावर २) प्रथमपृष्ठावर ३) द्वितीय पृष्ठावर ४) परिशिष्टांमध्ये
- १३) मुखपृष्ठ आणि प्रथमपृष्ठ यांबाबत पुढीलपैकी कोणते विधान सत्य आहे ?
 १) प्रथम पृष्ठ जाड पुष्ट्याचे तर मुखपृष्ठ सर्वसाधारण पृष्ठांप्रमाणे असते.
 २) मुखपृष्ठ आणि प्रथम पृष्ठ पाठोपाठ येत असल्याने दोन्ही सारखे असतात.
 ३) प्रथम पृष्ठ आणि मुखपृष्ठ दोन्हीही जाड पृष्ठाचे असतात.
 ४) मुखपृष्ठ जाड पुष्ट्याचे तर प्रथम पृष्ठ सर्वसाधारण पृष्ठांप्रमाणे असते.
- १४) संशोधकाने संशोधनाचे कार्य स्वतः पूर्ण केले आहे, याची हमी म्हणजे _____ होय.
 १) ऋणनिर्देश २) हमीपत्र ३) प्रतिज्ञापत्र ४) प्रमाणपत्र.
- १५) संशोधन अहवालात काय आहे, हे पुढीलपैकी कशाच्या आधारे सहज आणि लवकर समजू शकते ?
 १) प्रस्तावना २) ऋणनिर्देश ३) अनुक्रमणिका ४) कोष्टकांची यादी.
- १६) संशोधन अहवालातील प्राथमिक, मुख्य आणि अंतिम अशा तिन्ही विभागांचा निर्देश _____ केलेला असतात.
 १) सारांशात २) विश्लेषणात ३) कोष्टकांच्या यादीत ४) अनुक्रमणिकेत
- १७) कृतिसंशोधन अहवालाच्या मुख्य भागात सर्वसाधारणपणे _____ प्रकरणांचा समावेश असतो.
 १) तीन - चार २) पाच - सहा ३) दहा - बारा ४) यांपैकी नाही.
- १८) संदर्भ साहित्यसूचीत ग्रंथाचा उल्लेख करताना APA पद्धतीने तो कोणत्या क्रमाने करावा ?
 १) लेखक आडनाव, नाव, कंसात प्रकाशन वर्ष, पुस्तकाचे नाव सिंगल अवतरणात, प्रकाशक, स्थळ.
 २) लेखक प्रथमनाव, आडनाव, कंसात प्रकाशन वर्ष, पुस्तकाचे नाव, प्रकाशक, स्थळ.
 ३) लेखक आडनाव, नाव, पुस्तकाचे नाव अवतरणात, प्रकाशक, वर्ष, स्थळ
 ४) लेखक आडनाव, प्रथमनाव, प्रकाशन वर्ष, प्रकाशक, स्थळ.
- १९) संशोधन अहवालात सर्वात शेवटी पुढीलपैकी कोणती बाब असते ?

- ३५) प्रमाणपत्राखाली कोणाची सही असते ?
 १) संशोधक २) मार्गदर्शक ३) परीक्षक ४) विषयतज्ज्ञ
 ३६) पुढीलपैकी कोणता संशोधन अहवालाचा स्वतंत्र विभाग नाही ?
 १) प्राथमिक २) द्वितीय ३) मुख्य ४) अंतिम.

उत्तरसूची :

१-२	२-३	३-२	४-२	५-१	६-२	७-१	८-४	९-३
१०-१	११-२	१२-२	१३-४	१४-३	१५-३	१६-४	१७-२	१८-१
१९-३	२०-४	२१-३	२२-२	२३-२	२४-३	२५-३	२६-२	२७-३
२८-३	२९-३	३०-२	३१-१	३२-२	३३-३	३४-१	३५-२	३६-२

खालील प्रश्नांची अचूक उत्तरे निवडा.

- १) नवोपक्रम हा मराठीतील शब्द इंग्रजीतील कोणत्या शब्दाचा प्रतिशब्द आहे ?
 १) Innovare २) Innovation ३) Innovate ४) Innueno
 २) जाणीवपूर्वक, नावीण्यपूर्ण आणि नियोजनबद्ध पद्धतीने दैनंदिन कार्यात घडवून आणलेला बदल म्हणजे __ होय
 १) संशोधन २) अध्यापन ३) उपक्रम ४) नवोपक्रम
 ३) विद्यार्थ्यांना तिकिटांचा संग्रह करावयास सांगणे यास _____ म्हणत येईल.
 १) संशोधन २) कृतिकार्यक्रम ३) उपक्रम ४) नवोपक्रम
 ४) अध्ययन अध्यापनात _____ आणण्यासाठी नवोपक्रम लाभदायक ठरतात.
 १) यशस्वीता २) कल्पकता ३) नावीण्य व चैतन्य ४) दर्जा व परिपक्वता
 ५) समस्या निवडीपासून निष्कर्ष — शिफारशीपर्यंतचा समावेश _____ लेखनात करावा लागतो.
 १) आराखडा २) व्याप्ती व मर्यादा ३) अहवाल ४) संशोधन पद्धती
 ६) नवोपक्रमातील शिक्षकाचा सभोवतालच्या परिस्थितीकडे पाहण्याचा दृष्टीकोन _____ असतो.
 १) नकारात्मक २) सकारात्मक ३) तटस्थ ४) भावनात्मक
 ७) नवोपक्रम अहवाल लेखन करताना मुखपृष्ठाच्या सर्वात वरच्या भागात _____ येते.
 १) शिक्षकाचे नाव २) नवोपक्रमाचे शीर्षक ३) संस्थेचे नाव ४) मार्गदर्शकाचे नाव.
 ८) उपक्रम आणि नवोपक्रम यांबाबत चुकीचे विधान कोणते ?
 १) उपक्रम सुरु करण्यामागील हेतू साध्य झाला की उपक्रम संपतो.
 २) जेव्हा उपक्रम नाविण्यपूर्ण असतो तेव्हा त्यास नवोपक्रम म्हणतात.
 ३) उपक्रमापेक्षा नवोपक्रमातील नाविण्यता कमी असते.
 ४) नवोपक्रमामुळे अध्ययन — अध्यापन चैतन्यमय व आनंदमय होते.

उत्तरसूची : १) - २, २)- ४, ३)- ३, ४) - ३, ५)- ३, ६)- २, ७)- २, ८) - ३.

खालील प्रश्नांची अचूक उत्तरे निवडा.

- १) खालीलपैकी कोणती समस्या ही अध्यापनेतर समस्या आहे ?
 १) कठीण पाठयक्रम २) निष्क्रीय अध्यापन
 ३) शिक्षकाचे अस्पष्ट बोलणे ४) पालकांचे दारिद्र्य
 २) मुलींच्या शिक्षणाविषयी अनास्था असणे, ही पुढीलपैकी कोणत्या प्रकारची समस्या आहे ?
 १) आर्थिक २) सामाजिक ३) बौद्धिक ४) शारीरिक
 ३) घरात शैक्षणिक वातावरण नसणे ही कोणत्या प्रकारची समस्या आहे ?

- १) बौद्धिक   २) कौटुंबिक   ३) आर्थिक   ४) सामाजिक
- ४) शिकून काय करणार, नोक-या कोठे उपलब्ध आहेत ?” अशी चर्चा घरात होणा-या मुलांच्या मनात
 _____ शिक्षणाविषयी आवड निर्माण होते
 १) शिक्षणाबद्दल नकारात्मक दृष्टीकोन निर्माण होतो.   २) शिक्षणाविषयी आस्था निर्माण होते.
 ३) शिक्षणाशिवाय पर्याय नाही हे रुजते.   ४) यांपैकी नाही.
- ५) जेथे सामाजिक रूढी — परंपरांना महत्त्व असते तेथे _____
 १) शिक्षणाचे प्रमाण वाढते.   २) शिक्षणाचे प्रमाण कमी असते.
 ३) पालकांना शिक्षणाचे महत्त्व पटलेले असते.   ४) पालक व विद्यार्थी दोघांची प्रगती होते.
- ६) जेथे पालक व पाल्याचीही शिक्षणाची इच्छा आहे. परंतु नाममात्र शुल्क भरण्याची व पुस्तके विकत घेण्याचीही क्षमता नाही. ही कोणत्या प्रकारची समस्या आहे ?
 १) शैक्षणिक   २) शारीरिक   ३) बौद्धिक   ४) आर्थिक
- ७) मुलींना शाळेत पाठवून काय करायचे ?” या नकारात्मक दृष्टीकोनामागील कारण पुढीलपैकी कोणत्या प्रकारात मोडते ?
 १) बौद्धिक   २) आर्थिक   ३) सामाजिक   ४) शारीरिक.
- ८) शिक्षकाचे विशिष्ट प्रदेशातील ग्रामीण वळणाचे मराठी विद्यार्थ्यांना न समजणे, ही कोणत्या प्रकारची समस्या म्हणता येईल ?
 १) सामाजिक   २) भाषिक   ३) बौद्धिक   ४) आर्थिक
- ९) शाळेतील वर्गात प्रकाश कमी असेल, तर ही कोणत्या प्रकारची समस्या म्हणता येईल ?
 १) सामाजिक   २) भाषिक   ३) भौतिक   ४) शैक्षणिक
- १०) शिक्षकाचे पुढीलपैकी कोणते काम शैक्षणिक स्वरूपाचे आहे ?
 १) कुटुंबिनियोजन   २) जनगणना   ३) सार्वत्रिक निवडणूक   ४) पाठ टाचण लेखन.
- ११) पुढीलपैकी कोणती समस्या शैक्षणिक स्वरूपाची आहे ?
 १) अकार्यक्षम प्रशासन   २) सदोष अभ्यासक्रम   ३) शिस्तीचा अभाव   ४) व्यस्त पालक
- १२) पुढे दिलेल्यांपैकी विद्यार्थ्यांशी थेट संबंधित समस्या कोणती ?
 १) बौद्धिक क्षमता   २) शिक्षकाचा राजकीय वापर
 ३) शैक्षणिक साधनांचा अभाव   ४) शिक्षकाकडे अशैक्षणिक कामे
- १३) शिक्षणातील पुढीलपैकी कोणती समस्या शैक्षणिक स्वरूपाची आहे ?
 १) शिस्तीचा अभाव   २) अकार्यक्षम प्रशासन
 ३) दूरचित्रवाणीचा गैरवापर   ४) पाठयक्रमाची काठीप्यपातळी
- १४) पुढीलपैकी कोणती समस्या पालकांशी संबंधित आहे ?
 १) शिक्षणाबद्दल अनास्था   २) अकार्यक्षम प्रशासन
 ३) अशैक्षणिक कामे   ४) शिक्षकाचा राजकीय वापर
- १५) पुढीलपैकी समस्या ही शिक्षणाच्या प्रशासनाशी संबंधित आहे ?
 १) सदोष अभ्यासक्रम   २) दूरचित्रवाणीचा अति वापर
 ३) अकार्यक्षम प्रशासन   ४) पाठयक्रमाची काठीप्यपातळी
- १६) शिक्षकासमोर असणा-या समस्या शास्त्रीय पद्धतीने सोडण्याचा मार्ग कोणता ?
 १) कृती संशोधन करणे   २) शिक्षकांनी स्वतः प्रयत्न करणे
 ३) माहिती संकलित करणे   ४) इतरांची पडताळलेले मार्ग अवलंबणे.
- १७) कृतिसंशोधनाचा मुख्य हेतू कोणता ?
 १) संशोधनाबरोबर कृतीवर मुख्य भर देणे.   २) संशोधन मुख्य आणि कृती दुय्यम ठेवणे.
 ३) संशोधनाच्या आधारे मूलभूत समस्या सोडविणे

- ४) शास्त्रीय पद्धतीने समस्या शोधून उपाययोजना करणे
- १८) पुढीलपैकी कोणता फायदा कृतिसंशोधनाचा फायदा नाही ?
 १) शैक्षणिक समस्यांचा शोध घेता येतो. २) सामाजिक सुधारणा घडवून आणता येतात.
 ३) तात्कालिक समस्यांचे निराकरण होते. ४) शैक्षणिक समस्यांचे निराकरण होते.
- १९) कृतिसंशोधनाच्या टप्प्यांत पुढीलपैकी कोणती बाब बसत नाही ?
 १) समस्येची मांडणी २) माहिती — सामुग्री संकलन
 ३) माहिती विश्लेषण ४) संदर्भग्रंथ सूची.
- २०) पुढीलपैकी कोणता संशोधनाचा प्रकार नाही ?
 १) मूलभूत संशोधन २) मिश्र संशोधन ३) उपयोजित संशोधन ४) कृतिसंशोधन.
- २१) ज्या घटकाचा निष्कर्षावर अथवा आश्रयी चलावर परिणाम होतो, त्यास _____ चल म्हणतात.
 १) नियंत्रित २) आश्रयी ३) स्वाश्रयी ४) मध्यस्थ
- २२) ज्या चलावर स्वाश्रयी चलाचा प्रभाव पडतो, त्यास _____ चल म्हणतात.
 १) नियंत्रित २) स्वाश्रयी ३) आश्रयी ४) मध्यस्थ
- २३) स्वाश्रयी व आश्रयी चलांमध्ये हस्तक्षेप करण्या-या चलास _____ चल म्हणतात.
 १) नियंत्रित २) स्वाश्रयी ३) आश्रयी ४) मध्यस्थ
- २४) कृतिसंशोधनात हाती घेतलेल्या समस्येचे संभाव्य उत्तर म्हणजे _____ होय.
 १) परिकल्पना २) उद्दिष्ट ३) समस्या शीर्षक ४) गृहितक
- २५) संशोधकाने अनुभवावर आधारित व फार चिकित्सा न करता आधारभूत मानलेली परिस्थिती म्हणजे __ होय.
 १) गृहितक २) परिकल्पना ३) समस्या ४) चल
- २६) कृतिसंशोधनाच्या नियोजनाला काय म्हणतात ?
 १) आराखडा २) संशोधन ३) कार्यपद्धती ४) संशोधनाचे सादरीकरण
- २७) पुढीलपैकी कोणता पर्याय संशोधन आराखड्याचा भाग नाही ?
 १) शीर्षक २) कोष्टकांची यादी ३) उद्दिष्टे ४) गृहितके.
- २८) पुढीलपैकी कोणती बाब संशोधन अहवालाच्या मुखपृष्ठावर येत नाही ?
 १) शीर्षक २) संशोधनकर्त्याचे नाव ३) संदर्भग्रंथ सूची ४) संशोधनाचे वर्ष
- २९) संशोधकाला आपल्या संशोधन विषयाची सखोल माहिती कशातून मिळते ?
 १) संबंधित साहित्य व पूर्वसंशोधनाच्या आढाव्यातून
 २) संशोधन अहवालासोबत दिलेल्या संदर्भसूचीतून.
 ३) संशोधकाने तयार केलेल्या कोष्टकांच्या सादरीकरणातून
 ४) अनुक्रमणिकेसोबतच्या कोष्टक व आलेखांच्या यादीतून.
- ३०) संशोधनाची दिशा निश्चिती कशातून निश्चित होते ?
 १) उद्दिष्टे २) गृहितके ३) परिकल्पना ४) नमुना निवड.
- ३१) मोटारीच्या स्टेअरिंग व्हीलप्रमाणे दिशादर्शनाचे काय संशोधनात कोण करते ?
 १) संशोधन पद्धती २) नमुना निवड ३) प्रत्यक्ष कार्यपद्धती ४) उद्दिष्टे.
- ३२) संशोधन ही _____ प्रक्रिया आहे.
 १) सामाजिक २) सांस्कृतिक ३) प्रशासकीय ४) शास्त्रीय
- ३३) प्रत्येक संशोधन हे काही _____ आधारलेले असते.
 १) गृहितकांवर २) कल्पनांवर ३) मूलभूत सिद्धांतावर ४) गुंतागुंतीच्या कृतींवर
- ३४) आपल्या व्यवसायातील समस्या शास्त्रीय पद्धतीने सोडविणे म्हणजे _____ संशोधन होय.
 १) कृती २) मूलभूत ३) उपयोजित ४) सैद्धांतिक

- ३५) संशोधनाच्या प्रमुख प्रकारांपैकी _____ संशोधन हे सिद्धांताभिमुख असते.
 १) कृती २) मूलभूत ३) उपयोजित ४) सैद्धांतिक
- ३६) खाली 'अ' गटात शिक्षणातील समस्यांचे प्रकार आणि 'ब' गटात समस्या दिल्या आहेत. त्याखाली चार पर्यायांत दोन्ही गटांच्या जोड्या लावण्यात आल्या आहेत. अचूक पर्याय निवडा.
'अ'	'ब'
१) भाषिक समस्या	A) ज्ञानार्जनासाठी पंचेंद्रिये सक्षम नसणे.
२) सामाजिक-सांस्कृतिक समस्या	B) अकार्यक्षम प्रशासन
३) शारीरिक समस्या	C) सदोष अभ्यासक्रम
४) प्रशासकीय समस्या	D) शाळा बाजारपेठ — रस्त्यालगत असणे.
५) शैक्षणिक समस्या	E) शिक्षकांचे प्रमाण भाषेतील अध्यापन विद्यार्थ्यांना न कळणे
	F) मुलींच्या शिक्षणाविषयी पालकांच्या मनात अनास्था असणे.
- १) १-E, २-F, ३-A, ४-B, ५-C २) १-E, १-C, ३-F, ४-A, ५-B.
 ३) १-A, २-B, ३-C, ४-D, ५-F. ४) १-E, २-A, ३-B, ४-C, ५-D.
- ३७) खाली 'अ' गटात शिक्षणातील समस्यांचे प्रकार आणि 'ब' गटात समस्या दिल्या आहेत. त्याखाली जोड्या लावलेले चार पर्याय दिले आहेत. अचूक पर्याय निवडा.
'अ' गट	'ब' गट
१) शैक्षणिक समस्या	A) वर्गखोल्या मातीच्या व ओलसर असणे
२) पालकांशी संबंधित समस्या	B) अती कठीण अभ्यासक्रम
३) प्रशासकीय समस्या	C) व्यस्त पालक
४) मानसिक समस्या	D) शिस्तीचा अभाव
५) भौतिक समस्या	E) विद्यार्थ्यांच्या ठायी आत्मविश्वास नसणे
	F) ज्ञानार्जनासाठी पंचेंद्रिये सक्षम नसणे.
- १) १- F, २- B, ३- D, ४- A, ५- C. २) १- C, २- D, ३- F, ४- A, ५- B.
 ३) १- A, २- B, ३- C, ४- D, ५- F. ४) १- B, २- C, ३- D, ४- F, ५- A.
- ३८) विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास म्हणजे काय ?
 १) शालेय, सामाजिक, सांस्कृतिक विकास
 २) शारीरिक, भावात्मक, सांस्कृतिक विकास
 ३) भावात्मक, क्रियात्मक, आंतर क्रियात्मक विकास
 ४) बोद्धात्मक, भावात्मक क्रियात्मक विकास
- ३९) शिक्षणाविषयी पालकांचा नकारात्मक दृष्टीकोन _____
 १) शिक्षणातील समस्या दूर करण्यास उपयुक्त ठरतो.
 २) शिक्षण आणि विद्यार्थी यांत सुसंवाद घडवून आणतो.
 ३) पालक आणि विद्यार्थी यांत सुसंवाद घडवून आणतो.
 ४) विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक विकासात बाधा आणतो.
- ४०) शैक्षणिक समस्या निराकरणाची जबाबदारी प्रामुख्याने कोणाची असते ?
 १) शिक्षक व समाज २) शिक्षक व प्रशासन ३) पालक व समाज ४) पालक व प्रशासन.
- ४१) कृतिसंशोधनातील समस्या कोणाच्या कार्यक्षेत्रातील असते ?
 १) समाज २) पालक ३) शिक्षक ४) यांपैकी नाही.

- ४२) संशोधन समस्येचे उत्तर शोधण्यासाठी दिशा देण्याचे काम पुढीलपैकी कोण करतात ?
 १) उद्दिष्टे २) आलेख ३) कोष्टके ४) निकष
- ४३) विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण विकासात पुढीलपैकी कोणत्या क्षेत्राचा समावेश असतो ?
 १) बौद्धिक २) राजकीय ३) आर्थिक ४) सांस्कृतिक
- ४४) व्यावसायिक जीवनाच्या विशिष्ट क्षेत्रात जाणवलेली मर्यादित स्वरूपातील समस्या सोडविण्यासाठी केलेली संशोधनात्मक शास्त्रीय कृती म्हणजे _____ होय.
 १) उपयोजित संशोधन २) कृतिसंशोधन ३) सर्वगामी संशोधन ४) मूलभूत संशोधन
- ४५) पुढीलपैकी कोणता संशोधनाचा प्रकार नाही ?
 १) कृतिसंशोधन २) उपयोजित संशोधन ३) नियंत्रित संशोधन ४) मूलभूत संशोधन.
- ४६) पुढीलपैकी कोणते संशोधन सिद्धान्ताभिमुख असते ?
 १) कृतिसंशोधन २) उपयोजित संशोधन ३) नियंत्रित संशोधन ४) मूलभूत संशोधन.
- ४७) पुढीलपैकी कोणते संशोधन हे दैनंदिन व्यवहारोपयोगी असते ?
 १) कृतिसंशोधन २) उपयोजित संशोधन ३) नियंत्रित संशोधन ४) मूलभूत संशोधन.
- ४८) शालेय शिक्षणातील समस्या निराकरण्याची जबाबदारी मुख्यत्वे कोणाची असते ?
 १) शिक्षक २) पालक ३) मुख्याध्यापक ४) समाज.
- ४९) शिक्षण प्रक्रियेतील पुढीलपैकी कोणती समस्या विद्यार्थ्यांशी थेट संबंधित आहे ?
 १) बौद्धिक क्षमता २) शिक्षकाचा राजकीय वापर
 ३) बहुजिनसी विद्यार्थी गट ४) अकार्यक्षम प्रशासन.
- ५०) पुढीलपैकी कोणती समस्या शिक्षकाशी थेट संबंधित आहे ?
 १) व्यस्त पालक २) दूरचित्रवाणीचा अती वापर
 ३) पालकांचे दारिद्र्य ४) शैक्षणिक साधनांचा
- ५१) शिक्षणातील पुढीलपैकी कोणती थेट पालकांशी संबंधित आहे ?
 १) शिक्षणाबद्दल अनास्था २) सदोष अभ्यासक्रम
 ३) अकार्यक्षम प्रशासन ४) शिक्षकाचा राजकीय वापर
- ५२) शिक्षणप्रक्रियेतील पुढील कोणती समस्या निव्वळ शैक्षणिक स्वरूपाची आहे ?
 १) शिस्तीचा अभाव २) अकार्यक्षम प्रशासन
 ३) पाठयक्रम काठीण्यपातळी ४) दूरचित्रवाणीचा गैरवापर
- ५३) शिक्षणप्रक्रियेतील कोणती समस्या निव्वळ प्रशासकीय स्वरूपाची आहे ?
 १) शिक्षकाचा व्यासंग २) विद्यार्थ्यांची बौद्धिक क्षमता
 ३) सदोष अभ्यासक्रम ४) शिस्तीचा अभाव
- ५४) दैनंदिन अध्यापनातील समस्या निराकरणाचा मार्ग कोणता ?
 १) शिक्षकांनी स्वतः प्रयत्न करणे. २) शिक्षकांनी शासन दरबारी पाठपुरावा करणे.
 ३) समाजाकडून समस्या सोडवून घेणे. ४) पालक व विद्यार्थ्यांची समस्या सोडविणे.
- ५५) संशोधन प्रक्रियेचे टप्पे अचूक क्रमाने असलेला पर्याय कोणता ?
 १) समस्येची मांडणी, साहित्याचा आढावा, माहिती विश्लेषण, सामग्री संकलन, निष्कर्ष
 २) समस्येची मांडणी, साहित्याचा आढावा, सामग्री संकलन, विश्लेषण, निष्कर्ष
 ३) सामग्री संकलन, साहित्याचा आढावा, समस्येची मांडणी, विश्लेषण, निष्कर्ष
 ४) सामग्री संकलन, साहित्याचा आढावा, विश्लेषण, समस्येची मांडणी, निष्कर्ष.
- ५६) कृतिसंशोधन आराखड्यात उचित क्रमाने येणारे मुद्दे पुढील कोणत्या पर्यायात दर्शविले आहेत ?
 १) समस्या शीर्षक, उद्दिष्टे, गरज व महत्त्व, नमुना निवड

- २) सामस्या शीर्षक, उद्दिष्टे, गृहितके, साहित्याचा आढावा
 ३) समस्या शीर्षक, संशोधनाची आवश्यकता, उद्दिष्टे, कार्यपद्धती
 ४) समस्या शीर्षक, विश्लेषणपद्धती, उद्दिष्टे, गृहितके.
- ५७) पाठ्यक्रमाची उद्दिष्टे आणि पाठ्यक्रमातील आशय यांत सुसंगती नसणे, ही पुढीलपैकी कोणत्या प्रकारची समस्या आहे ?
 १) शिक्षकांकडे अशैक्षणिक कामे
 २) व्यस्त पालक
 ३) सदोष अभ्यासक्रम
 ४) शिक्षकाची स्थिती.
- ५८) शाळेतील मुलांसाठी स्वच्छतागृहांची सोय नसणे ही कोणत्या प्रकारची समस्या आहे ?
 १) मानसिक
 २) भावनिक
 ३) कौटुंबिक
 ४) भौतिक.
- ५९) दृष्टी अधू असल्याने शालेय शिक्षणात निर्माण झालेली समस्या कोणत्या प्रकारात येईल ?
 १) भौतिक
 २) शारीरिक
 ३) भावनिक
 ४) सामाजिक.
- ६०) पुढीलपैकी कशामुळे वर्गाध्यापनावर थेट परिणाम होतो ?
 १) दूरचित्रवाणीचा अति वापर
 २) पालकांत शिक्षणाबद्दल अनास्था
 ३) शिक्षकांकडे अशैक्षणिक कामे
 ४) भाषिक समस्या.

उत्तरसूची :

१-४	२-२	३-२	४-२	५-२	६-४	७-३	८-२	९-३	१०-४
११-२	१२-१	१३-४	१४-१	१५-३	१६-१	१७-४	१८-२	१९-४	२०-२
२१-३	२२-३	२३-४	२४-१	२५-१	२६-१	२७-२	२८-३	२९-१	३०-१
३१-४	३२-४	३३-१	३४-१	३५-२	३६-१	३७-४	३८-४	३९-४	४०-२
४१-३	४२-१	४३-१	४४-२	४५-३	४६-२	४७-४	४८-१	४९-१	५०-१
५१-१	५२-३	५३-४	५४-१	५५-२	५६-३	५७-३	५८-४	५९-२	६०-४

खालील प्रश्नांची अचूक उत्तरे निवडा.

- १) माहितीचा उपयोग कशासाठी होतो ?
 १) नियोजन
 २) नियोजन व तंत्रज्ञान
 ३) नियंत्रण
 ४) संकलन
- २) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानात _____ हा प्रमुख स्रोत आहे.
 १) नियोजन
 २) मार्गदर्शन
 ३) माहिती
 ४) नियंत्रण
- ३) इंटरनेटद्वारे होणा-या व्यापाराला काय म्हणतात ?
 १) ई-कॉमर्स
 २) ई-स्कूल
 ३) ई-मेल
 ४) ई-चॅटिंग
- ४) माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचे मुख्य वैशिष्ट्य पुढीलपैकी कोणते ?
 १) वेळेची बचत
 २) विश्वसनीयता
 ३) पारदर्शकता
 ४) विश्वसनीयता व वेळेची बचत
- ५) संगणकाच्या प्रोग्रामचा वापर करून माहितीपट प्रक्रिया करणे हे _____ प्रकारचे माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञान आहे.
 १) व्यक्ती यंत्र
 २) व्यक्ती-व्यक्ती
 ३) यंत्र-यंत्र
 ४) यांपैकी नाही
- ६) संप्रेषण प्रणाली ही _____ मोडवर आधारलेली आहे.
 १) डिजिटल
 २) ऑनॉलॉग व डिजिटल
 ३) ऑनॉलॉग
 ४) यांपैकी नाही
- ७) १९३६ मध्ये टेलिव्हिजनचे प्रसारण प्रथम कोणत्या देशात झाले ?
 १) अमेरिका
 २) जपान
 ३) इंग्लंड
 ४) भारत
- ८) इंटरनेटच्या सहाय्याने होणा-या अध्ययनास काय म्हणतात ?

- १) ई-मार्निंग   २) ई-स्टडी   ३) ई-चॅटिंग   ४) ई-मिटिंग
- १९) इ.स. _____ मध्ये पॅवेल शिलींगने पहिला इलेक्ट्रोमॅग्नेटिक टेली ग्रॅफ तयार केला.
१) १९३१   २) १८३२   ३) १८३३   ४) १८३४
- १०) E-mail म्हणजे काय ?
१) Electronic mail   २) Electromagnetic mail
३) Electie mail   ४) Electronic magnet
- ११) Web site म्हणजे काय ?
१) World wide web   २) World website
३) World web side   ४) Wide web
- १२) URL ला दुसरे नाव कोणते ?
१) Web-links   २) Link
३) Uniform resource locator   ४) All above
- १३) इ.स. _____ मध्ये इंटरनेटची उभारणी झाली.
१) १९६९   २) १९७०   ३) १९७१   ४) १९७२
- १४) मानवी आवाजाचे रुपांतर कशात करतात ?
१) बिट्स   २) डिजिटल   ३) डिजिटल बिट्स   ४) मेगाबिट्स
- १५) वेबसाईटची पाने तयार करण्यासाठी कशाचा वापर केला जातो ?
१) HTML   २) MTNL   ३) BSNL   ४) URL
- १६) वेबवरील सर्व माहितीची नोंद कशात केली जाते ?
१) Website   २) Webpage   ३) URL   ४) HTML
- १७) URL चे विस्तारितरूप :-
१) Uniform resource locator   २) Uniformal Research locator
३) Uniform research locator   ४) Uniformal resource locator
- १८) फॅक्स चे विस्तारित रूप :-
१) फॅक्स ट्रान्सफर मशीन   २) फॅक्सीमिली ट्रान्समिशन मशीन्स
३) फॅक्सीमिलीमशीन   ४) ट्रान्सपोर्ट मशीन
- १९) आकाशवाणी (रेडीओ) च्या शोधाचे श्रेय कोणाला दिले जाते ?
१) जी. मार्कोनी   २) ग्रॅहम बेल   ३) पॅवेल शिलींग   ४) सॅम्युअल मॉर्सने
- २०) टेलिफोनचा जनक कोण ?
१) पॅवेल शिलींग   २) फिलो टेलर   ३) ब्ल्यादमीर   ४) ग्रॅहम बेल
- २१) मॉडेमद्वारे एका सेकंदात किती KBPS (kilo bytes per sec) माहिती प्रसारित होऊ शकते?
१) ५५   २) ५६   ३) ५७   ४) ५८
- २२) मुक्त विद्यापीठात विद्यार्थ्यांशी संपर्क साधण्यासाठी....माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा वापर केला जातो.
१) चक्राकृती   २) वर्तुळकार   ३) मुक्तप्रवाह   ४) अर्धवर्तुळकार
- २३) लॉग टेबलचा शोध कधी लागला ?
१) १६११   २) १६१२   ३) १६१३   ४) १६१४
- २४) लॉग टेबलचा शोध कोणी लावला ?
१) जॉन नेपिअर   २) ढलेझ पास्कल   ३) जोसेफ जॅकार्ड   ४) चार्ल्स बॅबेज
- २५) स्लाईड रूल" चा शोध कोणी लावला ?
१) चार्ल्स बॅबेज   २) जॉन नेपिअर   ३) ब्लेझ पास्कल   ४) विल्यम ऑटरेड
- २६) "स्लाईड रूल" चा शोध कोणत्या साली लागला?

- १) १६१७   २) १६१८   ३) १६१९   ४) १६२०
- २७) कॅलक्युलेटरचा शोध कोणत्या साली लागला ?
 १) १६४२   २) १६४३   ३) १६४४   ४) १६४५
- २८) डिफरन्स इंजिनचा शोध कोणी लावला ?
 १) चार्ल्स बॅबेज   २) जोसेफ जॅकार्ड   ३) चार्ल्स पास्कल   ४) विल्यम ऑटरेड
- २९) पहिल्या पिढीतील संगणकात कशाचा उपयोग केला जात होता ?
 १) सिलिकॉन   २) इंटिग्रेटक सर्किट्स   ३) निर्वातनलिका   ४) ट्रान्झिस्टर
- ३०) जॉन एकर्ट व जॉन मॅकेले यांनी _____ नावाने पहिला संगणक निर्माण केला.
 १) ENIAC   २) EDVAC   ३) MARK I   ४) MARK II
- ३१) तिस-या पिढीतील म्हणजेच (१९६४-७१) संगणकाचे उदाहरण :-
 १) ICL 1900 SERIES   २) ICTI 301   ३) IBM 1401   ४) वरीलपैकी सर्व
- ३२) कोणत्या पिढीतील संगणकात व्हॉल्व्हचा वापर करण्यात आला ?
 १) पहिल्या पिढीत (१९४५-५६)   २) दुस-या पिढीत (१९५६-६३)
 ३) तिस-या पिढीत (१९६४-७१)   ४) चौथ्या पिढीत (१९७१- च्यापुढे)
- ३३) डिजिटल कॉम्प्युटरमध्ये कोणत्या दोन अंकांचा समावेश केला जातो ?
 १) ० व १   २) ० व २   ३) १ व २   ४) २ व १
- ३४) व्यक्तिगत संगणकाची निर्मिती प्रथम सन _____ मध्ये झाली.
 १) १९७१   २) १९७०   ३) १९६९   ४) १९६८
- ३५) P.D.A चे विस्तारित रूप :-
 १) Performal digital application   २) Performal digital assistant
 ३) Personal digital assistant   ४) Personal data application
- ३६) १ मायक्रोसेकंद म्हणजे एका सेकंदाचा कितवा भाग ?
 १) १ लक्ष   २) १ दशलक्ष   ३) १ सहस्र दशलक्ष   ४) एक कोटी
- ३७) खालीलपैकी कोणते Input devices (आदान साधन) आहे.
 १) Key-board   २) Monitor   ३) Plotter   ४) Head phone
- ३८) प्रगत आवृत्तीनुसार कि-बोर्डच्या किज् किती ?
 १) १०१   २) १०२   ३) १०३   ४) १०४
- ३९) संगणकावर खेळ खेळण्यासाठी कोणत्या साधनाचा उपयोग होतो ?
 १) बारकोड   २) जॉयस्टीक   ३) कॅमेरा   ४) माऊस
- ४०) खालीलपैकी कोणते output devices आहे.
 १) Keyboard   २) mouse   ३) Joystick   ४) Plotter
- ४१) हार्ड डिस्कची साठवण क्षमता किती असते ?
 १) 20 GB ते 86 GB   २) 30 GB ते 60 GB
 ३) 10 GB ते 50 GB   ४) 40 GB ते 90 GB
- ४२) Floppy ची क्षमता _____ मध्ये मोजली जाते.
 १) MB   २) GB   ३) KB   ४) DC
- ४३) मिनी संगणकाच्या पुढचा टप्पा म्हणजे _____ संगणक होय.
 १) मेनफ्रेम   २) सुपर   ३) Pantanium V   ४) आकाश टॅब
- ४४) मॉनिटरमध्ये _____ ट्युबचा वापर केलेला असतो.
 १) एक्सरे   २) कॅथॉड रे   ३) अल्ट्राव्हायलेट रे   ४) अल्ट्रासॉनिक रे
- ४५) डिफरन्शियल इंजिन नावाचे यंत्र कोणी विकसित केले ?

- १) चार्ल्स बॅबेज   २) ब्लेझ पास्कल   ३) वॅनेवार बुश   ४) लादमीर
- ४६) संगणकाच्या मॉनिटरला _____ असेही संबोधले जाते.
 १) आऊटपुट युनिट   २) इनपुट युनिट
 ३) व्हिज्युअल डिस्प्ले युनिट   ४) यांपैकी नाही
- ४७) विविध मजकूर किंवा अक्षरे छापण्यासाठी प्रिंट हेडमधील पिन्स रबरवर आपटतात त्यास _____ प्रकारचे प्रिंटर्स संबोधले जात.
 १) नॉन इम्पॅक्ट प्रिंटर   २) इम्पॅक्ट प्रिंटर
 ३) फोटोग्राफिक प्रिंटर्स   ४) इनजॅक्स प्रिंटर्स
- ४८) विविध साठवणुकीच्या साधनांवर _____ च्या स्वरूपात माहितीची साठवणूक केली जाते.
 १) बीट्स   २) पिट्स   ३) होल्स   ४) बाईट
- ४९) हार्ड कॉपीसाठी _____ चा वापर करतात.
 १) प्रिंटर   २) सिडी   ३) मॉनिटर   ४) जॉयस्टिक
- ५०) स्पर्धा परीक्षेच्या उत्तरपत्रिका तपासण्यासाठी कोणत्या साधनाचा वापर केला जातो ?
 १) MICR   २) OMR   ३) स्कॅनर   ४) प्रिंटर
- ५१) RAM म्हणजे काय ?
 १) कायम स्वरूपाची स्मृती   २) चित्रमय माहिती
 ३) तात्पुरत्या स्वरूपाची स्मृती   ४) माहितीचे संकलन
- ५२) संगणक विकासाच्या एकूण पिढ्या किती ?
 १) २   २) ३   ३) ४   ४) ५
- ५३) ROM म्हणजे काय ?
 १) कायम स्वरूपाची स्मृती   २) तात्पुरती स्मृती
 ३) माहितीचे संकलन   ४) चित्रात्मक माहिती
- ५४) संगणकातील सर्व डेटा व प्रोग्रॅम कोठे साठवून ठेवतात ?
 १) फ्लॉपी डिस्क   २) सिडी   ३) हार्डडिस्क   ४) CPU
- ५५) 'लूप' संकल्पना कोणी विकसित केली ?
 १) लेडी अँडा   २) जॉन नेपीअर   ३) जॉन किलबे   ४) जॉन न्युमन
- ५६) CPU चा वेग कशात मोजला जातो ?
 १) GB   २) KB   ३) MB   ४) CM
- ५७) खालीलपैकी कोणती disk सामान्यपणे संगणकाचा अंतर्भागास जोडलेली असते.
 १) हार्ड डिस्क   २) कॉम्पॅट डिस्क   ३) फ्लॉपी डिस्क   ४) CD Disk
- ५८) बेसिक ही भाषा कोणी शोधून काढली ?
 १) जॉन नेपीअर व चार्ल्स बॅबेज   २) जॉन जी. केमेनी व थॉमस इ. कुर्टझ
 ३) जॉन कॅनेडी व ग्रॅहम बेल   ४) व्लादमीर व लिट्टे
- ५९) BASIC चे पूर्ण रूप :-
 १) Beginners all-purpose symbolic instruction code.
 २) Beginners all-performers symbolic instructive code.
 ३) Beginners all purpose symbolic instructive code.
 ४) Begins all purpose symbolic instruction code.
- ६०) अक्षरे व अंक यांच्या संचाना काय म्हणतात ?
 १) स्ट्रोक   २) स्ट्रिंस्क   ३) स्ट्रिंग   ४) स्ट्रॉप
- ६१) स्ट्रिंग म्हणजे काय ?

- १) धागा   २) पान   ३) दोरा   ४) पिन
- ६२) बिंदू स्थापण्यासाठी कुठल्या कमांडचा वापर केला जातो ?
१) PSET   २) PEST   ३) Syntax   ४) CIRCLE
- ६३) चौकोन, वर्तुळ यासारख्या बंदिस्त आकृत्या भरण्यासाठी (रंग देण्यासाठी) कोणत्या कमांडचा वापर करतात.
१) Not pad   २) Paint   ३) Pest   ४) Pset
- ६४) नोटपॅडचा वापर कशासाठी केला जातो ?
१) टीप समाविष्ट करण्यासाठी   २) कच्च्या कामासाठी
३) टीप लिहिण्यासाठी   ४) टीप खोडण्यासाठी
- ६५) संगणकाला समजणा-या भाषेस काय म्हणतात ?
१) मशिन लॅंग्वेज   २) बायनरी लॅंग्वेज   ३) अॅनॉलॉग लॅंग्वेज   ४) लॅंग्वेज
- ६६) _____ ही बेसिकची सर्वात प्रगत आवृत्ती आहे.
१) P-BASIC   २) Q-BASIC   ३) R-BASIC   ४) S-BASIC
- ६७) मेनुबारच्या खालच्या बाजूस _____ असतो.
१) टूलबार   २) टायटलबार   ३) टास्कबार   ४) मिनिबार
- ६८) वापरकर्त्याने डिलीट केलेल्या फाईल्स / फोल्डर्स कशात ठेवल्या जातात ?
१) Programme   २) My computer   ३) रिसायकलबीन   ४) My document
- ६९) वर्ड प्रोसेसरचा वापर कशासाठी केला जातो.
१) माहितीचे पृथक्करण   २) शैक्षणिक शाधनांचाविकास
३) लिखित दस्तऐवज   ४) माहिती साठवण्यासाठी
- ७०) आज्ञावली संचाचे software चे प्रकार किती ?
१) १   २) २   ३) ३   ४) ४
- ७१) फॉर्मॉटिंग टूलबारमधून _____ टूलचा उपयोग निवडलेल्या अक्षरांचा आकार बदलण्यासाठी केला जातो.
१) फॉन्ट   २) साईझ   ३) स्टायल   ४) सिम्बोल
- ७२) स्प्रेडशीटचा वापर कशासाठी केला जातो ?
१) विषय सादरीकरण   २) लिखित दस्तऐवजतयार करणे
३) माहिती शोधणे   ४) संख्यिकी माहितीचे पृथक्करण व सारांश
- ७३) वापरकर्ते व संगणक यांचा परस्पर संबंध जोडण्याचे कार्य कशाद्वारे होते.
१) युटिलिटीज   २) ऑपरेटिंग सिस्टीम   ३) टास्कबार   ४) डिव्हाईस ड्रायव्हर्स
- ७४) ब्राऊजरचा वापर कशासाठी केला जातो ?
१) विषय सादरीकरण   २) इंटरनेटवरील माहिती शोध
३) शैक्षणिक साधनांचा विकास   ४) लिखित दस्तऐवज तयार करणे
- ७५) _____ सॉफ्टवेअर म्हणून एमएस ऑफिसचा उल्लेख करता येईल.
१) अॅप्लीकेशन   २) युटिलिटी   ३) सिस्टीम   ४) यांपैकी नाही.
- ७६) वर्ड प्रोसेसर प्रोग्राममध्ये मजकुराचे लेखन करण्यासाठी एमएस ऑफीस मधील कशाचा उपयोग होतो.
१) पॉवर पॉइंट   २) वर्ड पॅड   ३) एमएसवर्ड   ४) यांपैकी नाही.
- ७७) स्मिताला तिच्या document मधील पहिला परिच्छेद print करायचा आहे. त्यासाठी तिने कोणत्या क्रमाने कृती कराव्यात ?

- १) Print dialog box मध्ये name list मधील printer name वर click करा आणि मग selection वर click करा.
- २) File menu मधील print वर click करा
- ३) Document चा पहिला परिच्छेद select करा
- ४) Ok वर click करा
- १) १-३-४-१   २) ३-२-१-४   ३) ३-१-४-२   ४) ३-४-२-१
- ७८) उभ्या व आडव्या रेघा छेदून जो बॉक्स तयार होते, त्यास काय म्हणतात ?
- १) सेल   २) रो   ३) कॉलम   ४) चौकोन
- ७९) चित्र काढण्यासाठी जी जागा वापरतात तिला drawing area असे म्हणतात, तिचे दुसरे नाव काय?
- १) बिटमॅप   २) इमेज   ३) कॅनव्हास   ४) place
- ८०) जी चित्रे paint मध्ये काढली जातात, त्यांना काय म्हणतात ?
- १) इमेजेस   २) बिटमॅप इमेजेस   ३) कॅनव्हास इमेजेस   ४) picture
- ८१) नीता, तिचे भौतिकशास्त्र, मानसशास्त्र, जीवशास्त्राचे गुण B1, C1, D1 या cells मध्ये भरते. तिने एकूण गुण काढण्यासाठी कोणते सूत्र वापरले पाहिजे हे ओळखा.
- १) B1+C1+D1   २) "B1"+ "C1"+ "D1"   ३) =B1+C1+D1   ४) +(B1)(C1)(D1)
- ८२) G7 असे Label असलेली cell म्हणजे.
- १) Row G आणि Row 7   २) Column G and Row 7
- ३) Row 1 ची ७ वी cell   ४) Column G व Column 7
- ८३) श्रीमती खन्ना प्राथमिक शिक्षिका आहेत. त्यांना जुन ते डिसेंबर या सहा महिन्यांचे हजेरी कोष्टक बनवायचे आहे. त्या Excel सुरु करतात, त्यात एक नवीन worksheet उघडून विद्यार्थ्यांची नावे टाकतात. परंतु महिन्यांची प्रत्येक तारीख त्यांना स्वतःच्या हाताने टाकत बसणे शक्य नाही, कारण खूप वेळ जातो. कोणती सुविधा वापरून त्यांचे हे काम सोपे होईल?
- १) Auto fill   २) Fill up   ३) Page break   ४) Clear
- ८४) प्रितीने एक Presentation बनवले आहे. Slide show दरम्यान त्यातील दोन Slides दाखविल्या जाऊ नयेत असे तिला वाटते. तिने काय करायला हवे ?
- १) त्या दोन Slides delete कराव्यात   २) Slides hide कराव्यात
- ३) त्या दोन Slides ना Special effect's द्यावेत
- ४) त्या दोन Slides ला रंग देणे
- ८५) हार्ड डिस्कवर माहिती साठवण्यासाठीचे छोटे खानी कप्पे असतात, त्यांना काय म्हणतात ?
- १) फोल्डर   २) फाईल   ३) Document File   ४) Desktop file
- ८६) एक्सेलच्या एका वर्कशीटमध्ये किती स्तंभ असतात ?
- १) २५५   २) २५६   ३) २५७   ४) २५८
- ८७) वर्कशीटमध्ये किती सेल्स असतात ?
- १) ६४,५३६X२५६   २) ६५,५३६X२५६
- ३) ६५,५३५X२५६   ४) ६५,५३५X२५६
- ८८) एक्सेलच्या एका वर्कशीटमध्ये किती ओळी असतात ?
- १) ६४,५३६   २) ८५, ५३६   ३) ६५, ५३५   ४) ५४, ५३४
- ८९) _____ या स्प्रेडशीटचे सर्वप्रथम विकसन झाले.
- १) लोटस   २) एक्सेल   ३) पास्कल   ४) व्हिजीकल्क
- ९०) शाळेच्या प्रगतीची आलेखात्मक माहिती दर्शविण्यासाठी कशाचा वापर केला जातो.
- १) एक्सेल   २) वर्ड   ३) नोटपॅड   ४) पॉवरपॉइंट

- ९१) _____ हा इलेक्ट्रॉनिक कामकाज करण्याचा कार्यक्रम असतो.
 १) वर्कशीट २) वर्कबुक ३) स्प्रेडशीट ४) नोटपॅड
- ९२) फाईल्स व फोल्डर्स यांचे व्यवस्थापन _____ या प्रोग्राममुळे सहज करता येते.
 १) विंडोज २) एक्सेल ३) विडॉज एक्सप्लोरर ४) वर्ड
- ९३) दोन चलांच्या मूल्यांच्या किमतीत तुलना करण्यासाठी _____ परीचालकाचा उपयोग करतात.
 १) संदर्भ २) तार्किक ३) गणितीय ४) बैजिक
- ९४) पेंट ब्रशमध्ये दृकसाधन तयार करण्यासाठी _____ हा मेनू अत्यंत महत्त्वाचा आहे.
 १) View २) Image ३) Help ४) Home
- ९५) चलचित्रांच्या सहाय्याने विद्यार्थ्यांना शैक्षणिक अनुभूती देण्यासाठी कशाचा उपयोग करावा लागेल ?
 १) एक्सेल २) पेंटब्रश ३) पॉवरपॉइंट ४) वर्ड
- ९६) पेंटब्रशचा वापर मुखत्वे कशासाठी केला जातो ?
 १) सादरीकरणासाठी २) आकडेमोड करण्यासाठी
 ३) दुरुस्तीकरणासाठी ४) शैक्षणिक साहित्य विकसनासाठी
- ९७) एक्सेलमध्ये _____ प्रकारची माहिती टाकता येते ?
 १) फक्त मजकूर २) मजकूर, संख्या, ३) दिनांक, वेळ व सूत्रे ४) संख्या व सूत्रे
- ९८) खालीलपैकी गणितीय परिचालक कोणते ?
 १) e २) ; , , ' ३) > , < , = , > = < ४) + , - % / , *
- ९९) पॉवर पॉइंटचा वापर कशासाठी केला जातो ?
 १) चित्र रेखाटणे व रंगवणे २) स्लाईड शो
 ३) स्प्रेडशीट, डेटा व ग्राफ काढणे ४) लोटस, एमएस वर्ड
- १००) खालीलपैकी तार्किक परिचालक कोणते ?
 १) & २) > , < , = , < , <>
 ३) : , ' , , . , ' ४) + , - , % * .
- १०१) वेगवेगळ्या उद्दिष्टांसाठी वेगवेगळ्या प्रकारच्या सादरीकरणाचे नमुने _____ प्रकारतात उपलब्ध आहेत.
 १) Design Template २) Blank Presentation
 ३) Auto content wizard ४) E-mail search
- १०२) नेटवर्कचे प्रकार किती आहेत ?
 १) १ २) २ ३) ३ ४) ४
- १०३) प्रत्येक वेब पेजला _____ अशा URL असतो.
 १) १ २) २ ३) ३ ४) ४
- १०४) वेबचा शोध कोणी लावला ?
 १) ग्रॅहमबेल २) लादमीर ३) पास्कल ४) बर्नर ली
- १०५) तुमचा सहकारी अमेरिकेतील दुस-या शिक्षकांची online संभाषण करत आहे. ते कोणती Internet सुविधा वापरात असावेत ?
 १) E-mail २) Chat ३) Listserv ४) Search
- १०६) वेबसाईट ओपन झाल्यानंतर जे सर्वप्रथम टेक्स्ट डॉक्युमेंट दिसते त्यास काय म्हणतात.
 १) होमपेज २) फ्रंटपेज ३) वेबपेज ४) yellow page
- १०७) HTTP चे विस्तारित रूप :-
 १) High text transfer protocol २) High text transformation protocol

३) Hyper text transformation protocol ४) Hyper text transfer protocol

- १०८) _____ म्हणजेच दोन किंवा अधिक संगणक एकमेकांना जोडणे होय.
 १) नेटवर्क २) इंटरनेट ३) सर्व्हर ४) क्लॉअंट
- १०९) दोन शहरे किंवा देशांतील संगणक जोडण्यासाठी _____ या नेटवर्कचा उपयोग होतो.
 १) लॅन २) मॅन ३) वॅन ४) कॅन
- ११०) मोडेमचा कार्य करण्याचा वेग कशात मोजला जातो ?
 १) BPS २) GB ३) MB ४) DB
- १११) HTML चे विस्तारित रूप :-
 १) High text mark language २) High text markup loading
 ३) Hyper text markup language ४) Hyper text management language
- ११२) इंटरनेटसाठी _____ हे आवश्यक साधन आहे.
 १) टेलिफोन २) टेलिफोन व मोडेम ३) मोडेम ४) रेडीओ
- ११३) आंतरजाल प्रणालीत माहितीचे रूपांतर करणारा दुभाषी म्हणजे _____ होय.
 १) टेलिफोन २) मोडेम ३) की-बोर्ड ४) माऊस
- ११४) पॉटिंग म्हणजे _____ ?
 १) इलेक्टॉनिक्स माध्यमाने पत्रव्यवहार २) नेटवर्कचा संच
 ३) इंटरनेटद्वारा संभाषण साधणे ४) जलदगतीने माहिती शोधणे
- ११५) ई-मेल संदेशाचे घटक किती ?
 १) १ २) २ ३) ३ ४) ४
- ११६) चॉटिंगसाठी _____ नेटवर्क वापरणारा इंटरनेट सर्व्हर आवश्यक असतो.
 १) CRI २) RIC ३) IRC ४) CRI
- ११७) चॉटिंगमधील _____ स्वरूपात संवाद साधला जातो.
 १) चित्र २) तोंडी ३) टाईप ४) लिखित
- ११८) इंटरनेटवरील गप्पांना _____ म्हणतात.
 १) IRC २) RTC ३) CRT ४) CRI
- ११९) चॉटिंगसाठी अधिकवेळ खर्च होऊ नये, यासाठी संदेश _____ भाषेत लिहायचा संकेत पाळतात.
 १) संक्षिप्त २) विस्तृत ३) सविस्तर ४) थोडक्यात
- १२०) एकच पत्र अनेक व्यक्तींना एकाच वेळी _____ या ई-मेलच्या सुविधेवरून पत्ता टाकून पाठवले जाते.
 १) To २) CC ३) BCC ४) DCC
- १२१) संगणकाच्या माहितीवर विपरीत परिणाम करणा-या विषाणूस काऊ म्हणतात ?
 १) व्हायरस २) कॉम्प्युटर व्हायरस ३) मायक्रो-व्हायरस ४) अँटिव्हायरस
- १२२) Macro capability असलेल्या डेटा फाईल्स नष्टकरण्याची क्षमता कोणत्या व्हायरसमध्ये असते?
 १) Stealth २) Macro ३) Program ४) Meltiparate
- १२३) Program virus व Bute virus एकत्र येऊन कोणता व्हायरस निर्माण होतो ?
 १) मॅक्रो २) पॉलिमॉर्फिक ३) मल्टीपारटाइट ४) डिरेक्टरी
- १२४) जे व्हायरस व्हायरस शोध मोहीम अयशस्वी करतात, अशा व्हायरसचा समावेश कोणत्या प्रकारात केला जातो.
 १) मॅक्रो २) स्टिलथ ३) मल्टीपारटाइट ४) डिरेक्टरी

- १२५) कोणते व्हायरस विशिष्ट प्रसंगी कार्यान्वित होतात ?
 १) बूट २) डिरेक्टरी ३) फाईल ४) प्रोग्राम
- १२६) संगणकातील व्हायरस म्हणजे ?
 १) जीवाणू २) प्रोग्राम ३) स्लाइड ४) विषाणू
- १२७) IRC चे विस्तारीतरूप :-
 १) Real time chat २) Read time chat ३) Real text chat ४) Read text chat
- १२८) डाटा फाईल्सना कोणत्या व्हायरसमुळे अजिबात नुकसान पोहचत नाही.
 १) फाईल २) बूट ३) नेट ४) सिस्टीम
- १२९) _____ हा संगणक सुरु असेपर्यंत मेमरीमध्ये राहतो.
 १) बूट सेक्टर व्हायरस २) बूट व्हायरस ३) नेट ४) प्रोग्राम
- १३०) खालीलपैकी फाईल व्हायरसचे उदाहरण कोणते ?
 १) अलबामा २) शीथ ३) विन्ना ४) सर्व
- १३१) बूट सेक्टर व्हायरस मध्ये _____ व _____ हे दोन विभाग असतात.
 १) प्रोग्राम व डेटा २) प्रोग्राम व फाईल ३) फाईल व डेटा ४) फाईल व प्रिंट
- १३२) RAM ची क्षमता कशात मोजली जाते ?
 १) GB २) KB ३) MB ४) CB
- १३३) कॅलकुलेटरचा शोध कोणी लावला ?
 १) जॉन नेपियर २) ब्लेज पास्कल ३) चार्ल्स बॅबेज ४) जोसेफ जॅकार्ड
- १३४) संगणकात व्हायरस शिरण्याचे प्रभावी प्रवेशद्वार म्हणजे-----
 १) C.D २) HARD DISK ३) FLOPY ४) इंटरनेट जोडणी

उत्तरसूची :

१-२	२-३	३-१	४-२	५-१	६-३	७-३	८-१	९-२	१०-१
११-१	१२-३	१३-१	१४-३	१५-१	१६-३	१७-१	१८-२	१९-१	२०-४
२१-२	२२-१	२३-४	२४-१	२५-४	२६-४	२७-४	२८-१	२९-३	३०-१
३१-१	३२-१	३३-१	३४-२	३५-३	३६-३	३७-१	३८-४	३९-२	४०-४
४१-१	४२-३	४३-१	४४-२	४५-१	४६-३	४७-२	४८-१	४९-१	५०-२
५१-१	५२-४	५३-१	५४-३	५५-१	५६-१	५७-१	५८-२	५९-१	६०-३
६१-४	६२-१	६३-२	६४-३	६५-१	६६-?	६७-१	६८-३	६९-३	७०-३
७१-२	७२-४	७३-२	७४-४	७५-१	७६-३	७७-२	७८-१	७९-३	८०-२
८१-३	८२-२	८३-१	८४-२	८५-१	८६-२	८७-२	८८-२	८९-४	९०-१;
९१-३	९२-३	९३-२	९४-१	९५-३	९६-४	९७-३	९८-४	९९-२	१००-२
१०१-३	१०२-३	१०३-१	१०४-४	१०५-२	१०६-१	१०७-४	१०८-१	१०९-२	
११०-१	१११-३	११२-२	११३-१	११४-३	११५-३	११६-३	११७-३	११८-२	
११९-१	१२०-२	१२१-२	१२२-२	१२३-३	१२४-२	१२५-२	१२६-४	१२७-१	
१२८-४	१२९-१	१३०-४	१३१-१	१३२-१	१३३-२	१३४-४			

खालील प्रश्नांचा अचूक पर्याय निवडा.

- १) आर्थर क्लार्कने केलेली विज्ञानाची व्याख्या खालीलपैकी कोणती ?
 १) जाणण्या सारखे जे जे असेल ते ज्ञान म्हणजे विज्ञान
 २) बिनचूक ज्ञान म्हणजे विज्ञान

- ३) मानवी जिज्ञासेच विस्तार म्हणजे शुध्द विज्ञान
 ४) ज्ञानाची सुसूत्र मांडणी म्हणजे विज्ञान
- २) धर्म व विज्ञान एकमेकांना पूरक असल्याचे _____ ह्या शास्त्रज्ञाने सांगितले
 १) अल्बर्ट आईन्स्टाइन २) न्युटन ३) अल्फ्रेड नोबेल ४) गॅलिलिओ
- ३) पश्चात्त्य देशांनी खालीलपैकी कोणत्या गोष्टीला महत्त्व दिले नाही ?
 १) सिद्धांत मांडणे २) प्रयोग करणे ३) सैद्धांतिक चर्चा ४) पडताळून पहाणे
- ४) इसवी सनाच्या कितव्या शतकात कागदाचा शोध लागला ?
 १) दुस-या २) तिस-या ३) चौथ्या ४) पाचव्या
- ५) छपाईचा शोध कधी लागला ?
 १) पाचव्या शतकात २) सहाव्या शतकात ३) सातव्या शतकात ४) आठव्या शतकात
- ६) भारतीय शून्याची संकल्पना कोणत्या देशांनी प्रथम उचलली ?
 १) पाश्चात्त्य २) पौरात्य ३) अरब ४) आफ्रिकन
- ७) शून्याच्या शोधामुळे खालीलपैकी कोणती गोष्ट सुलभ झाली ?
 १) बेरीज करणे सोपे झाले २) वर्गमूळ काढणे सोपे झाले
 ३) गणन करणे सुलभ झाले ४) संप्रेषण सुलभ झाले
- ८) वैज्ञानिक क्रांतीची सुरुवात कोणत्या शतकात झाली ?
 १) अकराव्या २) बाराव्या ३) पंधराव्या ४) सोळाव्या
- ९) विसाव्या शतकाला _____ शतक म्हणतात.
 १) अर्थशास्त्राचे २) गणिताचे ३) विज्ञानाचे ४) भूगोलाचे
- १०) न्युटनने अठराव्या शतकात _____ शोध लावला.
 १) उत्क्रांतीचा २) गुरुत्वाकर्षणाचा ३) विजेचा ४) वाफेच्या इंजिनाचा
- ११) दहा गाभाभूत घटकांपैकी किती घटक प्रत्यक्ष विज्ञान विषयाशी संबंधीत आहेत ?
 १) १ २) २ ३) ३ ४) ४
- १२) स्फोटक द्रव्यांचा शोध कोणी लावला?
 १) अल्फेड हिचकॉक २) अल्फ्रेड नोबेल
 ३) अल्बर्ट आईन्स्टाइन ४) जेम्स वॉट
- १३) समवाय कशास म्हणतात ?
 १) एक विषय शिकवितांना दुस-या विषयाशी सांगड घालणे.
 २) ज्ञानात एकसंघपणा येणे.
 ३) दृष्टीकोण संकुचीत होणे.
 ४) वेळेची बचत करणे.
- १४) विज्ञानाला शिक्षणात महत्त्व द्यावे असे कोणी सुचविले ?
 १) डॉ राधाकृष्ण कमिटीने २) मुदलीयार आयोगाने
 ३) कोठारी आयोगाने ४) राष्ट्रीय अनुसंधान परिषदेने
- १५) पुढीलपैकी विज्ञानाचा गणित विषयाशी समवाय असलेले उदाहरण कोणते ?
 १) समप्रमाण २) भरतीओहोटी ३) मानवाची उत्क्रांती ४) पुढुकाम
- १६) 'ज्ञान निर्मितीची प्रक्रिया म्हणजे विज्ञान होय' अशी विज्ञानाची व्याख्या खालीलपैकी कोणी केली ?
 १) रुदरफोर्ड व अहलग्रेन २) स्टीन व वेबस्टर्स
 ३) बोस व रॉमन ४) जॉर्ज व किलपॅट्रीक
- १७) राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण १९८६ मधील दहा गाभाभूत घटकांपैकी कोणत्या दोन घटकांचा समावेश विज्ञानात आहे ?

- १) स्त्री-पुरुष समानता
२) वैज्ञानिक दृष्टीकोन व परिसराचे घटक
३) ऐतिहासिक वास्तूंचे जतन
४) समाजातील अंधश्रद्धा जोपासणे
- १८) प्राथमिक स्तरावरील विज्ञानाचा अभ्यासक्रम ----- क्षेत्रावर निर्धारित केलेला आहे.
१) चार २) सहा ३) आठ ४) दहा
- १९) इ.पहिली व दुसरी साठी ----- यामध्येच विज्ञानाचा अंतर्भाव केलेला आहे.
१) परिसर अभ्यास २) पर्यावरण ३) समाजशास्त्र ४) सामाजिक शास्त्रे
- २०) इ.तिसरी ते इ.आठवी साठी ----- या नावाने विज्ञानाचे पाठ्यपुस्तक तयार केले आहे.
१) विज्ञान तंत्रज्ञान २) माहिती तंत्रज्ञान ३) सामान्यविज्ञान ४) सामाजिकविज्ञान
- २१) विज्ञानाच्या पाठ्यक्रमाचे प्रमुख भाग किती ?
१) दोन २) तीन ३) चार ४) सहा
- २२) विज्ञानाच्या पाठ्यक्रमात सजीव सृष्टी घटकात कोणकोणत्या गोष्टीचा अभ्यास केला जातो?
१) भौतिकशास्त्र २) प्राणी व वनस्पती ३) भूगर्भशास्त्र ४) रसायनशास्त्र
- २३) पृष्ठवंशीय प्राण्यांमध्ये खालीलपैकी कोणत्या जीवांचा समावेश होत नाही ?
१) जलचर २) अभयचर ३) पक्षी ४) गोलकृमी
- २४) खाली दिलेल्या प्राण्यामध्ये पृष्ठवंशीय प्राणी कोणता ?
१) चपटेकृमी २) सिलेंडरेट ३) मासा ४) आदिजीव
- २५) डेव्हिड आसुबेल यांच्या मते विषयाची संरचना ही ___ असून मूर्तकल्पना तळाशी असतात.
१) पतंगासारखी २) मनो-यासारखी ३) दीपस्तंभासारखी ४) त्रिकोणासारखी
- २६) खाली दिलेल्या पर्यायापैकी कोणता विज्ञान संरचनेचा प्रकार नाही ?
१) वर्गीकरण संरचना २) द्विमितीय संरचना
३) अमूर्तकल्पना संरचना ४) वर्तुळाकार संरचना
- २७) विज्ञान विषयाच्या अभ्यासक्रमाची मांडणी _____ आहे.
१) घटकानुसार २) पाठ्यक्रमानुसार ३) अनुक्रमानिकेनुसार ४) समकेंद्री
- २८) खाली दिलेल्या प्राण्यांमध्ये अपृष्ठवंशीय प्राणी कोणता ?
१) सिलेंडरेटा २) माणूस ३) देवमासा ४) गरुड
- २९) राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाची फलश्रुती कोणती ?
१) क्षमताधिष्ठीत अभ्यासक्रम २) पर्यावरण शिक्षण
३) परिसर अभ्यास ४) विज्ञान व तंत्रज्ञान
- ३०) प्राथमिक शिक्षण अभ्यासक्रम _____ मध्ये तयार झाला.
१) १९८६ २) १९८८ ३) १९९० ४) २०००
- ३१) खाली दिलेल्यापैकी विज्ञान अध्यापनाचे उद्दिष्ट कोणते ?
१) विद्यार्थांचा शब्दसंग्रह विकसित करणे. २) वैज्ञानिक दृष्टीकोन जोपासणे.
३) विविध विषयांची अभिरुची वाढवणे. ४) गणनकौशल्य विकसित करणे.
- ३२) राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण कोणत्या साली जाहीर झाले ?
१) १९७६ २) १९८६ ३) १९९६ ४) २००५
- ३३) 'परिसर अभ्यास' हा अभ्यासक्रम कोणत्या इयत्तांसाठी निश्चित केला आहे ?
१) इ.१ली व २री २) ३री व ४थी ३) ५वी व ६वी ४) ८वी व ९ वी
- ३४) इ.१ली ते ८वी चा पाठ्यक्रम कोण तयार करते ?
१) महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्चमाध्यमिक मंडळ
२) महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद
३) पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ

४) बालभारती

- ३५) विज्ञान पाठ्यक्रम रचनेच्या पद्धती किती आहेत ?
 १) दोन   २) तीन   ३) चार   ४) पाच
- ३६) घटक पद्धतीत पाठ्यक्रमाची रचना कशी केली जाते ?
 १) क्रमाक्रमाने   २) केंद्रापासून   ३) एका रेषेत   ४) सखोलपणे
- ३७) सन २००० साली शिक्षणासाठी जाहीर करण्यात आलेला राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा कोणत्या स्तरासाठी आहे ?
 १) पूर्वप्राथमिक   २) पूर्वप्राथमिक ते उच्चमाध्यमिक
 ३) प्राथमिक ते उच्चमाध्यमिक   ४) उच्च शिक्षण
- ३८) व्यापक दृष्टीकोनातून विविध स्तरावर करावयाच्या अभ्यासासाठी आखलेल्या आराखड्याला काय म्हणतात ?
 १) शैक्षणिक धोरण   २) अभ्यासक्रम   ३) पाठ्यक्रम   ४) पाठ्यपुस्तक
- ३९) ठरविलेल्या उद्दीष्टांच्या सहाय्याने _____ पाठ्यक्रम तयार करतात.
 १) इयत्तावार   २) कौशल्यनुसार   ३) क्षमतेनुसार   ४) बौद्धिक पातळीनुसार
- ४०) घटक पद्धतीमुळे घटकांची _____ कायम टिकवली जाते.
 १) वैशिष्ट्ये   २) उद्दिष्ट्ये   ३) क्षमता   ४) सलगता
- ४१) इ.पाचवी साठी _____ स्वरूप हे नवे क्षेत्र वाढविले आहे.
 १) वस्तूचे   २) पदार्थाचे   ३) परिसराचे   ४) पर्यावरणाचे
- ४२) पाठ्यक्रमात _____ उद्दिष्टे ठरविलेली असतात.
 १) सर्वसामान्य   २) राष्ट्रीय   ३) अभ्यासक्रमाची   ४) पाठ्यपुस्तकाची
- ४३) राष्ट्रीय शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद _____ येथे आहे.
 १) दिल्ली   २) पुणे   ३) नागपूर   ४) मुंबई
- ४४) इयत्ता पाचवी ते आठवीच्या विज्ञान व तंत्रज्ञान पाठ्यक्रमातील आशय कोणत्या पद्धतीने मांडला आहे?
 १) घटक पद्धती   २) रेषीय पद्धती   ३) समकेंद्री पद्धती   ४) विषयांश पद्धती
- ४५) घटक किंवा विषयांशवार पद्धत म्हणजे काय ?
 १) घटकांचा क्रम लावून विविध इयत्तेवार पाठ्यक्रम रचना
 २) इयत्तावार पाठ्यक्रमाचा केलेला विस्तार
 ३) ऐतिहासिक पद्धतीनुसार पाठ्यपुस्तकांची रचना
 ४) क्षमताधिष्ठीत अभ्यासक्रमाची रचना
- ४६) रेषीय पद्धत म्हणजे काय ?
 १) घटकाची मांडणी एका रेषेवर केल्याप्रमाणे असते
 २) इयत्तावार पाठ्यक्रमाची रचना असते
 ३) घटकांचा क्रम लावून विविध इयत्तावार पाठ्यक्रम रचना असते
 ४) ऐतिहासिक पद्धतीनुसार पाठ्यक्रम रचना असते
- ४७) विज्ञानाच्या पाठ्यक्रम रचनेसाठी खालीलपैकी कोणती पद्धती योग्य नाही ?
 १) घटक पद्धती   २) ऐतिहासिक पद्धती   ३) समकेंद्री पद्धती   ४) रेषीय पद्धती
- ४८) विज्ञानाचा पाठ्यक्रम जास्तीत जास्त खालीलपैकी कोणत्या पद्धतीने तयार केलेला आहे ?
 १) घटक पद्धती   २) ऐतिहासिक पद्धती   ३) समकेंद्री पद्धती   ४) रेषीय पद्धती
- ४९) शिक्षक प्रशिक्षण कार्यक्रमात खालीलपैकी कोणते साहित्य येवू शकत नाही.

- १) प्रशिक्षण घटकसंच २) कार्यपुस्तिका ३) स्वाध्याय ४) विश्वकोष
- ५०) पूरक साहित्य _____ या माध्यमातून राज्यातील सर्व शाळांपर्यंत पोचते.
१) कार्यशिक्षण २) प्रशिक्षण ३) राष्ट्रीयशिक्षण ४) जीवनशिक्षण
- ५१) क्षमताधिष्ठीत प्राथमिक शिक्षण अभ्यासक्रम १९९५ नुसार अभ्यासक्रमात सामान्य विज्ञानाची किती क्षेत्रे निश्चित केली आहेत ?
१) चार २) पाच ३) सहा ४) सात
- ५२) क्षमताधिष्ठीत प्राथमिक शिक्षण अभ्यासक्रम १९९५ नुसार अभ्यासक्रमात सामान्य विज्ञानाच्या किती क्षमता निश्चित केल्या आहेत ?
५१) सहा २) आठ ३) दहा ४) पंधरा
- ५३) चांगल्या पाठ्यपुस्तकाच्या निकषांसाठी किती घटकांचा विचार केला पाहिजे.
१) दोन २) तीन ३) पाच ४) आठ
- ५४) काही घटकांच्या कमतरतेमुळे विकार जडतात त्यांना _____ विकार म्हणतात.
१) अभावजन्य २) संसर्गजन्य ३) स्पर्शजन्य ४) जंतूपासून
- ५५) मोड येताना धन्यांमधील _____ प्रमाण वाढते.
१) क्षारांचे २) पाण्याचे ३) जीवनसत्त्वांचे ४) घटकांचे
- ५६) आंबवल्यामुळे अन्नपदार्थातील जीवनसत्त्वांत वाढ होते त्यामुळे त्यांची ----- वाढते.
१) क्षमता २) पौष्टिकता ३) सकसपणा ४) चौरसपणा
- ५७) टायफॉइड, कॉलरा, जुलाब हे आतड्याचे रोग _____ मार्फत पसरतात.
१) हवेमार्फत २) पाण्यामार्फत ३) श्वसनामार्फत ४) अन्नमार्फत
- ५८) खालीलपैकी घशाचा रोग कोणता ?
१) क्षय २) कावीळ ३) घटसर्प ४) कॅन्सर
- ५९) उद्दिष्टपुर्तीच्या दृष्टीने जो आराखडा तयार केला जातो त्यास _____ म्हणतात.
१) मूल्यमापन २) अध्यापन ३) अध्ययन ४) नियोजन
- ६०) एखादे कार्य करण्यापूर्वी ते कसे करावयाचे हे आगाऊ ठरविण्याच्या क्रियेला ----- म्हणतात.
१) अध्यापन २) शैक्षणिक साधन ३) नियोजन ४) चाचणी
- ६१) वार्षिक नियोजनात खालीलपैकी कोणत्या गोष्टीचा समावेश होत नाही ?
१) उद्दिष्ट्ये २) घटक ३) तासिका ४) अध्यापनपद्धती
- ६२) शिक्षक प्रशिक्षणामध्ये पूर्णपणे भारतात उदयास आलेली संकल्पना खालीलपैकी कोणती ?
१) आशययुक्त अध्यापन पद्धती २) मूल्यमापन
३) सूक्ष्म अध्यापन ४) क्रमान्वित अध्ययन
- ६३) एन.सी.ई.आर.टी ने १९७८ साली आशय आणि अध्यापन पद्धतीचे एकात्मिकरण केले त्यास _____ म्हणतात.
१) घटक नियोजन २) क्रमान्वित अध्ययन
३) आशययुक्त अध्यापन ४) मूल्यमापन
- ६४) पाठ नियोजनाच्या लिखित स्वरूपाला _____ म्हणतात.
१) चाचणी २) अध्यापन ३) पाठ टाचण ४) पाठच्या पाय-या
- ६५) पुढे दिलेल्या पर्यायांपैकी कोणता शब्द पाठाच्या पर्यायांशी संबंधीत नाही ?
१) घटक चाचणी २) प्रस्तावना ३) संकलन ४) स्वाध्याय
- ६६) आशय विश्लेषण करण्याची किती तंत्रे आहेत ?
१) दोन २) तीन ३) चार ४) पाच

- ६७) डॉ. बेंझामिन ब्लूम यांनी _____ तंत्र विकसित केले.
 १) डेव्हीस २) मूल्यमापन ३) नियोजन ४) संरचना
- ६८) डॉ. बेंझामिन ब्लूम यांनी व्यक्तीच्या सर्वांगीण विकासाची किती क्षेत्रे सांगितली आहेत ?
 १) दोन २) तीन ३) चार ४) पाच
- ६९) आशयविश्लेषण हे _____ क्षेत्राशी संबंधित आहे.
 १) बोधात्मक २) भावात्मक ३) क्रियात्मक ४) कौशल्यात्मक
- ७०) बेंझामिन ब्लूम यांच्या मूल्यमापन तंत्रामध्ये खालीलपैकी कोणते क्षेत्र समाविष्ट नाही ?
 १) बोधात्मक २) भावात्मक ३) क्रियात्मक ४) कौशल्यात्मक
- ७१) निर्देशात्मक ज्ञानात प्रामुख्याने _____ क्षेत्राचा विचार केला जातो.
 १) बोधात्मक २) कार्यात्मक ३) कौशल्यात्मक ४) भावात्मक
- ७२) कार्यात्मक ज्ञानात _____ विचारात घेतली जातात.
 १) बोध २) भाव ३) कौशल्य ४) क्रिया
- ७३) नियोजनामुळे कार्य _____ करता येते व त्यामुळे हमाली वाचते.
 १) एकजिनशी २) उद्दिष्टानुगामी ३) तंत्रानुसार ४) वस्तुनिष्ठ
- ७४) मर्यादित साधन सामुग्रीच्या उपयोगासाठी _____ करावे लागले.
 १) नियोजन २) तयारी ३) आखणी ४) योजना
- ७५) घटकातील आशय _____ असतो.
 १) एकजिनशी २) परिणामकारक ३) उपयुक्त ४) लवचिक
- ७६) वार्षिक नियोजन म्हणजे काय ?
 १) विषयाच्या अध्यापनाचा वार्षिक आराखडा २) घटकाचे विश्लेषण
 ३) आशययुक्त अध्यापनाचे विश्लेषण ४) दैनंदिन शिकवण्याचा भाग
- ७७) खालीलपैकी कोणते नियोजन हे एका तासिकेपूरतेच मर्यादित असते ?
 १) पाठ टाचन २) वार्षिक नियोजन ३) पाठ नियोजन ४) घटक नियोजन
- ७८) पुढीलपैकी कोणती अध्यापन पद्धती विज्ञान विषयाच्या अध्यापनास फारशी उपयुक्त नाही ?
 १) प्रायोगिक पद्धती २) निरीक्षण पद्धती ३) दिग्दर्शन पद्धती ४) कथन पद्धती
- ७९) पुढीलपैकी प्रायोगिक पद्धतीला लागू नसलेले वैशिष्ट्ये कोणते ?
 १) कृतीप्रधान २) विद्यार्थी केंद्री
 ३) विद्यार्थ्याला व्यक्तिगत लाभ ४) शिक्षककेंद्री
- ८०) पुढीलपैकी कथन पद्धतीची मर्यादा कोणती ?
 १) विद्यार्थी निष्क्रिय २) शिक्षकांना सोयीस्कर
 ३) आर्थिकदृष्ट्या फायदेशीर ४) माहिती सांगण्यासाठी सोयीची
- ८१) पुढीलपैकी शिक्षण केंद्रित अध्यापन पद्धती कोणती ?
 १) प्रायोगिक २) दिग्दर्शन ३) कथन ४) स्वयंशोधन
- ८२) विज्ञानपेटी प्रामुख्याने कोणासाठी तयार केली आहे ?
 १) प्रत्येक विद्यार्थ्यासाठी २) शिक्षकांसाठी
 ३) दुर्गम भागातील प्राथमिक शाळेसाठी ४) कुशाग्र बुद्धीच्या मुलांसाठी
- ८३) खाली 'अ' गटात अध्यापन पद्धती आणि 'ब' गटात त्यांचे पर्याय दिले आहेत त्याखाली चार पर्याय दिले आहेत अचूक पर्याय निवडा
 'अ' 'ब'
 १) प्रयोग दिग्दर्शन पद्धती A) जॉन ह्युर्द
 २) प्रकल्प पद्धती B) आर्म स्ट्रॉंग

- ३) स्वयंशोधन पद्धती
४) कूटप्रश्न पद्धती
- १) १-C, २-D, ३-B, ४-A
३) १-A, २-B, ३-C, ४-E
- C) सिम्पसन व नॉर्मन
D) किलपेट्रिक
E) डॉ. बेंझामिन ब्लूम
- २) १-E, २-D, ३-C, ४-B
४) १-B, २-C, ३-D, ४-E
- ८४) चर्चा पद्धतीत _____ शिक्षण होत नाही.
१) कृतीद्वार २) बौद्धिक ३) कौशल्यांचे ४) पाठ्यक्रमाचे
- ८५) नेतृत्व गुणांचा विकास _____ पद्धतीमुळे होतो.
१) कथन २) निरीक्षण ३) स्वयंशोधन ४) चर्चा
- ८६) स्वयंशोधन पद्धतीचा जनक कोण ?
१) आर्मस्ट्रॉंग २) डयुई ३) किलपेट्रिक ४) ब्लूम
- ८७) नैदानिक कसोट्यांच्या साहाय्याने _____ करता येते.
१) मूल्यमापन २) वर्गीकरण ३) सर्वेक्षण ४) निरीक्षण
- ८८) लेखी परीक्षेद्वारे विद्यार्थ्यांच्या केवळ _____ प्रगतीचेचित्र मिळते.
१) कौशल्यात्मक २) संख्यात्मक ३) गुणात्मक ४) भावात्मक
- ८९) लेखी परीक्षेत दीर्घोत्तारी प्रश्नांची उत्तरे तपासताना _____ येते.
१) व्याक्तीनिष्ठता २) मर्यादा ३) समस्या ४) वस्तुनिष्ठता
- ९०) प्रासंगिक घटनांमधून मुलांच्या _____ माहिती मिळते.
१) वर्तनाची २) अडचणीची ३) समस्यांची ४) कार्याची
- ९१) विद्यार्थ्यांमधील दोषांचा शोध घेण्यासाठी _____ कसोटी वापरतात.
१) उपचारात्मक २) बौद्धिक ३) भावनिक ४) नैदानिक
- ९२) उपचारात्मक शिक्षण म्हणजे काय ?
१) दोष शोधण्यासाठीचे शिक्षण २) बौद्धिक विकासासाठीचे
३) अडचणी दूर करण्यासाठीचे ४) कौशल्य वाढविण्याचे शिक्षण
- ९३) विद्यार्थ्यांच्या कौशल्याचे मूल्यमापन करण्यासाठी खालीलपैकी कोणत्या साधनाचा उपयोग करता येतो ?
१) लेखी परीक्षा २) तोंडी परीक्षा ३) प्रात्यक्षिक परीक्षा ४) निरीक्षण तंत्रे
- ९४) खालीलपैकी कोणता प्रश्नप्रकार वस्तुनिष्ठ प्रश्न होऊ शकत नाही ?
१) करणे लिहा २) जोड्या लावा ३) बहुपर्यायी ४) द्विपर्यायी
- ९५) खालीलपैकी कोणता प्रश्नप्रकार लघुत्तरी प्रश्न नाही ?
१) टिपा लिहा २) थोडक्यात उत्तरे ३) करणे द्या ४) जोड्या लावा
- ९६) खालीलपैकी वस्तुनिष्ठ प्रश्न प्रकार कोणता ?
१) कारणे लिहा २) थोडक्यात उत्तरे ३) टिपा लिहा ४) पर्याय ओळखा
- ९७) संगणकाची स्मरणशक्ती _____ या परिमाणात मोजतात.
१) बाईट २) किलोवॉट ३) मेगावॉट ४) किलीमीटर
- ९८) श्राव्यसाधने कशास म्हणतात ?
१) ज्यांच्या साहाय्याने फक्त श्रवण होते २) ज्यांच्या साहाय्याने फक्त आकृती दिसते
३) ज्यांच्या साहाय्याने ऐकणे व पाहणेही होते ४) ज्यांच्या साहाय्याने वाचून माहिती मिळते
- ९९) दृक्श्राव्ये साधने कशाला म्हणतात ?
१) ज्यांचा साहाय्याने श्रवण होते २) ज्यांच्या साहाय्याने ऐकणे व पाहणे दोन्ही होतात
३) ज्यांच्या साहाय्याने पाहणे होते ४) जी साधने वाचावी लागतात

- १००) प्राथमिक स्तरावर एनसीईआरटीच्या शिफारशीवरून _ _ _ _ उपलब्ध करून देण्यात आली आहे.
- १) प्रयोगशाळा २) विज्ञानपेटी ३) मनोरंजकपेटी ४) पुस्तके
- १०१) पुढीलपैकी कोणती वस्तू विज्ञानपेटीत सध्या यंत्राचे उदाहरण म्हणून दिली आहे ?
- १) तांब्याची तार २) गोट्या ३) टेप ४) लाकडीपाचर
- १०२) इन्सेक्ट किलिंग बॉटलचा उपयोग कशासाठी करतात ?
- १) कीटक पकडण्यासाठी २) कीटक मारण्यासाठी
३) कीटकांचे जतन करण्यासाठी ४) कीटकांना हवेचा पुरवठा करण्यासाठी
- १०३) वजन, वस्तुमान व घनता हे संबोध स्पष्ट करण्यासाठी विज्ञानपेटीतील पुढीलपैकी कोणत्या वस्तूंचा उपयोग होतो ?
- १) हातपंप २) सर्किट बोर्ड ३) नरसाळे ४) दंडगोलीय ठोकळे
- १०४) हवेचा दाब आणि कार्य स्पष्ट करण्यासाठी विज्ञानपेटीतील कोणत्या वस्तूंचा उपयोग होतो ?
- १) हापसी प्रतिकृती २) अचल कप्पी ३) होकायंत्र ४) काचेची बरणी
- १०५) द्रवातील अविद्राव्य कण वेगळे करण्यासाठी विज्ञानपेटीतील कोणत्या साहित्याचा उपयोग होतो ?
- १) सँड पेपर २) गाळण कागद ३) ड्रॉईंग पेपर ४) लिटमस पेपर
- १०६) द्रवपदार्थ शोषून घेण्यासाठी खालीलपैकी कोणत्या साधनाचा उपयोग होतो ?
- १) शोषनळी २) परीक्षानळी ३) चंचुपात्र ४) नरसाळे
- १०७) प्रयोगशाळेत _ _ _ _ _ साहित्य असणे आवश्यक आहे.
- १) प्रयोगाचे २) विज्ञानाचे ३) गणिताचे ४) प्रथमोपचार
- १०८) माध्यमिक शाळांमध्ये _ _ _ _ _ असणे अत्यंत आवश्यक आहे.
- १) इमारत २) प्रयोगशाळा ३) ग्रंथालय ४) मैदान
- १०९) विज्ञान बागेचे महत्त्व काय ?
- १) सुंदर शाळा २) आकर्षक शाळा ३) टवटवीत शाळा ४) प्रसन्न मन
- ११०) खालीलपैकी प्रयोग नोंदवहीचे महत्त्व कोणते ?
- १) विद्यार्थ्यांच्या हस्ताक्षराची नोंद असते २) विद्यार्थ्यांचा कामाची नोंद असते
३) विद्यार्थ्यांचा प्रगतीची नोंद असते ४) विद्यार्थ्यांच्या छंदाची नोंद असते
- १११) चुनकळीचा उपयोग प्रयोगशाळेत कोणत्या वायुचे अस्तित्व सिद्ध करण्यासाठी करतात ?
- १) प्राणवायू २) सल्फर ३) अमोनिया ४) कार्बनडाय ऑक्साईड
- ११२) विज्ञान प्रयोगवही मध्ये कोणती नोंद असते?
- १) प्रयोगांची २) विज्ञानाची ३) शास्त्रज्ञांची ४) कृतीक्रमाची
- ११३) वसुंधरा दिवस कोणत्या तारखेला साजरा केला जातो ?
- १) ६ जून २) १६ जून ३) २६ जून ४) ३० जून
- ११४) पुढीलपैकी विज्ञान छंद मंडळाचा उपक्रम कोणता ?
- १) विज्ञानसहल २) झाडे लावणे ३) टाकाऊ वस्तू संकलन ४) पुस्तकवाचन
- ११५) प्रयोग शाळेची आवश्यकता काय ?
- १) शालेय स्तरावर प्रात्यक्षिकास महत्त्व आहे २) सर्वानाच प्रयोग करायला मिळावेत
३) शास्त्रज्ञ तयार होण्यासाठी ४) संशोधक निर्माण करण्यासाठी
- ११६) प्रयोग शाळेच्या व्यवस्थापनात खालीलपैकी कोणती गोष्ट समाविष्ट नाही ?
- १) नोंद रजिस्टर २) वेळापत्रक ३) निगा व स्वच्छता ४) उपस्थिती पत्रक
- ११७) प्राथमिक शिक्षकासाठी बारावी व व्यावसायिक पात्रता ----- असणे आवश्यक आहे.

- १) D.ED   २) B.ED   ३) A.T.D   ४) C.PED
- ११८) माध्यमिक शिक्षकासाठी पदवीधर व व्यावसायिक पात्रता ----- असणे आवश्यक आहे.
 १) D.ED   २) C.B.ED   ३) B.ED   ४) M.ED
- ११९) सामान्यपणे संघटना ह्या ----- पेक्षा हक्काकडेच लक्ष देतात.
 १) कर्तव्या   २) अधिकारा   ३) उपस्थिती   ४) नोंदणी
- १२०) महाराष्ट्रात विज्ञान शिक्षक संघटना तालुका पातळीपासून ----- पातळीवर आहेत.
 १) राज्य   २) जिल्हा   ३) आंतरराष्ट्रीय   ४) राष्ट्रीय
- १२१) शिक्षकांचा व्यावसायिक विकास साधण्यासाठी ----- प्रशिक्षण आयोजित करतात.
 १) सेवापूर्व   २) सेवांतर्गत   ३) कृतीसंशोधन   ४) प्रकल्प
- १२२) शिक्षकाला वेदांमध्ये ----- असे म्हटले जाते.
 १) गुरु   २) महर्षी   ३) अध्यापक   ४) गातुवित
- १२३) गातुवित म्हणजे काय ?
 १) शिकवणारा   २) वाचनकरणारा   ३) शोधून काढणारा   ४) समुपदेशन करणारा
- १२४) विज्ञान शिक्षक सदैव ----- असला पाहिजे.
 १) हुशार   २) दक्ष   ३) कार्यक्षम   ४) सतर्क
- १२५) संगणक आला तरी शिक्षकांचे महत्त्व ----- काळापर्यंत चालूच राहिल.
 १) भविष्य   २) वर्तमान   ३) अनंत   ४) पुढील
- १२६) विज्ञानाचा पाया ----- असला पाहिजे.
 १) पक्का   २) भक्कम   ३) मजबूत   ४) टिकाऊ
- १२७) विज्ञानविषयाचा आत्मा म्हणजे ----- होय.
 १) प्रयोगशाळा   २) संदर्भग्रंथ   ३) विज्ञानपेटी   ४) संगणक
- १२८) शरीराच्या आतील भागातील इंद्रियांना ----- म्हणतात.
 १) ज्ञानेन्द्रिय   २) आंतरिन्द्रिये   ३) चल इंद्रिये   ४) अचलईन्द्रिये
- १२९) खालीलपैकी छातीतील आंतरिन्द्रिये कोणती ?
 १) अन्ननलिका   २) फुफ्फुसे   ३) मेंदू   ४) आतडी
- १३०) मेंदू हे डोक्याच्या कोणत्या भागात असलेले आंतरिन्द्रिये आहे ?
 १) वरच्या भागात   २) कवटीत   ३) मध्यभागी   ४) केंद्रस्थानी
- १३१) खालीलपैकी डोक्यातील आंतरिन्द्रिये कोणते ?
 १) स्वादुपिंड   २) मेंदू   ३) हृदय   ४) यकृत
- १३२) पोटातील आंतरिन्द्रिये कोणते ?
 १) यकृत   २) फुफ्फुसे   ३) मेंदू   ४) हृदय
- १३३) अन्नाचे पचन कशाला म्हणतात ?
 १) अन्नाचे रूपांतर विद्राव्य घटकांत होण्यास   २) अन्नाचे द्रवात रूपांतर होणे
 ३) अन्नाचे रक्तात रूपांतर   ४) अन्नाचे विभाजन होणे
- १३४) खालीलपैकी कोणता भाग अन्ननलिकेचा घटक नाही ?
 १) तोंड   २) जठर   ३) मेंदू   ४) लहान आतडे
- १३५) अन्नपचनास मदत करणा-या रसांना ----- म्हणतात.
 १) स्वादुरस   २) पाचकरस   ३) अन्नरस   ४) पित्तरस
- १३६) खाली अ आणि ब गट दिलेले आहे. त्याखाली चार पर्याय दिलेले आहेत. अचूक पर्याय निवडा.
 'अ'   'ब'
 १) हिवताप   A) दुषित पाणी

- २) कॉलरा
३) क्षय
४) खरूप
- B) हवा
C) डास
D) स्पर्श
E) खोकला
- १) १-C, २-A, ३-B, ४-D
२) १-E, २-C, ३-D, ४-A
३) १-D, २-C, ३-E, ४-B
४) १-B, २-C, ३-A, ४-E
- १३७) पुढीलपैकी संपर्कजन्य रोग कोणता ?
१) नायटा २) कॉलरा ३) क्षय ४) खोकला
- १३८) हिपॅटायटीस _____ हा काविळीचा प्रकार आहे.
१) ए २) बी ३) सी ४) डी
- १३९) जलसंजीवनीचा उपयोग _____ झालेल्या रुग्णासाठी होतो.
१) डीहायड्रेशन २) कॅन्सर ३) हार्टअटॅक ४) हिक्ताप
- १४०) शरीरातील पाणी आणि क्षार यांची कमतरता भरून काढण्यासाठी कशाचा उपयोग होतो ?
१) ग्लुकोज २) साखर ३) टाकणखार ४) जलसंजीवनी
- १४१) सौंदर्य प्रसाधनात _____ माती वापरली जाते.
१) चिनी २) पंढरी ३) मुलतानी ४) लाल
- १४२) चिनी मातीपासून खालीलपैकी कोणती गोष्ट बनवतात ?
१) बरण्या/सट २) काचेची भांडी ३) स्टीलची भांडी ४) प्लॅस्टिकची भांडी
- १४३) ज्या दगडापासून धातू मिळवता येतात त्यांना _____ म्हणतात ?
१) धातुपाषाण २) धातुसाधित ३) खजिन ४) अधातू
- १४४) शेती व्यवसाय सर्वस्वी _____ अवलंबून आहे.
१) हवामानावर २) तापमानावर ३) आर्द्रतेवर ४) पाण्यावर
- १४५) अन्न म्हणून वनस्पतींचा उपयोग करणा-या प्राण्यांना _____ म्हणतात.
१) परजीवी २) शाकाहारी ३) मांसाहारी ४) परपोषी
- १४६) अन्नासाठी इतर प्राण्यांवर अवलंबून असणा-या प्राण्यांना _____ म्हणतात.
१) शाकाहारी २) परजीवी ३) आदिजीव ४) मांसाहारी
- १४७) खाली अ आणि ब गट दिले असून, अचूक पर्याय निवडा.
‘अ’ ‘ब’
१) अमरावती A) माळढोक
२) धुळे B) नवेगाव
३) सोलापूर C) राधानगरी
४) कोल्हापूर D) मेळघाट
E) माथेरान
- १) १-D, २-B, ३-A, ४-C २) १-E, २-D, ३-C, ४-A
३) १-C, २-B, ३-A, ४-E ४) १-E, २-A, ३-B, ४-C
- १४८) जमिनीची धूप कशाला म्हणतात ?
१) पाणी, वा-यामुळे जमिनीवरील माती कमी होणे. २) जमिनीत खूप पाणी असणे.
३) जमिनीत खूप क्षार असणे. ४) जमिनीत खूप वाळू असणे.
- १४९) पुढे दिलेल्या पदार्थांपैकी उष्णतेचे सुवाहक पदार्थ कोणता ?
१) कागद २) लाकूड ३) दगड ४) लोखंड
- १५०) पुढे दिलेल्या पदार्थांपैकी उष्णतेचे दुर्वाहक पदार्थ कोणता ?

- १) तांबे २) सोने ३) रबर ४) चांदी
- १५१) पुढे दिलेल्या पदार्थांपैकी विद्युत वाहकता असलेले घटक कोणते ?
 १) तांबे व अॅल्युमिनियम २) रबर व दगड
 ३) बर्फ व भुसा ४) कापड व कागद
- १५२) चुंबकाकडे आकर्षिल्या जाणा-या पदार्थांना _____ पदार्थ म्हणतात.
 १) अचुंबकीय २) सुवाहक ३) दुर्वाहक ४) चुंबकीय
- १५३) फळे पिकणे, लोखंड गंजणे, ही _____ बदलांची उदाहरणे आहेत.
 १) नैसर्गिक २) भौतिक ३) रासायनिक ४) उपयुक्त
- १५४) खालील घटनांतील उपयुक्त बदल कोणते ?
 १) कोयता गंजणे २) कपबश्या फुटणे ३) लाह्या करपणे ४) भाकरी भाजणे
- १५५) खालील घटनांतील हानिकारक बदल कोणते ?
 १) दुध नासणे २) झाडावर फुल येणे ३) फळ पिकणे ४) कोयता बनवणे
- १५६) पुन्हा पुन्हा उलट-सुलट क्रमाने होणा-या बदलांना _____ बदल असे म्हणतात ?
 १) नैसर्गिक २) भौतिक ३) परिवर्तनीय ४) सावकाश
- १५७) पुन्हा पुन्हा उलट-सुलट न घडणा-या बदलांना _____ बदल म्हणतात.
 १) अपरिवर्तनीय २) परिवर्तनीय ३) नैसर्गिक ४) भौतिक
- १५८) पुढे दिलेल्या उदाहरणांपैकी आवर्ती बदलाचे उदाहरण कोणते ?
 १) वादळ होणे २) भूकंप ३) त्सुनामी ४) घड्याळाचे काटे फिरणे
- १५९) खाली 'अ' गटात प्रकार आणि 'ब' गटात उदाहरणे दिली आहेत त्यांच्या जोड्या लावलेले पर्याय दिलेले आहेत अचूक पर्याय निवडा
'अ'	'ब'
१) चटकन होणारे बदल	A) अवेळी पडणा-या पावसामुळे होणारे पिकांचे नुकसान
२) हानिकारक बदल	B) फळ पिकणे
३) अपरिवर्तनीय बदल	C) सूर्योदय
४) आवर्ती बदल	D) फुगा फुटणे
	E) ओला रुमाल वाळणे
१) १-D, २-A, ३-B, ४-C	२) १-C, २-B, ३-A, ४-E
३) १-E, २-D, ३-A, ४-B	४) १-C, २-B, ३-A, ४-E
- १६०) खडकापासून मातीचा ..... से.मी पातळ थर तयार होण्यासाठी सुमारे ८०० ते १००० वर्षे लागतात.
 १) २.५ २) ३.५ ३) ४.५ ४) ५.५
- १६१) डोंगरउतारावर घातलेल्या बांधा _____ किंवा ओटे म्हणतात.
 १) पाट २) बांध ३) धरण ४) ताली
- १६२) सोसाट्याच्या वा-यामुळे मातीची _____ होते.
 १) धूप २) झीज ३) वहन ४) कमतरता
- १६३) 'पदार्थ सूक्ष्मे कणांचे बनलेले असतात' हे मत कोणाचे होते ?
 १) व्यास महर्षी २) कणाद महर्षी ३) दुर्वास महर्षी ४) चार्वाक महर्षी
- १६४) पदार्थातील द्रव्याच्या साठ्याला त्या पदार्थाचे _____ म्हणतात.
 १) आकारमान २) वस्तुमान ३) क्षेत्रफळ ४) घनफळ
- १६५) खालीलपैकी _____ सजीवापासून रोग प्रसार होत नाही ?
 १) डास २) माशी ३) पिसू ४) डेकूण

- १६६) हत्तीरोग कोणत्या किटकामुळे होते ?
 १) डॅंग्यूडास २) माशी ३) क्युलेक्स ४) पिसू
- १६७) कॉलरा प्रतिबंधक लस कोणासाठी असते ?
 १) लहानमुले २) प्रौढ व्यक्ती ३) गर्भवती ४) यात्रेकरू
- १६८) बर्फाची लादी लाकडी भुशात किंवा गोणपाटात का ठेवतात ?
 १) गोणपाट उष्णतेचे दुर्वाहक आहे २) बर्फ वितळू नाही म्हणून
 ३) भुसा पाणी शोषून घेतो ४) गोणपाट पाणी शोषून घेते
- १६९) पुढीलपैकी कोणती वस्तू काचेपासून बनवली जात नाही ?
 १) आरसा २) समई ३) बरणी ४) बांगडी
- १७०) चहा पिण्यासाठी चिनीमातीच्या कपबश्या का वापरतात ?
 १) चिनीमाती उष्णतेची दुर्वाहक आहे. २) चिनीमाती पांढरी शुभ्र आहे.
 ३) चिनीमाती स्वच्छ देसते. ४) चिनीमाती टिकाऊ असते.
- १७१) अन्नपचनासाठीच्या शरीरातील नळीला काय म्हणतात ?
 १) अन्ननळी २) अन्ननलिका ३) श्वासनलिका ४) घसा
- १७२) अन्नघटकांच्या कमतरतेमुळे शरीरात होणा-या विकारांना काय म्हणतात ?
 १) आजार २) रोग ३) अभावजन्य विकार ४) महारोग
- १७३) जळणासाठी उपयुक्त पदार्थांना _____ म्हणतात.
 १) इंधन २) जळण ३) खत ४) वैरण
- १७४) सूर्याच्या उष्णतेने शरीरावर होणारा दुष्परिणाम कोणता ?
 १) उष्माघात २) आघात ३) अपघात ४) आजार
- १७५) उष्णता देऊन बाष्प होण्याच्या क्रियेला _____ म्हणतात.
 १) उर्ध्वपातन २) बाष्पीभवन ३) विलयन ४) सांद्रीभवन
- १७६) पदार्थ द्रवात विरघळण्याच्या क्रियेला _____ म्हणतात.
 १) सांद्रीभवन २) विलयन ३) बाष्पीभवन ४) विरघळणे
- १७७) तांब्या पितळेच्या भांड्यांना _____ लेप देऊन कल्हई करतात.
 १) अॅल्युमिनियमचा २) चांदीचा ३) कथलाचा ४) कोटिंगचा
- १७८) दीर्घकाळ टिकणा-या नवीन लेप पद्धतीला _____ म्हणतात.
 १) पावडर कोटिंग २) कल्हई ३) लेपदेणे ४) क्षरण
- १७९) क्षरण व ज्वलन हे _____ बदल आहेत.
 १) भौतिक २) रासायनिक ३) काथिक ४) आवर्ती
- १८०) पुढे देलेल्या पर्यायांपैकी भौतिक बदलाचे वैशिष्ट्य कोणते ?
 १) मूळ पदार्थ आहे तसाच राहतो २) रासायनिक अभिक्रिया होते
 ३) नवीन पदार्थ तयार होते ४) मूळ पदार्थ बदलतो
- १८१) पुढे दिलेल्या पर्यायांपैकी भौतिक बदलाचे उदाहरण कोणते ?
 १) बाष्पीभवन २) क्षरण ३) ज्वलन ४) ऑक्सीडेशन
- १८२) वाफ थंड होऊन तिच्यापासून पुन्हा द्रव बनण्याच्या क्रियेला _____ म्हणतात.
 १) बाष्पीभवन २) सांद्रीभवन ३) उर्धापतन ४) उत्कलन
- १८३) पदार्थ वितळण्याच्या क्रियेला _____ म्हणतात.
 १) विलयन २) उकळणे ३) उत्कलन ४) बाष्पीभवन
- १८४) पदार्थ उकण्याच्या क्रियेला _____ म्हणतात.

- २) १-D, २-E, ३-A, ४-C
१९८) एम.के.एस पद्धतीला _____ पद्धती असे म्हणतात.
१) C.G.S २) S.I ३) सेल्सीअस ४) फॅरनहिट
- १९९) तराजू हा एक ठिकाणी _____ असावा लागतो.
१) उभा २) स्थिर ३) समांतर ४) अचूक
- २००) शासनाने _____ वजनमापे वापरणे कायद्याने बंधनकारक केले आहे.
१) योग्य २) प्रमाणित ३) अचूक ४) अप्रमाणित
- २०१) वस्तू हलवण्यासाठी _____ आवश्यकता असते.
१) शक्ती २) बल ३) जोर ४) ताकद
- २०२) वस्तूवरील _____ बल म्हणजे त्या वस्तूचे वजन होय.
१) स्नायू २) घर्षण ३) गुरुत्वीय ४) चुंबकिय
- २०३) शरीराच्या भागांकडून लावल्या गेलेल्या बलाला _____ बल म्हणतात.
१) चुंबकिय २) विद्युत ३) गुरुत्वीय ४) स्नायू
- २०४) पुढे 'अ' गटात क्रिया व 'ब' गटात लावलेले बल यांच्या जोड्या दिलेल्या आहेत. त्याखालील चार पर्याय दिलेले आहेत अचूक पर्याय निवडा.
'अ' क्रिया 'ब' लावलेले बल
१) बैलाने गाडी ओढणे A) गुरुत्वीयबल
२) यारीने जड वस्तू (लोखंडी) उचलणे B) स्नायू
३) ताणकाट्याच्या सहाय्याने वजन करणे C) चुंबकीय
४) सायकलला ब्रेकलावणे D) घर्षण
E) स्थितीज
- १) १-B, २-C, ३-A, ४-D २) १-E, २-D, ३-C, ४-A
२) १-A, २-B, ३-E, ४-D ४) १-B, २-A, ३-E, ४-C
- २०५) संथपणे एकाच दिशेने जाणा-या वस्तूला _____ गती असते.
१) रेषीय २) वर्तुळाकार ३) आंदोलित ४) रेषीयअसमान
- २०६) घसरगुंडीवरून वेगाने खाली येणारी मुलगी _____ गती दाखवते.
१) वर्तुळाकार २) रेषीय असमान ३) आंदोलित ४) नियतकालिक
- २०७) एम.के.एस. पद्धतीतील चालीचे एकक _____ आहे.
१) मी/सेकंद २) सें.मी/मिनिट ३) मी/तास ४) सेमी/सेकंद
- २०८) सी.जी.एस. पद्धतीत चालीचे एकक _____ आहे.
१) मी/सेकंद २) सेमी/सेकंद ३) मी/तास ४) सेमी/तास
- २०९) पुढे 'अ' गटात घटना आणि 'ब' गटात गतीचे प्रकार दिले आहेत त्याखाली चार पर्याय दिलेले आहेत अचूक पर्याय निवडा
'अ' घटना 'ब' गतीचे प्रकार
१) पृथ्वीची सूर्याभोवती फिरण्याची गती A) यादृच्छिक गती
२) सायकलच्या फिरत्याचाकाची गती B) नियतकालिक गती
३) बागेतील झोपाळ्याची गती C) वर्तुळाकार गती
४) रांगणा-या बाळाची गती D) रेषीय गती
E) आंदोलित गती
- १) १-B, २-C, ३-E, ४-A २) १-E, २-D, ३-C, ४-A
३) १-D, २-E, ३-C, ४-B ४) १-B, २-C, ३-D, ४-E

- २१०) आधाराभोवती हलणा-या आणि न वाकणा-या दांड्याला _____ म्हणतात.
 १) तरफ २) स्क्रू ३) कप्पी ४) उतरण
- २११) तरफेच्या पहिल्या प्रकारात टेकू कोठे असतो ?
 १) मध्ये २) वर ३) खाली ४) टोकाला
- २१२) खालीलपैकी पहिल्या प्रकारच्या तरफेचे उदाहरण कोणते ?
 १) ढकलगाडी २) तराजू ३) हाताचा कोपरा ४) उतरण
- २१३) कार्य करण्याच्या क्षमतेला _____ म्हणतात.
 १) उर्जा २) शक्ती ३) ताकद ४) काम
- २१४) खालीलपैकी उर्जेचा अपारंपारिक स्रोत कोणता ?
 १) कोळसा २) डिझेल ३) सूर्य ४) पेट्रोल
- २१५) महाराष्ट्रात कोयना धरणावर वीजनिर्मितीचा मोठा _____ प्रकल्प आहे.
 १) चुंबकीय विद्युत २) औष्णिक विद्युत ३) जलविद्युत ४) अणुविद्युत
- २१६) पुढे 'अ' गटात कार्य आणि 'ब' गटात त्यासाठी वापरली जाणारी उर्जा यांच्या जोड्या दिलेल्या आहेत त्या खाली चार पर्याय दिले आहेत अचूक पर्याय निवडा
'अ' गट	'ब' गट
१) यंत्र	A) रासायनिक उर्जा
२) स्प्रिंग गुंडाळणे	B) गतीज उर्जा
३) अन्नपचन उत्सर्जन	C) यांत्रिक उर्जा
४) घरंळणारा पदार्थ	D) शारीरिक उर्जा
५) लाकूड	E) स्थितीज उर्जा
	F) सौर उर्जा
- १-C, २-E, ३-D, ४-B, ५-A
 २) १-B, २-A, ३-C, ४-D, ५-F
 ३) १-F, २-E, ३-D, ४-B, ५-E
 ४) १-D, २-F, ३-A, ४-E, ५-B
- २१७) पुढीलपैकी उर्जेचा पारंपारिक स्रोत कोणता ?
 १) सौरउर्जा २) वारा ३) समुद्राच्या लाटा ४) कोळसा
- २१८) पुढीलपैकी नवीकरणक्षम उर्जा स्रोत कोणता ?
 १) कोळसा २) खनिजतेल ३) डिझेल ४) जनावरांचे शेण
- २१९) पुढीलपैकी सौरउर्जेवर चालणारे यंत्र कोणते ?
 १) बायोगॅस २) विद्युत हिटर ३) सौर तापक ४) कुकर
- २२०) खालीलपैकी संमप्लवनशील पदार्थ कोणता ?
 १) साखर २) मीठ ३) मोरचूद ४) नवसागर
- २२१) खालीलपैकी चुंबकीय धातू कोणता ?
 १) तांबे २) लोखंडे ३) सोने ४) चांदी
- २२२) खालीलपैकी अचुंबकीय धातू कोणता ?
 १) तांबे २) लोखंड ३) कोबाल्ट ४) निकेल
- २२३) रक्तातील काही घटक वेगळे करण्यासाठी _____ पद्धती वापरली जाते ?
 १) गाळणे २) निक्षेप ३) अपकेंद्री ४) चुंबकीय
- २२४) खालीलपैकी असंमप्लवनशील पदार्थ कोणता ?
 १) आयोडीन २) कपूर ३) साखर ४) नवसागर
- २२५) खालीलपैकी पचन संस्थेतील इंद्रिये कोणते ?

- १) नाक २) जठर ३) फुफ्फुसे ४) छातीच्या पिंजरा
 २२६) खालीलपैकी कोणता पाचकरस लहान आतड्यात तयार होत नाही ?
 १) आंत्ररस २) पित्तरस ३) जठररस ४) स्वादुरस
 २२७) पृथ्वी सूर्यापासून सुमारे _____ कोटी किमी अंतरावर आहे.
 १) १५ २) १६ ३) १७ ४) १८
 २२८) महासागराच्या तळाशी होणा-या भूकंपामुळे निर्माण होणा-या लाटांना _____ लाटा म्हणतात.
 १) उत्सर्जित २) ज्वालामुखीय ३) प्रचंड ४) त्सुनामी
 २२९) पृथ्वीच्या आंतररचनेत खालीलपैकी कोणता भाग समाविष्ट नाही ?
 १) भूकवच २) मध्यावरण ३) अवकाश ४) गाभा
 २३०) पृथ्वीच्या गाभ्यातील द्रवाचे तापमान हे सुमारे _____ से. पेक्षाही अधिक आहे.
 १) ४०००° २) ५०००° ३) ५५००° ४) ६०००°
 २३१) पर्यावरणातील सजीव घटकांना _____ म्हणतात.
 १) जैविक घटक २) भौतिक घटक ३) अजैविक घटक ४) निर्जीव घटक
 २३२) पर्यावरणातील निर्जीव घटक म्हणजेच _____ घटक होय.
 १) अजैविक २) जैविक ३) भौतिक ४) कायिक
 २३३) समुद्र सपाटीपासून सुमारे १७ ते २६ कि.मी उंचीच्या वातावरणाच्या थरात _____ वायू असतो
 १) ऑक्सीजन २) कार्बन ३) ओझोन ४) नायट्रोजन
 २३४) पुढीलपैकी 'ओझोन संरक्षणदिन' कोणत्या दिवशी मानला जातो ?
 १) १५ जून २) १ ऑगस्ट ३) ३० जानेवारी ४) १६ सप्टेंबर
 २३५) पुढीलपैकी कोणती मापन पद्धती नाही ?
 १) एम.के.एस २) सी.जी.एस ३) एम.पी.एस ४) सी.एस.एस
 २३६) वनस्पतींचे वर्गीकरणाने श्रेय _____ या शास्त्रज्ञाकडे जाते.
 १) जगदिशचंद्र बोस २) वेंकट रमण ३) कॅरोलस लिनीयस ४) चार्ल्स डार्विन

उत्तरसूची :

१- ३	२- १	३- ३	४- १	५- ३	६- ३	७- ३	८- ४	९- ३
१०- २	११- २	१२- २	१३- १	१४- १	१५- २	१६- १	१७- २	१८- २
१९- १	२०- ३	२१- १	२२- २	२३- ४	२४- ३	२५- २	२६- ३	२७- ४
२८- १	२९- १	३०- २	३१- २	३२- २	३३- २	३४- २	३५- २	३६- १
३७- २	३८- २	३९- १	४०- ४	४१- ४	४२- ४	४३- १	४४- ३	४५- १
४६- १	४७- २	४८- १	४९- ४	५०- ४	५१- ३	५२- ३	५३- १	५४- १
५५- ३	५६- २	५७- २	५८- ३	५९- ४	६०- ३	६१- ४	६२- १	६३- ३
६४- ३	६५- १	६६- २	६७- २	६८- २	६९- १	७०- ४	७१- ४	७२- ३
७३- २	७४- १	७५- १	७६- १	७७- ४	७८- ४	७९- ४	८०- १	८१- ३
८२- ३	८३- २	८४- १	८५- ४	८६- १	८७- २	८८- २	८९- १	९०- १
९१- ४	९२- ३	९३- ३	९४- १	९५- ४	९६- ४	९७- १	९८- १	९९- २
१००- २	१०१- ४	१०२- ४	१०३- ४	१०४- ३	१०५- २	१०६- १	१०७- ४	१०८- २
१०९- २	११०- ४	१११- ४	११२- ४	११३- १	११४- १	११५- १	११६- ४	११७- १
११८- ३	११९- १	१२०- १	१२१- २	१२२- ४	१२३- ३	१२४- ४	१२५- ३	१२६- २
	१२७- १	१२८- २	१२९- २	१३०- २	१३१- २	१३२- १	१३३- १	
१३४- ३	१३५- २	१३६- १	१३७- ३	१३८- २	१३९- १	१४०- ४	१४१- ३	१४२- १
१४३- १	१४४- ४	१४५- २	१४६- ४	१४७- १	१४८- १	१४९- ४	१५०- ३	१५१- १

१५२- ४ १५३-१ १५४- ४ १५५- १ १५६- ३ १५७-३ १५८-४ १५९- १ १६०- १
 १६१- ४ १६२- ३ १६३- २ १६४- २ १६५- ४ १६६- ३ १६७- ४ १६८- १ १६९- २
 १७०- १ १७१-२ १७२- ३ १७३- १ १७४- १ १७५- २ १७६- ४ १७७- ३ १७८- १
 १७९- २ १८०- १ १८१- १ १८२- २ १८३- १ १८४- ३ १८५- ३ १८६- २ १८७- २
 १८८- ४ १८९-१ १९०- ४ १९१- ४ १९२- ३ १९३- १ १९४- २ १९५- १ १९६- ३
 १९७- १ १९८- २ १९९-२ २००- २ २०१- २ २०२- ३ २०३- ४ २०४- १ २०५- १
 २०६- २ २०७-१ २०८- २ २०९- १ २१०- १ २११- १ २१२- २ २१३- १ २१४- ३
 २१५- ३ २१६- १ २१७- ४ २१८- ४ २१९- ३ २२०- ४ २२१- २ २२२- १ २२३- ३
 २२४- ३ २२५-२ २२६- ३ २२७- १ २२८- ४ २२९- ३ २३०- १ २३१- १ २३२- १
 २३३- ३ २३४- ४ २३५-४ २३६- ३

शिक्षक पात्रता परीक्षा - नमुना प्रश्नपत्रिका

माध्यम : मराठी

प्रश्नपत्रिका सोडविण्यापूर्वी कृपया खालील सूचना काळजीपूर्वक वाचा

सूचना :

१) प्रश्नपत्रिकेमध्ये सलग एकूण १५० प्रश्न असून ते सोडविण्यासाठी उमेदवारास अडीच तास वेळ देण्यात आलेला आहे. प्रत्येक प्रश्नास एक गुण आहे. सर्व प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

२) प्रत्येक प्रश्न वस्तुनिष्ठ स्वरूपाचा असून प्रश्नाच्या खाली उत्तराचे पर्याय दिलेले आहेत. उत्तर नोंदविताना चार पर्यायांपैकी बरोबर उत्तर असलेल्या पर्याय क्रमांकाच्या वर्तुळाला काळ्या/निळ्या शाईच्या बॉलपेनने पूर्णपणे रंगवून उत्तर देणे आवश्यक आहे. अर्धवट रंगवलेले वर्तुळ, खाडाखोड अथवा एकाच प्रश्नासाठी दोन उत्तरे दर्शविलेली असतील अशा उत्तरांना गुण दिले जाणार नाहीत. पेन्सिलीने नोंदविलेली उत्तरे तपासली जाणार नाहीत.

प्रश्नपत्रिकेमध्ये खालीलप्रमाणे विषयनिहाय प्रश्न आहेत.

माध्यम

• भाग— A: भाषा १ व २	- प्रश्न-क्रमांक १ ते ६०	- ६० गुण इंग्रजी, मराठी
• भाग— B: बालमानसशास्त्र व अध्यापनशास्त्र	- प्रश्न-क्रमांक ६१ ते ९०	- ३० गुण मराठी
• भाग— C: गणित व विज्ञान किंवा सामाजिकशास्त्रे	- प्रश्न क्रमांक ९१ ते १५०	- ६० गुण मराठी

३) एकदा दिलेले उत्तर बदलता येणार नाही.

४) प्रत्यक्ष परीक्षा झाल्यानंतर एक आठवड्याचे आत संभाव्य उत्तरसूची जाहीर करण्यात येईल. प्रश्नपत्रिकेमधील प्रश्नांबाबत प्राप्त आक्षेपांनुसार कोणत्याही कारणामुळे प्रश्न (प्रश्न व पर्यायी उत्तरे) चुकीचे आहेत असे आढळल्यास व परिषदेच्या तज्ञ समितीने ते मान्य केल्यास ते प्रश्न रद्द करून उर्वरित प्रश्नांच्या गुणांवर आधारित तज्ञ समितीने निश्चित केलेल्या सूत्रानुसार अचूक प्रश्नांनुसार पात्रता जाहीर करण्यात येईल.

५) परीक्षार्थीने आपला बैठक क्रमांक त्यांना पुरविलेल्या प्रश्नपत्रिकेवर नोंदवावा.

६) प्रश्नपत्रिकेत कोणत्याही प्रश्नांच्या उत्तराची नोंद करू नये, उत्तरपत्रिकेचा, प्रश्नपत्रिकेचा कोणताही भाग वेगळा करू नये.

७) कच्चे काम करण्यासाठी प्रश्नपत्रिकेच्या शेवटच्या पानावर दिलेल्या को-या जागेचा वापर करावा.

८) परीक्षार्थीने प्रश्नपत्रिकेचा क्रमांक उत्तरपत्रिकेवर व उत्तरपत्रिकेचा क्रमांक प्रश्नपत्रिकेवर व दोन्ही क्रमांक स्वाक्षरीपटावर लिहिणे आवश्यक आहे.

९) परीक्षा प्रवेशपत्राची मागणी केल्यास पर्यवेक्षकास दाखवावे. प्रवेशपत्रात दुरुस्ती असल्यास ती करून / नसल्यास तसेच प्रवेशपत्र परीक्षेनंतर पर्यावेक्षकाकडे देऊन पोच घ्यावी व ही पोच पावती जपून ठेवावी.

१०) उत्तरपत्रिका देताना उत्तरपत्रिकेची Carbonless प्रत परीक्षार्थीने परीक्षा झाल्यानंतर परत घेऊन पटावर दुसरी स्वाक्षरी करावी. दुसरी स्वाक्षरी नसल्यास त्याने उत्तरपत्रिका पर्यवेक्षकाकडे दिलेली नाही असे समजण्यात येईल.

११) पर्यवेक्षकाच्या सूचनेशिवाय परीक्षागृह सोडू नये.

१२) परीक्षार्थीने परीक्षा चालू असताना अथवा परीक्षा संपल्यानंतर परीक्षेसंबंधी कोणतेही साहित्य परीक्षागृहाबाहेर नेल्यास / नेल्याचे निदर्शनास आल्यास त्याची या परीक्षेतील उमेदवारी रद्द होईल. त्याचबरोबर त्यांचेविरुद्ध भारतीय दंडसंहिता (IPC) अंतर्गत कारवाई करण्यात येईल.

TET-1-5- प्रश्नपत्रिका

भाग - A : इंग्रजी

1. Choose the correct alternative of verb :
"When we reached the stadium, the players - - - - - __ already."
1) have gone   2) went   3) had gone   4) has gone
2. Identify the underlined clause in the sentence :
"The patient was sure that he would recover."
1) Noun Clause   2) Adjective Clause
3) Adverbial Clause of Reason   4) Adverbial Clause of Concession
3. Choose the correct spelt word :
1) Sattellite   2) Sattlite   3) Satelite   4) Satellite
4. Choose the correct 'Figure of Speech' in the given line :
"Exult, O Shores, and ring O bells!"
1) Simile   2) Metaphor   3) Climax   4) Apostrophe
5. Choose the correct 'Synonym' of: 'combat'
1) Fight   2) quarrel   3) feud   4) conflict
6. Choose the correct 'Assertive Sentence' of the given sentence:
"How can any burglar open the window?"
1) No burglar couldn't open the window.
2) The burglar can't open the window.
3) The burglar can open the window.
4) The window can't be open by the burglar.
7. Choose the correct 'Indirect Speech' of the given sentence:
He said, "Why have you called here and disturbed me ?"
1) He asked why he has called there and disturbed him.
2) He asked why had he called there and disturbed him.
3) He asked why he had called there and disturbed him.
4) He asked that why he had called there and disturbed him.
8. Select the correct 'neither ..... nor' answer of the given sentence :
"Vijayant didn't pay attention to parents. He didn't learn from teachers."
1) Vijayant neither paid attention to parents nor learnt from teachers.
2) Vijayant paid neither attention to parents nor learnt from teachers.
3) Vijayant neither pay attention to parents nor learn from teachers.
4) Vijayant neither pay attention to parents nor learnt from teachers.
9. Choose the correct 'so ..... that' sentence of the given sentence.
"It was too difficult for Keshav to pay heed to the teacher."
1) It was so difficult that Keshav couldn't pay heed to the teacher.
2) It was so difficult for Keshav that he couldn't pay heed to the teacher.
3) It was so difficult for Keshav that he can't pay heed to the teacher.
4) It was so difficult that Keshav could pay heed to the teacher.
10. Select the correct 'Question Tag' for given sentence :
"Show me the way to the park."
1) don't you ?   2) will me ?   3) will I ?   4) will you ?
11. Choose the correct 'Passive Voice' of the sentence :
"Where are you attending the meeting ?"

- 1) Where are the meeting being attended by you ?
  - 2) Where is the meeting being attended by you ?
  - 3) Where you are being attending the meeting ?
  - 4) Where the meeting is being attended by you ?
12. Choose the correct preposition :
 "Quinine is an effective antidote - - - - - Malaria."
 1) to   2) against   3) for   4) in
13. Choose the correct 'Exclamatory Sentence' of the given sentence :
 "Mr. Sen was a great educationist."
 1) What a great educationist Mr. Sen was !
 2) How a great educationist Mr. Sen was !
 3) What an educationist Mr. Sen Was !
 4) What a great educationist was Mr. Sen !
14. Select the correct 'Opposite Word' of the given :
 'integral'
 1) minor   2) major   3) independent   4) essential
15. Choose the correct alternative :
 "Mr. Kumar spoke in - - - - - low voice
 1) a   2) the   3) an   4) no article
16. Choose the correct 'Comparative Degree' of the given sentence :
 "The Shatabdi Express is the most comfortable train."
 1) The Shatabdi Express is more comfortable than most other trains.
 2) The Shatabdi Express is more comfortable than many other train.
 3) The Shatabdi Express is much comfortable than any other trains.
 4) The Shatabdi Express is more comfortable than any other train.
17. Choose the correct 'used to' sentence of the given sentence :
 "Rushikesh would find a better job."
 1) Rushikesh would used to find a better job.
 2) Rushikesh used to find a better job.
 3) Rshikesh would used to found a better job.
 4) Rushikesh will used to find a better job.
18. Choose the correct 'No Sooner' sentence of the given sentence :
 "As soon as Srinath put step into the class, the children became silent."
 1) No sooner do Srinath put step into the class than the children become silent.
 2) No sooner Srinath put step into the class than the children become silent.
 3) No sooner do Srinath put step into the class than the children became silent.
 4) No sooner did srinath put step into the class than the children became silent.
19. Choose the correct 'Unless' sentence of the given sentence :
 "I shall not forgive him if he doesn't apologize to me."
 1) I shall not forgive him unless he apologizes to me.
 2) I shall not forgive him unless he apologized to me.
 3) I shall forgive him unless he apologizes to me .
 4) Unless he doesn't apologize to me, I shall not forgive him.
20. Choose the correct 'Wh – Question' to get underlined part as answer :
 "We have received your letters this morning."
 1) What have we received this morning ?
 3) What we have received this morning ?
 4) What have we receive this morning ?

5) What we have receive this morning ?

21. Choose the correct 'Not only ..... But also' answer of the given sentence :

"I washed my hands and ate my dinner too."

- 1) Not only I washed my hands but also ate my dinner.
- 2) I not only washed my hands but also ate my dinner too.
- 3) I washed not only my hands but also ate my dinner.
- 4) I not only washed my hands but also ate my dinner.

22. Choose the correct 'Verbal Question' of the given sentence :

"He gave witness at the sensational trial."

- 1) Did he gave witness at the sensational trial ?
- 2) Does he give witness at the sensational trial ?
- 3) Did he give witness at the sensational trial ?
- 4) Did give he witness at the sensational trial ?

23. Choose the correct 'Passive Voice' of the given sentence :

"The thieves had broken the back door."

- 1) The back door had broken by the thieves.
- 2) The back door had been broken by the thieves.
- 3) The back door had been broken by them.
- 4) The back door has been broken by the thieves.

24. Choose the correct alternative :

"Mr. Kedar becomes - - - - - _ S.P. of pune District."

- 1) the   2) an   3) a   4) no article

25. Choose the correct 'Degree Sentence' from the given sentences:

- 1) Dr. Ganesh is one of the most popular teachers on our class.
- 2) Dr. Ganesh is one of the most popular teacher on our class.
- 3) Dr. Ganesh is the most popular teachers on our class.
- 4) Dr. Ganesh is more popular teachers on our class.

Read the passage and choose the correct answers of the given: Questions no. 26 to 30)

Newspapers sell because of news and editorial coverage but it gets more revenue from advertisements. News costs money, while advertisements fetch money. The economics of modern newspapers is such that it can't run by just selling news, it has to depend on advertisements. The economics of newspaper publishing requires both subscribers who can afford to buy newspapers and businessmen who can afford to advertise in it. The growth of the press depends on both. Therefore, in newspaper management neither aspect can be neglected. Co-ordination among the various departments – editorial, circulation, advertising and Production is very essential for effective and better management. The head of various departments must be part of the management of a newspaper. They must be aware of the goals set, policies and future plans of the management. They cannot afford to remain cut off from the main stream of management function. In addition, each department should keep the other department managers informed of those of its activities that will be useful to them. This is a vital aspect of newspapers management.

26. The growth of a newspaper depends on:

- 1) Subscribers and advertisers   2) advertisers
2) large scale subscribers   4) the editorial and news coverage

27. The word 'Vital' as used in the context means :

- 1) healthy   2) primary   3) lively   4) important

28. The main idea of the first paragraph of the passage is :

- 1) The economics of newspaper publishing.

- 2) The importance of advertisements.
  - 3) News and editorial coverage.
  - 4) The growth of the press.
29. The heads of departments must know about :
- 1) goals and money
  - 2) goals, policies and plans
  - 3) better management
  - 4) the growth of press
30. The main idea of the second paragraph of the passage is :
- 1) The future of newspapers.
  - 2) How to sell newspapers ?
  - 3) Effective newspaper management
  - 4) The role of the heads of departments.

भाग - A : मराठी

पुढील उतारा वाचून त्याखालील प्रश्नक्रमांक 31 ते 34 च्या प्रश्नांची उत्तरे पर्यायातून निवडा :

फ्रेंच माणूस आपल्या स्वतःच्या भाषेवर बेहद प्रेम करतो. भाषा ही त्याची प्राणसखीच ! तो जगतो किंवा झुरतो ते तिच्यासाठी ! 'हिचे पुत्र आम्ही, हिचे पांग फेडू' असे तो केवळ कवितेत म्हणत नाहीतर तिच्या संवर्धनासाठी आणि प्रसारासाठी तो मिशनरी वृत्तीने झटतो आणि प्रसंगी झगडतोही ! एखादा नवीन शब्द शब्दकोशात समाविष्ट करून घ्यायचा असेल, तर त्यासाठी सर्वोच्च फ्रेंच अकादमीची मान्यता मिळवावी लागते. सर्व प्रकारच्या अग्निपरीक्षांतून पार पडल्यानंतरच त्या शब्दाला शब्दकोशात मानाचं स्थान मिळतं. भाषा हे संपर्काचं एक साधन आहे, तेव्हा भाषेच्या अभिमानानं माणसानं माथेफिरू होऊ नये हे खर आहे, परंतु त्याचबरोबर भाषा ही समाजपुरुषाच्या जीवनाला चेतना देणा-या रक्तासारखी आहे. ती दूषित होणार नाही, याकडेही लक्ष पुरविणं आवश्यक आहे. फ्रेंचांप्रमाणे जर्मन लोकांनाही आपल्या भाषेविषयी प्रेम आहे. आपली भाषा इतरांनी शिकावी म्हणून त्यांनी जगभर केंद्रे काढली आहेत, परंतु त्याचबरोबर अन्य भाषांवरही त्यांचं प्रेम आहे. जर्मन पंडितांचं संस्कृत भाषेवरचं प्रेम सर्वज्ञात आहे. संस्कृतचा अभ्यास भारतापेक्षा जर्मनीत अधिक होत असावा.

31. भाषेला लेखकाने कोणती उपमा दिली आहे ?

- 1) माथेफिरू माणसाची
- 2) समाजपुरुषाची
- 3) समाजपुरुषाला चेतना देणा-या रक्ताची
- 4) दूषित रक्ताची

32. भाषेच्या संवर्धनासाठी आणि प्रसारासाठी झटणारा माणूस लेखकाला कोणत्या देशात भेटला ?

- 1) भारत
- 2) जर्मनी
- 3) इंग्लंड
- 4) फ्रान्स

33. जर्मन पंडितांचं अन्य कोणत्या भाषेवर प्रेम आहे ?

- 1) जर्मनी
- 2) संस्कृत
- 3) फ्रेंच
- 4) इंग्रजी

34. आपली भाषा इतरांनी शिकावी म्हणून जगभर प्रसार करणारा देश कोणता ?

- 1) जर्मनी
- 2) फ्रान्स
- 3) इंग्लंड
- 4) भारत

35. महानायक, संभाजी, पानिपत या कादंब-यांचे लेखन कोणी केले आहे ?

- 1) रणजित देसाई
- 2) विश्वास पाटील
- 3) शंकर पाटील
- 4) शिवाजी सावंत

36. "रोज कुठल्यातरी फॅक्टरीतला पाचचा भोंगा वाजत असे." या वाक्याचा काळ ओळखा :

- 1) रिती वर्तमानकाळ
- 2) रिती भविष्यकाळ
- 3) रिती भूतकाळ
- 4) अपूर्ण भूतकाळ

37. "आपला आशीर्वाद असावा." या वाक्याचा प्रकार कोणता ?

- 1) संकेतार्थी
- 2) स्वार्थी
- 3) आज्ञार्थी
- 4) विध्यर्थी

38. 'विद्वान' हा शब्द खालीलपैकी कोणत्या प्रकारचा आहे ?

- 1) देशी 2) परभाषीय 3) तत्सम 4) तदभव
39. "सहलीस जाताना कात्रजजवळ उजाडले." या वाक्यातील प्रयोग ओळखा :
- 1) भावकर्तरी 2) भावे 3) कर्मणी 4) कर्तरी
- 40 'म – स – ज – स – त – त – ग' हे कोणत्या वृतांचे गण आहेत ?
- 1) नववधू 2) भुजंग प्रयात 3) शार्दूलविक्रीडित 4) इंद्रवज्रा
41. पुढीलपैकी संधी विग्रहाच्या नियमानुसार गटात ना बसणारा शब्द कोणता ?
- 1) दुष्काळ 2) दुर्जन 3) निष्कारण 4) निष्फळ
42. नागनाथ कोलापल्ले यांच्या पुढीलपैकी कोणत्या साहित्यकृतीला राज्यशासनाचा पुरस्कार प्राप्त झाला आहे ?
- 1) मूडस 2) राजधानी 3) गांधारीचे डोळे 4) जोतिपर्व
- 43 पुढीलपैकी अशुद्ध शब्द ओळखा :
- 1) नाविन्य 2) प्रतिक्षागृह 3) परीक्षा 4) आध्यात्मिक
44. जयंताने मध्येच विचारले, 'कोण होते ?' या वाक्यात किती विरामचिन्हे आली आहेत ?
- 1) 1 2) 2 3) 3 4) 4
45. पुढील शब्दाचा समानार्थी नसलेला शब्द ओळखा : 'अश्व'
- 1) वारू 2) हय 3) तुरंग 4) शाखामृग
- पुढील पद्य वाचून प्रश्न-क्रमांक 46 ते 49 ची उत्तरे पर्यायातून निवडा :**

पीक खुशीत डोलतंया भारी,
 भरला आनंद समदया शिवारी.
 बगून पाचूचं रान,
 आमचं हरपलं देहभान.
 आज रानाची शोभा न्यारी....

आल्या सरसर भुईवर धारा,
 ताप मातीचा सरला सारा.
 समदं शिवार फुलून आलं,
 बगून मन हे भुलून गेलं.
 गेल्या भुलून दिशाही चारी....

दाट पिकांनी सजली शेत,
 पीक मजेत गिरकी घेतं.
 गार वारं हे झुळझुळ व्हातं,
 पानापानांत गाणी गातं.
 गाती पानात पाकरं ही सारी....

काळ्या आईची कराया पूजा,
 राबराबला शेतकरी राजा.
 ऊनातानात घाम त्यानं शिपला,
 मळा मोत्यांचा मातीत पिकला.
 आली सोन्याची दौलत दारी....

46. शेतकरी काळ्या आईची पूजा करतो म्हणजे काय करतो ?
 1) शेतात कष्ट करतो. 2) काळ्या आईची ओटी भरतो.
 3) रानात पूजा करतो. 4) शेतीला आई मानतो.
47. शेतातील पिके पाहून कोणाचे देहभान हरपले ?
 1) निसर्गाचे 2) पावसाचे 3) शेतक-याचे 4) वा-याचे
48. कवितेतील 'मोत्यांचा मळा' या शब्दाचा समर्पक अर्थ काय ?
 1) पाखरे 2) झरा 3) शेतातील पीक 4) संपत्ती
49. कवितेत कोणत्या अनमोल हरित रंगदर्शक रत्नाचे नाव आले आहे ?
 1) पाचू 2) मोती 3) सोने 4) माणिक
- 50 'जहाल' या शब्दाचा योग्य विरुद्धार्थी शब्द शोधा :
 1) उग्र 2) तिखट 3) मवाळ 4) जलाल
51. पुढील म्हण पूर्ण करा - 'पदरी पडले झोंड, - - - - -'
 1) हासून केले गोड 2) रडून केले खोंड 3) हसत झेलली धोंड 4) मारून केले गोड
52. ज्या सामासिक शब्दात दोन्ही पदे महत्त्वाची नसून त्यातून तिस-याच पदाचा बोध होतो, असा समास कोणता ?
 1) अव्ययीभाव 2) बहुव्रीही 3) द्वंद्व 4) तत्पुरुष
53. पुढीलपैकी भाववाचक नसलेले नाम शोधा :
 1) भव्यता 2) सौंदर्य 3) दातृत्व 4) स्वतंत्र
54. साधर्म्यावर आधारित आणि वैधर्म्यावर आधारित असे भेद कोणत्या अलंकारात पडतात ?
 1) दृष्टान्त 2) स्वभावोक्ती 3) अनन्वय 4) चेतनागुणोक्ती
55. पुढीलपैकी निश्चितपणे पुरुषवाचक शब्द ओळखा :
 1) क्लास 2) कंपनी 3) ट्रंक 4) पेन्सिल
56. पुढीलपैकी निश्चितपणे एकवचनी शब्द ओळखा :
 1) घरे 2) लिंबे 3) फोटो 4) पिले
57. पुढील वाक्यातील नाम कोणत्या विभक्तीत आहे ?
 "मुलांनी आज्ञा पाळावी."
 1) चतुर्थी अनेकवचनी 2) द्वितीय अनेकवचनी 3) षष्ठी अनेकवचनी 4) तृतीया अनेकवचनी
58. नोकरीसाठी केलेला अर्ज हा कोणत्या पत्रलेखनाचा प्रकार आहे ?
 1) तक्रार अर्ज 2) मागणी अर्ज 3) कौटुंबिक पत्र 4) व्यावसायिक पत्र
59. पुढीलपैकी कठोर व्यंजन कोणते ?
 1) च 2) 3) ड 4)
60. पुढील वाक्यात किती नामांमध्ये सामान्यरूपामुळे बदल झाला आहे ?
 1) एक 2) दोन 3) तीन 4) चार

भाग - B : बालमानसशास्त्र व अध्यापनशास्त्र

61. 'मानवी वर्तनाचे शास्त्र ते मानसशास्त्र' अशी व्याख्या - - - - - यांनी केली.
 1) वॉटसन 2) थॉर्नडाईक 3) विल्हेम वुंट 4) मॅ कड्यूगल

62. एखाद्या मोठ्या समूहाचे वर्तन काही प्रसंगात कसे घडेल, याच्या अंदाजासाठी - - - - - पद्धती अत्यंत उपयुक्त असते.
- 1) आत्मनिरीक्षण 2) सर्वेक्षण 3) प्रायोगिक 4) जीवनवृत्तांत
63. कातड्याच्या निर्जीव पट्ट्याला अंधारात साप समजून आपण घाबरतो हे - - - - - चे उदाहरण आहे.
- 1) समावेश 2) मनाचा कल 3) इंद्रियभ्रम 4) चित्तभ्रम
64. सामाजिक निरीक्षणात्मक अध्ययन उपपत्ती - - - - - यांनी मांडली.
- 1) जेरोम ब्रुनर 2) डेव्हीड असुबेल 3) डॉ. ब्लूम 4) अल्बर्ट बांदुरा
65. साधक अभिसंधान पद्धतीचा उदगाता - - - - - होय.
- 1) अल्बर्ट बांदुरा 2) बी. एफ. स्किनर 3) डॉ. ब्लूम 4) थॉर्नडाईक
66. कवि, लेखक, कलाकार, चित्रपट यांतील कल्पना - - - - - प्रकारच्या असतात.
- 1) अनुकरणात्मक 2) सृजनात्मक 3) व्यावहारिक 4) पुनरुत्पादित
67. अध्ययनविषयक क्षेत्रीय उपपत्ती - - - - - या मानसशास्त्रज्ञाने मांडली.
- 1) कुर्ट लेवीन 2) स्किनर 3) अल्बर्ट बांदुरा 4) कोहलर
68. अध्ययन संक्रमणाची सामान्यीकरणाची उपपत्ती यांनी मांडली.
- 1) जडड 2) थॉर्नडाईक 3) डीसे 4) बॅग्ले
69. व्यक्ती व तिच्या भोवतालचे वातावरण यांच्यातील आंतरक्रियातून प्राप्त झालेल्या मर्मदृष्टीद्वारे समस्या सोडविल्या जातात असे - - - - - यांचे मत आहे.
- 1) असुबेल 2) लेवीन 3) पॅव्हलॉव्ह 4) कोहलर
70. कोणतीही गोष्ट जाणून घेण्यासाठी मनाने केलेली धडपड म्हणजे - - - - - होय.
- 1) विस्मरण 2) स्मरण 3) अवधान 4) कल्पना
71. 'प्रतिक्रियांमधील जोश किंवा आवेश वाढविणारी स्थिती म्हणजे प्रेरणा' असे - - - - - यांनी म्हटले आहे.
- 1) जूश्री 2) कोम्बज 3) स्निग 4) लिंडस्ले
72. सायकलवर तोल सांभाळता आला की, स्कूटर किंवा मोटारसायकल शिकण्यास त्याचा उपयोग होतो हे - - - - - या संक्रमणाचे उदाहरण आहे.
- 1) धन 2) ऋण 3) शून्य 4) यापैकी नाही
73. विकास अवस्थेतील वयोगट 6-12 वर्ष या कालावधीला - - - - - असे म्हणतात.
- 1) शैशवावस्था 2) किशोरावस्था 3) कुमारावस्था 4) पौगांडावस्था
74. स्मृती म्हणजे नवा अनुभव असे - - - - - यांनी म्हटले आहे.
- 1) स्टारुट 2) रॉस 3) एबिंगहॉस 4) मन
75. चित्रकार चित्र रेखाटण्यात इतका रंगून जातो की त्याला स्थळाकाळाचे भान राहत नाही हे - - - - - अवधानाचे उदाहरण होय.
- 1) अभ्यस्त 2) ऐच्छिक 3) अनैच्छिक 4) वरीलपैकी कोणतेही नाही
76. बाह्य उद्दिपकासंबंधी मज्जातंतुमार्फत मेंदूकडे पोहचविल्या जाणाऱ्या प्राथमिक स्वरूपाच्या मानसिक क्रियेला - - - - - म्हणतात.
- 1) अवबोध 2) प्रतिमा 3) संवेदना 4) कल्पना
77. 'बुद्धिमत्ता म्हणजे बदलत्या परिस्थितीत नव्या गरजा भागविण्यासाठी वेगवेगळ्या प्रकारे विचार करण्याची शक्ति' असे - - - - - यांनी म्हटले आहे.
- 1) स्टर्न 2) मकड्यूगल 3) गेट्स 4) विल्यम जेम्स

78. आकलन, शोध, दिशा व टीका हे बुद्धीचे चार पैलू आहेत असे - - - - - यांनी मांडले.
 1) विल्यम स्टर्न 2) टर्मन 3) थॉर्नडाईड 4) अल्फ्रेड बिने
79. शैक्षणिक बुद्धिमत्तेला भावनिक बुद्धिमत्तेचे सहाय्य असले पाहिजे असा विचार - - - - - यांनी मांडला.
 1) स्पिअरमन 2) थर्स्टन 3) गिलफोर्ड 4) डॅनियल गोलमन
80. साध्य गाठण्यास प्रवृत्त करणा-या, विशिष्ट दिशेने वाटचाल करावयास लावणा-या आणि वर्तनासाठी उत्साह टिकवून धरणा-या शक्तीचे मिश्रण म्हणजे - - - - - होय.
 1) भावना 2) धारणा 3) प्रेरणा 4) बुद्धिमत्ता
81. अध्यापन हे अध्ययनांगी होण्यासाठी काय आवश्यक आहे ?
 1) प्रवर्तन 2) बक्षीस 3) शिक्षा 4) साहित्य
82. इसवीसन १९२१ साली दक्षिणामूर्ती येथे 'बालमंदिर' नावाची शिशुशाळा - - - - - यांनी सुरू केली.
 1) अनुताई वाघ 2) सावित्रीबाई फुले 3) रमाबाई रानडे 4) गिजूभाई बधेका
83. अध्यापनाच्या प्रतिमानाचे जनक - - - - - हे आहेत.
 1) हर्बर्ट थेलन व जॉन ड्युई 2) फॅनी शॅ फेल व जार्ज शॅ फेल
 3) मार्शा वील व ब्रुस जॉईस 4) जार्ज ब्राऊन व विल्यम शू
84. सजीवांची लक्षणे हा पाठ शिकविताना शिक्षकांनी सुरुवातीला विद्यार्थ्यांकडून सभोवताली असणा-या सजीवांची माहिती काढून घेतली. येथे शिक्षकांनी अध्यापनाचे कोणते सूत्र वापरले ?
 1) मूर्ताकडून अमूर्ताकडे 2) ज्ञाताकडून अज्ञाताकडे
 3) सुगमाकडून संकीर्णाकडे 4) विशिष्टाकडून सामान्याकडे
85. यशस्वी अध्यापन म्हणजे काय ?
 1) 100% निकाल 2) सर्व विद्यार्थ्यांनी प्रावीण्यासह उत्तीर्ण होणे
 3) परिणामकारक अध्ययन 4) विद्यार्थ्यांचे यश
86. क्रियात्मक क्षेत्रातील विकासाच्या टप्प्यांचा योग्य क्रम कोणता ?
 1) स्वाभाविकीकरण – अचूकता – संधीकरण – अनुकरण – क्रियाकौशल्य
 2) अनुकरण – स्वाभाविकीकरण – क्रियाकौशल्य - अचूकता – संधीकरण
 3) अनुकरण – क्रियाकौशल्य – संधीकरण – अचूकता – स्वाभाविकीकरण
 4) अनुकरण – क्रियाकौशल्य – अचूकता – संधीकरण – स्वाभाविकीकरण
87. खाली काही वर्तनबदल दिले आहेत. त्यापैकी बोधात्मक वर्तनबदल कोणता आहे तो ओळखा:
 1) शारदा सुंदर भरतकाम करते.
 2) राजूचे त्याच्या कुत्र्यावर प्रेम आहे.
 3) विनित परिच्छेद वाचून त्यावरील प्रश्नांची उत्तरे सोडवितो .
 4) सुनीताला शंख शिंपले जमविण्याचा छंद आहे.
88. खालीलपैकी कोणती मुले विशेष शिक्षणाची गरजा असणारी नाहीत ते सांगा :
 1) बौद्धिकदृष्ट्या मागासलेली 2) उच्च दर्जाची बुद्धिमत्ता असलेली
 3) अध्ययन अक्षमता असलेली 4) अध्ययन क्षमता असलेली
89. अध्ययनात क्रियाशीलता कोणत्या स्वरूपाची असते ?
 1) बौद्धिक व भावनिक 2) शारीरिक व मानसिक 3) फक्त बौद्धिक 4) फक्त सामाजिक
90. अध्यापनशास्त्र म्हणजे :
 1) पद्धती व प्रतिमान 2) तत्त्वे व नियम 3) अध्यापन सूत्रे 4) वरील सर्व

भाग - C : गणित

91. $\frac{11}{14}, \frac{13}{18}, \frac{27}{31}, \frac{19}{24}, \frac{17}{19}$ या संख्या चढत्या क्रमाने लावल्यास पहिली संख्या कोणती ?

- 1) $\frac{11}{14}$ 2) $\frac{19}{24}$ 3) $\frac{13}{18}$ 4) $\frac{27}{31}$

92. 4, 8, 9, 2 यातील प्रत्येक अंक एकेकदाच वापरून तयार होणा-या चार अंकी जास्तीत जास्त संख्या किती ?

- 1) 6   2) 12   3) 18   4) 24

93. सर्वात लहान विषम संयुक्त संख्या आणि दोन अंकी सर्वात मोठी मूळ संख्या यांची बेरीज किती ?

- 1) 100   2) 106   3) 99   4) 104

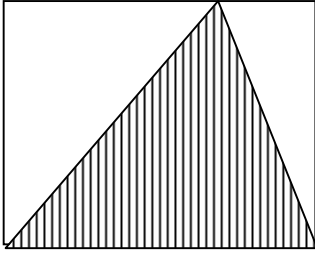
94. (0.9 कि. ग्रॅम) – [(3.5 हेक्टो ग्रॅम) + (22.5 डेकाग्रॅम)] + (९.२५ हेक्टो ग्रॅम) = किती ?

- 1) 2.5 कि.ग्रॅम   2) 1250 ग्रॅम   3) 2500 ग्रॅम   4) 12.5 ग्रॅम

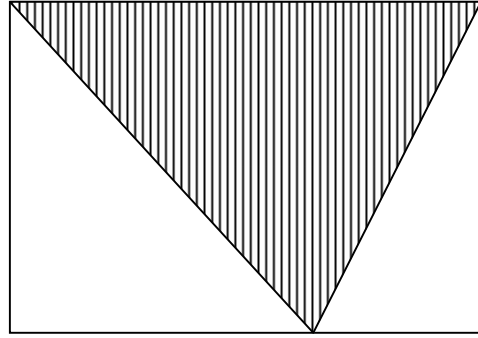
95. एका घड्याळात 8:20 आणि 9:08 या दोन्ही वेळी मिनिटकाटा आणि तासकाटा यात होणा-या कोनांचा मापांतील फरक किती ?

- 1) 4°   2) 8°   3) 12°   4) 16°

96.

[A]

[B]

[B]

वरील आकृती [B] मधील आयताची 'लांबी-रुंदी' अनुक्रमे आकृती [A] मधील आयताच्या 'लांबी-रुंदी' च्या दुप्पट आणि दीडपट आहे. जर [A] मधील आयताची लांबी 20 सेमी. आणि रुंदी 10 सेमी. असेल, तर दोन्ही आयतांमधील रेखांकित भागांच्या क्षेत्रफळातील फरक किती ?

- 1) 200 सेमी²   2) 400 सेमी²   3) 100 सेमी²   4) 300सेमी²

97. $[0.8 \div \frac{16}{15}] + [\frac{0}{5} \div \frac{5}{8}] =$ किती ?

- 1) $\frac{4}{5}$ 2) 0.75   3) 0.8   4) $1\frac{2}{5}$

98. 500 मी. लांबीची आगगाडी ताशी 60 किलोमीटर वेगाने धावते, तर तिला 700 मीटर लांबीचा पूल ओलांडण्यास किती वेळ लागेल ?

- 1) 60 सेकंद   2) 36 सेकंद   3) 72 सेकंद   4) 30 सेकंद

99. $43 * * 6$ या संख्येस 12 ने निःशेष भाग जातो. जर '*' च्या जागी समान अंक असेल, तर '*' = किती ?

- 1) 5   2) 4   3) 7   4) 3

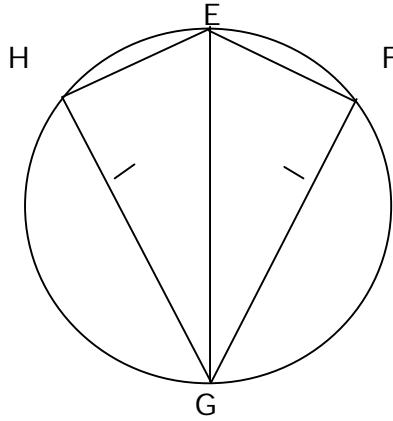
100. 2011 साली गांधी जयंती रविवारी होती, तर त्याच वर्षातील प्रजासत्ताक दिनाचा वार कोणता ?

- 1) रविवार   2) गुरुवार   3) बुधवार   4) मंगळवार

101. एका आयताकृती बागेला 5 वेढे असलेले तारेचे कुंपण करण्यासाठी प्रति मी. 10 रु. याप्रमाणे 17,000 रुपये खर्च आला. जर बागेची रुंदी 50 मी. असेल, तर बागेच्या समोरासमोरील दोन टोकातील अंतर किती ?

- 1) 100 मी   2) 120 मी   3) 130 मी   4) 140 मी

102. पुढील आकृतीतील रेख EG ही वर्तुळाची सर्वात मोठी जीवा असून □ EFGH ची परिमिती 196 सेमी. आहे. तसेच रेखा (FG) ≡ रेखा (GH), ∠(FG) = 56 सेमी. यावरून वर्तुळाचा परीघ किती ?

- 1) 110 सेमी.   2) 220 सेमी.   3) 168 सेमी.   4) 235 सेमी.

103. $[\frac{(L)X(M)}{c} \div V] =$ किती ?

- 1) M   2) L   3) C   4) D

104. $\frac{X}{15}$ ही एक विषम संख्या आहे. या संख्येनंतर क्रमाने येणारी तेरावी सम संख्या कोणती ?

- 1) $[\frac{X+375}{15}]$ 2) $[\frac{X+400}{15}]$ 3) $[\frac{X+390}{15}]$ 4) $[\frac{X+360}{15}]$

105. 27.487 या संख्येतील उजवीकडील '7' ची स्थानिक किंमत डावीकडील '7' च्या स्थानिक किंमतीच्या किती पट नसेल ?

- 1) 10^{-3} 2) 0.001   3) $\frac{1}{1000}$ 4) $\frac{1}{10^{-3}}$

106. 'A' किंवा 'B' तुकडीतील विद्यार्थ्यांना स्वतंत्रपणे पुस्तके वाटली, तेव्हा 10 पुस्तके उरतात. जर पुस्तकांची एकूण संख्या 850 असेल आणि दोन्ही तुकड्यातील विद्यार्थ्यांची संख्या दोन क्रमवार समसंख्या असलीत, तर विद्यार्थ्यांची एकूण संख्या किती ?

- 1) 90   2) 82   3) 78   4) 86

107. मुलाचे वय वडिलांच्या वयाच्या $\frac{3}{7}$ पट आहे. जर दोघांच्या वयातील फरक 40 वर्ष असेल, तर आणखी दहा वर्षांनी मुलाचे वय वडिलांच्या वयाच्या किती पट असेल ?

- 1) $\frac{3}{7}$ 2) $\frac{1}{3}$ 3) $\frac{1}{2}$ 4) $\frac{2}{3}$

108. एक वस्तू विकल्याने विक्रेत्याला 4% तोटा होतो. जर त्या वस्तूची विक्री किंमत 550 रुपयांनी वाढविली असती, तर 6% नफा झाला असता, यावरून त्या वस्तूची मूळ किंमत किती ?

- 1) रु. 2,750   2) रु. 5,500   3) रु. 7,750   4) रु. 6,000

109. शामजवळ रु. 500, रु. 20, रु. 50, रु. 1000 आणि रु. 100 किमंतीच्या समान संख्येत नोटा असून एकूण रक्कम 78,490 रुपये आहे. जर त्याने रु. 50 आणि रु. 500 किमतीच्या नोटा बँकेत भरल्या तर त्याच्याजवळ किती रक्कम शिल्लक राहिल ?

- 1) रु.53,000   2) रु. 52,640   3) रु. 29,140   4) रु. 25,850

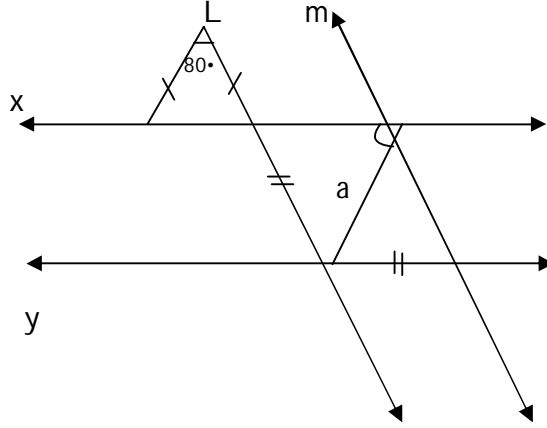
110. खाली त्रिकोणाच्या बाजूंच्या मापांचे संच दिले आहेत. त्यापैकी कोणत्या संचाने त्रिकोणरचना करता येणार नाही ?

- 1) (60, 80, 100)   2) (0.7, 2.5, 2.4)   3) (50, 90, 30)   4) (1.7, 1.5, 0.8)

111. 27 मी³ घनफल असणा-या भरीव लाकडी घनापासून 1 सेमी. बाजू असलेले घन कापून वेगवेगळ्या जोडणीने नवीन तयार केलेल्या भरीव इष्टिकाचितींचे पृष्ठफळ खालीलपैकी किती असू शकेल ?

- अ) 78 मी²   ब) 110 मी²   क) 54 मी²
1) फक्त 'अ'   2) फक्त 'ब'   3) फक्त 'अ' आणि 'ब'   4) तिन्ही 'अ', 'ब' आणि 'क'

112.

वरील आकृतीत रेषा $x \parallel$ रेषा y आणि रेषा $m \parallel$ रेषा a आहेत, तर आकृतीत दिलेल्या माहितीवरून $\angle m \quad a =$ किती ?

- 1) 50°   2) 65°   3) 80°   4) 130°

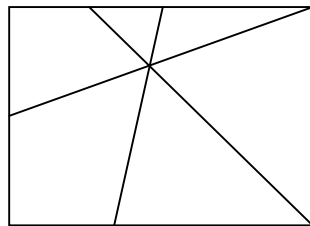
113. 12.5 किमी लांबीच्या रस्त्यावर समान अंतरावर दुर्तर्फा फलक लावलेत. जर फलकांची एकूण संख्या 502 असेल, तर एकाच बाजूच्या दोन लगतच्या फलकातील अंतर किती ?

- 1) 50 मी   2) 25 मी   3) 50.5 मी   4) 25.25 मी

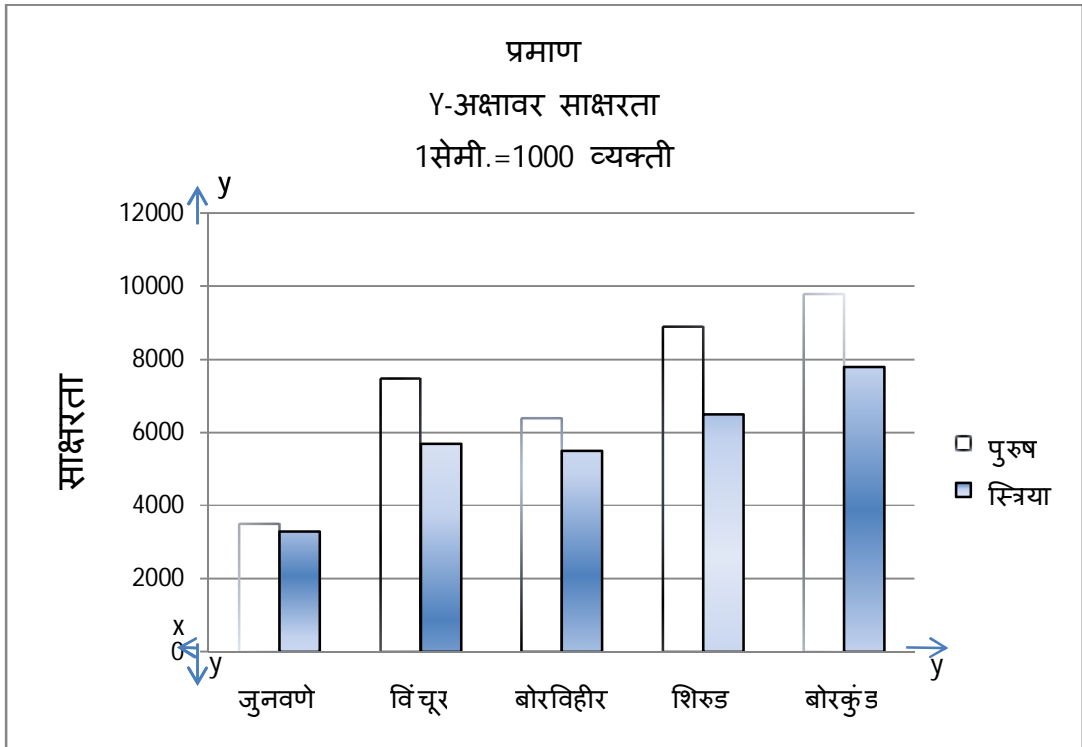
114. सविताने सोमवारी 2.15 तास आणि मंगळवारी 1.50 तास असा एकाआड एक एकूण पाच दिवस अभ्यास केला, तर तिचा अभ्यासाचा एकूण कालावधी किती ?

- 1) 9 तास 45 मिनिटे   2) 585 मिनिटे   3) 9 तास 20 मिनिटे   4) 567 मिनिटे

115. शेजारील आकृतीतील त्रिकोणांची संख्या किती ?

- 1) 4   2) 7   3) 5   4) 6
116. $\frac{[1.6 \times 1.6] - [0.8(1.6 - 0.8)]}{[(0.8 - 1.6) + (2 - 0.4)][(1.6 - 0.8) + (2 - 0.4)]} =$ किती ?
- 1) 0   2) 0.8   3) 1   4) 1.6
117. एक बाक आणि एक स्टूल यांची एकूण किंमत रु. 1,525 आहे. बाकापेक्षा स्टूल 425 रुपयाने स्वस्त आहे, तर दोन बाकांची किंमत किती ?
- 1) रु. 975   2) रु. 850   3) रु. 425   4) रु. 1,950
118. $(2 * * 4) X (1 * 8)$ या क्रियेचे उत्तर खालील पर्यायांपैकी काय असू शकेल ?
- 1) 346536   2) 216432   3) 589436   4) 24942
- 119.

सूचना : आलेखाचे निरीक्षण करून प्रश्नाचे उत्तर लिहा :

शिरुड गावातील एकूण साक्षर व्यक्ती विंचूर गावातील एकूण साक्षर व्यक्तींच्या किती पट आहेत ?

- 1) $\frac{3}{4}$ 2) $1\frac{1}{3}$ 3) $1\frac{1}{6}$ 4) $\frac{6}{7}$
120. गणित अध्यापन पध्दतीसंबंधी खालीलपैकी योग्य विधाने किती ?
- विधाने :
- अ) विषयविस्तार व संकलन या पाया-यांवर उदगामी पद्धती वापरतात.
- ब) उदगामी व अवगामी पद्धती एकमेकींस पूरक आहेत.
- क) उपयोजन पातळीवर अवगामी पद्धती वापरतात.
- ड) उदगामी व अवगामी पद्धती विरुद्ध पद्धती नाहीत.
- 1) दोन   2) चार   3) एक   4) तीन

भाग-D : परिसर अभ्यास

121. 'जीभ लाल होणे, त्वचा खरखरीत होणे' या सारख्या विकारांवर उपचार म्हणून रुग्णाच्या आहारात कशाचा समावेश करण्याचा सल्ला डॉक्टर देतील ?
- 1) आवळा, लिंबू, संत्रे, मोड आलेली कडधान्ये
  - 2) दूध, शार्क लिक्वर ऑइल, कॉड लिक्वर ऑइल
  - 3) डाळी, पालेभाज्या, दूध
  - 4) पालेभाज्या, पिवळी पिकलेली फळे, जागर, पपई, दूध
122. खालील पर्यायातील प्राण्यांचा सर्वसाधारण आयुर्मानाप्रमाणे उतरता क्रम लावल्यास सुरुवातीपासूनचा दुसरा प्राणी कोणता?
- 1) घरमाशी
  - 2) शहामृग
  - 3) कुत्रा
  - 4) हत्ती
123. सोनकीडे कशासाठी उपयोगी पडतात ?
- 1) रेशीम संवर्धन
  - 2) कीटक संवर्धन
  - 3) मधमाशांच्या पोळ्यांचे संवर्धन
  - 4) कीटकनियंत्रण
124. मानवाचे किती दात पडून पुन्हा नव्याने दात येतात ?
- 1) 14
  - 2) 20
  - 3) 28
  - 4) 32
125. पितळेची भांडी कोणत्या धातूच्या मिश्रणापासून तयार करतात ?
- 1) जस्त – तांबे
  - 2) तांबे – लोखंड
  - 3) निकेल – जस्त
  - 4) लोखंड – निकेल
126. खालील पर्यायांपैकी योग्ये विधान कोणते ?
- 1) सर्वच जीवाणू उपद्रवी असतात.
  - 2) सर्वच जीवाणू उपकारक असतात.
  - 3) काही जीवाणू उपद्रवी, तर काही उपकारक असतात.
  - 4) जीवाणू व विषाणू समान आकाराचे असतात.
127. स्टेनलेस स्टीलला कोणत्या पदार्थांमुळे चकाकी येते ?
- 1) निकेल
  - 2) कथील
  - 3) जस्त
  - 4) ग्रॅं फाइट
128. अणुमधील इलेक्ट्रॉनचे वस्तुमान प्रोटॉन्स व न्युट्रॉन्सच्या वस्तुमानाच्या तुलनेत कसे असते ?
- 1) निमपट असते
  - 2) फारच कमी असते
  - 3) समान असते
  - 4) जास्त असते
129. खालील पर्यायांपैकी 'निसर्गातील सफाई कामगार' कोण आहे ?
- 1) साप
  - 2) वटवाघूळ
  - 3) वाळवी
  - 4) घर
130. अॅल्युमिनिअमच्या अणूमध्ये 13 प्रोटॉन, 14 न्युट्रॉन व 13 इलेक्ट्रॉन असतील, तर अॅल्युमिनिअमचा अणूवस्तुमानांक किती असेल ?
- 1) 26
  - 2) 13
  - 3) 27
  - 4) 40
131. सौरघटाचा वापर करून खालीलपैकी कोणकोणत्या ठिकाणी वीजपुरवठा करता येईल ?
- अ) अवकाशातील मानवनिर्मित उपग्रह
  - ब) औषध साठवण्याचे शीतकपाट
  - क) वीजतापक
  - ड) स्वयंपाक करणे
  - इ) दुर्गम प्रदेशातील पाणी उपसणारे पंप
- 1) फक्त अ, ब आणि क
  - 2) फक्त अ, ब, क आणि ड
  - 3) फक्त ब, क, ड आणि इ
  - 4) सर्व अ, ब, क, ड आणि इ

132. 'जागतिक आरोग्य दिन' कोणत्या दिवशी साजरा केला जातो ?
 1) 22 एप्रिल 2) 28 फेब्रुवारी 3) 10 जून 4) 7 एप्रिल
133. 'राज्य विज्ञान शिक्षण संस्था' कोठे आहे ?
 1) पुणे 2) नागपूर 3) मुंबई 4) औरंगाबाद
134. खालीलपैकी कोणते विधान बरोबर आहे ?
 1) परिसंस्थेतील परपोषी सजीव हे उत्पादक असतात.
 2) परिसंस्थेतील भक्षक हे द्वितीय पोषण पातळीवर आहेत.
 3) मांसाहारी सजीव हे द्वितीय भक्षक आहेत.
 4) शाकाहारी सजीव हे परिसंस्थेत सर्वोच्च पातळीवर असतात.
135. समकेंद्री पद्धतीने विज्ञान पाठ्यक्रमात खालील पर्यायांपैकी प्रथम कोणता घटक येईल ?
 1) स्थायू पदार्थांचा अभ्यास 2) पदार्थांचे विशिष्ट गुणधर्म
 3) पदार्थांचे गुणधर्म 4) पदार्थांच्या अवस्था – स्थायू, द्रव, वायू
136. खालील पर्यायांपैकी समाजसुधारक आणि त्यांनी स्थापन केलेल्या संस्था यांची अयोग्य जोडी कोणती ?
 1) राजा राममोहन रॉय – ब्राम्हो समाज 2) पं. ईश्वरचंद्र विद्यासागर – आर्य समाज
 3) पंडिता रमाबाई – शारदा सदन 4) आत्माराम पांडुरंग तर्खडकर – प्रार्थना समाज
137. 'प्रतियोगी सहकारिता' हे तत्त्व जाहीर करणारे खालील पर्यायांपैकी कोण ?
 1) महात्मा गांधी 2) पंडित जवाहरलाल नेहरू
 3) लोकमान्य टिळक 4) दादाभाई नौरोजी
138. मुरुंबदेवचा किल्ला आणि खेळणा किल्ला यांची छत्रपती शिवरायांनी अनुक्रमे कोणती नावे नव्याने दिली ?
 1) राजगड, विशाळगड 2) विशाळगड, राजगड 3) रायगड, प्रतापगड 4) प्रतापगड, रायगड
139. खालील पर्यायातील शिवरायांच्या अष्टप्रधान मंडळातील मंत्रीपद आणि त्यांची कामे यांची योग्य जोडी कोणती ?
 1) पंडितराव – पत्रव्यवहार सांभाळणे 2) सचिव – आज्ञापत्रे तयार करणे
 3) अमात्य – परराज्यांशी संबंध ठेवणे 4) सुमंत – जमाखर्च पाहाणे
140. मानवी उत्क्रांतीतील ताठ कण्याचा माणूस खालील पर्यायांपैकी कोणता ?
 1) एप 2) होमो सेपियन 3) चिपांझी 4) होमो इरेक्टस
141. पृथ्वीवर सूर्य पूर्वेला उगवतो वा पश्चिमेला मावळतो कारण :
 1) पृथ्वी स्वतः भोवती पूर्वेकडून पश्चिमेकडे फिरते.
 2) पृथ्वी स्वतः भोवती पश्चिमेकडून पूर्वेकडून फिरते.
 3) पृथ्वी स्वतः भोवती फिरताना सूर्याभोवती फिरते.
 4) सूर्याचे भासमान भ्रमण
142. खालील पर्यायांपैकी कोणते गोड्या पाण्याचे सरोवर नाही ?
 1) कोलेरू 2) सांबर 3) क्यानत्सो 4) वुलर
143. खालील पदातील समान संबंध ओळखून प्रश्न सोडवा : रायगड : अलिबाग :: ? : वांद्रे पू
 1) ठाणे 2) मुंबई शहर 3) मुंबई उपनगर 4) ठाणे उपनगर

144. खालीलपैकी अयोग्य विधान कोणते ?

- 1) हिम व बर्फ यात फरक असतो. 2) हिम व बर्फ यांचे गुणधर्म समान असतात.
3) हिम अपारदर्शक तर बर्फ पारदर्शक असते. 4) अतिउंच ठिकाणी हिमवृष्टी होते.

145. आसाम या घटकराज्याची सीमा एकूण किती राज्यांना संलग्न आहे ?

- 1) सात 2) आठ 3) नऊ 4) सहा

146. राष्ट्रपती हे - - - - - नसतात.

- 1) केंद्रशासनाचे कार्यकारी प्रमुख 2) देशाचे प्रथम नागरिक
3) देशाचे वास्तव प्रमुख 4) देशाचे घटनात्मक प्रमुख

147. राज्यघटनेनुसार 'शिक्षण' हा विषय कोणत्या सूचित समाविष्ट आहे ?

- 1) केंद्रसूची 2) राज्यसूची 3) समवर्ती सूची 4) विशेष सूची

148. खालील पर्यायातील गटात न बसणारा पर्याय कोणता ?

- 1) जागतिक आरोग्य परिषद WHO)
2) जागतिक व्यापार संघटना WTO)
3) अन्नधान्य व कृषी परिषद FAO)
4) संयुक्त राष्ट्रांची शैक्षणिक, वैज्ञानिक व सांस्कृतिक परिषद UNESCO)

149. इतिहास विषयाच्या त्रिमितीय संरचनेबाबत खालीलपैकी कोणते विधान बरोबर आहे ?

- अ) प्राचीन, अर्वाचीन व मध्ययुगीन भाग पाडल्यास त्यास स्थळानुसार संरचना म्हणतात.
ब) राजकीय, सामाजिक व आर्थिक भाग पाडल्यास त्यास विषयानुसार संरचना म्हणतात.

- 1) फक्त अ 2) फक्त ब 3) अ आणि ब 4) कोणतेच नाही

150. खालीलपैकी परिसरीय घटकांबद्दल कोणते विधान बरोबर आहे ?

- 1) पाऊस, वादळ, भूकंप हे भौतिक घटक आहेत.
2) पर्वत, नदी, समुद्र हे भौगोलिक घटक आहेत.
3) गाव, शहरे हे सामाजिक घटक आहेत.
4) निवडणुका या सांस्कृतिक घटक आहेत.

उत्तर सूची

भाग - A : इंग्रजी.

१-३,	२-१,	३-४,	४-४,	५-१,	६-२,	७-३,
८-१,	९-१,	१०-४,	११-२,	१२-२,	१३-१,	१४-३,
१५-१,	१६-४,	१७-२,	१८-४,	१९-१,	२०-१,	२१-४,
२२-३,	२३-२,	२४-१,	२५-१,	२६-१,	२७-४,	२८-१,
२९-२,	३०-४					

भाग-A : मराठी.

३१-३,	३२-४,	३३-२,	३४-१,	३५-२,	३६-३,	३७-४,
३८-३,	३९-१,	४०-३,	४१-२,	४२-२,	४३-१,	४४-३,
४५-४,	४६-१,	४७-३,	४८-३,	४९-१,	५०-३,	५१-१,
५२-२,	५३-४,	५४-१,	५५-१,	५६-३,	५७-४,	५८-४,
५९-१,	६०-२					

भाग-B : बालमानसशास्त्र व अध्यापनशास्त्र.

६१-१,	६२-२,	६३-३,	६४-४,	६५-२,	६६-२,	६७-१,
६८-१,	६९-४,	७०-३,	७१-१,	७२-१,	७३-२,	७४-२,
७५-१,	७६-३,	७७-१,	७८-४,	७९-४,	८०-३,	८१-१,
८२-४,	८३-३,	८४-२,	८५-३,	८६-४,	८७-३,	८८-४,
८९-२,	९०-४					

भाग-C : गणित.

९१-३,	९२-४,	९३-२,	९४-२,	९५-१,	९६-१,	९७-२,
९८-३,	९९-३,	१००-३,	१०१-३,	१०२-२,	१०३-३,	१०४-१,
१०५-४,	१०६-२,	१०७-३,	१०८-२,	१०९-२,	११०-३,	१११-४,
११२-२,	११३-१,	११४-४,	११५-२,	११६-३,	११७-४,	११८-२,
११९-३,	१२०-४					

भाग-D : परिसर अभ्यास

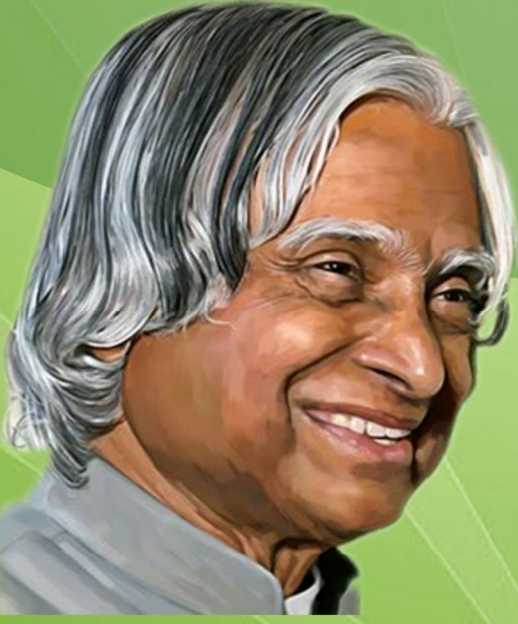
१२१-३,	१२२-१,	१२३-४,	१२४-२,	१२५-१,	१२६-३,	१२७-१,
१२८-२,	१२९-३,	१३०-३,	१३१-४,	१३२-४,	१३३-२,	१३४-३,
१३५-४,	१३६-२,	१३७-३,	१३८-१,	१३९-२,	१४०-४,	१४०-४,
१४२-२,	१४३-३,	१४४-२,	१४५-१,	१४६-३,	१४७-३,	१४८-२,
१४९-२,	१५०-३.					

*****

संदर्भसूची

- शिक्षण मते आणि विचार, अनंत अकोलकर, मॅ जेस्टिक प्रकाशन मुंबई
- मराठी शब्दरत्नाकर, वा. गो. आपटे, वरदा बुक्स, पुणे
- आधुनिक मनोवैज्ञानिक परीक्षण एवं मापन, भार्गव हाऊस, आगरा
- शैक्षणिक संशोधनपद्धती, वि. रा. भिंताडे, नूतन प्रकाशन, पुणे
- शिक्षकांचे प्रशिक्षण, न. रा. पारसनीस, नूतन प्रकाशन, पुणे
- शैक्षणिक टिपाकोश, शं. कृ. सोहोनी, हिंदुस्थान मुद्रणालय, पुणे
- मराठी शुद्धलेखन प्रदीप, मो. रा. वाळंबे, नितीन प्रकाशन, पुणे
- सुगम मराठी व्याकरण, मो. रा. वाळंबे, नितीन प्रकाशन, पुणे
- मराठी बालभारती इयत्ता चौथी, नवनीत प्रकाशन
- जवाहर नवोदय विद्यालय प्रवेश परीक्षा, नवनीत प्रकाशन
- अध्यापक शिक्षणातील मूल्यमापन, प्रज्ञा प्रकाशन, नाशिक
- माहिती संप्रेक्षण तंत्रज्ञान आणि शैक्षणिक मूल्यमापन प्रज्ञा प्रकाशन, नाशिक
- TET प्रश्नपत्रिका, डिसेंबर २०१३
- इयत्ता पहिली ते बारावीची पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ निर्मित व पुरस्कृत सर्व पाठ्यपुस्तके
- महाराष्ट्र राज्यातील शिक्षणशास्त्र पदविका, पदवी व पदव्युत्तर पदवीचे पाठ्यक्रम आणि त्यांच्याशी संबंधित व आधारित पुस्तके व मार्गदर्शक

टीप : याशिवाय प्रस्तुत मार्गदर्शक पुस्तकाच्या लेखकांनी स्वतंत्रपणे संदर्भ वापरलेले असून आशयाचा अधिकार आणि जबाबदा-या त्या त्या लेखकाची आहेत.

- * स्वप्न खरी होण्यासाठी स्वप्न पाहणं गरजेचं आहे.
- * स्वप्ने पहा, त्या दिशेने विचार करा व ती कृतीने सत्यात उतरवा.
- * संकुचित ध्येय बाळगू नका. महान विचार समोर ठेऊन परिश्रम केले तर आपला देश निश्चितपणे एक विकसित राष्ट्र बनेल.
- * यशस्वी कथा वाचू नका, त्यांनी केवळ संदेश मिळतो. अपयशाच्या कथा वाचा, त्याने यशस्वी होण्यासाठी कल्पना मिळतात.
- * तुमच्या पहिल्या विजयानंतर विश्रांती घेऊ नका. कारण, दुसऱ्या प्रयत्नात तुम्ही अयशस्वी झालात तर तुमचा पहिला विजय केवळ नशीबाचा भाग होता, असे म्हणायला अनेकजण सज्ज असतात.
- * यशाबद्दलची व्यक्तिची निष्ठा कणखर असेल तर अपयशामुळे कधीच नैराश्य येणार नाही.
- * यशाचा आनंद अनुभवण्यासाठी व्यक्तीला आयुष्यात अडचणींचा सामना करणे आवश्यक असते.

- माजी राष्ट्रपती ए पी जे अब्दुल कलाम

प्रज्ञा प्रकाशन, नाशिक

११, संचेती रोहाउसेस, सावरकर नगर,
गंगापूर रोड, नाशिक - ४२२ ०१३.

संपर्क : ०२५३-२३४३७३७, ९४२९६०९४३७

ISBN